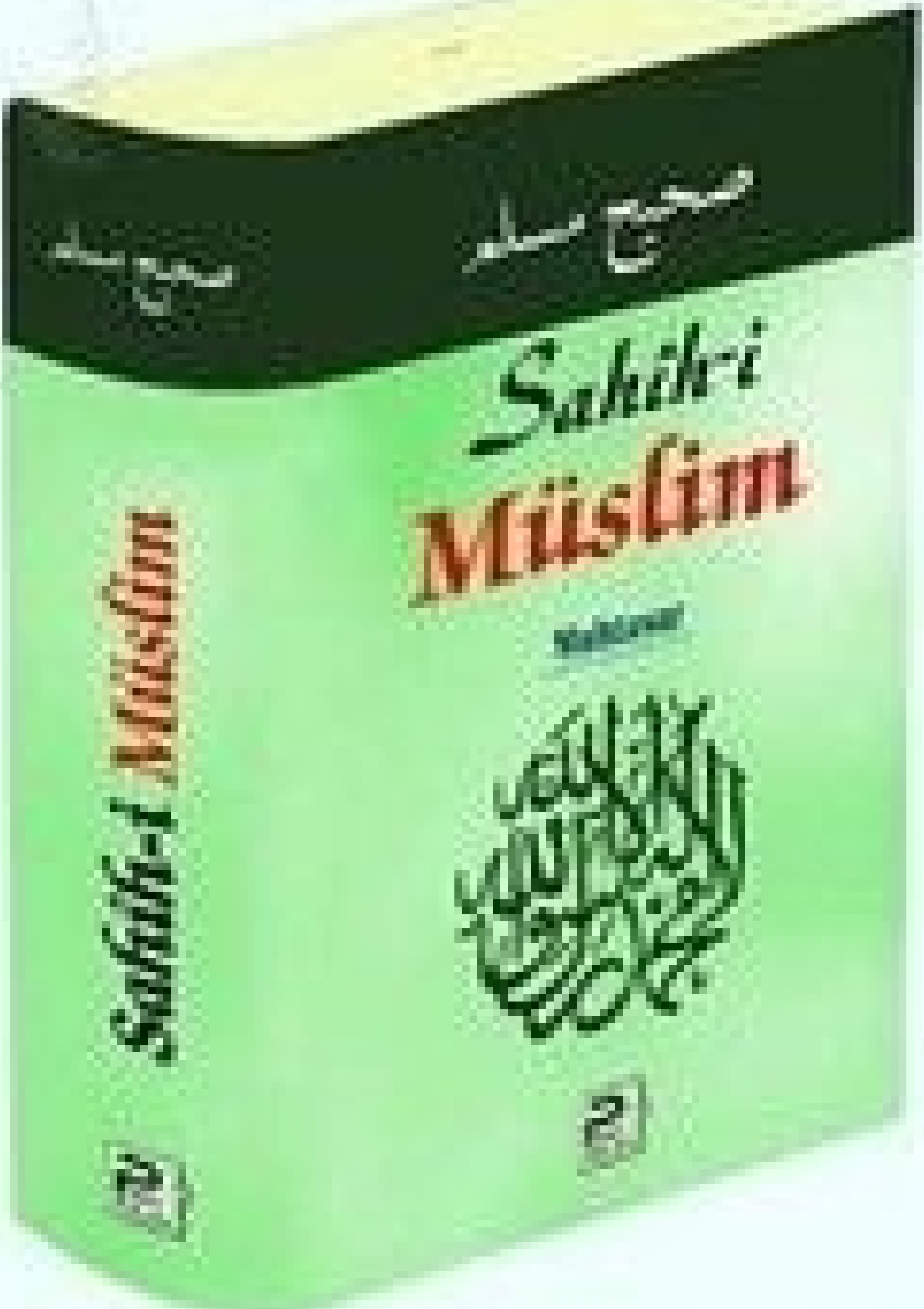

Sahih-i
Müslim

SAHIH-I MÜSLİM MUHTASARI

Önsöz

İslam'ın gönderilişinden bu yana, Resulullah (s.a.v.)'in sünneti; Allah'ın kitabıyla delil getirme gibi algılanmış, kabul görmüş ve bu delil sunma biçimi, İslam alimleri ve müctehidlerinin tespit etmiş oldukları kurallara uygun olarak yapılmıştır.
Bilindiği gibi sünnet; Resulullah (s.a.v.)'in, tebliğ, teşri ve beyana taalluk eden söz, fiil ve takrirlerinden oluşmaktadır. Ve bütün müslümanlar, işte bu anlayış içerisinde sünnet ile delil getirme; aklî zaruret ve fıtrî bedahet aracılığıyla Allah'ın dininin bir gereği olduğunu bilirler.

Sünnet:

Kur'an'ın mücmelini açıklar, ayetlerini izah eder ve hükümlerini tatbik eder. Bazen zahiren umûm ifade edeni tahsis, zahiren mutlak olanı da takyit edebilir. İşte bu konumuyla sünnet, her zaman Kur'an ile iç içe olmuştur.
Sünnet Resulullah (s.a.v.)'in yaşadığı dönemdeki açıklama ve uygulamalardan ibaret olup, aynı zamanda, İslam'ın içtimaî, iktisadî ve fikri karakteristiklerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla anlama metotlarını öğrenip-çalışmanın, en önemli ve zorunlu çalışmalardan olduğu kabul edilmelidir. Gerçekten de bu merhale, Allah'ın yeryüzünde olmasını istediği yöntemin somut bir örneğini teşkil etmektedir. Nitekim yüce Kur'an, pratikte olması gereken yöntemin hayata aktarılması ve uygulanması hareketini bizzat kendisi yönetmekte, yöntemine uygunluk arz etmesi için bu hareketin bütün yönlerini gözetip-kollamakta, ebedî olarak insanlığın kendisine başvurması için meramını en kâmil bir şekilde ifade etmektedir. Hatta Kur'an'ın âyet-i kerîmeleri çok defa uygulamadaki bir hatayı düzeltme, onu tenkit, tahlil veya tasvip etmek, doğruya yönlendirmek ya da eksikleri tamamlamak üzere iniyordu. Nitekim bu husus, Al-i İmrân, Enfâl vb. sûrelerin bir çok âyetlerinde açıkça ve canlı olarak gözükmektedir. [1][1]

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Mekke'de iken hadisleri yazmak isteyen herkese izin vermek istemediği bilinmekle birlikte Resulullah (s.a.v.)'den bu konuda izin alan sahabiler, duyup öğrendikleri hadisleri, hem ezberlediler ve hem de yazdılar. [2][2]

“Sahîfe” adıyla anılan bu belgeleri kaleme alan sahabiler arasında, 1000 civarında hadis İhtiva eden "es-Sahîfetü's-Sâdıka"nın sahibi Abdullah İbn Amr başta olmak üzere Sa'd b. Ubâde, Muâz b. Cebel, Hz. Ali, Amr b. Hazm el-Ensârî, Semure b. Cündub, Abdullah İbn Abbâs, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Ebi Evfâ ile Enes b. Mâlik bulunmaktadır.

Ebu Hureyre tarafından talebesi Hemmâm b. Münebbih'e yazdırılan ve içinde 138 hadis bulunan “Sahîfetü Hemmâm b. Münebbih” (es-Sahîfetü's-Sahîha) ilk defa Muhammed Hamidullah tarafından yayımlanmıştır.

Ebu Musa el-Eş'arî'den oğlunun, ondan da torunun rivayet ettiği “Müsnedü Büreyd” adıyla tanınan 40 hadislik cüz de vardır. [3][3]

Hz. Osman'ın şehid edilmesi olayından hemen sonra Havâric ve Galiye gibi siyasî fırkaların, I (7.) yüzyılın sonlarından itibaren Kaderiye ve Mürele, bir müddet sonra da Cehmiyye ve Müşebbihe gibi mezheplerin ortaya çıkması sebebiyle hadislerin tedvin çalışmalarına başlanır. Çünkü bu fırka ve mezhep taraftarlarının, işlerine gelmeyen hadisleri inkar etmeleri, görüşlerini güçlendirmek maksadıyla hadis uydurmaları, hadisleri toplamakla meşgul olan kişileri konu üzerinde düşünmeye ve önlem almaya sevk etmiştir.

I (7.) yüzyılın ilk yarısından itibaren rivayette, isnad konusu gündeme gelmiştir. İsnadın başlamasından itibaren Ehl-i sünnete mensup ravilerin rivayetleri kabul görmüş, Ehl-i bid'atin rivayetleri alınmamıştı. [4][4]

Bunun sonucu olarak; hadisi bir uzmanlık sahası olarak gören kimseler tarafından raviler titizlikle takip edilmiş; yaşayışları, dine bağlılıkları ve dürüstlükleri, bid'atle ilgileri bulunup bulunmadığı, özellikle yalan söyleyip söylemedikleri, hafızalarının zayıf olup olmadığı araştırılmış ve böylece daha I. yüzyılda cerh ve ta'dil ilmi doğmuş, bunun sonucunda ravilerin hal tercümeleri (biyografileri) hakkında geniş bir birikim meydana gelmiştir.

Sahabe tarafından kaleme alman sahifeler bir yana, bir tespite göre; I. (7.) yüzyılın ikinci yarısı ile II. (8.) yüzyılın ilk yarısında 400 kadar muhaddis tarafından hadislerin yazıldığı artık belgeleriyle bilinmektedir.
Hadislerin tedvini tamamlanınca, bunların sistemli bir kitap haline getirilmesi ve böylece aranan hadisleri kolayca bulmaya imkan verecek usullerin geliştirilmesi yönündeki çalışmalar ağırlık kazanmıştır.
ilk tasnif çalışmalarıyla tanınan bazı muhaddislerin II. (8.) yüzyılın ortalarında vefat etmesi, bu çalışmaların aynı yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren hazırlanmış olduğunu göstermekte, dolayısıyla tedvin ve tasnif işlerini kesin bir çizgiyle birbirinden ayırmaya imkan bulunmadığını ortaya koymaktadır.
III. (9.) yüzyılında hadis kitaplarında değişik ihtiyaçlara göre muhtelif sistemler uygulanmıştır. Bunların en yaygın iki şekli hadislerin raui adlarıyla (ale'r-Ricâl) ve konularına (ale'l-Ebvâb) göre tasnif edilmesidir. [5][5]
Ravi adlarıyla (ale'r-Ricâl)'e göre hazırlanan kitaplar, Müsnedler ile Mu'cemlerdir.
Konularına (ale'l-Ebvâb) göre tasnif edilen kitaplar ise Musannefler, Camiler ve Sünenlerdir.
“Musannef”, Sünen'lerdeki merfu hadislere ilaveten mevkuf ve maktu hadisleri ihtiva eden hadislerdir.
“Sünenler”, taharetten vasiyete kadar bütün fıkhı konulara ait merfu hadisleri ihtiva eden fıkıh kitapları tertibîndekİ hadis kitaplarıdır.
“Câmi'Ier” dinî konuların hemen tamamını kapsayan sekiz ana bölümü kapsama özelliğine sahiptirler. Her birine “Kitap” denilen bu sekiz bölümün içerikleri kısaca şöyledir: İman, Ahkam veya Sünen, Rikak veya Zühd, Et'ime ve Eşribe veya Âdab, Tefsir, Tarih-Sîyer-Cihad, Menakıb, Fiten ve Melahİm. Câmi'ler, bu bölümlerden herhangi birine dahi olmayan bir takım konuları da ihtiva ederler. Yine Cami'ler, bu 8 bölümden herhangi birini ihtiva etmezler veya nakıs olarak İhtiva ederlerse Cami olmaktan çıkarlar. Bu sebeple “Tefsir” bölümü eksik oiduğu ve sistematik olmadığı gerekçesiyle Müslim'in kitabının Cami saymak istemeyen görüşler ileri sürülmüştür. Camİ'ler aynı zamanda “Sahih” adıyla da

anılmaktadırlar. Örneğin, Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin kitaplarının adı “el-Camiu's-Sahîh”tir.
III. (9.) yüzyılda tasnif edilen en önemli hadis kitapları olarak Kütüb-i Sitte kabul edilmektedir. Bunların içinde sadece sahih hadisleri toplamayı hedef aldıklarından Buhârî ile Müslim'in “el-Câmiu's-Sahîh”leri, Kur'an'dan sonra İslam'ın en güvenilir iki kitabı sayılır.
Buhârî'nin “el-Câmiu's-Sahîh”i, tamamen sahih hadislerden meydana geldiği kabul edilen meşhur bir hadis kitabıdır. Değişik konulardaki hadisleri bir araya toplayan “Cami” türünde bir eserdir.

“Sahih-i Müslim”ın Özellikleri:

Müslim'in “Sahih” adlı eserinin özelliklerini kısaca şöyle sıralamak mümkündür:
1- Müslim'in “el-Câmiu's-Sahîh”i ise hadisin altın çaği kabul edilen 3. asırda yazılmış ve tamamen sahih hadislerden meydana gelmiştir. İslam aleminde daha Çok “Sahih-i Müslim” adıyla meşhur olmuştur. Bu eser, Kur'an'dan sonra en sahih hadis kitabı olarak kabul edilen Buhârî'den sonra gelen en muteber ikinci sahih hadis kitabıdır.
2- Müslim “Sahîh”ini, işittiği üç yüz bin hadisten seçerek aldığı hadislerden meydana getirmiştir. Eserini on beş yılda tamamladığı rivayet edilir. Kitabına aldığı her hadisi muhakkak bir delile göre almış, almadığını da yine bir delili göz önünde bulundurarak terk etmiştir. Kendisinden nakledildiğine göre Müslim “Sahîh”ine hadisçilerin sıhhati üzerinde birleştikleri hadisler almıştır. [6][6]
3- Müslim, “Sahîh”ini tamamladıktan sonra devrinin hadis otoriterlerinin tetkikine sunmuştur. “Sahîh”i tetkik eden Ebu Zur'a er-Râzî'nin zayıf gördüğü hadisleri çıkarmıştır.
4- “Sahih-i Müslim”, “Cami” türü hadis kitaplarında bulunan ana konulara ait hadisleri kapsamaktadır.
Müslim, kitabının Mukaddime kısmında, tekrarlardan imkan nispetinde kaçtığını belirtmekte, fakat 'hiç tekrara yer vermedim' de dememektedir. Müslim'de tekrarlarıyla birlikte 7275 hadis bulunmaktadır. Muhammed Fuad Abdulbaki (ö. 1377/1958)'nin, Müslim'e yaptığı tahkikli neşirde tekrarları tespite büyük önem verir onları teker teker göstermeye çalışır.

54 ana bölümde mevcut bablar da tekrarlar hariç 3033 hadis var denilse de bu hadisler içerisinde de bir miktarda olsa tekrar hadisler vardır. Tercümeye esas aldığımız nüshanın fihrist bölümünde bu tekrar edilen hadislerin sayısı 137'dir. Bunlardan bir kısmı aynı bölümler İçerisinde tekrar edilirken, 71 tanesi farklı bölümlerde tekrar edilmektedir. Örneğin, Ahmed Davudoğlu'nun “Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi”nde zaman zaman hadislerde arka arkaya gelen rakamların sırayı birden kaybettiği görülür. Sıraya uymayan o rakam, hadisin ilk geçtiği yerde aldığı hadis numarasına delalet eder ve bu durum, o hadisin tekrar olduğunu gösterir.

Yine çalışmama esas aldığım Şeyh Müslim Osman'ın, Müslim'e yaptığı tahkik de, bu tekrar edilen hadislerin; hangi sahabiden geldiği, hadisin kitab başlığı ve hadis numarası belirtilmek suretiyle hadisin nerede geçtiği teker teker gösterilmiştir.

Müslim'in bablarının sayısı ise 1322'dir. Bu çalışma, bir muhtasar özeliğini taşıdığı için Müslim'in Mukaddime'inde yer alan bablar da dahil edildiğinde 1307 bab bulunmaktadır. Bu çıkarılan bablarda, ya benzer hadis bulunduğundan yada çeşitli nedenlerden dolayı bab sayısı azalmıştır. Bununla birlikte çıkarılmayan bablar olduğu gibi kalmıştır. Fazladan bab ismi verilmemiştir. öncekiler olduğu gibi korunmuştur.

5- Müslim'in kitabı, tertip güzelliği ve rivayet inceliklerinde gösterdiği hassasiyet ve asla sadakat konularında Buhârî'yi geçer. Çünkü Müslim, kitabına aldığı hadisleri, prensip olarak konularına göre tanzim etmiştir. Yalnız bu işi yaparken de, bir hadisin bütün farklı senet ve metinlerini bir arada toplamayı ön plana almıştır. Böy bir hadisi; tarn olarak ihata ve kavrama imkanı olmakta, tekrar edilen hadisler en aza indirilmiş ve hadisler bölünmeye uğramadan tam olarak verilmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere, Müslim, kitabına aldığı hadisleri, bizzat işiterek aldığı 300 binden fazla içerisinden seçtiğini, kitabına delilsiz hiçbir şey koymadığını ve hiçbir şeyi de delilsiz kitabının dışında tutmadığını belirtmiştir. Kitabındaki hadisler, sıhhati hususunda hocalarının icma ettikleri hadislerdir.

6- Müslim'deki bu hadisler, genelde ezber ve sağlamlık yönünden orta seviyedekilerin rivayetleri ve zayıf ravilerin rivayetleri olmak üzere üç gruptur. Takip ettiği metot gereği, ezber ve sağlamlıkla

tanınmış ravilerin rivayetlerine öncelik vermiş, sonra da hadisin diğer geliş yollarına işaret etmek üzere öteki iki gruba dahil ravilerin rivayetlerini nakletmiştir. Sahihte asıl olan ilk rivayetlerdir.

7- “Sahih-i Müslim”, İslâm alemine İbrahim b. Muhammed b. Sufyan rivayetiyle yayılmıştır. Mağrib ülkelerinde bu rivayetle birlikte Ebu Muhammed Ahmed b. Ali el-Kalânisî rivayeti meşhur olmuştur. Sahih üzerine çalışmalar yapan iki meşhur alim, Kadı İyaz ile Nevevi'nin rivayet yolları da el-Kalânisf nin rivayetine ulaşır.

8- “Sahih-i Müslim”in en önemli özelliklerinden biri; baş tarafında bir mukaddimenin olmasıdır. 6 babdan oluşan Mukaddime'de Müslim, sırasıyla yalancı ravilerden rivayeti terk ederek sikadan rivayet ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yalan İsnadından kaçınmak; Hz. Peygamber (s.a.v.)'e İsnad ederek yalan söylemenin en ağır yalan olduğu; her işitileni rivayet etmenin doğru olmadığı; zayıf ravilerden rivayetin men edilmesi ve zayıf bilinen ravinin hadislerini almakta ihtiyatlı davranılması; isnad ve ravilerin tenkidi; nihayet mu'an'an hadisle delil getirmenin sahih olduğu konularına yer vermiş; bu konulardaki rivayetlere dayanarak kendi görüşlerini açıklamıştır. Özellikle altıncı babda açıkladığı birbirlerinden “An” lafzıyla rivayette bulunan ravilerin birbirleriyle çağdaş olup görüşmeleri imkanı olduğu ve içlerinde tedlis yapan bulunmadığı zaman isnadlannın mevsûl hükmünde sayılacağına dair görüşö meşhurdur. Müslim'in şartı denilen bu husus, onun Buhârî'den ayrıldığı önemli bir noktadır.

9- Yukarıda da değinildiği gibi Müslim, “Sahih”te verdiği hadisleri değişik isnadları ve lafızlarıyla bir arada toplamış, fıkhın hangi konusuna giriyorsa oraya koymuştur. Bu hadisleri sıralarken önce ezber ve sağlamlık itibariyle isim yapmış ravilerin rivayetlerini vermiş, ezber ve sağlamlık açısından orta seviyede olanların rivayetlerini sona bırakmıştır. Zayıf ve metruk ravilerin rivayetlerini en sona koymuştur. Bu hususta da, Buhârî'den ayrılmıştır. Ancak Müslim'in bu metoduyla aranan hadis hem daha kolay bulunur, hem de bir hadisin bütün isnadları ve metin farklılıkları bir arada olmakla hüküm çıkarma kolaylaşır. “Sahihi Müslim”i, Buharî'ye üstün kılan aslında bu teknik yönüdür. Aynı hadisin orta seviyede ve zayıf ravilerden gelen rivayetlerine yer vermesi ilk bakışta tenkit edilmişse de bunun sadece mutâba'at ve şevahid için yapıldığı söylenmiştir, Nevevî'ye göre Müslim, isnadında bazı zayıf ravilerin yer aldığı rivayetleri de

vermişse bu tamamen mutâbaatı kuvvetlendirmek veya metinde bulunan bir ziyade yüzündendir. [7][7]

10- “Sahîh-i Müslim”in tertibi çok güzel olmakla birlikte, ya ihtisar düşüncesiyle yada daha başka sebeplerle İmam Müslim tarafından, Buhârî'nin bab başlıkları gibi bablara ayrılmamıştır. Bablarma, fıkhî hükümler yerleştirilmiş de değildir. Alimler bunu babın ihtiva ettiği hadisten faydalanmayı okuyucuya bıraktığı şeklinde yormuşlardır. Bugün elde bulunan Müslim nüshalarındaki bab başlıkları Nevevî tarafından konulmuştur. Bu konuda Nevevî şunları söylemiştir:

“Bazıları, Müslim'in bablarına başlıklar koymuşlardır. Bunların bir kısmı güzeldir. Ne var ki bir kısmı, ya ibare kusuru, ya lafızlarının bozukluğu, ya da başka sebepler yüzünden hiç de uygun düşmemiştir.” [8][8]

Buradan anlaşıldığına göre Nevevî'den önce de Müslim'in “Sahîh”ine bab başlıkları koyanlar olmuşsa da bunlar uygun bulunmamıştır.

11- İmam Müslim'in kitabına aldığı eserler, genellikle merfu hadislerdir. O, Buhârî'de bulunmayan 820 merfu hadisi de kitabına almıştır.

Hakim en-Nîsâbûrî:

“Gök kubbenin altında Müslim'in kitabından daha sahih hiçbir kitap yoktur” demiştir. Onun bu sözünün gerekçesi, ondaki merfu hadislere hiçbir kimsenin sözünün karışmamış olmasıdır.

12- Buhârî, kitabına aldığı hadisleri daha çok fıkhî meseleyi göz önünde bulundurarak aldığı için kitabında hadisleri bölerek tekrar etmektedir. Dolayısıyla Buhârî, bir hadisi naklederken, bu hadis başka yerde de konuyla ilgisi olduğu zaman aynı hadisi nakledebilmektedir.

Müslim'in, kitabına hadis almadaki asıl gayesi; fıkıh değildir. Onun asıl gayesi, fıkıh yapmak değil, hadislerin senedlerîni bir araya getirmektir. Dolayısıyla bir hadisin çeşitli geliş yolları ve metinleri hakkında bilgi edinmek Buhârî'de problem oluşturmakta iken bu husus Müslim'de çok kolaydır. Çünkü bir hadisin ne kadar geliş yolu ve farklı metni varsa hepsini bir arada kaydetmektedir.

13- “Sahih-i Müslim”in bir özelliği de, mevkuf rivayetlere nadir olarak yer vermesidir. Bu tür rivayetler ancak rivayetin bağlamı içinde gelmişse verilmiştir. Sayıları, son derece azdır. Aynı şekilde mu'allak

hadislere de yer verilmiştir. Müslim hadisleri içinde sadece 17 (veya 14 yada 12) muallak rivayete rastlanır. 9[9] Hatta “Sahih-i Müslim”de 14 tane maktu hadis olduğu eleştirisine cevap olarak bu konudaki hadisleri vasletmeye yönelik olarak Reşiduddin Yahya b. Ali el-Attâr “Gureru'l-fevâidi'l-mecmûa fî beyânı mâ veka'a fî Sahîh-i Müslim mine'l-ehâdisi'l-maktû'a” adlı eserini yazmıştır.
14- Müslim, Buhârî'den hiç hadis rivayet etmemiştir.

“Sahih-i Müslim” Üzerine Yapılan Şerh Çalışmaları:

Geçmişte en çok Kuzey Afrika, Mağrib ülkeleri ile Endülüs'te ve kendi halkımız arasında da meşhur olan “Sahih-i Müslim”in üzerine bir çok şerh yazılmıştır. Katip Çelebî (ö. 1067/1656)'nin “Keşfu'z-Zünûn” adlı eserinde bu şerhlerden 15 kadarı zikredilmektedir. Fuat Sezgin'de “Târîhu't-Turâs”da 30'a yakın şerhin adını verir. Mücteba Uğur'da “Hadis İlimleri Edebiyatı” adlı eserinde Müslim'in “Sahîh”i üzerine yazılan şerhlerin sayısını 40, kısmî şerhlerin sayısını 10 olarak vermektedir. 10[10] Önemli şerhlerinden bazıları şunlardır:
1- Muhammed b. Ali el-Mazirî (ö. 536/1141)'nin “Mu'lim bi-Fevâ'idi Müslim”!. Mâzirî, Müslim'deki bütün hadisleri şerh etmemiş, sadece lüzum gördüğü yerleri şerh etmiştir. Onun Müslim'e yaptığı bu şerh tarzı, kendisinden sonra gelenlere de bir örnek teşkil etmiştir. Bu eser, 1988 yılında Tunus'ta 3 cilt olarak basılmıştır.
2- Kadı İyaz (ö. 544/1149)'ın “İkmâlu'l-Mu'lim fî Şerhi Müslim”i. Kadı İyaz, bu eserini, Mazerî'nin eserine yaptığı ilavelerden oluşmuştur. Kadı İyaz'ın bu şerh çalışması, Mazerî'nin şerhini tamamlamaya yöneliktir. Kadı İyaz, bu eserinde, Müslim'e kapsamlı ve açıklayıcı yorumlar getirmiştir. Dolayısıyla Kadı İyâz'dan sonra gelen sarihler, onun Müslim'e yaptığı bu yorumları ondan bolca nakilde bulunmalarına sebep olmuştur. Örneğin, Nevevî, Müslim'deki hadisleri açıklarken özellikle Kadı İyâz'dan bol miktarda alıntılara yer verir. Bu eser, 1910 yılında Kahire'de basılmıştır.
3- Nevevî (ö. 676/1277)'nin “Minhâc fî şerhi Müslim İbnil-Haccâc”ı. Bu şerh, Müslim şerhleri içerisinde en yaygın oian şerhtir. Müslim'in şerhi denilince akla Nevevî'nin şerhinden başkası gelmez. Nevevî, bu şerhinde, Mazerî ve Kadı İyâz'dan alıntılar yapmış, bu ikisi

Müslim'in ilk iki sarihi olmaları hasebiyle konuyla ilgili olarak onların ilgili görüşlerine başvurur. Bazen onlara muhalefet ettiği de görülür.
4- Muhammed b. Yusuf el-Kunevî (ö. 788/1386)'nin “İkmâl fî Şerhi Müslim”!,
5- Übbî (ö. 827/1423)'nin “İkmâlu'l-İkmân.” Übbi, bu eserinde; Mazin, Kadı iyaz, Kurtubî ve Nevevî'nin şerhlerini birleştirmeye çalışır.
6- Suyûtî (ö. 911/1505)'nin “Dîbâc âlâ Sahihi Müslim İbnil-Haccâc”ı.
7- Kastallânî (ö. 923/1517)'nin “Minhâcui-İbtihâc bi-Şerhi Müslim İbnil-Haccâc”ı.
8- Aliyyu'1-Kârî (ö. 1014/1605)'nin “Şerhu'l-Müslim”i,
9- Sıddık Hasan Han (ö. 1307/1889)'ın “Sirâcul-Vehhâc min Keşfi Metâlibi Sahihi Müslim İbni'l-Haccâc”ı,
10- Câbir Ahmed Usmânî {ö. 1353/1934)'nin “Fethu'l Mulhim Şerhu Sahîh-i Müslim”i. Bu, 2 cilt halinde 1934'de basılmıştır.
11- Safiyyu'r-Rahman Mübarekfûrî (1353/1934)'nin “Minnetu'l-Mün'im fî Şerhi Sahîh-i Müslim” adlı eseri. Bu eser, 1999'da Riyad'da dört cilt halinde basılmıştır.
12- Musa Şahin'in “Fethu'l-Mün'im Şerhu Sahîh-i Müslim” adlı eseri. Bu eser, 10 cilt halinde basılmıştır.

“Sahîh-i Müslim” Üzerine Yapılan Muhtasar Çalışmaları:

“Sahih-i Müslim” üzerine bir çok muhtasar çalışması yapılmıştır. Mücteba Uğur “Hadis İlimleri Edebiyatı” adlı eserinde Müslim'in “Sahîh”i üzerine yapılan Muhtasar çalışmalarının sayısını 8 olarak vermektedir. [11][11] Bunlar içerisinde en meşhur olanları şunlardır:
1- Münzirî (ö. 656/1258)'nin “Muhtasar”ı. Elbânî, bu esere tahkik yapmış ve 2 cilt halinde 1969 Kuveyt'te basılmıştır.
2- Kurtubî (ö. 656/1258)'nin “Müftüm limâ'şkele min telhisi Kitabi Müslim” adlı muhtasar çalışması. Bu eser, müellifi tarafından tekrar şerh edilmiştir.
Osmanlı döneminde ve günümüz Türkiye'sinde hadise ve hadis ilimlerine değerli hizmetler verilmiş olup bu dönemlerde “Sahih-i Müslîm”i şerh edenler, Türkçe'ye çevirenler olmuştur. İsmail Nureddin Üsküdârî, Celeb lakabıyla meşhur Mustafa b. Ömer Üsküdârî, İstanbullu Süleyman Fazıl Efendi, Yusuf Efendi zade

Abdullah b. Muhammed, Diyarbakırlı Kurşunlu zade Mustafa Efendi bunlardandır.

Günümüz Türkiye'sinde Müslim Üzerine Yapılan Belli Başlı Çalışmalar:

1- “Sahih-i Müslim”in Türkçe tercümeleri arasında rahmetli Râğıp Efendi'nin tercümesi anılmaya değer bir eser. Fakat bu eser basılmamıştır.
2- Mehmet Sofuoğlu'nun “Sahih-i Müslim” üzerine yaptığı tercüme, 8 cilt halinde basılmıştır.
Sofuoğlu'nun çalışması, tercüme olduğundan dolayı gerekli gördüğü yerlerde açıklamalar yapmış, bu açıklamalarda; Sahih-i Buhârî'yi de tercüme ettiğinden dolayı Müslim'de geçen hadisi bazen Buhârî'de geçen hadisle açıklamış, Müslim'in Nevevî şerhinden bazen direkt alıntı yaparken, bazen de kaynak beiirtmeksizin dolaylı olarak Müslim'in Nevevî şerhinden yararlanmış, bazen de kendi özgün düşüncelerine yer vermiştir.
Müslim'i 1960'lı yularda tercüme ettiği için tercüme de kullandığı dil de, oldukça ağdalı ve ağır bir üslup kullanmıştır. Bundan dolayı tercümedeki kelimeler, bazen tam anlaşılamamakta yada kelimenin anlamını öğrenmek için bir sözlüğe başvurmayı gerektirmektedir. Çeviri de hadisin aslına bağlı kalmakla birlikte metnin daha kolay bir şekilde anlaşılmasını sağlamak için hadisin Türkçe ifadelerine fazladan açıklamalar ilave etmiştir.
Sofuoğlu'nun bu çalışmasına, Davudoğlu'nun fihristine benzer yeni bir fihrist hazırlanmıştır.
3- Ahmed Davudoğlu'nun tercüme ve şerhi ise 11 cilt ve bir de fihristten oluşmaktadır. Davudoğlu'nun “Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi” de, M. Sofuoğlu'nun tercümesine yakın bir zaman da hazırlanmıştır. Çünkü Sofuoğlu'nun Müslim tercümesine yazdığı önsöz de 1965 tarihini belirtilirken, Davudoğlu'nun Müslim'e yaptığı tercüme ve şerh de ise, 1968 tarihi yer almaktadır.
Davudoğlu'nun ki şerh özelliği taşıdığı için Sofuoğlu'nunkinden daha kapsamlı ve daha orijinal. Hadisin senedi içerisinde yer alan ravilerin ve sahabinin hayatı hakkında bilgi vermiş, açıklamalara bazen geniş bir şekilde yer verirken, bazen de açıklamayı kısa bir şekilde

geçiştirmektedir. Hadisin tercümesinden sonra hadisin nerede geçtiğine dair bilgiler vermekte, hadisle ilgili açıklamaları yaptıktan sonra genellikle “Hadisten Çıkarılan Hükümler” başlığı altında hadiste geçen fıkhı hükümleri kısa bir şekilde özetleyerek okuyucuya sunmaktadır. Bu açıklamaları.

Genellikle Nevevî'nin Müslim'e yaptığı şerhi esas almış, bazen açıklamalarında Nevevî'nin ismine yer verirken, bazen de Nevevî'nin ismine hiç yer vermemektedir. Bu nedenle de sanki Nevevî'nin Müslim şerhinin tercümesini yapmış gibi bir görüntü ortaya koymaktadır, Çünkü Davudoğlu'nun Müslim'e yaptığı şerh iyice incelendiğinde, Nevevî'nin Müslim'e yaptığı şerhe çok yakın bir benzerlik olduğu görülür. Bununla birlikte Nevevî'nin şerhinde olmayan bir çok açıklamalara da yer vermiştir. Bu tür açıklamaları, fıkhı konularda Şafiî mezhebine mensup olan Nevevî'ye cevap vermek için çoğunlukla Hanefî alimi olan Aynî'den yararlandığı görülmektedir. Bu yönüyle Davudoğlu'nun Müslim şerhi, Nevevî'ye nispetle “Hanefî Şerhi” özelliği taşımaktadır.

Davudoğlu'nun çalışması kabul görmekle birlikte 11 cilde varan geniş hacmi, tekrar edilen hadislerin sayısının çok olması, ravi bilgileri ve Nevevî'nin açıklamalarina karşı cevap vermeye çalıştığından dolayı bir çok okuyucu tarafından hadislerin bir bütünlük içerisinde kısa müddet içerisinde okunmasına engel olmaktadır.

Bununla birlikte Davudoğlu'nun terceme ve şerhi, öncelikli tavsiyeye her zaman uygun bir çalışmadır.

4- Sahîh'in muhtasarları arasında meşhur bir yere sahip olan Münzirî'nin “Muhtasarı Sahih-i Müslim Tercümesi” de üç cilt halinde 1984'de tercüme edilip yayınlanmıştır. Bu muhtasar da, 2179 hadis yer almaktadır. Bu çalışmada, hadisin tercümesinden sonra “İzahı” başlığı altında hadisle ilgili kısaca açıklamalara yer verilmektedir.

Gerek Sofuoğlu'nun ve gerekse de Davudoğlu'nun Müslim üzerine yaptıkları bu çalışmalar, büyük bir boşluğu doldurmaktaysa da çok hacimli olmaları hasebiyle günümüz insanının ihtiyacına yeterince ve gerekli olanaklarda cevap verememektedir. Dolayısıyla da insanların çoğu, bu iki önemli eserden yararlanmakta zorluk çekmektedirler.

Günümüzde okuyucuların çoğu, Müslim'de var olan ve çoğu tekrarlardan İbaret olan 7275 hadisi defalarca okuyacağına tekrarlar

çıkarılmış kısa ve özlü çalışmaları daha çok tercih etmektedirler. Çünkü aynı hadisi tekrar tekrar okuyacağına kısa ve özlü çalışmalar daha çok hoşuna gitmektedir. Bu tür çalışmalar, hem okuyucuya kolaylık sağlamakta ve hem de okuyucu hadise daha çok yönlendirmektedir. Böylece hadis okuyucularının sayısı her geçen gün biraz daha artmış olmaktadır. Bu da, sevindirici bir durumdur.

Sahih-î Müslim Muhtasarı Çalışmamızdaki Metod:

Daha önce de geçtiği üzere, çeşitli zamanlarda Müslim üzerine Muhtasar çalışmaları yapılmıştır. Bunlar içerisinde en meşhur olanı Münzirî ile Kurtubî'nin muhtasar çalışmalarıdır. Münzirî'nin eserinde 2179 hadis yer alırken, Kurtubî'nin çalışmasında ise 2934 hadis bulunmaktadır.

“Sahih-i Müslim”de tekrarlar çıkarıldıktan sonra 3033 hadis olması ve yine bunların içerisinde de 137 tane tekrarın yer aldığı düşünülürse tekrarsız hadisin sayısı 2896 olmaktadır.

Bu çalışmamızda, kısa ve özlü bir çalışmayı esas almamızdan dolayı kölelik, cariye, Fiten gibi konulardaki hadislerin günümüz açısından okuyucuya yeterli ve pratik yararının olmayacağını düşünerek bu sayı 2800'e düşürülmüştür. Böylece okuyucuya, daha özlü bir çalışma sunulmaya çalışılmıştır.

Özetleme çalışmamızda, Şeyh Müslim b. Mahrnûd Osman'ın 5 cilt halinde hazırladığı 2003 tarihli “Dâru'1-Hayr” baskısını esas aldık.

Müslim üzerine yapılan bu muhtasar çalışmamızda yer alan hadislerin hepsi, hem Arapça ve hem de Türkçe kısmı yeniden numaralandırılmıştır. Hadisler seçilirken, az önce de belirtildiği üzere daha çok Müslim'in “Sahîh”te takip ettiği metot gereği, ezber ve sağlamlıkla tanınmış ravilerin rivayetlerine öncelik verilmiş, sonra da hadisin diğer geliş yollarına işaret etmek üzere öteki iki gruba dahil ravilerin rivayetlerinden tercih edilmiştir. Çünkü “Sahîh”te asıl olan, ilk rivayetlerdir.

Müslim'in “Sahîh”ini özellikle de senedlerinde sahabi isimlerinden sonra çoğunlukla “Radiyallah anh” ifadesi mevcut değildir. Tercümelerde bu husustaki genel uygulamaya bağlı kalınarak Sahabi isimlerinden sonra yer yer “Tardiye” denilen “Radiyallahu anh” ifadesine yer verilmiştir. Türkçe metinde ise bu ifade “(r.a)” şeklinde

ifadelendirilmişür. Resulullah (s.a.v.)'e getirilen salat ve selamlar için ise “(s.a.v.)” ifadesi kullanılmıştır.

Hadisin senedi uzun yer kaplayacağı için, gerek hadisin Arapça metninde ve gerekse de Türkçe metinde sadece hadisi rivayet eden son kişinin ismine yer verilmiştir.

Aynı sahabiden rivayet edilen hadislerden birisi alınmış, tekrar nedeniyle çıkarılan hadislerde eğer mana fazlalığı veya farklılıklar varsa bazen o fazlalık, ya bir cümle olarak alındı yada hadis olarak alındı.

Bu çalışma, ilk önce bir cilt olarak düşünülürken sonradan okuyuculardan gelen öneriler üzerine açıklamalara daha fazla yer verilmesi gerektiği düşüncesi hasıl olmuştur. Bunun için de kitabın hacmi büyümüş olup bundan dolayı da bazen kısa ve bazen de uzunca açıklamalara yer verilmiştir.

Hadislere yapılan açıklamalar, ya kaynakça bölümünde belirtilen eserlerden yararlanılarak yada şahsi görüşlere dayanarak yapılmıştır. Açıklama kısmı, öncelikle Türkiye'de yaşayan insanların durumu göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Alıntı yapılırken, anlaşılmayan yada ağdalı veya imla kurallarına aykırı kelimeler olduğunda bunlar üzerinde gerekli düzeltmeler de bulunulmuştur.

Gerek hadisin Türkçe metninde ve gerekse açıklamalarda geçen kelimelerin daha iyi anlaşılması için kitabın sonuna sözlük konulmuştur.

“Yedi Hadis İmamının İttifak Ettikleri Hadisler”de kullandığımız metodun aksine bu çalışmamızda, hadisle ilgili açıklamalara, dipnotta değil, hadisin tercümesinden sonra yer verilmiştir.

Bu çalışmamız sırasında hadislerin yer aldığı diğer kaynakların tespitinde Concordance usulü esas alındığı için, biz de aynı usulü esas aldık ve dolayısıyla Müslim üzerine yaptığımız bu çalışmada yer alan hadisler, Concordance usulüne göre verilmiştir. Concordance İçerisinde yer almayan hadislerin, nerede geçtiği çoğunlukla tespit edilerek bu eserlerin bazen cilt ile sayfa numarası gösterilmiş ve bazen de sayfa numarası yerine parantez içerisinde hadis numarası verilmiştir. Çalışmada kullanılan eserlerin neler olduğunu gösteren liste ise kitabın sonunda “Kaynakça” başlığı altında sıralanmıştır.

Eserin tercümesi esnasında hadisin orijinal metnine bağlı kalınmıştır. Zaman zaman kastedilen mananın okuyucu tarafından iyice anlaşılması için “Anlaşılabilir” bir dille serbest davranıldıgı da olmuştur.
Azami dikkat ve gayretlere rağmen, farkında olunmadan tercüme hataları olabilir. Yapıcı eleştiri ve uyarılara her zaman ihtiyaç duyduğumuz İlim sahipleri ile bütün okuyucularımızın tenkit, uyarı ve katkılarına şimdiden şükranlarımı sunacağımı belirtmek isterim.
Gerek bu çalışmam sırasında ve gerekse diğer çalışmalarımda hep samimi desteğini gördüğüm ve hadis alanında Türkiye'nin önde gelen hadis hocalarından biri olan Prof. Dr. Zekeriyya Güler Bey'e, bana karşı her zaman sabırlı davranan değerli dostum Zekeriyya Efîloğlu Bey'e, önerilerinden dolayı Nuri Gürhan Bey'e, tercüme edilen ve açıklama yapılan metinlerin bir kısmını okuyan Levent İlhan'a, içindekiler bölümünü hazırlayan Salih Kendİrli'ye, her zaman yakın ilgi ve desteklerini gördüğüm Hüseyin Kavuncu'ya, Abdulkadir Ermutafa, Remzi Yılmaz'a, Zabit Kekeç'e, Mustafa Yıldız'a, Selahattİn Dölek'e, Cemal Gülistan'a, Cumali Borazan'a, Mustafa Yıldırım'a, Metin Mengilli'ye, baldızım Songül Atlas'a, K. Ahmet Çelik'e, çeşitli illerden arayarak görüşlerini benimle paylaşan değerli okuyucularıma ve ismini burada belirtemediğim daha bir dostuma ve son olarak, hadis kitapları içerisinde önemli bir yere sahip olan bu değerli eserin tercüme edilip kısa zamanda okuyuculara ulaştırılmasında büyük emeği geçen Polen Yaymlan'nm sahibi değerli dostum Feyzullah Birışık'a şükranlarımı arz ederim.
Ümmetin, Buhârî'den sonra ikinci sahih hadis kaynağı olan bu eserden en yeterli seviyede faydalanmasını temenni ve niyaz ederim.
Çaba bizden, başarı elbette Allah'tandır.
Hanifi AKIN
Şehitkamil/GAZİANTEP
06 EKİM 2005

İmam Müslim'in Kısa Biyografisi

Ebu'l-Hüseyin Müslim İbnu'l-Haccâc el-Kuşeyrî, h. 202, 204 yada 206 tarihinde Nisabur'da dünyaya gelmiştir. Meşhur Arap kabilesi

Kuşeyr'e mensuptur. Lakabı, “Asâkiru'd-Din”dir.
Çocukluk yılları hakkında pek az bilgi bulunmaktadır. Küçük yaşta iken Arap Edebiyatının çeşitli alanlarıyla ilgilenmiştir.
Bütün hayatını hadise adamıştır. Hadis tahsili için o dönemin ilim merkezleri olan Irak, Hicaz, Şam ve Mısır'a gitmiştir. Birkaç defa Bağdad'a gidip gelmiştir. Bu yolculukları sırasında Buhârî'nin hocaları ile daha bir çok kimseyi dinleme fırsatı bulmuştur. Hadis aldığı kimseler arasında; Buhârî, İshâk b. Râhûye, Ebu Zür'a er-Râzî, Kuteybe b. Saîd, Abdullah İbn Mesleme el-Ka'nebî, Harmele b. Yahya, Ahmed İbn Yunus, Saîd b. Mansûr, Yahya İbn Yahya, Ahmed b. Hanbel gibi kimseler bulunmaktadır.
Kendisinden de Ebu İsa et-Tirmizî, Ebu Hatim er-Râzî, Muhammedh b. İshak İbn Huzeyme ve Ahmed b. Mübarek el-Müstemlî gibi meşhur kimseler de hadis rivayet etmiştir.
İmam Müslim hadis tahsilini bitirdikten sonra Nisabur'a yerleşip orada ticaret yaparak geçimini sağlamıştır. Babası Hâccâc, bugünün tabiriyle manifaturacılık denilen “Bezzâz”la uğraşmaktaydı.
Müslim, ömrünün sonlarına doğru Buhârî'yle tanışmış, dönemin siyasî çekişmelerinden dolayı herkes Buhârf den uzaklaşırken Müslim onu yalnız bırakmamıştır.
Müslim, hocası Muhammed b. Yahya ez-Zühlî'nin:
“Kim Kur'an'ın lafzını telaffuz etmenin mahluk olduğu meselesinde Buhârî'nin fikrine katılıyorsa bizim meclisimizden ayrılsın” demesi üzerine, herkesin gözü önünde kalkıp meclisi terk etmiş, hocası Zühlî'den dinlediği hadisleri bir çuvala koyarak hocası Zühlî'ye gönderecek kadar cesur ve hocası Buhârî'ye de bağlı bir kimseydi.
Buna rağmen Müslim, hocası Buhârî'den hadis rivayet etmemiştir. 261/874'de 57 yaşındayken Nisabur'da bir hadisi araştırırken vefat etmiştir.

Eserleri:

1- el-Câmiu's-Sahîh.
2- el-Müsnedü'1-Kebîr ala'r-ricâl.
3- Kitâbu'1-Câmi' ala'l-Ebvâb.
4- Kitâbu'1-Esmâ' ve'1-Kunâ.
5- Kitâbu't-Temyîz.

6- Kitâbu'i-îlel.
7- Kitâbu'I-Vuhdân.
8- Kitâbu'l-Efrâd.
9- Kitâbu'l-Akrân.
10- Kitâbu Suâlâtihi Ahmed İbn Hanbel.
11- Kitâbu Hadîsi Amr İbn Şuayb.
12- Kitâbu'l-İntifâ' biUhubb's-Sibâ.
13- Kitâbu Meşâyihi Mâlik.
14- Kitâbu Meşâyihi Şu'be.
15- Kitâbu Men Leyse Lehu İllâ Râvin Vahidin.
16- Kitâbu' 1-Muhadramîn.
17- Kitâbu Evlâdi's-Sahâbe.
18- Kitâbu Evhâmi'I-Muhaddisîn.
19- Kitâbu't-Tabakât.
20- Kitâbu'l-Efrâd..

Fazileti:

Müslim, yaşadığı devrin en başta gelen hadis imamlarından birisidir. Şüphesiz ki bunda Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Rahuye gibi meşhur hadisçilere talebelik yapmış olmasının büyük payı vardır.
Nesâî, onun hakkında:
“Ümmet, bu iki kitabın sahih olduğu ve onlardaki hadislerle amel etmenin vacip olduğu üzerinde icma etmiştir” der.
Hakim en-Nîsâbûrî'de:
“Gök kubbenin altında Müslim'in kitabından daha sahih hiçbir kitap yoktur” der.

Mukaddime

Hamd, alemlerin Rabbi olan Allah'a ve iyi sonuç, takva sahibi kimselere mahsustur. Allah, peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed (s.a.v.)'e, bütün nebilere ve resullere salat eylesin.

1- Resulullah (s.a.v.) Üzerine Yalan Uydurmanın Pek Ağır Bir İftira Olması

1- Hz. Ali (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Benim üzerime yalan uydurmayın. Çünkü kim benim üzerime yalan uydurursa, cehennemi boylar.” [12][12]

2- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Sizlere çok hadis rivayet etmeme gerçekten Resulullah (s.a.v.)'in,
“Kim bile bile kasten benim üzerime bir yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın” şeklinde hadisi engel olmaktadır. [13][13]

3- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim benim üzerime bile bile kasten yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın.” [14][14]

4- Muğîre b. Şube (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim:
“Benim üzerime söylenen bir yalan, başka bîr kimse üzerine söylenen yalan gibi değildir. O halde kim benim üzerime bile bile kasten yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın”[15][15]

Açıklama:

Hadisi Resulullah (s.a.v.) üzerine yalan hadis dayandıran yada söz söyleyen kimseyi k namaktadır. Cenab-ı Hak, bu kimseye, hak ettiği cezayı dilerse verir ve dilerse affeder. Böylelerin muhakkak surette Cehenneme gireceklerine kesinlikle hükmedilemez. Çünkü küfürden ve şirkten başka büyük günah işleyenler hakkında verilecek hüküm budur. Bunlar, Cehenneme girecek olsalar bile orada ebedi kalmazlar. Zira Tevhid dini üzere ölen bir kimse Cehennemde ebedi kalmaz.
Yalan; ister kasten, ister kasıtsız olsun bir şeyi olduğunun aksine haber vermektir. Çünkü yalan, bazen kasten ve bazen de kasıtsız söylenmemiş olsa da, Hz. Peygamber (s.a.v.):

“Kasten yalan söz söylerse” diye kayıt koymazdı. Sadece unutan ile yaralan kimselere günah yoktur.
Resulullah (s.a.v.) üzerine yalan uydurmak, pek büyük bir günah ve çok çirkin bir iftiradır. Çünkü bu, İslam'ın temellerini yıkmaya, dinin hükümlerini bozmaya kadar vanr. Onun için sahabilerden bir zümre, eksik veya fazla kelimeye meydan vermekten korkarak çok hadis rivayet etmekten kaçınmışlardır. 16[16]
Bazı rivayetlerde; daha Hz. Peygamber (s,a.v)'in sağlığında ona yalan söz dayandıranlar çıkmış olsa bile, hadis uydurma, bir hareket olarak, h. 34-35 yıllarında başladığını söyleyebiliriz.
Çeşitli zamanlarda, bidatçiler çıkmış ve bunlar; çalışmalarını, ideolojilerini ve düşüncelerini haklı göstermek için yalan hadis uydurmuşlar; bazı fıkıhçılar ise sırf mezheplerini ve düşüncelerini savunmak için kitaplarında uydurma hadislere yer vermişler; bazı zahid ve tasavvufçular ise insanları salih amellere teşvik etmek için, ya yalan hadis uydurmuşlar yada yalan hadislere yer vermişler; zındık yada din düşmanîan, çıkarları için yada İslam'a zarar vermek için hadis uydurmuşlar; kıssacılar ise ya devlet adamlarına yaranabilmek için yada maddi kazanç elde etmek için hadis uydurmuşlar; bazıları da halk arasında bilgiçlik taslamak için hadis uydurmuşlardır. 17[17]

2- Her Isıttığını Söylemenin Yasak Olması

5- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Kişiye, her işittiği (başkalarına) söylemesi yalan olarak yeter.” 18[18]

Açıklama:

Burada, kişinin, her işittiğini başkalanna aktarmaması gerektiği belirtilerek bu konuda yalana düşülebileceğine dikkat çekilmektedir.

3- Ehliyetsiz Kimselerden Hadis Alırken Temkinli Davranmak

6- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Ümmetimin sonunda bazı insanlar ortaya çıkacak ki, onlar size; sizin ve atalarınızın işitmediği şeyleri rivayet edecekler. Onlardan sakının.” [19][19]

7- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Âhir zamanda deccaller ile yalancılar ortaya çıkacak. Onlar size; sizin ve atalarınızın işitmediği hadisleri getirecekler. Onlardan sakının. Yoksa sizi, sapıtırlar ve fitneye düşürürler”

Açıklama:

Burada, ahir zamanda deccal ve yalancı kimselerin çıkıp o zamanda yaşayan müslümanlara, daha önce hiç duyulmamış hadisler nakledeceklerini, dolayısıyla onların uydurma hadislerine aldanılmaması, onlardan sakınılması gerektiği ve en önemlisi, getirilen hadislerin kaynaklarının araştırılması gerektiği belirtilmektedir.

8- Tâvûs'tan rivayet edilmiştir:
“Büşeyr b. Ka'b, Abdullah İbn Abbâs'a gelip ona hadis rivayet etmeye başladı. Abdullah İbn Abbâs, ona:
“Filan ve filan hadisi tekrarla!” dedi. O da tekrarladı. Sonra yine Abdullah İbn Abbâs'a hadis rivayet etti. Abdullah İbn Abbâs, ona:
“Filan ve filan hadisi tekrarla!” dedi. O da tekrarladı. Daha sonra Abdullah İbn Abbâs'a:
“Bilmiyorum, acaba benim rivayet ettiğim bütün hadisleri bildin de sadece bunu mu bilmedin? Yoksa bütün rivayet ettiğim hadisleri bilmedin de sadece bunu mu bildin?” diye sordu. Abdullah İbn Abbâs, ona:
“Doğrusu biz, Resulullah (s.a.v.) üzerine yalan uydurulmadığı zamanda ondan hadis rivayet ederdik. Fakat insanlar, hırçın ve uysal deveye binmeye başlayınca, biz de ondan hadis rivayet etmeyi bıraktık” diye cevap verdi.”

9- Mücâhid'den rivayet edilmiştir:
“Büşeyr el-Adevî, Abdullah İbn Abbâs'a gelip “Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu” “Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu” diyerek hadis rivayet etmeye başladı. Abdullah İbn Abbâs ise onun hadis rivayetini dinlemiyor ve ona bakmıyordu. Bunun üzerine Büşeyr:
“Ey Abdullah İbn Abbâs! Ne oluyor ki, rivayet ettiğim hadisi dinlediğini görmüyorum. Halbuki sana Resulullah (s.a.v.)'den hadis rivayet ediyorum. Sen ise dinlemiyorsun” dedi. Abdullah İbn Abbâs:
“Doğrusu biz, bir ara bir kimseyi “Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu” derken işittiğimizde gözlerimizi hemen ona doğru çevirir ve kulaklarımızı ona verip dinlerdik. İnsanlar hırçın ve uysal deveye binmeye başlayınca, biz de tanıdığımız hadislerden başkasını onlardan almaz olduk”diye cevap verdi”

Açıklama:

Sahabiler döneminde başlayan, hadis alınacak insanlar konusunda titiz davranma geleneğini sürdüren insanların, belli bir süre ravilerinin belirtilmesi konusunda herhangi bir müdahalede bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Buraya kadar, hadis rivayetinde İsteğe bağlı olarak süregelen ravinin belirtilme keyfiyeti, bu aşamada yavaş yavaş zorunluluğa dönüşmeye başlamıştır. önce hadisi nakledenin isteği esas iken, ikinci aşamada ise dinleyenin talebi esas unsur haline gelmiş, hatta hadisin kabulü de zikretmek zorunda olduğu ravinin durumuna bağlanmıştır.
Ravinin sorulması, yeni kimliklerin öncelendiği, nasların te'villerle çarpıtıldığı, yani ilmin ifsat edildiği bir dönemde, hadisin sahih olduğu konusunda muhaddise güven telkin edecek bir çıkış yolu olarak görülmüştür... İşte bu ve benzeri rivayellerdeki, hadis naklini terk etmeyi, ihtiyata yönelik bir vurgu olarak anlamak gerekmektedir. Zira ortaya çıkan bir takım olumsuzluklar, hadis rivayetinde ihtiyatlı davranmayı zorunlu hale getirmiş olsa bile, dinin temel kaynaklarından birisi olan hadisleri diğer insanlara öğretmek de, bir o kadar zorunludur. [20][20]

4- Senedin Dinden Olması, Rivayetin Ancak Sika/Güvenilir Kimselerden Alınması, Kendilerinde Bulunan Kusur Sebebiyle Ravileri Cerh Etmenin Caiz Olması

10- Muhammed b. Şîrîn'den rivayet edilmiştir:
“Bu isnad ilmi, dinî ilimlerdendir. Dininizi kimlerden aldığınıza dikkat edin!”

11- Muhammed b. Şîrîn'den rivayet edilmiştir:
“İnsanlar, önceleri hadisin isnadını sormazlardı. Fitne ortaya çıkınca, “Bize ravilerinizin adlarını söyleyin” demeye başladılar. Şimdi ise Ehl-i sünnete dikkat ediliyor ve onların hadisleri kabul ediliyor. Ehl-i bid'ata bakılıp onların rivayet ettikleri hadisler alınmıyor.”

12- Muhammed'den rivayet edilmiştir;
“Ebu İshâk İbrahim b. İsa et-Tâlekânî”yi dinledim. O şöyle dedi:
Abdullah İbn Mübârek'e:
“Ey Ebu Abdurrahman! Kulağımıza, “Doğrusu kendi namazınla birlikte anne ve babana da namaz kılman, orucunla beraber onlara da oruç tutman, iyilik üstüne iyiliktendir” şeklinde bir hadis rivayet edilmektedir. Bununla ilgili olarak ne dersin?” dedi. Abdullah:
“Ey Ebu îshâk! Bu hadis, kimden (nakledilmiş)tir?” dedi. Ben;
“Bu hadis, Şihâb b. Hırâş'tan (rivayet edilmekte)di” dedim. Abdullah:
“O, güvenilir bir kimsedir. Peki o, bu hadisi kimden almış?” dedi. Ben:
“Haccâc b. Dinar'dan (almış)” dedim. Abdullah:
“O, güvenilir bir kimsedir. Peki o, bu hadisi kimden almış?” dedi. Ben:
“Resulullah (s.a.v.) buyurmuş” dedi. Abdullah:
“Ey Ebu İshâk! Doğrusu Haccâc b. Dinar ile Peygamber (s.a.v.) arasında aşılması çok güç olan öyle çöller var ki, o çöllerde binek hayvanlarının boyunları kopar. Fakat sadaka verme konusunda bîr görüş ayrılığı yoktur” dedi.”

13- Süfyân İbn Uyeyne'den rivayet edilmiştir:
“Bana, Buheyne'nin arkadaşı Ebu Akıl haber verdiğine göre; Abdullah İbn Ömer'in oğullarından bazıları, Hz. Ömer'in

torunlarından olan Kâsım'a bilmediği bir şeyi sormuşlar.
Yahya İbn Saîd, ona, Ömer ile Abdullah İbn Ömer'i kastederek:
“Vallahi, hidayet imamının oğlu olduğun halde senin gibi bir kişinin, sorulan bir şey hakkında bilgisiz bulunmanı gerçekten büyük bir kusur sayarım” dedi. Kâsım'da:
“Vallahi, Allah katında ve Allah için düşünen bir kimseye göre, benim ilimsiz konuşmam yada güvenilir olmayan bir raviden haber nakletmem bundan daha büyük kusurdur” diye cevap verdi.”
İslam Tarihi'nde zamanın ilerlemesiyle müslümanların arasında bir takım ihtilaflar ortaya çıktı. Siyasî anlaşmazlıklardan kaynaklanan bu ihtilaflar, önce siyasî kamplaşmalara, ardından da dinî bir hüviyet kazanarak yeni oluşumlara, yani mezheplerin doğuşuna neden oldu. Her iki aşamada da, kazanılan yeni kimlikler öne çıktı. Bu aşamadan itibaren insanlar, Mervanî, Şii, Haricî gibi yeni kimlikleriyle anılmaya başlandı. Siyasî yada dinî bir kaygıyla grup oluşturan bireyler, bu psikolojiyle kendi söylemlerinin doğruluğunu, dolayısıyla muhaliflerin sapıklıkta olduğunu ispat etme uğraşasma düştüler. Bu amacı gerçekleştirmek için ilk başvurulan yol, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den beri bilinen, özellikle te'vilin kullanılması olmuştur.
Bu aşamada yapılan müdahale, hâlâ sözlü ve mana olarak aktarılabilen hadis metinlerine, girebileceği boşluklar yakaladı. Zira mana, mefhum ve muhteva rivayeti caizdi. Bu şartlarda te'ville ulaşılan yorumun, metne yansıması, hatta metnin formal yapısını değiştirmesi kaçınılmaz oldu. Bu nedenle söz konusu gelişme üzerine ravilerin kim olduğu sorulmaya başlandı. Eğer ravi, Ehl-i sünnetten ise hadisi kabul edilmekte, değilse hadisi reddedilmektedir. Burada Ehl-i sünnet kavramına özel bir anlam yüklenildiği görülmekte; böylece kişinin, övülen dosdoğru bir yol üzere olduğu, yani kendileri gibi düşündüğü vurgulanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, kişinin, Ehl-i sünnetten olması, takip ettiği çizgi itibariyle nasları çarpıtmayacağı konusunda muhaddise güven teikin etmektedir. Öte yandan onun Ehl-i sünnetten olup olmadığı da, tarihî süreç içerisinde oluşan otoritelerin değerlendirmeleriyle öğrenilmekte, hatta bu bilgi de tıpkı hadis metni gibi diğer insanlara iletilmektedir.
Söz konusu siyasî-dinî oluşumun ortaya çıkardığı taassup, maddi veya manevi çıkar temin etme, hatta İslam'a hizmet arzulan gibi

nedenler, hadislerin, dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nüfuzunun kullanılmasına; kişilerin şahsi görüşlerini destekleyen herhangi bir rivayet bulunmadığı takdirde mevcutlardan uygun olanların te'viline yada yeni bir takım rivayetlerin uydurulup Resulullah (s.a.v.)'e atfedilmesine yol açtı...

İşte bu aşamada senedin, dileyenin dilediğini söylemesine, dolayısıyla dinden olmayanın dine sokulmasına engel olacağı düşünüldü. Hadis uydurmacılığına karşı bir kalkan olarak geliştirilen bu yöntemle, uydurma olanlar da diğerlerinden ayrıştırılacak, haberin sıhhati de sadece isnadla belirlenebilecekti. Bu düşünce, hadis konusunda titiz olan insanlan, hem hadisi alırken ve hem de naklederken kimden aldığını işaret etmeye sevk etti...

Bu süreç içerisinde, rivayet ettiği hadisin kaynağını bildirmeye taraf olanlar, hatta bunu zorunlu görenlerin yanında, bundan rahatsızlık duyanların bulunduğu müşahade edilmiştir. [21][21]

Burada karşımıza çıkan diğer bir husus da; müsteşriklerin, hadis senedlerinin, II. asrın sonu ile III. asrın başında hadis alimleri tarafından uydurulduğu [22][22] iddiasıdır. Hadislerin güvenirlilik ölçüsünü ilk kademede ortaya koyan isnad sistemi hakkındaki bu ağır İthamını hiç bir belgeye dayandırmaması, onun en önemli konularda bile zan ve tahmin ile konuşmakta sakınca görmediğini kanıtlamaktadır. Kendi kaynaklarından biri olan ve II. (8.) yüzyılın başlarında yazılan İbn İshâk'ın küçük hacimli “es-Sîre”sinde bile 200'e yakın isnadın kullanılmış olduğunu görmezlikten gelmesi, tıpkı hadis metinleri gibi isnadlann da daha sonraları icat edildiğini kabul etmesi [23][23] sebebiyledir

Halbuki hadislerin sağlamlık derecesini tespit etmek üzere muhaddislerin ortaya koyup geliştirdiği sened tenkidi, rivayetleri bir tür ön elemeden geçirme faaliyeti olup bundan sonra hadis metinleri de incelenerek bunlann Kur'an'a, mütevatİr sünnete, te'vil edilemeyecek kadar akla, duyu ve müşahadeye ve tarihî gerçeklere aykırı olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Muhaddisler, bu ölçülere göre hadisin lafzında ve manasında bir bozukluk bulunmasını ondan şüphelenmek için yeterli sebep kabul etmişlerdir.

Erken devirlerden itibaren metin tenkidi alanında yapılan çalışmalar geniş araştırmalara konu olmuştur. Bu çalışmalara örnek olarak,

Selahaddin b. Ahmed Edlibî'nin “Menhecü nakdi'1-metninde ulemâi'l-hadîsi'n-nebevî” [24][24] Misfır b. Gurmullah ed-Dümeynî'nin “Mekâyisü nakdi mütûni's-sünne” [25][25] Muhammed Lokman es-Selefi'nin “Ihtimârnü'l-muhaddisîn bi-nakdi'1-hadîs seneden ve metnen” [26][26] ve Muhammed Tâhir el-Cevâbî'nin “Cühâdü'l-muhaddisîn fî nakdi metni'1-hadîs” [27][27] adlı eserleri zikredilebilir.

1- İMAN BÖLÜMÜ

Müslim, kitabına, bütün ibadetlerin şartı olduğu ve hepsinden üstün bir mertebede bulunduğu için “İman” bahsiyle başlamış, sonra da ibadetleri sıralamıştır.

“İman” kelimesi, sözlükte; bir kişiyi söylediği sözde tasdik etmek, doğrulamak, söylediğini kabullenmek, gönül huzuruyla benimsemek, karşısındakine güven vermek, güvenlikte olmak, şüpheye yer vermeyecek biçimde içten yürekten inanmak” anlamlanna gelir.

Terim olarak ise; Hz. Peygamber (s.a.v.)'i, yüce Allah'ın getirdiği kesin olarak bilinen hükümler (=zarûrât-ı diniyyey)i tasdik etmek, onun haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul edip bunlann gerçek ve doğru olduğuna gönülden inanmak demektir.

İmanın hakikati ve özü, kalbin tasdikidir. Kalbin tasdiki, imanın değişmeyen aslî unsurudur. Yalnız kalpte neyin gizli olduğunu insanlar bilemediği için, kalpteki inancın dil ile söylenip açığa vurulması, o kişinin, dünyada bu söz ve ikrarına göre bir işleme tabi tutulması gerekmektedir. Bu sebeple kalpte bulunan inancın dil ile ifade edilmedi, imanın bir parçası değil adeta onun dünyevi şartıdır.

Amel: İradeye dayalı iş, davranış ve eylem demektir. Esasen tasdik ve ikrar da birer eylemdir. Ancak amel deyince daha çok kalp ile dil dışında kalan organların ameli anlaşılmaktadır. Bu durumda iman ve amel birbirinden ayn şeyler olmasına, amelin imanın bir parçası olmamasına rağmen her ikisi arasında çok sıkı bir bağ ve ilişki bulunmaktadır. Çünkü amelin geçerli olabilmesi için iman şart kılınmaktadır.

1- İman, İslam Ve İhsanın Tanımı

14. Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Peygamber (s.a.v.), bîr gün İnsanların arasında iken bir adam gelip ona:
“Ey Allah'ın resulü! İman nedir?” diye sordu. Peygamber (s.a.v.):
“İman; Allah'a, meleklerine, kitabına, O'na kavuşmaya, peygamberlerine iman etmen ve öldükten sonra son dirilmeye iman etmendir” buyurdu. Adam:
“Ey Allah'ın resulü! İslam nedir?” diye sordu. Peygamber (s.a.v.);
“İslam; Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayarak O'na kulluk etmen, farz olan namazı dosdoğru kılman, farz olan zekatı vermen, Ramazan orucunu tutman” buyurdu. Adam:
“Ey Allah'ın resulü! İhsan nedir?” diye sordu. Peygamber (s.a.v.);
“İhsan; Allah'ı görüyormuşsun gibi O'na kulluk etmen, her ne kadar O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir” buyurdu. Adam:
“Ey Allah'ın resulü! Kıyamet ne zaman kopacak?” dedi. Peygamber (s.a.v.):
“Bu konuda soru sorulan kimse, soruyu sorandan daha fazla bilgili değildir. Fakat sana alametlerini bildireyim: Cariye efendisini doğurursa işte bu kıyamet alametlerindendir. Yine çıplak, yalın ayak (takımı kimseler), İnsanlara lider olursa işte bu kıyamet alametlerindendir. Kuzu, oğlak çobanları bina yapma konusunda birbirleriyle yarış ederlerse işte bu da kıyamet alametlerindendir. Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi, Allah'tan başka hiç kimsenin bilemediği beş gayba girmektedir” buyurdu.
Daha sonra Peygamber (s.a.v.),
“Kıyametin ne zaman kopacağı hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır” [28][28] ayetini okudu.
Ebu Hureyre sözüne devamla der ki:
“Sonra soruyu soran adam çekip gitti. Peygamber (s.a.v.):
“Onu bana geri çağırın” buyurdu. Bunun üzerine sahabiler, geri çevirmek onun için peşine düştüler. Fakat onunla ilgili hiçbir şey göremediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

“İşte bu gelen kimse, Cebrail idi. insanlara dinini öğretmek için gelmişti” buyurdu.[29][29]

İman:

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Allah tarafından getirdiği kesinlikle bilinen şeylerin tümünde icmalen O'nu kalben tasdik etmek ve verdiği haberlere teslim olmaktır.

İslam:

Şer'i hükümleri kabul etmek, Allah'a boyun eğip teslim olmaktır.
Bu durumda İslam'ın alametleri ve semereleri, kalpte gizli olan imanı, kelime-i şahadetle ve farz ibadetlerle ortaya çıkarmaktır.

İhsan:

Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmektir. Yani bütün gaye, bütün ruh hali içerisinde ibadet etmek için gayret sarfetmektir. Kul ibadet ederken eğer Allah'ı görseydi, yüce Rabbinin onun durumuna muttali, içini ve dışını bilici ve onu kontrol etmekte olduğunu düşünürdü, dolayısıyla da gafletten ve dünya meşguliyetlerinden kalbini uzak tutmaya, huşu', huzur ve boyun eğmekle riayet etmeye olanca gücünü harcardı. Kul, Allah'ı görmüyor ise de Yüce Allah'ın onu gördüğünü ve gözetlediğini düşünürse aynı duyguyla ibadet etme imkan ve zevkini bulabileceğine işaretler “İhsan”mahiyeti tanıtılmış olmaktadır.
Kıyamet'in alameti nedir? diye sorulduğunda Resulullah (s.a.v.) burada iki alamet bildirmektedir.

1- Cariyenin Kendi Efendisini Doğurması:

Alimlerin çoğuna göre bundan maksat; İslam dininin yayılması, müslümanların geniş çapta fetihlerde bulunması ve düşmanlardan çok sayıda esir almasıdır. müslümanların sahip olacaklan cariyelerden doğma çocukları hür sayıldıkları için babalarının tüm

malına olduğu gibi anneleri olan cariyelere de bir bakıma sahip olmuş olurlar.
İbrahim el-Harbî der ki:
“Bununla kast edüen; cariyelerin, hükümdarları doğurması ve anne olan bu cariyelerin herkes gibi hükümdar çocuklarının teb'ası durumuna düşmesidir.” 30[30]
Sindî'ye göre ise bununla kast edilen; anne-babaya itaatsizliğin çoğalmasıdır.

2- Çıplak, Yalın Ayak (Takımı Kimselerin), İnsanlara Lider Olması:

Bununla kast edilen ise fakir ve bedevilerin, servet sahibi olup yüksek apartman yaptırarak bunlarla iftihar ederek şehir hayatının bozulmasıdır.
Burada “Dinini öğretmek için” ifadesiyle kast edilen; İslam, iman ve ihsanın hepsine birden din denilebileceğine delalet etmektedir. Aynca bu hadis; ilim, edeb ve dinî inceliklere ait bir çok önemli noktaları kapsamaktadır. Hatta Islamiyetin temelini teşkil etmektedir. Bu hadisteki önemli noktalardan birisi de; bir alimin meclisine giren kişi orada oturanların öğrenmelerini gerekli gördüğü ve hiçbirisinin sormak niyetinde olmadığı şer'i meseleyi kendisinin sorması ve ve böylece mecliste bulunanların hepsinin öğrenmelerini sağlamaktır. 31[31]

2- İslam'ın Şartı Olan Namaz

15- Talha b. Ubeydullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Saçı dağınık Necd ahalisinden bir adam, Resulullah (s.a.v.)'e geldi. Sesinin uğultusunu duyuyorduk, fakat ne dediği anlamiyorduk. Nihayet Resulullah (s.a.v.)'e yaklaşıp ona İslam'ın mahiyetin) sormaya başladı. Resulullah (s.a.v.), ona:
“Gece ve gündüz beş vakit namaz” buyurdu. Adam:
“Bunlardan başka üzerime bir namaz var mı?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):

“Hayır! Yalnız nafile olarak namaz kılabilirsin. Ayrıca Ramazan ayının orucunu tutabilirsin” buyurdu. Adam:
“Bundan başka üzerime bir oruç var mı?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Hayır! Yalnız nafile olarak oruç tutabilirsin” buyurdu. Resulullah (s.a.v.), ona zekatı anlattı. Adam:
“Bundan başka üzerime bir şey var mı?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Hayır! Yalnız nafile sadakalar verebilirsin” buyurdu. Bunun üzerine Adam:
“Vallahi, bunlardan ne fazla yaparım ve ne de az yaparım” diyerek arkasını dön(üp git)ti. Resulullah (s.a.v.), bu adamın arkasından:
“Eğer doğru söylüyorsa, kurtuluşa ermiştir” buyurdu. [32][32]

Açıklama:

Hadiste adı açıklanmayan adamın, Dımam b. Sa'lebe olduğunu söyleyenler olduğu gibi, Dımâm b. Sa'lebe ile ilgili hadis ile bu hadis arasındaki bazı farklılıklardan dolayı bu kişinin Dımâm olmadığını söyleyenler de olmuştur.
Bu hadiste; İslam'ın şartlarından olan namaz, oruç ve zekatın farz olduğu bildirilmekte, bunlann yanında nafile olarak ayrıca namazın,. orucun ve sadakanın olduğu da vurgulanmaktadır.
Hz. Peygamber (s.a.v.) burada İslam'ı; beş vakit namaz kılmak, Ramazan orucunu tutmak ve zekat vermek olarak açıklamaktadır. Yalnız bunların dışında daha başka şartları Kur'anda bulmak mümkündür: İyiliği emredip kötülükten kaçındırma, cihad, adalet, anne-babaya iyi davranma, infak, Peyaambere itaat etme gibi.

3- İslam'ın Şartlarını Sorup Öğrenme

16- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'e bir şey sormaktan yasaklanmıştık. Bundan dolayı çöl halkından aklı başında bir adam gelerek biz de dinlemek şartıyla Hz, Peygamber (s.a.v.)'e soru sorması çok hoşumuza giderdi. Derken çöl halkından bir adam gelip:

“Ey Muhammed! Bize senin elçin gelip şöyle bir söz söyledi. Güya sen, Allah'ın seni peygamber olarak gönderdiği iddiasında bulunuyormuşsun öyle mi?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Evet, doğru söylemiş” buyurdu. O zat:
“Şu halde gökyüzünü yaratan kimdir?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Allah'tır” buyurdu. O zat:
“Ya yeri kim yaratmıştır?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Allah'tır” buyurdu. Adam:
“Peki şu dağları kim (bu şekilde) dikti ve onlarda her ne yarattı ise kim yarattı?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Allah'tır” buyurdu. Adam:
“Öyleyse gökyüzünü ve yeri yaratan, şu dağları diken Allah aşkına seni Allah mı (peygamber olarak) gönderdi?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Evet” buyurdu. Adam:
“Hem senin elçin, bize, günümüz ve gecemizde beş vakit namazın farz olduğunu söyledi?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Doğru söylemiş” buyurdu. Adam:
“Öyleyse seni gönderen Allah aşkına, bunu sana Allah mı emretti” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Evet” cevabını verdi. Adam:
“Elçin bize, mallarımızdan zekat vermenin farz olduğunu söyledi” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Doğru söylemiş” buyurdu. Adam:
“Seni gönderen Allah aşkına, bunu sana Allah mı emretti” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Evet” cevabını verdi. Adam:
“Elçin bize, yılda bir defa Ramazan ayı orucunun farz olduğunu söyledi” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Doğru söylemiş” buyurdu. Adam:
“Seni gönderen Allah aşkına, bunu sana Allah mı emretti” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Evet” cevabını verdi. Adam:
“Elçin bize, yoluna gücü yetenlerimize Beytullahı hac etmenin farz olduğunu söyledi.” Resulullah (s.a.v.):
“Doğru söylemiş” buyurdu. Enes der ki: Sonra o adam:

“Seni hak din ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bu farzlardan fazla ve eksik yapmam” diyerek dönüp gitti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.):
“Yemin olsun ki, eğer bu adam doğru söyledi ise, mutlaka cennete girer” buyurdu. 33[33]

Açıklama:

Sahabiler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e çok soru soruyorlardı. Hatta bir defasında Hz. Peygamber (s.a.v.), bazılarının kendisini zor durumda bırakmak için soru sorduklarını hissederek gazaba gelip yüzü kıpkırmızı olmuştu. Onlara, kızgın ve öfkeli bir şekilde ne sorurlarsa cevap vereceğini söyledi. Bunun üzerine sahabiler sormaktan çekinir olmuşlardı. Bunun üzerine
“Çok şeyler sormayın” 34[34] ayeti inmiştir. Artık bu ayetten sonra bir müddet kimse Hz. Peygamber (s.a.v.)'e soru sorumaz olmuştu. Enes’in sözü buna işaret etmektedir.
Soru sormak yasak edildikten sonra sahabiler, çöl halkından birinin sormasını arzu etmeleri, onlara henüz bu yasağın ulaşmadığından ötürü onlann mazur sayılacakları içindir.
Aklı başında biri olmasını istemeleri, böyle bir kimsenin, kendileri için lüzumlu olan şeyleri sorması içindir. Böylece herkes bundan yararlanabileceklerdi.
Bu kişi, Dımâm İbn Sa'lebe olup Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına Mekke'nin fethinden sonra hicretin dokuzuncu yılında gelmiştir. Bu yıl, “Heyetler Yılı” oLarak bilinir.
Dımâm İbn Sa'lebe'nin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelmeden önce, müslüman olup olmadığı konusu ihtilaflıdır. ye göre, müslüman olup Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sordukları sorular gerçekte sorular olmayıp tekrar etme mahiyetindedir. Abdullah İbn Abbâs'dan gelen rivayete göre ise; Dımâm'ın, sorularını bitirdikten sonra kelime-i şahadet getirdiği, sonra kavminin yanına dönerek onlara İslamiyeti anlattığı ve hepsinin müslüman oldukları kaydedilmektedir.

4- Kendisiyle Cennete Girilen İmanın Mahiyeti

17- Ebu Eyyûb (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bir yolculuk sırasında önüne bir bedevi çıkıp devesinin yularının burun üzerinden geçen kısmından yada yularından tutmuş, sonra:
“Ey Allah'ın resulü yada Ey Muhammed1 Beni cennete yaklaştıracak ve cehennemden uzaklaştıracak şeyi bana haber ver!” dedi.
Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) sustu. Sonra sahabilerine baktı. Daha sonra:
“Doğrusu işler yolunda gitti yada doğru olan gösterildi” buyurdu. Sonra da adama:
“Nasıl demiştin?” diye sordu.
O da, sorduğu şeyi tekrar etti. Daha sonra Peygamber (s.a.v.):
“Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayarak O'na kulluk etmen, namazı dosdoğru kılman, zekatı vermen ve akrabalık bağını sür dür mendir. Artık deveyi bırak” buyurdu. [35][35]

Açıklama:

Kişiyi cennete yaklaştıracak ve cehennemden uzaklaştıracak durum; ilk önce Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, O'na kulluk etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekatı vermek ve bir de akrabalık bağını sürdürmek olarak belirtilmektedir. Şirk koşan bir kişi, asla cennete giremez.

18- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Bir bedevi, Resulullah (s.a.v.)'e gelip ona:
“Ey Allah'ın resulü! Bana öyle bir amel göster ki, onu yaptığım zaman cennete gireyim” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayarak O'na kulluk etmen, farz olan namazı dosdoğru kılman, farz olan zekatı vermen ve Ramazan orucunu tutman” buyurdu. Bedevi:
“Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, ebediyen bun(lar)a ne fazla bir şey yaparım ve ne de eksik bir şey bırakırım” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Cennetliklerden birisini görmek isteyen, işte şu adama baksın” buyurdu. [36][36]

Açıklama:

Buhârî sarihi Aynî'ye göre; bu bedevinin adı, Sa'd İbnu'l-Ahrâm'dır. Peygamber (s.a.v.) bu adamın, sözünde durarak ibadetine devam edeceğini ve cennete gireceğini bilmiştir. Çünkü Kelime-i şahadet getirerek namaz, oruç, zekat, hac gibi ibadetleri yerine getiren kimse şirk koşmadıkça ve küfür bir söz yada eylem yapmadığı müddetçe, hatta hırsızlık da yapsa ve zina da etse sonunda cennete girecektir. Dolayısıyla bütün dinî görevleri hakkıyla yerine getiren bir mümin cennetle müjdelenir.

19- Câbir (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Nu'man b. Kavkal, Peygamber (s.a.v.)'e gelip ona:
“Ey Allah'ın resulü! Ne dersin? Farz olan namazı kıldığım, haramı haram ve helali de helal bildiğim zaman cennete girer miyim?” diye sordu. Peygamber (s.a.v.):
“Evet” buyurdu. [37][37]
Bu hadis, imanı gerektiren hususlar ile helal-haram her şeyi kapsamaktadır. Çünkü haramı haram, helali da helal bilmek, şeriatın bütün emir ve yasaklarına uymaktan kinayedir.

5- İslam'ın Şartları ile Yüce Temelleri

20- Tâvûs'tan rivayet edilmiştir: “Bir adam, Abdullah İbn Ömer'e:
“Gazveye çıkmıyor musun?” diye sordu. Abdullah İbn Ömer:
“Ben, Peygamber (s.a.v.')in şöyle buyurduğunu işittim:
“İslâm beş esas üzerine kurulmuştur:”
1- *Allah'tan başka ilâh olmadığına şahadet etmek,*
2- *Namazı dosdoğru kılmak,*
3- *Zekat vermek,*
4- *Ramazan orucu tutmak,*
5- *Kabe'yi haccetmek diye cevap verdi.”* [38][38]

Açıllamak:

İslam'ın şartlarını belirten bu hadis, “Beş şart” olarak bilinmektedir. Yalnız bunların dışında daha başka şartlan Kur'an'da bulmak mümkündür: İyiliği emredip kötülükten kaçındırma, cihad, adalet, anne-babaya iyi davranma, infak, Peygambere itaat etme gibi.
Bu beş şart, İslam'ın ibadete yönelik farzlarıdır. Bunun dışında İslam'ın inanç esaslan, Muamelat insanlar arası ilişkiler, Ceza ile ilgili esaslar, Ahlak ile ilgili esaslar, Siyaset ile ilgili esaslar vb. esaslar vardır. İslam bu şekilde bir bütün olur. Yoksa ibadet ile ilgili beş şart, İslam'ın sadece kendisi değildir.
Abdullah İbn Ömer'in, adama bu şekilde cevap vermesi, onun, cihadı farzı ayn zannettiği içindir. İşte Abdullah İbn Ömer'de, ona cihadı farzı kifaye olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Bunu da, hadisle anlatmak istemiştir. Hadiste cihadın zikred ilmemesi, ya farzı kifaye olduğundan dolayıdır. Hadiste belirtilen beş şey ise, farzı ayndır. Bununla ilgili olarak 23 nolu hadise bakabilirsiniz.

6- Yüce Allah'a Ve Resulullah (s.a.v.)'e İman, Dinin Hükümlerini Öğrenmek, Dine Davet, Dinin Mahiyetini Sorup Öğrenmek Ve Kendisine Din Ulaşmamış Kimseye Dinî Tebliğ Etmek

21- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Abdulkays heyeti, Bahreyn taraflarından Resulullah (s.a.v.)'in yanına gelip ona:
“Ey Allah'ın resulü! Bizler, şu kabile, Rebia'nın bir koluyuz. Bizim ile senin aranda Mudarr kafirleri girmiştir. Bundan dolayı sana ancak haram ayda gelebiliyoruz. Dolayısıyla bize öyle bir şey emret ki, onunla, hem biz amel edelim ve hem de geride kalanlarımızı ona davet edelim” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Size dört hususu emrediyorum ve dört hususu da yasaklıyorum. Emrettiğim hususlar şunlar:
1- *Allah'a îmanı. Sonra bunu onlara açıklama mahiyetinde şöyle dedi: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah'ın resulü olduğuna şahitlik etmek.*
2- *Namazı dosdoğru kılmak.*
3- *Zekatı vermek.*
4- *Harpte elde ettiğiniz ganimetten beşte birini vermek.*

Şunları ise size yasaklıyorum:
1- *Dubbâ: Su kabağından yapılmış testiler.*
2- *Hantem: Topraktan yapılmış küp.*
3- *Nakîr: Hurma kökünden ayrılan çanak.*
4- *Mukayyer: Ziftlenmiş küp.*
Halef, kendi rivayetinde; "Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik etmek" ifadesini ilave edip bir parmağını yummuştur. [39][39]

Açıklama:

Abdulkays, kabileler içerisinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ilk gelen heyettir. Bu kabile, Mekke'nin fethedildiği yıl gelmiştir. Heyetin başında, Eşeccu'l-Asarî lakabını taşıyan Münzir b. Ali bulunuyordu. Bunların kişi oldukları ihtilaflıdır.
Abdulkays kabilesi, Rebia kabilesinin bir koludur. Bahreyn tarafında yaşamaktaydılar. Mudar kabilesi, aslında Rebia kabilesinin kardeşi olmakla birlikte henüz o sırada müşrik idiler. Bundan dolayı Rebialılar, Medine'ye gidemİyorlardı. Ancak haram ayların gelmesini bekliyorlardı. Çünkü müşrikler, haram aylara hürmetten dolayı savaşmazlardı.
Haram aylar; Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Receb. Bu konuda alimlerin ittifakı vardır. Bu aylarda savaşmak, Hz. İbrahim (a.s) zamanında haram kılınmıştı. Bu yasak, İslam'ın ilk yıllarına kadar devam etmişti. Nihayet Receb ayında savaş helal kılınmış, diğerlerinde yine haram olarak kalmıştır. Hatta bazılanna göre, Receb ayında bile savaşmak haramdır. Bunun sim, güvenliği sağlamaktır.
Humus beşte bir vergisinden maksat, düşmandan cihad yoluyla elde edilen malların, "Biliniz ki, ganimet olarak aldığınız şeylerin beşte biri; Allah'a, peygamber'e, yakın akrabalara, öksüzlere, muhtaçlara ve yolculara aittir" [40][40] emrine uyarak ayette belirtilen yerlere vermektir.
Hantem, Dubbâ, Nakîr ve Müzeffet gibi kapları kullanmama ile ilgili yasak, bir müddet devam ettikten sonra Büreyde hadisiyle nesh edilmiştir. Ebu Hanîfe, Şafiî ve alimlerin çoğunun görüşü de bu şekildedir. [41][41]

7- Kelime-i Şahadete Ve İslam'ın Hükümlerine Davet Etmek

22- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Muâz b. Cebel der;
“Resulullah (s.a.v.), beni Yemen'e gönderdi. Gönderirken bana şu talimatı verip buyurduk:
“Gerçekten sen, Kitap ehli olan bir kavme gidiyorsun. Onları; Allah'tan başka ilah olmadığına, benim de Allah'ın resulü olduğuma şahadet getirmeye davet eyle. Eğer buna itaat edecek olurlarsa, o zaman onlara, her gün ve gecede beş vakit namazın farz olduğunu bildir. Buna itaat edecek olurlarsa, o zaman onlara, Allah'ın, kendilerine, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek olan zekatı farz kıldığını bildir. Eğer buna da itaat edecek olurlarsa, o zaman sakın mallarının en kıymetlilerini alma! Mazlumun bedduasından öm sakın! Çünkü mazlumun yaptığı dua ile Allah arasında perde yoktur.” [42][42]

Açıklama:

Muafın Yemen'e vali olarak gönderilmesi, hicretin 9. yılında Tebük gazasından sonra olmuştur.
Kitap ehli: Kendilerine Allah tarafından peygamber gönderilen ve kitap indirilen gayri müslimlerdir. Yemenliler de, Kitap ehli idiler. “et-Telvih”de, Yemenlilerin, o sırada Yahudi oidukları kaydedilmektedir.
Kitap ehli, her ne kadar Allah'ın varlığını kabul etseler bile, Allah'ı mahlukatma benzetip O'nu cisimleştiren Yahudiler ile O'na çocuk ve eş nispet eden Hıristiyanlar, gerçekte, Allah'ı bilmiş değillerdir. Dolayısıyla Resulullah (s.a.v.), Muaz'a; onlara ilk önce keİime-i şahadeti teklif etmesini, daha sonra da namazın ve Zekâtın onlara farz olduğunu bildirmesini istemiştir.
Oruç hicretin 2. yılında, hac ise hicretin 9. yılında farz kılınmasına rağmen hadiste geçmemesi ile ilgili olarak bunun, ravilere ait bir hata olduğunu belirtir.
En kıymetli mallardan zekât alınmamasının nedeni; mal sahiplerine bir lütuf ve onlann kalplerini İslam'a ısındırmaktır.

8- Allah'tan Başka İlah Olmadığına Ve Hz. Muhammed'in Allah'ın Resulü Olduğuna Şahitlik Edinceye Kadar İnsanlarla Çarpışmak

23- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) vefat edince, Ebu Bekr (onun yerine) halife seçildiği ve bazı Arap toplulukları dinden döndüğü Ömer İbnü'l-Hattâb, Ebu Bekr'e: Peygamber (s.a.v.):
“İnsanlar; Allah'tan başka ilah olmadığına deyinceye, kadar (onlarla) savaşmakla emrolıındum. Kim Allah'tan başka ilah yoktur derse, İslam hakkı (olan had cezaları) hariç malını ve canını, bana karşı emniyet altına almış olurlar. (Gizli hallerinden dolayı) hesap(lar)i ise Allah'a aittir” buyurduğu halde sen nasıl onlarla savaşırsın' diye sordu. Ebu Bekr:
“Vallahi, namaz ile zekatın arasım ayıran kimselerle mutlaka savaşacağım. Çünkü zekat, malın hakkıdır. Vallahi, Resulullah (s.a.v.)'e verdikleri yuları bana vermeyecek olurlarsa vermediklerinden dolayı onlarla herhalükarda savaşırım” diye cevap verdi. Bunun üzerine Ömer İbnü'l-Hattâb:
“Vallahi, yüce Allah'ın, Ebu Bekr'in kalbini savaşa açtığını kavradım. Bunun da hak bir savaş olduğunu anladım” dedi.[43][43]
Resulullah (s.a.v.), hicretin 11. yılında Rebiülevvel ayının 12'sinde Pazartesi günü öğleye doğru vefat etmiş, Benu Sâide Sakifesİ denilen yerde bir araya gelen müslümanların istişaresi sırasında Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekr'e hemen orada beyat etmiş, ondan sonrada oradakilerin hepsi Hz. Ebu Bekr'e beyat etmişlerdi. Böylece Hz. Ebu Bekr halife seçilmiş oldu.
O sırada bazı müslüman gruplar, dinden dönmeye başlamışlardı. Hattabî (ö. 388/-998)'ye göre, bunlar 2 sınıftır:

1- Dinden Tamamen Dönenler:

a- Müseylimetul-Kezzâb'ın peygamberlik iddiasını tasdik eden Benu Hanife ile Esvedu'l-Ansîye uyanlar. Bunların hepsi, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini inkar ediyorlardı. Hz, Ebu Bekr, onlarla savaşıp Müseylimetu'1-Kezzâb'ı Yemame'de, Esvedu'l-Ansî'yi de

San'a'da öldürttü. Onlara uyanların çoğu, öldürüldü. Kalanlar ise kaçıp dağıldılar.
b- Dinin bütün hükümlerini inkar edip namaz-zekât gibi ibadetleri terk edenler. Bunlar, cahiliyet dönemindeki eski hallerine dönmüşlerdi.

2- Namaz ile Zekâtı Birbirinden Ayıranlar:

Bunlar, namazın farz olduğunu kabul ediyor, fakat zekâtı vermiyorlardı. Bunların içinde zekât vermek isteyip de reislerinden kork-tuÜSarı için veremeyenler de vardı. Bazıları da, Allah'ın,

"Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin bir zekât al" [44][44] hitabını, sadece Hz. Peygamber (s.a.v.)'e özgü kılıp zekât vermekten kaçınmışlardı.
Sahabe-i kiram, namaz kılmayan kimselerle harp edileceği ile ilgili icması vardı. Hz. Ebu Bekr, zekâtı namaza kıyas yaparak zekât vermeyen kimselere savaş açmaya karar vermişti.
Burada, Hz. Ömer'in hadisin genel anlamını dikkate almasına karşın Hz. Ebu Bekr'in kıyasla hüküm vermesi, amm genel) bir hükmün kıyasla tahsis edilebileceğine delildir.

24- Ebu Mâlik, babası (Târik el-Eşcaî) (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim:
"Kim "Allah'tan başka ilah yoktur" deyip Allah'tan başka tapılan şeyleri inkar ederse onun malına ve canına (dokunmak) haramdır. Gizli hallerinden dolayı hesapları ise Allah'a aittir." [45][45]

Açıklama:

Peygamber (s.a.v.), insanların kalplerinden ne gizlediklerini öğrenmekle sorumlu değildir. Zaten bu, bir sır olduğu için onu Allah'tan başka bilecek kimse yoktur. Dolayısıyla hadiste söz konusu edilen hususlar; zahirî olarak, bir kimsenin müslüman olduğuna delalet eden şeylerdendir. Bunları yapan mümin denilir. Gönülden geçen yada kalpte gizlenen sırlardan dolayı hesaba çekmek, sadece Allah'a aittir.

9- Ölmek Üzere Olan Bir Kimsenin, Komaya Girmediği Müddetçe İslam'a Girmesinin Sahih Olduğuna, Müşrikler için Bağışlanma İsteğinde Bulunmasının Yürürlükten Kaldırılması

25- Saîd İbnü'l-Müseyyeb, babası Hazn (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir:

“Ebu Talib'in ölümü yaklaşınca, Peygamber (s.a.v.) ona geldi. Ebu Talib'in yanında Ebu Cehil ile Abdullah b. Ebi Ümeyye İbnu'l-Muğîre'yi buldu. Peygamber (s.a.v.), amcasına:

“Ey amca! “Allah'tan başka ilah yoktur” de. Bu sözü söyle ki, bu sebeple sana kıyamet günü Allah katında şahitlik edeyim” buyurdu. Ebu Cehil ile Abdullah b. Ebi Ümeyye:

“Ey Ebu Tâlib! Abdulmuttalib'in bağlı olduğu dinden dönmek mi istiyorsun?” dediler. Peygamber (s.a.v.), bu sözü amcasına arz edip durdu. Nihayet Ebu Tâlib, sonunda onlara Abdulmuttalib'in bağlı olduğu din üzere bulunduğunu belirtip “Allah'tan başka ilah yoktur” sözünü söylemekten kaçındı. Peygamber (s.a.v.):

“Vallahi, ey Amca! Senin hakkında niyaz etmekten yasaklanmadığım müddetçe (bağışlanman için) sana mutlaka istiğfarda bulunacağım” buyurdu.

Bunun üzerine yüce Allah,

“Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar, müşrikler için mağfiret dilemek Peygambere ve müminlere yaraşmaz” [46][46] ayetini indirdi. Yine yüce Allah, Ebu Tâlib hakkında

“(Resulüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir” [47][47] ayetini indirdi. [48][48]

Açıklama:

Peygamber (s.a.v.)'in doğmadan önce babası, altı yaşındayken de annesi vefat etmişti. Bunun üzerine bakımını, dedesi Abdulmuttalib üstlenmişti. Onun vefatından sonra Peygamber (s.a.v.), amcası Ebu Tâlib'e kalmıştı. Ebu Talib, onu, peygamberlik gelinceye kadar bir

baba şefkatiyle büyütmüş, her sıkıntılı anında imdadına yetişmiş, öz evladından daha çok bağrına basmışü. Peygamber olduktan sonra da onun bu tavrı devam etmişti. Amcası Ebu Talib, Kureyş'in nice düşmanlıklarına karşı onu korumuştu. Bu uğurda ölümle tehdit edildiği halde bile Resulullah (s.a.v.)'i onlara teslim etmemişti. Dolayısıyla amcasının müslüman olarak can vermesini çok arzu ediyordu. Bundan dolayı da amcasının Kelime-i şahadet getirmesini istiyordu. Hatta "Vallahi, ey Amca! Senin hakkında niyaz etmekten yasaklanmadığım müddetçe bağışlanman için sana mutlaka istiğfarda bulunacağım" diyordu. Bunun üzerine;
"Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar, müşrikler için mağfiret dilemek Peygamber'e ve müminlere yaraşmaz" [49][49] ayeti indi. Dolayısıyla da Ebu Talib, Kelime-i şahadet getirmeyip müşrik olarak ölmüştü.

10- Tevhid Üzere Ölen Kimsenin Kesinlikle Cennete Gireceği

26- Hz. Osman (r.a)'dan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Kim Allah'tan başka ilah olmadığını (kalben) bildiği halde ölürse cennete girer." [50][50]

Açıklama:

Ehl-i Sünnete göre; imanını kurtaran kimse mutlaka cennete girecektir. Büyük günah işleyen kimse, tevbe etmeden ölürlerse durumları Allah'a kalmıştır. Dilerse onlan affeder ve hiç azab etmeden cennetine koyar, dilerse dilediği müddet onları cehennemde cezalandırdıktan sonra cennetine götürür. Tevhid üzere ölen bir mümini, günahları ne kadar çok olursa olsun cehennemde ebedi bırakmadığı gibi, kafir olarak dünyadan giden bir insanı hayr ve iyilikleri ne kadar çok olursa olsun ebediyen cennetine sokmaz.
Kadı İyâz'a göre;
"Allah ve Resulüne şehadet getirerek iman edenlerden Allah'a asi olanlar hakkında alimler arasında görüş ayrılığı vardır."

Dolayısıyla hadis; “Ya asi kimsenin günahı affedilecektir yada şefaat sayesinde cehennemden çıkarak cennete girecektir” diye te'vil olunmuştur. Resulullah (s.a.v.)'in “Cennete gider” buyurması da, “Cehennemde azab olunarak cezasını çektikten sonra girer” manasına gelir. Aksi takdirde şeriatın delilleri, birbiriyle çelişmiş olur.
Ehl-i Sünnete göre; Kelime-i şahadet iie kalbin Allah'ı bilmesi, birbirine bağlıdır. Biri bulunurda diğeri bulunmazsa o imanın bir faydası yoktur.

27- Ebu Hureyre (r.a) yada Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Tebuk Gazvesinde insanlara şiddetli bir açlık isabet etti. Bunun üzerine insanlar, Resulullah'a gelip ona:
“Ey Allah'ın resulü! Bize izin versen de yanımızda bulunan develerimizi boğazlasak. Böylece hem etini yeriz ve hem de yağlarını kullanırız” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Öyle yapın!” buyurdu. Derken Ömer çıkageldi. Resulullah'a (s.a.v.):
“Ey Allah'ın resulü! Bunu yaparsan binilecek hayvan azalır. Öyle yapacağına, bu insanlara, yiyeceklerinin fazlasını getirmeye davet et. Sonra onlar için bu yiyeceklere bereket vermesi için Allah'a dua et. Böylece Allah'da yiyeceklere bereket ihsan eyler” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Evet, doğru söylüyorsun” buyurdu.
Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), deriden yapılma bir yaygı getirip onu yaydı. Daha sonra insanlara, yiyeceğinden fazla olanını getirmesini istedi.
Hadisin ravisi diyor kî: Öyle kî bazısı bîr avuç mısır, bazısı bir avuç hurma, bazısı bir parça bir şey getirmeye başladı. Nihayet deriden yapılma yaygının üzerinde bu getirilenlerden az bir şey toplandı. Resulullah (s.a.v.), bu toplanan yiyecekler üzerine bereket duasında bulundu. Daha sonra Resulullah (s.a.v.):
“Artık kaplarınıza istediğiniz kadar alın” buyurdu.
İnsanlar, kaplarına yiyecek aldılar. Öyle ki, askerler içerisinde doldurmadık bir tek kap bırakmadılar. Sonra da doyuncaya kadar bunları yediler. Ayrıca bir hayli de yiyecek arttı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

“Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim, Allah'ın resulü olduğuma şahitlik ederim. Eğer bir kul, şüphe etmemek suretiyle Allah'a bu iki şahadetle kavuşursa cennete girmekten alıkonulmaz” buyurdu. [51][51]

Açıklama:

Tebûk, Şam ile Medine arasında bulunan bir şehirdir. Medine'ye on dört konak mesafededir.
Bu gazaya çıkılmasının nedenlerinden birisi; Bizanslılann büyük bir orduyla müslümanların üzerine hareket haîinde oldukları ile ilgili haberdir. Bu haberin araştmlmasına yeterli zaman bulunamadığı için Resulullah (s.a.v.) derhal gerekli hazırlıkları yaparak yola çıkmıştır. Savaş olunmadan geri dönülmüştür.
Yine burada da Kelime-i şahadet getiren kimsenin cennete gireceği belirtilmektedir.

28- Ubâde İbnu's-Sâmit (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun bir ve ortaksız olduğuna ve Muhammed'in, O'nun kulu ve resulü olduğuna, yine İsa'nın da O'nun kulu, kadın kulunun oğlu, Meryem'e attığı bir kelimesi ve kendinden bir ruh olduğuna, yine cennetin hak ve cehennemin de hak olduğuna şahadet ederse, her ne amel üzere olursa olsun Allah o kimseyi cennetin sekiz kapısından hangisini dilerse oradan cennete koyacaktır” [52][52]

Açıklama:

İman ile ilgili hadislerin en kapsamlı olanlarından birisi budur. Hadiste, İslam akidesinin temel esasları açıklanmakta ve belli başlı bazı batıl inançlar reddedilmektedir: Tevhid inancı, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliği, Ahiret inancı, Hz. İsa'nın babasız olarak yaratılması, imanlı olarak ölen kimsenin şirk ve küfür dışında büyük günah İşlemiş bile ebedi olarak cehennemde kalmayıp imanı ve az da olsa işlediği amel sebebiyle cennete gideceği inancı. Hz. İsa (a.s)'a “Kelime” denilmesinin sebebi, “Ol” kelimesi nedeniyle

dünyaya gelmesindendir. “Ruhullah” denilmesinin sebebi ise Cebrail tarafından annesinin gömleğinin yenine üfürülen ilahi emirden vücud bulmasındandır.

29- Sunâbîhî yoluyla Ubâde İbnu's-Sâmit (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Sunâbîhîderki:
“Ölmek üzere olan Ubâde İbnu's-Sâmit'in yanına girdim. Onun bu halini görünce ağladım. Bana:
“Hele dur bakalım! Niye ağlıyorsun? Vallahi, bu halimde bile seninle ilgili benden şahitlik istense senin için mutlaka şahitlik ederim. Bana şefaat hakkı verilse senin için mutlaka şefaatte bulunurum. Gücüm yetse sana mutlaka faydalı olurum” dedi. Daha sonra da şöyle dedi:
“Vallahi, bir hadis hariç, Resulullah (s.a.v.)'den, içerisinde sizin için hayr bulunan hiçbir hadis işitmemişimdir ki, onu sizlere rivayet etmiş olmayayım. O hadisi de, bugün sizlere son anımı yaşarken rivayet edeceğim. Ben, Resulullah (s.a.v.)'i:
“Kim Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şahadet getirirse Allah o kimseye cehennemi haram kılar” buyururken işittim.[53][53]

Açıklama:

Sunâbîhî, Ubâde İbnu's-Sâmit'in İlahi huzura çıkacağı için ağlamaktadır.
Bu hadiste, daha önce geçen hadisler gibi, Kelime-i şahadet getiren kimseye Allah'ın cehennemi haram kılacağı belirtilmektedir.

30- Muâz b. Cebel (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ufeyr” denilen eşeğin üzerinde Resulullah (s.a.v.)'in terkisinde idim. Bana:
“Ey Muâz! Allah'ın, kulları üzerinde ve kulların da Allah'ın üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?” diye sordu. Ben:
“Allah ve resulü daha iyi bilir?” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Doğrusu Allah'ın kulları üzerindeki hakkı; Allah'a kulluk etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların yüce Allah üzerindeki hakkı ise; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayan kimseye azab etmemesidir” buyurdu. Ben:

“Ey Allah'ın resulü! Bunu insanlara müjdeleyeyim mi?” diye sordum. Resulullah (s.a.v.):
“Müjdeleme! Çünkü (buna) güveni(p de amel işlemeyebilirler” buyurdu.[54][54]

Açıklama:

Hak: Mevcut veya kesinlikle meydana gelecek olan her şeydir. Buna göre ölüm, cennet, cehennem haktır. Çünkü bunlar, kesinlikle meydana geleceklerdir.
Übbî'ye göre kulların Allah üzerindeki hakkı, şer'an onlara verilmesi lazım gelen şeylerdir. [55][55]
Bazı alimlere göre ise Resulullah (s.a.v.)'in, “*Kulların Allah'ın üzerindeki hakkı”* buyruğundan maksat; Allah'ın kulları üzerindeki hakkına mukabele olmak içindir. Yoksa kulların yüce Allah üzerinde bir hakkı olamaz.
Ufeyr, Peygamber (s.a.v.)'in merkebinin ismidir.
Müslim, İman 53 (32)'de geçtiğine göre, Muâz, ölüm döşeğindeyken günahı boynundan gitmesi için bu hadisi nakletmiştir.

31- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir defasında bir toplulukta beraberimizde Ebu Bekr ile Ömer'de olduğu halde Resulullah (s.a.v.)'in etrafında oturuyorduk. Derken Resulullah (s.a.v.) yanımızdan kalkıp gitti. Tekrar yanımıza dönmesi uzun sürdü. Biz, ona bir kötülük yapılmasından korkup endişeye düştük. Hemen kalktık. ilk telaşa kapılan bendim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.)'i aramaya çıktım. Nihayet Ensar'dan Neccar oğullanna ait bir bahçeye gelince, bahçenin kapısını bulabilir miyim diye onun etrafını dolaştım. Fakat bahçenin kapısını bulamadım. Bir de baktım ki, akar bir kuyudan gelen bir kanalın bir bahçenin içine giriyor. Derhal tilkinin büzüldüğü gibi büzülerek Resulullah'ın yanına giriver)dim. Bana:
“Ebu Hureyre misin?” diye sordu. Ben de:
“Evet, ey Allah'ın resulü!” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Niye geldin?” diye sordu. Ben de:

“Aramızdaydın. Birden kalkıp gittin. Sonra da yanımıza dönmede geciktin. Sana bir kötülük yapılmasından korkup endişeye düştük. ilk endişe eden de ben oldum. Dolayısıyla seni aramak üzere bu bahçeye kadar geldim. Tilkinin büzüldüğü büzülerek içeri girdim. Diğer insanlar da seni aramak üzere arkamda gelmektedirler” dedim. Resulullah (s.a.v.):

“Ebu Hureyre” deyip bana ayakkabılarını verdi ve:

“Şu iki ayakkabımı götür. Bu bahçenin arkasında kalbi yüzde yüz inanarak “Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur” diye şahadet getiren kime rastlarsan onu hemen cennetle müjdele” buyurdu.

ilk rastladığım Ömer oldu. Ömer, bana:

“Ey Ebu Hureyre! Bu ayakkabılar da nedir?” diye sordu. Ben de:

“Bunlar, Resulullah (s.a.v.)'in ayakkabılarıdır. Beni bunlarla gönderip kalbi yüzde yüz inanarak “Allah'tan başka bir ilah yoktur” diye şahadet getiren kimseye rastlarsam onu hemen cennetle müjdeleyeceğim” dedim. Ömer, iki eliyle mememin arasına vurdu. Ben de kalçamın üzerine düştüm. Ömer:

“Ey Ebu Hureyre! Geri dön” dedi. Ben de Resulullah (s.a.v.)'in yanma geri döndüm. Nerdeyse ağlamak üzereydim. Ömer, beni takip etmiş. Bir de baktım ki, ömer peşimden beni takip ediyor. Resulullah (s.a.v.):

“Ey Ebu Hureyre! Ne oldu sana?” diye sordu. Ben de:

Söylediğini yapmak üzere yolda giderken Ömer'e rastladım. Benimle gönderdiğin haberi ona söyledim. Bunun üzerine Ömer, bana, iki mememin arasına öyle bir vurdu ki, kalçamın üzerine düştüm. Bana:

“Geri dön”emrini verdi” dedim. Resulullah (s.a.v.), ona:

“Ey Ömer! Bu yaptığına seni sevk eden şey nedir?” diye sordu, Ömer:

“Ey Allah'ın resulü! Annem-babam sana feda olsun. Sen, kalbi yüzde yüz inanmış olarak “Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur” diye şahadet getiren kime rastlarsa onu cennetle müjdelesin diye Ebu Hureyre'yi ayakkabılarınla gönderdin mi?” dedi. Resulullah (s.a.v.):

“Evet gönderdim” buyurdu. Ömer:

“Aman böyle yapma! Çünkü korkarım ki, insanlar buna güvenip (amel işlemekten geri) kalırlar. Dolayısıyla bırak da şu yaptıklarını amel etsinler”. dedi. Resulullah (s.a.v.):

“Öyleyse bırak şunları” buyurdu. [56][56]

Açıklama:

Ebedi cehennemden kurtaracak iman; kalple tasdik ve dille ikrardan meyadan gelir.
Resulullah (s.a.v.)'in, ayakkabılarını Ebu Hureyre'ye vermesi, onu gördüğüne bir alamet olsun ve onun kendisine söyeleyeceği şeyleri daha kolay kabul etmeleri içindir.
Hz. Ömer'in, Ebu Hureyre'nin göğsüne vurması onu yere sermek veya ona eziyet etmek için değil, söylediği sözden vazgeçirmek içindir.
Bu hususta Kadı İyâz ile bazı alimler derler ki:
“Hz. Ömer'in bu fiili ve Peygamber (s.a.v.)'e müracaat etmesi, ona itiraz ve emrini kabul etmemek değildir. Çünkü Resulullah (s.a.v.)'in Ebu Hureyre'yle gönderdiği sözde ümmetinin gönlünü almak ve onlara müjdede bulunmaktan başka bir şey yoktur. Dolayısıyla Hz. Ömer, ümmet bu müjdeye güvenerek amel ve ibadeti terk eder endişesiyle onun gizlenmesi ve bu gizlemenin müslümanlar için o peşin müjdeden daha hayrlı olacağı değerlendirmesinde bulunmuştu. Nitekim bu düşüncesini Resulullah (s.a.v.)'e arzettiğinde Peygamber (s.a.v.) onun bu fikrini onaylamıştı.” [57][57]
Ayrıca bu hadiste; aralarındaki dostluk ve diğer sebeplerden dolayı razı olacağını bildiği bir kimsenin mülküne izinsiz girmenin caiz olduğu görülmektedir. Çünkü Ebu Hureyre, o bahçeye izinsiz girmiştir. Peygamber (s.a.v.)'de ona bir şey dememiştir. İzin meselesi, sadece mülkle geçerli olmayıp hayvanına, arabasına binmek, araç-gerecini kullanmak, yemeğini yada meyvesini yemek gibi hususlar hep aynı hükme tabidir.

32- Mahmûd b. Rebî' yoluyla İtbân b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Mahmûd b. Rebî der ki:
“Medine'ye gelmiştim. İtbân'la karşılaştım.” Ona:
“Kulağıma, senden bir hadis geldi” dedim. İtbân:
“Gözüme bir şey isabet etmişti. Resulullah (s.a.v.)' e, “Bana kadar gelip evimde namaz kılmanı ve evimi namazgah yapmayı arzuluyorum” diye haber yolladım.
İtbân sözünde devamla der ki:

“Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), Allah'ın dilediği kadar ashabıyla birlikte gelip içeri girdi. O, evimde namaz kılıyordu. Sahabileri de, kendi aralarında konuşuyorlardı. Daha sonra (münafıkların, müslümanlara yaptıkları söz konusu çirkin davranışların) en çoğunu ve en büyüğünü Mâlik b. Duhşum'a isnat ettiler. Peygamber (s.a.v.)'in ona beddua etmesini, bu nedenle de onun helak olmasını istediklerini ve onun başına bir bela gelmesini arzu ettiklerini söylediler. Derken Resulullah (s.a.v.), kıldığı namazı bitirip:
“Bu adam, “Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın resulü olduğuma” şahadet etmiyor mu?” diye sordu. Sahabiler:
“Doğrusu bunu, kalbinde olmadığı halde söylüyor” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Allah'tan başka İlah olmadığına ve benim de Allah'ın resulü olduğuma şahadet getirmeyen bir kimse, cehenneme girer yada cehennem ateşini tadar” buyurdu.
Enes der ki:
“Bu hadis, benim hoşuma gitti”. Oğluma da:
“Bu hadisi yaz” dedim. O da bu hadisi yazdı.[58][58]

Açıklama:

Orada haklarında söz edilenler, münafıklardı. Onların çirkin halleri ile kötü uygulamalardan ve müslümanlara reva gördükleri zahmetlerinden bahsedilmiş, sonuç itibariyle de kabahatin büyüğü, Mâlik b. Duhşum'a yükletilmişti. Halbuki Mâlik b. Duhşum, Bedir gazasına katılmıştı. Dolayısıyla da ondan nifak beklenemezdi. müslüman olduktan sonra yaptığı bütün icraat, böyle bir suçlama altında kalmasına engeldi. Bundan dolayı Peygamber (s.a.v.), sahabilerin bu konudaki düşüncesine katılmayıp “Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun Resulüdür” diye şahitlik eden bir kimsenin cehenneme girmeyeceğini bildirmiştir. Çünkü Peygamber (s.a.v.), onun, Kelime-i şahadeti samimane getirdiğine kanaat getirmiştir. Dolayısıyla da onun imanının sadakat ve samimiyetinde asla şüphe etmemek gerektiğini ortaya koymuştur.[59][59]
Ayrıca bu hadis, hadis ve diğer ilimleri yazmanın caiz olduğunu göstermektedir.

11- Rab Olarak Allah'ı, Din Olarak İslam'ı Ve Peygamber Olarak Muhammed (s.a.v.)'i Seçen Kimsenin Mümin Sayılması

33- Abbâs b. Abdulmuttalib (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Abbâs, Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir:
"İmanın tadını; Rab olarak Allah'a, din olarak İslam'a ve peygamber olarak da Muhammed'e razı olan kimse tatmıştır." [60][60]
Açıklama: İbnu'l-Hümâm'a göre; bir şeye razı oldum demek, onunla yetindim, onunla beraber başkasını istemem demektir. Buna göre hadisin manası da: "Yüce Allah'tan başkasını Rab olarak istemeyen, İslam yolundan başkasına gitmeyen ve sadece Muhammed'in şeriatına uygun olan yolda yürüyen kimse imanın tadını tatmış" demektir.[61][61]
Kadı İyâz'a göre ise böyle bir kimsenin İmanı sahih, nefsi mutmain olmuş ve içi rahat olur. [62][62]

1- İmanın Şubelerinin Sayısı

34- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"İman, yetmiş küsur yada altmış küsur şubedir. İmanın en alt seviyesi, yoldan eziyet verecek şeyleri gidermektir. Haya da, imandan bir şubedir." [63][63]

Açıklama:

İmanın hakikati ve özü, kalbin tasdikidir. Kalbin tasdiki, imanın değişmeyen aslî unsurudur. Yalnız kalpte neyin gizli olduğunu insanlar bilemediği için, kalpteki inancın dil ile söylenip açığa vurulması, o kişinin, dünyada bu söz ve ikrarma göre bir işleme tabi tutulması gerekmektedir. Bu sebeple kalpte bulunan inancın dil ile ifade edilmesi, imanın bir parçası değil adeta onun dünyevi şartıdır. Bu hadis; imânın, amellerden teşekkül eden bir takım şubeleri ve dalları olduğunu, bu dallardan ve şubelerden tecrid edilmiş bir imânın

kamil bir İman olmayacağını ifade etmektedir. Ayrıca imânın yetmiş küsur şubeden meydana geldiği ve imânın, haya gibi dışa vuran alametleri olduğu ifade edilerek imânın dışa vuran alametleri olduğu belirtilmiştir.
Beyhakî, “Şuabu'l-İman”ında, imanın altmış yada yetmiş küsur şubesi bulunduğunu belirten hadisten hareketle bunların nelerden ibaret olduğunu ayet ve hadislerin yardımıyla tespite çalışmıştır.
“İmanın Şubeleri” konusunda İbn Hibbân'in “Vasfu'1-İmân ve Şuabuh”, Ebu Abdullah Hüseyin el-Halîmî'nin “Fevâidu'l-Minhâc”, Şeyh Abdulcelil'in “Şuabu'1-İman”, İshak İbnü'l-Kurtubî'nin “Kitâbu'n-Nesâîh” adlı eserleri yer almaktadır.
Bununla birlikte Aynî, bu kitaplardan hiçbirini, imanın şubelerini tespitte yeterli bulmadığını belirtmektedir.
Konumuzla ilgili hadislerde belirtilen şubelerin mahiyeti hususunda genel olarak karşımıza üç görüş ortaya çıkmaktadır:

1- Bunlarla; sayısal değer değil, İmânın tezahürlerinin sayısal değerlerle kayıtlanamayacağı belirtilmiştir. Bu sayısal değerlere “Küsur” kelimesinin ilavesiyle, imanın şubelerinin belli bir sayıya gelmeyecek kadar çok olduğu, belli bir sayısal değer belirtilseydi, bu hususun kapalı bırakılmayacağı, Arapça'da yetmiş, altmış veya katlanyla ifade edilen sayısal değerlerin mübalağa için kullanıldığı belirtilmiştir.

2- Zikredilen bu sayısal değerin, imanın şubeleri olduğu, bundan maksadın da bu şubeleri saymak olduğunu belirten kimseler de olmuştur. Örneğin, İbn Hibbân, “Vasfu'1-İmân ve Şuabuh” adlı eserinde; bu hadisin manasını araştırdığını, bu maksatla; ibadetlerin hadiste belirtilen miktarı çok aştığını, “Sünen” kitaplarında ise İmandan sayılan ibadetlerin yetmiş küsurdan az çıktığını, bunun üzerine Allah'ın Kitabına yönelip orada yüce Allah'ın imandan belirttiği her ibadeti saydığını, böylece yetmiş küsura ulaştığını, Kitap ile Sünnette gelenleri birbirine ilave ettiğini, tekrarlan saydığını, sonuç olarak Allah ve Resulünün imandan saydıkları şeylerin toplamının ne fazla ve ne de eksik olarak yetmiş küsura ulaştığını, Resulullah (s.a.v.)'in kastının; Kitap ve Sünnette gelmiş olanları miktarı olduğunu anladığını kaydetmiştir.

3. a- Kadı İyâz'da; bu hususun detaylı olarak bilinmemesin in imana bir eksiklik getirmediğini, çünkü imanın usul ve füru'nun bilindiğini, dolayısıyla İmanın bu kadar şubesi olduğuna kabaca inanmanın vacip olduğunu belirtmiştir.
b- Aynî'de; Peygamber (s.a.v.)'in, imanın en yüksek derecesi ile en aşağı derecesini konumuzla ilgili hadiste belirttiğini, gerisinin bu ikisi arasında yer aldığını, bunları teker teker bümesek bile toptan inandığımızı, nitekim meleklerden pek azının ismini bildiğimiz halde hepsine İnandığımızı, dolayısıyla da bunun bizim melek inancımıza bir eksiklik getirmediğini belirtmiştir.
Bununla birlikte Aynî, imanın söz konusu şubelerini teker teker sayma denemesini yapar ve bunu, 77 şubeye şöyle tamamlar:

Birinci Kısım: Tasdik ile İlgili İtikat.

Bu, 30 Şubedir:
1- Allah'a iman, Allah'ın zatına, sifatlanna, birliğine ve benzeri olmadığına inanmak.
2- Allah'dan başka herşeyin sonradan yaratıldığına inanmak.
3- Meleklere inanmak.
4- Kitaplara inanmak.
5- Peygamberlere inanmak.
6- Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmak.
7- Ahirete inanmak, kabir sorgusuna, kabir azabına, tekrar dirilmeye, mahşerde top-larraya, hesaba, mizana, sırat köprüsüne... inanmak.
8- Cennete ve oradaki ebedî hayata inanmak.
9- Cehenneme, cehennem azabına, kâfirlerin ebediyyen orada kalacağına inanmak.
10- Allah'ı sevmek.
11- Allah için sevmek, Allah için buğzetmek. Muhaciri ve Ensarı ve Resulullah (s.a.v.)'in ev sikini sevmek.
12- Peygamber (s.a.v.)'i sevmek, ona salat ve selam okumak, sünnetine uymak.
13- İhlaslı olmak ve riya ile nifakı terk etmek.
14- Tevbe ve pişmanlık.
15- Allah'tan korkmak.

16- Allah'ın rahmetinden ümid etmek.
17- Ümidsizlİk ve ye'si terketmek.
18- Şükretmek.
19- Ahde vefa göstermek.
20- Sabırlı olmak.
21- Tevazu, büyüklere saygı.
22- Şefkatli ve merhametli olmak, küçüklere şefkat göstermek.
23- Allah'ın kazasına razı olmak.
24- Allah'a tevekkül etmek.
25- Amele güvenmemek, kendini övmeyi ve kusursuz görmeyi terketmek.
26- Hasedi terketmek.
27- Kin ve intikamı terketmek.
28- Öfkelenmeyi terketmek.
29- Aldatmamak, su-i zan sahibi olmamak, hilekâr olmamak.
30- Dünya sevgisini terketmek. Mal ve makam sevgisini terk etmek.
Kalp ile ilgili güze! veya kötü ameüerden herhangi biri aklına gelir de burada zikredilmemiş bulursan, o esas İtibariyle, bu saydıklarımızın dışında kalmaz, bunlardan birine dahil olduğunu azıcık bir tefekkürle görürsün.

ikinci Kısım: Dil ile İlgili Ameller.

Bu Da, 7 Şubedir:
1- Kelime-i tevhidi diliyle söylemek.
2- Kur'an'ı tilâvet etmek.
3- İlim öğrenmek.
4- İlim öğretmek.
5- Allah'a dua etmek.
6- Allah'ı zikretmek, istiğfar.
7- Boş şeylerden kaçınmak.

Üçüncü Kısım: Beden ile İlgili Ameller.

Bu da, 40 şubedir: Bunlar da, kendi aralarında 3 çeşittir:

A- Belirli Şeylere Ait Olanlar

Bunlar, 16 şubeye ayrılırlar:
1- Temizlik. Buna beden, elbise ve mekân temizlikleri de girer. Bedeni manevi kirlilikten temizlemek için abdest almak, cünüpiükten, hayızdan, nifastan temizlemek için yıkanmak.
2- Namaz kılmak ferz, nafile ve kaza namazları.
3- Zekat vermek; sadaka vermek, sadaka-ı fıtr ödemek, cömertlik, fakirlere ve misafirlere yedirip ikram etmek.
4- Farz ve nafile oruçlar.
5- Haccetmek, umre.
6- İ'tikafa girmek. Kadir gecesini aramak.
7- Dînin yaşanabileceği yere gitmek, şirk diyarından hicret.
8- Adaklarını yerine getirmek.
9- Yeminleri yerine getirmek.
10- Keffaretlerini ödemek.
11- Namaz içinde ve dışında ayıp yerlerini örtmek, tesettüre riayet etmek.
12- Kurbanları kesmek, adak kurbanı varsa onu da kesmek.
13- Cenaze işlerine bakmak.
14- Borcu ödemek.
15- Muamelelerde doğru olmak, ribadan kaçınmak.
16- Doğrulukla şâhidİik etmek, hakkı gizlememek.

B- Kendisine Tabi Olanlarla İlgili Şeyler Bunlar, 6 Şubedir:

1- Meşru nikahla evlenip iffeti korumak.
2- Aileye karşı vazifelerini yerine getirmek. Hizmetçilere iyi muamele etmek
3- Anne-babaya iyi muamele etmek. Onlara karşı haksızlıktan kaçınmak.
4- Çocukların terbiyesi.
5- Sıla-i rahm.
6- Büyüklere itaat.

C- Kamu ile İlgili Şeyler Bunlarda, 18 Şubedir:

1- İdareciliği adaletle yürütmek,

2- Cemaate uymak,
3- Ulu'1-emre itaat etmek,
4- İnsanlan barıştırmak. Hâricilere ve âsilere karşı mücadele etmek.
5- İyilikte yardımlaşma.
6- Emr-i bi'1-ma'ruf nehy-i ani'l-münkerde bulunmak insanlara iyiliği emretmek, kötülükten menetmek.
7- Hududu (=cezaları) tatbik etmek.
8- Cihad etmek.
9- Emaneti edâ etmek. Ganimetten beşte biri (hurns) ödemek.
10- Ödemek şartıyla borç vermek.
11- Komşuya iyi muamele etmek.
12- Geçimli olmak.
13- Malı yerinde harcamak. İsraftan kaçınmak.
14- Selamı almak.
15- Hapşırana “Yerhamukâllah” demek.
16- İnsanlara zarar vermekten kaçınmak.
17- Eğlenceden kaçınmak.
18- Yoldan rahatsızlık veren bir cismi kaldırmak. Bütün bunlar, toplam 77 şube yapar.

35- İmrân b. Husayn (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Haya, ancak iyilik getirir.[64][64]

Açıklama:

Haya: Utanmak demektir. Kınamayı gerektiren bir söz ve davranıştan dolayı kişinin Allah'a ve insanlara karşı utanması, “Haya” sözüyle ifade edilmiştir.
Haya, insan ahlakı için en güzel bir ölçüdür. İnsanın haddini bilmesi, utanacak bir işten dolayı sıkılıp yüzünün kızarması, büyük bir fazilettir. Bu fazilet, sahibini kötülüklerden uzak tutar. Utanıp kınanmayacağı işler yapmasına da sebep olur.
Gerçek haya, kişinin, yüce yaratıcına karşı duyacağı hayadır.
Burada hayanın İmana bağlanması, utanmanın yerini ve ölçüsünü dinin ve imanın tayin etmesidir.
Hz. Peygamber (s.a.v.) hayanın kemale ermesine şöyle işaret etmektedir:

“Allah'tan hakkıyla haya edin!” Biz de:
“Ey Allah'ın resulü! Zaten biz, hayalı davranıyoruz, Elhamdülillah” dedik. Resulullah (s.a.v.):
“Bu haya şekli, sizin anladığınız utanma biçimi değildir. Fakat Allah'tan hakkıyla haya etmek; baş ve başta bulunan organlarla, karın ve karnının içerisine aldığı organları her türlü günah ve haramlardan korumak, ölümü ve toprak altında çürümeyi daima hatırlamaktır. Ahiretî isteyen kimse, dünyanın süsünü bırakır. İşte kim bu şekilde davranırsa Allah'tan hakkıyla haya etmiş olur” buyurdu.” [65][65]
Haya, İmanın hakikatinden değil, kemalin dendir. Bir şeyin kemalinin bulunmaması, o şeyin bulunmamasını gerektirmez.
Kişi de, kuvvet ve zayıflık, kalbin diri ve ölü olmasına göre farklılaşmaktadır. Çünkü kalp, diri olduğu zaman haya tamamlanmış olur. Kalp ölü olursa, o zaman haya tamamlanmış olmaz.
Bazıları, “Bazen haya, sahibini ifrata götürerek onun Allah'a karşı vazifelerini görmesine engel olur, dolayısıyla böyle bir hayada hayr yoktur” demişlerse de, Müslim sarihi Übbî, bunu; “Bazı haya iyilikten başka bir şey getirmez, bazı hayada ise iyilik yoktur” şeklinde çözüme ulaştırmıştır.[66][66]
Kısacası, haya denilen utanma, bir fazilet olduğuna göre onun da ifrat ve tefrit tarafları vardır. Hayanın ifrat tarafı, gevşekliktir. Tefrit tarafı ise başına buyrukluktur. Gevşeklik çirkinliktir. Çünkü yapılması gerekli görevi terk etmeye ve bir çok hayrlı işleri yapmamaya sebep olur. Başına buyrukluğun çirkinliği ise ortadadır.

13- İslam'ın En Ozlu Tanım

36- Süfyân b. Abdullah cs-Sckafî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.)'e:
“Ey Allah'ın resulü! İslam hakkında bana öyle bir söz söyle ki, onu senden sonra hiç kimseye sormayayım” dedim. Resulullah (s.a.v.):

“Allah'a iman ettim de, sonra da dosdoğru ol” buyurdu. 67[67]

Açıklama:

Bu hadis, Peygamber (s.a.v.)’in cevamiu'l-kelim (=az sözle çok mana ifade eden) sözlerindendir. Çünkü dosdoğru olan müslümanlar, Allah'ı birledikten sonra istikamet yolunu tutup ölünceye kadar yüce Allah'a itaat etmeye devam ederek tevhidden sapmazlar.
İstikamet, her şeyin kemali olduğu ve her şey onunla tamamlandığı için iyilik hayr ve hasenatın meydana gelmesi onun varlığına bağlıdır.

14- İslam'da Hangi İşlerin Daha Faziletli Olduğu Meselesi

37- Abdullah İbn Amr (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Bir adam, Resulullah (s.a.v.)'e:
“İslam'ın hangi (davranış modeli) daha hayrhdır?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Yemeği yedirmen ve tanıdığın tanımadığın herkese selam vermendir” buyurdu. 68[68]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “eyyu'l-İslam” hangi İslam kelimesinde İslam kelimesinden önce gizli bir hisâl/hasletler kelimesi mevcuttur. Haslet ise ahlak, huy ve model demektir. Bu takdirde cümlenin anlamı, İslam'ın getirdiği ahlak esaslanndan en hayrlı olanı hangisidir' manasına gelmektedir.
Soruyu soran kimsenin, kim olduğu geçmiyorsa da Ebu Zerr olduğu ileri sürülmüştür.
İnsanların birbirlerini sevip saymalan, İslam nizamının temeli oluşturan; yemek yedirmek, selamı yaymak ve birbirine hediye göndermek gibi şeylere teşvik etmiş, bunların zıddı olan küsme, röntgencilik, dedikodu, ikiyüzlülük gibi kötü hususları yasaklamıştır.
Resulullah (s.a.v.)'in burada en hayrlı huy-ahlak olarak yemek yedirmek ve her müslümana selam vermekten bahsetmesi, gerçekten bu iki huyun en hayrlı huylar olduğundan değildir. :Bu

soruyu soran kimsenin bunîan hakkıyla yerine getirmediğini bildiğindendir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) burada muhatabının durumuna göre cevap vermiştir. 69[69]
Ayrıca günah İşleyen kimselere günah işlediği sırada ve Kur'an okuyana, namaz kılana, vaaz veren kimseye, ilim müzakeresinde bulunan gibi kimselere selam verilmez.

38- Abdullah İbn Amr İbnu'l-As (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Bir adam, Resulullah (s.a.v.)'e:
“Hangi müslüman daha hayrlıdır?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Dilinden ve elinden (diğer) müslümanların emin olduğu kimsedir” buyurdu. 70[70]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “müslüman” kelimesiyle; kamil müslüman kast edilmiştir.
Burada müslümanların elinden ve dilinden emin olmalan yanında İslam'ın diğer emirlerini de yerine getiren ve yasaklarından kaçman kamil müslüman anlaılmak isteniimektedir. Yoksa “müslümanların elinden ve dilinden emin olmadığı kimseler müslüman değildir” demek istenmemiştir.
Ayrıca burada müslümanların hak ve hukukuna riayete teşvik edilmekte, ondan daha önemlisi olan Allah'ın hukukunun öncelikle yerine getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.
Burada “müslümanlar” kelimesiyle, hem erkek müslümanlar ve hem de kadın müslümanlar kast edilmektedir. Bu bakımdan kamil bir müslüman, eliyle ve diliyle erkekleri incitmediği gibi kadınlan da incitmez.
İnsanın bütün duygu ve düşüncelerine tercüman olması hasebiyle hadiste insan organları içerisinde özellikle zikredildiği gibi bütün işlerin yapılmasında kendisine en çok ihtiyaç duyulması bakımından da “El” zikredilmiştir.

15- İmanın Tadını Alabilmek için Sıfat Edinilmesi Gereken Haslatler

39- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Üç haslet vardır. Bu üç haslet kimde bulunursa, imanın tadını duyar:

1- *Kendisine, Allah ve Resulünün, başkalarından daha sevimli olması.*

2- *Bir kimseyi, sadece Allah için sevmesi.*

3- *Allah'ın, bir kulu imansızlıktan kurtarıp ona İslâm'ı nasib ettikten sonra o kimsenin tekrar küfre dönmeyi, ateşe atılmaktan hoşlanmadığı gibi hoşlanmaması.”* [71][71]

Açıklama:

Dine gerçek anlamda bağlı olma, ancak Allah ve Resulünü her şeyden çok sevmekten geçer. Bunun aksini düşünmek zaten mümkün değüdir. Allah ve Resulü dışında kalan kimseleri sevmedeki ölçü ise; Allah'ı hoşnut etmeyecek sevgilerden ve kızgınlıklardan kaçınmaktır. Bu da; Allah'ın seveceği dostları sevmek, Allah'ın sevgisine layık olmayan kimseleri sevmemektir. Kendisini müslüman bildiği halde sevgi alemini; samimi müslümanlara, Allah dostlarına değil de İslam dışı hayat süren kimseleri kendilerine ölçü alan kimse ise kendisini muhasebe ve murakabe etmelidir.

16- Resulullah (s.a.v.)'i; Aileden, Çocuktan, Babadan Ve Bütün İnsanlardan Daha Çok Sevmek

40- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Bir kul, ben, kendisine ailesinden, malından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça (kamil anlamda) iman etmiş olmaz.” [72][72]

Açıklama:

Burada mutlak anlamdaki iman değil de, kemâle erdirici iman kast edilmektedir, Dolayısıyla bir kişinin imanının kemâle ermesi için, Allah Resulünü; babasından, çocuklarından, malından, ailesinden ve

bütün insanlardan daha çok sevmelidir. Bu hadisi, bir önceki hadis bağlamında da değerlendirildiğinde; müslümanın, İslam dışı bir hayat süren kimseleri değil de islam'ın yaşamsal boyutunu bize bizzat yaşayarak gösteren Allah Resulünü rehber alması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

17- Kişinin Kendisi için İstediğini Din Kardeşi için De İstemesinin, İmanın Hasletlerinden Olması

41- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Sizden birisi, kendisi için istediğini (din) kardeşi yada komşusu için de istemedikçe (kamil anlamda) iman etmiş olmaz." [73][73]

Açıklama:

İbn Salâh'a göre; kişinin, kendisi için istediğini din kardeşi için de istemesi, adeta imkansız derecede güç sayılan şeylerdendir. Halbuki meseîe hiç de öyle değildir. Çünkü hadisin manası; İslam'da sizden birisi kendisi için istediği şeyin aynısını değil benzerini din kardeşi için de dilemedikçe kamil anlamda iman etmiş olmaz demektir. Bunu yapmak, kendine verilen nimetten hiçbir şey noksan kalmamak ve kendine verilene dokunmamak şartıyla din kardeşine de böyle bir nimetin verilmesini istemekle olur. Bu, kalbi selim sahibi olan bir kimse için kolaydır. Yalnız bozuk kalbli olana güç gelir.
Kamil iman sahibi olmak için kendine istediği şeylerin benzerini din kardeşine istemek lazım geldiği gibi kendisi için kötü gördüğü şeyleri din kardeşi için de kötü görmek İmanın kemale ermesindendir.

18- Komşuya Eziyet Etmenin Haram Olması

42- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Komşusu kötülüklerinden emin olmayan kimse cennete giremez." [74][74]

Açıklama:

Komşu: Ev, işyeri, arazi, köy, şehir ve ülke bakımından yakın olanların birbirlerine göre aldıklan ad.
Konuyla ilgili olarak Kur'ân-ı Kerim'de komşu ilişkisinden söyle söz edilir:
“Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, ve mâliki bulunduğunuz kimselere iyilik edin” [75][75] buyurulmaktadır.
Bu ayette geçen “Yakın komşu” kelimesinin; birbirine bitişik komşu, “Uzak komşu” kelimesinin; birbirine bitişik olmayan uzak komşu olduğu belirtilmiştir.
Bir müslümanm başkalarına zarar vermemesi, herkese iyilik yapması en önemli ahlâkî görevlerindendir. Sürekli karşılıklı ilişkiler sebebiyle komşu güven konusunda daha önceliklidir.
Mü'minin, kendi nail olduğu nimetlere diğer mü'min komşularının da nail olmasını, kendisi için istemediği şeyleri mü'min komşusu için de arzu etmemesi esastı. [76][76]
Bu prensipten hareket edilince komşu komşuyu rahatsız edemez. Burada, herkese uygulanabilen objektif bir ölçü sunulmuştur. Görüntü yaparak veya balkon, saçak vb. yapılarla komşunun arsasına taşarak zarar veren kimse, aynı davranış kendisine yapılsa razı olmayacaksa, kalbine danışarak doğruyu bulabilecektir.
Komşusunun, kendisinde ne gibi hakları bulunduğunu soran bir sahabeye Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle cevap vermiştir:
“Hastalanırsa ziyaretine gidersin, vefat ederse cenazesini kaldırırsın. Senden borç isterse borç verirsin. Darda kalırsa yardım edersin. Başına bir felâket gelirse teselli edersin. Evinin damını onunkinden yüksek tutma ki, onun rüzgârını kesmeye-sin. Ya senin ne pişirdiğini bilmesin, ya da pişirdiğinden ona da ver.” [77][77]
Bu hadisin ışığında komşularımıza karşı yerine getirmemiz gereken görevlerimizin neler olduğuna gelince:

1- Komşularımıza karşı tatlı sözlü, güler yüzlü olmalı, onlarla karşılaştığımızda selamlaşmayı, hâî hatır sormayı, neş'e ve kederlerini paylaşmayı ihmal etmemeliyiz.

2- Sağlık ve hastalıklarında, üzüntü ve sevinçli anlarında, düğün ve bayramlarda kendilerini ziyaret etmek, onlardan biri vefat etmek, onlardan biri vefat ederse yakınlarına başsağlığı dilemek, kendilerine destek olmak, cenazenin kaldırılmasında yardımcı olmak, davetlerini kabul etmek, çocuklarım kendi çocuklarımız gibi sevmek, koruyup gözetmek de komşuluk görevlerindendir.

3- Peygamberimiz:
"Allah'a ve âhiret gününe iman eden komşusuna iyilik etsin. [78][78]*Allah katında dostların en iyisi arkadaşına, komşuların en İyisi de komşusuna en iyi davrananıdır"* [79][79] buyurmuştur.

4- Komşularımıza ikramda bulunmak dâ ahlâkî görevlerimizdendir. Rasülüllah (s.a.v.):
"Allah'a ve âhiret gününe iman eden komşusuna ikramda bulunsun" demiştir. [80][80] Yine Peygamber
"Ya Ebâ Zerr! Çorba pişirdiğin zaman suyunu çoğalt ve komşularını da unutma," tavsiyesinde bulunmuş, ayrıca *"Komşusu açken tok olarak yatan kimse bizden değildir"* [81][81] buyurmuştur.

5- Fakir ve muhtaç komşuların yardımına koşmak, gerekirse onlara maddi yardımda bulunmak, ödünç para vermek, çalışabilecek durumda olanlara, geçimlerini sağlayacak bîr iş sağlamak müslümanin görevidir. Kimsesiz ve yaşlı komşularımızın, işlerini takip etmek, yapmak veya yaptırma da çok güzel bir davranıştır. [82][82]

6- Komşuda olup bitenleri araştırmamak, ayıp ve kusurlannı ortaya çıkarmamak, bize hatalı söz ve davranışlarda bulunmuşlarsa, onları anlayışla karşılayıp bağışlamak kendilerine dünya ve âhiret işlerinde yol gösterici olmak da komşuluk görevleri arasındadır. Kur'an-ı Kerim'de birbirinin kusurunu araştırmak ve başkasının gizli kalmış yanlarını ortaya Çıkarmaya çalışmak yasaklanmıştır. [83][83]

7- Komşulara kötülük yapmamak, zarar vermemek gerekir. Hz. Peygamber bunun önemini:

"Komşusu, kötülüklerinden emin olamayan kişi iman etmiş olmaz" 84[84] ve

"Allah'a ve âhiret gününe îman eden komşusuna eziyet etmesin" 85[85] buyurarak müslümanlara komşu hakkının önemini belirtmiştir.

Komşuya ya maddi veya manevî yoldan eziyet yapılır. Maddi kötülük, evine, bahçesine, malına, mülküne tecavüz etmek; onları bozmak, yıkmak, kirletmek, zorla ele geçirmek, kendisini dövmek ve hırpalamaktır. Manevî kötülük ırz ve namusuna tecavüz etmek, aile sırlarını çevreye yaymaktır. Özellikle komşunun namusuna göz dikmek günahın katlanmasına sebep olur.

Çevresindeki insanlarla iyi komşuluk münasebetleri kurmak her müslümanın görevidir. Bu görevi yerine getirmeyen ve komşularım rahatsız eden insanlara da her zaman rastlanmaktadır. Hz. Peygamber, kötü komşunun fenalıklarına karşı sabırlı olunmasını tavsiye etmiştir.

8- Kötü komşunun, nasıl çevresindeki insanlara zararı dokunuyorsa aksine iyi komşunun da dünya ve âhirette yakınlarına İyilik ve yardımı dokunacaktır.

19- Komşuya Ve Misafire İkram Etmeyi Teşvik Etmek, Hayr Söz Konusu Değilse Susmak

43- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, ya hayr söylesin yada sussun! Kim de Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, komşusuna ikram etsin. Kim de Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, misafirine ikramda bulunsun." 86[86]

Açıklama: Bu hadiste üç konu ele alınmaktadır:

1- Hayr Söylemek yada Susmak:

müslümanın son derece dikkatli ve uyanık olması gereken hususlardan birisi de; bir günaha yada bir fitnenin çıkmasına sebep olacağı korkusuyla ağzından çıkacak sözlerdir. Bunlara dikkat etmesi ve kesinlikle hayr olacağından emin olmadıkça söylemek istediği sözü söylememesidir. Çünkü ağzından çıkacak bir söz, sebep olacağı neticeye göre hüküm alır. Harama sebep oluşsa haram, sevaba sebep olmuşsa sevap hükmünü alır. Bu da, ancak hayr söylemekle gerçekleşir.

2- Komşuya İkramda Bulunmak:

Komşuya ikram etmek ve ona iyilikte bulunmak, ihtiyacı anında onu teselli etmek; sevilen ve emredilen bir davranış şeklidir. Şer'i hüküm de bunu getirmekte, Kur'an'da bunu belirtmektedir. Komşuya iyi davranma ve ona eziyet vermeme hususunda bir çok hadis gelmiştir.
Komşuluk, genel olup müslümanı, kafiri, takva sahibini, günahkar kimseyi, arkadaşı, düşmanı, yabancıyı ve yakını kapsamaktadır. Yalnız bunlar arasında farklılık vardır. Bu övülmüş sıfatlar ve güzel hasletler kimse bir araya gelirse, o kimse en yüce mertebeye ulaşmış olur. Bu tür güzel nitelikleri çoğaltmaya çalışan kimse de, mertebe bakımından öncekine bağlıdır. Çünkü bu kimse de, konumu ve makamı gereği her hak sahibine hakkını verir.

3- Misafire ikramda Bulunmak:

Alimler, misafirliğin hükmü hususunda İhtilaf etmişlerdir. A'zam, Şâfii, Mâlik ve diğerlerinden oluşan cumhura göre; misafirlik, sünnettir. Çünkü misafirlik, yüce ahlaktan, İslam adabından, peygamberlerin ve Salih kimselerin ahlakmdandır. Cumhur, buna, misafirine hediyesini ikram etsin” ifadesini delil olarak getirmişlerdir. Bu da ancak kişinin kendi isteğiyle gerçekleşir. Çünkü “İkram etsin” ifadesi, iyi davransın demektir.
Bazıları ise bu konuda gelen hadislerin dış görünüşüne bakarak misafirliğin vacip olduğu ile ilgili görüşü te'vil edip bunun, İslam'ın ilk yıllarında geçerli olduğunu belirtmişlerdir.
Leys ile İmam Ahmed ise bir gün bir gece olan misafirliğin vacip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerine, Misafirin birinci

gecesinde onu ağırlamak her müslüman ev sahibi üzerine düşen bir görevdir [87][87] hadisi ile Ukbe'den gelen

“Eğer bir kavme misafir olur da sizin için (yapılması gereken ikram ve ağırlama ile ilgili) işleri(n yapılmasını hizmetçilerine) emrederlerse bunu kabul edin. (Bunu) yapmazlarsa kendilerine yaraşan misafir hakkını onlardan alın” [88][88] hadisini delil olarak getirmişlerdir.

Misafir kabul etmenin; şehirde oturanlara ve bedevilere mi, yoksa sadece bedevilere mi vacip olduğu meselesinde ihtilaf vardır. Hadislerin dış görünüşü, bunun, genel olduğu doğrultusundadır. Yine de doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

Ebu Davud'un sarihi Sehârenfûrî (ö. 1346/1927)'ye göre, misafirin ağırlanma müddetiyle ilgili bu hadis üç şekilde tefsir edilmiştr:

1- Misafire bir gün bir gece özel olarak hazırlanan yemekler sunmak suretiyle ikramda bulunulmalı. İşte hadisin metininde geçen caize hediye)den maksat, budur. Eğer bu caize, misafire sunulmazsa ona ikram etmiş olunmaz.

Fakat misafire hergünkü yenilen mutad yemeklerden yedirilmeli. O zaman evde üç gün misafir edilir. Onu bu şekilde üç gün misafir etmekle misafire ikram etme görevini yerine getirilmiş olunur.

2- Misafire üç gün üç gece misafir ettikten sonra ona yolculuğunda bir gün bir gece yetecek şekilde özel bir yemek hazırlayıp azığına konulmalı. İşte onun caizesi budur. Bu yapılmadığı takdirde misafire ikram edilmiş olunmaz.

3- Ev sahibi olarak bir gün bir gece misafirle çok yakından ilgilenümeli. Ona özel hazırlanmış yemekler sunmakla ve sohbetinde bulunmakla ağırlanmaya çalışılmalı. İşte onun caizesi budur.

Bundan sonraki iki gün içinde ise onun için mükellef sofralar sunulmaya gerek yoktur. Mutad yemekler sunmakla yetinilebilir. Misafire karşı görev bu şekilde yerine getirilmiş olunur. Bu, İmam Mâlik'in görüşüdür.

20- Kötülükten Alı Koymanınım And An Olması, İmanın Amel Yönünden Artıp Eksilmesi Ve İyiliği Emr ile

Kötülükten Men Etme

44- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim:
“Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse, onu diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse, o zaman onu kalbiyle değiştirsin. Bu da, imanın en zayıfıdır.” [89][89]

Açıklama:

Maruf, şeriatın emrettiği; münker, şeriatın yasakladığı şey demektir. Başka bir deyimle Kur'an ve sünnete uygun düşen şeye maruf; Allah'ın razı olmadığı, inkâr edilmiş, haram ve günah olan şeye de münker denilir.
Yani marufu emretmek iman ve itaata çağırmak; münkerden sakındırmak ise Allah'a başkaldırmaya karşı durmaktır.
İslâm bilginleri, bir şeyden korkarak kötülüğe engel olmamanın âdeta o kötülüğü kabul etmek ve ona katılmak anlamına geldiğini; asıl korkunun Allah'tan korkmak olduğunu; iyiliği emretmek ve kötülüğü engellemek görevinin eceîi yaklaştırmadığını ve rızkı kesmediğini; ancak göz göre göre takat dışı belâya direnmenin de caiz olmadığını söylemişlerdir.
Marufu emretmek, münkerden sakındırmak görevini İslâm ümmeti içinden öncelikle âlim olanlar üstlenir; yoksa bu iş câhillere bırakılmaz. Çünkü câhiller her şeyi altüst ederler, kavram ve değer kargaşasına yol açarlar. Görevin yerine getirilmesinde ana ilke, her müslümanin ahirette hesap vereceğini bilmesi bilincidir.
Toplumlar genelde ikiye ayrılırlar: Maruf toplumlar, münker toplumlar. müslümanların, her münker toplumu maruf toplum, İslam'ın yaşandığı toplum haline getirmeleri farz kılınmıştır.
Maruf, tek kelimeyle İslâm'ın kendisidir. Münker de, aslı itibariyle veya ahlâkı açıdan sadece kötü şeyler değil, tam anlamıyla İslâm'ın yasakladığı her şeydir. Yeryüzünün değişik yerlerinde, değişik şartlarda yasayan müsiümanlar için değişmeyen ölçü budur.
Marufun emredilmesi, münkerin yasaklanması meselesi, sadece bir fetva olayı değil; aile, hukuk, siyaset ve ekonominin her zaman İç içe

geçmiş bir şekilde şeriatın gerekleri doğrultusunda savunulması ve yaşanması demektir.
Bir toplumda ma'rûfu emreden, kötülükten sakındıranlar olmazsa giderek münker olan işîer bîrer kural haline, bir yaşama biçimi haline gelirler. Şeytanlar hak ile bâtılı karıştırır, doğruyu bozarlar; İnsanlara Allah'ı unuttururlar. Böyle bir toplumda müslümanın tavnnı yine âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şu buyruğunda bulmak mümkündür:
"Sizde iki sarhoşluk ortaya çıkmadıkça Allah tarafından gelen hak din üzere devam edersiniz: Cehalet sarhoşluğu ve dünyaya aşın düşkünlük. Siz iyiliği emreder, kötülüğe engel olur ve Allah yolunda cihad ederken içinizde dünya sevgisi oluşuverînce iyiliği emretmez, kötülüğe engel olmaz ve Allah yolunda cihadı bırakırsınız. O gün Kitap ve sünnetin emirlerini yaymaya çalışanlar Ensâr ve Muhacirlerden İslâm'a ilk giren kimseler gibidirler. [90][90]
Bu manada gelen merfu' bir hadis ise şu şekildedir:
“Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim:
“Yüce Allah, aralarında kötülüğü görüp de onu engelleyecek güce sahip oldukları halde onu engelleme durumu olmadığı müddetçe özel bir günah ameli sebebiyle genele azab etmez. Bu kötülüğü işledikleri zaman, Allah, herkese azab eder.” [91][91]

45- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Benden önce Allah'ın herhangi bir ümmete gönderdiği peygamberin, ümmetinden Havarileri, sünnetine tabi olan ve emrine uyan sahabileri olmuştur. Daha sonra onların ardından; onların yapmadıklarını söyleyen ve emrolunmadıkları şeyleri yapan bazı nesiller meydana çıkmıştır. İşte kim bunlara karşı eliyle savaşırsa o mümindir, kim onlara karşı kalbiyle savaşırsa o da mümindir, fakat bunun ötesinde imandan bir hardal tanesi kadar yoktur.” [92][92]

Açıklama:

Ümmet: Bir peygamberin tabileri ve ashabı demektir. Bazen peygamberin dine davet ettiği kimseler manasında da umumi olarak

kullanılır. Bu takdirde ümmetin manasına kafirler de dahil olduğundan müslümanlara “Ümmet-i icabet” ve kafirlere “Ümmet-i davet” denilir. Fakat ümmet denilince genellikle birinci mana kastedilir.
Havari: Yardımcı kimseler demektir.
Bu hadis, zahiren “Bir peygamber gelir, onunla bir veya iki kişi beraber olur, başka bir peygamber gelir, onunla beraber hiç kimse yoktur” hadise ters gibi gözükse de hakikatte aralarında bir terslik yoktur. Çünkü buradaki hadisten maksat, çğunluktur. Yani her peygamber, çoğunluk itibariyle her peygamberin ümmetinden havarileri vardır demektir.
Burada her peygambere uyan havariler olduğu, bu havarilerin sözkonusupeygamberin sünnetine bağlı kaldıkları, fakat daha sonra yapmadıklarını söyleyen ve emrolunmadıkları şeyleri yapan bazı nesiller meydana çıkacağını, işte peygamberin ve havarilerin yolunda olan kimselerin bu tür bozuk nesillere karşı mücadele etmesi gerektiği vurgulanmaktadır

21- Müminlerin İman Yönünden Birbirlerinden Farklı Olmaları Ve Yemenlilerin İman Konusundaki Üstünlükleri

46- Ebu Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) eliyle Yemen tarafını gösterip:
“İman şurada Yemen'lidir. Dikkat edin ki! Sertlik ve katı kalplilik; develerin kuyrukları dibinde haykırıp bağıranlarda, şeytanın iki boynuzunun/-topluluğunun doğduğu yerde ve Rabia ve Mudarr kabilelerindedir” buyurdu. [93][93]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.) burada Yemen'den gelip müslüman oian kimselerin hallerinin kemal üzere olduğunu belirtmek suretiyle *“İman Yemenlidir”* buyurmuştur. Çünkü bunlar, Yemen diyarından kalkıp gelerek müslüman olmuşlardır. Rabia ile Mudarr kabilelerini ise müslüman olmadıklarından dolayı yermektedir.
Resulullah (s.a.v.)'in:

“Sertlik ve katı kalplilik; develerin kuyrukları dibinde haykırıp bağıranlarda” buyurması; hayvanları götürürken yaygara ve gürültü çıkardıklar dandır. “Şeytanın iki boynuzunun/topluluğunun doğduğu yerde ve Rabia ve Mudarr kabilelerindedir” ifadesi ise onlann yaygaracı kimseler olduğunu vurgulamaktadır.”
“Şeytanın iki boynuzu”ndan iksat; “Başının iki yanı” olduğunu söyleyenler varsa da “iki topluluk” anlamı daha uygundur.

47- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resuluîlah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Küfrün başı, doğu tarafında dır. Kendini beğenme; at ile deveyle uğraşanlarda ve haykırıp bağıran bedevilerdedir. Vakar ise koyunlarla uğraşanlardadır. 94[94]

Açıklama:

Kadı İyâz'a göre doğudan maksat, Necd tarafıdır. Bir önceki hadiste geçen “Mudarr” ile “Rabia” kavimleri burada yaşamaktadır. Bu iki kabile, kardeş olup at ve deve gibi hayvancılıkla ve çiftçilikle geçinirlerdi. Sert tabiatlı ve katı kalpli kimselerdi. Laftan anlamazlardı. Bedevi bir hayat tarzları vardı. Bu nedenle de Hz. Peygamber (s.a.v.) burada İsmen belirtmese de onları kastetmektedir.

22- Cennete Ancak Müminlerin Girmesi, Müminleri Sevmenin İmandan Olması Ve Selamlaşmanın Sevgiye Neden Olması

48- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de kamil anlamda İman etmiş olmazsınız. Size bir şey göstereyim mi; onu yaparsanız birbirinizi seversiniz. Aranızda selamı yayın.” 95[95]

Açıklama:

“Birbirinizi sevmedikçe de (tam) iman etmiş olmazsanız” ifadesinden maksat; “Sizin imanınız ancak birbirinizi sevmekle kemal bulur. Eğer böyle iman etmediyseniz cennetlikler doğrudan doğruya cennete girerken sizler giremezsiniz” demektir. 96[96] Yani siz, kamil İman etmedikçe doğrudan doğruya cennete giremezsiniz..Birbirinizi de sevmedikçe kamil iman sahibi olamazsınız.
Nevevî der ki:
“Selam vermek; birleşip kaynaşmanın ve sevgi kazanmanın en başta gelen sebeplerindendir. müslümanların birbirleriyle tanışmalan ve kendilerini, diğer dinlerden ayıran işaretlerini meydana çıkarmaları selamı yayma sayesinde mümkün olur. Yine selam verme de; nefsi alçak gönüllülüğe alıştırma, müslümanların hürmetini ta'zim, birbirleriyle küsüşüp alakayı kesmeyi ve ara bozmayı ortadan kaldırma gibi nice güzel manalar vardır.” 97[97]

23- Dinin Nasihat Olması

49- Temîm ed-Dârî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.):
“Din nasihattir” buyurdu. Ona:
“Kimin için nasihattir?” diye sorduk. O da:
“Allah'a, kitabına, resulüne, müslümanların İmamlarına ve bütün müslümanlara” diye cevap verdi. 98[98]

Açıklama:

“Nush” kelimesi, Türkçe'de; nasihat ve öğüt anlamına gelmektedir. Fakat Arapça'da kelimenin asıl anlamı; kendisine nasihat edilen kimsenin iyiliğini istemek demektir.
Hadis, nasihatin dinde önemli bir yer tuttuğunu ve dinin özü olduğunu belirtmektedir.
Nasihatin, Allah için olanına gelince, bunun anlamı; Allah'a iman etmek, şirk koşmamak, Allah'ı bütün kemal ve cemal sıfatlarıyla nitelendirmek, bütün noksan sıfatlardan Allah'ı münezzeh tutmak, O'na tam teslimiyetle itaat edip O'na asi gelmekten uzak olmak, O'nun için sevmek, O'nun için buğzetmek, O'na itaat edeni sevip

isyan edene düşman olmak ve daha bir çok nimeti itiraf etmek ve şükretmektir.
Kitabı için olanına gelince; Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğuna, İnsan sözlerinin hiçbirisine benzemediğine, bozuk tevil edenlere ve ona saldıranlara karşı onu korumak şeklinde algılanmalıdır.
Peygamberi için olan nasihat ise; Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini onaylamak, onun getirdiklerine tümüyle iman etmek, onun her türlü emir ve yasaklarına boyun eğmek, ona düşman olana düşman ve dost olana dost olmak, davetini her yere duyurup sünnetini yaşanılır bir model haline getirmek şeklinde anlamak gerekmektedir.
müslümanların devlet başkanı için yapılan nasihat ise; doğru olan konularda onlara yardımcı olmak ve onlara itaat etmek, onlara tavsiyelede bulunmak, yanlışlarını bildirmek, merhametli olmaları gerektiğini hatırlatmak, müslümanlara ve kontrolü altında bulunan gayri müslimlere adaletli davranmalannı ve haklarını vermeleri gerektiğini söylemek, haksızlık ve zulüm yaptıklarında ise onları uyarmak ve İslam'ı uygulamada müslümanların onlara itaat etmelerine yardımcı olmak suretiyle olur.
Hadis, nasihatin; din veya İslam diye adlandırılabileceğine, dinin sözle olduğu gibi amel-İe de olduğuna işaret etmektedir.

24- Günahlar Sebebiyle İmanın Kemal Yönündeneksilmesi

50- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Zina eden kimse, zina ederken mümin olarak zina etmez. Hırsız, çalarken mümin olarak çalmaz. İçki içen kimse de,) içkiyi içerken mümin olarak içmez.”

Açıklama:

Konu ile ilgili bir rivayette ise şu ifade yer almaktadır: “İnsanların gözleri önünde yağmacılık eden yüksek mevki sahibi/zalim kimse, yağmalarken mümin olarak yağmalamaz.” [99][99]

Burada zina yapmak, içki içmek, hırsızlık yapmak, ganimet malından aşırmak gibi günah olan fiilleri yapan kimse, bu yaptıkları eylemleri helal saymadığı müddetçe, onun için tevbe kapısı açıktır. Tevbe ederlerse, cezaları düşer. Tevbe etmeden ölecek olurlarsa, işleri Allah'a kalır. Dilerse affeder, dilemezse affetmez.
Müminler, bu tür günahları işlemeleri sebebiyle dinden çıkmazlar. Mümindirler, fakat günahkardırlar. Bu günahları işlemek suretiyle imânları zayıflar.
Yüce Allah, kullarının, gerek kendi nefislerinden ve gerekse de şeytanın saptırmalarına karşı zaaflarını bildiği için günahkarlara bir rahmet olmak üzere tevbe kapısını onlara açık tutmuştur. Can boğaza gelmediği müddetçe, yapılan tevbe her zaman geçerlidir.

25- Münafığın Özellikleri

51- Abdullah îbn Amr (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Dört haslet vardır ki, bunlar kimde bulunursa, o kimse saf münafık olur. Kimde de bu hasletlerden birisi bulunursa onu bırakıncaya kadar kendisinde nifaktan bir haslet var demektir:
1- *Konuştuğunda yalan söyler,*
2- *Söz verdiğinde sözünde durmaz,*
3- *Vaad ettiğinde vaadinden döner,*
4- *Kavga ettiğinde/tartıştığında haksızlık eder.”* [100][100]

Açıklama:

Münafık: içinden kafir olup dışından müslüman görünen kimsedir. Eğer bu renkli görünüş, “İman” hususunda ise münafıklığı “Küfür”dür. İman hususunda değil de, “Amel” hususunda ise o kimsenin münafıklığı, “Ameli” olur.
Burada “Münafıklık” ile kast edilen, itikad yönünden olan münafıklık değil de “Amel” yönünden münafıklık kast edilmektedir. Çünkü bu ve benzeri ameller, kamil müslümanlar da değil de münafıklarda bulunan amellerdir. Bu amelleri işleyen müslüman da, yaptığı bu davranış gereği zahiren münafığa benzemiş olmaktadır. Dolayısıyla

müslümanlar, bu tür davranışlardan sakındırılmaktadır. Zira müslüman; konuştuğunda yalan konuşmayan, söz verdiğinde sözünde duran, tartıştığında haksızlık yapmayan ve kendisine bîr şey emanet edildiğinde onu koruyup sonradan sahibine veren kimsedir. Böylece gerçek müslüman ile amel yönünden zayıf olan müslüman arasında bir çizgi ortaya konulmaktadır.

26- müslüman Kardeşine: “Ey Kafir” Diyen Kimsenin İmanının Durumu

52- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Sizden herhangi bîr kimse, din kardeşine: “Ey Kafir” derse, bu tekfir sebebiyle ikisinden biri kafir olur. Eğer o kimse, söylediği gibiyse o kafir olur. Fakat (o kimse dediği gibi kafir değilse işte o zaman söylemiş olduğu) söz kendisine geri döner.” [101][101]

Açıklama:

Tekfir, kelam (=ilahiyat) ve fıkıh (=İslam hukuku) ilmini ilgilendiren bir mesele olduğu için fıkıh ve kelam ilminin inceliklerini bilmeyen kimselerin bu konuda verecekleri hükmün isabetli olacağını söylemek güçtür. Bu sebeple tekfire karar verecek kişi, kelam ilminde münakaşa edilen meseleleri derinlemesine kavrayacak, fıkhın ve fıkıh metodolojisinin inceliklerini anlayabilecek ve bunlara göre olayı değerlendirip sonuca varabilecek kapasite ve bilgide olmak zorunludur. Çünkü iman dairesindeki bir kişiyi kafir saymak; onun kanının helal kabul edilmesi, hanımının kendisinden ayrılması, cenaze namazının küınmaması, müslüman mezarlığına gömülmemesi, ahirette de ebedi cehennemde kalacağına hükmedilmesi gibi önemli hukukî ve dinî sonuçlar doğuracağından tekfir işlemini yapacak kişide bir takım şartların bulunması gerekmektedir. Bu sebeple bu kadar ağır sonuçlan olan bir hükmü; ciddiyet, samimiyet ve ehliyetten uzak, maddi servet, manevi güç ve şöhret peşinde koşarak kendisinin yükselmesi için şahsında yetenek ve kapasite bulamayı başkalarına saldıran kimseler veremezler. Bu

nedenle de Ehl-i sünnet kelamcıiarı ile fıkıhçılannın çoğunluğu, tekfir konusunda insaflı ve temkinli davranmaya gayret etmişler, rastgele herkesi tekfir etmekten kaçınmışlardır. Öyle ki alimler, genellikle, “Büyük günah işlemiş olsalar bile Ehl-i kıbleden kimseyi tekfir etmeyiz” [102][102] demişlerdir. İslam alimleri bu derece temkinli ve müsamakahar davranmaya sevk eden unsur, tekfire karar vermenin çok güç ve tekfirin doğuracağı sonuçların ağır olmasıdır. Bilgili, geniş görüşlü, insaflı ve müsamakahar alimler, kelime-i şahadeti getirip “Ben müslümanım” diyen insanı tekfir etmezken, kendilerine örnek aldıkları kainatın efendisinin şu hareketlerine uyuyorlardı:
“Bizim gibi namaz kılan, kıblemize yönelen ve kestiğimizi yiyen kimse, Allah'ın ve Resulünün teminatını elde etmiş kabul edilir. O halde (böylelerini öldürmek suretiyle) Allah'ın verdiği teminat ve ahdi bozmayın.” [103][103]
“Kim bir insanı kafir dîye çağırırsa yada Öyle olmadığı halde “Ey Allah düşmanı” derse, söylediği söz kendisine döner.” [104][104]
“Mümine lanet etmek onu öldürmek gibidir. Bir mümini küfürle itham etmek onu öldürmüş gibi olur.” [105][105]
Yemenli alim ve hadisçi İbnü'l-Vezîr (ö. 840/1436) bu konuda şöyle der:
“Şayet bir her önümüze geleni tekfir etseydik, pek büyük bir topluluğu kafir saymış olurduk ki, Allah'a hamd olsun, bizi böyle bir şeyi yapmamakta muvaffak kıldı” [106][106]
İmam Gazzâlî'de “el-İktisad fi'l-İtikad”da bu konuda tekfirin te'ville değil de nasia olacağı ilkesini getirmiştir.

27- Bile Bile Babasını İnkar Eden Kimsenin İmanının Durumu

53- Ebu Zerr (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, o, Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir:
“Kim babası olmadığını bildiği halde babasından başkasınıfn oğlu olduğunu) iddia ederse, nankörlük etmiş olur. Kim de kendisinin olmayan bir şeyi (kendisininmiş gibi) iddia ederse, o kimse bizden değildir. Kim de bir kimseyi “Kafir” diye çağırır yada Allah'ın düşmanı

olmadığı halde ona "Allah'ın düşmanı" derse, o kimse dediği gibi değilse o zaman sözü kendi aleyhine döner." 107[107]

Açıklama:

Bu hadisten maksat; bir kimsenin, bile bile kendi öz nesebini bir tarafa bırakıp kendisinin başka birinin oğlu olduğunu ve o kimsenin de kendi babası olduğunu iddia etmesidir. Bu olay, cahiliye döneminde çok yaygındı ve hiç yadırganmazdı. Bir kimse bu yolla başkasına ait bir çocuğu evlat edinirdi. O çocuk, bundan sonra artık "Falancanın oğlu" diye çağırılmaya başlanırdı. Nihayet İslam'ın gelmesiyle;
"Evlatlıkları babalarına nisbet edin, bu Allah katında en doğru olandır. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşi ve dostlarınız olarak kabul edin. içinizden kasdederek yaptıklarınız bir yana, yanılmalarınızda size bir sorumluluk yoktur. Allah, bağışlar ve merhamet eder" 108[108] ayeti kerimesi İnince bu çirkin uygulama yürürlükten kaldırıldı ve artık herkes hakiki babasına nispet edildi. 109[109]
Görüldüğü üzere bir kimsenin, kendisini bile bile babasından başka birine nispet etmenin nankörlük olduğu, dolayısıyla yaptığı bu davranışın doğru olmadığı vurgulanmaktadır.
"Kendisinin olmayan bir şeyi benimdir" diye iddiaya gelince; şer'an hak etmediği bir şeye, başkasının hakkı taalluk etsin yada etmesin mutlak şekilde ona sahip çıkmak haramdır.
Günümüzde de bazı insanlar, göz açıklığı yaparak şer'an kendisinin olmadığı şeyleri hak etmeye çalıştıkları, dolayısıyla onların bu davranışının doğru olmadığı açıktır.
"Bizden değildir" ifadesi, bizim güzel yolumuzda değildir demektir.

28- müslüman Sövmenin Faşıklık Olması Ve Onunla Çarpışmasının ise Küfür/Nankörlük Olması

54- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“müslümana kötü sözler anlamında sövmek fasıklıktır, onunla savaşmak ise küfürdür/nankörlüktür.” [110][110]

Açıklama:

Buradaki “Küfür” ise nimetlere karşı yapılan nankörlük olup dinden çıkma anlamında değildir. Çünkü Ehl-i Sünnetin icmaına göre, mümin kişi; diğer müslümanlarla savaşması, şirk dışında başka bir masiyet işlemesi sebebiyle ve zarurat-ı diniyyeden kabul edilen bir haramı helal saymadıkça tekfir edilemez. Bu tür konularda “Küfür” kelimesinin kullanılması, abartılı bir şekilde sakındırmayı ifade etmek içindir.
Ayrıca burada bir kimsenin, bir müslümanı sadece dininden ve müslüman olmasından dolayı söverse fasık olacağı, eğer öldürürse kafir olacağı, dininden ve müslüman olmasından dolayı değil de şahsi meselelerden dolayı ve hataen öldürülmesi halinde kafir olmayacağı belirtilmektedir.
Bununla birlikte müslümanla sövüşmek, onun haklarını İnkar etmektir. Çünkü Allah müslümanları kardeş Kilmiş, birbirlerini sevmelerini, değer vermelerini, iyilikte bulunmalarını birer hak olarak onlara vermiştir.
Küfür kelimesi hangi manaya alınırsa alınsın hadis, müslümanın hakkının büyük ve yüce olduğuna, bu hakka saygılı olmanın gerekliliğine ve buna riayet etmemenin kötü sonuçlar ortaya çıkaracağına dikkat çekmektedir.
Hz. Peygamber (s.a.v.)'in buradaki maksadı; müslümanlara sövmenin fasıkların adetinden olduğunu ve onlarla savaşmanın ise kafirlerin adetinden olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır.

29- Peygamber (s.a.v.)'den müslümanların, Birbirlerinin Boyunlarını Vuran Kafirler Gibi Olmamaları ile İlgili Uyarı

55- Cerîr b. Abdullah (r.a) tan rivayet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.) bana:
“Şu insanları sustur” dedi. Daha sonra da:

“Benden sonra biribirinizin boyunlarını vuran kafirlerin/nankörlerin (haline) dönmeyin” buyurdu.[111][111]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.) bu sözü Veda hutbesinde söylemiştir. Dolayısıyla sahabilerin ve ondan sonra gelen tüm müslümanların, birbirlerine karşı iyi davranmaları, birbirlerinin boyunlannı vuran kafirler gibi olmamaları gerektiği hususunda uyarıda bulunmaktadır. Çünkü kafirler, çeşitli nedenlerden dolayı birbirlerinin boyunlannı vurmadaki kötü tavrı burada müslümanlara örnek olarak sunulmakta, böyle çirkin bir işi yapmamaları gerektiği konusunda uyarılmaktadırlar. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu tavsiyesi, ondan sonra müslümanlar tarafından yeterince dikkate alınmadığı tarihî olaylarda görülmektedir.

30- Nesebe Dil Uzatmanın Ve Ölüye Ağlamanın Küfür/Nankörlük Olması

56- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
İnsanlarda iki haslet vardır ki, bu iki haslet onlarda küfrü/nankörlüğü gerektirir:
1- *Soya dil uzatmak,*
2- *Ölüye feryat ederek ağlamak.”* [112][112]

Açıklama:

Nesebe dil uzatmak; bir kimsenin, babasından başkasına intisap etmesi veya meşru surette doğduğunu şüpheye düşürecek şekilde konuşmasıdır. Bununla ilgili olarak 53 nolu olarak hadise bakabilirsiniz.
Ölüye feryat etmek ise; ölen bir kimsenin iyiliklerini sayarak feryatla ağlamasıdır.

Bu iki şeyin küfür sayılması; bazılarına göre bunların cahiliye dönemi adetlerinden ve kafirierin davranışlarından olmasıdır. Bazılarına göre ise bunlarla kast edilen, nankörlüktür. Bazılarına göre ise bunları helal kabul edenlerle ilgilidir.
Burada nesebe dil uzatma ve ölünün arkasından feryat ederek ağlamanın haram olduğu ağır bir şekilde ifade edilmektedir.

31- Yıldızın Dçgup Batmasıyla Yağmura Kavuştuk Diyen Kimsenin Küfrü

57- Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), Hudeybiye'de, sabah namazını bize geceleyin yağan yağmurdan sonra kıldırdı. Namaz bitince, cemaata dönüp onlara:
“Rabbinizin ne buyurduğunu bilir misin?” diye sordu. Sahabiler:
“Allah ve resulü daha iyi bilir?” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Allah şöyle buyurdu: “Kullarımdan bazısı, bana mümin olarak ve bazısı da kafir/nankör olarak sabahladı. Kim Allah'ın fazlı ve bereketiyle yağmura kavuştuk dediyse işte o kimse buna iman etmiş ve yıldıza ise küfretmiştir. Kim de filanca ve filanca yıldızın doğmasıyla ve batmasıyla yağmura kavuştuk dediyse, işte o kimse bana küfür etmiş ve yıldıza ise iman etmiştir” buyurdu. [113][113]

Açıklama:

Bu hadiste yıldızlara bakarak yeryüzünde meydana gelecek olaylar hakkında hüküm çıkarmanın küfür ve bu olayların Allah'ın kazasıyla olmadığına inanıp kendisinin gaybı bildiğini iddia eden kimsenin kafir olduğu belirtilmektedir.
Bununla birlikte her olayın yaratıcısının Allah olduğuna inanmak şartıyla Astronomi ilmiyle uğraşmak, insanın Allah'a imanının güçlendiren çok değerli bir iş olması hasebiyle önemli bir yere sahiptir.

32- Ensar'ı ile Hz. Ali'yi Sevmenin İmandan Olması Ve Onları Sevmemenin ise Nifak Alametlerinden Olması

58- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Ensar'i sevmek, kamil anlamda imanın alametidir. Onlara buğzetmek ise münafıklığın alametidir.” 114[114]

59- Berâ' İbn Âzib (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) Ensar hakkında şöyle buyurmaktadır:
“Onları ancak mümin kimse sever ve münafık kimse de onlara ancak buğzeder. Onları kim severse Allah da onu sever. Onlara kim buğzederse Allah da ona buğzeder.” 115[115]

60- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) Ensar hakkında şöyîe buyurmaktadır:
“Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse, Ensar'a buğzetmez.” 116[116]

Açıklama:

Buradaki Ensar'dan maksat; Hz. Peygamber (s.a.v.) ile muhacirlere Medine'de evlerini ve gönüllerini açıp konuk etmek, onlara ailelerinden daha fazla muamele etmek, mallarını ve canlarını onlara tahsis etmek, dostlarına dost ve düşmanlarına düşman olmak, her türlü yardımı etmek, İslam dinini yükseltmek için gayret sarfeden Medineli müslümanlardır. Bununla birlikte İslam'a ve müslümanlara yardım eden kimseler anlamına da gelebilir.
Ensar'ı sevmek; pek tabii imanın sıhhat ve sadakatini gösterir. Çünkü onları sevmek, İslam dininin gelişip yayılmasına ve müslümanlann çoğalıp kuvvetlenmesine sevinmek demektir. Ensar'ı bu yararlı işlerinden dolayı sevmemek ve İslam'ın yücelmesine çalıştıklan için onlara düşmanlık ile nefret duymak, elbette münafıklığın alametidir.Ensar hakkında bu manada buğzetme yasaklığı, diğer dahabiler hakkında da aynen mevcuttur. Bütün sahabileri, hizmet ve fedakarlıklarından dolayı sevmek, her müminin görevidir. Onlara bu nedenle buğzetmek ise münafıkların işidir.

61- Zirr'den rivayet edildiğine göre, Hz. Ali şöyle demiştir:
“Taneyi yaran ve insanı yaratan Allah'a yemin ederim ki, beni, müminden başkasının sevmemesi ve münafıktan başkasının buğzetmemesi ile ilgili ümmi olan Peygamber (s.a.v.)'in bana ahdi vardır.” [117][117]

Açıklama:

Ehl-i sünnete göre; Ebu Bekr, Ömer, Osman'dan sonra ümmetin en üstün şahsiyeti, Resuluİlah (s.a.v.)'in dördüncü halifesi ve damadı, küçük yaştan itibaren İslam'a sarılarak bütün gücüyle dine yaptığı büyük hizmet ve fedakarlığı bilinen bu büyük zatı sevmek, elbette müminin şiarı ve şer'i hiçbir neden yokken ona buğzetmek de münafık olanın işi olur.
Bununla birlikte Ali (r.a) için istenen sevgi, ifrat derecesine vardırılmayan ve layıkıyla beslenen muhabbettir. Çünkü aşın sevgi, istenilmiş bir davranış olmayıp imanın alametlerinden de sayılmaz. Bilakis sapıtmaya ve küfre yol açabilir.

33- Namazı Terk Eden Kimsenin Durumu

62- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Adem oğlu Kur'an'ın değişik yerlerinde geçen secde ayetini okuyup peşi sıra secde ederse, şeytan ağlayarak oradan uzaklaşıp:
“Vay haline! Adem oğlu secde etmekle emrolundu. O da hemen secde etti. Dolayısıyla cennet onundur. Ben de secde etmekle emrolundum. Fakat ben secde etmekten kaçındım. Dolayısıyla benim için cehennem var” der.” [118][118]

Açıklama:

Bu hadis; secde ayeti okunduğunda secde edilmesinin faziletine, şeytanın zikirden kaçıp uzaklaştığına, iman ve ibadetin cennete vesile olduğuna, küfür ve isyanın cehenneme sürükleyici olduğuna delalet etmektedir.

63- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim:
“Kişi ile şirk ve küfrün arasında (sadece) namazı terk etmek vardır.” [119][119]

Açıklama:

İnsan, namazla günde beş defa Allah'ın huzuruna çıkarak O'na imanını ve teslimiyetini tazelemektedir. Namaz, kul ile Rabbi arasında en büyük bağdır. Bu bağı kesenin, aynı zamanda küfre düşme tehlikesi vardır.
Hadisin zahiri anlamından; insan ile küfür arasındaki vasıtanın namazı terk etmek olduğu ifade edilmektedir. Ehli Sünnet alimlerinin, namazı kasden terk eden kimse hakkındaki Sürüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1- İmam Ahmed ile ona tabi olan kimseler, nakle olan bağlılıklarından dolayı onlara göre; tembellik sebebiyle bile olsa özürsüz namazı terk eden kimse kafir olur.

2- İmam Mâlik ile İmam Şafiî'ye göre namaz kılmayan kimseye namaz kılması emrolunur. Kılmazsa kafir olduğu için şer'i ceza olarak öldürülür. Böyle bir kimse kafir olmadığı için cenaze namazı kılınır.

3- Ebu Hanife'ye göre ise namazı terk eden kimse kafir olmaz. Namaz kılmadığı için de öldürülmez. Fakat namaz kılmcaya kadar hapsedilerek uygun telkinat ve cezalarla te'dib edilir ve namaz kılması sağlanır.
Namazı terk etmenin küfre götürücü bir vasıta olduğunu ifade eden hadisin yorumu hakkında Suyûtî şöyle der:
a- Hadis, namazı bırakmanın mubah olduğuna inanan kimse hakkındadır.
b- Namazı terk etme işi, kafire yakışır bir iştir.
c- Namazı bırakan kimse, kafir gibi cezalanmayı hak etmiştir ki, bu ceza onun öldürülmesidir.

Ahmed Ferîd'in, Bid'atçi Tekfircilere Reddiye, s. 15'de yayınevinin mukaddimesi kısmında konuyla ilgili olarak şu ifade yer almaktadır:
“Namaz kılmamak: Vucubiyetini inkar etmemekle tembelliğinden dolayı kılmıyor, ancak namaz kılmaya da büyük bir iştiyak duyuyorsa, böylece küçük küfre düşmektedir. Çünkü Resulullah (s.a.v.):
“Bizimle onlar arasında savaş yapmamıza mani olan ahid (=anlaşma) namazdır” [120][120] buyurmuştur. Burada küçük küfre işaret olup sahibi dinden çıkmaz. Ancak namazı terk edenin İslam'dan çıkacağını söylemişlerdir. Tercih olan görüş ise şu hadisi şeriften dolayı ilkidir:
“Allah'ın; onlardan hiçbirini zayi etmeden, hafife almadan hakkım vererek eda edene, karşılığında cennete koymaya dair ahdi olduğu beş vakit namazı kullarına fazr kılmıştır ki, kim onları zayi ederse Allah'ın ona bir ahdi yoktur. Dilerse azab eder, dilerse cennete koyar.” [121][121]
Ancak kim o namazları inkar eder, Allah'ın şeriatında olmadığını iddia ederse, alimler arasında en ufak bir ihtilaf olmaksızın o kimse, kafir ve mürted olur.

34- Yüce Allah'a İman Etmenin, Amellerin En Faziletlisi Olması

64- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.)'e:
“Amellerin hangisi İslamî açıdan daha faziletlidir?” diye soruldu. Resulullah (s.a.v.):
“Allah'a iman” buyurdu. Soruyu soran kişi:
“Sonra hangisi?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Allah yolunda cihad” buyurdu. Soruyu soran kişi:
“Hacc-ı mebrur/Kabul olunmuş hac” buyurdu. [122][122]

Açıklama:

Cihad:

Resulullah (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderilmesinden kıyametin kopmasına kadar en son müslüman kişi kalıncaya müslümanlar ile müslüman olmayanlar arasında devam edecek olan savaş.
Hacc-ı mcbrur; bazılarına göre, içerisine günah karışmayan haçtır. Bazılarına göre ise makbul hac demektir.

65- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.)'e:
“Hangi amel İslamî açıdan daha faziletlidir?” diye sordum. Resulullah (s.a.v.):
“Vaktinde kılınan namaz” buyurdu. Ona:
“Sonra hangisi?” diye sordum. O da:
“Anne-babaya iyi davranmak” buyurdu. Ona:
“Sonra hangisi?” diye sordum. O da:
“Allah yolunda cihad” buyurdu. [123][123]

Açıklama:
,
Namaz tekbir ile başlayan selam ve son bulan, belli fiil ve sözleri içine alan bir ibadettir. Allah'a karşı tesbîh, ta'zîm ve şükrün ifadesidir.
Namaz, Kur'an'da doksandan fazla ayette zikredilir. önceki şeriatlerde beş vakit namaz yoktu. Ancak vakitleri belirsiz genel anlamda namaz vardı. Namaz, hicretten bir buçuk yıl kadar önce Mi'rac (İsrâ) gecesinde farz kılınmıştır.
Namazları, vakitlerinin girişlerinde kılmak müstehabtır. Çünkü bu, hem ihtiyatlı olmaya ve hem de görevi vaktinde yapma alışkanlığı kazandırmaktadır.
İslam dini aileye büyük önem verir. Ailenin temel unsurları anne, baba ve çocuklardır. Aile bireyleri arasında bir takım karşılıklı haklar vardır. Aile içerisinde çocuk açısından en çok hukuku olan annedir. Çünkü çocuğa en fazla hizmeti geçen annedir. Anne hamile kaldığı andan itibaren çocuk ile ilgili bir takım zorluklar çeker, doğum olayı ile hayatî tehlikesi gündeme gelebilir, doğumdan sonra da çocuğun emzirilmesi, giydirilmesi, temizliğinin yapılması, eğitilmesi gibi bir çok hallerde öncelikle anne ilgilenir. İşte annenin bu hizmetlerine,

çocuğun maddi bir karşılıkla ödemesi mümkün değildir. Yapabileceği tek şey, annesinin kendisine sunduğu anneliğin bilincinde olması ve minnettarlığının farkında olmasıdır. Çocuk üzerinde elbette babanın da haklan var. Çünkü maddi ihtiyaçlarının sağlanmasında gerekli fedakarlıkları genellikle baba yapar. Dolayısıyla İslam dini, çocuğun annesine ve babasına karşı olan sevgi ve saygı duymasına dikkat çeker.

35- Şirkin Günahların En Çirkin Olması Ve Ondan Sonraki Günahların En Büyüğü

66- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.v.)'e:
"Allah katında en büyük günah hangisidir?" diye sordum. O da:
"Seni yaratmış olduğu halde Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşman" buyurdu. Ona:
"Doğrusu bu, gerçekten büyük. Bundan sonra hangisi?" diye sordum. O da:
"Seninle birlikte yemek yiyeceğinden korkarak çocuğunu öldürmen" buyurdu. Ona:
"Sonra hangisi" diye sordum. O da:
"Komşunun hanımıyla zina etmen" buyurdu.[124][124]

Açıklama:

Günah:İşleyen kimseyi şer'an yerilmeye gerektirecek masiyete denir. Dört çeşit günah vardır:
1- Tevbe etmedikçe bağışlanmayan günah. Bu, şirktir.
2- İstiğfar etmekle ve diğer iyiliklerle bağışlanması umulan günahtır. Bunlar, küçük günahlardır.
3- Tevbeyle ve tevbe etmeden bağışlanması umulan günahlardır. Bunlar, namaz ve zekat gibi farzları terk etmekle ve sadece Allah hakkıyla ilgili günahlardır.
4- Sadece kul hakkıyla ilgili günahlardır. Bunlar, ya hak sahibine iade etmekle yada onunla helalleşmekle bağışlanmış olur.

Eğer mazluma hakkı dünyada verilmezse hak sahibi öteki dünyada Allah huzurunda zalimden davacı olacaktır.
Rızık endişesiyle çocuk öldürmek, büyük günahlar içerisinde, şirkten sonra ikinci sırayı almaktadır. Çocuğu rızık endişesiyle öldürmekse ayrı bir günahtır. Çünkü burada rızkın Allah'tan gelmediği şeklinde bir gaflete düşülmekedir.
Zina, mutlak surette haram ve büyük günah olmakla birlikte burada “Komşunun hanımıyla” diye kayıtlanması, onunla zina etmenin daha da çirkin ve büyük bir suç olduğunu belirtmek içindir. Burada komşu kızı, gelini ve nikahlısı olmayan herhangi bir komşu kadınıyla zina etmek, bu hükmün dışında kalmamaktadır.
Komşuluk, sadakat gerektirir. Kişinin, komşusu evde yokken onun malını ve ailesini koruması, onlara her türlü zararın gelmesine engel olması ve komşusunun gözlerini arkada bırakmaması gerekmektedir. Çünkü komşuya ikramda ve ihsanda bulunmak, hem Allah'ın ve hem de Peygamber (s.a.v.)'in emridir. Bu nedenle komşunun hanımıyla zina meselesi, bu şekliyle düşünülürse, bu fiiiin ne derece çirkin bir fiil ve büyük bir günah olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

36- Büyük Günahlar Ve Bunların En Büyüğü

67- Ebu Bekre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Biz, Resulullah (s.a.v.)'in yarımdaydık:
“Dikkat edin ki, size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi? (sözünü) üç defa (tekrarlayıp sonra da):
1- *Allah'a şirk koşmak,*
2- *Anne-babaya itaatsizlik etmek,*
3- *Yalancı şahitlik etmek yada yalan söylemek”* buyurdu.
Resulullah (s.a.v.) dayanmıştı. Doğrulup oturdu. Bu sözü, o derece tekrarladı ki, artık biz:
“Keşke sussa” dedik. [125][125]

Açıklama:

Şirk: Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmekle beraber, O'nun tasarruflannda tek kudret sahibi olmadığını, hüküm ve irâdesinin

dışında başka bir şeyin bulunduğunu kabul etmektir. Şirk'in zıddı tevhiddir.
Anne ve babanın hakları, ödenemeyecek kadar büyüktür. Ne kadar çalışırsa çalışılsın ödenmesi imkansızdır. Bu nedenle bir kimse ancak onlarla iyi geçimde bulunmak suretiyle onların gönüllerini razı eder ve bu yolla Allah'ın rızasını kazanırsa, o zaman anne ve babasının haklarını ödemiş olabilir. [126][126] Yoksa onların hakları ödenebilecek cinsten olmadığı için onları razı etmenin dışındaki bir gayret fayda sağlamaz.
Anne ve babadan biri, çocuklanna mubah veya adabdan olan işin yapılmasını emrederlerse bu emre itaat edip onu yerine getirmeleri üzerlerine farz olur. Yalnız bu emir ve yasaklar, İslam'ın koyduğu helal ve haramlar doğrultusunda olmalıdır.
Tevhide aykırı olan, Allah'ın ve Peygamber (s.a.v.)'in emirlerine ters düşen şirke, kimden gelirse gelsin, itaat etmemek gerekir. İslâm dini annebabaya son derece itaat etmeyi, onlara saygıda bulunmayı emrettiği halde, şirk olan hususlarda, onların sözünü dinlememeyi ve onlara tabi olmamayı istemektedir. Konuyla ilgili olarak Ankebut: 29/8 ile Lokman: 31/14,15 ayetlerine bakabilirsiniz.
Yalan yere şahitlik meselesine gelince, bunda; hak zayi olmaktadır. Kişiler haksızlığa uğramaktadırlar. Hakkın zayi olması, büyük veya küçük olması arasında hükmen bir fark yoktur. Önemli olan, hakkın zayi olmasıdır. Bunun için de, yalan yere şahitlik, büyük günahlar içeririsnde yer almaktadır.
68- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.):
“Helak edici yedi şeyden sakının!” buyurdu. Ona:
“Ey Allah'ın resulü! Onlar nelerdir?” diye soruldu. O da:
1- *Allah'a şirk koşmak,*
2- *Sihir yapmak,*
3- *Allah'ın haram kıldığı bir canı haksız yere öldürmek,*
4- *Yetim nalı yemek,*
5- *Faiz yemek,*
6- *Düşmana hücum sırasında savaştan kaçmak,*
7- *Namuslu ve kendi halinde bulunan mümin kadınlara zina iftirası atmak”* buyurdu.[127][127]

Açıklama:

Alimler, konu ile ilgili çeşitler hadisler olması itibariyle, büyük günahların belirli bir sayıyla ifade edilemeyeceğini belirtmişlerdir. Abdullah İbn Abbâs'a:
“Büyük günahlar dokuz tane midir?” diye sorulduğunda; bir rivayette:
“Onlar, yetmişe yakındır” demiş, bir başka rivayette ise yedi yüze yakındır” demiş ve başka bir rivayette ise “Allah'ın yasaklarının tümü büyük günahtır” demiştir.
Kurtubî'ye göre büyük günah: Kur'an ve Sünnet'te zenb/günah ismi verilen yada büyük olduğuna dair icma bulunan veya işleyenler için ahirette şiddetli azab tehdidi bulunan, dünyada ise had lazım gelen yahut işleyenin Allah'ın şiddetli intikamına hedef olduğu günahlardır.
Şimdi bu yedi büyük günah üzerinde duralım:

1- Allah'a Şirk Koşmak:

Şirkten daha büyük günahtır. Allah'a şirk koşan kimse ebedi olarak cehennemde kalır. Bu konuda Nisa: 4/48, 116 ayetlerine bakabilirsiniz.

2- Sihir:

İnsana yönelik olarak doğaüstü gizli güçlerin yardımı ve aracılığıyla belli bir maksadı gerçekleştirmek için uygulanan ve etkili olduğu kabul edilen bir iştir.
Bu olay, İslam'ın kesinlikle yasakladığı bir inanç olup bir şeyin ve bir olayın gerçekliğinden uzak olarak başka halinin gösterilmesidir.

3- Allah'ın Haram Kıldığı Cana Kıymak:

Haksız yere adam öldürmek, Hanefilere göre ebedi olmasa da cehennemde uzun zaman kalacaktır. Dünyevi cezası ise kısasen öldürülmektir. Yalnız öldürülen kimsenin ailesi, öldüreni affeder yada uzlaşırlarsa kısas edilmez. Hanefilere göre, kasten haksız yere insan öldürmede kefaret verilmez. Çünkü kefarette ibadet manası vardır. Dolayısıyla kasten öldürmede, büyük günah olan kati ödenemez.

4- Yetim Malı Yemek:

Yetim; babası ölen küçük çocuktur. Yetim malı yemek, mutlak surette haramdır. Bir velinin yada vasinin, yetimin malından yemesinin caiz olabilmesi için şu üç şartın bulunması gerekir:
a- Alınan malın miktarı, ihtiyaç miktarını geçmeyecek.
b- Yetimin malı sermaye yapılarak kazanç temin edip yetim ergenlik çağına erince sermayesini verip ticaretine ise sahiplenme gidilmeyecek.
c- Yetim ergenlik çağına girmeden fırsatı ganimet bilerek menfaatlenme yoluna gidilmeyecek. [128][128]

5- Riba Yemek:

Riba; mal verip karşılığında mal alırken alınan veya verilen karşılıksız fazlalıktır veya haksız kazançtır.
Burada "Yemek" ifadesinden maksat; riba muamelesi yani faizcilik yapmaktır. Faizcilikle kazanılan malların çoğu yenildiği için sözkonusu kazanca mecazen "Yemek" denilmiştir. Riba. bir çok ayet ve hadislerde en şiddetli bir lisanla haram kılınmıştır.

6- Düşmana Hücum Sırasında Savaştan Kaçmak:

Bu kaçış, bir müslümana kendilerinin iki mislinden fazla olmayan bir düşman kuvveti karşısında bulunduğu zaman haramdır. Daha fazla olurlarsa fazla kayıp vermeyi önlemek için geri çekilmekte bir sakınca yoktur.

7- **Namuslu ve kendi halinde bulunan mümin kadınlara zina iftirası atmak:**

Bu hükme, erkeklere edilen zina iftirası da dahildir. Çünkü gerek kadın olsun ve gerekse erkek olsun, akıllı, ergenlik çağına girmiş ve namuslu olan bir müslümana zina iftirasında bulunmanın cezası, seksen deönek vurmaktır.

69- Abdullah İbn Amr İbnu'1-As (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.):

“Bir kimsenin, anne-babasına sövmesi büyük günahlardandır” buyurdu. Sahabiler:

“Ey Allah'ın resulü! Kişi, anne-babasına söver mî?” diye sordular. Resulullah (s.a.v.):

“Evet, söver. Kişi, bir adamın babasına söver, o da onun babasına söver. Kişi, (bir adamın) annesine söver, o da onun annesine söğer. İşte böylece kişi, anne-babasına sövmüş olur” buyurdu. 129[129]

Açıklama: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, insanın kendi babasına sövmesinden bahsedince, sahabilerin bunu hayretle karşılayıp:

“Ey Allah'ın resulü! Kişi, anne-babasına söver mi?” diye sormaktan kendilerini alamamaları, o devirde babaya isyan ve sövme olaylarının İslam cemaati arasında hiç kalmadığından değil, tam tersine cemiyette anne ve babaya saygının hakim olmasındandır. Fakat günümüzde maalesef anne ve babalara dövüp sövmeler, her gün görülen olağan olaylardan olmuştur.

Hadiste; bir kimsenin, anne ve babasına sövmek suretiyle onun aynı şekilde karşılık vermesine sebep olmanın, o kişinin yapmış olduğu bu sövme günahının altına girmeyi gerektireceğini ifade tmektedir. Nitekim bir ayette, *“Allah'tan başka yal vardıkla, rina sövmeyin ki, onlarda bilmeyerek aşırı gidip Allah'a sövmesinler*” 130[130] buyurulmaktadır.

37- Kibirli Olmanın Haram Olması

70- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

Resulullah (s.a.v.):

“Kalbinde zerre miktarı kibir bulunan kimse cennete giremez” buyurdu. Bir kişi:

“İnsan, elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını ister?” dedi. Resulullah (s.a.v.):

“Şüphesiz ki Allah güzeldir. Güzelliği sever. Kibir, hakkı inkar etmek ve insanları küçük görmektir” buyurdu. 131[131]

Açıklama:

Kibir: Büyüklenmek, büyüklük taslamak, ululuk iddia etmek, kendini başkalarından yüksek görerek onları aşağılamak gibi anlamlara gelmektedir.
Kibir inkârda önemli bir rol oynadığından Allah Teâlâ Kur'an'da kibirden ve bu kelimenin türevleri olan istikbâr, müstekbir ve kibriya'dan sık sık bahsetmektedir.
Kibir, haram olan kötü huylardan birisidir. Ahlâkî bir özellik olarak kibir, başkalarını küçük görmek ve onlarla alay etmek anlamıyla düşünülürse bu özellik insanı dinden çıkaran bir özellik değildir. Ancak haramdır, insanı dinden çıkarabilecek fiiller işlenmesine sebep olabilir. Böyle bir özellik sahibi de cehennemde kibrinin cezasını çektikten sonra Allah'ın affıyla ve mağfıretiyle cennete girecektir. Nitekim bir âyet-i kerime'de Yüce Allah:

“Biz onların kalplerindeki kin ve hasedi çıkaracağız” [132][132] buyurarak, cennete giren insanların kalbinden dünyadaki ahlâkî kusurlarının temizleneceğini anlatmaktadır.
Bu tür hadisler, ahlâkî bir kusur olan kibrin Allah katında ne derece kötü kabul edildiğini anlatmaktadır.
Bir başka kibir şekil olan hakka karşı büyüklenmek ise kâfirlikle bir kabul edilmiş ve lanetlenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: *“Mütekebbirler kıyamet gününde, insan yeklinde küçük karıncalar gibi hasredilir. Bütün her taraflarından zillet onları kuşatır...”* [133][133]
Hz. Peygamber (s.a.v.) kibri zemmettiği gibi, kibrin olumlu karşıtı olan tevâzuyu da övmüştür. Bir hutbelerinde Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
“Şanı yüce olan Allah bana şöyle vahyetti: Mütevazı olun! Öyle mütevazı olun ki, biriniz diğerine karşı övünmede bile bulunmasın” [134][134]

İslâm bir ahlâkî kusur olan kibir, Allah'ın rahmetinden kovulma sebebidir.
Ancak bir kibir daha vardır ki Kur'an bunu “Müstekbir” ifadesiyle ifade etmiştir. Müstekbirler, Allah'ın arzında bizzat kendi güzelliklerini tesis etmek için gayret gösteren azgınlar ve zorbalardır. Bunlar Allah'ın kullarını kendi köleleri yapmak için Allah'ın dinine karşı büyüklenirier. Allah Teâlâ bu çeşit insanlar için şöyle buyurmaktadır: *“İşte âhiret*

yurdu; Biz onu yeryüzünde büyüklenmeyi ve bozgunculuk çıkarmayı istemeyenlere armağan kılarız. Güzel sonuç muttakilerindir." [135][135]

71- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan kimse cehenneme girmez. Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse ise cennete giremez." [136][136]

Açıklama:

Hattabî'ye göre; buradaki "Kibir"den maksat; kendinin beğenmek suretiyle iman etmeyerek imansız bir şekilde ölen kimsenin cennete girememesi yada cennete giren bir kimsenin kalbinde oraya girerken kibir bulunmamasıdır.
Nevevî'ye göre ise kendini başkalarından üstün görerek onları küçük görmeyi ve hakkı bertaraf etmeyi yasaklamaktır.
Kadı Iyâz ile bazı muhakkik alimlere göre ise cezasını çekmedikçe cennete girememektir. Bazılarına göre ise kibirli kimselerin, cennete ilk giren kimselerle birlikte girememesidir.

38- Allah'a Hiçbir Şeyi Ortak Koşmadan Ölen Kimsenin Cennete Ve Şirk Koşan Kimsenin ise Cehenneme Girmesi

72- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Bir adam, Peygamber (s.a.v.)'e gelip ona:
"Ey Allah'ın resulü! Cennet ile cehennemi gerekli kılıcı iki şey nedir?" diye sordu. Peygamber (s.a.v.):
"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölen kimse cennete girer. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşarak ölen kimse ise cehenneme girer" buyurdu. [137][137]
Açıklama: Bu hadiste, Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölen kimsenin cennete gireceği ve herhangi bir şeyi Allah'a şirk koşan kimsenin ebedi olarak cehenneme gireceği belirtilmektedir.

73- Ebu Zerr (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.)'e geldim. Üzerinde beyaz bir elbise olduğu halde uyuyordu. Dönüp geri gittim. Sonra yine geldim. Bir de baktım yine uyuyor. Dönüp geri döndüm. Sonra yine geldim. Bu defa uyanmıştı. Hemen yanına oturdum. Bana:
“Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur' diyen ve ikrar üzerine ölen her kul mutlaka cennete girer” buyurdu. Ben;
“Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı?” diye sordum. Peygamber (s.a.v.):
“Evet, zina etse de, hırsızlık etse de” buyurdu. Ben tekrar:
“Zina etse de, hırsızlık etse de öyle mi?” diye sordum. Peygamber (s.a.v.):
“Evet, zina etse de, hırsızlık etse de” buyurdu.
Bu soru-cevap şekli üç defa tekrarlandı. Nihayet Peygamber (s.a.v.) dördüncü de:
“Ebu Zerr patlasa da, o kimse cennete girecektir” buyurdu.[138][138]

Açıklama:

Şirk koşmadığı müddetçe son sözü “Lâ ilahe illallah” olan mümin kimsenin günahlarından dolayı, velev ki zina da etse, hırsızlık ta etse Allah'ın affına mazhar olmasa bile cehennemde azabını çektikten sonra cennete girecektir. Yalnız bu hadis, günahkar kimselere ümit verip onları daha çok günaha sevketme mahiyetinde olmayıp aksine günahkar kulu tevbe etmeye teşvike yönlendirmektedir.

39- “Allah'tan Başka İlah Yoktur” Dedikten Sonra Kafiri Öldürmenin Haram Olması

74- Mikdâd İbnu'l-Esved (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.)'e:
“Ey Allah'ın resulü! Ne dersin? Kafirlerden birisine rastlasam, benimle savaşsa ve ellerimden birine kılıçla vurup onu kesse, sonra da benden kaçıp bir ağaca sığırsa: “Ben Allah'a teslim oldum' dese bu sözü söyledikten sonra ey Allah'ın resulü onu öldürebilir miyim?” dedi. Resulullah (s.a.v.):

“Onu öldürme!” buyurdu. Ben:
“Ey Allah'ın resulü! Fakat o, (önce) benini elimi kesti, sonra da bu sözü söyledi. Dolayısıyla onu öldüreyim mi?” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Onu öldürme! Çünkü onu öldürürsen, o, senin onu öldürmezden önceki haline geçer. Sen de onun söylediği sözünden önceki halinde olursun?” buyurdu. [139][139]

Açıklama:

Burada savaş sırasında müslüman olduğunu ikrar eden bir kimsenin öldürülemeyeceği vurgulanmaktadır. Çünkü kişi, müslüman olduğunu ikrar etmekle müslüman olmaktadır. Kalbi, Allah'a aittir. Kalbinin yarılıp bakma durumu söz konusu olmadığı için o kişinin sözüne bakılarak ona göre dauranılır.

75- Usâme b. Zeyd (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bizi bir askeri birlikle bir yere göndermişti. Cüheyne kabilesinden Hurukât'a sabahleyin baskın yaptık. Derken onlardan bir adama yetiştim. Adam: ilahe İllallah/Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur” dedi. Fakat onu (silahımla) vurdum. Bundan dolayı içime bir şüphe düştü. Medine'ye geldiğimde bu olayı, Peygamber (s.a.v.)'e anlattım. Peygamber (s.a.v.):
“Lâ ilahe illallah/Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur” dedi mi? Sen de onu öldürdün öyle mi?” buyurdu. Ben:
“Ey Allah'ın resulü! O, bu sözü ancak silahtan korktuğu için söyledi” dedim. Peygamber (s.a.v.):
“Kalbini yarıp ta bu sözü doğru söyleyip söylemediğini bilseydin ya!” buyurdu.
Peygamber (s.a.v.), bu sözü, bana o kadar çok tekrarladı ki, keşke o gün yeni müslüman olmuş olaydım diye temenni ettim.[140][140]

Açıklama:

Hadiste sözkonusu edilen olayın meydana geldiği savaş, hicretin 7. yılında vuku bulmuştur. Hâkim'e göre ise bu olay hicretin 8. yılında

medana gelmiştir.
Resulullah (s.a.v.) burada Kelime-i tevhidin değerini, kafirin ağzından bile çıkmış bu yüce ifadeye karşı gösterilecek saygıyı ve sahibine karşı takınılacak tavrı ifade etmek istemiştir.
Fakat Üsame'nin, zaten Hurakat kabilesini öldürmek üzere gönderilmiş olması ve “Azabımızı gördükleri zaman iman etmeleri onlara fayda verecek değildir” Mümin: 40/85 ayetine bakarak Kelime-i tevhid getirmesinin o anda müslüna sayılabilmesi için yeterli olmayacağı zannıyla adamı öldürmüş olması gibi sebeplerle Resulullah (s.a.v.) onu mazur görüp ona kısas yada diyet ycezalarından biriyle cezalandırmaya gerek duymamıştır. Sadece böyle davranışını azarlamış ve bir daha böyle yapmaması gerektiğini ona bildirmiştir.
Üsame'nin “Keşke o gün yeni müslüman olmuş olaydım diye temenni ettim”. sözü; o güne kadar İslamİyete girmemiş olmayı değil, içinde hiçbir günah bulunmayan İslamî bir hayat yaşamış olmayı temenni etmiştir. Çünkü küfür üzere kalmayı istemek caiz değildir. Dolayısıyla bu temenni, hakikat değil mecazdır. Hatta bu olaydan sonra hiçbir müslümanla savaşmayacağına yemin etmiş, Sıffın savaşında Hz. Ali'ye yardım etmemiştir.

40- “Bize Silah Çeken Bizden Değildir” Hadisi

76- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Kim biz (müminler)e karşı silah taşırsa, o, bizden değildir.” [141][141]

Açıklama:

Haksız yere, yani savaşmayı meşru kılan şer'i bir neden yokken te'vil etmeden ve savaşmayı mubah saymaksızın müslümanlara silah çekip silahlı çatışmaya giren bir kimse bu hareketinden dolayı asi ve günahkar olmakla birlikte kafir sayılmaz. Eğer giriştiği savaşmayı mubah telakki ederse bu takdirde kafir olur ve İslam'dan çıkar.

41- “Bizi Aldatan Bizden Değildir” Hadisi

77- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Resulullah (s.a.v.), bir ekin yığınına uğramıştı. Elini onun içerisine daldırdı. Parmaklarına ıslaklık dokundu. Bunun üzerine:
"Ey ekin sahibi! Bu ne?" diye sordu. Ekin sahibi:
"Ey Allah'ın resulü! Ona yağmur isabet etti" dedi. Resulullah (s.a.v.):
"O ıslak kısmı insanlar görsün diye ekinin üstüne koysaydın ya! Aldatan benden değildir" buyurdu.[142][142]

Açıklama:

Hadis; malını değerli göstermek, onu satabilmek için hile yapmanın caiz olmadığını göstermektedir. müslüman kişi, malın iyi tarafını üste getirip kötüsünü altına saklayamaz. Malının altı üstü ve içi dışı aynı kalitede olmalıdır. Yoksa yaptığı sahtekarlık olur. Bu ise caiz değildir.
"Benden değildir" ifadesi; bizim yolumuza, ahlakımıza, ilmimize, amelimize ve güzel gidişatımıza uygun olmayıp başka bir yol üzerindedir. Çünkü bir kimseye hile yapan ve onu aldatan kimse Peygamber (s.a.v.)'e uymayı ve onun yoluna sarılmayı terk etmiştir.

42- Yanaklara Vurmanın, Yakaları Yırtmanın Ve Cahiliye Davetiyle Çağırmanın Haram Olması

78- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Ölen kimselerin arkasından eliyle yanaklarına vuran yada yakalarını yırtan veya cahiliye adeti üzere uygunsuz dua eden kimse bizden değildir." [143][143]

Açıklama:

Bu hareketler, Allah'a karşı açık bir isyan ve hükmüne rıza göstermemek mahiyetini taşıdığı için yasaklanmıştır. Hadis, bu tür hareketlerin haram olduğuna delat eder.
Hadiste "Cahiliye adeti üzere uygunsuz dua eden kimse" sözünden maksat; ağlarken söylenmesi dinen caiz olmayan ve cahiliyet devri

insanlarının dedikleri: “Öldüm”, “Helak oldum”, “Mahvoldum” gibi sözleri söylemektir.
“Bizden değildir” ifadesinden maksat ise; böyle yapanlar, bizim sünnet ehlimizden ve mükemmel yolumuzun yolcularından değildir. Gaye, tehdit olup bu tür hareketlerin önlenmesidir. Hadisteki ifadeden maska, böyle yapanın dinden çıkarılması hükmü değildir. Nasıl ki çocuğunu azarlayan baba:
“Ben senden değilim, sende ben de değilsin” demekle, sen benim yolumda değilsin demek ister. Fakat bile büe bu hareketleri helal gören veya Allah'ın hükme karşı çıkarak Allah'a kızan kimse dinden çıkar.

79- Ebu Burde b. Ebi Musa'dan rivayet edilmiştir:
“Babam Ebu Musa çok hasta olup bayılmıştı. Başı, hanımlarından birinin kucağına düştü. Bunun üzerine hanımlarından biri, onun öldüğünü düşünerek üstünü başını yolmaya başladı. Ebu Musa, baygınlık geçirdiğinden dolayı onun bu davranışını engellemeye yönelik herhangi bir şeye güç yetiremedi. Ayıldığı zaman:
Resulullah (s.a.v.)'in böyle bir davranıştan uzak olduğu bir şeyden ben de uzağım. Çünkü Resulullah (s.a.v.) bağırıp çağıran, saçını başını yolan ve üstünü başını yırtan kadınlardan beridir” dedi.[144][144]

Açıklama:

Bu hastalık olayı, Hz. Ömer döneminde Ebu Musa el-Eş'arî Basra'da vali iken meydana gelmişti. Nesâî'ide Ebu Musa'nın hanımının adının “Ümmü Abdullah bint.” Devme olduğu geçmektedir. Bazıları ise onun isminin “Safıyye” olduğunu söylerler.
Görüldüğü üzere hadiste; ölmek üzere olan birisinin yanında bağırıp çağırmanın, saçını başmı yolmanın ve üstünü başını yırtmanın haram olduğu ifade edilmektedir. Peygamber (s.a.v.)'in de yapılan böyle bir işten uzak olduğu ve razı olmadığı belirtilmektedir.

43- Koğucoluğun Şiddetli Bir Şekilde Haram Kılınması

80- Hemmâm İbnu'l-Haris'ten rivayet edilmiştir:

“Bir adam, müminlerin Emiri Osman'a laf taşıyordu. Bir gün mescide oturuyorduk. Cemaat:
“Bu adam, müminlerin Emiri Osman'a laf taşıyanlardan birisidir” dediler.
“Derken bu adam gelip bizim meclisimize oturdu. Bunun üzerine Huzeyfe (İbnü'l-Yemânî,) Resulullah (s.a.v.)'i:
“Laf götürüp getiren/koğucu kimse, cennete giremez” dedi.[145][145]

Açıklama:

Burada koğuculuğun; sahibini cehenneme sürükleyeceği ve onu cennee girmekten mahrum edeceği haber verilmektedir. Dolayısıyla bu hadis, koğucu kimseler için büyük bir tehdit ifade etmektedir. Bu tehdide göre, yüce Allah'ın affı ve lütfü erişmediği takdirde hiçbir koğucu cennete giremeyecektir. Ancak yüce Allah'ın lütfü ve bağışlaması, imdada yetiştiği takdirde onun büyüklüğü karşısında hiçbir büyük günah kalmaz.
Hattâbî'ye göre; işittiği sözleri ilgililere olduğu gibi aktaran kimsenin durumu böyle olunca, işittiklerine bir şeyler ilave ederek aktaran kişi aynı zamanda yalancılık da yapmış olacağından onun günahı ve sorumluluğu daha ağır ve sonu daha vahimdir.

44- Elbise ile Eteğini Yerde Sürümenin, İyiliği Başa Kakmanın, Malı Yeminle Satmanın Şiddetli Bir Şekilde Haram Kılınması

81- Ebu Zerr (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.):
“Üç kişi vardır ki, kıyamet gününde onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak, onları arı ndjrmay a çaktır. Onlar için acı verici bir azab vardır” buyurdu.

Açıklama:

Hadisin ravisi der ki: Peygamber (s.a.v.) bu sözü üç defa tekrarladı. Ebu Zerr:

“Adları batsın! İsteklerine kavuşamasınlar! Ey Allah'ın resulü! Onlar kimlerdir?” diye sordu. Peygamber (s.a.v.):

1- *Kibirinden dolayı elbisesini yerde sürükleyen,*

2- *Yaptığı iyiliği başa kakan,*

3- *Ticaret malına yalan yere yemin etmek suretiyle ilgi gösterten kimse”* buyurdu.[146][146]

Açıklama:

Burada büyüklük/kibirlilik duygusundan dolayı elbisesinin eteğini topuklarının aşağısına kadar uzatıp sarkıtan kişi haram işlemiş olmaktadır. Kibir duygusundan dolayı elbisesini sarkıtıyorsa bu durumda böyle bir davranış haram olmamaktadır.

Verdiği ihsanı yada sadakayı başa kakan kimsenin durumuna gelince, iyilik, Allah rızası için yapılmalıdır. Allah'ın verdiği maldan Allah'ın kuluna bir şey verildiğinde başa kakmak, çirkin bir davranış olup müslüman kişiye yakışmaz. Böyle bir hareket, elem verici bir azabı gerektirir. Bu kötü huyu alışkanlık haîine getiren kimseler, ilahi azaba maruz kalır. Hele yaptığı iyilik sadaka ise bunu başa kakmak daha da kötüdür. Hatta böyle bir hareket, Bakara: 2/264'de inanmayan kimsenin davranışına benzetilmiştir

Bir malın satılması için yalan yere yemin edilmesi yasaktır. Burada sadece yalan yemin değil, doğru yere de yemin etmek de yasaklanmış ve edilen yeminle mala rağbet sağlansa bile bu satışın hayrlı bir iş olmadığı, maddi yönden de malın bereketini giderdiği ve malı mahvettiği bildirilmektedir.

82- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Üç kişi vardır ki, kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz, onları arındırmaz ve onlara bakmaz. Onlar için acı bir azab vardır. Bunlar:

1- *Zina eden yaşlı kimse.*

2- *Yalan söyleyen hükümdar.*

3- *Kibirlenen fakir.”* [147][147]

Açıklama:

Burada söz konusu edilen üç grup, olduğundan farklı göründükleri için Allah onlarla kıyamet günü fayda verecek ve memnun edecek şekilde konuşmayacak, hayr hasenat sahiplerine gösterdiği hüsnü kabulü ve rızayı onlara göstermeyecek, aksine onlarla gazabına uğrayanlara olduğu gibi gazablı konuşacaktır. Çünkü bu üç grup, yapmamaları gereken davranışı yapmak suretiyle hem insanların yanında ve hem de Allah katında değersiz bir konuma düşmektedirler. Bunun için de, bu üç grup kimseye korkutma mahiyetinde Allah'ın onlara karşı sergileyeceği tavır anlatılmaktadır.

83- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Üç kişi vardır ki, Allah, kıyamet gününde onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları arındırmaz. Onlar için acs bir azab vardır. Bunlar:
1- *Açık arazide fazla suyu olup da onu yolcuya vermeyen kimse.*
2- *ikindiden sonra bir kimseye bir ticaret malı satıp sonra da bu malı şu, şu kadar fiyata aldığına dair Allah adına yemin etmek suretiyle başka bir hal üzere olan müşteriyi razı eden kimse.*
3- *Hükümdara sadece dünyalık bir menfaat için biat eden, dünyalık bir menfaat verirse bu biati ile ilgili sözünde duran, vermezse sözünde durmayan kimse."* [148][148]

Açıklama:

Bu hadiste de; bedbaht kimselerin ahirette uğrayacakları çok kötü durumları ifade edilmekte ve Allah'ın onlarla konuşmayacağı, onlara bakmayacağı, onları temize çıkarmayacağı ve onlar için elem verici bir azab olduğu bildirilmektedir.
Bu üç grup insan ise şunlardır:
1- Su bulunmayan çölde yada kırda ihtiyacından fazla suyu bulunduğu halde susamış yolcudan su esirgeyen kimsedir. Böyle davranan katı yürekli, merhametsiz ve acımasız kimsenin bu çirkin hareketi büyük bir günahtır. Fazla suyunu hayvanlardan esirgemek haram iken bit insandan ve susamış bir yolcudan suyu esirgemek çok daha kötü bir durumdur.

2- ikindiden sonra bir malını satmak isteyen ve müşteriyi inandırmak gayesiyle yalan yere yemin ederek “Bu malı şu fiyatla aldım” diyen ve böylece malım satan kimsedir.
Burada “ikindiden sonra” kaydının hikmeti hakkında Hattâbî şöyle der:
“Yalan yere yemin etmek her zaman haramdır. Burada “ikindiden sonra” kaydının konulmasının hikmeti, bu vaktin Allah katında değerli olmasıdır. Çünkü Yüce Allah, melekleri bu vakitte toplatır ve günlük ameller bu vakitte sonuçlanır. Her şeyin sonucu önemli ve muteberdir. Bu nedenle bu vakitte işlenen suçların cezası daha ağır kılınmıştır. Ta ki inanan kimse özellikle bu vakitte suç işlemeye cesaret edemesin. Bir kimse bu vakitte suç işlemeye cesaret ederse başka vakitlerde de suç işlemeye alışmış olur.”
3- Sırf şahsi çıkarı için devlet büyüğüne biat edip umduğu yararı bulduğunda biatında sadakat gösteren ve umduğu şahsi menfaati bulamayınca isyan eden kimsedir. Çünkü bu karaktere sahip kimse, devlet büyüğünü de müslümanları da aldatır, beklenmedik fitne ve bozgunculuğa sebebiyet verebilir.

45- İnsanın Kendisini Öldürmesinin Şiddetle Haram Kılınması

84- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kendisini bir demir parçasıyla öldüren kimse ise, elinde o demir parçası olduğu halde, onu karnına saplar bir vaziyette cehennem ateşinde ebedi olarak kalacaktır. Zehir yutup da canına kıyan kimse, o zehiri cehennem ateşi içinde ebedi ve daimi olarak yutmaya çalışacaktır. Kendisini dağdan aşağıya atıp da çanına kıyan kimse, cehennem ateşi içinde ebedi ve daimi olarak yuvarlanıp duracaktır.” [149][149]

Açıklama:

İntihanın helal olduğuna inanarak bir şekilde canına kıyan kimse ebedi cehennemliktir. Çünkü bu kimse, canına kıymayı helal

görmektedir. Bu sebeple de ebedi cehennemde kalmayı hak etmektedir. Fakat nefsine uyarak intihar eden kimse ise ebedi cehennemlik değildir. Bunlar hakkında cehennemde ebedi kalmak, uzun müddet orada yanmaktan kinayedir.
Ayrıca Allah Rasulu bu hadisinde, çeşitli metotlarla canına kıyan kimsenin yaptığı bu işin, son derece çirkin bir eylem olduğuna dikkat çekmekte ve inananları bu tür eylemlerden sakındırmak terhib için şiddetli bir cehennem azabı tehdidinde bulunmuştur.
İntihar eden kimsenin cenaze namazı; Ebu Yusuf'a göre kılınmaz. Çünkü intihar eden kimse nefsine zulmetmiştir. Bu sebeple de yol kesen eşkıya hükmündedir. Ebu Hanife'ye göre ise kılınır. Çünkü onun kanı heder olup eceliyle ölen kimseye benzer.

85- Sabit b. Dahhâk (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Sabit b. Dahhâk, Resulullah (s.a.v.)'e ağacm altında biat ettiğini ve onun şöyle buyurduğunu haber vermiştir:
“Kim İslamdan başka bir adına yalan yere yemin ederse, o kimse dediği gibidir. Kim de bir şeyle kendini öldürürse kıyamet gününde o şeyle azab olunur. Bir kimsenin, sahip olmadığı bir şeyi adaması geçerli değildir.”[150][150]

Açıklama:

Bu yeminden maksat; “Şöyle edersem kafir olayım, Yahudi olayım......” türü yeminlerdir.
Bu tür yeminler, tehdit ve azab bakımından mübalağaya işaret etmektedir.
Böyle yemin eden kimsenin, bu yeminiyle, Yahudi olacağı yada İslam'dan beri olacağı değildir. Sanki Yahudi gibi bir cezaya müstehak olacak demektir.
İbn Hacer (ö. 852/1447) de, hadisteki “O dediği gibi olur” sözünden maksadın; tehdit ve azabda mübalağaya delalet etmesinin yada kişinin o dinden olduğuna hükmedilmemesinin muhtemel olduğunu söyler.
İslam'dan başka bir adına yemin ettikten sonra yeminin sahih veya yalandan olmasının bir farkı yoktur. Hadiste yalancı olarak diye

kayıtlanması; bir kaydı vukûîdir, yani çoğunlukla böyle yeminler yalan yere yapıldığı içindir.
îbn Battal'a göre ise *“O kimse dediği gibidir”* sözünden maksat; o kimse yalancıdır. Kafir değildir. Bu sözle İslam'dan çıkıp yemin ettiği dine girmez. Çünkü bu kimse, bu şeylere inanarak söylemedi. Dolayısıyla kafir değil, yalancı olur.
İbn Hacer (ö. 852/1447) ve Münzirî (ö. 656/1258)'de, bu tür sözlerle yemin eden kimsenin, Yahudi ve kâfir olmayacağı doğrultusundadır.
Bu tür sözler, şeriat örfünde yemin sayılır mı, sayılmaz mı? Bu sözlerin yerine getirilmemesi halinde kefaret gerekir mi, gerekmez mi meselesi ihtilaflıdır.
İbnü Cevzî (ö. 597/1200)'ye göre; küfür olan dinlerden birine yemin eden kişi, kâfire benzer.
İmam Şafiî (ö. 204/819) ile İmam Mâlik (ö. 179/795)'e göre; bu tür sözler yemin olmayıp bu tür bir sözde durmamak kefareti gerektirmez.
İmam Ebu Hanîfe (ö. 150/767), İmam Ahmed (ö.241/795), Nehaî, (ö. 95/713), Evzâî (ö. 157/774), Sevrî (ö. 161/777) ise bu tür sözlerin yemin mahiyetinde olup bozulması halinde kefaretin gerekli olduğu görüşündedirler. Örneğin, Allah zıhar yapana kefareti emretmiştir. Çünkü zıhar, günah ve yalan bir sözdür. Anılan sözlerle yemin etmek de günahtır. Bundan dolayı kefaret gerekir.
Bir kimsenin malik olmadığı bir şeyi adaması; İmam Şafii'ye göre bu şart ister genel olsun ve ister özel olsun bir şey lazım gelmez. Ebu Hanife'ye göre ise her iki surette de açıklama yapmak sahihtir.
Ayrıca bu hadiste; kendisini bîr şeyle öldüren kimsenin kıyamet gününde öldürdüğü şeyle azab olunacağı belirtilerek bu işin ne kadar ciddi ve önemlî'olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bundan önceki hadiste de; intihar şeklîlerinden bazıları zikredilmiş, burada ise genel ifade üzerinde durulmuştur.

86- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Resulullah (s.a.v.)'le birlikte Huneyn'de bulunduk. Resulullah (s.a.v.), müslüman adıyla çağrılan kimselerden birisi için:
“Bu adam, cehennemliktir” buyurdu.
Savaş yerine vardığımızda o adam, şiddetli bir şekilde düşmanla çarpışıp yaralandı. Bunun üzerine sahabiler:

“Ey Allah'ın resulü! Kendisi için “Cehennemliktir” dediğin kimse bugün Şiddetli bir şekilde düşmanla çarpışıp daha sonra da öldü” dediler. Resulullah (s.a.v.) yine:
“Cehenneme girecek” buyurdu.
Bunun üzerine bazı müslümanlar bu konuda nerdeyse şüpheye düştüler, Onlar bu haldeyken birden adamın ölmediği, fakat ağır bir şekilde yaralandığı söylendi. Akşam olduğunda adam yaralarının aasına dayanamayarak kılıcının kabzasını yere, sivri ucunu da göğsüne dayayıp sonra da ağırlığını basmak suretiyle kendisini öldürdü. Bu durumu, Resulullah (s.a.v.)'e haber verdiler. Resulullah (s.a.v.):
“Allahu Ekber/Allah En Büyüktür” Şahadet edct ederim ki, ben, Allah'ın kulu ve resulüyüm” buyurdu.
Daha sonra Bilâl'e bu hususta emir verdi. O da, insanların içerisinde: “müslüman kimseden başka hiç kimse cennete giremez. Dolayısıyla Allah, bu dini, facir/günahkar bir adamla da destekler” diye seslendi. [151][151]

Açıklama:

Huneyn savaşı: Bu savaş, hicretin 8. yılında Mekke'nin güney doğusunda yer alan Hevazin kabilesine karşı yapılmış olup müslümanlar bu savaşta zaferle dönmüşlerdi.
Burada Hz. Peygamber (s.a.v.)'in geleceğe dair verdiği haberin doğru olarak çıkması yer almaktadır.
Resulullah (s.a.v.)'in bu olayda sözkonusu kimse hakkında ya vahiy suretiyle onun mümin olmadığını yada kendisini öldürmeyi helal itikat ederek dinden çıktığını bildirmiştir.
Savaş meydanında iyi çarpışıp da yaralanınca acısına dayanamayarak kendisini öldüren bu şahsın, “Kuzman” adında birisi olduğu söylenmiştir.
Burada dikkate değer bir hususta; amellere aldanarak onlara güvenilmemesidir. Çünkü halin her zaman değişmesi mümkündür.

87. Cündeb (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Sizden önceki ümmetlerden bir adamda yara çıkmıştı. Yara, bu adamı rahatsız etmeye başlayınca ok çantasından bir ok çıkarıp yarayı yoldu. Derken kan dinmedi, Nihayet adam öldü. Rabbiniz: “Ben bu kimseye cenneti haram ettim” buyurdu. [152][152]

Açıklama:

Bundan önceki hadislerde de geçtiği üzere; yaralı yada ölmek üzere olan kulun, ruhunun Allah tarafından alınıncaya kadar sabredemeyerek kendisini öldüren kimseye cennetin haram kılınması, bu kimsenin İntihan helal saymış olmasındandır. Çünkü bu kimse, yarayı tedavi ettirip iyileştirme yoluna değil de, yaranın etkisine dayanamayarak ok çantasından bir ok çıkartarak yarayı yolmak suretiyle hayatına son vermeyi uygun gördüğünden dolayı adam ölmüş, Allah'da o bu kimseye cenneti haram kılmıştır.

46- Ganimete Hainlik Etmenin Şiddetle Haram Kılınması Ve Cennete Müminlerden Başka Hiçkimsenin Girememesi

88- Ömer İbnu'l-Hattâb (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Hayber savaşının meydana geldiği gün, Peygamber (s.a.v.)'in sahabilerinden birkaç kişi gelip:
“Filanca şehid, hatta bir adamın yanına uğrayıp onun hakkında da filanca şehiddir” dediler. Peygamber (s.a.v.):
“Hayır! Hayır! Doğrusu ben, dediğiniz o kimseyi, ganimetten aşırdığı bir hrrka yada bir yağmurluktan dolayı cehennemde gördüm” buyurdu. Daha sonra da:
“Ey Hattâb'ın oğlu! Git, insanların içerisinde “Cennete, müminlerden başka hiç kimse giremez” şeklinde seslen” buyurdu. Ben de çıkıp:
“Dikkat edin ki! “Cennete, müminlerden başka hiç kimse giremez” diye seslendim” dedi. [153][153]

89- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.)'le birlikte Hayber savaşına çıkmıştık. Allah bize fetih ihsan eyledi. Ganimet olarak, altın ve gümüş almadık. (Sadece)

eşya, yiyecek ve giyecek aldık. Sonra vadiye çekildik. Resulullah (s.a.v.)'in yanında bir kölesi vardı. Bu köleyi, ona, Cüzam kabilesinden Dubeyb oğullarından Rifâa İbnu'z-Zeyd adında bir kimse hibe etmişti. Vadiye indiğimiz zaman, Resulullah (s.a.v.)'in bu kölesi ganimet malı toplanan yerden Peygamber (s.a.v.)'in hayvanının palanını aşırmak için ayağa kalkmıştı. O sırada bir ok atıldı. Eceli de, bundan oldu. Bunun üzerine:
“Ey Allah'ın resulü! Kölenin şahadeti kutlu olsun” dedik. Resulullah s.a.v. :
“Hayır! Hayır! Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Hayber savaşının meydana geldiği gün paylaştırılmamış ganimet mallarından almış olduğu şu hırka onun için ateş olmuş, onun üzerinde yanmaktadır” buyurdu.
Bunun üzerine herkesi korku sardı. Derken bir adam, bir yada iki tane ayakkabı bağı getirip:
“Ey Allah'ın resulü! (Bunu yada bunları,) Hayber (savaşının meydana geldiği) günü (ganimet dağıtılmadan önce kendime) almıştım' dedi. Resulullah Ateşten bir ayakkabı bağı yada ateşten iki ayakkabı bağı...” buyurdu. [154][154]

Açıklama:

Hadisin metninde söz konusu edilen vadi, Medine'ye yakın buluna “Vadi'l-Kura”dır. Bu kölenin adı, Mid'am idi.

Ganimet:

müslüman olmayanlarla yapılan savaş esnasında veya savaşan iki ordunun karşılaşmaları sırasında gazilerin kuvveti ile düşmandan alınan maldır.
Ganimet mallarından taşınabilir olanlarına, “Ganâim-i me'lufe”; taşınmaz mallara, “Ganaim-î gayr-i me'lufe” denir. “Enfâl”de denilen ganimet mallarına, genel anlamda “Ganâim-i hâlise”; beşte biri devlet hazinesine aynldıktan sonra gazilere dağıtılan ganimet mallarına, “Ganâim-i maksûme”; düşmandan alınıp da henüz gaziler arasında taksim edilmeyen ganimet mallarına, “Ganâim-i gayr-ı maksûme”;

devlet başkanının veya ordu emîrinin, savaşa teşvik için gazilere fazladan verdiği ganimet mallarına “Neıl” (çoğulu enfâl) denir.
Ganimete ihanete edilerek o maldan bir şey çalmak kesinlikle haramdır. Çalınan eşyanın az yada çok olması önemli değildir. Önemli olan, ganimete ihanet edilmesidir. Fakat ganimetten çalınan bir malın, tekrar ganimete geri iade edilmesi halinde kabul edilmesi gerekir.
Peygamber (s.a.v.)'in;
“Ateşten bir ayakkabı bağı yada ateşten iki ayakkabı bağı” buyurması; ganimet mallan arasından bu malı çalan kimseye bu ihanetinden ötürü verilecek uhrevi cezadan kinayedir. Yani çalınan eşyanın ateş haline getirilerek çalanın bu ateşle azab edileceği anlatılmak istenmektedir. Bununla birlikte ibarenin böyle gelişiyle mana: “Hıyanet edenler, ganimetten çaldıkları eşya yüzünden cehennemde azab olunurlar” şeklinde de olabilir.”
Burada dikkkate değer bir hususta, hain kimsenin savaşta öldürülmesi üzerine ona şehit denilmemesi ve bir kimse hakkında “Cennetlik” yada “Cehennemlik” denilmesinin doğru olmamasıdır.
Bazıları, bu olayı Huneyn'de geçtiği ileri sürmüşlerse de doğrusu bu hadiste de belirtildiği üzere olayın Hayber'de geçmiş olmasıdır.

47- Kendisini Öldüren Kimsenin Tekfir Edilmemesi

90- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Tufeyl b. Amr ed-Devsî, Mekke'de müşriklerin baskısı altında bulunan Peygamber (s.a.v.)'e gelip ona:
“Ey Allah'ın resulü! Sağlam ve güvenli bir kalede olmak ister misin?” dedi.
“Câbir der ki:
“Cahiliye döneminde Devs kabilesine ait bir kale vardı.”
Peygamber (s.a.v.), buna razı olmadı. Çünkü Allah, (Peygamber'i) koruma görevini Ensar'a vermişti.
Peygamber (s.a.v.) Medine'ye hicret edince, Tufeyl b. Amr'da, Peygamber (s.a.v.)'in yanma hicret etti. Kavminden bir adam da onunla birlikte hicret etmişti. Medine'de sıkılmışlardı. O adam hastalanmıştı. Hastalığında sabırsızlık edip okları almış, onlaria parmak boğumlarını kesti. Derken ellerinden kan fışkırdı. Nihayet öldü. Daha sonra Tufeyl b. Amr, bu adamı rüyasında gördü. Kılık-kıyafeti güzeldi. Fakat elleri sanlı vaziyetteydi. Ona:
“Rabbin sana ne yaptı?” diye sordu. O da:
“Peygamber (s.a.v.)'in yanına hicret ettiğim için beni affetti” diye cevap verdi. Tufeyl:
“Ellerini niçin sarmış olarak görüyorum?” dedi. O da:
“Bana, “Bozduğun bir organını biz düzeltemeyiz?” dediler” diye cevap verdi. Tufeyl, bu rüyayı, Resulullah (s.a.v.)'e anlattı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Allahım! Onun ellerini de affeyle!” diye dua etti. [155][155]

Açıklama:

Hadis, kendisini öldürmeyi helal görmeyerek nefsine yenilerek intihar eden kimsenin yada büyük günah işleyen bir kimsenin tekfir edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Boylelerinin cehennemlik olduklarına hükmedilmez.
Ayrıca bu hadis, intihar edenleri ve diğer büyük günah işleyenleri ebedi cehennemde kalacaklarmış gibi gösteren diğer hadisleri açıklamakta ve bu tür günahkarların ceza göreceklerini

belirtmektedir. Çünkü bu tür bir günah işleyen kimse, helal görmediği müddetçe, işlediği bu günahtan dolayı günahkar olur.
Büyük günah işleyenlerin ebedi cehennemde kalacağı görüşü Mutezile mezhebine ve büyük günah işleyenin kafir olacağı görüşü ise Harici mezhebine ait bir görüştür.

48- Kıyamete Yakın Ortaya Çıkacak Ve Kalbinde Bir Parça İman Bulunan Kimselerin Ruhlarını Alacak Olan Rüzgar

91. Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Doğrusu Allah, Yemcn'den, ipekten daha yumuşak bir rüzgar gönderecek. Bu rüzgar, kalbinde, bir tane yada zerre ağırlığında iman bulunan hiç kimseyi sağ bırakmayacaktır.” [156][156]

Açıklama:

Bu hadiste, kıyametin kopmasına doğru rüzgarın Yemen'den gelerek kalbinde bir tane yada zerre ağırlığında iman bulunan müminin ruhunu alacağı bildirilmektedir.
Neuevî, bu hadisi, zahiri anlamına göre bırakıp yoruma gerek olmadığını belirtmiştir.
Bu hadis, konuyla ilgili diğer hadislere muhalif değildir. Çünkü müminler, kıyamet gününün yakın olup alametleri ortaya çıktığı zaman ruhlarını bu yumuşak rüzgar alıncaya kadar hak üzerinde olmaya devam edeceklerdir. [157][157]

49- Kıyametten önce Fitneler Ortaya Çıkmadan Amellere Sarılmaya Teşvik

92- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Karanlık gecenin (zifiri) karanlıklarına benzeyen fitneler ortaya çıkmadan amellere sarılın. Çünkü fitneler ortaya çıktığı zaman kişi,

mümin olarak sabahlayacak, kafir olarak akşamlayacak yada mümin olarak akşamlayacak, kafir olarak sabahlayacak, dinini bir dünya malı karşılığında satacaktır.” 158[158]

Açıklama:

Burada kıyamet kopmadan önce gece karanlıkları gibi yığın yığın fitneler ortaya çıkıp i§ işten geçmden amel ve ibadetlere teşvik edilmektedir. Çünkü bu fitneler o kadar büyük ve korkunç olacak ki, onların şerrinden bir kimse ibadet ve amelleri yapmaya vaki bulamayacaktır.
Resulullah (s.a.v.)'in, *“Kişi, mümin olarak sabahlayacak, kafir olarak akşamlayacak”* sözüyle; fitnenin dehşetinden insan bir günde bu derece büyük değişiklikler geçirecek; günü gününe ve saati saatine uymayacaktır.159[159]

50- Mümin Kimsenin, Amelinin Boşa Gitmesinden Korkması

93- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Yüce Allah'ın

“Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne kaldırmayın” 160[160] ayeti, sonuna kadar inince, Sabit b. Kays evine kapanıp:
“Ben, cehennemliklerdenim” diyerek kendisini Peygamber (s.a.v.)'le görüşmekten alıkoydu.
“Derken Peygamber (s.a.v.), Sa'd b”. Muâz'a:
“Ey Ebu Amr! Sabit (b. Kays)'tan ne haber? Hasta mı oldu?” diye sordu. Sa'd b. Muâz:
“O, benim komşumdur. Bir şikayeti olduğunu bilmiyorum” dedi.
Bunun üzerine Sa'd b. Muâz, Sabit b. Kays'a gidip (ona) Peygamber (s.a.v.)'in söylediklerini anlattı. Sabit b. Kays:
“Sesleri, Peygamber'in sesinin üzerine kaldırmayı yasaklayan” şu ayet indirildi. Bilirsin ki, Resulullah (s.a.v.)'e karşı sizin en yüksek sesl(e hitap ed)eniniz benim. O halde ben cehennemliklerdenim” dedi.

Sa'd b. Muâz, bu oalyi (gidip) Peygamber (s.a.v.)'e anlattı. Resulullah (s.a.v.):

"Aksine o, cennetliktir" buyurdu. [161][161]

Açıklama:

Bu hadis, Sabit b. Kays'ın biyografisini anlatmaktadır. Sabit, Ensar'ın ve Resulullah (s.a.v.)'in hatibi idi. Yüksek sesli bir kimse olup konuşurken sesi fazla gürleşirdi. Bu sebeple herkesten fazla kendisi bu hareketinden dolayı endişeye kapılmıştı. Fakat Resulullah (s.a.v.) onu cennetle müjdeleyince bütün üzüntüleri bir anda sevince boğulmuştur.
Hucurât: 49/2 ayeti, bir rivayete göre Sâbît b. Kays hakkında ve diğer bir rivayete göre ise Ebu Bekr ile Ömer, Peygamber (s.a.v.)'in huzurunda bir meseleyi yüksek sesle tartıştıkları için inmiştir.
Ayrıca hadis, alim veya bir kimsenin, arkadaşlarından bazısını bir kaç defa göremediği takdirde onun halini araştırıp soruşturmanın caiz olduğunu göstermektedir.

51- Cahiliye Dönemi Amellerinden Dolayı Sorumlu Olunup Olunmayacağı Meselesi

94- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Bazı İnsanlar, Resulullah (s.a.v.)'e:
"Ey Allah'ın resulü! Cahiliye döneminde yaptıklarımızdan dolayı sorumlu tutulacak mıyız?" dediler. Resulullah (s.a.v.):
"Sizden her kim, İslam'da iyi ameller işlerse cahiliye dönemindeki yaptıklarından dolayı sorumlu tutulmaz. Fakat kim kötülük ederse, hem cahiliye dönemindeki ve hem de İslam'da yaptıklarından dolayı sorumlu tutulur" buyurdu. [162][162]

Açıklama:

Burada kafir bir kimse müslüman olup müslümanlıkta kalmaya devam ederse küfür halinde işlediği günahların hepsinin bağışlanacağı, fakat İslam dininde kalmaya devam etmeyip tekrar

küfre dönüp dinden çıkarsa o zaman o kimse hem önceki küfür halinde işlediği günahlardan ve hem de müslüman olduktan sonraki dinden çıkmasıyla sorumlu olduğu bildirilmektedir.

İmam Nevevî ise bu hadisi şöyle tefsir etmiştir: Hakiki müslüman olmakta devam eden bir kimsenin, müslüman olmazdan önceki yaptıklarından sorumlu tutulmayacağı Kur'an nassı, bir çok sahih hadisle ve müslümanların icmaıyla sabittir.

Nitekim konuyla ilgili bir hadiste,

“İslam, kendisinden önceki (dönemlere ait) günahları yok eder” [163][163] buyurulmaktadır.

Hadisin metninde geçen “Kötülükten” maksat; İslam'a kalbiyle girmeyip zahiren Kelime-i şahadeti getirerek teslim olmak ve kalbiyle İslam'ın hak olduğuna inanmamaktır. Böyle bir kimse, bütün müslümanların icmaıyla münafık olup küfrü üzere baki olup müslüman suretinde görünmezden önce işlemiş olduğu cahiliye dönemi amellerinden sorumlu olduğu gibi müslüman göründüğü zaman yaptıklarından da sorumludur. Çünkü bu adam, küfründe devam etmiştir.[164][164]

Übbî'de, Nevevî'nin bu yorumunu beğenip konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: Nevevî, İslam'daki iyi ameli “İhlas”la ve kötü ameli de “İhlassız”lıkla tefsir etmiştir. Çünkü samimi müslüman olmayan bir kimseyi, bütün amelleriyie sorumlu tutmak doğru olmadığı gibi İslam'daki iyi amel “Taat” ve kötü ameli de “Muhalefet” diye açıklamak doğru değildir. Çünkü böyle bir açıklama, İslam'ın kendinden önceki amelleri hükümsüz bırakmasını taata ve gelecekte şeriata muhalefet etmemeye bağlı olmayı gerektirir. Halbuk mesele, böyle değildir. [165][165]

Kısacası: müslüman olmak; kişi ve toplumlan, İslam öncesi yada İslam dışı yaşayışlarının maddi-manevi kirlerinden temizler, yepyeni bir kimlik ve kişiliğe kavuşturur. Bu anlamda İslam; zihnî, fikrî, siyasî, ekonomik ve ahlakî kirliliği, kargaşayı ve anarşiyi ortadan kaldıracak en gerçekçi bir arınma sistemi ve fırsatıdır.

52- İslam'ın, Kendisinden önceki Dönemlere Ait Günahları Yok Etmesi Ve Hicret ile Haccın Da Böyle

Olması

95- Ibn Şimâse el-Mehrî'den rivayet edilmiştir:
“Ölüm döşeğinde olduğu bir sırada Amr İbnu'l-Âs'in yanma vardık. Uzunca bir süre ağladı. Sonra da yüzünü duvara çevirdi.” Oğlu:
“Ey babacığım! Resulullah (s.a.v.), seni, filanca şeyle müjdelemedi mi? Resulullah (s.a.v.), seni, filanca şeyle müjdelemedi mi?” demeye başladı. Bunun üzerine Amr İbnu'1-As yüzünü bize çevirdi:
Doğrusu hazırlamakta olduğumuz şeylerin en faziletlisi, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şahadet etmektir. Şüphesiz ki ben (hayatım boyunca) üç hal üzere bulundum:
1- Düşünüyorumda bir zamanlar Resulullah (s.a.v.)'e benim kadar aşırı buğzeden hiç kimse yoktu. O sırada bana göre, imkanını bulup ta onu öldürmüş olmak kadar değerli bir iş daha yoktu. Eğer bu hal üzere ölmüş olsaydım, doğrusu cehennemliklerden olurdum.
2- Allah İslam'ı kalbime yerleştirdiği zaman Peygamber (s.a.v.)'e gelip:
“Sağ elini uzat, sana biat edeyim” dedim. Hemen sağ elini uzattı. Ben de elimi çektim. Resulullah (s.a.v.):
“Ey Amr! Ne oldu sana!” buyurdu. Ben de:
“Şart koşmak istedim” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Neyi şart koşuyorsun?” buyurdu. Ben de:
“Bağışlanmamı” dedim. Resulullah (s.a.v.);
“Biliyorsun ki, İslam, kendinden önce günahları yok eder. Hicret te, ondan önceki günahları yok eder. Hac ta, ondan önceki günahları yok eder!” buyurdu.
Bundan sonra benim nazarımda Resulullah (s.a.v.)'ten daha sevgili ve ondan daha büyük bir kimse kalmadı. Ona karşı duyduğum saygıdan dolayı kendisine doyasıya bakamıyordum. Benden, onun özelliklerini anlatmamı isteseler, buna güç yetiremem. Çünkü ona doyasıya bakamazdım. Eğer bu hal üzere ölmüş olsam, cennetliklerden olmamı kuvvetli bir şekilde ümit ederdim.
3- Sonra bazı şeyleri üzerimize aldık. Bu işler hakkında halimin ne olacağını bilemiyorum. Öldüğüm zaman beraberimde hiçbir ağlayıcı ve hiçbir ateş takip etmesin. Beni gömdüğünüz zaman üzerime toprak serpin. Sonra mezarımın etrafında bir deve boğazlanıp eti

dağıtıhncaya kadar durun ki, sizlerle ünsiyet edeyim ve Rabbimin beni sorgulamakla görevli elçilerini nasıl karşılayacağımı düşüneyim" dedi.[166][166]

Açıklama:

Bu hadis, sahabeden olan Amr İbn Âs'in vefat halini anlatmaktadır. O, akıllı, fikir ve lisan itibariyle Arapların dahisi idi. Hz. Ömer zamanında Mısır'da on yıl üç ay, Hz. Osman zamanında dört yıl ve Muaviye döneminde ise iki yıl üç ay valilik yapmıştır.
Hicretin 36. yılında Hz. Ali ile Muaviye arasında gerçekleşen "Sıffîn" savaşında Muaviye'nin yenilmesiz sözkonusu olduğunda Kur'an sahifelerini mızraklara takarak kaldırmayı ve Hz. Ali'yi Kitabullah'a davet ederek durudurulabileceğini Muaviye'ye telkin eden, her iki taraf arasında Hakem işini teklif eden ve hile sonucuyla Hz. Ali'nin hilafetten alınıp yerine Muaviye'nin atanmasını sağlayan kişi, Amr İbn As'tır. Amr İbn As, bu yardımı karşılığında Muaviye'den Mısır valiliğini istemiş, Muaviye'de bu teklifi kabul etmişti. [167][167]
Amr İbn Asın,
"Sonra bazı şeyleri üzerimize aldık. Bu işler hakkında halimin ne olacağını bilemiyorum" sözüyle, bu olay ve Mısır valiliği döneminde yapığı bazı işleri kastetmiş olabilir.

96- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Müşriklerden bazı kimseler; bir takım insanlar öldürmüşler ve bunda aşın gitmişler, zina etmişler, sonra da Muhammed (s.a.v.)'e gelip ona:
"Doğrusu senin söylediğine ve kendisine davet ettiğin din, çok güzel. Bize, (bu) yapttklanmiza keffaret olacak bir şeyi bildirirsen müslüman oluruz" dediler.
Bunun üzerine;
"Onlar ki, Allah ile beraber başka bir İlaha dua etmezler; Allah'ın haram kıîdığı cana haksız yere kıymazlar ve zina da etmezler; kim bunları yaparsa ağır bîr cezaya çarpılır" [168][168] ayeti indi. Bir de;
"De ki: "Ey nefislerine karşı aşarı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin" [169][169] ayeti indi. [170][170]

Açıklama:

Burada adam öldürme, zina işleme hususunda aşm gidip sonradan müslüman olan kimselerin, bu yaptıklarından dolayı Allah'ın rahmetinden umut kesmemeleri gerektiği belirtilmektedir. Zaten Zümer: 39/53 ayeti de; en ağır suçlar ve cinayet işleyen kimselerin ümitsizliğe düşmeyerek tevbe ve istiğfar etmek suretiyle iiahî yardıma uğrayacakları belirtilmektedir.

53- Kafirin, müslüman Olmazdan önceki Amelinin Hükmü

97- Urve İbnu'z-Zübeyr'den rivayet edilmiştir: “Hakîm b. Hizam, Resulullah (s.a.v.)'e:
“Ey Allah'ın resulü! Bazı işlere ne dersin? Çünkü ben cahiliyet döneminde sadaka vermek, köle azad etmek yada akrabayla iyi ilişki kurma (gibi) işlerle ibadet ederdim. Bu yaptıklarımda bir sevab var mıdır?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Sen zaten önceden yaptığın bu hayrlarla müslüman oldun” buyurdu. [171][171]

Açıklama:

Mâzirî “Sen zaten önceden yaptığın bu hayrlarla müslüman oldun” sözü hakkında alimlerin görüş ayrılığına düştükten sonra şöyle der: Bu cümlenin zahiri, usulün gerektirtiği manaya muhaliftir. Çünkü kafirin ibadeti sahih değildir kî, yaptığı taattan dolayı sevaba nail olsun. Fakat ibadet değil de itaat göstermiş olması sahihtir. Bu açıklamadan sonra hadis üç şekilde şöyle tevil edilmiştir:
1- Sen zaten önceden yaptığın bu hayrlarla müslüman oldun sözü, “Daha önce güzel adetler kazanmışsın. Onlardan, müslüman iken de faydalanıyorsun; sana hayrlı işler için bu adetler bir hazırlık ve yardımcı oluyor” anlamına gelebilir.
2- Bu yaptıklarınla güzel bir nam kazandın. Bu namın, müslümanken de devam edecektir anlamına da gelebilir.

3- müslüman olduktan sonra yaptığı hayr ve hasenata geçmiş iyilikleri sebebiyle fazla sevab verilmesi imkan dahilindedir. [172][172]
Kadı İyâz'a göre bu sözün anlamı; "Geçmişte yaptığın hayrlar bereketine yüce Allah seni İslam'a hidayet etti" şeklindedir. Çünkü daha önce bir kimsenin hayr yapmış olması, akıbetinin saadetine delildir. [173][173]

54- İmanda Samimiyet Ve İhlas

98- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Yüce Allah'ın
"İman edip de imanlarına zulüm bulaştırmayanlar" [174][174] ayeti indiği zaman Resuiullah (s.a.v.)'in sahabileri: "Hangimiz nefsine zulüm yapmaz ki?" dediler. Bunun üzerine ResuLullah (s.a.v.):
"Burada söz konu edilen zulüm, sizin zannettiğiniz zulüm gibi değildir. Buradaki zulüm ancak; Lokman'ın, oğluna söylediği (gerçekte anlamda kullanılan zulüm gibidir: "Yavrucuğum! Allah'a şirk koşma. Doğrusu şirk, gerçekten büyük bîr zulümdür" [175][175] buyurdu. [176][176]

Açıklama:

Zulüm kelimesi Kur'an'da değişik anlamlarda kullanılmıştır. Bunlardan birisi de, "Bir kimsenin günah işleyerek kendisine yazık etmesi" anlamıdır. Sahabiler, [177][177] da geçen "Zulüm" kelimesini bu manada anlayarak "Hangimiz zulüm yapmaz ki?" yani hangimiz günah işlemez ki? emek istemişlerdi. Yalnız [178][178] deki "Zulüm" kelimesi, şirk/Allah'a ortak koşma anlamında kullanılmıştır.
"Zulüm" bir kimseyi hakkından mahrum etmek ve adaletsizce davranmaktır. Şirk büyük bir zulümdür. Çünkü insan yaratıcısı, rızık ve nimet verenine, yaradılışı, rızıklanışı ve bu dünyada hoşlandığı şeylerle nimetlenişinde hiçbir katkısı ve ortaklığı bulunmayan varlıkları ortak koşmaktadır. Bundan daha büyük bir adaletsizlik olamaz. İnsanın yalnızca Allah'a tapması, Yaratıcı'nın İnsan

üzerindeki hakkıdır. Fakat müşrik, başkalarına tapmakta ve Allah'ın bu hakkını çiğnemektedir. Dahası o, Allah'tan başkasına taparken yaptığı her işte, kendi akıl ve bedeninden tutun, yer ve göklere kadar birçok şey sarfeder; oysa bu harcadıkları, bir Allah tarafından yaratılmıştır ve insanın Allah'tan başkasına kulluk ederek onlardan hiçbirini sarfetmeye hakkı yoktur. Hem sonra insanın nefsi üzerinde bir hakkı vardır ki bu, kendisini alçaİtmamak ve cezaya müstehak kılmamaktır. Fakat Allah'tan başkasına tapan kişi cezaya müstehak olduğu gibi kendisini de aiçaltmaktadır. Bu şekilde müşrikin bütün hayatı, her yönü ve zamanıyla zulüm haline gelir. Artık onun aldığı her soluk adaletsizlik ve zulmün bir ifadesi halindedir.

55- Yüce Allah'ın, Kullarına Güç Yetırelemeyecek Şeyleri Teklif Etmemesi

99- Ebıs Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'e,
“Göklerdeki ve yerde bulunan herşey Allah'ındır. Siz, içinizdekini açıklasamz da saklasanız da Allah, sizi onunla hesaba çeker; sonra dilediğim bağışlar, dilediğine azap eder. Allah, herşeye gücü yetendir” [179][179] ayeti indiği zaman, bu ayet, Resulullah (s.a.v.)'in sahabilerine ağır geldi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.)'e gelip önünde diz çöküp:
“Ey Allah'ın resulü! Daha önce bize namaz, oruç, cihad ve sadaka gibi gücümüzün yeteceği ameller teklif olunmuştu. Şimdi ise sana şu ayet indirildi. Biz buna güç yetiremeyiz?” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Sizden önce geçen iki Ehl-i kitap (kavm)in dedikleri gibi işittik ve İsyan ettik” demek mi istiyorsunuz? Aksine siz “İşittik ve itaat ettik. Affına sığındık. Ey Rabbimiz! Dönüş ancak Sanadır” deyin!” buyurdu.
Bunun üzerine sahabiler:
“İşittik ve itaat ettik. Affına sığındık. Ey Rabbimiz! Dönüş ancak sanadır” dediler.
“Halk Resululîah'ın öğrettiği bu sözü okuyunca, dilleri buna alıştı. Bunun peşisıra yüce Allah, “Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene îman etti, müminler de iman ettiler. Her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. “Allah'ın

peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz! Affına sığındık! Dönüş ancak sanadır" dediler. 180[180]

Sahabiler bunu yapınca, yüce Allah bu yaeti nesh edip:
"Allah, her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma" 181[181] ayetini indirdi.
Peygamber, bu duayı okuyunca, yüce Allah:
"Peki" buyurdu. Peygamber:
"Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme" 182[182] duasını okuyunca, yüce Allah:
"Peki" buyurdu, Peygamber:
"Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işleri yükleme!" 183[183] duasını okuyunca, yüce Allah:
"Peki" buyurdu. Peygamber:
"Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!" 184[184] duasını okuyunca, yüce Allah:
"Peki" buyurdu. 185[185]

Açıklama:

Nesh: Şer'i bir hükmün, kendinden önce gelen şer'i bir hükmü kaldırmasıdır.
Bu ayetin, bîr önceki şiddet ayetini nesh edip etmediği ihtilaflıdır. Abdullah İbn Abbâs'tan gelen bir rivayete göre bu ayet nesh edilmiş, bir rivayete göre ise nesh edilmemiştir. Kadı fyaz'a göre de bu ayet nesh edilmiştir. Bazılarına göre bu ayet, bir önceki ayeti tahsis etmiştir, azılarına göre ise buradaki neshden maksat; sahabilerin kalplerİndeki endişe ve korkuyu 9'derrnektir. Bu endişe ve korku, sonra inen ayetle giderilmiş, gönülleri rahat olmuştur.

100- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Yüce Allah'ın, şu

“İçimîzdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ndan dolayı sizi hesaba çekecektir” [186][186] ayeti inince, sahabilerin kalplerine başka hiçbir şeyden girmeyen bir endişe girdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
“İşittik, itaat ettik ve teslim olduk” deyin buyurdu.
Daha sonra Allah, imanı onların kalplerine yerleştirip şu ayeti indirdi:
“Allah, her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı hayır kendine, yapacağı şer de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma.” [187][187]

Peygamber, bu duayı okuyunca, yüce Allah:
“Yaptım” buyurdu. Peygamber:
“Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme” [188][188] okuyunca, yüce Allah:
“*Yaptım”* buyurdu. Peygamber:
“Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlâmızsın” [189][189] okuyunca, yüce Allah:
“Yaptım” buyurdu. [190][190]

Açıklama:

Bu ayetin, sahabilere ağır gelmesinin sebebi; gönülden şeylerden korunmaları gerektiğini zannettikleri içindir. Zaten böyle bir teklif, insan gücünün üstündedir.
Vâhidî'ye göre, buna güç yetiremeyeceklerini Peygamber (s.a.v.)'e arz eden sahabiler; Ebu Bekr, Ömer, Abdurrahman b. Avf, Muaz b. Cebel ve Ensar'dan birkaç kişidir. Bu husus, bir sonraki hadiste söz konusu edilmektedir.

56- Kışının içinden Geçen Şeyler Ve Kalbe Gelen Kötü Fikirler, Sözlü Ve Fiili Olarak Eyleme Geçmediği Müddetçe Allah'ın Affetmesi

101- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Doğrusu dilleriyle söylemedikleri müddetçe yada fiilen yapmadıkları müddetçe, Allah, içlerinden geçirdikleri şeylerden dolayı ümmetimi bağışlamıştır.” [191][191]

Açıklama:

Yüce Allah, insanın gönlünden geçirip de tabik sahasına koymadığı kötü düşünceleri atfetmiştir. İslam'ın ilk yıllarında müslümanlar, bu çeşit düşüncelerden dolayı sorumlu sayılırlardı. Yüce Allah,

“Allah kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez” [192][192] ayetiyle müslümanları bu tür bir sorumluluktan kurarmıştır.

57- Kul, Bir İyilik Yapmayı Gönülden Geçirdiği Zaman Onun Yazılması Ve Kötülük Yapmayı Gönülden Geçirdiği Zaman Yazılmaması

102- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Yüce Allah, yazıcı meleklere hitaben:
“Kulum bir kötülük yapmayı içinden geçirirse onu hemen aleyhine yazmayın. Eğer o kötülüğü yaparsa onu sadece bir kötülük olarak yazın. Fakat bir iyilik yapmayı içinden geçirir de onu yapmazsa onu bir hasene/iyilik olarak yazın. Eğer bu iyiliği yaparsa, bunu on (kattan yediyüz kata kadar onun lehine) yazın” buyurdu.[193][193]

103- Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette ise Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Yazıcı melekler:
“Ya Rabbî! Filanca kulun bir kötülük yapmak istiyor” derler. Allah, onu gördüğü halde meleklere:
Onu gözetleyin. Eğer (o kötülüğü) yaparsa onu kendisine misliyle yazın. Eğer yapmazsa bunu ona bir hasene/iyilik olarak yazın. Çünkü kulum, o kötülüğü ancak benim hatırım için terk etmiştir” buyurur. [194][194]

Açıklama:

Aynı konuyla ilgili olarak şöyle der: İyilik ile kötülüğün ikisi de, kalple ilgili ameller olduğu halde kötülük katlanmayıp sadece iyiliğin katlanması Allah'ın (kuluna verdiği) bir lütuftur. Bu büyük lütuf olmasaydı cennete hiç kimse giremezdi. Çünkü kulların kötü amelleri, iyiliklerinden çok olur. İşte bu sebeple yüce Allah kullarına lütuf buyurarak iyilikleri katlamış; kötülükleri de olduğu gibi bırakmıştır. "Kul bir kötülük yapmak isteyip de yapmazsa nihayet o kötülük yazılmaz. Fakat o kimseye bir de iyilik yazılması nereden gerekiyor?" diyenler olmuştur. Onlara:
"Kötülükten vazgeçmek, bir iyiliktir" diye cevap verilmiştir."
Bir hayrlı amele karşı on sevab verilmesi, yüce Allah'ın
"Her kim bir iyilikle gelirse o iyiliğin on misli vardır" [195][195] ayetinden yedi yüze kadar katlanması,
"Mallarını Allah yolunda infak eden kimselerin misali, yedi başak sürerek her başakta yüz danesi bulunan bir ekin danesi gibidir. Allah, dilediğine daha da katlar" [196][196] ayetinden mülhemdir.
Ayette *"Allah, dilediğine daha da katlar"* buyurulması; bunun, Allah'ın dilemesine kalmış bir iş olmasındandır. Allah dilerse bundan fazlasını da ihsan eder.

58- İmanda Vesvese Ve Vesveseyi Kendinde Hisseden Kimsenin Ne Diyeceği Meselesi

104- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Peygamber (s.a.v.)'in sahabilerinden bazı kimseler, gelip ona:
"İçlerimizden öyle şeyler geçiyor ki, herhangi birimiz onları söylemeyi bile büyük bir (suç) sayıyor" diye sordular. Peygamber (s.a.v.):
"Gerçekten (içinizde) böyle bir şey hissettiniz mi?" diye sordu. Sahabiler:
"Evet" diye cevap verdiler. Peygamber (s.a.v.):
"İşte bu, imanın apaçık halidir" buyurdu.[197][197]

Açıklama:

Şeytanın vesevese vermek için öncelikli olarak imanlı kalpleri seçtiğinde şüphe yoktur. Dolayısıyla şeytanın bir kimseye vesvese vermeye çalışması o kimsenin iman sahibi olduğunun bir alameti olduğu gibi, şeytanın verdiği vesveseleri gidermeye çalışmak da bir iman işidir. Mümin kimse şeytandan gelen vesveselerden Allah'a sığınmalı ve endişeye kapılmadan o vesveseyi ilmi delillerle ve çeşitli dualar okumak suretiyle gidermelidir.

105- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Peygamber (s.a.v.)'e, (kişinin içerisine doğan) vesveseden (dolayı sorumlu olunup olunmayacağı) soruldu. O da:
“O, imanın ta kendisidir” buyurdu. [198][198]

Açıklama:

“O, imanın ta kendisidir” sözüyle kastedilen; gönlünüzden geçen vesveseleri, hatta onları anmayı büyük bir günah yada suç saymanız imanın ta kendisidir. Çünkü bunlara inanmak şöyle dursun, onları büyük suç sayarak korkmak ve söylemekten bile çekinmek, kamil İmandandır. Böyle bir iman, asla şüphe götürmez demektir.
Yalnız buradan, “Vesvese, imanın ta kendisidir” zahiri anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü vesvese, şeytandan ve onun hilesindendir. Dolayısıyla vesvese, asla iman olmaz. İman, onu çirkin bir şey olduğunu anlayarak ondan nefret etmektir.

106- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“İnsanlar birbirlerine soru sormakta devam edecekler. Hatta “Mahlukatı Allah yarattı, o halde Allah'ı kim yarattı” bile denilecek. İşte kim bu tür bir şeye rastlarsa hemen:
“Allah'a iman ettim” desin” buyurdu. [199][199]

Açıklama:

Bu hadis; kalbe gelen batıl fikirlere ilgi göstermeyip onlardan yüz çevirmenin ve onlardan kurtulmak için Allah'a sığınmanın gereğini

ifade etmektedir.

107- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Şeytan sizden birine gelip: Filanca ve filanca şeyi kim yarattı?” der. Hatta (en sonunda) o kimseye:

“Rabbini kim yarattı?” deyinceye kadar vesvese vermeye devam eder.

“İşte o kimse, bu dereceye vardığında hemen Allah'a sığınsın ve böyle bir düşünceden vazgeçsin.” 200[200]

Açıklama:

Bu hadis, akla gelen bu tür batıl fikirlerden yüz çevirmek ve bunları gidermesi için Allah'a yalvarmaktır.

Akla gelen şey, iki çeşittir:

1- Zihinde etki sağlamayan ve bir şüphenin celbetmediği şeydir. Bu şekilde akla gelen şey, sadece bırakivermekle yok olup gider. Bu, vesvese denilen şeydir. Bunlar bir delile ve asla dayanmadıkları için, bir asıl ve delil getirmeye gerek kalmadan yok olup gider.

2- Bir şüphenin meydana getirdiği kararlı düşünceler ve fikirlerdir. Bunlar, ancak deliller yok edilirler.

108- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) bana bir defasında:

“Ey Ebu Hureyre! insanlar sana soru sormakta devam edecekler. Hatta “İşte her şeyi yaratan Allah! Öyleyse Allah'ı kim yarattı?” diyecekler.

Ebu Hureyre sözüne devamla der ki: Bir defasında mescidde iken yanıma bedevilerden bazı kimseler çıkageldi. Bunlar:

“Ey Ebu Hureyre! 'İşte (her şeyi yaratan) Allah! Öyleyse Allah'ı kim yarattı?” dediler.

Açıklama:

Hadisin ravisi der ki: Bunun üzerine Ebu Hureyre avucuyla çakıl taşlan alıp onlara attı. Sonra da yanında bulunan kimselere:

“Kalkın! Kalkın! Dostum Resulullah doğru söylemiş” dedi.[201][201]

Açıklama:

Burada “Allah'ı kim yarattı?” şeklinde bir sözle karşılaşıldığında, böyle bir şeyden Allah'a sığınmak ve bu tür bir vesveseyi derhal terk etmek emrolunmaktadır.
Fakat karşıdaki insana cevap verilemsi gerekiyorsa Allah'ın varlığını ispat etmeden önce ona Allah'ı tanıtmak gerekmektedir.
Allah'ın varlığını ispat etme noktasında, kelamcılar; Hudus delilini, İmkan delilini, Gaye ve Nizam delilini, Umumun kabulü delilini ve İlm-i evvel delilini kullanmışlardır. [202][202]

59- Bir müslümanın Hakkını Yalan Yere Yeminle Alan Kimsenin Cehennemle Tehdit Edilmesi

109- Ebu Ümâme (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.):
“Kim yemin etmek suretiyle bir müslümanın hakkını elinden alırsa o kimseye Allah cehennemi vacip kılar, cenneti de haram kılar” buyurdu. Bunun üzerine bir adam, Resulullah (s.a.v.)'e:
“Ey Allah'ın resulü! müslümanın elinden alınan bu hak, az bir şey olsa bile (yine bu ceza geçerli) mi?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.);
“Misvak ağacından bir çubuk bile olsa böyledir” buyurdu.[203][203]

Açıklama:

Burada müslüman bir kimsenin hakkını bile bile yalan yere yeminle koparan kimseye cennetin haram vs cehennemin ise vacip olduğu ile ilgili cümleleler, iki şekilde yorumlanmıştır:
1- Söz konusu şekilde bir hak koparmanın helalığınt itikad edip bu inanç üzerine ölen bir kimseye cennet haram ve yasak kılınır. Cehennem ise vacip olur. Çünkü bunu helal itikad etmek küfürdür. Haliyle ona cennet haram olur ve cehennem vacip olur.
2- Adam bu suçu işlemekle cehenneme müstahak olmuş olur. Fakat Allah'ın kendisini bağışlaması mümkündür. Bu adam, cennete ilk

giren zümrelerle birlikte giremeyecektir. Onlarla girmesi haram ve yasaktır.
Hadiste “müslüman bir kimse” ifadesi, müslüman olmayan bir kimsenin hakkını yalan yere yeminle koparmanın caiz olduğunu ifade etmez. Bu ifade, müsiümanın hakkının daha önemli olduğunu ve bu hakka saldınnın gerektirdiği azabın daha da şiddetli olduğunu ifade etmek içindir. Çünkü müslümanın müslümana kanı, malı ve ırzı haramdır.
Hadiste sözkonusu edilen şiddetli azab, müslüman bir kimsenin hakkını yemin etmek suretiyle koparan ve tevbe etmeden ölenler için geçerlidir. Tevbe edip yaptığı işten pişmanlık duyan ve hakları sahiplerine iade eden veya hak sahiplerine gerçeği anlatıp onlar tarafından bağışlanan bir kimse, bu suçu bir daha işlememek azim ve kararını verirse bu günahtan kurtulmuş olur.
“Misvak ağacından bir çubuk bile olsa” ifadesiyle ise müslümanların hukukunu ihlal etmenin şiddetle haram olduğu belirtilmektedir.

110- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim yemininde günahkar olduğu halde yalan yere müslüman bir kimsenin malını sabr-ı yemin ederek alırsa, kıyamet günü Allah'ın gazabına uğrayarak O'nun huzuruna çıkar” buyurdu.
Derken Eş'as b. Kays gelip (Abdullah İbn Mes'ud'u kast ederek):
“Ebu Abdurrahman size ne anlatıyor?” diye sordu. Orada bulunan kimseler:
“Şöyle şöyle söyledi” dediler. Eş'as b. Kays:
“Ebu Abdurrahman doğru söylemiş. Benim hakkımda konuyla ilgili olarak şöyle bir ayet indi:
Bir adam ile benim aramda Yemen'de (tartışmalı) bir yer vardı. Onu, Peygamber (s.a.v.)'e dava ettim. Peygamber (s.a.v.) bana:
“Kanıtın var mı?” diye sordu. Ben de:
“Hayır” dedim. Resululîah (s.a.v.):
“O halde (dava edilen kimsenin) yemin etmesi lazım” buyurdu. Ben de:
“O, (yemin istenildiği zaman) yemin eder” dedim. O zaman Resululîah (s.a.v.):

“Kim yemininde günahkar olduğu halde (yalan yere) müslüman bir kimsenin malını sabr-ı yemin ederek alırsa, kıyamet günü Allah'ın gazabına uğrayarak O'nun huzuruna çıkar” buyurdu.
Bunun üzerine de;
“Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince” [204][204] ayeti sonuna kadar indi. [205][205]

Açıklama:

Hadis, başkasının malını almak için yalan yere yemin eden kişiye Allah gazabaya uğrayanlara yaptığı muameleyi yapacak ve onlara azab edecektir.
Yemin, 3 kısma ayrılmaktadır:
1- Yemin-i Lağv: Yanlışlıkla veya doğru olduğu zannıyla yalan yere yapılan yemindir.
2- Yemin-î Mün'akide: Mümkün veya gelecek ile ilgili bir şey hakkında yapılan yemindir.
3- Yemin-i Gamus: Yalan yere kasten yada Allah adına yapılan yemindir.
Üzerine yemin edilen şeyin, içinde bulunulan zamandan önce işlenmiş bir fiil olması şart değildir. Ama bazen Öyle de olabilir. Örneğin, bir kimsenin, bir başka kimseyi dövdüğü halde “Vallahi, onu dövmedim” diyerek ettiği yemin, Gamus yeminidir.
Gamus yemini, Allah adına yemin etmekten başka durumlarda düşünülemez. Çünkü bu yeminin, keffareti yoktur. Yemin eden kişi, günahkar olduğu için tevbe etmesi gerekir. Zira burada hem Allah'ın adı hiçe sayılmakla ve hem de bir kimsenin malı haksız yere gasbedilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle de yemin sahibi, Allah'ın gazabıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bundan kurtulmak için ilk önce tevbe etmeli, sonra da kimin malını gasbettiyse o malı geri sahibİbne vermelidir.
Sabr-ı yemin; Sabır, hapsetmek demektir. Yemin eden kimse, kendini yemin için hapsettiği yada gerektiğinde kendisini hakim yemin için hapsettiği için ona bu isim verilmiştir.
Kadı İyâz'a göre; Yemin-i sabrın anlamı şudur: Yemin vermeye zorlamak yada yemin etmek cüretkarlığında bulmaktır. Bu yeminin

hadiste bu derece büyük gösterilmesi, yemin-i gamus olmasındandır. Çünkü yemin-i gamus, en büyük günahlardandır.
Davacı, davasını şahidle ispat etmek durumundadır. Davacı müslüman olup davalı gayri müslim bile olsa hüküm bu şekildedir.
Davacı, davasını şahidle ispat edemediği takdirde hakim davalıya yemin teklif eder. Davalı yemin edince dava sona ermiş olur.
Âl-i İmrân: 3/77 ayeti ise bir dünyalık için yalan yere yemin etmenin ne kadar ağır bir suç olduğunu ve böyle davrananlann ahiretteki çok kötü durumlarını açıklamaktadır.

60- Haksız Yere Başkasının Malını Almak İsteyen Ka-Sıtçının Kendi Hakkında Kanı Heder, Öldürülürse Cehennemlik Ve Malı Uğrunda Öldürülen Kimsenin De Şehit Olması

111- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Bir adam, Resulullah (s.a.v.)'e gelip ona:
“Ey Allah'ın resulü! Ne dersin? Bir kimse gelip benim malımı almak istese ne yapayım?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Ona malını verme” buyurdu. Adam:
“Eğer malımı almak için benimle savaşırsa (o zaman ne yapayım)?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Sen de onunla savaş” buyurdu. Adam:
“Ya beni öldürürse?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“O zaman şehid olursun” buyurdu. Resulullah (s.a.v.):
“Ya ben onu öldürürsem?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“O zaman o cehennemde olur” buyurdu. [206][206]

112- Ömer b. Abdurrahman'm azadh kölesi Sâbit'ten rivayet edilmiştir:
“Abdullah İbn Amr ile Anbese İbn Ebi Süfyân arasında (olumsuz bir olay) olmuştu. Bunun üzerine (birbirleriyle) savaşmak için hazırlandılar. Bunun üzerine Hâlid İbnu'1-Âs, (bineğine) binip Abdullah İbn Amr'a gidip ona nasihatta bulundu. Abdullah İbn Amr, ona:
“Sen, Resulullah (s.a.v.)'in:

“Kim malı uğrunda öldürülürse o kimse şehiddir” buyurduğunu bilmez misin?” dedi. [207][207]

Açıklama:

Şehidlik, Muhammed ümmetine tahsis edilmiş üstün bir paye ve büyük bir mertebedir. Şehid kimseye “Şehid” denilmesinin sebebi; cennete gireceğine şahitlik edilmesi, ölümü anında birtakım rahmet meleklerinin hazır bulunması ve Cenab-ı Allah'ın manevi huzurunda hazır olarak rızıklandırılmasıdır.
Bir çok hadiste hangi durumda bir müslümanın şehid olacağı konusuna açıklık getirilmiştir. İslam hukukçuları, ilgili hadislerden yola çıkarak dünyevî ve uhrevî hükümler bakımından şehidleri üç kısımda değerlendirmişlerdir.
Korunması dinin amaçları arasında yer alan can, mal ve namus uğruna ölmenin şehid olarak nitelendirilmesi, bu hususlara dinimizde ne kadar önem verildiğini göstermektedir.

61- İdaresi Altındakileri Aldatan Valinın/İdarecının Cehennemi Hak Etmesi

113- Hasen'den rivayet edilmiştir:
“Ubeydullah b. Ziyâd, Ma'kil b. Yesâr el-Müzenî'yi ölüm döşeğindeyken ziyaret etmişti. Ma'kil:
“Sana, Resulullah (s.a.v.)'den dinlediğim bir hadisi rivayet edeceğim. Eğer daha yaşayacağımı bilseydim onu sana rivayet etmezdim. Doğrusu ben, Resulullah (s.a.v.)'in:
“Allah, bir halk kitlesinin başına bir kulu geçirip de o kul ölürken halkını aldatmış olarak ölürse, Allah ona cenneti haram kılar” buyurduğunu işittim.”

Açıklama:

Ma'kil'i ziyarete gelen Ubeydullah b. Ziyâd, o sırada Muaviye'nin Basra valisi idi.

Ma'kil'in bu hadisi ölüm döşeğine düşmeden söylememesi; ya ömrünün sonunda bu hadisi gizlemiş olmanın vebalinden korkarak bunu rivayet etmiş yada daha önce söylemiş olsa Ubeydullah üzerinde bir etkisinin olmaması düşüncesiyle onun bu kötü halini halkın kalplerine yerleştirmeye sebep olacağı endişesiyle o ana kadar gizlemiştir.
“Bir halk kitlesinin başına bir kulu geçirip” ifadesinden maksat; halkın başına ge çen idarecilerdir. Bunlar, halka dinî ve dünyevî bütün konularda yardımcı ve öğretici konumundadırlar. Dolayısıyla hakkın ve adaletin uygulanması hususunda adil olmazlarsa görevlerini suistimal etmiş olurlar.
Böyle kimselere cennetin haram olmasından maksat; ya zulmün mubah olduğuna inanıp dinden çıkıkları için ebediyen cennet yüzü görememeleridir yada zulmün haram olduğuna inandıkları halde onu mazlumlara reva gördükleri için cennete doğrudan doğruya giren bahtiyarlarla birlikte girmek onlara haramdır.

62- Bazı Kalplerden Emanet Île İmanın Kaldırılması Ve Bazı Kalplerde ise Fitne Meydana Gelmesi

114- Huzeyfe (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) bize iki hadis söyledi. Bunlardan birini gördüm. Diğerini(n de olmasını) bekliyorum:
Resulullah (s.a.v.), bize (önce) emanetin; insanların kalplerinin derinliğine indiğini ve sonra da Kur'an indiğini, insanların (emanetin bölümlerini) Kur'an'dan ve Sünnet'ten öğrendiklerini anlattı. Sonra da bu emanetin kaldırılmasından bahsedip:
“İnsan uykusunu uyur. Bu sırada emanet, kalbinden alınıverir de ufacık bir siyah leke halinde izi kalır. Sonra yine uykuya dalar. Bu defa kalbinden emanetin kalan kısmı da alınır. Bunun izi de, kabarcık gibi kalır. Ayağının üzerine bir kor yuvarlanıp da nasıl kabarcık hasıl olur ve içinde bir şey olmadığı halde onu kabarmış görürsün. Onun gibi bir şey. Sonra ufak taşlar alarak onları ayağının üzerinde yuvarladı.
İnsanlar öyle bir hale gelecek ki alış-veriş yapacaklar, birinin doğru dürüst hareket ettiği görülmez: “Filan oğullarında güvenilir bir kimse var' denilecek. Hatta bu adamm kalbinde hardal tanesi kadar iman

olmadığı halde onun hakkında: 'O ne sağlam! O ne zarif! O ne akıllı adamdır!" denilecek.
Huzeyfe sözüne devamla der ki: Vallahi, öyle günler gördüm ki, sizin hanginizden alış-veriş yapacağım diye hiç gam yemezdim. (Çünkü altş-verişte bulunduğum kimse müslümansa bana ihanetten ona dini men ederdi. Hıristiyan yada Yahudi ise ona da amiri izin vermezdi.
Bugün ise sizlerden filan ve filandan başka hiç kimseden alış-veriş yapamaz oldum.[208][208]

Açıklama:

Hadiste konu edinen "Emanet" kelimesiyle kastedilen mana hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür: Hıyanetin karşıtı olan güvenilirlik, iman, Allah'a itaat, kulların Allah'a karşı yükümlülükleri, Allah'ın kullarından aldığı ahid gibi.
"İbnü'l-Hümâm" göre ise bu hadiste söz konusu edilen "Emanet",
"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik" [209][209] ayette ifade edilen Emanet'in aynısıdır. Dolayısıyla Emanet kelimesi, hem bu hadiste ve hem de sözkonusu ayette "İman" anlamında kullanılmıştır. Bu manada Emanet kalbe iyice yerleşince emirlere itaat edilir ve yasaklardan kaçınılır.
Hadisin alış-veriş etmek, kimsenin emaneti yerine getirmeye yanaşmaması, güvenle alışveriş edebilecek kişilerin sayısının azhğıyla ilgili ifadeleri ise Emanetin burada "Güvenilirlik" anlamında olduğunu göstermektedir.
"Kur'an indiğini, insanların emanetin bölümlerini Kur'an'dan ve Sünnet'ten öğrendiklerini anlattı" sözüyle kastedilen; iman kalplere indikten sonra biz Kur'an ve Hadislerle imana olan bağlılığımızı pekiştirdik, iyice şuurlandık ve içimizi de dışımızı da güzelleştirdik.
Görüldüğü üzere burada "Sünnet" ile kastedilen, sahabilerin Peygamber (s.a.v.)'den aldıkları ve öğrendikleri hadislerdir.
Emanetin kaldırılması; bu manevi ve kutsal değerin insanların kalplerinden tedricen alınacağı ve halkın çoğunun bunu yitireceği ebedi bir kural ve örneklemeyle ifade eşilmektedir.

63- İslam'ın Garip Olarak Başlayıp Garip Olarak Sona Ermesi Ve iki Mescid Arasına Çekilmesi

115- Huzcyfe (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Ömer'in yanında idik. Bize: “Resulullah (s.a.v.) fitneleri anlatırken (bunları) hanginiz işitti?” diye sordu. Bazıları;
“Biz işittik” dediler. Ömer;
“Herhalde siz, kişinin, ailesi ve komşusu hakkındaki fitnesini kast ediyorsunuz?” diye sordu. Onlar;
“Evet” dediler. Ömer:
“Sizin kast ettiğiniz bu fitnelere; namaz, oruç ve sadaka kefaret olur. Fakat Peygamber (s.a.v.)'i, deniz dalgası gibi dalgalanacak olan fitneleri anlatırken bunları hanginizin işittiğini soruyorum?” dedi.
Huzeyfe der ki: Bunun üzerine cemaat sustu. Ben:
“Ben (işittim)” dedim. Ömer:
“Sen mi? Allah hayrını versin!” dedi. Huzeyfe der ki: Resulullah (s.a.v.)'i:
“Fitneler kalplere (tıpkı) hasır çubukları gibi dal dal sunulur. Artık onlar hangi kalbe işlerse o kalpte siyah bir leke meydana gelir. Hangi kalp onları kabul etmezse o kalpte beyaz bir leke meydana gelir. Böylece fitneler, iki çeşit kalbe yerleşmiş olur. (Bu kalplerden) biri, cilalı taş gibi bembeyaz olup gökler ve yer durdukça ona hiçbir fitne zarar veremez. Diğeri ise alaca siyah renginde olup tepesi aşağı duran testi gibidir. Bu kalp; iyiliği de tanımaz, münker idde inkar etmez. Sadece içine işleyen heva ve arazusunu bilir” derken işittim.
Ömer'e:
“Senin ile bu fitneler arasında kırılmak üzere olan kapalı bir kapı var!” dedim. Ömer;
“Bravo sana! O kapı gerçekten kırılacak mı? Açılmış bile olsa belki tekrar kapanır” diye sordu. Ben de:
“Hayır, aksine kırılacak” dedim.
Sonra da ona; bu kapının, öldürülecek yada ölecek bir kimse(den kinaye) olduğunu, yanılma olmayan dosdoğru bir hadis/söz olduğunu anlattım.[210][210]

Açıklama:

Fitne kelimesi sözlükte imtihan, ibtila ve deneme gibi anlamlara gelmektedir. Bazen küfür, rezalet, azab, savaş, musibet, sapıklık ve günah anlamlarında da kullanılır.
Bir kimsenin ailesi hakkında fitneye düşmesi; onlar tarafından başına gelen elem, keder, üzüntü, kötülük ve şüphelerdir. Komşusu hakkındaki fitneden maksat; komşusu zenginse onun gibi zengin olmak için üzülmesidir. Bu tür fitnelerin kefareti; beş vakit namazı vaktinde kılmak, orucunu tutmak ve zekatını vermektir,
“İyilikler, günahları giderir.” [211][211] ayeti de, büyük günahlardan sakınmak şartıyla beş vakit namaz, küçük günahları giderir diye tefsir edilmiştir.
Yine burada ortaya çıkacak fitnelerin büyüklüğü, deniz dalgasına benzetilmiştir. Yani kükremiş denizin dalgalan nasıl çalkalanır ve birbirine çarparsa fitneler de öylece birbirini takip edecek demektir.
Fitnelerin kalplere yerleşmesi de, hasıra benzetilmiştir. Buradaki “Sunulur” ifadesinden maksat; fitnenin kalbe hasır gibi döşenmesi yani yerleşmesidir. Hasır üzerinde yatan bir kimseye hasır nasıl yapışır da vücudunda iz bırakırsa fitne de aynı şekilde kalbe yerleşir ve orada iz bırakır.
Hadiste fitnenin etkisine kapılmayan kalpler, cilalı taşa ve fitneye kapılanlar da alaca siyah renginde olup tepesi aşağı duran testiye benzetilmiştir.
Huzeyfe'nin, Hz. Ömer'e:
“Senin ile bu fitneler arasında kırılmak üzere olan kapalı bir kapı var” demekle; onun hayatında bu fitnelerin ortaya çıkmayacağını anlatmak istemektedir. “Kırılmak” ifadesiyle, fitnelerin önlenemeyeceğine işaret etmiştir. Çünkü kırılan bir şeyin yerine iadesi zordur.
Huzeyfe, Hz. Ömer'in şehid edileceğini bilmiş, fakat bunu Hz. Ömer'in yüzüne karşı söylemekten çekinereke kapalı bırakmıştır. Çünkü Hz. Ömer, kapıdan kastın kendisi olduğunu biliyordu. Huzeyfe'nin maksadı, Hz. Ömer'in öldürüleceğini haber vermek olmayıp ölümünden sonra fitnelerin ortaya çıkacağını bildirmek istemektedir.

116- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“İslâm (eşine rastlanmadık bir şekilde) garib olarak başladı, yine ilk başladığı gibi garîb olarak (eski) haline dönecektir. Gariblere müjdeler olsun!” [212][212]

Açıklama:

Garip, yabancı yerde bulunan kimseye denir. Hadis, müminin; hangi şartlarda olursa olsun gelecek hakkında karamsar ve kötümser olmaması gerektiğini belirtmektedir, öyleyse hadisi; “İslam, tarihte eşine rastlanmayan fevkalade hızlı bir yükselmeyle başladı. Ahir zamanda da tekrar böyle bir yükselmeye mazhar olacak” şeklinde anlamak, o mutlu günleri hazırlayan “Garipler olma” emel ve gayretine girmek daha uygundur.
Şu halde Resulullah (s.a.v.), İslam dışı adetleri hayattan çıkararak asli hüviyetiyle İslam'ı hayata tatbik edecek olan garipleri müjdelemekte, ümmete de böyle bir istikbali müjdelemektedir.
Hadisin bazı lafızlarında karamsarlık belirten ifadeler varsa bile, müjdeli hali anlatan şu hadis, garipleri şöyle anlatmaktadır:
“Garipler, benden sonra insanların ifsat edip bozdukları sünnetimi düzeltecek olan kimselerdir” [213][213]

117- Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ)'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“İslâm eşine rastlanmadık bir şekilde garib olarak başladı, yine ilk başladığı gibi garib olarak (eski) haline dönecek ve yılanın deliğine çekildiği gibi iki mescidin arasına çekilecektir.” [214][214]

Açıklama:

Bu hadiste; İslam'ın eşine rastlanmadık bir biçimde garib olarak başladığı, kıyametin sonuna doru garib olarak eski haline döneceği ve İslam'ın ilk başlangıç yerleri olan Mekke ile Medine'ye yani Mekke'deki Mescid-i Haram ile Medine'deki Mescid-i Nebevî'ye çekileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla da kıyamete yakın İslam'ın başladığı devre döneceği, müslümanların sayısının az olacağı ve bunların da zorluklarla karşı karşıya kalacağı bildirilmektedir.

Kısacası; bu hadiste, kıyamete doğru meydana gelecek bir hakikati haber verme vardır.

64- Ahir Zamanda İmanın Elden Gitmesi

118. Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Yeryüzünde “Allah, Allah” diyen kimse kalmadıkça kıyamet kopmayacaktır.” 215[215]

Açıklama:

Übbî'ye göre, kıyamet, müminlerin ruhları alınıp yeryüzünde hiç mümin kalmadıktan sonra kafirlerin üzerine kopacaktır. Dolayısıyla yeryüzünde “Allah, Allah” yani Lâ ilahe illallah/Allah'tan başka ilah yoktur diyen kimse olduğu sürece kıyamet kopmayacaktır.216[216]
Bu durum, kıyametin bütün alametlerinin ortaya çıktığını ve artık kıyametin kopma anının geldiğini ifade etmektedir.

65- Korkan Kimsenin İmanını Gizlemesi

119- Huzeyfe (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
İslam'ın ilk yıllarında Resulullah (s.a.v.)'le birlikte idik. Bize:
“İslam kelimesini söyleyenlerin kaç kişi olduğunu bana sayın?” buyurdu. Biz de:
“Ey Allah'ın resulü! Sayımız, altı yüz ile yedi yüz arasında olduğu halde (Mekke'li müşriklerin) bize bir kötülük edeceğinden mi endişeleniyorsunuz?”
dedik. Resulullah (s.a.v.):
“Sizler bilmezsiniz. Belki (bir şeyle) imtihan edilirsiniz” buyurdu.
Huzeyfe der ki: Bunun üzerine imtihana uğratıldık. O derece ki, bizden birisi, namazını bile ancak gizli kılmaya başladı. 217[217] Bu konuşmanın ve talimatın, Hendek kazılırken yada Uhud savaşma çıkılacağı zaman veya Hudeybiye seferinde meydana geldiğinle dair değişik görüşler vardır.

Resulullah (s.a.v.), müslümanların sayısını tespit etme emrini verdiği zaman sahabiler çok olduklarını ileri sürerek bu kalabalık kitle için korkma hikmetini bilememişlerdi. Resulullah (s.a.v.) ise verdiği cevapla başlarına bir belanın gelmesinin beklendiğini bir mucize mahiyetinde haber vermiştir.
Sahabilerin başına bela geldiğine ve o esnada bazı sahabilerin namazlarını bile gizli kıldıkları ile ilgili olarak Nevevî, bunun, Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra meydana gelen fitneler dönemindeki durum olabaileceğini belirtmiştir. Çünkü bu dönemde bazı sahabiler, fitnelere bulaşmamak için İnzivaya çekilerek tenha yerlere saklanır ve nerede olduğunun halk tarafından bilinmesini istemez ve namazlarını gizli kılarlardı. [218][218]
Buhârî'deki rivayete göre verilen talimat üzerine 1500 müslümanın ismi yazılmıştır. Buhârî'deki başka bir rivayette ise müslümanların 500 kişi olduğu tespit edilmiştir. Burada ise müslümanların sayısı 600-700 arası olduğu belirtilmektedir. Bu rivayetler arasında görülen farklı durumla ilgili olarak Nevevî şöyle der:
“500 kişiye dair rivayet, Medine ve çevresindeki müslümanların tamamından oluşan asker listesidir. 660 ile 700 arasındaki sayıya ait rivayet ise sadece Medine'deki müslüman asker sayısıdır.” [219][219]

66- İmanı Zayıf Olduğu için İmanına Karşı Korku Duyulan Kimsenin Kalbini İslam'a Alıştırma Ve Kesin Delil Olmadıkça Kati Surette İman Hükmü Vermenin Yasak Olması

120- Sa'd b. Ebi Vakkâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), bir topluluğa dünyevî bir takım hediyeler vermişti. Bunların içerisinde Sa'd'da oturmaktaydı.
Sa'd der ki: Resulullah (s.a.v.), onlardan birini bırakıp ona hiçbir şey vermemişti. Halbuki o, bana, onların içerisinde en hoşuma giden kişiydi. Resulullah'a:
“Ey Allah'ın resulü! Filanca kimseye niye bir şey vermedin? Allah'a yemin ederim ki, doğrusu ben, onu mümin olarak görmekteyim” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Ya da müslüman” buyurdu.

Bunun üzerine biraz sustum. Sonra o kimseyle ilgili bilgim bana galebe çalıp:
“Ey Allah'ın resulü! Filanca kimseye niye bîr şey vermedin? Allah'a yemin ederim ki, doğrusu ben, onu mümin olarak görmekteyim” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Ya da müslüman” buyurdu.
Bunun üzerine biraz daha sustum. Sonra o kimseyle ilgili bilgim yine bana galebe çalıp:
“Ey Allah'ın resulü! Filanca kimseye niye bir şey vermedin? Allah'a yemin ederim ki, doğrusu ben, onu mümin olarak görmekteyim” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Ya da müslüman. Ben, başkası benim için ondan daha makbul olduğu halde bazen sırf bir adam yüz üstü cehenneme atılır endişesiyle ona bir şeyler veriyorum” buyurdu. [220][220]

Açıklama:

Bu hadiste; Peygamber (s.a.v.)'in bir kimseye bir şey vermesini ve ihsanda bulunmasını haber vermektedir. Sa'd b. Ebi Vakkâs'ın görüp anlattığı bu paylaştırmada Resulullah (s.a.v.)'in imanı zayıf bazı kimselere ihsanda bulunmuş, imanı güçlü bazı fakir kimselere ise bir şey vermemişti. Bunu gören Sa'd, “Ey Allah'ın resulü! Filanca kimseye niye bir şey vermedin? Allah'a yemin ederim ki, doğrusu ben, onu mümin olarak görmekteyim” demiş, Peygamber (s.a.v.) ise buna sadece “Yada müslüman” cevabını vermekte yetinmiştir. Bu sözden kasdı; “Filanca mümindir diye kestirip atma, çünkü kalben iman edip inanmadığını bilmezsin. Mümin diyeceğine müslüman de. Zira müslüman, teslim olan anlamına gelmektedir.” Çünkü imanın batını ve yalnız Allah'ın bildiği gayb hallerinden olması, zahirî teslimiyete bakarak “müslüman” demenin daha uygun olduğu ifade edilmektedir.
Sa'd'ın gösterdiği bu kişi, Câil b. Suraka'dır. Fakir bir kimse olup Uhud ve diğer gazalara katılmıştı. Peygamber (s.a.v.)'in onu bırakıp da imanı zayıf olanlara bir şeyler vermesi, onun dininden dönmeyeceğini bildiği içindir. İmanı zayıf kimselere bir şeyler vermesi ise onların kalplerini İslam'a ısındırmak içindir. Bunlara, “Müellefe-i kulub” denilir. Nitekim Resulullah (s.a.v.),

“Başkası benim için ondan daha makbul olduğu halde (bazen sırf) bir adam yüz üstü cehenneme atılır endişesiyle ona bir şeyler veriyorum” demekle bu olayın bu yönünü anlatmak istemiştir. Kendisine bir şey verilmediği takdirde dinden dönmesi yada Peygamber (s.a.v.)'i cimrilikle suçlayarak dinden çıkmasıdır.

67- Delillerin Birbirini Desteklemesi Suretiyle Kalbin İtminanını Artırma

121- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“İbrahim (a.s):
“Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster,” demişti. Rabbî, ona:
“Yoksa inanmadın mı?” dedi. İbrahim:
“Asla! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için görmek istedim” [221]***[221]*** *dediğinde eğer onun bu sözünü bir şüphe olarak algılarsanız bu konuda biz İbrahim'den daha fazla şüpheye layıkız.*
Allah, Lût (a.s)'a da rahmet eylesin! O, kavminin eziyetlerine karşı:
“Keşke benim size karşı bir kuvvetim olsaydı yada sağlam bir kaleye sığınabîlseydim” [222]***[222]*** *derken zaten sağlam bir kaleye Allah'a sığınmıştı.*
Eğer ben de Yusuf (a.s)'ın kaldığı kadar uzun süre hapiste kalsaydım, hapisten çıkarılacağım haberini getiren haberciye gasb edilen hakkın geri verilmesine yönelik hükmün sonucunu beklemeden icabet ed(ip hemen çıkıverirdim.” [223][223]

Açıklama:

Peygamber (s.a.v.) burada üç olaya işaret etmektedir:
1- İbrahim (a.s)'ın, ölülerin nasıl diriltileceğine dair Örneğin kendisine gösterilmesi isteğiyle ilgilidir. Konuyla ilgili Bakara: 2/260 ayeti inince, bazı sahabiler: İbrahim (a.s) ölülerin diriltilmesi hususunda şüpheye düşmüş, fakat Peygamberimiz (s.a.v.) böyle bir şüpheye düşmedi' deyince, Resulullah (s.a.v.) üstün tevazu ve İbrahim (a.s)'ı kendi nefsine tercih ederek:

“Eğer onun bu sözünü bir şüphe olarak algılarsanız bu konuda biz) ibrahim'den daha fazla şüpheye layıkız” buyurmak suretiyle Hz. İbrahim (a.s)'da şüphenin sözkonusu olmadığını ifade etmiştir.
Buradaki “Şüphe”den maksat; kalbe geçici olarak gelen vesvesedir. Şüphenin terim anlamı olan “Tereddüt” durumu, kesinlikle İbrahim (a.s)'da meydana gelmemiştir. Çünkü kalbinde iman kökleşmiş olan bir insanda böyle bir tereddüdün bulunması düşünülemez. Peygamberlik mertebesine erişmiş bir kimsede böyle bir şeyin olması mümkün değildir. Hz. İbrahim (a.s) Ölülerin diriltilip diriltilmeyeceğim sormamış, sadece diriltmenin mahiyetini ve şeklini öğrenmek istemiştir.
2- Lut (a.s)'ın misafirlerini kendi kavminin kötü emellerinden korumak için Allah'a sığınması olayıdır. Lut kavmi, genç delikanlılarla cinsel ilişkide bulunma kötülüğünü alışkanlık haline getirdikleri için Allah bu kavmi helak etmeyi dileyince Cebrail, Mikail ve İsrafil'i yakışıklı delikanlılar suretinde Lut (a.s)'a misafir olarak göndermiştir. Olayın detayı, Hud: 11/77-83'de geçmektedir.
Lut (a.s) “Sağlam bir kale” ifadesiyle, Allah'ı kastetmiştir. Bu sözü, sırf misafirlerinin gönüllerini hoş etmek için söylemiştir.
3- Yusuf (a.s)'ın meşhur kıssasının bir bölümüdür. Yusuf: 12/50, 52'de geçtiğine göre; Yusuf (a.s)'ın suçsuzluğu kabul edilip bu kadar uzun süren haksız mahkumiyet karşısında hemen hapisten çıkmamış, suçunun tahkikat yapılmasını istemişti. Peygamber (s.a.v.), burada, Hz. Yusuf (a.s)'ın sabrını ve örnek davranışını anlatmaya çalışmaktadır. Yoksa böyle bir davranış karşısında ondan geri kalacağını anlatmak istememektedir.
Resulullah (s.a.v.) bu hadiste bu üç peygamberi övmüş ve takdir etmiştir. Aynı zamanda tevazu da göstermiştir. Çünkü bilindiği gibi Resulullah (s.a.v.) her bakımdan diğer peygamberlerden üstündür. Çünkü onun imanı, Allah'a tevekkülü ve sabn, bütün peygamberlerin -kinden daha üstündür. O, tüm yaratıkların en şereflisidir... Allah bizi onun şefaatına kavuştursun ve izinde yürümeye muvaffak eylesin.

68- Peygamber (s.a.v.)'in Tüm İnsalığa Peygamber Olarak Gönderilmesi Ve Diğer Bütün Dinlerin Yürürlükten Kaldırılması

122- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"İnsan oğlunu imana getirecek mucizeler verilmemiş hiçbir peygamber yoktur. Bana verilen (mucize) ise Allah'ın bana vahyettiği (Kur'an')du. Ben, kıyamet günü peygamberlerin içerisinde kendisine en çok tabisi olanı olmayı ümit etmekteyim." [224][224]

Açıklama:

Her peygambere zamanına göre insanları İnanmaya mecbur eden bazı mucizeler verilmiştir. Benim en büyük ve en açık mucizem ise Kur'an'dır. Çünkü Kur'an'ın üslubundaki belagatı, ihtiva ettiği gayb haberleri, imanı hakikatler, kıssalar, ahiret hayatı, toplumsal hayat, ahlakî ükeler, kıyamete kadar koruma altında olması, tüm insanlığa gönderilmiş olması ve daha bir çok özelliği sebebiyle böyle bir kitap başka bir peygambere verilmemiştir. Diğer peygamberlerin mucizeleri ise onların hayatı zamanında var olmuş, vefat edince mucizleri de sürekli olmamıştır. Onların mucizelerini görmek, ancak o peygamberlerle birlikte yaşayanlara özgü kalmıştır. Peygamberimizin Kur'an mucizesi ise kıyamet gününe kadar devam edecektir.

123- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer bu ümmetten bir yahudi yada Hıristiyan beni işitip sonra da benimle gönderilene iman etmeden Ölürse mutlaka cehennemliklerden olur.[225][225]

Açıklama:

Benim zamanımda ve benden sonra kıyamete kadar mevcut olanların hepsinin İslam'a girmeleri vaciptir. Resulullah (s.a.v.) burada Yahudi ve Hıristiyanlan, diğerlerine bir tenbih olarak anmıştır. Çünkü Yahudiler iie Hıristiyanların kitapları vardır. Kitapları varken onlaraın İslam'a girmeleri vacip olunca, kitabı olmayan diğer topluluklardan önce İslam'a girmesi daha öncelikli olmaktadır. [226][226]

Hadis, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderilmesiyle bütün dinleri yürürlükten kaldırıldığına delil teşkil etmektedir.

69- Resulullah (s.a.v.)’e Vahyin Başlaması Sahih-i Müslim Muhtasarı

124- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir;
“Resulullah (s.a.v.)'e ilk vahyin başlaması, uykuda, sadık/doğru rüya görmekle olmuştur. Gördüğü (her) rüya, sabahın aydınlığı gibi (apaçık) ortaya çıkardı.
Sonra ona, yalnız başına bir tarafa çekilmek sevdirildi. Artık Hıra mağarasına çekilip ailesinin yanma dönmeden önce orada birkaç gün ibadet ederdi. Bu maksatla da yanına azık alırdı. Azığı bittiğinde hanımı Hatice'nin yanma döner, yine bir o kadar müddet için azık hazırlardı.
Nihayet Hıra mağarasında bulunduğu bir sırada ansızın ona Hakikat geldi: Melek gelip ona:
“Oku!” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Ben okuma bilmem” dedi.
Resulullah (s.a.v.) sözüne devamla buyurur ki:
“O zaman melek beni tutup gücüm kesilinceye kadar sıktı.” Sonra beni bırakıp yine:
“Oku!” dedi. Ben de:
“Ben okuma bilmem” dedim.
Melek beni yine ikinci defa gücüm kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bırakıp yine:
“Oku!” dedi. Bende:
“Ben okuma bilmem” dedim.
Nihayet beni üçüncü defa tutup gücüm kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bırakıp şu;
“Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı! Oku! Rabbin, en büyük kerem sahibidir. O Rab ki kalemle (yazmayı) öğretti. O, insana bilmediği şeyleri öğretti” [227][227] ayetlerini okudu.
Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) o sıkma sebebiyle (heyecandan) boyun etleri titrer bir vaziyette (eve) döndü. Hatice'nin yanına varıp ona:

“Beni örtün, beni örtün” dedi. Bunun üzerine onu örttüler. Nihayet ürperti ondan gitti. Daha sonra Hatice'ye:
“Ey Hatice! Bana ne oluyor?” deyip başından geçenleri ona anlattı. Sonra da:
“Kendimden korktum!” dedi. Bunun üzerine Hatice, sakinleştirmek için ona:
“Aksine mutlu ol! Allah'a yemin ederim ki, Allah seni hiçbir zaman utandırmaz. Çünkü sen akrabayla ilgilenirsin, sözün doğrusunu söylersin, işini görmekte aciz olan kimselerin yükünü yüklenirsin, fakire hiç kimsenin kazandıramayacağını kazandırırsın, misafiri doyurursun ve Hak yolunda ortaya çıkan olaylar karşısında (insanlara) yardım edersin” dedi.
Bunun üzerine Hatice, Resulullah (s.a.v.)'ı alıp amcasının oğlu yani babasının kardeşinin oğlu olan Varaka b. Nevfel'in yanma götürdü. Varaka, cahiliye döneminde Hıristiyan dinine girmiş bir kimse olup Arapça yazmasını bilen, Allah'ın yazmasını dilediği kadar İncil'den İbranice bir kısım şeyler yazan ve gözleri kör olmuş yaşlı bir kimseydi. Hatice, ona:
“Ey amca (oğlu)! Yeğenini bir dinle!” dedi. Varaka:
“Ey yeğenim! Ne görürsün?” dedi.
Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ona gördüğü şeyleri anlattı. Varaka, Resulullah (s.a.v.)'e:
“Bu, Musa'ya indirilen Namusu Ekber/Cebrail'dir. Keşke davet günlerinde genç olsaydım. Keşke kavmin seni çıkaracakları zaman hayatta bulunsaydım” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Onlar, beni çıkaracaklar mı?” diye sordu. Varaka:
“Evet, çıkaracaklar. Çünkü senin gibi bir şey getiren her adam/peygamber mutlaka kavmi tarafından düşmanlığa uğrar. Eğer senin davet günlerine yetişirsem sana son derece yardım ederim” dedi.[228][228]

Açıklama:

Vahiy kelimesi sözlükte; gizli konuşmak, emretmek, ilham etmek, ima ve işaret etmek, acele etmek, seslenmek, fısıldamak, mektup yazmak gibi anlamlara gelmektedir.

Terim olarak ise Allah'ın şeraitlardan ve haberlerden peygamberlerine tebliğ etmek istediği şeyleri gizlice ve kendilerinde bunun Allah'tan olduğuna zaruri ve kesin İlim hasıl olacak Şekilde bildirmesidir.
Bu hadiste; vahyin nasıl başladığı bildirilmektedir. Kur'an'ın ilk inen ayetleri Alak suresinin ilk beş ayetidir. Bu rivayette ise sadece ilk üç ayet belirtilmiştir.
Yine bu hadis; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in getirdiği gaybî hallere ve şer'î emirlere kesinlikle 'nanmayı gerektiren bir giriş niteliğindedir. Çünkü vahyin hakikati, kendi kafasından düşünüp akıl ve görüşüyle kanun yapmaya kalkışan insan ile herhangi bir değiştirme ve kısaltma yada fazlalık yapmadan doğrudan doğruya kendi Rabbİnden aldığı emir ve yasakları insanlara tebliğ eden insan arasında yegane ayırıcı bir çizgidir.
Vahyin perde arkasından gelme imkanı olduğu halde niçin Resulullah (s.a.v.) ilk defasında, Cebrail'i dünya gözüyle gördü? Niçin yüce Allah, Resulünün kalbine, Cebrail'i görmesinden dolayı korku bıraktı ve onu hayrete düşürdü? Niçin bundan sonra vahiy, uzun bir müddet kesilmişti? Bu ve benzeri sorular, vahyin ilk başladığı şekle nispetle çok tabiîdir. Çünkü bunda; İslam'a fikrî savaş açanların ortaya attıkları şirke düşmekten, batıl ve uydurma hileleriyle etkilenmekten koruyacak saf hakikat yer almaktadır. Dolayısıyla bu hadis, İslam'a şüphe sokarak din düşmanlığı yapan kişilerin, insanları, Allah'ın Resulullah (s.a.v.)'e ikram buyurduğu peygamberlik ve vahiy konusunda yanlış bilgilere sevk etmek için gösterdikleri tüm çabalan boşa çıkarmaktadır.
Resulullah (s.a.v.)'in vahiy gelmezden önce Hıra dağında yaptığı ibadetin mahiyeti hakkında alimler ittifak etmişlerdir. Bazılarına göre kendinden önceki şeriatlardan birine tabi olarak ibadet etmiştir. Bu görüşü ileri sürenler de kendi aralarında ihtilafa düşüp bu ihtilaf neticesinde sekiz görüş ileri sürülmüştür.
Alimlerin cumhuruna göre ise hiçbir şeriata tabi olmadan yüce Allah'ın kendisine ihsan ettiği marifet nuruyla ibadet ederdi. Resulullah (s.a.v.)'in o zamanki ibadeti, tefekkür ve ibret alma suretiyle olmuştur.
İbn Sa'd'rn rivayetine göre Cebrail'in vahiy getirmesi, Ramazan ayının 17. gününe rastlamaktadır. Peygamber (s.a.v.) o sırada 40

yaşında idi.
Peygamber (s.a.v.) kendisine gelenin şeytan değil de Cebrail olduğunu acaba nereden bilmiştir? Yine Cebrail'in getirdiği vahyin batıl değil de hak olduğunu nasıl anlamıştır? Bu sorulara Aynî şöyle cevap vermiştir: Peygamber (s.a.v.)'in yalancı değil sadık olduğunu ispat için Yüce Allah bize mucize denilen delili nasıl ikame ettiyse, Peygamber (s.a.v.)'e de gelenin şeytan değil melek olduğuna ve Allah tarafından gönderildiğine delil yaratmıştır.
Resulullah (s.a.v.)'in ibadet için Hıra dağını tercih etmesi, bazılarına göre üzerinden Kabe göründüğü içindir.

70- Resulullah (s.a.v.)'in Geveleyin Semalara Yürütülmesi Ve Beş Vakit Namazın Farz Kılınması

125- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Ebu Zerr (r.a)'ın anlattığına göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
“Mekke'de bulunduğum bir sırada evimin tavanı aralanıp Cebrail İndi, göğsümü yardı, sonra onu zemzem suyuyla yıkadı, sonra hikmet ve imanla dolu altından bir tas getirip onu göğsüme boşalttı. Sonra da göğsümü kapattı. Daha sonra elimden tutup semaya çıkardı. Birinci semaya geldiğimiz zaman Cebrail onun bekçisine:
“Kapıyı aç” dedi. Bekçi:
“Kim o?” diye sordu. Cebrail:
“O, Cebrail'dir” diye cevap verdi. Bekçi:
“Yanında kimse var mı?” diye sordu. Cebrail:
“Evet, yanımda Muhammed (s.a.v.) var” dedi. Bekçi:
“O peygamber olarak gönderildi mi?” diye sordu. Cebrail:
“Evet gönderildi” dedi.
Bunun üzerine semanın bekçisi kapıyı açtı. Birinci kat semaya yükseldiğimiz zaman bir de baktım ki orada bir kişi duruyor. Sağ tarafında bazı karaltılar ve sol tarafında da bazı karaltılar vardı. Sağ tarafına baktığında gülüyor, sol tarafına baktığında ise ağlıyordu. Bu kişi, bana:
“Salih peygamber ve salih evlat, hoş geldin!” dedi. Ben:
“Ey Cebrail! Bu kim?” diye sordum, O da:
“Bu, Adem (a.s)'dır. Sağında ve solundaki şu karaltılar, çocuklarının ruhlarıdır. Sağdakiler cennetlikler ve sol tarafmdakiler ise

cehennemliklerdir. Dolayısıyla sağ tarafına bakınca gülüyor, sol tarafına bakınca da ağlıyor" dedi.

Daha sonra Cebrail beni daha yukarıya çıkardı. Nihayet ikinci kat semaya geldi. Onun bekçisine:

"Kapıyı aç" dedi.

ikinci kat semanın bekçisi de, ona, birinci kat semanın bekçisinin söylediğini söyleyip sonra da kapıyı açtı.

Enes der ki: Ebu Zerr, Peygamber (s.a.v.)'in göklerde Adem, İdris, İsa, Musa ve İbrahim'in -Allah'ın salati onların hepsinin üzerine olsun- bulduğunu anlattı. Fakat onların yerlerinin nasıl olduğunu tespit etmedi. Sadece Adem (a.s)'ı birinci kat semada ve ibrahim (a.s)'ı da altıncı kat semada bulduğunu söyledi.

Dedi ki:

"Resulullah (s.a.v.) ile Cebrail, İdris (a.s)'ın yanına uğradıkları zaman İdris (a.s):

"Salih peygamber ve salih kardeş, hoş geldin!" deyip onların yanından geçip gitti. Cebrail'e;

"Bu kim?" dedim. O da:

"Bu, idris'tir dedi.

Daha sonra Musa (a.s)'a uğradım. O da:

"Salih peygamber ve salih kardeş, hoş geldin!" dedi. Cebrail'e:

"Bu kim?" dedim. O da:

"Bu, Musa (a.s)'dır" dedi.

Daha sonra İsa (a.s)'a uğradım. O da:

"Salih peygamber ve salih kardeş, hoş geldin!" dedi. Cebrail'e:

"Bu kim?" dedim. O da:

"Bu, Meryem oğlu İsa (a.s)'dır" dedi.

Daha sonra İbrahim (a.s)'a uğradım. O da (bana):

"Salih peygamber ve salih kardeş, hoş geldin!" dedi. Cebrail'e:

"Bu kim?" dedim. O da:

"Bu, İbrahim (a.s)'dır" dedi.

Resulullah (s.a.v.) (sözüne devamla) şöyle buyurdu: Sonra Cebrail beni daha yukarıya çıkardı. Nihayet öyle bir seviyeye çıktım ki, orada kalemlerin hışırtısını işitiyordum.

Yine Resulullah (s.a.v.) (sözüne devamla) şöyle buyurdu: Allah ümmetime elli (vakit) namaz farz kıldı. Ben bunu alıp dönerken Musa'nın yanına uğradım. Musa (a.s):

“Rabbin ümmetine neleri farz kıldı?” dedi. Ben:
“Onlara elli (vakit) namaz farz kıldı” dedim. Musa (a.s) bana:
“Öyleyse Rabbine dön. Çünkü senin ümmetin buna güç yetiremez” dedi.
Bunun üzerine Rabbime döndüm. O da, bu namazların bir kısmını azalttı. Tekrar Musa (a.s)'a dönüp durumu ona anlattım. Musa (a.s):
“Rabbine dön. Çünkü senin ümmetin buna güç yetiremez” dedi. Bunun üzerine Rabbime (beşinci defa) döndüm. Rabbim (sonunda):
“Bu namazlar beş vakittir. Fakat bu beş vakit namaz, sevap itibariyle elli vakit sevaba eş değerdedir. Ben de söz (bir olup artık) değişmez” buyurdu.
Bunun üzerine Musa (a.s)'a dönüp durumu ona anlattım. Musa (a.s):
“Rabbine dön” dedi. Ben de:
“Artık Rabbimden utanır oldum” dedim.
Daha sonra Cebrail beni daha ileriye götürüp ta Sidretu'I-Müntehâ'ya vardık. Onu öyle bir renkler kaplamıştı ki, bunların ne olduklarını bilmiyorum. Sonra beni cennete girdirildim. Bir de baktım ki, cennette inciden kubbeler var. Toprağı da misk (gibiydi).” [229][229]

Açıklama:

Miraç: Mescid-i Aksa'dan Allah ile görüşmesine kadar geçen olaya ise, “Miraç” denilmektedir.
İsra: Hz. Peygamber (s.a.v.), bir gece Kabe'nin avlusunda Hatim kısmında yada Hıcr'da uyku ile uyanıklık arasında iken Cebrail gelip onun göğsünü yanp kalbini imanla ve hikmetle dolu altından bir kap içerisinde zemzemle yıkadıktan sonra Burak denilen bir hayvanı getirip Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ona bindirip Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya götürür. İşte geceleyin yapılan bu yürüyüşe, “İsrâ” denilir.
İsrâ olayı, Kur'an'ın İsrâ: 17/1 ayetinde de geçmektedir. İsrâ olayı, hicretten 1 yada 1.5 yıl önce meydana gelmiştir.
Burak; merkepten büyük, katırdan küçük beyaz bir hayvandır. Resulullah (s.a.v.), mi'rac gecesi bununla yolculuk yapmıştır.
Yüce Allah, Kur'an'ın; Bakara: 2/29, İsrâ: 17/44, Mü'minûn: 23/86. Fussilet: 41/12, Talâk: 65/12, Mülk: 67/3, Nûh: 71/15 ayetlerinde göğün yedi kat olduğundan bahsetmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), Miraç yolculuğu sırasında göğün birinci katında Hz. Adem, ikinci katında Hz. İsa ile Hz. Hz. Yahya, üçüncü katında Hz. Yûsuf, dördüncü katında Hz. İdris: beşinci katında Hz. Harun, altıncı katında Hz. Musa, yedinci katında Hz. İbrahim'le görüşüp onlara selam vermiştir.
Hz. Peygamber (s.a.v.), göğün her katında karşılaştığı peygamberin bedeniyle değil de, ruhuyla konuşmuştu. Çünkü bedenler, toprak altındadır. Ruhlar, bedenlerden ayrı yaşamaktadırlar. Bu durum, ikinci surun üfürülmesine kadar devam eder. ikinci sur üfürüldükten sonra ruhlar rekrar bedenlerine girip mahşer yerine doğru gider.
İslam alimleri, bedenden ayrılan ruhların nerede oldukları konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunları kısaca derecelerine göre şöyle sıralayabiliriz:
1- Peygamberlerin ruhları. Bunlar, bedenden çıktıktan sonra misk ve kâfura benzer bir şekilde Cennete gider ve orada kendileri için hazırlanmış olan nimetlerle nimetlenirler. Yalnız peygamberlerin ruhlarının dereceleri birbirinden farklıdır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), Mirac'ta peygamberlerin her birini ayrı bir makam (=sema)da rastlamıştı.
2- Allah yolunda şehit olmuş olanların ruhları. Bunlar, cennette yeşil kuşların kursaklarında cennet nimetlerini yer ve nzıklanırlar.
3- Müminlerin itaatkar olanların ruhlan. Bunlar da, cennette olup sadece makamlarına bakarak nimetlenirler.
4- Müminlerden asi olanların ruhlan. Bunlar, sema ve yer arasındadırlar.
5- Kafirlerin ruhları. Bunlar ise, yedi kat yerin altındaki “Siccîn”de siyah kuşların ağzında veya kursaklarında azab olunmaktadırlar.
Ruhun mahiyeti konusunda Allah ve Resulünden detaylı bir bilgi gelmemiştir. Bizim ruh hakkında bildiklerimiz ise; onun cisme girdiği, ona canlılık verdiği, ruh sayesinde cisimde idrakin, tefekkürün, ilmin, irade ve ihtiyarın, sevgi ve nefretin ortaya çıkmasıdır ki, bu özellikler onu cisimden ayırır. Bu sebeple de ölüm, insan için yok olmak değil, ruhun göç etmesidir.
“Namaz” kelimesinin Arapça karşılığı, “Salaf”tır. Bu kelime; dua, yalvarma ve niyaz anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise; belirli vakitler içerisinde Allah için eda edilen, özel bir takım hareketlerle yapılan bir ibadettir.

İslam'ın şartlarından birini oluşturan namaz, bizi, Allah'a yaklaştıran ve ruhumuzu kötülüklerde/ı arındıran ibadetlerin başında gelir.
Beş vakit namaz, Miraç gecesinde farz kılınmıştı. Bu husus, Kur'an'ın, Nisa: 4/103. ayetinde müminler üzerine vakitleri belli bir farz olduğu belirtilmiştir. Böylece beş vakit namaz, sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere tayin edilmiş, özel sınırlarıyla sınırlanması ve nasıl kılmağı Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından açıklanıp İzah edilmiş ve o zamandan beri müslümanlar arasında yapılması zorunlu görevlerden biri olmuştur.
Hz. Peygamber fs.a.v.), Mirac dönüşünde semanın altıncı katında Hz. Musa (a.s)'a uğrayıp ona, yüce Allah'ın, kendi ümmetine hergün elli vakit namaz kılmayı farz kıldığını haber verdi. Hz. Musa (a.s), Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, Rabbine geri dönmesini ve bunu ümmetinden hafifletmesi gerektiğini belirtti. Çünkü yüce Allah, İsrailoğullarına iki vakit namazı farz kıldığı halde onlar bunu yapmamışlardı. Üstelik Hz. Musa (a.s), onlara en şiddetli muameleyi uyguladığı halde yine başarılı olamamıştı. İşte Hz. Musa (a.s}, bu gerçeği gördüğünden ötürü Hz. Peygamber (s.a.v.)'i, yüce Allah'a geri göndermeye çalıştı.
Hz. Peygamber (s.a.v.), namazı, beş vakite ininceye kadar Hz. Musa (a.s) ile Rabbi arasında gidip gelmeye devam etti. Fakat bundan sonra gitmeye razı olmadı. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ümmetine “Beş vakit namaz” farz kılındı.
Daha önce müslümanlar, sabah-akşam olmak üzere günde iki defa namaz kılıyorlardı. Hicretten 1 yada 1.5 yıl önce meydana gelen İsrâ gecesinde beş vakit namaz müslümanlara farz kılınmış oldu.
Kur'an'da, namazın, müminler üzerine düzenli ve belirli vakitlerde yazılı kesin bir farz olduğu belirtilmektedir. [230][230] Yine bu vakitler, Kur'an'ın, İsrâ: 17/78, Hûd: 11/114, Tâha: 20/130, Rûm: 30/17-18 gibi ayetlerinde öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah olmak üzere beş vakit olarak tayin edilmiştir. Özel sınırlanyla sınırlanması ve nasıl kılınacakları da, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından açıklanmış ve o zamandan beri yapılagelerek de müslümanlar arasında yapılması zorunlu görevlerden biri olarak korunmuştur.

71- Sidretul-Munteha

126- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.) göklere çıkarıldığı gece Sidretu'l-Müntehâ'ya götürüldü. Sidretu'l-Müntehâ, altıncı kat semadadır. Yeryüzünden semaya çıkarılan orada son bulur ve sonra alınır. Onun yukaraısmdan inen şeyler de onda karar kılar, sonra ondan alınır.
“Abdullah İbn Mes'ud burada der ki;
“Sidre'yi kaplayan kaplıyordu” [231][231] ayetini okuyup “Sidretu'l-Müntehâ”yı, 'altından yapılma pervaneler” diye tefsir etmiştir.
Sonra Resulullah (s.a.v.)'e orada üç şey verildi:
1- Beş vakit namaz verildi.
2- Bakara suresinin son ayetleri (=Amenerresulu) verildi.
3- Ümmetinden Allah'a şirk koşmayan kimselerin büyük günahları bağışlanmıştır. [232][232]

Açıklama:

Sidretu'l-Müntehâ: “Müntehâ” kelimesi sözlükte; son, nihayet, bitiş anlamlarına gelmektedir. “Sidre” kelimesi de, ağaç anlamına gelmektedir.
“Allahu Teâlâ'nin zât âlemi demektir ki, buraya ne meleklerin büyükleri, ne de Peygamberlerin büyükleri dâhil olabilir. Nitekim hadis-i şerifte de Hz. Peygambere refakat eden Cebrail aleyhisselâm da Peygamberimizi buraya kadar götürmüş, buradan ileriye geçmeye izinli olmadığını ifade ederek, bundan sonra Cenâb-ı Hakk'ın daveti sebebiyle Hz. Peygamberin yalnızca gideceğini bildirmiştir. İşte bu yüzden bu terkib “Son sınır, son hudud veya sınırın sonu” diye anlaşılmıştır.
Ayrıca “Cennetin uçlanndandır, üzerinde Sündüs ve Istebrekın cennetlerinin etekleri vardır”, diye açıklanmış, Keşşafta da Sidretül-Müntehâ', “Cennetin nihayetinde ve sonundadır” diye geçmektedir.
“Sidretül-müntehâ” şeklinde Kur'ân-ı Kerim'de Necm suresinin 14. âyetinde geçmektedir. Ayrıca Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Mirac'ını anlatan ve bir çok sahabeden rivayet edilen Hadis-i şerifte de geçmektedir.
Sidr denilen bu ağaç cennetin en üst kısmındadır. Eskilerin ve yenilerin ilminin ulaştığı son noktadır. Arşın sağında yer almaktadır. Mi'rac gecesinde bu mevkiye vardıklarında Cibril geride kalmış;

Rasulullah (s.a.v.) geri kalmasının sebebini sormuş, Cibril şöyle cevap vermiştir:
“Bu makam dostun dostta kalacağı bir makamdır. Eğer kıl kadar ileri gidersem yanar kül olurum. Bundan sonrasını geçmek sadece sana bahşedilmiştir...” [233][233]
“Sidretüi-Müntehâ” denilmesinin sebebi, buraya hem büyük meleklerin, hem de büyük peygamberlerin geçememesi ve burası hakkında bilgilerin yeterli olmamasıdır. Bunun için bu tabir kullanılmış ve beşeri, yani insanlara ait ilmîn son sınırı diye de açıklanmıştır. Gerek peygamberlerin, gerekse diğer yaratılmışlardan her âlimin ilmi burada son bulur, ondan ileri geçemez.
Büyük müfessirlerden Fahruddîn er-Râzî, Sidretü'l Müntehâ'yı; akılların hayretle kaldığı, bundan daha şiddetli bir hayretin tasavvur edilemeyeceği, insanın son derecede hayrete düştüğü bir makam olarak tavsif ettikten sonra; sadece, Hz. Peygamberin hayrette kalmadığını, Şaşmadığın, gördüklerini açıkça gördüğünü kaydetmektedir. Öyleyse biz âciz insanların Sidretü'l-Müntehâ'yı kesin olarak “Şudur veya budur” diye açıklamamız mümkün görülmemektedir. Necm suresinin 9. âyetine ve hadis-i şerifteki rivayete göre, sadece Peygamberimize “Kâb-ı Kavseyne” kadar yaklaşmasına müsaade edilmiştir. Sidretü'l Müntehâ'dan ilerisi Sayb âlemidir ki, Allahü Teâlâ'dan başka hiç kimsenin ilmine ve bilgisine giremez, yani insanî son sınırıdır. Buradan ötesi Allahü Teâlâ'nın “Zât Âlemi” diye adlandınldığı için. Bu deyimi açık ve seçik bir tarzda ortaya koymamız mümkün değildir. B.k.z. Şamil İslam Ansiklopedisi, Sidretu'l-Müntehâ maddesi.

72- Peygamber (s.a.v.)'in Miraç Gecesi Rabbini Görüp Görmediği Meselesi

127- Mesrûk'tan rivayet edilmiştir; Aişe'nin yanında yaslanmış oturuyordum. Bana:
“Ey Ebu Âişe! Üç şey vardır ki, kim bunlardan birini söylerse Allah'a en büyük İftira etmiş olur” dedi. Ben:
Bunlar nedir?' dedim. Âişe:

1- *“Kim, Muhammed (s.a.v.)'in Rabbini gördüğünü söylerse Allah'a en büyük iftira etmiş olur”* dedi.
Bu sırada yaslanmış vaziyetteydim. Hemen oturup:
“Ey Müminlerin annesi! Beni bir dinle, acele etme. Yüce Allah,
“Doğrusu onu (Cebrail'i) apaçık ufukta görmüştür” 234[234]
“Doğrusu onu Cebrail'i bir inişinde daha görmüştü” 235[235] buyurmuyor mu?” dedim. Âişe:
Bu ümmetten, Resulullah (s.a.v.)'e bu meseleyi ilk soran benim. Çünkü Resulullah (s.a.v.):
“O, Cebrail'dir. Bu iki görmem dışında onu asli şeklinde bir daha görmedim. Onu, vücudunun büyüklüğü yer ile gök arasım kaplamış halde semadan inerken gördüm” buyurdu.
Yüce Allah'ın,
“Gözler O'nu görüp idrak edemez. O ise bütün gözleri görüp idrak eder. Ve O, Latiftir, Habîr'dir” 236[236] buyurduğunu duymadın mı?. Yine Yüce Allah'ın,
“Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yada perde arkasından konuşur veya bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O, Aliyy (pek yüce)dir, Hakim (=hüküm ve hikmet sahibi)dir” 237[237] buyurduğunu işitmedin mi?” dedi.
Âişe sözüne devamla şöyle dedi:
2- *“Kim, Muhammed (s.a.v.)'in Allah'ın kitabından bir şey gizlediğini söylerse Allah'a en büyük iftira atmış olur. Çünkü Allah, “Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun”* 238[238] buyurmaktadır.
Yine Âişe sözüne devamla şöyle dedi:
3- *“Kim, yarın ne olacağını bildirebileceğini söylerse Allah'a en büyük iftira atmış olur. Çünkü Yüce Allah, “De ki: Göklerde ve yerde, Allah'tan başka kimse gaybı bilemez”* 239[239] buyurmaktadır.240[240]

Açıklama:

Hz. Âişe, Allah'ın görülmesi meselesini kabul etmemektedir.

73- Peygamber (s.a.v.)'in “O, Bir Nurdur. Onu Nasıl Görebilirim Ki” Sözü

128- Ebu Zerr (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s,a.v)'e:
“Miraç gecesinde Rabbini gördün mü?” diye sordum. O da:
“O, bir nurdur. Onu nasıl görebilirim ki!” buyurdu.[241][241]

Açıklama:

Allah'ın görülüp görülemeyeceği meselesi, alimler arasında tartışmalıdır. Bazı alimler, Allah'ın görülemeyeceğini iddia ederken, bazıları da Allah'ın görülebileceğini ileri sürmüşlerdir. Allah'ın görülüp görülemeyeceği iki şekilde ele almak lazım:

1- Allah'ın Dünyada Görülmesi:

Dünyada uyanıkken Allah'ın görülmesi meselesinde de ihtilaf edilmiştir. Bazıları, bunun mümkün olduğunu, bazıları da mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir.
a- Mümkün olduğunu söyleyenler, bu konuda, Miraç gecesi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Allah'ı gordüğününe delalet eden hadisleri delil getirmişlerdir.
b- Mümkün olmadığını söyleyenler ise, bu konuda yine Miraç gecesinde Resulullah (s.a.v.)'in, Rabbini görmediğine delalet eden hadisler ile Hz. Musa (a.s)'ın Allah'ı görmek isteyip de göremediği ile ilgili A'raf: 7/143 ayetini delil getirmişlerdir.

2- Allah'ın Ahirette Görülmesi:

Ehl-i Sünnet ve'1-Cemaat, müminlerin cennette Allah'ı göreceklerini ileri sürmüşlerdir.
Şiiler, Hariciler, Mutezililer ile Mürcie mezhebinden bazıları, Allah'ın Cennette görülemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar, bir şeyin görünmesi için; o şeyin, bir cisim olması, bir yerde bulunması, bîr engel bulunmaksızın görenin karşısına gelmesi gibi akil ve dayanaksız bir takım şartlar koşmuşlardır.

Ehl-i Sünnet ve'1-Cemaat ise; görülecek şeyin vücudundan başka hiçbir şart koşmamıştır. Çünkü görmek, Allah'ın yarattığı bir idraktir. Müminler, Allah'ı; hem mahşerde ve hem de Cennette göreceklerdir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'den Kıyâme: 75/22-23 ayetleri delil olarak getirilmiştir.

74- Allah'ın Uyumaması, Perdesinin Nurdan İbaret Olması, Perdeyi Kaldıracak Olsa Yüzünün Parıltılarının Gözünün Ulaşabildiği Bütün Mahlukatı Yakması

129- Ebu Musa (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) aramızda ayağa kalkıp şu beş cümleyi söyledi:
“Şüphesiz ki yüce Allah uyumaz. Zaten O'na uyumak da yakışmaz. Adalet terazisini indirir ve kaldırır. Gündüzün amelinden önce O'na gecenin ameli, gecenin amelinden önce de gündüzün ameli arzolunur. O'nun perdesi, “Nur”dan ibarettir. Eğer perdeyi kaldıracak olursa yüzünün nur ve parıltıları, gözünün ulaşabildiği bütün mahlukatım yakardı.” [242][242]

Açıklama:

Bir önceki hadiste*, “O, bir nurdur. Onu nasıl görebilirim ki!”* ifadesi geçmektedir. Burada ise bir nur gördüğü belirtilmektedir. Zahiren bu iki rivayet birbirine ters görünse de gerçekte aralarında zıtlık yoktur. Çünkü birinci rivayetteki “Nur”, gözlerin tahammül edemediği Kahir Nûr'dur. ikincide ki “Nur” ise gözün tahammül edebeileceğî “Nur” manasındadır.
Kadı İyâz konuyla ilgili olarak şöyle der: Bu rivayet, bize gelmedi, bunu esas nüshaların hiçbirinde görmedim. Yüce Allah'ın zatının nur olması imkansızdır. Çünkü nur, cisim kabilindendir. Yüce Allah ise bundan *münezzehtir. Bütün Ehl-i sünnet imamlarının mezhebi budur. Dolayısıyla;*

“Allah, göklerin ve yerin nurudur” [243][243] ayeti ile hadislerde Allah'a nur ifadesinin verilmesi, onlardaki nurun sahibi ve yaratıcısı demektir. Bazıları “Göklerde ve yerde yaşayanların hidayetçisidir” demiştir,

bazıları da “Mümin kullarının kalplerini nuriandıncıdır demişlerdir.[244][244]
“Allah uyumaz.” Çünkü uyku, dalgınlık ve aklın çalışmaması halidir. Uyuyan kimseden his dahi gider. Yüce Allah ise böyle şeylerden münezzehtir.
“Adalet terazisini indirip kaldırmaktan” maksat; bazılarına göre Allah, kıyamet Sünü kullarının amellerini tartarken ve rızıklannı verirken mizanın kefelerini kaldırıp indirmek suretiyle rızık takdirini, mizanla tartmaya benzetmektedir.
Bazılarına göre ise metinde geçen “Kist” kelimesiyle “Rızık” kast edilmiştir. Dolayısıyla her yaratığın rızkına “Kist” denilir. Çünkü yüce Allah, bazı yaratıkların rızkını çok vermekte, bazısını ise az vermektedir.
“Perde”nin hakikati ancak sınırlı olan cisimlerde düşünülebilir. Yüce Allah ise cisimden, had ve hududdan münezzehtir. Dolayısıyla burada kastedilen, O'nu görmeye engel olan şeydir. Bu engel olan şeye “Nur” denilmesi, âdeten nur ile ateşin şuaları görmeye engel olmasındandır.
“Allah'ın yüzü”nden maksat, zatı olduğu gibi, *“Gözünün ihata ettiği”* ifadesiyle de bütün mahlukatı kastedilmiştir.Çünkü yüce Allah'ın görmesi, bütün kainatı ihata etmektedir.
“Eğer perdeyi kaldıracak olursa yüzünün nur ve parıltıları, gözünün ulaşabildiği bütün mahlukatmı yakardı” ifadesinden kastedilen ise Allah, nur ve celalini bir açsa o nur bütün mahlukatı yakardı demektir.

75- Müminlerin Ahirette Rablerini Göreceklerinin İspatı

130- Suheyb (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Cennetlikler cennete girdiği zaman Yüce Allah:
“Sîze daha ziyade bir şey vermemi ister misiniz?” buyuracak. Onlar da:
“Sen bizim yüzlerimizi ağartmadın mı? Bizi cennete koyarak cehennemden kurtarmadın mı? (Bize bu yeterli)” diyecekler.
Bunun üzerine Yüce Allah perdeyi kaldıracak, artık onlara, Rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilmiş olmayacaktır. [245][245]

Yüce Allah'ın,
“Güzel amelde bulunan kimselere “Husna” daha güzeli, bir de “Daha fazlası” Allah'ı görme vardır” [246][246] ayetine göre; “Güzel amel” yada “İyi iş” yapma, Allah'ın beğenisine layık ve rızasına uygun şeyler yapmaktır. Bundan “Daha güzel” olan ise, Cennettir, “Daha fazlası” ise, Cennette Allah'ı görmedir.
Cenab-ı Allah, lütfuyla ve rahmetiyle, kendisine samimi ve iyi niyetle yapılan amellere karşılık Cenneti vaat etmiştir. Yoksa hiç kimsenin ameli, kendisini Cennete götürecek durumda değil.
Cennetlikler, Allah'ın rahmeti ve lütfuyla, Cennete girdiği zaman, Yüce Allah, onlara, Cennetin yanı sıra “Daha fazla” bir şey vermek isteyecek. Onlar da, “Bizi Cennete koyarak Cehennemden kurtarmak suretiyle yüzlerimizi ağarttın”, “Daha fazla” ne isteyebiliriz ki? diyecekler. Bunun üzerine Yüce Allah, perdeyi kaldırıp onlara görünecektir. İşte bu durum, müminler için Cennetin yanı sıra bir fazlalıktır.

76- Kıyamet Gününde Allah'ı Görmenin Yolunu Bilme

131- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Bazı insanlar, Resulullah (s.a.v.)'e:
“Ey Allah'ın resulü! Biz kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz?” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Dolunay halindeki bir gecede hiçbir engel yokken Ay hakkında şüpheye düşer misiniz?” buyurdu. Sahabiler:
“Hayır, ey Allah'ın resulü!” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Hiçbir engel yokken Güneş hakkında şüpheye düşer misiniz?” buyurdu. Sahabiler:
“Hayır” dediler. Resulullah (s.a.v.):
Siz Allah'ı işte böyle kesinlikle göreceksiniz, insanlar kıyamet günü toplanır, daha sonra yüce Allah:
“Kim dünyada neye kulluk ettiyse onun ardına düşsün” buyuracak.
“Bunun üzerine dünyadayken güneşe tapan kimse güneşin, aya tapan kimse ayın ardına takılacak, putlara/tağutlara tapanlar da onların peşlerine düşeceklerdir. İçlerinde münafıkları da olduğu halde (sadece) bu ümmet kalacak. Derken yüce Allah onlara daha önce tanıdıklarından başka bir suretle tecelli edip:

Ben sizin Rabbinizîm" buyuracak. Onlar Allah'ı tanıyamadıkları için:
"Biz senden Allah'a sığınırız! Rabbİmiz bize gelinceye kadar bizim yerimiz burasıdır. Rabbimiz geldiği zaman biz O'nu tanırız" diyecekler. Bunun üzerine vüce Allah, (karşılarında) onların tanıdıkları suretiyle tecelli edip:
"Ben sizin Rabbinizim" buyuracak. Onlar da:
"Evet, bizim Rabbimiz sensin!" diyerek O'na tabi olacaklar.
"Cehennemin üzerine sırat (köprüsü) kurulacak; ondan ilk geçen ben ve ümmetim olacak. O gün peygamberlerden başka konuşan hiç kimse olmayacak. O gün Peygamberlerin duası:
"Allahım! Selamet ver. Selamet ver" demek olacak. Cehennemde deve dikeni gibi çengeller olacak. Sîz hiç deve dikenini gördünüz ü?" buyurdu. Sahabiler:
"Evet, ey Allah'ın resulü!" dediler. Resulullah (s.a.v.):
"Arabistan'da yetişen, hurma diken de denilen demir dikenine benzer dikenli birbitkidir.
işte o çengeller, deve dikeni gibi olacak. Şu kadar var ki, onların büyüklüğünün miktarını Allah'tan başka bilen olmayacak. Bu çengellerr, (kötü) amellerinden dolayı insanlardan bir parça koparacak. Bunlardan bazısı mümin olduğu için ameli nedeniyle (kurtulup) kalacak, bazısı da kurtarılıncaya kadar ceza görecek."
Nihayet Allah kulları arasında vereceği hükmü bitirince, rahmetinden dolayı cehennemliklerden dilediğini oradan çıkarmak isteyince, meleklere (dünyada iken) Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmayan cehennemlikleri, Allah'ın kendilerine rahmet buyurmak dilediklerini 'Allah'tan başka ilah yoktur1 diyenleri çıkarmalarını emredecek. Melekler, bunları cehennemde tanıyacaklar. Onları secde izinden bilecekler. Çünkü ateş, Adem oğlunu yiyip bitirecek. Yenilmedik sadece secde yeri kalacak. Allah, secde yerini yemeyi cehenneme haram kılmıştır.
Bu suretle söz konusu kimseler kavrulmuş bir şekilde cehennemden çıkarılırlar. Ardından üzerlerine hayat suyu dökülür. Sonunda bunlar, sel suyunun biriktirdiği toprakta açan çiçek tohumu gibi hemen yetişip bitivereceklerdir."
Daha sonra Yüce Allah, kulları arasında vereceği hükmü bitirecek. Ortada yüzünü cehenneme doğru dönmüş sadece bir kişi kalacak. Bu kişi, cennetliklerin cennete en son gireceği olup:

“Rabbim! Benim yüzümü cehennemden çevir. Çünkü onun kokusu beni zehirleyip öldürdü Yalın ateşi de yakıp kavurdu” diyecek. Yüce Allah:

“Bu istediğini yaparsam bunun dışında başka bir şey isteyecek misin?” buyuracak. O da:

“Hayır, senden bundan başkasını istemem” deyip Allah'ın dilediği kadar Rabbine yeminler ve sözler verecek. Bunun üzerine Allah onun yüzünü cehennemden çevirecek. Bu kişi, cennete doğru dönüp de onu görünce, Allah'ın dilediği kadar susacak. Sonra:

“Rabbim! Bari beni cennetin kapısına götür” diyecek. Yüce Allah, ona:

“Hani sana verdiğimden başka benden bir şey istemeyeceğine dair yeminler ve sözler vermemiş miydin? Ey Adem oğlu! Yazıklar olsun sana! Ne kadar da gaddarmışsm?” buyuracak.O da:

“Rabbim!” diye yalvaracak. Nihayet yüce Allah ona:

“Bu istediğini yaparsam bunun dışında başka bir şey isteyecek misin?” buyuracak. O da:

“Hayır! izzetine yemin ederim ki (artık senden bir şey istemem)!' deyip Allah'ın dilediği kadar Rabbine yeminler ve sözler verecek. Bunun üzerine Allah onu cennetin kapısına götürecek. Cennetin kapışma dikildiği zaman cennet ona açılarak içindeki hayrh ve mutlu şeyleri görecek. Allah'ın dilediği kadar susacak”. Sonra:

“Rabbim! Beni cennete koy!” diyecek. Yüce Allah ona:

“Hani sana verdiğimden başka benden bir şey istemeyeceğine dair yeminler ve sözler vermemiş miydin? Ey Adem oğlu! Yazıklar olsun sana! Ne kadar da gaddarmışsın?” buyuracak.O da:

“Rabbim! Mahlukatının en bedbahtı ben olmayayım?” diye niyazda bulunacak. Allah'a dua ede ede, nihayet Yüce Allah ona güler yüzle muamele edecek. Allah ona gülümser muamelesi edince ona:

“Haydi cennete gir bakalım!” buyuracak. Cennete girdiği zaman ona:

“Dile benden ne dilersen” buyuracak.

Artık Rabbinden isteyebileceği kadar istekte bulunacak ve dilek dileyecek. Öyle ki Allah ona:

“Şunu da iste, şunu da' diye (istenecek şeyleri) hatırlatacak. Nihayet istekler(in arkası) kesilince Yüce Allah ona:

Bütün bunlar ve daha bir o kadarı senindir” buyuracak.[247][247]

Açıklama:

Hadiste, Yüce Allah'ın müminlere önce tanımadıkları bir surette tecelli edeceği, bunun için müminler:
“Biz senden Allah'a sığınırız”diyecekleri, sonra müminlere onların tanıdığı sıfatıyla tecelli edeceği, onların da: “Evet, Rabbimiz sensin”diyerek Allah'a tabi olacakları bildirilmektedir.
Ayet ve hadislerde geçen Yüce Allah'ın sıfatlan hususunda iki ekol oluşmuştur. Birinci ekole göre bu sıfatlar yorumlanamaz, olduğu gibi iman etmek gerekmektedir. Selef-i salihin ile bazı kelam alimleri bu görüştedir. Bunlara, Selefiyye denilmiştir.
ikinci ekole göre ise Allah'ın sıfatlan yerine göre layık olduğu şekilde yorumlanır. Kelam alimlerinden büyük bir kısmının görüşü bu şekildedir. Bunlara ise Halef denilmiştir. Bu görüşte olanlara göre, bu hadiste geçen “Allah onlara gelecek” ifadesiyle kastedilen, Allah'ın onlara görünerek tecelli etmesidir.

132- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) zamanında bazı insanlar;
“Ey Allah'ın resulü! Kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz?” diye sordular. Resulullah (s.a.v.):
“Evet! Güneşi öğlen üstü, açık ve önünde hiç bir bulut yokken onu görmek için itişip kakışmak suretiyle birbirinize zarar verir misiniz? Ve siz) ay, dolunay olduğu gece, (hava) ayaz iken ve üzerinde hiçbir bulut yok ken onu görmek için birbirinize zarar verir misiniz?” diye sordu. Onlar:
“Hayır! Ey Allah'ın resulü!” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“İşte bu iki küreden herhangi birisim görme hususunda birbirinize zahme vermediğiniz gibi, kıyamet gününde Yüce Allah'ı görme hususunda da birbirini zahmet vermeyeceksiniz. Kıyamet koptuğu zaman bir dellâl:
Her ümmet dünyada neye (ve kime) tapıyorduysa onun peşine takılsı diye seslenecek.
Bunun üzerine Yüce Allah'tan başka şeylere, putlara ve heykellere tapmış olaı lardan ne kadar müşrik varsa, onlardan hiçbiri geri kalmaksızın cehenneme dökül çeklerdir. Artık ortalıkta yalnızca

Allah'a ibadet eden iyi ve kötü kimseler ile Kite ehlinin bakiyeleri kalacak.
önce Yahudiler çağırılarak onlara:
“Siz (dünyadayken) kime tapardınız ederdiniz?” dîye sorulur. Onlar:
“Biz, Allah'ın oğlu Üzeyr'e tapıyorduk” diye cevap verirler. Bunun üzer onlara:
“Yalan söylediniz! Allah, hiçbir eş ve oğul edinmedi. Şimdi siz ne iyorsunuz?” diye sorulur. Onlar:
“Rabbimiz! Biz çok susadık. Bize su ver” derler. Bunun üzerine onlara:
“Suya buyurmaz mısınız?” diye işaret olunur ve cehenneme doğru sevk c nurlar. Cehennem onlara serâb gibi görünür. Onlar birbirlerini çiğneyerek gideri ateşe dökülürler.
Sonra Hıristiyanlar çağrılır. Onlara da:
“Siz dünyadayken kime tapardınız ederdiniz?” diye sorulur. Onlar da:
“Allah'ın oğlu Mesih İsa'ya tapardık” derler. Onlara da:
“Yalan söylediniz. Allah, hiç bir eş ve hiç bir oğul edinmedi” denilir. Onlara da:
Şimdi ne istiyorsunuz?” diye sorulur. Onlar:
“Rabbîmiz! Çok susadık. Bize su ver” derler. Onlara:
“Suya buyurmaz mısınız?” diye işaret olunur. Nihayet cehenneme doğru sevk olunurlar. Cehennem onlara bir serab gibi görünür. Birbirlerini ezerek cehenneme düşüşürler.
Artık ortada sadece Yüce Allah'a kulluk eden iyi ve kötülerden başka hiçkimse kalmayınca, âlemlerin Rabbi olan Yüce Allah, onlara, orada gördükleri en yakın bir sıfatta tecelli eder ve Allah bu kimselere:
“Ya siz ne bekliyorsunuz? Her ümmet, ibadet ettiği şeyin ardına düşüyor” buyurur. Onlar da:
“Rabbimiz! Biz dünyada iken, kendilerine en çok muhtaç olmamıza rağmen bu insanlardan ayrı yaşadık ve *onlarla arkadaşlık etmedik” derler. Bunun üzerine Allah:*
“Ben, sizin Rabbinizim” buyurur. Onlar:
“Biz, senden Allah'a sığınırız. Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmayız” derler. Bunu, iki yada üç defa tekrarlayacaklar. Hatta bazıları, meydana gelen bu imtihanın şiddetinden dolayı doğru olandan dönmeye yaklaşacak. Allah:

“Allah ile sizin aranızda onu tanıyacağınız bir alâmet var mı?” diye soracak. Onlar:
“Evet” diye cevap verecekler.
Bunun üzerine şiddetler kaldırılır, dünyada) kendiliğinden Allah'a secde edenlerden hiçbiri İstisna edilmemek suretiyle Allah onların herbîrine secde için İzin verir. İster .-takvasından ve ister riya için olsun (dünyada) secde edenlerden hiçbiri İstisna edilmemek kaydıyla Allah onlardan herbirinin sırtını muhakkak tek bir tabaka haline getirecek. Her secde etmek isteyen, kafası üzerine düşecek. Sonra başlarını kaldıracaklar. Bir de bakacaklar ki, Allah, ilk defa görmüş oldukları surete/sıfata dönmüş, onlara:
“Ben sizin Rabbinizim” der. Onlar da:
“Bizim Rabbimiz sensin” derler.
Daha sonra cehennem üzerine bir köprü kurulur ve şefaata izin verilir. İnsanlar:
“Allah’ım! Selâmet ver, selâmet ver” diye dua edip dururlar. Resulullah (s.a.v.)'e:
“Ey Allah'ın resulü! Bu köprü nedir?” diye soruldu. Resulullah (s.a.v.):
“O, kaypak ve kaygan bir şeydir. Orada kancalar, çengeller ve demirden dikenler vardır. Bunlar, Necd'de meydana gelen ve deve dikeni denilen sert dîkencikler halindedir. Müminler, kimi göz kırpacak kadar zaman içinde, kimi şimşek gibi, kimi rüzgâr gibi, kimi çok hızlı giden en iyi cins at ve deve gibi hızlıca onun üzerinden geçerler. Müminlerden kimi sapsağlam olduğu gibi kurtulur. Kimi tırmıklar içinde perişan olmuş olarak salıverilir. Kimi de cehennem ateşi içine yığılıp düşer.
Nihayet müminler ateşten kurtuldukları zaman, nefsim elinde olana yemin ederim ki sizden hiç kimsenin, hakkı tamamıyla kurtarmak hususunda Allah'a yalvarıp yakarması, kıyamet gününde müminlerden ateşte olan kardeşleri için Allah'a yalvarmaları kadar şiddetli olmaz. Onlar:
“Rabbimiz! Bu kalanlar, bizimle beraber oruç tutarlar ve hacc ederlerdi” derler. Onlara:
“Tanıdığınız kimseleri dışarı çıkarın, onların suretleri ateşe haram edilir” denir.
Artık bunlar kimi inciklerine, kimi de dizlerine kadar ateşe gömülmüş olduğu halde pekçok İnsanı dışarı çıkarırlar. Sonra onlar:

“Rabbimiz! Cehennemde emrettiklerinden hiç kimse kalmadı” derler. Yüce Allah:
“Geri dönün! Kalbinde bir dînar ağırlığında hayr olan her kimi bulursanız onu da (cehennemden) çıkarın!” buyurur. Onlar yine pek çok insanı (cehennemden) çıkarırlar. Sonra yine onlar:
“Rabbimiz! Cehennem içinde, emrettiklerinden hiç kimseyi bırakmadık” derler. Sonra Yüce Allah:
“Dönün! Kalbinde yarım dînar ağırlığınca hayr olan her kimi bulursanız onu da (cehennemden) çıkarın!” buyurur. Onlar yine pekçok insanı (cehennemden) çıkarırlar. Sonra tekrar:
“Rabbimiz! Bize emrettiklerinden hiç bir kimseyi cehennemde bırakmadık” derler. Sonra Yüce Allah:
“Dönün! Kalbinde zerre ağırlığınca hayr olan her kimi bulursanız onu da (cehennemden) çıkarın” buyurur. Yine onlar pek çok insanı cehennemden çıkarırlar. Sonra tekrar onlar:
“Rabbimiz! Orada hayr sahibi olan hiçbir kimseyi bırakmadık” derler.
Ebû Saîd el-Hudrî: Eğer bu söylediğim hadis hususunda beni tasdik etmiyorsanız:
“Şüphesiz ki Allah zerre kadar zulmetmez. Eğer bir hasene/iyilik olursa onu kat kat artırır. Bir de tarafından pek büyük mükâfat verir” [248][248] ayetini okuyun' derdi.
Bundan sonra Yüce Allah:
“Melekler şefaat ettiler, peygamberler şefaat ettiler, müminler de şefaat ettiler. Şefaat etmedik bir Erhamu'r-Rahimin kaldı” buyurur. Bundan sonra ateşten bir topluluğu toplar ve dünyada iken hiç bir hayr işlemeyip de cehennemde kömüre dönmüş birçok kimseleri çıkarır ve cennetin yolları üzerinde olup Hayat Nehri adı verilen bir nehir içinde onları daldırır.
“Bunlar, sel uğrunda çıkan yabanî reyhan tohumları gibi onun içinden çıkarlar. Görmez misiniz ki? Yabanî reyhan; bazen bir taş yada bîr ağaç dibinde gölgede bittiği de olur. Güneşe doğru olanı san olur, yeşil olur, gölgede olanı ise beyaz olur” buyurdu. Sahabiler:
“Ey Allah'ın resulü! Sanki çölde çobanlık etmiş gibisiniz” dediler. Resulullah (s.a.v.) sözüne devamla:
“Artık onlar, Hayat Nehri'nden boyunlarında halkalar olduğu halde İnci gibi güzel olarak çıkarlar. Cennet halkı, onları o alâmetle tanırlar. (Cennet halkı:) 'İşlenmiş hiç bir amelleri, önden gönderdikleri hiç bir

hayrları olmadığı halde Allah'ın cennete girdirdiği azadlıkları İşte bunlardır" diyecekler.
Sonra Yüce Allah, onlara:
"Cennete girin! Gözünüzün görebildiği her ne varsa sizindir" buyuracak. Onlar:
"Rabbimiz! Sen âlemlerden hiç kimseye vermediğini bize verdin" diyecekler. Onlara:
"Size bundan daha üstün bir hediyem daha var" buyuracak. Onlar:
"Rabbimiz! Bundan da daha üstün ne olabilir?" diyecekler. Yüce Allah:
"Benim rızam! Artık bundan sonra ebediyyen size gadab etmeyeceğim" buyuracak. [249][249]

Açıklama:

Bu hadiste; Allah'ın kıyamet günü görülmesi, kafirlerin acıklı durumu, Yahudi ve Hıristiyanların hali, iyi ve kötü müminlerin konumu bir tablo halinde sunulmaktadır. Bir de, kıyamet günü günahkar müminlere şefaatin nasıl yapıldığı ile ilgili bir sahne betimlenmektedir.
Şefaat kelimesi, sözlükte; "İnsanlar arasında meydana gelen suçlar ve günahların bağışlanmasını isteme" anlamına gelmektedir. Şefaat, genel olarak, iki kısma ayrılmaktadır:
1- Dünyevî Şefaat: insanların dünyada işlemiş oldukları suçlar ve günahlar olup iki çeşittir:
a- Kul hakkı ile ilgili suçlar: insanlar bir toplum içerisinde yaşadıkları için birbirleriyle bir takım problemler ve sorunlar yaşayabilirler. Burada meydana gelen problemler, şahsidir, insanlar, bu problemlerden meydana gelen suçlan affedebilir de, affetmeyebilir de. Çünkü konu, şahsa ait bir olaydır.
b- Allah ile ilgili suçlar: Ailah'a karşı işlenen suçlardır. Bu suçları affetme yetkisi de, Allah'a aittir.
2- Uhrevî Şefaat: Hariciler ile bazı Mutezililer hariç bütün Ehl-i Sünnet alimleri, ahirette, şefaatin gerçekleşeceği üzerinde ittifak etmiştir. Şefaat, beş kısma ayrılmaktadır:
a- Resuiullah (s.a.v.)'e özgü şefaat: Bu şefaat, mevkifin korkun hallerinde insanları sakinleştirme ve hesabın acele görülmesi ile ilgilidir.

b- Muhammed ümmetinden bir grup insanın, hesaba çekilmeden Cennete girmesi ile ilgili şefaat.
c- Cehenneme girecek olan bir kısım insana, Resuiullah (s.a.v.) ile Allah'ın dilediği başka kimselerin yapacağı şefaat.
d- Günahkarlardan Cehenneme girecek olanlar hakkında yapılacak şefaat. Bu şefaati; Hz. Peygamber (s.a.v.), diğer peygamberler, melekler ve Allah'ın izin verdiği bazı mümin kimseler yapacaktır.
e- Cennetliklerin, Cennetteki derecelerinin artmasını sağlayacak şefaat.
Bütün bu şefaat türleri, sahih hadislerde geçmektedir. Kur'an, sahte ilahların ve tanrıların, insanlara hiçbir fayda vermeyeceğini bildirerek bu tür ilahların şefaatte bulunamayacağını belirtmiştir. [250][250]
Serap, çölde görülen su hayalidir. Uzaktan su gibi görülür. Yanına varıldığında hiçbir şey görülmez. İşte kafirlerin hali de, kıyamet gününde böyledir. Su var zannıyla ona doğru koşacaklar, fakat su değil ateşle karşılaşarak içine düşeceklerdir.
“Rabbimiz! Biz dünyada iken, kendilerine en çok muhtaç olmamıza rağmen bu insanlardan ayrı yaşadık ve onlarla arkadaşlık etmedik” ifadesinin anlamı; başlarına gelen şiddet ve korkunun giderilmesi hususunda Allah'a niyaz edilmektedir. Çünkü müminler Allah'a ibadet hususunda dünya geçimi ile ilgili olarak mümin olmayan olmayan yakınlarına muhtaç oldukları halde onlara yaklaşmamış ve onlardan uzak durmuşlardır. Bu durum, gerek sahabiler ve gerekse onlardan sonra gelen bir çok müslümanın başına gelmiştir.
“Hatta bazıları, dönmeye yaklaşacak” ifadesinden maksat; geçirdikleri şiddetli İmihan sebebiyle bazıları doğruyu söylemekten dönmeye az kalacak demektir.
“Allah onlardan herbirinin sırtını muhakkak tek bir tabaka haline getirecek. Her secde etmek isteyen, kafası üzerine düşecek” ifadesinden maksat ise hepsinin sırtı, sahife şeklinde dümdüz olacaktır.
“Kalbinde bir dînar ağırlığında hayr olan her kimi bulursanız onu da (cehennemden) çıkarın” ifadesinde geçen “Hayr”dan maksat; Kadı Iyâz'a göre yakın yani iman, Nevevî'ye göre ise mücerred iman olmayıp imanından fazla bir şey bulunandır. Çünkü tasdikten ibaret olan iman, bir bütün olup parçalanamaz. Dolayısıyla bir dinar, yarım dinar ve zerre kadar İfadeleriyle bildirilen parçalı şey mutlaka, ya

salih amel yada gizli zikir veya fakire acımak, Allah'tan korkmak ve iyi niyet sahibi olmak gibi kalp amellerinden bir ameldir. [251][251]

77- Şefaatin İspatı Ve Müminlerin Cehennemden Çıkarılması

133- Ebu Saîd cl-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resuluîlah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Allah cennetlikleri cennete koyacak. Dilediğini de rahmetiyle cennete koyar. Cehennemlikleri de cehenneme koyup sonra görevli meleklere:
“Bakın, kalbinde hardal tanesi kadar iman olan kimi bulursanız onu cehennemden çıkarın” buyuracak.
Bunun üzerine böyleleri cehennemden kömür gibi kavrulmuş olarak çıkarılırlar. Sonra da “Hayat” yada “Haya Nehri'ne atılırlar. Orada sel (suyunun getirip biriktirdiği toprağın) kenarında açan çiçek tohumu gibi hemen yetişip bitivereceklerdir. Siz onun nasıl sapsarı kıvrılmış olarak çıktığını görmediniz mi?” [252][252]

134- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.):
“Cehennem ehli olan cehennemliklere gelince onlar, cehennemde ne ölürler ve ne de dirilirler. Fakat bazı insanlara, günahları yada hataları sebebiyle (cehennem) ateşi isabet etmiş olup onları adam akıllı öldürmüştür. Nihayet (yanıp) kömür oldukları zaman (onlar hakkında) şefaata izin verilecek. Gruplar halinde getirilip cennetin nehirlerine serpiştirilecekler. Daha sonra (cennetliklere hitaben):
“Ey cennetlikler! Şunların üzerine su serpin” denilecek.
Bunun üzerine bunlar, sel suyunun getirip biriktirdiği toprakta açan çiçek tohumları gibi hemen yetişip bitivereçeklerdir' buyurdu. sırada orada bulunan) topluluktan biri:
“Galiba Resulullah (s.a.v.) çölde bulunmuş” dedi.[253]***[253]***
Cehennem ateşinin gerçek liyakatlisi ve ebedi müstahakki olan kafirler, cehennemde ne ölürler ve ne de yararlanabilecekleri ve dİnlenebilevekleri bir yaşayış bulabilirler. Nitekim konuyla ilgili olarak;

“Ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler ve onlardan cehennem azabı da hafifletilmez” 254[254] *ve*

“Sonra orada ne ölecek ve ne de hayat bulacaktır” 255[255] *buyurulmaktadır.*

Açıklama:

“Fakat bazı insanlara, günahları yada hataları sebebiyle (cehennem) ateşi isabet etmiş olup onları adam akıllı öldürmüştür” ifadesinden maksat; günahkar müminler Allah'ın dilediği müddetçe azab edildikten sonra hakikaten ölürler ve artık azab acısını duymazlar. Sonra Allah onlar için takdir buyurduğu müddet tamamlanınca kömür haline gelmiş olan cesetleri cehennemden çıkarılıp gruplar halinde cennet nehirlerine götürülürler ve hayat suyu onların üzerlerine dökülür. Bunun üzerine selin kalıntısı durumundaki çamurdan tohumun çarçabuk filizlenip bittiği gibi onların cesetleri de canlanır ve normal güce sahip olduktan sonra cennetteki yerlerine götürülürler.
Kadı İyâz ise bu ölümün iki şekilde yorumlanacağını; birisi az önce belirtildiği gibi, diğeri de şu şekildedir: Cehennemde azab edilen müminler, bir müddet sonra azab acısını duymayacak hale gelecek veya acısı çok hafifleyecek, böylece ölü gibi olacaktır. 256[256]
Görüldüğü üzere burada cennetliklerin sonsuza kadar ilahî nimetlerden yararlanacağı ve cehennemde ebedi kalacak olan kafirlerin sonsuza kadar devamlı azab çekecekleri belirtilmektedir.

78- Cehennemden En Son Çıkarılan Kişi

135- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Cennete en son bir adam girecektir. Cennete doğru giderken bu kişi; bazen yürür, bazen yüzüstü düşer ve bazen de yüzünü ateş yalar. Cehennem ateşini geçtiği zaman, geriye dönüp bakar ve ona:
“Beni senden kurtaran Allah'ın şanı yüce olsun. Yemin olsun ki, Allah, gelmiş ve geçmişlerden hiç kimseye vermediğini bana vermiştir” diyecek.
Derken ona (uzakta) bir ağaç gösterilir. O:

“Rabbim! Beni şu ağaca yaklaştır da, onun altında gölgeleneyim ve suyundan içeyim” der. Yüce Allah:
“Ey Adem oğlu! Onu sana verirsem benden başkasını da istersin?” buyuracak. Oda:
“Hayır, Ey Rabbim! Senden başka bir şey istemeyeceğim” deyip başka bir şey istemeyeceğine dair Allah'a söz verir. Yüce Allah, onu mazur görür. Çünkü O, kulun üzerinde sabredemeyeceği şeyi görür. Bunun üzerine onu ağaca yaklaştırır. O da ağacın gölgesinde gölgelenir ve suyundan içer.
Daha sonra ona, birinci ağaçtan daha güzel bir ağaç gösterilir. Ağacı görünce dayanamayıp:
“Ey Rabbim! Beni şu ağacın yanına yaklaştır da gölgesinden faydalanayım ve suyundan içeyim. Senden bundan başkasını istemeyeceğim” diyecek. Yüce Allah:
“Ey Adem oğlu! Bundan başkasını İstemeyeceğim diye bana söz vermedin miydi? Seni bu ağaca yaklaştırırsam yine sen başkasını isteyeceksin?” buyuracak.
O kişi, bundan başkasını istemeyeceğine dair Allah'a yine söz verir. Rabbi ise onu mazur görür. Çünkü O, onun görünce sabredemeyeceği şeyleri bilir.
Bunun üzerine yüce Allah, onu, o ağacın yanına yaklaştırır. O kişi, ağacın yanına varınca, gölgesinden faydalanır ve suyundan içer.
Daha sonra ona, cennet kapısı yanında öncekilerden daha güzel başka bir ağaç gösterilir. Bu ağacı görünce:
“Ey Rabbim! Beni şu ağacın yanma yaklaştır da gölgesinden faydalanayım ve suyundan içeyim, Bundan başkasını senden istemem” diyecek. Yüce Allah:
“Ey Adem oğlu! Bundan başkasını istemeyeceğim diye (daha önce) bana söz vermedin miydi?” buyuracak. O kişi:
“Evet, Ey Rabbim! Bu (son olsun). Senden bundan başkasını istemeyeceğim” diyecek.
Rabbi onu mazur görür. Çünkü O, onun sabredemeyeceği şeyi görmüştür. Sonra onu o ağacın yanma yaklaştırır.
Ağaca yaklaştırılınca, cennet halkının seslerini duyup:
“Ey Rabbim! (Buraya kadar gelmişken bari) beni cennete koy” diyecek. Yüce Allah:

“Ey Ademoğlu! Beni senin isteklerinden kurtaracak şey nedir? Dünya kadarını ve onunla birlikte bir mislini sana versem razı olur musun?” buyuracak. Kul:
“Ey Rabbim! Benimle alay mı ediyorsun? Sen ki alemlerin Rabbisin!” diyecek.
Abdullah İbn Mes'ud bu arada gülüp (yanındakilere):
“Niye güldüğümü sormayacak mısınız?” dedi. Orada bulunanlar:.
“Niye güldün?” diye sordular. Bunun üzerine Abdullah İbn Mes'ud:
“Çünkü Resulullah (s.a.v.)'de böyle gülmüştü”. Sahabiler, ona:
“Ey Allah'ın resulü! Niye güldün?” diye sormuşlardı. O da:
“Bu kişi, Allah'a: “Benimle alay mı ediyorsun. Sen ki alemlerin Rabbisin' dediği zaman, Allah'ın gülmesine güldüm. Çünkü yüce Allah, ona:
“Ben, seninle alay etmiyorum. Fakat Ben, dilediğimi yapmaya kadirim buyuracak”dedi. [257][257]

Açıklama:

En son cehennemden çıkıp cennete giren kişinin ismi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre Hennâd ve bazılarına göre ise Cüheyne'dir.
Resulullah (s.a.v.)'in burada durumu belirtilen adamın kavuşacağı bunca lütuf ve ikramı belirttikten sonra azı dişleri görülücek şekilde gülmesinin sebebi; Allah'ın, günahkar mümin kuluna olan merhamet, lütuf ve keremine sevinmesi ve memnuniyetidir.

79- Cennette Makamı En Aşağı Olanlar

136- Muğîre b. Şu'be (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Musa (a.s), Rabbine:
“Rabbim! Cennetliklerin makam itibariyle en aşağısı kimdir?” diye sordu. Yüce Allah şöyle buyurdu:
Cennetlikler cennete konulduktan sonra gelecek bir adamdır. Ona:
“Cennete gir” denilecek. O da:
“Ey Rabbİm! Nasıl gireyim? İnsanlar yerlerine yerleşmişler ve alacaklarım almışlar!” diyecek. Ona:

“Dünya hükümdarlarından bir hükümdarın mülkü kadar mülkün olmasına razı değil misin?” denilecek. O da:
“Rabbim! Razı oldum” diyecek. Bunun üzerine Yüce Allah, (ona):
“Bu kadarı ve onun bir misli daha, bir misli daha, bir misli daha ve bir misli daha senindir” buyuracak. O adam, beşinci defa da:
“Rabbim! Razı oldum” diyecek. Bunun üzerine Yüce Allah, (ona):
“Bunlar ve bunların on misli daha senindir. Canının istediği ve gözünün beğendiği her şey de senindir” buyuracak. O adam:
“Rabbim! Razı oldum” diyecek. Bunun üzerine Musa:
“Rabbim! Cennetliklerin makam itibariyle en yüksek olanı kimdir?” diye sordu. Yüce Allah:
“Onlar, öyle kimselerdirler ki, diledim de yüceliklerini elimle diktiğim ve üzerlerine mühür vurdum. Dolayısıyla (onları) ne bir göz görmüş, ne bir kulak işitmiş ve ne de bir insanın hatırından geçmişlerdir” buyurdu.
Yüce Allah'ın kitabında bunun delili,
“Hiç kimse onları memnun etmek için kendilerine neler gizlendiğini bilemez” [258][258] ayetidir.[259][259]

Açıklama:

Hz. Musa (a.s)'ın sorduğu soran maksat; cennetliklerin en aşağı mertebede olanlarının sıfat ve alametleridir. Yani onların en aşağı derecede olduğunu hangi sıfat ve alametle bileceğim demek istemiştir.)

137- Ebu Zerr (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Ben, cennetliklerin cennete en son gireni ile cehennemliklerin cehennemden en son çıkanını pekala biliyorum.
Kıyamet günü bir adam getirilip:
Buna küçük günahlarını gösterin, büyük günahlarını ondan kaldırın” denilecek. Bunun üzerine ona küçük günahları gösterilip:
“Sen filanca ve filanca gün şu ve şu işi yaptın. Filanca ve filanca günde şunu ve şunu yaptın” denilecek. O adam:
“Evet” diyecek.

Yaptığını inkar edemeyip büyük günahlarının kendisine gösterilmesinden korkacak. Derken ona:
“Senin için, her kötülüğün yerine bir iyilik vardır” denilecek. O adam:
“Rabbim! Ben bazı şeyler yaptım ki, onları burada göremiyorum” diyecek.”

Açıklama:

Hadisin ravisi der ki: Yemin olsun ki, Resulullah (s.a.v.)'i gülerken gördüm. Öyle ki azı dişleri görünüyordu. [260][260]

138. Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Câbir'e, Vurûd” (= kıyamet günü insanların mahşer yerine doğru geliş şekli) soruldu. O da şöyle dedi:
“Biz kıyamet gününde filanca ve filanca yerden yani İnsanların üst kısmından” geleceğiz. Derken ümmetler, putîarıyla ve taptıklarıyla teke tek çağrılacaklar. Bundan sonra Rabbimiz bize gelip:
“Siz kimi bekliyorsunuz?” buyuracak. Orada bulunan kimseler:
“Rabbimizi bekliyoruz” diyecekler. Allah:
“Rabbiniz benim!” diyecek. Onlar:
Öyleyse seni bir görelim!' diyecekler. Bunun üzerine yüce Allah onlara tebessüm edip tecelli edecek ve onlar da O'na tabi olacaklar.
Mümin veya münafık her insana bir nur verilecek. Sonra o nurun peşine takılacaklar.
Cehennem köprüsünün üzerinde çengeller ile dikenler vardır. Bunlar, Allah'ın dilediklerini tutacaklar.
Daha sonra münafıkların nuru sönecek, daha sonra müminler kurtulacak.
ilk zümre, yüzleri dolunay gecesindeki ay gibi (parlak) yetmiş bin kişi olarak hesap görmeden cehennemden kurtulacaklar. Sonra onların arkasından gelenler, birbirini izleyen gökteki yıldızların nurları gibi onları takip edecekler. Sonra diğerleri de bu şekilde onları takip edecekler.
Sonra şefaat helal olacak. Şefaat ehli “Allah'tan başka İlah yoktur” diyenler ile kalbinde bir arpa tanesi ağırlığında imanı bulunanları cehennemden çıkarmcaya kadar şefaat edecekler. Bu çıkarılanlar, cennetin içine konacak. Cennetlikler, bunların üzerlerine su

serpmeye başlayacak. Nihayet bunlar, sel suyu önünde ot biter gibi bitivereceklerdir. Cehennemden çıkan kimsede, (böylece) yanık izi kalmayacak, Daha sonra ona dünya ve onunla birlikte dünyanın on misli verilinceye kadar dilekte bulunacak. [261][261]

139. Yezîd el-Fakîr'den rivayet edilmiştir:
“Haricilerin bir görüşü kalbime işlemişti. Derken haccetmek, sonra halka karşı çıkarak propaganda yapmak niyetiyle kalabalık bir topluluk içerisinde yola çıktık. (Giderken) Medine'ye uğradık. Bir de baktım ki, Câbir b. Abdullah bir direğin yanına oturmuş, bir topluluğa Resulullah (s.a.v.)'den hadis rivayet ediyor. Bir ara cehennemliklerden bahsetti, Ona:
“Ey Resulullah'in arkadaşı! Sizin rivayet ettiğiniz hadis de ne öyle? Halbuki Yüce Allah,
“Şüphesiz ki Sen kimi cehenneme atarsan onu muhakkak rezil rüsvay edersin” [262][262] ve
“Cehennemlikler, cehennemden çıkmak istedikçe oraya geri iade edilirler” [263][263] buyurmaktadır. Siz ise (bunları) söylüyorsunuz?” dedim. Câbir:
“Sen Kur'an okur musun?” diye sordu. Ben de:
“Evet, (okurum)” diye cevap verdim. Câbir:
“Muhammed (s.a.v.)’in makamı/makam-ı mahmud'un neresi olduğunu hiç işittin mi?” diye sordu. Ben de:
“Evet, (işittim)” dedim. Câbir:
“Muhammed (a.s)'ın makamı, övülmüş bir makam olup; Allah'ın onun sayesinde (cehennemden) çıkaracaklarını çıkarır” dedi.
Daha sonra Câbir sıratın konulmasını, insanların onun üzerinden geçişini anlattı. Ben bunları ezberimde tutamamış olmaktan korkarım.
Ayrıca bir topluluğun cehennemde bir müddet kaldıktan sonra oradan yani susam çöpleri gibi çıkarılarak cennet nehirlerinden bir nehre atılacaklarını ve orada yıkanarak kağıt sayfaları gibi (bembeyaz) çıkarılacaklarını söyledi.
Daha sonra haçtan döndük. (Birbirimize:)
“Yazıklar olsun! Siz, bu şeyhin, Resulullah (s.a.v.) üzerine yalan söyleyeceğini mi zannediyorsunuz?” deyip Haricilik düşüncesini

bıraktık. Vallahi, İçimizden bir adam dışında Haricilikte hiç kimse kalmadı.”

Açıklama:

Harici, kelime anlamıyla, “Çıkan” anlamına gelmektedir. Hariciler de, çıkanlar anlamına gelmektedir.
Hariciler, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayan iç karışıklıkların sonunda ortaya çıkan bir fitne grubunun adıdır. Bunlar, Sıffîn savaşından sonra Hz. Ali ile Muâviye arasındaki İhtilafın, iki hakem tarafından Kur'an'a göre çözümlenmesi şeklinde bir karara varılınca, b ukararı, “Kur'an'a” uygun bulmamışlardır. Hz. Ali fiilen halife seçilince, onların üzerine giderek onlarla savaşmıştır. Hz. Ali'ye karşı siyasî bir eylem olarak ilk toplandıkları yerin adı, “Harûra” olduğu için bunlara “Harûrîler” de denmiştir.
Hariciler, “Büyük günah işleyen kimse kafir olur” diye ortaya attıkları bir prensible hareket ettikleri için zamanla Kelamî, Siyasî bir fırka mahiyetini kazanmışlardır.
Hariciler, değişik kollara aynlmıştır. Zamanımıza kadar varlığını sürdüren kolu, İbadiye'dir. Bugün Tunus,. Cezayir ve Umman'da bunlara rastlanmaktadır. Zengibar'ın resmî mezhebinin “İbadiye” olduğu bilinmektedir.
İslam Tarihînde ortaya çıkan Hariciler ile ilgili olarak, onların, İslam dininden çıkıp kafir olduklarını söylemek, çok zor bir olay. O zamana kadar sahabe arasında bir takım farklılıklar olmasına rağmen, onlar, düşünce ve eylem anlamında yeni bir Kelamî-Siyasî bir ekol ve fırka olarak ortaya çıktıkları için onlara "Hariciler" denmiştir. Yoksa "ayrılanlar" anlamına gelen Mu'tezile Mezhebi için onlara mensup kimselerin direkt olarak kafir oldukları ileri sürülmemiştir. Bu durum, Kelamı, Siyasî, Tasavvuf! vb. bir yapıya sahip her müslüman topluluk için geçerlidir. Ama bazen bu topluluklar içerisinde yer alan bazı kimseler, ileri sürdükleri fikirler gereği tekfir edildikleri olmuşsa da, bu toplulukların, tümden kafir olduklarını ileri sürmek ve bunların ebedi olarak Cehennemde yanacaklarını söylemek, yakışık almaz.
İsrâ: 17/79'da da geçen “Makam-ı Mahmûd”, 3 şekilde tefsir edilmiştir:
1- Kıyamet günü, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in duracağı makam,

2- “Livâu'1-Hamd” sancağının kendisine verileceği makam.
3. Şefaat Makamı. Cumhur'un görüşü de budur.
Kıyamet günü Hz. Muhammed (s.a.v.) dışında peygamberler de dahil bütün insanlar, kendi nefsini kurtarmaya çalışacak. İnsanları bu duruma götüren durum, mevkifin korkunç halleridir.
İnsanlar kendilerini kurtarabilmek için ilk önce Hz. Adem'e, sonra Hz. Nuh'a, Hz. İbrahim'e. Hz. Musa'ya, Hz. İsa'ya ve en sonunda ise Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gidecekler. Hz. Muhammed fs.a.v.) dışında, hiçbir peygamber yardım edemeyecek. Çünkü Kıyamet günü insanların efendisi, Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Onlara, şefaat edecek ilk kişi, O'dur. Zira O, hem “Üvâu'l-Hamd” Hamd Sancağı'n)a ve hem de “Makamı-Mahmûd”a sahip olacaktır. Bu sayede insanlara şefaatte bulunacaktır. Bu şefaat yetkisini, O'na, Yüce Allah verecektir.
Her peygamber, Allah katında kabul edilecek dua hususunda acele etmesine rağmen, Hz. Muhammed, bu konudaki hakkını, ümmeti için ahirete bırakmıştır. İşte bu hakkı, bu şekilde kullanacaktır.
İşte Hz. Muhammed (s.a.v.), burada, İnsanlar ile Allah arasında bir aracı (=vesîle) olmaktadır. Bu sayede Hz. Muhammed (s.a.v.), bu insanları, Cehenneme girmekten kurtarıp Cennete girmelerine vesile olacaktır.
Yezîd el-Fakir'in, Hariciler içerisinde yer alması nedeniyle o da büyük günah işleyen kimselerin ebedi olarak cehennemde kalacağı düşüncesindeydi. Yezid, hac dönüşü halka propaganda etmek İstediği görüş de buydu. Fakat Câbir'in hadisini dinledikten sonra tevbe ederek birisi hariç beraberinde bulunan kimseler Haricilik propagandası yapmaktan vazgeçmişti.

140- Ebu Hurcyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'e bir gün et yemeği getirilip kol tarafından bir parça ayrılıp önüne konuldu. Çünkü Resulullah (s.a.v.) etin bu kısmını severdi. Ondan ön dişleriyle bir lokma koparıp sonra da şöyle buyurdu;
“Ben, kıyamet gününde bütün insanların efendisiyim. Bu neden biliyor musunuz? Dünyada önce ve sonra gelmiş geçmiş ne kadar insanlar varsa bunların hepsini Allah kıyamet gününde düz ve geniş bir sahada toplar. Öyle düz ve geniş bir meydan ki, orada bir çağına

seslenince sesini herkese duyurur ve bakan bir kişinin Sözü mahşer halkını bir bakışta görür.
Bir de güneş yaklaşır. Artık insanların meşakkati dayanamayacakları ve tahammül ede miy e çekleri bir dereceye varır. Bu sırada, insanların bazısı bazısına:
“içinde bulunduğumuz şu korkunç durumu görmüyor musunuz? Başınıza gelen bu hali görmüyor musunuz? Rabbınız katında size şefaatçi olacak birisine niye bakmazsınız?” der. Bunun üzerine (mahşer halkının) bazısı, bazısına:
“Haydi Adem'e gidin” diyecek. Bunun üzerine mahşer halkı, Adem'e gelip:
“Ey Adem! Sen insan İnsanların babasısm. Allah seni eliyle yarattı ve sana kendi ruhundan hayat verdi. Sonra meleklere emretti, onlar da sana secde ettiler. Bizim için Rabbinden şefaat dile. içinde bulunduğumuz şu sıkıntılı hali görmüyor musun? Başımıza gelen şu musibeti bilmiyor musun?” derler. Adem'de:
“Şüphesiz Rabbim bugün öyle bir gazaba gelmiştir ki, ne bundan önce böyle bir gazaba gelmiştir ve ne de bundan sonra bu tür bir gazab eder. Hem Yüce Allah, beni şu ağaçtan (bir şeyi) yasaklamıştı. Ben ise (o ağaçtan bir şey yemekler suretiyle) O'na karşı isyankar oldum. Artık size şefaat edemem, şimdi ben kendimi düşünüyorum. Vay nefsim, nefsim! Siz benden başka bir şefâatçıya gidiniz. Nuh'a gidin” der. Onlar da Nuh'a varıp:
“Ey Nuh! Sen yeryüzünde Allah'dan başka şeye tapan insanlara risâlet vazifesiyle gönderilen peygamberlerin birincisisin. Allah sana Kur'an'da:
“Çok şükreden kul” [264][264] diye niteledi. Bizim hakkımızda Rabbinden şefaat İste. Ne acıklı vaziyette olduğumuzu görmüyor musun? Bize ulaşan azabı görmüyor musun?” derler. Nuh, onlara:
Muhakkak ki Rabbim bugün öyle bir gazaba gelmiştir ki, ne şimdiye kadar böyle gazablanmış ve ne de bundan sonra böyle gazablanır. Doğrusu benim bir dua edişim var; vaktiyle kavmimin aleyhine bununla dua etmiştim. [265][265] bundan dolayı kendimi düşünüyorum. Vay nefsim, nefsim! Şimdi siz İbrahim'e gidin” der. Bunun üzerine onlar da, İbrahim'e varıp:

“Sen yeryüzündeki insanlardan Allah'ın peygamberi ve Allah'ın dostu/halili bir zâtsın. Bizim için Rabbinden şefaat dile. içinde bulunduğumuz hali görüyor ve bize ulaşan azabı da biliyorsun?” derler. İbrahim, onlara:
Bugün Rabbimİn öyle bir gazaba geldi ki, ne bundan önce böyle gazab etmiş ve ne de bundan sonra da böyle gazab eder” der. Ve yalanlarını zikrederek, şimdi kendimi düşünüyorum nefsim, nefsim! Artık siz benden başkasına gidin, Musa'ya gidin' der, Onlar da, Musa'ya varıp:
“Ey Musa! Sen Allah'ın peygamberisin! Allah seni risâletleriyle ve konuşmasıyla insanlar üzerine üstün kıldı. Bizim için Rabbinden şefaat iste. Ne kadar ızdırap içinde olduğumuzu görüyor ve başımıza gelen musibeti biliyorsun” derler. Musa da onlara:
“Rabbim bugün öyle bir gazaba gelmiştir ki, ne şimdiye kadar bu derece gazabı görülmüş ve ne de bundan sonra görülür. Ben ise öldürülmesine emrolun-madığım halde bir nefsi/canlıyı öldürdüm. (Şimdi ben nefsimi düşünüyorum) Ah nefsim, nefsim! Siz şimdi İsa'ya gidin” der. Onlar da, İsa'ya gidip:
“Ey İsa! Sen Allah'ın Resulüsün ve Allah'ın Meryem'e koyduğu bir kelime (=bir rnu'cize), aynı zamanda O'ndan bir rûh'sun. Ki sen beşikte bir çocuk iken insanlara söz söyledin. Dolayısıyla Rabbinin yanında bize şefaat eyle. içinde bulunduğumuz hali görmüyor ve bize erişen azabı bilmiyor musun?” derler. İsa'da, onlara:
“Rabbim bugün öyle bir gazaba geîmiştir ki, bundan önce böyle bir gazaba gelmemiş ve bundan sonra da asla böyle bir gazab etmez. (İsa) kendisi için bir günah belirtmeksizin, âh nefsim, nefsim!” sözleriyle endişesini ortaya koyup:
“Benden başkasına gidin. Muhammed'e gidin” der. Nihayet onlar, bana gelip:
“Ey Muhammedi Sen Aiah'm Resulü ve Peygamberlerin sonuncususun. Allah, geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlamıştır. Rabbin huzurunda bize şefaat et. içinde bulunduğumuz acıklı hali görüyor ve bize ulaşan azabı biliyorsun!” derler.
Bunun üzerine ben, hemen gidip Arş'ın altına varır ve Rabbime secde ederek kapanırım. Sonra secdemde, Allah bana kendisine yapılacak hamdlerinden ve en güzel övgüsünde öyle bir şey ilham

eder ki, şimdiye kadar onu benden önce hiç bir peygambere ilham etmemiştir. Ben ilham olunduğum surette Allah'a hamd ve sena ettikten sonra Allah tarafından:
"Ey Muhammedi Başını kaldır! (Ne) istersen sana verilir. Şefaat eyle, şefaatin kabul edilir" buyurulur. Bunun üzerine secdeden başımı kaldırıp:
"Rabbim! Ümmetim, ümmetim!" diye şefaat ederim. Bunun üzerine:
"Ey Muhammed! Ümmetinden hesaba gerek olmayanları cennet kapılarından, sağ kapıdan cennete koy. Onlar, cennetin bundan başka öbür kapılarından da insanlarla ortaktırlar" buyurulur.
Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, cennetin kapılarının iki kanadının arası muhakkak Mekke ile Bahreyn'de büyük bir şehir olan) Hecer yada Mekke ile (bugünkü Şam'ın 90 km güney doğusunda bulunan Busra arası kadar geniştir.[266][266]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "Kıyamet gününde bütün insanların efendisiyim" sözü; Övünmek için değil, Allah'ın verdiği nimeti belirtmek içindir. Çünkü efendi, her türlü sıkıntılarda insanların kendisine başvurduğu kimsedir. Bu nedenle bir topluluğun ileri gelenlerine efendi/seyyid denilir.Hz. Peygamber (s.a.v.)'de insanların efendisi olması hasebiyle kıyamet günü kendisine gelen mahşer yeri halkının sıkıntılarına çare bulmaya çalışarak onların bağışlanması için Allah'tan şefaat dilemiş, Allah'da onun bu dileğini kabul ederek insanlara şefaatçi olmuştur.
Söz konusu Allah'ın gazabından maksat; Allah'ın asilerden intikam alması ve şiddetle azab görmeleri ile Mahşer halkının çektiği korku, sıkıntı ve ızdıraplardır ki bunların, daha önceden ne bir benzeri görülmüş ve ne de sonradan görülecektir.
Peygamberlerin "Nefsim", "Nefsim" demelerinin anlamı; ben kendimle baş basayım, burada sözü geçecek olan ben değilim demektir. Çünkü onlar, Allah katında direkt kabul edilecek dua hususunda acele davranmışlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise bu konudaki hakkını ümmeti için Ahirete bırakarak mahşer yerindeki insanlar için kullanacaktır. İşte buna, "Büyük Şefaat" denilmektedir. Daha sonra her peygamber, yüce Allah tarafından kendi ümmeti

hakkında şefaat etmeye yetkili kılınacaktır. Çünkü 132 nolu hadiste de belirtildiği üzere, peygamberler de şefaat edeceklerdir.
Hz. Adem (a.s)'ın yasak ağaçtan yemesi meselesi; Bakara: 2/35, 38; A'raf: 7/19, 23; Tâhâ: 20/115, 121-122'de geçmektedir. Yüce Allah, Hz. Adem'in verilen emri unutarak bu ağaçtan yediği ve bu hareketinde bir kasıt olmaması nedeniyle onu bağışlamıştır. [267][267]
Hz. Nuh (a.s)'ın kavrriîyle arasında geçen olaylar hakkında daha geniş bilgi için b.k.z: M. AH Sabuni, a.g.e., s. 301-331.
Hz. İbrahim (a.s)'ın söylediği üç yalan şunlardır:
1- Hasta olmadığı halde sırf putları kırmak için müşriklere: “Hastayım” [268][268] deyip puthanede kalarak putları kırması.
2- Putları kırdığı halde: “Ben kırmadım, herhalde onları şu büyük put kırdı” [269][269] demesi.
3- Hanımı Sare hakkında: “Kız kardeşim” demesi. [270][270]
Hz. Musa (a.s)'ın bir canlıyı öldürmesi olayı ise şöyle gerçekleşmişti: Kasas sûresinin 15-22 ayetleri arasında anlatıldığı üzere; Firavun'un adamlarından bir Mısırlı ile Musa'nın kavminden biri dövüşüyordu. Musa'nın kavminden olan zât, Musa'dan yardım istedi, Musa da yardıma koştu ve düşmanın göğsüne bir yumruk attı. İşte bu yumruk, onu öldürmüştü. “Musa:
“Rabbim! Doğrusu ben, nefsime zulmettim. Beni bağışla' dedi. Allah'da onu bağışladı.” [271][271] İşte bu ayetle Allah, onu bağışlamıştı.
Hz. İsa (a.s)'ın bir şey belirtmeksizin mahşer halkını direkt olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'e yönlendirmesi, onun Allah katındaki yüceliğini ve kadru kıymetini bildiği içindir.
Bu hadis; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bütün insanlardan, cinlerden, peygamberlerden, meleklerden daha faziletli ve Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, H2. Musa, Hz. İsa'dan daha üstün olduğunu göstermektedir.

80- Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Cennet Içın ilk Şefaat Edecek Kişi Ve Peygamberlerin En Çok Tabisi Bulunanı Olması

141- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Cennet (için insanlara) ilk şefaatçi ben olacağını. Peygamberler içerisinde benim kadar çok tasdik edilen bir peygamber daha yoktur. Peygamberler içerisinde öylesi var ki, ümmetinden onu sadece bir kişi tasdik etmiştir."[272][272]

Açıklama:
Bütün peygamberlerin görevi, insanlığı kurtarmak ve karanlıklardan aydınlığa çıkarmaktır. Hepsi de devamlı hayra davet etmişler, ıslahatın önderleri olmuşlar ve karanlıklar içinde yüzen dünyada hidayet meşalesini taşımışlardır. Her biri diğerinin ardından yaptığı binayı tamamlamak için gelmiştir. Her biri, bu binaya bir tuğla daha eklemiştir. Ve bina, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'le son şeklini almıştır.
Getirdiği din, geçmiş bütün dinlerin özeti ve daveti ise, ebedi yaşamaya layık bir davet olmuştur Çünkü getirdiği din, hayatın esaslarını ve ıslahın temellerini ihtiva etmiştir.
"Bugün dininizi kemale erdtrdim, size nimetimi tamamladım. Size din olarak İslâm'ı beğendim." [273][273]
Hak dinin tamamlanmasıyla Allah'ın insanlara indirdiği ve kendisinden başkasına ihtiyaç olmayan hidayet nimeti, tamamlanmış oldu. Bu tamamlanmayla, peygamberlik kesildi ve risalet son şeklini aldı.
"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resulü ve nebilerin sonuncusudur." [274][274]
Nübüvvet bittiği için risalet de haliyle bitmiş oldu. Hz. Muhammad (s.a.v.)'in nübüvvet ve risaletinden sonra artık nübüvvet ve risalet söz konusu değildir. Resulullah (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmaktadır:
"Benimle diğer peygamberlerin misali, bir bina yapıp bir tuğlanın yeri dışında her şeyini güzelce tamamlayan adamın misali gibidir. O binaya girenler: "Bu bina, şu tuğlanın yeri dışında ne kadar güzeldir" derler. İşte ben, o tuğlanın yeriyim ve onu doldurdum. Peygamberler benimle son buldu." [275][275]

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gerçekleştirdiği ve davetinde başarılı olduğunu gösteren çok büyük işler vardır. Bu işleri şöyle özetlemek mümkündür.

1- Putperestliği kökünden kurutmuş, yerine Allah'a ve ahiret gününe imanı yerleştirmiştir.

2- Cahiliyye hayatının bütün pislik ve kötülüklerini kaldırmış, yerine faziletleri, güzellikleri ve her türlü edebi getirmiştir.

3- İnsanı, takdir olunan kemalin zirvesine ulaştıran hak dini, yerleştirmiş ve hakim yapmıştır.

4- Durumları, akılları, kalpleri ve cahiliyye hayatının uygulaya geldiği hayat düzenini değiştiren büyük bir inkılabı gerçekleştirmiştir.

5- Arap kabilelerini birleştirmiş ve Kur'an'in sancağı altında en büyük devleti kurmuştur,

Resulullah (s.a.v.)'in başarısını gösteren sayısız işler arasından sadece bunlar, gerçekleştirdiği en büyük işlerdir. Görüldüğü üzere hepsi de başlı başına büyük bir olaydır. Hepsini, hatta bir tanesini bile gerçekleştirmek son derece riskli bir şeydir. Hepsini gerçekleştirmek bir tarafa, sadece birinde bile başarılı olmak her insanın yapabileceği şey değildir.

Bu büyük işleri gerçekleştirmek ve bu kadar parlak başarı göstermek, hiç kuşkusuz Resulullah (s.a.v.) için büyük bir mucizedir. Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi, Hz. Musa'nın asası gibi mucizeler, şüphesiz Resulullah (s.a.v.)'in bu büyük zaferleri ve açık mucizeleri yanında daha cü'zi kalmaktadır. [276][276]

İşte cennetliklerin çoğunun Muhammed ümmetinden olması, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in daha faziletli olduğundandır. [277][277]

142- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Ben kıyamet günü cennetin kapısına gelip açılmasını isteyeceğim. Cennetin bekçisi bana:

“Sen kimsin?” diye soracak. Ben de:

“Ben, Muhammed'im” diyeceğim.Bunun üzerine bekçi:

“Ben (bu kapıyı) ancak sana açmakla emrolundum. Senden önce hiçbir kimseye (cennetin kapılarını) açmayacaktım” diyecek.” [278][278]

Şüphesiz peygamberlerin en üstünü, peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır:
“O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik ve onu Rûhu'1-Kuds île güçlendirdik.” [279][279]
Allah'ın derecelerle yükselttiği kişi, Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir.
Buna en açık delil; Al-i imrân suresinde de geçtiği üzere, diğer peygamberlerin, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in geleceğini müjdelemeleri ve kendisine yetiştikleri taktirde ona iman edip desteklemek üzere söz vermeleridir.
“Hani Allah, peygamberlerden:
“Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra yanınızda bulunan (kitaplar)ı tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka iman edip yardım edeceksiniz” diye söz almıştık. Allah, onlara:
“Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?” dediğinde, (onlar:) “Kabul ettik” cevabını vermişlerdi. Bunun üzerine Allah: 'O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim” buyurmuştu.[280][280]
Câbir'den rivayet edilen bir hadiste, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Allah'a yemin ederim ki, Musa aranızda sağ olsaydı bana uymaktan başka yol ona helal olmazdı.” [281][281]
Hz. Peygamber (s.a.v.); peygamberlerin sonuncusu, makam, yer ve mevki itibariyle peygamberlerin en üstünüdür. Zira Allah, peygamberlik kapısını onunla kapatmış ve peygamberlerine indirdiği vahyi de Kur'an'la kapatmıştır.

81- Peygamber (s.a.v.)'in Şefaat Duasını Ümmeti için Saklaması

143- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Her peygamberin (Allah katında) kabul edilen bir duası vardır. Her peygamber duasını daha önce yapmıştı. Fakat ben, duamı, kıyamet gününde ümmetime şefaat etmek için sakladım, inşallah,

ümmetimden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölen kimselere nasip olacaktır.” [282][282]

Açıklama:

Her peygamber, ümmeti için yada kendisi için bir dua etme hakkı vardır. Her peygamber, kabul edilen duasının hangisi olduğunu bilir. Geri kalan dualarının kabul olup olmayacağı Allah'a ait bir husustur. Örneğin, Hz. Nuh (a.s), kafir oîan oğlunun bağışlanması için Allah'a dua etmiş, fakat Allah Hz. Nuh (a.s)'ın bu isteğini kabul etmemiştir. Çünkü Allah, Hz. Nuh'a, oğlunun kafir olduğunu bildirmiş ve kafirler için mağfiretin söz konusu olmadığını belirtmiştir. [283][283] Hz. İbrahim (a.s)'da, babası için Allah'tan mağfiret dilemişti. Fakat babsının, Allah'ın düşmanı olduğunu anlayınca, bu isteğinden vazgeçmişti.[284][284]
Ayrıca Hz. Nuh (a.s), yeryüzünde bir tane bile kafir bırakılmasını istememektedir. [285][285] Hz. Zekeriyya (a.s) ise, bir çocuk istemektedir. [286][286] Hz. Süleyman (a.s) ise, kendisinden sonra kimseye nasip olmayacak bir mülkü istemektedir. [287][287]
Bu hadis, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, ümmetine karşı son derece şefkat ve merhametli olduğuna ve ümmetini çok düşündüğüne delildir. Bundan dolayıdır ki, ümmeti hakkında kabul edilecek duasını, ümmetin en fazla zorda kaldığı kıyamet gününe saklamıştır. Bu ise, büyük günah işleyen müminler hakkında yapacağı şefaattir.

82- Peygamber (s.a.v.)'in Duası Ve Onlara Şefkatinden Dolayı Ağlaması

144- Abdullah İbn Amr İbnu'1-Âs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.), Yüce Allah'ın İbrahim (a.s) hakkındaki
“Rabbim! Şüphesiz ki onlar, insanlardan bir çoğunu baştan çıkardılar. Bundan sonra kim bana tabi olursa o bendendir” [288][288] ayetini okudu. İsa (a.s) hakkındaki
“Eğer onlara azab edersen, onlar senin kullarındır, eğer onları bağışlarsan, şüphesiz sen Azız daima üstünsün, Hakîm (=hüküm ve hikmet sahibesin” [289][289] ayetini okudu. Daha sonra ellerini havaya kaldırıp:
“Ya Rabbi! Ümmetim, ümmetim...!” diye dua edip ağladı. Bunun üzerine yüce Allah:
“Ey Cebrail! Muhammed'e git. Ona niye ağladığını sor. Rabbin, onun niye ağladığını pekala bilir ya!” buyurdu.
Cebrail, Peygamber (s.a.v.)'e gelip ona (ağlamasının nedenini) sordu. Resulullah (s.a.v.), ne söylediğini ona anlattı. Halbuki Allah onun ne söylediğini pekala bilir. Nihayet Allah:
“Ey Cebrail! Muhammed'e git. Ona şunu şunu söyle seni ümmetin hakkında hoşnut edeceğiz ve seni üzmeyeceğiz” buyurdu. [290][290]
Hz. Peygamber (s.a.v.), ümmetine karşı son derece şefkatli ve merhametlidir. Onun sevgi ve şefkati o kadar çoktu ki, herhangi bir kimseyi sıkıntı içerisinde görmek, onu fazlasıyla üzerdi. Nitekim Yüce Allah, onun bu duygularından;
“Doğrusu size bir peygamber geldi ki, sizin sıkıntıya düşmeniz onu incitir ve üzer. Çünkü o, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir” [291][291] buyurulmaktadır. Bu ayet, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ızdırap içerisinde gördüğü kişiler karşısındaki durumunu sade bir şekilde anlatmaktadır. Sizi İnciten ve size sıkıntı veren her şey, onu da İncitmektedir. Çünkü o, sizin ızdırabınızı kendi ızdırabı, güçlüklerinizi kendi güçlüğü bilir.
Bir gün sahabeden bazıları, müşriklerin işkencelerine dayanamayıp Peygamberimize gelip müşrikler için beddua etmesini ister. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.);

“Ben dünyaya beddua etmek için gönderilmedim. Ben sadece rahmet olarak gönderildim” [292][292] buyurdu.
Yine bir ayeti kerimede,
“Eğer sen kaba ve katı yürekli olsaydın hiç şüphesiz insanlar etrafından dağılıp giderlerdi” [293][293] buyurulmaktadır.
İşte bu ve benzeri örnekler, Peygamberimizin insanlık için ne kadar sevgi, şefkat ve merhamet dolu olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

83- Kafir Olarak Ölen Kimsenin Cehennemde Ebedi Kalacağı için Hiçbir Şefaata Nail Olamaması Ve Onların, Allah'ın Yakın Dostlarına Akraba Olmalarının Kendilerine Hiçbir Fayda Sağlamaması

145- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Bir adam (Resulullah'a):
“Ey Allah'ın resulü! Babam nerededir?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.);
“Cehennemdedir” buyurdu.
Bunun üzerine adam dönüp gidince Resuluilah (s.a.v.) o adam geri çağırtıp:
“Benim babam da, senin babanda cehennemdedir” buyurdu. [294][294]

Açıklama:

Fetret kelimesi sözlükte; kırgınlık, gevşeklik, fersizlik, takatsizlik, zaaf ve kopukluk, bir şeyin hiddetten sonra sükunete kavuşması, şiddetten sonra yumuşaması anlamına gelmektedir.
Terim olarak ise dilbilginlerine göre; iki peygamber arasında risaletin yeni hak dine davetin kesintiye uğradığı zaman dilimidir. Müfessirler ise
“Ey Ehl-i kitap! Bize bir müjdeleyicî ve uyarıcı gelmedi demeyesiniz diye size peygamberlerin arasının kesildiği bir sırada hakkı açıklayan resulümüz geldi” [295][295] mea'indeki ayette yer alan “Alâ fetretin mine'r-Resul” ifadesinden hareketle “Peygamberlerin

gönderilmesinin kesilmesi üzerine” tarzında açıklamışlardır. Çağdaş alimlerden I. İsmail Hakkı ise “Bir peygamberin ölümü ile diğerinin gelmesi arasında geçen zaman, özellikle Hz. İsa ile Hz. Muahmmed (s.a.v.) arasında dinî duygularda durulma ve gevşeme devresi olan zaman” şeklinde tanımlamıştır. Bu ve benzeri tanımlardan fetreti şöyle tanımlamak uygundur: Fetret; bir vahiy ve risaletin kesilip hak dinin temel hakikatlerinin unutulmaya yüz tutması ve dinî hayatın zayıflaması; fetret dönemi ise. özellikle de Hz. İsa ile Hz. Muhammed (s.a.v.) arasındaki peygambersiz geçen ara döneme alem olmuş, gerçekte herhangi iki peygamber arasında vahiy ve risaletin gönderilmesine ara verildiği, hak dinin temel mesajlarının silinmeye yüz tuttuğu dinî durgunluk ve zayıflık dönemleridir. [296][296]

Konu ile ilgilenen müslüman alimlerin bir kısmı fetret ehlini herhangi bir tasnife tutmak-sızın genel olarak değerlendirmiş, bir kısmı da fetret ehli içine girebilecek insanları tek bir kategoride ele almanın bazı yanlış değerlendirmelere yol açacağı düşüncesiyle sınıflandırarak incelemeyi uygun bulmuşlardır. [297][297]

İslam bilginleri arasında tartışma zemini oluşturan fetret ehli ve bu hükümde olan kimselerin sorumluluğu konusu, esas itibariyle akıl-din ilişkisine dayanmaktadır. Diğer bir İfadeyle konu, bilgi edinme ve sorumluluk yükleme açısında aklın gücü ve yetkisi ile dinin salahiyeti gibi bir yönüyle epistemolojik ve diğer yönüyle de hukukî temele dayanan bir problem olma niteliğine sahiptir.

Fetret ehli ve bu hükümde bulunanların itikadî sorumlulukları hususunda genel olarak dört görüş ileri sürülmüştür:

1- Sorumlu Olmadığını Benimseyenler:

Bu görüşte olanlara göre fetret ehli ile İslam daveti dahil olmak üzere hiçbir peygamberin daveti kendilerine ulaşmayan, herhangi bir dinî inanca ve metafizik düşüncelere sahip olmadan tam bir gaflet içinde yaşayan kimseler, hiçbir dinî yükümlülüğe sahip değildirler. Böyleleri putperest, müşrik ve hatta ateist bile olsalar mazurdurlar. Dinî anlamda herhangi bir sorumlulukları buiuınmamaktadır. Çünkü din (sem1) gelmeden ve davet ulaşmadan önce insanların fiillerine Allah'ın herhangi bîr hükmü taalluk etmez, hiçbir şekilde akla itibar

edilerek dinî bir yükümlülükten bahsedilmez, din geldiği zaman ise akla değil, ona itibar edilir. Şeriat gelmeden önce akıl tek başına iyi ile kötü hakkında doğru hüküm vermekten aciz olduğundan, din olmadığı halde din adına insana bir kısım sorumluklar yükleme yetkisine sahip değildir. Bu itibarla küfür haram, İman da vacip değildir.

Binaenaleyh fetret ehli ile İslâm'dan önce veya sonra dağ başlarında ya da İslam coğrafyasına uzak bölgelerde yaşamaları gibi sebeplerle kendilerine dinî davet hiç ulaşmayan kimselerin herhangi bir dinî sorumlukları yoktur. Onlar düşünce ve inançlanndan dolayı mazurdurlar, âhirette kendilerine ceza verilmeyecek ve kurtuluşa erenlerden olacaklar (Ehl-i necat) dır. Bu; görüşte olanla böylelerini dinî sorumlulukları ve uhrevî hükümleri bulunmama bak çocuklar, deliler ve hatta hayvanlarla aynı kategoride sayılmışlardır.

Evzâî (ö. 159/775), Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778), imam Mâlik (ö. 179/795), Dâvûd ez-Zâhiri (ö. 270/884), Şafiî (ö. 204/820), Eş'ârî (1 324/936), İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî (ö. 386/996), Isferayinî (ö. 41), Kadı Ebû Ya'lâ (ö. 453/1066), İbn Hazm (ö. 456/1064), Tâcuddin es-.Subki (ö. 771/1370), Beyzâvî (ö. 685/1286), İbnü'l-Hümam (ö. 861/1457), M. Hacer el-Heysemî (ö. 974/1597), Celâleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505), Cemaleddin el-Kâsımî (ö. 1866-1914), Abdurrahman el-Cezîrî, Ferit Kam ve Said Nursî gibi İslâm bilginleri, Eş'arî ve Şafiî mezhebine mensup âlimlerin büyük çoğunluğu, Hanbelî ve Malîkîlerin bir kısmı ve ;ağdaş âlimlerden Reşîd Rızâ bu görüşü benimsemişlerdir.

Buhâralı Mâtürîdî bilginler de bu görüşü kabul etmişlerdir. Kuşeyrî (ö. 465/1072} ise dinî sorumluluğun ancak sem1 yoluyla gerçekleşebileceğini belirterek1187 dolaylı olarak fetret ehli ve kendilerine davet ulaşmayanların dinî sorumluluklarının bulunmayacağını benimsemiştir. Bunlar bu konuda Bakara: 2/233, 286, Nisa: 4/165, Mâide: 5/19, En'am: 6/19, 130-131, 152, 156, A'raf: 7/42, İsrâ: 17/15, Taha: 20/134, Müminun: 23/62, Şuara: 26/208-209, Kasas: 28/59, Fatır: 35/37, Zümer: 39/71, Mülk: 67/8-9 ayetlerini görüşlerine delil olarak getirmişlerdir.

2- Ahirette İmtihan Edileceklerini Benimseyenler:

Ebu Hureyre gibi fetret ehlinin ahirette imtihan edileceklerine ilişkin hadisleri rivayet eden bazı sahabenin yanı sıra İmam Ahmed (ö. 241/855), Beyhakî (ö. 458/1066), İbn Teymîyye (ö. 728/1328), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), İbn Kesir (ö. 774/1373) gibi Selefiyye mensubu bilginlere göre fetret ehli ve bu hükümde bulunanlar, dünyada herhangi bir sorumlulukları olmamakla beraber ahirette doğrudan cennet veya cehenneme gitmeyeceklerdir. Kıyamet gününde onlar, Allah tarafından cehenneme girmeleri şeklinde bir imtihana tabi tutulacak, Allah'ın emrine itaat ederek cehenneme girenlere cehennem soğuyarak güvenlikli bir yere dönüşecek, itaat etmeyenler ise cehenneme gönderilecektir.
Bu görüşü benimseyenler fetret ehli ve davet ulaşmayanların sorumlu olmadıklarını, ehl-i necat olduklarını kabul edenlerin delil olarak ileri sürdükleri [298][298] gibi âyetleri zikrederek söz konusu âyetlerin kendi görüşleri için de delil olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüşte olanlara göre Allah hiç kimseye peygamber göndermeden azap etmeyeceği gibi cennete de müşrikler değil, ancak mü'minler ve müslümanlar; cehenneme ise dine muhatap olduğu halde peygamberleri ve getirdiklerini inkâr edenler girecektir. Binaenaleyh dünyada hak din kendilerine ulaşmayan kimseler, çocukken ölen, mecnun ve fetrette ölen kimseler gibi ahirette imtihana tabi tutulacaklardır.

3- Kıyamette Sorgulandıktan Sonra Yok Edileceklerini Benimseyenler:

İmam Rabbânî'ye göre herhangi bîr peygamberin daveti ulaşmamış fetret ehli müşrikleri, dağ başlarında yaşayan putperestler ve mut1 riklerîn çocukları sorumlu olmamakla birlikte ne cennete ne de cehenneme gireceklerdir. Onlar dirilişin akabinde hesaba çekilecek ve cezalan müddetince mahşer yerinde azap gördükten sonra hayvanlarla birlikte yok olacaklardır. Zira bir kimse mükellef değilse onun için ebedîlik söz konusu Ayrıca;
“Kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti kılar, artık onun yeri cehennemdir” [299][299] mealindeki âyet gereğince cennete ancak iman edenler girebilir. İmana ilişkin gaybî konular ahirette

açıklığa kavuşacağından bunlara orada inanmanın bir önemi kalmayacaktır. Mahşerde imtihana tabi tutulacak olmaları ise âhiret hayatının imtihan yeri değil ceza ve mükâfat yeri olmasına aykırıdır. Cennetle cehennem arası bir yerin varlığı da sabit değildir. Bu noktada söz konusu olabilecek A'raf ehli dahi bir süre sonra cennete gireceklerdir. Zira ebedilik ancak cennet veya cehennemdedir. Fetret ehli müşrikleri peygamber davetine muhatap olmadıkları için bunların sorumlu tutularak cehenneme girmesi de ilâhî adalete uygun değildir. İmam Rabbânî bu görüşünü insan aklının ma'rifetullahda tek başına yetersizliği ile dinî sorumluluğun peygamber davetinin ulaşmasına bağlı olduğu esasına dayandırmıştır. Nitekim ona göre ilk Yunan filozofları, dehâ çapında zekâlarına rağmen Allah'ın varlığı konusunda yanılmışlar ve kâinatın yaratılışını zamana nisbet etmişlerdir. Fakat sonraları peygamberlerin davetle ri tedricen ortaya çıkıp insanlar onların davet ettikleri hakikatlerden haberdar oldukça peygamberlerin getirdikleri hakikatlerin bereketiyle sonrakiler, ilk filozofların görüşlerini reddetmiş, Allah'ın varlık ve birliğini geneli itibariyle kabul etmişlerdir. Binaenaleyh insan aklı, nebevi rehberliğin desteği olmaksızın bu ilahî gerçeği bilmekten acizdir. Küfür ve ebedî cehennemde kalma hükmü ancak açık bir şekilde peygamberlerin tebliği ulaştıktan sonra yürürlükte olabilir. Bu noktada akıl tek başına yeterli bir delil olmayıp, yeterli hüccet peygamberlerin gönderilmesine bağlıdır. Gerçi aklın, Allah'ın delillerinden bir delil olduğu inkar edilemezse de o, delil getirilmesi gereken konularda kâmil bir delil olmadığı için sırf onun varlığı sebebiyle insana ebedî azap terettüp etmez. Mâtüridîlerin Allah'ın varlık ve birliğini bilme gibi bazı konulan idrak etmede aklın müstakillen buna güç yetirebileceklerine dair kanaatlerini ve buna dayanarak da'vet kendilerine ulaşmamış kimseleri sorumlu tutarak kâfir olduklarına ve ebediyyen cehennemde kalacaklarına hükmetmelerini anlamak mümkün değildir.

4- Sorumlu Olacaklarını Benimseyenler:

Genel olarak başta Ebû Hanîfe Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944) olmak üzere bu mezhebe bağlı Semerkantlı bilginler, Mu'tezîle'nin çoğu, Kerramİyye, bir kısım Şia, Zeydiyye ve Havariç mensupları bu

görüşü savunmuşlardır. Buna göre insanın sorumlu olmasının şartı sadece dinin mevcudiyeti değildir, din gelmeden önce de insan sırf aklıyla Allah'a iman ve O'na şükretmek mecburiyetindir.

Fetret ehli ve kendilerine davet ulaşmayan kimseler, peygamber gönderilmemesi veya dinî davet u-laşmaması gerekçe gösterilerek her türlü dinî sorumluluktan muaf tutulamaz. Bu gibi kimseler akıl sahibi oldukları takdirde, ferdî irade ve aklî çabalarıyla Allah'ın varlık ve birliğine inanmak, akıl yürütmek suretiyle bilinebilecek olan bütün iyi füleri yerine getirmek ve kötü işlerden kaçınmakla yükümlüdürler. Bunu yerine getirenler kurtuluşa erecek, getirmeyenler ise ebediyyen cehenneme gireceklerdir. Zira ergenlik çağına ulaşan her insan normal şartlar altında İç tecrübe (enfüs) ve dış dünyadaki (=afaki) varlıklar üzerinde düşünmek suretiyle Allah'ın varlığı ve birliğini bilebilecek enteliektüel düzeye ve yeterli olgunluğa ulaşmış demektir. Akıl mutlak ve mükemmel bir bilgi kaynağı olmamakla birlikte yine de ma'rifetullahi, nesne ve fiillerin güzel ve çirkin, yararlı ve zararlı yönlerini bilebilecek fıtrî bir güce sahiptir. Peygamberler ise aklın münferiden bilebileceği bu gibi hususlan desteklemek, aklın tek başına bilemeyeceği ahiret halleri, Allah'ın razı olacağı ibadet ve kulluk şekilleri gibi şer'i hükümleri ise öğretmek için gelmişlerdir. Bu itibarla her insan sadece normal akıl düzeyine sahip bulunmakia. peygamberlerin gönderilmesine ve davetin ulaşması şartına bağlı kalmaksızın bunu gerçekleştirmekle sorumludur. Aklın varlığı kendilerinin ahirette sorumlu tutulmalarını zorunlu kılar.

Bu görüşte olanlar; Bakara: 2/161, Âli İmran: 3/137, Nisa: 4/48, 116, En'am: 6/11, 74, 76, 79, Nahl: 16/36, Ankebut: 29/20 ayetlerini görüşlerine delil olarak getirmişlerdir. Ayrıca ebeveyn-i resulle ilgili hadisleri, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in annesi için Allah'tan mağfiret dilemek üzere izin isteyip de izin verilmediği, sadece kabrini ziyarete müsaade edildiği hadisi ve cahiliye döneminde ölen babasının durumunu soran kimseye, hem kendi ve hem de o adamın babasının cehennemde olduğunu belirten hadisi de delil olarak getirmişlerdir. [300][300]

Resulullah (s.a.v.)'in anne-babası hakkında *“Onların ehl-İ necat oldukları”* diğeri *“Mümin olmamaları sebebiyle muazzep olacakları”* ve bu konuda susmayı tercih etme şeklinde üç temel görüş bulunmaktadır.

A- Azimabadi, Sünen-i Ebu Davud'a şerh olarak yazdığı Avnu'l-Ma'bud, 12/494-495'de, hem Resulullah (s.a.v.)'in anne ve babasının cehennemlik olduğu görüşünde olanları ve hem de cennetlik olduğunu savunanları görüşleriyle birlikte değerlendirerek bu konuda en doğru olanının susmak olduğunu belirtmiştir.

B- Hz. Peygamber (s.a.v.)'in anne-babasmın cehennemlik olduğu görüşünü benimseyenlere gelince, Beyhâkî ve İbn Teymiyye gibi selefiyye mensupları müşrikler için af istenmesini yasaklayan âyetin kapsamına Hz. Peygamber'in ebeveyninin de dahil olduğunu ileri sürerek onların mümin ve sorumsuz sayılamayacaklarını benimsemişlerdir. [301][301] Ali el-Kârî de aslında istinsah hatasından kaynaklandığı halde yanlış olarak Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen Ebeveyn-i resulün mümin olmayarak öldüklerini ifade eden görüşten hareketle onların imansız Öldüklerini savunan “Edilletü'l-mu'takati Ebî Hanîfe fi ebeveyni'r-resûl” adlı müstakil bir risale telif etmiştir.

C- Ehl-i necat olacaklannı kabul edenler üç farklı yaklaşım ortaya koymuşlardır.

1- Onların fetret ehlinden olmakla beraber müşrik değil, haniflerden olduklannı benimseyen görüş. İçlerinde Fahreddin Razi gibi büyük İslâm mütefekkirlerinin de bulunduğu bazı ilim adamları da Hz. Peygamber'in anne ve babasının cennetlik olduklarını, kâfir ölmediklerini ileri sürmüşlerdir.

Bunlara göre, ne Hz. Muhammed'in ne de diğer peygamberlerin anne ve babalan içerisinde bir kâfir vardır. Bu iddialarını çeşitli yönlerden isbat etmişlerdir. Delillerinden birisi de.

“O ki (gece namaza) kalktığın zaman seni görüyor secde edenler arasında dolaşmanı da (görüyor)” [302][302] âyet-i kerimesidir. Bazı müfessirler; bu âyet-i kerimeleri ta Hz. Adem ve Havva'dan Abdullah ve Amine (r.a)'ye gelinceye kadar Hz. Mu-hammed’in nuru dedelerinden ninelerine intikal ede ede nihayet Abdullah'dan Amine'ye gelmiş ve ondan da asıl sahibi olan fahr-i âlem Muhammed Mustafa (s.a)'ya intikal etmiştir şeklinde anlamışlardır.

Bu tefsire göre, âyet-i kerimenin manası, "Habibim, Allah senin namaz kıldığını ve bundan evvel de senin nurunun bir sacidden öbür sacide intikal ettiğini görür" demektir. Bu tefsire göre Hz. Adem'den Abdullah'a gelinceye kadar babalan ve dedeleri arasında Allah'a

secde etmeyen, kimse yoktu. Her ne kadar Hz. Peygamber'in dedelerinden Hz. ibrahim'in babası Azer'in putperest olduğu kesin ise de, onun putperestliği alnındaki Hz. Muhammed'e ait olan nübüvvet nurunun Hz. İbrahim'in annesine intikal ettikten sonraki zamana tesadüf ettiğinden bu gerçeği değiştiremez ve Azer'in Hz. İbrahim'in babası olmayıp amcası olduğunu isbat için bir te'vile de'ihtiyaç bırakmaz.

2- Resulullah (s.a.v.)'in saygınlığı gereği Allah'ın onları daha sonra diriltip Hz. Peygamber'e iman ettiklerini kabul eden görüş. Alimlerden bazıları, Hz. Peygamber'in anne ve babasının müşrik olmadığını ispat için Cenab-ı Hakk'm Hz. Peygamber'in anne ve babasını vefatlarından sonra diriltip iman etmelerini nasip ettiğine dair bazı zayıf haberleri rivayet etmişlerdir. Hz. Âmine'nin hayatta iken söylediği iddia edilen iman dolu şiirleri de bu iddialarına delil olarak göstermişlerse de bu rivayetlerde zayıflık bulunduğundan nakletmeye lüzum görmüyoruz.

3- Resulullah (s.a.v.)'in anne-babası, Peygamber (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderilmezden önce öldükleri için dinî cehalet ve gaflet içinde bulunan fetret ehlinden olduklarını bu yüzden akidedeki cehaletlerinden dolayı azab görmeyeceklerini benimseyen görüş.

Kıymetli ilim adamlarımızdan merhum Kamil Miras Efendi “Tecrid-i Sarih” isimli eserinde bu konuyu incelerken Hz. Peygamber (s.a.v.)'in anne ve babasının müşrik olmayıp Ehl-i necattan olduklarını ispat mahiyetinde şu delilleri nakletmektedir:

1- *“Biz bir elçi göndermedikçe (hiçbir kavme) azab edecek değiliz.”* [303][303]

2- *“Biz bir ülkeyi helak etmek istediğimiz zaman onun varlıklılarına emrederiz, orada fısk yaparlar. Böylece o ülkeye söz(ümüz) hak olur. Biz de orayı darmadağın ederiz.”* [304][304]

3- *“Bu böyledir. Çünkü Rabbin halkı habersiz iken ülkeleri zulüm ile helak edici değildir.”* [305][305]

4- *“Kendi elleriyle yaptıkları (günahlar) yüzünden başlarına bir felaket geldiği zaman “Ey Rabbimiz, bize bir elçi göndersen de âyetlerine uyup mü'minlerden olsaydık”diyecek olmasalardı seni göndermezdik. Bu bahanelerine fırsat vermemek için seni gönderdik”.* [306][306]

5- *“Şayet onları ondan önce bir azab ile helak etseydik Rabbimiz, bir elçi gönderseydin de böyle-alçak ve rezil olmadan önce senin âyetlerine uysaydık, derlerdi.”* [307][307]
6- *“Rabbin, şehirlerin anası olan Mekke de onlara âyetlerinizi okuyan bir elçi göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir.”* [308][308]
7- *“İşte bu Kur’an da mübarek kitaptır. Onu biz indirdik. Ona uyun ve Allah’dan korkun ki size rahmet edilsin. Onu sizeindirdik ki -Kitap yalnız bizden önceki topluluğa yahudilerle hristiyanlara indirildi. Biz ise onların okunmasından habersizdik demeyesiniz.”* [309][309]
8- *“Bizim helak ettiğimiz her memleket halkının mutlaka uyarıcıları vardı. Onlara ihtar ederler, gidişlerinin nereye varacağını hatırlatırlardı. Biz zul metmiş değiliz.”* [310][310]
9- *“Onlar orada Rabbimiz bizi çıkar, (önce) yaptığımızdan başkasını yapalım? diye feryad ederler. Biz de onlara Biz sizi öğüt alacak olanın, öğüt alacağı kadar yaşatmadık mı? Size uyarıcı da geldi fakat inanmadınız. Öyle ise tadın (azabı). Zalimlerin yardımcısı yoktur, cevabını veririz.”* [311][311]
Bütün bu âyeti kerimelerin fetret devrinde yaşayıp ölen bir kimsenin cehennemlik olmayacağına Hz. Peygamberin anne ve babasının da fetret devrinde yaşayıp fetret devrinde öldükleri için, cehennemlik olmamaları gerektiğine delalet ettiklerini söyleyen merhum Kâmil Miras Efendi fetret devri hakkında da şu bilgileri veriyor:

Açıklama:

“Zaman-ı fetret” nedir? Fukaha fetret deyince İsa aleyhisselam ile Rasûl-ü Ekrem arasındaki zamanı kasdederler. Bu altı yüz küsur sene zarfında gelip geçenlere ehl-i fetret denilir. Ehl-i fetret üç kısımdır:
1- Cenabı Hakkın birliğini zekası ile düşünüp bulan ve bilen kimselerdir. Bunlardan bir kısmı hiç. bir şeriate dahil olmamıştır. Kus İbn Saide, Zeyd İbn Amr İbnNüfeyl gibi. Bir kısmı bir şeriate dahil olmuştur. Tübba ve kavmi gibi.
2- Tevhidi, tebdil ve tağyir edip şirki kabul eden ve kendisi için bir şeriat uydurup tahlil ve tahrimedenlerdir. Amr b. Luhayy gibi ki

araplar arasında putperestliğin vazıidir. Yukarıda izah olunduğu üzere Bahire, Şaibe, Vasile, Ham gibi putlan teşri etmiştir. Arablardan cinlere, meleklere ibadet edenler vardı. Kız çocuklarım yüz karası addedenler, diri diri toprağa gömenler bulunuyordu.

3- Ne müşrik ne de müvahhid olup bir peygamberin şeriatine dahil olmayan ve kendisi için ne bir şeriat ne bir din icad ve İhtiyar etmeyip bütün ömrünü gafletle geçiren ve zihni böyle metafizik düşüncelerden tamamiyle hali bulunan kimselerdir. Cahiliyyet devrinde böyle üçüncü bir sınıf halk davardı.

Ehl-i Fetret'in bu üç sınıf, halktan ikinci sınıfın ta'zib olunacakları küfürleri muktezası muhakkaktır. Üçüncü sınıf, hakiki ehli fetrettir. Bunların da muazzeb olmadıkları yukarıda asıllarım ve tercemelerini zikrettiğimiz nas-ların şehadetleri ile sabit bir hakikattir.

Birinci kısımda zikrettiğim Kus İbn Saide ile Zeyd, ümmeti vahide olarak ba's olunacaklardır. Tübba ve emsali hakkında ilmin vereceği hüküm de bunlardan devri Islâmı idrak edip de müslüman olanlardan başka idrak edememiş bulunanların ehli din ve sahibi iman olduklarıdır.

Şu hadıs-i şerif de, fetret devrinde yaşayan dört sınıf insanın ahirette imtihana tabi tutulacaklarını, imtihanı kazananın cennete kazanamayanın da cehenneme gideceğini ifade etmektedir:

“Dört sınıf insan vardır ki bunlar kıyamet gününde kendilerinin cehenneme gitmeye müstehak olmadıklarını iddia ederler.

1- Hiçbir şey İşitmeyen sağır.

2- Ahmak ve aklı kıt olan kimse.

3- Bunak.

Fetret devrinde ölenler. Sağır: Ya Rabbİ gerçi ben devri İslâmı idrak ettim, fakat müslü-manlık nedir, ne gibi ahkâmı ihtiva eder? Benim için işitip öğrenmek mümkün olmamıştır. der. Ahmak ve bön kimse de: Ya Rabbi, müslümanlık geldiğinde aklım kıt idi. Çocuklar beni deve kığına tutarlardı, der. Bunak ihtiyar da: Ya Rabbİ, gerçi ben müslümanlık devrini idrak ettim. Fakat benim için onun ahkâmlı aliyesini idrak ve ihata etmek mümkün değil idi. Fetret zamanında vefat eden kimse de: Ya Rabbi benim yaşadığım sırada müslümanlığı bana talim edecek bir peygamber gelmemiştir kî onun ahkâmını öğrenip ona muti ve münkad olayım, der. [312][312]

Hafız Suyutî (r.h.a)'de “Meslekü'l-Hunefa fi valideyi'l-Mustafa sallallahü aleyhi ve sellem” isimli eserinde Peygamber (s.a.v.)'in anne ve babasının küfür üzere ölmediklerine ve cennetlik olduklanna dair pek çok ayet ve hadis olduğunu belirtip daha sonra bunlardan bazıları şöyle sıralamıştır:

1- Ben kendi sulbünden geldiğim şu sülaleye kadar Adem oğullarının en hayırlı sülalesinden nesilden nesile intikal ederek gönderildim. [313][313] Her ne kadar Hz. Peygamberin dedeleri arasında Hz. İbrahim'in babası Azer gibi bir putperest varsa da onun putperestliği Hz. Peygamber'in nuru He. İbrahim'in annesine intikal ettikten sonra başlamıştır.

2- Allah, İbrahim oğullarından İsmail'i seçti; İsmail oğullarından, Kinane oğullarını seçti, Kinane oğullarından Kureyş'i seçti. Kureyş'ten Haşini oğullarını seçti. Haşim oğullarından da beni seçti. [314][314]

3- Müslim'in rivayet ettiği *“Benim babam da senin baban da cehennemdedir”.* [315][315] mealindeki hadis-i şerife gelince, bu hadisi Hammad b. Seleme, Sabit'ten rivayet etmiştir. Ancak bunu Ma'mer b. Raşid de Sabit'ten rivayet etmiştir. Ma'mer'in rivayetinde “Benim babam da senin baban da cehennemdedir” cümlesi yoktur. Bu cümlenin yerinde “Eğer bir kâfirin mezarına uğrayacak olursan onu cehennemle müjdele” ibaresi bulunmaktadır.

Hadis âlimlerince Hammad, zabt yönünden pek çok tenkid edilmiş olmasına rağmen, Ma'mer hiç bir tenkide uğramamış ve rivayet ettiği hadisler Bu-hârî ve Müslim tarafından tasvib edilmiştir. Binaenaleyh Hammad'ın rivayetinin Ma'mer'in rivayeti karşısında hiçbir önemi yoktur. Nitekim bu hadisi Bezzar ile Taberanî ve Beyhakî de Ma'mer'den rivayet etmişlerdir. Ayrıca İbn Mace de bu hadisi Ma'mer'in lafızlarının aynı olan şu manâdaki lafızlarla rivayet etmiştir:

“Bir a'rabi Peygamber (s.a)'e gelerek:

“Ey Allah'ın resulü! Babam gerçekten yakınlarıyla gerektiği gibi ilgilenirdi. Şöyle idi, böyle idi (diyerek babasını övdü ve:) babam nerededir?” diye sordu, Efendimiz:

“Ateştedir” buyurdu. Abdullah (r.a) demiştir ki: Bana öyle geliyor ki; adam bu cevaptan dolayı içlenerek:

“Ey Allah'ın resulü! Senin baban nerededir?” diye sordu. Resûlullah (s.a.v.):
“Sen nerede bir müşrikin kabrine uğrarsan onu ateşle müjdele” buyurdu.
Abdullah (r.a) demiştir ki:
“Bu a'rabi, bilahare müslüman oldu ve dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) bana cidden yorucu bir görev yükledi. Ben yanından geçip de onu cehennemle müjdelemediğim hiç bir kafirin kabri yoktur.” [316][316]

Açıklama:

Bu da gösteriyor ki, Hammad'ın rivâyetindeki “Benîm babam da senin baban da cehennemdedir” cümlesi hadisin aslında yoktur. Bu cümleyi Hammad b. Seleme, Sabit'ten o da Enes b. Malik'ten rivayet etmiştir. Bu rivayeti de Müslim Sahih'ine almıştır. Halbuki hadisi Ma'mer b. Reşid de Sabit'ten rivayet etmiştir ve Hammad b. Seleme'ye muhalefet ederek bu cümleyi zikretmemiştir. Neticede kesinlikle şunu öğrenmiş oluyoruz ki “Hammad rivayetinde, ravi kendi fehm ve idrakine göre hadisi manâ cihetiyle naklederken hadiste tasarruf etmiştir.”[317][317]
Söz konusu görüşler içinde yaygın kabul gören onların dinî cehalet içinde yaşayan fetret ehlinden oldukları ile fetret ehli haniflerinden olduklarını kabul eden görüşlerdir.

84- Yüce Allah'ın “En Yakın Akrabalarını Uyar” [318][318]

146- Ebu Hureyrc (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Yüce Allah'ın, Resulullah'a hitaben “Kavminden) en yakın olan akrabalarını uyar” [319][319] ayeti inince, Resulullah (s.a.v.) Kureyş'i çağırdı. Onlar da bir yerde toplandılar. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) bazen genel ve bazen de isim vermek suretiyle özel hitap ederek:
“Ey Ka'b b, Lüey oğulları! Kendinizi cehennemden kurtarın. Ey Mürre b. Ka'b oğulları! İslam'ı kabul edip İmana gelmeniz suretiyle kendinizi cehennemden kurtarın. Ey Abdu Şems oğulları! İslam'ı kabul edip

İmana gelmeniz suretiyle kendinizi cehennemden kurtarın. Ey Abdu Menâf oğullan! İslam'ı kabul ediplmana gelmeniz suretiyle) kendinizi cehennemden kurtarın. Ey Hâşim oğulları! İslam'ı kabul edip imana gelmeniz suretiyle kendinizi cehennemden kurtarın. Ey Abdu'l-Muttalib oğulları! (İslam'ı kabul edip imana gelmeniz suretiyle) kendinizi cehennemden kurtarın. Ey kızım Fâtıma! Kendini cehennemden kurtar. Çünkü ben iman etmediğiniz müddetçe sizin için Allah'tan hiçbir şeye malik değilim. Bununla birlikte sizinle bir akrabalık bağım var. Sıla-i rahmi, (yine bu) akrabalık bağıyla sulayacağım/devam ettireceğim" buyurdu.[320][320]

Açıklama:

Yüce Allah, Resulullah (s.a.v.)'e yakın akrabalarını uyarmasını emrettiği zaman Peygamber (s.a.v.) Kureyşin oymaklarını davet etti. Bunlar içerisinde nesebi Resulullah (s.a.v.) ile babasında birleşenler olduğu gibi üçüncü babada, dördüncü babada, beşinci babada, yedinci babada, hatta bunlardan daha uzak babalarda birleşen akrabası da vardı. Ancak hepsi de Kureyş kabilesine mensup olmakla bu kabile onları bir araya topluyordu.
Resulullah (s.a.v.)'in hadiste akrabalarına birer birer kabile ve şahıs isimleriyle hitap etmesi, en yakın akrabası olduklarındandır.
"Kendinizi cehennemden kurtarın" ifadesinden maksat; imanı nlmayanların iman etmesi ve imanı olanların da onu kuvvetlen di rmesidir.
Ebu Hureyre Medine'de müslüman olmuş ve bu hadiste geçen olay ise Mekke'de geçtiğine göre Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bu hadisin durumu ne olacak gibi bir soru akla gelebilir. Hadis terminolojisinde buna, "Sahabenin Mürseli" ismi verilmektedir.
Mürsel: Hadis terimi olarak; sahabiden hadis rivayet etmiş bulunan tabiinin isnadında sahabiyi atlayıp doğrudan doğruya Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivayet ettiği hadislere denir. Sahabeyle görüşüp onlardan ilim öğrenen tabiiler, hadis rivayet eden ikinci nesildir.
Sahabi Mürseli ise bir sahabînin bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)'den işiterek değil ondan işiten başka bir sahabîden duyarak öğrenip Hz. Peygamber (s.a.v.)'den kendisi işitmişcesine rivayet ettiği hadise de mürsel diyenler olmuştur. Fakat hadisi aslında işitmiş olduğu

sahabiyi İsnadında zikretmeden doğrudan doğruya Hz. Peygamber'den rivayet eden sahabînin bu rivayet şekline mürsel denilince ilk akla gelen tâbi'înin sahabiyi atlayarak Allah Resulünden rivayet ettiği hadisten ayrı mütalaa etmek gerekir. Bu farkı belirtmek üzere, sahabînin sahabîden Hz. Peygamber'e isnad ederek rivayet ettiği hadise şahabı mürsel denilmiştir. 321[321]

Bilindiği gibi, Hz. Peygamber Mekke'de peygamberliğini açıkladığı zaman kendisine çok az kimse iman etmişti. Peygamberliğin Mekke devrinde müslüman olanların sayısında önemli bir artış olmamıştı. Medine'ye hicretleri sonra sayılan hızla artan müslümanlar, bir taraftan inen Kur'ân-ı Kerim ayetlerini öğrenirlerken, bir taraftan da Hz. Peygamber'în hadislerini ve onunla ilgili olayları öğrenmeye başladılar. Haliyle hicretten önceki olayları ve Medine'de konulan hükümlerin uygulanış şekillerini gösteren hadisler bütün sahabîlerin Hz. Peygamber'den görüş işiterek rivayet etmelerine imkan yoktu. Halbuki sahabîlerin hemen hepsi Hz. Peygamber'den bizzat işitmediği veya kendisinin hazır bulunmadığı yahutta müslüman oluşundan önceki zamanlara ait olayları nakleden hadisler rivayet etmişlerdir.

Söz gelişi Ebu Hureyre hicretin yedinci yılında Hz. Peygamber'! görmüş olmasına rağmen hicretle ilgili bazı hadisler rivayet etmiştir. Ebu Hureyre'nin bunları bizzat görerek veya işiterek rivayet etmediği açıktır. Yine Hz. Aişe, örnek vermek için söyleyelim. ilk vahyin gelişini anlatan meşhur rivayetin sahibidir. Oysa Allah Resulüne ilk vahy geldiği zaman henüz hayatta bile değildi. Bu itibarla gerek Ebu Hureyre, gerekse Hz. Aişe her ikisi de hazır olmadıkları, gözleriyle görmedikleri olayları anlatan hadisler rivayet etmişlerdir. Bizzat işitmedikleri hadisleri rivayet ettikleri de olmuştur. Ancak bu gibi hadislerin isnadlarma bakıldığı zaman bunlan Hz. Peygamber'den kendileri görüp İşiterek rivayet etmiş görünürler. O halde sahabilerin Hz. Peygamber'den öğrendiklerini aralarında müzakere ederlerken veya başka vesilelerle diğer sahabîlere nakletmeleri sonunda öğrenilen hadisler, hadis söylendiği veya hadiste anlatılan olayın geçtiği sırada Hz. Peygamber'in yanında bulunmayan sahabîler tarafından da rivayet edilmişlerdir. Böyle rivayetlere şahabı mürseli denilmiştir.

Sahabilerin hepsi cerh ve ta'dil bakımından adil, yani tam manasıyla adalet sahibi kabul edilirler. Bu bakımdan mürselleri mevsul sayılır. Bir başka deyişle mürsel hadiste olduğu gibi, sahabîlerin aslında hadisi öğrenmiş oldukları şahabının ismini anmadan rivayet ettikleri hadisler, doğrudan doğruya Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivayet edilmiş kabul edilirler.

Sahabi Mürselleri şöyle sıralanmıştır;

1- Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivayeti olduğu halde bilinen sahabüerin mürselleri.
2- Hz. Peygamber (s.a.v.)'i gördüğü halde ondan hadis işitmemiş olan sahabüerin mürselleri.
3- Muhadramun denilen ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in peygamberlik devrine yetiştiği halde onu görme şerefinden öahrum kalanların mürselleri.
Sahabiler, adalet sahibi kabul edildiklerinden dolayı birbirlerinden rivayetleri, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivayet hükmünde mevsul hadistir. Zayıf sayılmazlar. [322][322]
Yine Ebu Hureyre ile Hz. Aişe dışında Enes b. Mâlik, Abdullah İbn Abbâs, Abdullah İbn Ömer gibi bazı sahabiler de Hz. Peygamber (s.a.v.)'den direkt işitmedikleri hadisleri ondan işitmiş gibi rivayet etmişlerdir. Örneğin, bir sonraki Abdullah İbn Abbâs'tan gelen hadis de bu tarzdadır.

147- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Yüce Allah'ın, Resulullah'a hitaben, Kavminden en yakın olan akrabalarını uyar” [323][323] ayeti inince, Resulullah (s.a.v.) Safa tepesine çıkıp *“Baskın var”* diye seslendi. Müşrikler, birbirlerine:
“Bu haykıran da kim?” dediler. Onu görenler:
“Muhammedi” deyip ne diyeceğini dinlemek için onun yanına toplandılar. Resulullah (s.a.v.), Kureyş'in diğer mensuplarını da çağırmak için;
“Ey filan oğulları! Ey filan oğulları! Ey filan oğulları! Ey Abdu Menâf oğulları! Ey Abdu'I-Mutta! ibrahimoğulları!” diye seslendi. Bunun Üzerine bunlar da onun yanına toplandılar. Resulullah (s.a.v.):

“Ne dersiniz? Size, şu dağın eteğinde bazı atlıların çıkıp geleceğini haber versem, beni doğrular mısınız?” buyurdu. Onlar da:
“Biz senin hiçbir zaman yalan söylediğini görmedik” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“O halde ben, size şiddetli bir azabın önünde (o azabı bildiren) bir uyarıcıyım” buyurdu. Bunun üzerine amcası Ebu Leheb:
“Yazıklar olsun sana! Bizi, sırf bunun için mi (buraya) topladın?” dedi
Sonra da kalkıp gitti. Bunun üzerine “Ebu Leheb'in elleri kurusun. Kurudu da [324][324] (şeklindeki Tebbet) Suresi indi.” [325][325]
Ebu Leheb'in asıl adı, Abduluzza b. Abdulmuttalib'tir. Yani Hz. Peygamber (s.a.v.)'in amcasıdır.
Bazıları ona, “Ebu Leheb” künyesinin verilmesinin nedeni olarak “Leheb” adında bir oğlu olduğu içindir demişlerdir. Bazıları da yanaklarının pek kırmızı olduğu için ve bazılarına göre de yüzü pek güzel olup alev gibi parladığı için ona “Ebu Leheb” yan, Alevin babası denildiğini söylemişlerdir. Ona bu künyenin verilmesi akıbeti açısından da uygun düşmüştür. Çünkü ebedi olarak cehennemin alevli ateşinde azab görecektir.
Ebu Leheb, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in en büyük düşmanlarından biridir. Bu düşmanlığı ölünceye kadar devam etmiştir. Hatta Resulullah (s.a.v.)'e:
“Yazıklar olsun sana! Bizi, sırf bunun için mi (buraya) topladın?” demesi de, bu eziyetler türündendir.
Ayette *“Ebu Leheb'in elleri kurusun. Kurudu da....”* ifadesinden maksat; helak olmasıdır. Söz konusu ayette de görüldüğü üzere bu ifade iki defa tekrarlanmıştır. Birincisi, Ebu Leheb'in helaki için beddua tarzında ve ikincisi ise hakikaten helak olduğunu haber verme şeklindedir.Ayeti kerime de mecaz- mürsel kabilinden “El” zikredilmiş, bununla bütün vücudun helaki kastedilmiştir.

85- Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Amcası Ebu Talibe Şefaati Ve Bu Sebeple Azabının Hafifletilmesi

148- Abbâs İbnu'l-Muttalib (r.a)'tan rivayet edilmiştir: (Resulullah'a:)
“Ey Allah'ın resulü! Ebu Tâlib'e (cehennemdeki hali hususunda) herhangi bir şeyle faydan dokundu mu? Çünkü o, (müşriklere karşı

her zaman) seni koruyup savunur ve senin namına (onlara) kızardı" dedi. Resulullah (s.a.v.):
"Evet, (oldu). O, cehennemin (topuğa kadar ayakları Örten) sığ bir yerindedir. Eğer ben olmasaydım, cehennemin en derin yerinde olurdu!" buyurdu. 326[326]

Açıklama:

Bu hadis, Resulullah (s.a.v.)'in, amcası Ebu Talib'e şefaatta bulunduğuna ve bu şefaatla onun cehennemdeki azabının hafifletildigi belirtilmektedir.
Ebu Talib'in iman edip etmediği meselesi alimler arasında ihtilaflıdır.
1- İmanlı olduğunu ileri sürenler; İbn İshak'ın, Abdullah İbn Abbâs'tan rivayet ettiği bir hadisi delil getirmişlerdir. Bu hadise göre Ebu Talib'in vefatı yaklaştığı zaman Resulullah (s.a.v.) ona "Lâ ilahe illallah" demesini telkinde bulunmuş, ilk önce o bundan kaçınmış, fakat orada bulunan Abbâs Ebu Talib'in dudaklarının kıpırdadığını görerek ne söylediğini dinlemiş ve Peygamber (s.a.v.)'e dönüp:
"Ey kardeşimin oğlu! Vallahi, kardeşim Ebu Talib senin emrettiğin kelimeyi söyledi" demiştir.
Hadis alimleri bu hadis için senedinde ismi zikredilmeyen bir ravi vardır. Hadis sahih bile olsa konumuzla ilgili hadislere ters düşmektedir. Çünkü bu hadisler, ondan daha sahihtir' diyerek Abdullah İbn Abbâs hadisini çürütmüşlerdir.
2- Bazı alimlerde Ebu Talib'in kafir olarak öldüğünü belirtmişlerdir.
3- Bir kısım alim ise Ebu Talib'in kafir olup olmadığı hususunda söz söyleyemeyi fazlalık görerek ve bu konuda konuşmayı Hz. Peygamber (s.a.v.)'i gücendirebileceğinden yola çıkarak Resulullah (s.a.v.)'in hem anne-babası ve hem de ecdadı hakkında susmayı ihtiyata daha uygun görmüşlerdir. Ebu Talib'le ilgili açıklama için 25 nolu hadise bakabilirsiniz.

86- Cehennemliklerden En Hafif Azab Görecek Olanı

149- Nu'mân İbnu'l-Beşîr (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Doğrusu cehennemliklerin en hafif azab görecek olanı, (ayağında) ateşten iki ayakkabı ile iki ayakkabı bağı bulunan kimsedir. Onun

beyni, bunlardan tencere kaynar gibi kaynar. Kendisi cehennemliklerin azab yönünden en hafif olanı olduğu halde, hiç kimseyi kendisinden daha fazla azaba duçar olduğunu görmez.” 327[327]

Açıklama:

Cehennem'de görülecek azabın miktar, şiddet ve şekillerini ancak Allah ve Rasûlü'nün bizlere bildirmesiyle ve bildirdikleri kadarıyla bilmekteyiz. Kur'an-ı Kerîm'de belirtildiğine göre;

a- Cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatır:

“Cehennem inkâr edenleri şüphesiz çepeçevre kuşataçaktır.” 328[328]

b- Cehennem ateşi sönmez:

“Biz sapık kimseleri kıyamet günü yüzü koyun, körler, dilsizler ve sağırlar olarak hasrederiz. Varacakları yer Cehennemdir. Onun ateşi ne zaman sönmeye yüz tutsa hemen alevini artırırz..” 329[329]

c- Cehennem dolmak bilmez:

“O, gün Cehennem'e: “Doldun mu?” deriz. O: “Daha var mı?” der.” 330[330]

d- Kaynarken çıkardığı ses:

“Rablerini inkâr eden kimseler için Cehennem azabı vardır. Ne kötü bir dönüştür. Oraya atıldıkları zaman onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler. Nerede ise öfkesinden çatlayacak gibi olur. içine her bir topluluğun atılmasında bekçileri onlara: “Size bîr uyarıcı gelmemiş miydi” diye sorarlar. Onlar evet, doğrusu bize bîr uyarırı geldi; fakat biz yalanladık ve Allah hiç bir şey indirmemiştir, siz büyük bir sapıklık içerisindesiniz, demiştik” derler.” 331[331]

e- *“Ateş onların yüzlerini yalar, dişleri sırıtıp kalır.”* 332[332]

f- *“Boyunlarında halkalar ve zincirler olarak kaynar suya sürülür, sonra ateşte yakılırlar.”* 333[333]

g- *“İnkâr edenlere ateşten elbiseler kesilmiştir. Başlarına kaynar su dökülür de bununla karınlarındakiler ve derileri eritilir. Demir topuzlar da onlar içindir. Orada uğradıkları gamdan ne zaman çıkmak*

isteseler, her defasında oraya geri çevrilirler. Ve kendilerine: Yakıcı azabı tadın"denir." [334][334]

h- *"Derileri yandıkça azabı tatmaları için yeniden başka derilerle değiştirilir."* [335][335]

i- *"Ölümü isterler fakat azabları devamlıdır, ölmezler."* [336][336]

Ayrıca cehennemdeki cezalar, işlenen suçlar cinsinden olacaktır. Dilleriyle suç işleyenlerin cezaları dillerine; elleriyle günah işleyenlerin cezaları ellerine us. tatbik edilecektir.

Bu hadiste, cehennemliklerin azab itibariyle en hafif ceza göreninin; ayağında ateşten iki ayakkabı ile iki ayakkabı bağı bulunan kimse olduğu belirtilmektedir. En hafifi böyleyse gerisini iyi düşünmek gerekmektedir.

Cehennemde cezası en hafif olanlar, günahkar müminlerdir. Bunlar, cezalarını çektikten sonra cennete gireceklerdir.

İnsanın eğitimi ve iyi davranışlara yönlendirilmesi açısından Cennet ve Cehennem inancının dünya hayatına etkileri açıktır. Kişi, gizli ve açık yaptığı her şeyin karşılığını, bulacağını ve Cehennem'deki cezanın dehşetini hatırladığında, elbette hareketlerine çeki düzen verme ihtiyacını duyacaktır.

87- Kafir Olarak Ölen Kimseye Hiçbir Amelinin Fayda Vermemesi

150- Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir: "(Resulullah'a:)

"Ey Allah'ın resulü! İbn Cüd'ân cahiliyet döneminde akrabasına iyi davranır ve yoksulu doyururdu. Acaba bu (yaptıkları) ona bir fayda sağlar mı?" diye sordum. Oda:

"Hayır, fayda sağlamaz. Çünkü o hiçbir zaman: 'Rabbim! Kıyamet gününde benim günahlarımı bağışla!' demedi" buyurdu.[337][337]

Açıklama:

İbn Cüd'an, misafirperver bir adam olup Kureyş'in ileri gelenlerindendi. önceleri ahlaksız birisi olup işlediği cinayetlerin bedelini kabilesi ödermiş. Zamanla istenmeyen adam haline gelince

intihar etmeyi düşünerek dağ yollarından birinde dolaşırken bir mağara görür, mağaraya girdiğinde içerisinde heykelden bîr yılan görür, ilk önce onu gerçek yılan olduğunu sanır, sonradan onun yapma bir yalan olduğunu anlayarak başını koparır, sonra mağaranın içerisindeki bir odaya girip içeride Cürhürn kabilesinin eski krallarına ait cesetler bulur, odanın ortasında ise altın, yakut, inci ve zebercetten oluşan bir yığın görür, bunlardan alabildiğini alıp babasına gönderir, bunun üzerine babası ve kabilesi onu bağışlar. Derken bulduğu defineden kavmine yardımlarda bulunmuş, sonra da kavminin kralı olmuş. Fakiri gözetir ve gelen misafirleri en iyi bir şekilde ağırlamış.

Hz. Aişe'nin, Resulullah (s.a.v.)'e İbn Cüd'an'ın durumunu sorması/kendisinin onun kabilesinden olmasından dolayıdır.

Hadis, kafir olarak ölen bir kimsenin; sıla-i rahim yapmak, fakirleri doyurmak, misafirlere ikramda bulunmak gibi hayrlı işlerin ahirette kendisine bir fayda vermeyeceğini bildir-mekedir. "Çünkü o hiçbir zaman: 'Rabbim! Kıyamet gününde benim günahlarımı bağışla!' demedi" sözünün manası da budur. Yani bu adam, Mekkelî müşriklerin de inanmadığı gibi, kıyamet gününe inanmamıştır. Kıyamete İman etmeyen bir kimse ise dünyada yaptığı iyiliklerin hiçbir faydası yoktur.

Kadı İyâz der ki:

“Kafirlerin amellerinin fayda vermeyeceğine, bunlardan dolayı sevab görmeyeceklerine, azablan da hafifletilmeyeceğine İcma-ı ümmet oluşmuştur. Fakat suçlarına göre kafirlerin azablan birbirinden şiddetli olacaktır.”

Resulullah (s.a.v.)'in, şefaati sayesinde Ebu Talib'in azabının hafifletilrnesine gelince, Kadı İyâz bu konuyla ilgili olarak ise şöyle der:

“Bu hafifletme; Ebu Talib'in, Resulullah (s.a.v.)'i koruduğu ve ona yardım ettiği için mükafat olarak değil, Peygamber (s.a.v.)'in hatırı içindir. Çünkü kafirlere azabın hafifletilmesi yoktur. Sadece onların birbirlerine nispetle bazılarının hafiftir.” [338][338]

88- Müminlerin Birbirleriyle Dostluk Kurmaları Ve Başkalarından ise Uzaklaşmaları

151- Amr İbnu'1-Âs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“O, Resuluilah (s.a.v.)'i gizli bir şekilde değil de açıkça bir biçimde şöyle buyurduğunu işitmiştir:
“Dikkat edin ki! Ebu filan ailesi, benim dostlarım değildir. Benim dostlarım ancak Allah ile müminlerin salihleridir.” 339[339]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in *“Ebu filan ailesi”* ifadesiyle kimi kastettiğini belirtmemiştir. Bunu; ya kendi nefsi hakkında, ya sahabilerine ait bir fitne yada bozgunculuk ifade edeceği için açıklamamıştır.
Kadı îyâz, bununla, Hakem b. Ebi'l-As'in kastedildiğini belirtir.
Hadiste anlatılmak istenilen husus; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in velîsi/dostu sadece Allah ve salih müminler olduğudur. Yani salim müminler, akrabam olmasa bile onlar benim için dostturlar. Salih mümin olmayanlar ise akrabam bile olsalar oniar benim için dost olamazlar demektir.

89- müslümanlardan Bir Çok Taifenin Hesapsız Ve Azabsız Olarak Cennete Girmesi

152- Sehl b. Sa'd (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Ümmetimden yetmiş bin kişi yada (ravi şüphe ederek) yedi yüz bin kişi kesinlikle cennete girecektir. Bunlar, birbirlerine tutanacak, bazısı bazısının elinden tutacak, sondakileri girmedikçe öndekiler de girmeyecek. (Cennete girerken) yüzleri dolunay gecesindeki ay suretinde olacaktır.” 340[340]

Açıklama:

Bu hadis; Yüce Allah'ın, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile ümmetine son derece ikram ve ihsanda bulunduğunu göstermektedir.
Hesaba çekilmeden cennete girecek olan kimselerin, Allah'a tevekkülleri tamdır. İslam dışı inançlara inanmazlar. Allah'a karşı tam

bir teslimiyetleri vardır. Takva ve ihlas sahibidirler.
İşte bu tür vasıflara ve niteliklere sahip olan baz: müminler, Allah'ın bir lütfr ihsanı olarak hesaba çekilmeksizin Cennete gireceklerdir.

153- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Bana (bütün) ümmetler gösterildi: Beraberinde küçük bir topluluk olan peygamber gördüm, yanında bir-iki kişi olan peygamber gördüm, (yine) beraberinde hiç kimse olmayan peygamber de gördüm. Derken bana büyük bir karaltı/kalabalık gösterildi. Bunları, benim ümmetim zannettim” Bana:
“Bunlar, Musa (a.s) ile onun kavmidir” denildi. Fakat bana:
“Ufka bak!” denildi.
“Baktım. Bir de ne göreyim, büyük bir karaltı/kalabalık.” Bana:
“Diğer ufka bak” denildi.
“Bir de baktım ki, büyük bir karaltı/kalabalık”. Bunun üzerine bana:
“İşte bu, senin ümmetin. Onlarla birlikte cennete hesabsız ve azabsız bîr şekilde yetmiş bin kişi girecek” denildi.
Daha sonra Resulullah (s.a.v.) kalkıp evine girdi. Bunun üzerine (oradaki) topluluk bu hesabsız ve azabsız bir şekilde cennete gireceklerin kimler olduğu) hakkında söze daldılar. Bazılar:
“Herhalde bunlar, Resulullah (s.a.v.)'le sohbette bulunan kimselerdir” dediler. Bazıları da:
“Herhalde bunlar, İslam geldikten sonra doğup da Allah'a şirk koşmayan kimselerdir” dediler. Ve buna benzer başka şeyler zikrettiler. Derken Resulullah (s.a.v.) onların yanına çıkagelip:
“Konuştuğunuz şeyler neydi?” buyurdu. Sahabiler, (ne) konuştuklarını ona anlattılar. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Onlar; rukye yapmayanlar ve yaptırmayanlar, herhangi bir şeyi uğursuzluğa yormayanlar ve Rablerine güvenip dayananlardır” buyurdu.
Bunun üzerine Ukkâşe b. Mıhsan ayağa kalkıp:
“Allah'a dua et de beni de onlardan eylesin” dedi. Peygamber (s.a.v.):
“Sen onlardansın” buyurdu.
Bunun üzerine bir adam da ayağa kalkıp:

“Ey Allah'ın nebisi! Allah'a dua et de beni de onlardan eylesin” dedi Peygamber (s.a.v.):

“Ukkâşe bu konuda seni geçti” buyurdu.[341][341]

Açıklama:

Rukye: Dua, efsun, muska; sihirbaz ve üfürükçülerin okudukları şeyler anlamına gelmektedir.

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1447), alimlerin şu üç şartın bulunmasıyla rukyenin caiz olacağı üzerinde görüş birliği içerisinde olduklannı bildirmektedir:

a- Allah Teala'nın kelamıyla (âyetlerle), isimleri veya sıfatlarıyla olması;

b- Arap diliyle veya başka bir dille anlaşılır olacak şekilde yapılması;

c- Yapılan rukyenin bizzat faydasının dokunduğuna değil, umulan faydanın Allah Teâlâ tarafından gönderildiğine inanılması. [342][342]

Rukye; mubah, haram ve şirk olmak üzere üç çeşittir.

1- Mubah Olan Rukye:

Kur'ân-ı Kerim'den ayetlerle Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarıyla, Oüslüm ve anlamı anlaşılır bir dille yapıldığı takdirde mubahtır. Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle denilmektedir: “Rasûlüllah (s.a.s) son hastalığında muavvizeteyni okuyup kendisine üflüyordu. Hastalığı ağırlaştığı zaman onları okuyarak üzerine üflüyor ve onların bereketi için elini meshediyordum.” [343][343]

Yine Hz. Aîşe (r.anhâ) Rasûlüllah (s.a.v.)'ın hastalığından bahsederken şunları söylemektedir:

“Rasûlüllah (s.a.s) yatağa düştüğü zaman, İhlas süresi ve Mu'avvizeteyn'in tamamını okuyarak avucuna üfledi ve sonra elleriyle yüzünü ve vücudunun elinin yetiştiği her tarafını meshetti” [344][344]

Yine akrep sokmasına karşı Fatiha suresi ile rukye yapıldığına dair hadis varid olmuştur. [345][345] Ve yine Rasûlüllah (s.a.s)'ın hastalanan

bazı kimselere, Muavuizeteyn okuyup, onları sağ eliyle meshettiği ve peşinden de şöyle söylediği rivayet edilmektedir:
“Ey insanların Rabbi olan Allah'ım hastalığı gider; buna şifa ver. Şifa veren yalnız sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Hastalık bırakmayan şifa ver.” [346][346]
Bu anlamda rivayet edilen hadisler çoktur, Bazı alimler Rasûlüllah (s.a.v.)'in;
“Göz değmesi ve hummanın dışında rukye yoktur” [347][347] hadisine dayanarak, göz değmesi, yılan ve akrep sokması dışında rukyenin caiz olmadığı kanatine varmışlardır. Ancak diğer bazı alimler de bu hadisin, rukyenin en fazla faydalı olacağı anlamına sarfedildiğini, *“Zülfikardan başka kılıç yoktur”* sözüne kıyas yaparak cevaplandırmışlardır. Çünkü diğer hadislerde görüldüğü gibi, Rasûlüllah (s.a.v.) başka şeyler için de rukyeye cevaz vermiştir.

2- Haram Olan Rukye:

Anlaşılmaz sözler, anlamsız kesik harfler, bilinmeyen isimler, bilenlerin Arapçadan başka bir dille rukye yapması, demir, tuz kullanarak veya ip bağlayarak rukye yapılması haram kılınmıştır. Fayda verdiği tecrübe edilmiş uygulamalar bunun dışındadır. Şabİr (r.a)'dan şöyle rivayet edilmektedir:
“Rasûlüllah (s.a.s) rukye yapılmasını yasakladı. Amr İbn Hazm'ın çocukları gelip şöyle dediler:
“Ya Resûlullah! Biz bir tür rukye yapardık ve onunla akrep sokmalarına karşı korunurduk.” Resûlullah;
“Ona dönün onda bir kötülük görmüyorum. Sizden her kim kardeşine fayda vermeye güç yetirirse ona faydalı olsun” [348][348] demişti.
İzz b. Abdüsselam’dan anlamı bilinmeyen harflerle yapılan rukye sorulduğu zaman, küfrü gerektirecek anlamlar içerip içermediğinin bilinmemesinden dolayı buna cevaz vermemiştir.

3- Şirk olan Rukye:

Allah Teâlâ'dan başkasına dua ederek, sığınarak veya yardım dilenerek yapılan rukye, şirktir. Meleklerin, peygamberlerin, cinlerin

ve benzeri varlıkların isimleriyle rukye yapmak gibi... Bunların tamamı Allah Teâlâ'ya şirk koşmaktır. Nitekim Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Efsun, nazarlık boncuklar, ve muhabbet için yapılan muhabbet muskaları şirktir. [349]***[349]****Yine; "içinde şirk bulunmayan şeyle rukye yapmakta bir kötülük yoktur”* [350][350] buyurmaktadır.

Açıklama:

İbn Hacer bu konuyu şöyle açıklamaktadır:
Bazı rukyelerde şirk bulunmaktadır. Çünkü onu yapanlar kendilerine dokunan zararı defetmek ve lavda elde etmeyi Allah'tan başka kimselerden İstemektedirler”. [351][351]
müslüman, tamamıyla Allah Teâlâ'ya tevekkül etmekten başka şeylerden fayda dilemez. Nitekim Rasülüllah (s.a.s) şöyle buyurmaktadır:
“Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız olarak Cennete girecektir. Onlar, efsun yapmayanlar, teşe'um etmeyenler, vücudlannı dağlamayanlar ve ancak Rablerİne tevekkül edenlerdir.” [352][352]
Kendiliğinden, istenmediği halde müslüman kardeşine rukye yapması bunun dışındadır. Bu Rasülüllah (s.a.s)'in şu hadisine göre müstehaptır:
“içinizden her kim kardeşine yardım etmeye güç yetiriyorsa bunu yapsın.” [353][353]
“Hesabsız ve azabsız bir şekilde” ifadesinden maksat; Peygamber (s.a.v.)'in ümmetidir. Yalnız cümlenin takdiri hususunda iki olasılık var:
1- Bu yetmiş bin kişi, ufukta gösterilenlerden başkadır.
2- Yetmiş bin kişi ona gösterilenler cümlesindendir. Buhârî'nin konuyla ilgili rivayeti, bunu desteklemektedir.)

90- Cennetliklerin Yarısını, Bu Ümmetin Oluşturması

154- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) bize:

“Cennetliklerin dörtte biri olmaktan hoşnut olmaz mısınız?” buyurdu. Bunun üzerine “Allahu Ekber” diye tekbir getirdik. Sonra:
“Cennetliklerin üçte bîri olmaktan hoşnut olmaz mısınız?” buyurdu, Bunun üzerine (yine) “Allahu Ekber” diye tekbir getirdik. Sonra;
“Ben, sizin cennetliklerin yarısı olmanızı umarım. Bunu size şöyle bildireyim; müslümanlar (sayı bakımından), kafirlere oranla siyah bir öküzün üzerindeki beyaz kıl yada beyaz bir öküzün üzerindeki siyah bir kıl gibidir” buyrudu. [354][354]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.), cennetlik olan ümmetinin cennetliklerin kaçta kaçı olacağını belirtirken bunu soru şeklinde sahabilerine sorması, müjdeyi pekiştirmek içindir.
Bu ümmetin, siyah bir öküzün üzerindeki beyaz bir kıla veya beyaz bir öküzün üzerindeki siyah bir kıla benzetilmesi, müslümanların sayı bakımından kafirler içerisinde ve onlara nazaran azınlıkta kalmasını belirtmek içindir.

91- Yüce Allah'ın Adem (a.s.)'a: “Cehenneme Gönderilenlerin Her Bir Tanesinden Dokuz Yüz Doksan Dokuzunu Çıkar” Buyurması

155- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Yüce Allah:
“Ey Adem!”.buyurdu. Adem'de:
“Emret Allahım! Senin sayende mutluluğu elde ederim. İyilik, Senin elindedir” der, Allah:
“Cehennemlikleri seçip çıkar” buyurdu. O da:
“Cehennemliklerin sayısı ne kadardır?” dedi. Allah:
“Her bin kişiden, dokuz yüz doksan dokuz!” buyurdu.
“İşte bu (kıyamet) öyle bir zamandır ki; çocuk, ihtiyarlar/saçı ağarır ve her hamile kadın çocuğunu düşürür. İnsanları hep sarhoş görürsün, halbuki sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir.” [355][355]

Açıklama:

Bu açıklama, sahabilere ağır geldi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.)'e:
“Ey Allah'ın resulü! Geriye kalan) bu kişi hangimizdir?” diye sordular. Resulullah (s.a.v.):
“Sevinin ki, Ye'cüc ile Me'cüc'ten bin ve sizden bir kişi!” buyurdu. Daha sonra Resulullah (s.a.v.):
“Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, cennetliklerin dörtte biri olmanızı çok arzu ediyorum” buyurdu. Bunun üzerine Allah'a hamd edip “Allahu Ekber” diye tekbir getirdik. Sonra:
“Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, cennetliklerin üçte biri olmanızı çok arzu ediyorum” buyurdu. Bunun üzerine Allah'a hamd edip “Allahu Ekber” diye tekbir getirdik. Sonra:
“Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, cennetliklerin yarısı olmanızı çok arzu ediyorum. Çünkü ümmetler İçerisinde sizin misaliniz; (sayı bakımından) siyah bir öküzün üzerindeki beyaz kıl yada eşeğin ön ayağındaki bere gibidir” buyurdu. [356][356]

Açıklama:

Yüce Allah'ın kıyamet gününde Hz. Adem'e “Cehennemlikleri seçip çıkar” sözünden maksat; cehenneme gidecek olanları başkalarından ayırmasını emredecek demektir. Bu işin, Hz. Adem (a.s)'a verilmesi; ya bütün insanların atası yada cehenneme gidecek kimseleri bildiğindendir.
Ayrıca burada-Ye'cüc ile Me'cüc'ün, sayı bakımından müslümanların bin katı olduğuna dikkat çekilmektedir.

3- HAYIZ/AY HALİ BÖLÜMÜ

Hayız, Fıkıh literatüründe; ergenlik çağına giren sağlıklı kadının rahminden düzenli aralıklarla akanı ifade eder. Kadınlarda ergenlikten menopoza kadar görülen bu fizyolojik olaya da; hayız hali

(=regl/mensturasyon), adet görme, adet kanaması, ay başı hali gibi isimler verilir.
Hayız hali; kadında döl yatağının (=rahmin) iç yüzünü kaplayan zarın, yumurtanın döllenmeyip ölmesi ve hormon salgısının kesilmesi üzerine parçalanarak kanla birlikte dışan atılmasından ibarettir.
Hayız kanının kesilmesiyle kadının temizlik dönemi başlar. iki hayız kanı arasındaki süreye, temizlik süresi denilir.
Fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre; kadınlar, 9 yaşlarından itibaren adet görmeye başlayıp yaklaşık 50-55 yaşlarına geldiklerinde adetten kesilirler. Bu rakamlar, fıkıh bilginlerinin tecrübe birikimlerine göre verilmiş süreler olup bu konuda fiilî adet görmenin başlaması ve sona ermesi, esastır. Bugünkü tıbbı bilgiler, adet kanamasının 11-13 yaşlarında başlayıp 45-50 yaşlarında sona erdiğini, adet süresinin de 3-6 gün civarında olduğunu ifade etmektedir. Bu rakam, Hanefi mezhebine göre adetin en az süresi 3, en uzun süresi ise 10 gündür. iki adet arasında kalan en az temizlik süresi de 15 gündür. Yalnız fizikî bünye, psikolojik durum ve çevre şartlarına bağlı olarak kadınların adet çağı ve süresi, farklılık gösterebilmektedir.

1- Hayızlı Kadına Gömlek Üzerinden Yaklaşmak

222- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Biz hanımlarından birisi hayız/ay hali olduğu zaman, Resulullah (s.a.v.) ona hayzının şiddetli zamanında (diz kapağı ile göbeği arasını örtecek bir peştamal/önlük giymesini emrederdi. Sonra da ona (cinsel ilişki olmaksızın sadece tenini değdirme mahiyetinde dokunurdu. Sizden hanginiz Resulullah (s.a.v.) gibi uzvuna/şehvetine hakim olabilir ki?” [357][357]

223- Meymûne (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), hanımları hayızlı/ay halinde iken onlara cinsel ilişki olmaksızın sadece tenini değdirme mahiyetinde diz kapağı ile göbeği arasını örtecek bir peştamal/gömlek üzerinden dokunurdu.” [358][358]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “Mübaşeret” kelimesi; çıplak olarak, vücudu vücuda dokundurmaktır. Bazı durumlarda, cinsel ilişki için kullanılıyorsa da, burada, ittifakla birinci manada kullanılmıştır.
Hadis, Resulullah (s.a.v.)'in, diz kapağı ile göbeği arası kapalı olan hayız halindeki hanımlarından istifade ettiğini göstermektedir. Buna göre kişinin, her ne şekilde olursa olsun, hanımının, göbek ile diz kapağı arası hariç vücudun geri kalan kısmıyla faydalanması helaldir.
Hayızlı kadınla cinsel ilişki, Kur'an'ın açık ifadesi ve sahih hadislerle yasaklanmıştır. Hanefilere göre, kişinin, haram olduğunu bildiği halde hayızlı hanımıyla cinsel ilişkide bulunması günahtır. Tevbe edip istiğfar etmesi lazımdır. Cumhura göre ise, bir yada yarım dinar sadaka vermesi müstehaptır. Bazılarına göre ise vaciptir.
Hanefilere göre, kan kesildikten sonra gusül abdesti almadığı halde, üzerinden bir namaz vakti geçmesi halinde kişinin hanımıyla cinsel ilişki de bulunmasında bir sakınca yoktur.

2- Hayızlı Kadınla Aynı Yorgan Altında Yatmak

224- Meymûne (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), hayızlı olduğum sırada benimle beraber yatağa yatardı. Benim ile onun arasında (sadece) bir elbise bulunurdu”. [359][359]

225- Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan rivayEt edilmiştir:
“Bir ara ben Resulullah (s.a.v.)'le birlikte kadife bir çarşaf altında yatarken hayız olmuştum. Hemen onun yanından sıvışıp hayız halinde giydiğim elbisemi alfıp giydim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) bana:
“Hayız mı oldun?” diye sordu. Ben de:
“Evet!” diye cevap verdim. Derken beni çağırdı. Onunla kadife çarşafın altında beraberce yattım.

Açıklama:

Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb) der ki:

“Annem Ümmü Seleme ile Resulullah (s.a.v.), cünüplük halinde ikisi de aynı kaptan yıkanırlardı”. 360[360]
Burada hayızlı kadınla bir yorgan altında yatmak caizdir. Yalnız çıplak tenlerin göbek ile diz kapağı arasında birbirine değmesine engel bir örtü bulunması la?ımdır. Ayrıca kadının böyle bir durumda normal elbisesi dışında hayız için elbise kullanması müstehabtır.

3- Hayızlı Kadının, Kocasının Yıkayıp Taramasının Caiz Olması, Artığının Temiz Olması Ve Kocasının Onun Kucağına Yaslanarak Kur'an Okuması

226- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) (mescidde) itikafa girdiği zaman başını bana yaklaştırır, ben de onun saçını tarardım. İnsanın hacetinden başka hiçbir şey için eve girmezdi.” 361[361]
227- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben itikafta iken hacet için eve girerdim. Evde hasta bulunduğu halde onun halini ancak geçerken sorardım. Resulullah (s.a.v.) mescidde (itikafta) İken başını bana uzatır, hayızlı olduğum halde onun saçını tarardım. Resulullah (s.a.v.) itikafta iken eve ancak hacet için girerdi.” 362[362]

228- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) itikafta iken mescidden başını bana doğru çıkarır, ben de hayızlı olduğum halde onun başını yıkardım.” 363[363]

Açıklama:

İ'tikâf kelimesi, sözlükte; “Durmak, kalmak, devam etmek” gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise; İtikaf niyetiyle cemaatin toplanıp namaz kıldığı, imamı ve müezzini bulunan bir camide durmak demektir.
İ'tikâf, Ramazân ayının son on gününde yapılır. I'tikâfa durmak, sünnettir.

Resulullah (s.a.v.)'in hammlannın odaları, Mescİd-i Nebevi'nin etrafında idi. Odalardan mescide açılan pencereler vardı. İşte Hz. Peygamber (s.a.v.) itikafta iken, başını Hz. Aişe'nin odasına açılan pencereden uzatırdı. O da, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in başını ihtiyaca göre ya yıkarda yada tarardı.
Yine hadis, itikafta olan kişinin camiden çıkmaması gerektiğine delildir. Ayrıca itikaflı kişinin, vücudunun bir kısmını mescitten çıkarması, onun itikafına zarar vermez.
İtikafta bulunan kişinin, başını yıkaması ve saçlarını taraması yada hayızlı bir kadına yıkatması ve taratması caizdir.
Ayrıca alimler; saçı traş etmeyi, koltuk altlarını yolmayı ve tırnakları kesmeyi de buna dahil etmişlerdir,
Hadisin metninde geçen “Hacet” kelimesinden maksat; küçük abdest yada büyük abdest bozma olduğu hususunda ittifak vardır. Bunun dışındaki bazı gereksinimleri konusunda görüş ayrılığı vardır.

229- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
Resulullah (s.a.v.) bana mescidden:
“Şu küçük hasırı/örtüyü bana uzatıver!” buyurdu. Ben de.
“Ben hayızlıyım!” dedim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Doğrusu hayız halin, senin elinde olan bir şey değildir!” buyurdu.

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.) *“Hayız halin”* ifadesiyle; hayzın kir ve pis olması senin elinde değildir demek istemiştir.
Kadı İyâz ile Nevevî'ye SÖre ise bu ifadeyle anlatılmak istenilen şey; hayzm, kan olduğudur.

230- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) bîr ara mescidde iken;
“Ey Âişe! Bana şu elbiseyi uzatıver!” buyurdu. Aişe:
“Ben hayızhyim!” dedi. Resulullah (s.a.v.);
“Doğrusu hayız halin, senin elinde olan bir şey değildir!” buyurdu. Bunun üzerine Âişe'de elbiseyi ona uzatıp verdi.[364][364]

Açıklama:

Hayız olan kadın, genel kabule göre; namaz kılamaz, oruç tutamaz, kocasıyla cinsel ilişkide bulunamaz. Bunun yanı sıra Hanefiler dahil fakihlerin çoğunluğuna göre, hayızlı kadının; Kur'an okuması, Mushafı eline alması, mescide girip orada kalması ve diz kapağı ile göbek arasındaki yerini kocasına çıplak olarak dokundurması caiz değildir. Bu konuda hayızlı kadın, cünüp kimse gibidir.
Hadiste söz konusu edilen Mescİd, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in evinin bitişiğinde bulunan Mescid-i Nebevi'dir. Hayızlı halde olan Hz. Âişe evinde bulunurken, Peygamber (s.a.v.) mescidde itikafta idi. Hz. Âişe, elbiseyi yada küçük hasın/örtüyü Peygamber (s.a.v.)'e uzattığında mescide girmiş olmayıp sadece bulunduğu evinden vermiştir.
Hz. Âişe, hayız halinde olduğu için Peygamber (s.a.v.)'e istediği şeyi vermekten kaçınmıştır. Peygamber (s.a.v.) ise ona hayız halinin, kendi elinde olmadığını belirterek hayızlı kadının vücudunun temiz olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) hayız ile ilgili olarak;
“Bu, Allah'ın Adem kızları üzerine yazdığı bir iştir” [365][365] buyurmuştur. Dolayısıyla hayız hali, kadının elinde olan bir husus değildir.

231- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben hayız halinde İken bir şey içer, sonra onu Peygamber (s.a.v.)'e verirdim. O da ağzını benim ağzımın değdiği yere koyarak (o şeyi) içerdi. Yine ben hayızlı iken kemiğin etini ısırır, sonra onu Peygamber (s.a.v.)'e verirdim. O da ağzını benim ağzımın değdiği yere koyarak o şeyi ısırırdı.” [366][366]

Açıklama:

Burada hayızlı kadının artığının necis olmadığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla erkek, hayızlı hanımının ağzının değdiği yerden bir şey içmesinde yada yemesinde bir sakınca yoktur.

232- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:

“Ben hayızlı iken Resulullah (s.a.v.) kucağıma yaslanır, sonra da Kur'an okurdu.” 367[367]

Açıklama:

Buhârî'nin rivayetinde de “Resulullah (s.a.v.)'in başı benim kucağımda olduğu halde Kur'an okurdu 368[368] denildiğine göre, buradaki yaslanmaktan maksat, ba§mı onun dizine koymaktır. Dolayısıyla burada da hayızh kadına dokunmanın caiz olduğu belirtilmektedir.

233- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Yahudiler, kadınları hayz/ay hali olduğu zaman onlarla bir şey yemezler, içmezler, onlarla birlikte oturup kalkmazlar, evlerde onlarla bir arada bulunmazlardı. Peygamber (s.a.v.)'in sahabileri, bu durumu Resulullah (s.a.v.)'e sordular. Bunun üzerine yüce Allah,
“Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun” ayetini sonuna kadar indirdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Cinsel ilişki dışında onlarla yeme, içme, evde bir arada bulunma gibi her şey yapın” buyurdu.
Resulullah (s.a.v.)'in bu sözü, Yahudilere ulaştı. Bunun üzerine yahudiler:
“Bu adam, bize muhalefet etmedik hiçbir şey bırakmayacak” dediler.
Sahabeden Useyd b. Hudayr ile Abbâd b. Bişr, Resulullah'a gelip ona:
“Ey Allah'ın resulü! Yahudiler şöyle şöyle söylüyorlar. Sırf yahudilere muhalefet olsun diye hayz halindeyken kadınlarla cinsel ilişkide bulunalım mı?” diye sordular.
Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.)'in yüzünün rengi değişti. Öyle ki biz, Resulullah (s.a.v.)'in, o ikisine çok kızdığını zannettik.
Bu iki sababi, Resulullah'in yanından çıkıp gittiler. O sırada Peygamber (s.a.v.)'e bir miktar hediye süt geldi. Peygamber (s.a.v.), bu sütü, o iki sahabinin peşi sıra onlara gönderdi. Onlar da bu sütü içtiler. Dolayısıyla bu iki sahabi, Peygamber (s.a.v.)'in, kendilerine kızmadığını (böylece) anladılar.369[369]

Açıklama:

Yahudiler, haytzlı kadınla bir sofrada yemek yemezler, aynı yatakta yatmazlar, hatta hanımının bulunduğu eve girmezlerdi. Bir pislik veya vebadan kaçar gibi onlardan kaçarlardı. Kadının ön kısmına, arka taraftan yaklaşıldığı takdirde doğacak çocuğun şaşı olacağına inanırlardı.
İslam geldikten sonra Yahudilerde görülen bu ifrat ve tefriti kaldırıp her konuda olduğu gibi bu meselede de orta yolu göstermiştir.
Resulullah (s.a.v.), yüzündeki değişikliği görerek canlarının sikildiğini anlamış ve onların üzüldüklerini düşünerek onların gönüllerini hoş etmek için Useyd ile Abbâd'ın arkasından onlara süt göndermiştir. Bu olay, Resulullah (s.a.v.)'in insanlara son derece şefkatli ve merhametli olduğunu göstermektedir.

4- Mezi

234- Hz. Ali (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, mezi akıntısı çok olan birisiydim. Peygamber (s.a.v.)'e bu meseleyi kızı Fatıma'nın nikahım altındaki konumdan dolayı sormaya utanıyordum. Bu nedenle Mıkdâd İbnu'l-Esved'e, bunu, Peygamber (s.a.v.)'e sormasını söyledim. O da bunu ona sordu. O da:
“Mezi gören kimse, cinsel organını yıkar ve abdest alır” buyurdu. [370][370]

Açıklama:

Erkeklerden çıkan maddeler dört çeşittir:
a- İdrar: İdrar, ittifakla necistir. Affedilen mikdarı aştığı takdirde yıkanması şarttır.
b- Vedî: Bazen idrarın peşinden çıkan yapışkan bir maddedir. Bu da idrar gibi necistir.
c- Meni (=sperm): Şehvetten dolayı akan sıvıdır. Boy abdestini gerektirir.

d- Mezi: Beyaza benzeyen yapışkan bir sıvıdır. Oynaşma veya öpüşme esnasında bazen erkekten yada kadından gelir. Fakat boy abdestini gerektirmez. Bundan dolayı ancak abdest almak gerekir. Çünkü necistir. Dolayısıyla mezinin gelmesiyle abdest bozulur. Bundan dolayı da cinsel organının yıkanması emredilmiştir.
İmam A'zam Ebu Hanife ile İmam Şafiî, mezinin mutlak şekilde abdest almayı gerektiğine dair bu hadisi delil getirmiştir.
Soru sormak ve fetva istemek hususunda vekil tayin etmek caizdir. Kişinin, hanımın yakınlarıyla, örfen ayıp kabul edilen meselelerde direkt olarak konuşmayıp bir aracı kişiyle çözümlemesi uygundur.

5- Uykudan Uyanınca Yüzü Ve Elleri Yıkamak

235- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.), geceleyin kalkmış ve gidip büyük abdestini yapmıştı. Sonra yüzünü ve ellerini yıkamış, sonra da geri uykuya yatmıştı.” [371][371]

Açıklama:

Kadı İyâz'a göre; burada yüzü yıkamaktan maksat, uykunun etkisini gidermektir. Eli yıkamaktan maksat, ellerine bulaşan bir şeyi temizlemek içindir.
Bu hadis, geceleyin uyandıktan sonra tekrar uyumanın mekruh olmadığına delildir.

6- Cünüpken Uyumanın, Uyumak, Bir Şey Yemek Veya Bir Şey İçmek İstediğinde Abdest Almanın
Müstehab Olması

236- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) cünüp olduğunda bir şey yemek istediğinde yada uyumak istediğinde namaz abdesti gibi abdest alırdı.” [372][372]

Açıklama:

Hadisin zahirinden anlaşıldığına göre, cünüp kimsenin bir şey yemek isterse, ellerini yıkamalıdır.
İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/795)'e göre; cünüp olan kişinin uyumazdan, ikinci defa ilişkide bulunmazdan veya yiyip içmezden önce cinsel organını yıkamakla beraber abdest alması müstehabtır.
İmam Mâlik (ö. 179/795) ile İmam Şafiî (ö. 204/819)'ye göre; ellerine pislik bulaşmışsa onları yıkar.
İmam A'zam Ebu Hanîfe (ö. 150/767)'ye göre ise, cünüp olan kişi, bir şey yemek isterse, ellerini yıkar, ağzını da suyla çalkalar. Abdest almadan uyumasında bir sakınca olmamakla birlikte alması daha uygundur.
Yalnız burada abdest almak, ruhsat olarak gösterilmektedir. Boy abdesti almak ise azimet olarak İfade edilmektedir. Azimet ise, ruhsattan daha faziletlidir.

237- Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir: “Ömer, Resulullah (s.a.v.)'e:
“Ey Allah'ın resulü! Bizden birisi cünüp olduğu halde uyuyabilir mî?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Evet, abdest aldığında (uyuyabilir)” dedi. [373][373]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in, Hz. Ömer'e *“Abdest al, cinsel organını yıka, sonra da uyu”* buyurması, abdest almanın öne alınmasını gerektirmez. Çünkü cümleleri birbirine bağlayan atıf edatı olan “Vav” harfi, tertibe delalet etmez. Sadece iki şeyin bir arada toplanmasını ifade eder. Buna göre hadiste, abdest almakla cinsel organını yıkama işlerinin ikisinin de yapılması emredilmektedir. Nitekim hadisin İmam Mâlik (ö. 179/795)'ten rivayet, “Cinsel organını yıka, abdest al, sonra da uyu” şeklindedir. Hadiste abdestin önce alınması, onu tazim ve teberrük içindir. Buhârî'nin rivayetinde abdest alma, emir sığasıyla değil, “Abdest aldığı zaman uyur” şeklinde şart sığasıyla gelmiştir.
Cünüp olan kimsenin, uyumadan önce abdest alması meşrudur. Ancak bunun hükmü hususunda ihtilaf edilmiştir.

Süfyan es-Sevrî, Saîd İbnu'l-Müseyyeb, İmam Ebu Yûsufa göre; cünüp kimsenin abdest almadan uyuması caizdir.
Evzâî (ö. 157/774), İmam Şafiî (ö. 204/819), İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/795), İmam A'zam Ebu Hanîfe (ö, 150/767) ve alimlerin çoğuna göre; cünüp kimsenin uyumadan önce abdest alması müstehabtır. Bunlar, konu ile İlgili hadiste, “Abdestin emredilmesini” mendub olma şeklinde yorumlamışlardır.
Bir grup alim de, burada, “Abdestin ahnması”ndan maksadın; “Sözlük anlamı İtibariyle abdest alma” olduğunu belirtmişlerdir. Bunlara göre, gerekli olan, elleri ve cinsel organını yıkamaktır. İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200), bunun hikmetinin; meleklerin pislik ve kötü kokudan uzaklaşıp şeytanların yaklaşması olduğunu söylemektedir. Şah Veliyyullah Dihlevî (ö. 1176/1762)'de, “Cünüplük, meleklerin melekliğine zıt olduğuna göre, mümin hakkında uygun olan, cünüp olarak uyumamak ve yemeği uzatmamaktadır. Eğer boy abdesti alması mümkün olmazsa abdestiterk etmemesi gerekir” der.

238- Abdullah b. Ebi Kays'tan rivayet edilmiştir:
“Âişe'ye, Resulullah (s.a.v.)'in vitir namazını sordum deyip hadisi zikretti. Sonra da:
“Cünüplük sırasında ne yapıyordu? Uyumadan önce yıkanır mıydı? Yoksa yıkanmazdan önce mi uyurdu?” dedim. Aişe:
“Bunların her ikisini de yapıyordu. Bazen yıkanıp öyle uyur ve bazen de abdest alıp uyurdu” dedi. Ben:
“Bu işte serbestliği var eden Allah'a hamd olsun!” dedim.[374][374]

Açıklama:

Burada Resulullah (s.a.v.)'in cünüp olduğu zaman bazen guslederek uyuduğu ve bazen de gusletmeden sadece abdest alarak uyuyup daha sonra kalkarak yıkandığı belirtiîmekedir.

239- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Sizden birisi ailesine (cinsel yönden) yaklaşıp sonra bunu tekrarlamak isterse abdest alıversin!” 375[375]

Açıklama:

Cünüp olan kimsenin, uyumadan önce abdest alması meşrudur. Ancak bunun müstehab mı? yoksa vacip mi olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir.
Süfyan es-Sevrî, Saîd İbnu'l-Müseyyeb, İmam Ebu Yûsufa göre; cünüp kimsenin abdest almadan uyuması caizdir.
Evzâî (ö. 157/774), İmam Şafiî (ö. 204/819), İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Ahmed b. Hanbe! (ö. 241/795), İmam A'zam Ebu Hanîfe (ö. 150/767) ve alimlerin çoğuna göre; cünüp kmısenin uyumadan önce abdest alması müstehabtır. Bunlar, konu iîe ilgili hadiste, “Abdestin emredİlmesini” mendub olma şeklinde yorumlamışlardır.
Bir grup alim de, burada, “Abdestin alınması”ndan maksadın; “Sözlük anlamı itibariyle abdest alma” olduğunu belirtmişlerdir. Bunlara göre, gerekli olan, elleri ve cinsel organını yıkamaktır. İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200), bunun hikmetinin; meleklerin pislik ve kötü kokudan uzaklaşıp şeytanların yaklaşması olduğunu söylemektedir. Şah Veliyyullah Dihlevî (ö. 1176/1762)rde, “Cünüplük, meleklerin melekliğine zıt olduğuna göre, mümin hakkında uygun olan, cünüp olarak uyumamak ve yemeği uzatmamaktadır. Eğer boy abdesti alması mümkün olmazsa abdesti terk etmemesi gerekir” der.

7- Meninin Gelmesi Sebebiyle Kadının Boy Abdesti Almasının Vacip Olması

240- Ümmü Seleme (r. anhâ)'dan rivayet edilmiştir: “Ümmü Süleym, Peygamber (s.a.v.)'e gelip:
“Ey Allah'ın resulü! Şüphesiz ki Allah, hak(kı açıklamak)tan haya etmez. Acaba ihtilam olduğu zaman kadına boy abdesti almak lazım mıdır?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Evet! Suyu (=spermi) görürse, (kadının boy abdesti alması) lazımdır” diye cevap verdi. Bunun üzerine Ümmü Seleme:

“Ey Allah'ın resulü! Kadın hiç ihtilam olur mu?” dedi. Resulullah (sav):
“Allah iyiliğini versin. Çocuk, kadına neden benziyor (sanıyorsun)?” diye cevap verdi. 376[376]

241- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir: “Bir kadın, Resulullah (s.a.v.)'e gelip ona:
“Kadın ihtilam olup suyu/spermi gördüğünde yıkanır mı?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Evet!” diye cevap verdi. Âişe, bu kadına:
“Allah hayrını versin! Kahrolası!” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Bırak onu! Benzerlik bundan başka bir sebepten mi meydana geliyor? Kadının spermi, erkeğin spermine galip gelince çocuk dayılarına benzer. Erkeğin spermi kadının spermine galip gelirse o zaman çocuk amcalarına benzer!” buyurdu. 377[377]

Açıklama:

Kadının İhtilam olmasının hükmünü Peygamber (s.a.v.)'e sormak, kadın için adeten ayıp bir şey sayıldığı için kadın, ilk önce Peygamber (s.a.v.)'e nezaketle ve özür belirterek soruyu sormaktadır. Halbuki kişi, yaranna uygun olan şeyleri sormaktan utanmaması gerekir. Utanılacak cinsten de olsa, bilmediği bir şeyi soran kimseyi ayıplamak doğru değildir. Kadın da erkek gibi ihtüam olur ve ondan da sperm gelir.
“Çocuk, kadına neden benziyor sanıyorsun?” sözünden maksat; Bu ifadeden; erkeğin suyunun galip gelmesi halinde çocuğunun amcaya, kadının suyunun galip gelmesi halinde ise çocuğun dayıya benzeyeceği anlatılmaktadır. Dolayısıyla doğan çocuk, babasına benzediği gibi annesine de benzeyebilir.

8- Erkek ile Kadının Sperminin Özellikleri Ve Çocuğun, Her ikisinin Sperminden Yaratılması

242- Resulullah (s.a.v.)'in azadlısı Sevbân (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.)'in yanında ayakta duruyordum. Derken yahudi bilginlerinden birisi gelip:
“es-Selâmu aleyke yâ Muhammed!” dedi. Bunun üzerine ben, onu öyle bir ittimki az daha yere düşüyordu. Bana:
“Beni niçin itiyorsun?” dedi. Ben de:
“Ey Allah'ın resulü! desene!” dedim. Yahudi:
“Biz, onu ancak ailesinin verdiği ismiyle çağırırız” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Gerçekten benim adım, ailemin bana isim olarak verdiği Muhammeddir” buyurdu. Yahudi:
“Sana bazı şeyler sormaya geldim” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Sorduklarına cevap verirsem sana bir faydası olur mu?” buyurdu. Yahudi:
“Kulaklarımla dinlerim” diye cevap verdi. Resulullah (s.a.v.) yanındaki bir sopayla yere bir takım çizgiler çizerek:
“Sor bakalım” buyurdu. Yahudi:
“Yer ile göklerin başka bir kılığa değiştirileceği gün insanlar nerede olacak?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Köprünün yanında karanlık içinde olacaklar” buyurdu. Yahudi:
“O halde insanlardan köprüyü ilk geçen kim olacak?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Muhacirlerin fakirleri” buyurdu. Yahudi:
“Öyleyse cennete girerken onların hediyesi ne olacak?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Balık ciğerinin ziyâdesi!” buyurdu. Yahudi:
“Bunun arkasından onların yiyecekleri ne olacak?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Onlara, cennetin etrafında otlayan cennet öküzü kesilecek” buyurdu. Yahudi:
“Bunun üstüne ne içecekler?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Orada “Selsebî” adı verilen bir kaynaktan (içecekler)” buyurdu. Yahudi:
“Doğru söyledin” deyip sonra da:
“Hem ben sana yeryüzünde yaşayan bir peygamberden yada bir veya iki kişiden başka hiçbirinin bilmeyeceği bir şeyi sormaya geldim” dedi. Resulullah (s.a.v.):

“Sorduklarına cevap verirsem sana bir faydası olur mu?” buyurdu. Yahudi:
“iki kulağımla seni dinlerim” deyip sonra da:
“Sana çocuğun nasıl meydana geldiğini sormaya geldim” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Erkeğin menisi beyaz, kadının menisi ise sarıdır. Bunlar bir yere gelirde, erkeğin menisi kadınınkine galebe çalarsa Allah'ın izniyle kadın, erkek çocuk doğurur. Kadının menisi erkeği menine galebe çaldığı zaman da Allah'ın izniyle kadın, kız doğurur” buyurdu. Yahudi:
“Doğru söyledin! Sen gerçekten bir Peygambersin” dedi. Sonra da çekip gitti. Daha sonra Resulullah (s.a.v.):
“Gerçekten bu adam bana soracağını sordu. Ama ben onun sorduklarından bir şey bilmiyordum. Tâ ki Allah onları bana bildirdi” buyurdu.[378][378]
Açıklama: Alimlerin açıklamasına göre, erkek sperminin/menisinin üç özelliği vardır:
1- Yaş olduğu zaman kokusu hamur kokusuna, kuru olduğu zaman ise yumurta kokusunu andırır.
2- Atıla atıla gelir.
3- Dışarıya lezzetle çıkar. Çıktıktan sonra da bir gevşeklik meydana gelir.
Alimlerin çoğuna göre bu üç özellikte erkek ile kadın spermleri arasında bir fark yoktur. Söz konusu bu sıfatların bir tanesi spermi ispat etmek için yeterlidir. Bu özelliklerden hiçbirisi bulunmazsa o zaman çıkan suya meni/sperm hükmü verilmez.
Erkek ve kadın meniyi gördüğü zaman yıkanmaları farzdır. Çünkü Peygamber (s.a.v.)'in bir kişiye verdiği hüküm geneli de kapsar.

9- Cünüplükten Dolayı Yıkanmanın Şekli

243- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) cünüplükten dolayı yıkanacağı zaman (ilk önce) ellerinden başlayıp onlan yıkardı. Sonra sağ eliyle sol eline su döküp avret yerini yıkardı. Sonra namaz abdesti gibi abdest alırdı. Sonra suyu alıp parmaklarını saçlarının diplerine sokar(ak başını güzelce bir şekilde yıkar)di. İyice temizlendiğine kanaat getirdiğinde başına

üç avuç su atar, sonra bütün vücuduna su dokunurdu. Sonra da ayaklarını yıkardı.” [379][379]

244- Hz. Meymûne (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) cünüplükten dolayı yıkanmak için suyunu getirmiştim. ilk önce ellerini iki yada üç defa yıkadı. Sonra elini kaba daldırdı. Sonra ondan aldığı suyu avret yerine döküp onu sol eliyle yıkadı. Sonra sol elini yere sürüp onu şiddetle ovdu. Sonra namaz abdesti gibi abdest aldı. Sonra başına avuç dolusu üç avuç su döktü. Sonra bedeninin diğer yerlerini yıkadı. Sonra bulunduğu yerden çekilerek ayaklarım yıkadı. Sonra ona kurulanması için havlu getirdim. Fakat o bunu kabul etmedi.” [380][380]

Açıklama:

Cünüplük, Fıkıh literatüründe, cinsi münasebet veya şehvetle meninin gelmesi/inzal sebepleriyle meydana gelen ve belirli ibadetlerin yapılmasına engel olan hükmî kirlilik halinin adıdır.
Meni gelsin yada gelmesin cinsel ilişki sonunda kadın da erkek de cünüp olur. Cünüplüde yol açan cinsel ilişkinin ölçüsü ve başlangıç sınırı, erkeklik organının sünnet kısmının girmiş olmasıdır. Erkek yada kadından şehvetle cinsel zevk vererek meninin gelmesi cünüplün ikinci sebebidir. Meninin, uyku halinde yada uyanıkken, iradî yada irade dışında gelmesi sonucu değiştirmez. Şafiiler hariç, fakihlerin çoğunluğuna göre; cünüplük için meninin şehvetle gelmesini şart gördüklerinden ağır kaldırma, düşme, hastalık gibi sebeplerle meninin gelmesini cünüplük sebebi saymaz.
Cünüp olan kimsenin, ilk fırsatta abdest alması, değilse cinsel organını, el ve ağzını yıkaması tavsiye edilmiştir.
Boy abdesti ve namaz abdesti sırasında ağza ve buma su vermenin hükmünün ne olduğu konusunda alimler arasında görüş aynlığı vardır:
Ahmed b. Hanbel (ö. 241/795)'e göre; boy abdesti ve namaz abdesti sırasında ağza ve buma su vermek farzdır.
İmam Mâlik (ö. 179/795) ve İmam ŞâfİÎ (ö. 204/819) alimlerine göre ise; hem boy abdestinde ve hem de namaz abdestinde sünnettir.

Hanefilere göre ise; boy abdestinde farz olup namaz abdestin de farz değildir.
Resulullah (s.a.v.)'in ayaklarını yıkamak için yerini değiştirdiği ve ayaklarını yıkama İşini en sona bıraktığı anlaşılmaktadır.
Cumhur, bu tür rivayetlere dayanarak mutlak olarak boy abdestinde ayaklan en son yıkamanın müstehab olduğu görüşüne varmıştır.
İmam A'zam Ebu Hanîfe (ö. 150/767) ve öğrencilerine göre, gusledilen yer; leğen, küvet gibi suyun biriktiği bir yer durumunda ise ayaklan yıkama işini en sona bırakmak, değilse abdestin hemen sonunda yıkamak müstehabtır.
Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, avret yerini yıkama esnasında eline herhangi bir kokunun bulaşmış olma İhtimaline karşılık ellerini yere iyice sürttüğü anlaşılmaktadır. Bu da, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, temizliğe ne derece önem verdiğini ve hoş olmayan kokuların bedeni üzerinde kalmaması için ne kadar dikkat ettiğini göstermektedir.
“Başına avuç dolusu üç avuç su döktü. Sonra bedeninin diğer yerlerini yıkadı” ifadesinden; Resulullah (s.a.v.)'in saçlarının arasını ovalamadığı, sadece suyu dökmekle yetindiği anlaşılır. Fakat başka rivayetlerde, daha su dökünmeye başlamadan vücutta kıl olan yerlerini ovaladığı zikredilmiştir. Burada ravinin, hadisi uzatmamak için bunu zikretmemiş olduğu anlaşılacağı gibi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ovalamayı bazen terk ettiği de anlaşılabilir.
Cabir b. Abdullah (ö. 74/693), İbn Ebi Leyla (ö. 148/765) ve Saîd b. Müseyyeb (ö. 92/712), bu hadise dayanarak, boy abdesti ve namaz abdestinden sonra kurulanmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.
Şâfiîlerin meşhur olan görüşüne göre, silinmeyi terk etmek müstehabtır.
Hz. Osman, Hasan b. M, Enes b. Mâlik, Hasen el-Basrî, İmam Mâlik, İmam Ahmed ve İmam A'zam Ebu Hanîfe'ye göre; boy abdesti ve namaz abdestinden sonra kurulanmada bir mekruhluk görmemişlerdir. Bunlar görüşlerine, İbn Mâce'nin Selmân el-Fârisî'den rivayet ettiği, “Resulullah (s.a.v.) abdest aldı, üzerinde olan yün cübbeyi ters çevirdi ve onunla yüzünü sildi” hadisi ile Tirmizî'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiği “Resulullah (s.a.v.)'in bir bez parçası vardı. Abdestten sonra bununla kurulanırdı” hadisini delil olarak kabul etmişlerdir.

Resulullah (s,a.v)'in havlu kullanmaması, her zaman kullandığının aksinedir. Onun bu hareketi, o gün havlu kullanma ihtiyacını hissetmemesinden veya serinleme isteğinin bulunmamasından olsa aerektir.

10- Cünüplükten Dolayı Yıkanırken Müstehab Olan Su Miktarı Ve Erkek ile Kadının Aynı Kaptan Yıkanması Ve Birbirlerinden Artan Suyla Yıkanmaları

245- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) “Kadeh” denilen bir kabta yıkanırdı ki, o da “Farak” demektir. Ben ve Resulullah.(s.a.v.}, aynı kaptan yıkanırdık.” [381][381]

Açıklama:

Farak, yaklaşık olarak sekiz litre su alabilen bir ölçü birimidir.
Srkek ve kadının, gerek aynı anda bir kaptan ve gerekse de birbirlerinden artan suyla yıkanmaları caizdir. Aynı kaptan abdest almaları ittifakla caizdir.

246- Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan rivayet edilmiştir:
“Ben, Âişe'nin süt kardeşiyle birlikte Âişe'nin yanına girdim. Süt kardeşi, ona; Peygamber (s.a.v.)’in cünüplükten çıkmak için nasıl yıkandığını sordu. Bunun üzerine Âişe, bir sa' kadar (su alan) bir kap isteyerek (o suyla) yıkandı. Bu sırada bizim ile onun arasında bir perde vardı. Başının üzerine üç defa su döktü.
Ebu Seleme b. Abdurrahman der ki:
“Peygamber (s.a.v.)'in hanımları saçlarını kısaltıp perçem gibi olurdu.” [382][382]
Ebu Seleme b. Abdurrahman, Âişe'nin kız kardeşi Ümmü Külsüm'ün süt oğludur. Bu durumda Âişe, onun teyzesi konumundadır. Âişe'nin süt kardeşinin kim olduğu hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür.
Kadı İyâz'a göre; bu iki kişi, Hz. Âişe'nin başını ve vücudunun mahrem kişilere haram olmayan üst kısmını yıkarken görmüşlerdir.

Çünkü görmeyecek olsalar su isteyerek onların huzurunda temizlik yapmasının bir anlamı olmazdı. Onların göremeyeceği bir yerde olsaydı o zaman “Bize şöyle anlattı” diye olayı anlatırlardı. Demek ki, mahrem kişilerin görmesi helal olmayan yerlerini örtmek için araya bir perde koymuştur.
Burada Hz. Âişe'nin, soruyu soranlara hemen fiilen öğretmesi, konuyu öğrenme açısından önemli bir durumdur. Çünkü fiilin etkisi, sözden daha etkili olup kalıcı bir durumdur. Bunun için de olayı detaylı bir şekilde değil de kısaca bir sa' kadar su alan bir kap isteyerek o suyla uygulamalı olarak göstermiştir.
Sâ', yaklaşık dörtlitre su alabilen ölçü birimidir. Bu, Irak fakihlerine göredir.
Bu hadis, yıkanan kimsenin suyu vücuduna tekrar tekrar dökünmesinin şart olmayıp asıl olanın stıyun bütün bedeni kaplamasıdır.
Ayrıca bu hadis, ihtiyaç halinde kadınlann, saçlarının kısaltılab ileceğine delil teşkil etmektedir.

247- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben ve Resulullah (s.a.v.), aramızdaki bir kaptan yıkanırdık. O benden önce davranırdı. Ben de ona:
“Bana bırak, bana bırak!” derdim.
Aişe, (her) ikisinin de (bu sırada) cünüp olduğunu belirtmiştir. [383][383]
Açıklama:

Daha önce de geçtiği üzere, erkek ile kadının bir kaptan beraberce yada biri diğerinden artan suyla yıkanmaları caizdir.

248- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) bir müdd (su) ile abdest alırdı. Bir sâ'dan beş müdde kadar (su) ile de boy abdesti alırdı.” [384][384]

Açıklama:

Hadis, Resulullah (s.a.v.)'in namaz abdesti ve boy abdesti için ne kadar su kullandığını göstermektedir. Daha önce de geçtiği üzere; bîr

sâ' yaklaşık dört litre su alabilen ölçü birimidir. Bir müdd ise yaklaşık bit titre su alabilen ölçü birimidir. Buna göre Resulullah (s.a.v.), namaz abdesti için bir litre civarında su kullanmaktaydı. Boy abdesti için ise dört yada beş litre civarında su kullanmaktaydı.
Bu da gösteriyor ki; boy abdesti için yetecek su için belli bir miktarla sınırlama getirilmemiştir. Çünkü vücudun her yerini ıslamak şartuyla az su ile de çok suyla da yıkanmak caizdik Yalnız namaz abdesti ile boy abdestinde hadislerin gösterdiği miktardan daha az su kullanmamak müstehabtır. Bu rivayette, Enes, beş müddü, Resulullah (s.a.v.)'in boy abdestte kullandığı suya belli bir sınırlama göstermişse de bazı alimlerin kanaatlerine göre o, Peygamber (s.a.v.)'in daha ziyade kullandığını duymamıştır. Yoksa 244 nolu Hz. Aişe hadisinde de geçtiği üzere Resulullah (s.a.v.) "Farak" denilen büyük bir kaptan yıkandığı rivayet edilmiştir. Buna göre Enes'in, "Bir sa'dan beş müdde kadar suyla yıkanırdı" ifadesinden, "Bundan öteye geçmezdi" manasını çıkarmak doğru olmaz. Çünkü Enes, sadece gördüğünü anlatmış-tır. Onun gördüğü sadece bu miktardır. Çünkü haller, ihtiyaca göre değişebilir.

11. Boy Abdesti Alırken Başa Ve Diğer Yerlere Suyu Üç Defa Dökünmenin Müstehab Olması

249. Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) cünüplükten yıkanacağı zaman başına üç avuç su dökerdi.
(Hz. Ali'nin torunu) Hasan b. Muhammed, Câbir'e:
"Doğrusu benim saçım çok" dedi. Câbir der ki: Ona:
"Ey kardeşimin oğlu! Resulullah (s.a.v.)'in saçı, seni saçından daha çok ve daha temizdi" dedim. [385][385]

Açıklama:

Burada *"Benim saçım çok"* ifadesiyle, başı yıkamak için üç avuç suyun yetmeyeceği anlatılmak istenmiştir. Câbir'de, ona; üç avuç suyun, Peygamber (s.a.v.)'e yettiğine göre kendisine de yeteceğini belirtmiştir.

Ayrıca bu hadiste; saç çok olsa da başı üç avuç suyla yıkamanın yeterli olacağı, suyu fazlaca .israf etmenin doğru olmadığı, yıkanırken önce başa ondan sonra vücudun diğer yerlerine su dökülmesi gerektiği, dini konularda bilen kimselere soru sorulması lazım olduğu ve Resulullah (s.a.v.)'in boy abdesti alırken başını üç avuç suyla yıkadığı anlatılmaktadır.

12- Boy Abdesti Alan Kadının Saç Örgülerinin Hükmü

250- Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.)'e:
"Ey Allah'ın resulü! Ben başımın saç örgüsü çok olan bir kadınım. Cünüplükten yıkanmak için onu çözeyim mi?" diye sordum. O da:
"Hayır! Başına sadece üç avuç su dökmen sana yeter, sonra üzerine suyu dokunup temizlenirsin!" buyurdu. [386][386]

Açıklama:

Hadisten anlaşıldığına göre; cünüplükten dolayı boy abdesti alacak olan kadının saç örgülerini çözmesine lüzum yoktur.
Şafiîlere göre su, saçların dibine ve iç kısmına ulaşıyorsa örgülerin çözülmesine gerek yoktur. Ulaşmıyorsa örgülerin çözülmesi vaciptir. Bu, hem erkek için ve hem de kadın için geçerli bîr durumdur. Yıkanmayı gerekli kılan sebepler arasında fark yoktur.
Hanefilere göre ise su, kadının saç örgülerinin dibine ulaştığı takdirde örgülerin çözülerek saçların yıkanmasına gerek yoktur. Çünkü bu Ümmü Seleme hadisinde de görüldüğü üzere Resulullah (s.a.v.) Ümmü Seleme'nin saç örgülerini çözmesini istememiş, sadece başına sadece üç avuç su dökmeyi yeterli görmüştür. Erkeklerin saçların örgülüyse yıkanırlarken örgülerini çözüp suyu saçlarının tamamına ulaştırmaları gerekir.

251- Ubeyd b. Umeyr'den rivayet edilmiştir:
"Âişe'ye, Abdullah İbn Amr'ın, kadınlara yıkanacakları zaman saç örgülerini çözmelerim emrettiği bilgisi ulaşmıştı. Bunun üzerine Aişe:
"Şu Abdullah İbn Amr'a şaşarım! Kadınlara yıkanacakları zaman saç Örgülerim çözmelerini emrediyormuş. Başlarım/saçlarını traş

etmelerini emretmiyor mu? Doğrusu ben ve Resulullah (s.a.v.) aynı kaptan yıkanırdık. Başıma üç defa su dökmekten fazla bir şey yapmazdım" dedi. [387][387]

Açıklama:

Görüldüğü üzere bu iki rivayette, boy abdesti alırken kadının saçlarını çözmesinin gerekmediği belirtilmektedir. Dolayısıyla yıkanan kadının saçlarının içine ve dışına su işlediği zaman onları çözmek vacip değildir.
Abdullah İbn Amr'ın, yıkanırken kadınlara saç örgülerini çözmelerini emretmesi, bunu vacip gördüğü şeklinde yorumlanır. Bu durumda Abdullah İbn Amr, konuyla ilgili Ümmü Seleme hadisi ile Aişe hadisini duymamış demektir. Ayrıca Abdullah İbn Amr'ın bu emri müstehab olmak üzere ihtiyaten vermiş olması da ihtimal dahilindedir.

13- Hayızdan Dolayı Yıkanan Kadının, Kan Gelen Yere Bir Parça Kokulu Bîr Şey Sürmesinin Müstehab Olması

252- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Esma", Peygamber (s.a.v.)'e hayızdan nasıl yıkanılacağım sordu. Peygamber (s.a.v.):
"Sizden birisi suyunu ve (kokulu) sidresini alıp temizlenir. Temizliğini de güzel bir şekilde yapar. Sonra suyunu başına döküp başını şiddetli bir şekilde ovalar, ta ki su saç diplerine kadar ulaşsın. Sonra vücuduna su dö-künür, sonra üzerine misk sürülmüş bir bez parçası alarak onunla temizlenir" buyurdu. Esma:
"Bununla nasıl temizlenecek?" diye sordu. Peygamber (s.a.v.):
"Subhanallah! Onunla temizlenirsin istet' buyurdu. Bunun üzerine Aişe, sözünü gizlercesine (fısıltıyla) ona:
Kanın (geldiği) yere sürersin!" dedi.
Ayrıca Esma, Peygamber (s.a.v.)'e, cünüplükten nasıl yıkanılacağım da sordu. Peygamber (s.a.v.):
"Su alıp temizlenir ve temizliği güzel bir şekilde yaparsın yada temizliği mübalağalı bir biçimde yaparsın. Sonra suyu başına döküp

onu ovalarsın. Ta ki su saçlarının dibine varsın. Sonra suyu üzerine dökersin” buyurdu. Bunun üzerine Âişe:
“Şu Ensar kadınları, ne iyi kadınlardır. Dinlerini öğrenme hususunda kendilerine haya/utanma engel olmuyor” dedi. [388][388]

Açıklama:

Burada özellikle hayızdan temizlenen bir kadının sünnete uygun şekilde nasıl temizleneceği açıklanmaktadır. Hayızdan yada nifastan temizlenen bir kadın, önce güzelce yıkanıp temizlendikten sonra bir pamuk yada bez parçasına misk veya gül yağı gibi güzel kokular sürerek onunla cinsel organını ve kan bulaşan yerlerini güzelce ovuşturarak temizliği bu şekilde tamamlar.
Burada söz konusu edilen “Sidre”den maksat; yıkanırken kullanılan sidre yaprağıdır. Rivayete göre; bu ağacın yapraklan kurutularak dövülür ve onunla hamamda yıkanılırdı.
Burada güzel koku sürünmekten maksat; kadının, ay halinden sonra güzel kokmasını ve kan gelen yer ile çevresini temizleyerek pis kokudan kurtulmasını sağlamaktır. Bu, evli yada bekar olsun, hayız ve nifastan temizlenen kadınlara müstehabtır. Kadın misk bulamazsa onun yerine herhangi güzel bir koku da sürebilir. Pis kokuyu giderecek bir şey bulamazsa suyla yıkanması da yeterlidir.
Peygamber (s,a,v)'e soru sormaya gelen kadın, Ensar'dan Esmâ'nın kim olduğu hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bununla birlikte olayın çeşitli zamanlarda meydana geldiğini söyleyenler de olmuştur.

14- Müstehaza, Olan Kadının Yıkanması Ve Namazı

253- Hz. Aişe (r. anhâj'dan rivayet edilmiştir:
Fatıma bint. Ebi Hubeyş, Ebu Hubeyş, Muttalib İbn Esed'in oğludur- Resulullah (s.a.v.)'e:
“Ben, (daimi surette) istihazalı bir kadınınım. Hiç temizlenemiyorum. Acaba namazı bırakayım mı?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.), ona:
“Bu, hayz (kanı) değil, bir damar (kanı)dır. Hayız kanı(n) geldiğinde namazı kılma. Hayız(ın) bittiği zaman kanı yıka ve namaz kıl”

buyurdu. 389[389]
Ebu Hubeyş'in asıl adı. Kays b. Muttalib'dir.

254- Hz. Aişe (r. anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'in baldızı, Abdurrahman b. Avf in hanımı Ummü Habîbe bint. Cahş yedi yıl istihaze olmuştu ve bu hususu Resulullah (s.a.v.)'e sordu. Resulullah (s.a.v.):Bu, hayz kanı değil, bir damar kanıdır. Boy abdesti al ve namazını kıl' buyurdu." bir bozukluk sebebiyle gelen Mı kanıdır. Dıger bir rtadey loğusalık dışındaki Ümmü Habîbe hadisinin, Fatıma bint. Ebi Hubeyş hadisiyle nesh edildiği de ileri sürülmüştür.
Hattabî (ö. 388/998)'ye göre; bu hadis, kısa bir şekilde rivayet edilmiştir. Kadının hali, genişçe bir şekilde açıklanmamıştır. Her istihazalı kadına boy abdesti aimak vacip değildir. Boy abdesti alma emri; gelen kanın, hayız kanı mı, yoksa istihaze kanı mı olduğunu ayıra-mayan yada gününü, vaktini ve sayısını unutan kimse kadın için geçerlidir. Böylesi bir kadın, hiçbir namazını terk edemez ve her namaz için yıkanması gereklidir.
Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında dokuz tane müsteha2alı kadın vardı. Bunlar; Fatıma bint. Ebu Hubeyş, Ümmü Habîbe bint. Cahş, kız kardeşi Hamne, kız kardeşi Ümmü'I-Mü'minin Zeyneb bint. Cahş, Sehle bint. Sehl, Ümmü'l-Mü'minin Şevde, Esma bint. Mürsid el-Hârisî, Zeyneb. Bint. Ebi Seleme, Bâdine bint.Gaylân es-Sakafî'dir.
Burada gecen “Hind”in, hadisin ravisi olan Ebu Bekr İbn Abdurrahrnan'ın hanımı mı, yoksa akrabası mı olduğuna dair hiçbir yerde bir bilgiye rastlanılmamıştır. İbn Hacer (ö. 852/1447)'in, “El-İsâbe” adlı eserinin sonunda bir “Hind”den bahsedilmiş, fakat kim olduğu açıklanmamıştır.

15- Hayızlı Kadına Namaz Degıl, Sadece Orucun Kazasının Vacip Olması

255- Muâze'den rivayet edilmiştir:
“Neden hayızlı kadın orucu kaza ediyor da, namazı kaza etmiyor?” diye soru sordum. Aişe:
“Sen, Harûriyye misin?” dedi. Ben de:

“Harûriyye değilim, fakat (bunun hükmünü öğrenmek için) soruyorum” dedim. Aişe:
“Peygamber hayattayken) bu iş, bizim başımıza gelirdi. Dolayısıyla da orucu kaza etmekle emrolunurduk. Fakat namazı kaza etmekle emrolunmazdık” diye cevap verdi. [390][390]

Açıklama:

Harûrâ: Küfeye iki mil uzaklıktaki bir köyün adıdır. Haricilerin toplandıkları ilk yen Bu nedenle Haricilere, bu köye nispetle, “Harûriyye” denilmiştir.
Siffîn savaşında ortaya çıkan meselenin çözümlenmesi için hakem tayin edilmişti. çiler, “Hüküm ancak Allah'ındır” sözünü düstur edindikleri için, hem Hz. Ali (ö. 40/660) hem de Muaviye (ö. 60/679) ile taraftarlarını tekfir edip her iki taraftan da ayrılmışlardı, nedenle onlar, din ile hakkın haricine çıktıkları ve Hz. Ali'den ayrıldıkları için “Harici! (=çıkanlar/karşı çıkanlar)” diye meşhur olmuşlardır.
Hadisi rivayet eden kadının adı, Muâze bint. Abdullah el-Adeviyye'dir. İbn Maîn, bu dinin, güvenilir birisi olduğunu belirtmiştir. Hicretin 83. yılında vefat etmiştir.
Hz. Aişe'nin, kadına “Sen Harûriyye inisin?” şeklinde bir soru sormasının nede Haricilerin, hayız olan kadının hayız müddetince kılamadığı namazları, temizlendikten soı kaza etmesinin gerektiğini kabul etmeleriydi.
Hayız olan kadın, genel kabule göre; namaz kılamaz, oruç tutamaz, kocasıyla cinsel ilşkide bulunamaz. Bunun yanı sıra Hanefiler dahil fakihlerin çoğunluğuna göre, hayızlı kc nın; Kur'an okuması, Mushafı eline alması, mescide girip orada kalması caiz değildir, konuda hayızlı kadın, cünüp kimse gibidir. Dolayısıyla ihtiyaç halinde mescide girebilir duâ ve zikir niyetiyle duâ ayetlerini, Fatiha, İhlas gibi sureleri, besmeleyi, kemle-i tevhid Şahadeti okuyabilirler.
Mâliki fıkıhçıları ise, bazı sahabe ve tabiun alimlerinden rivayet edilen, görüşlerin de: ğiyle, kadının, hayız süresi içerisinde Kur'an okuyabileceğini, fakat hayız kanı kesildiği anc itibaren gusledip temizleninceye kadar cünüp hükmünde olup Kuran okuyamayacakla belirtmişlerdir. İbn Hazm (ö. 456/1063), bu şartı da aramaz.

Mâlikîler ve İbn Hazm dahil bir grup İslam alimi, cünüplük halinin iradî, hayızm ise ri iradî oluşundan hareketle hayızlı kadın lehine bir ayırım yapmayı gerekli görmüş,özell Mâlikîler, kadınların Kur'an öğretimi ve öğrenimi için böyle bir ruhsata ihtiyacı bulundı noktasından hareket etmişlerdir.
Hayızlı kadının, hayız sebebiyle ibadet edememesi, dinin ona tanıdığı bir muafiye Bu ibadetleri yapamadığı için dinî bir sıkıntı, eksiklik ve sorumluluk duyması yersizdir. İbaderde, sayı ve süreden ziyade niyet ve fıkri-ruhî yoğunluk önemlidir.
Hadiste oruç ile namaz arasında bir bağ kurulmasının sebebi; namaz İbadetinin, bec olma bakımından oruca benzemesidir. Hayızlı olan kadınların orucu kaza etmeleri gere Çünkü oruç ibadeti, yılda bir defa yapılmaktadır. Dolayısıyla tutulamayan oruç için V edilmesinde bir güçlük yoktur. Hayız (=ay hali/regl) hali ise, genelde, her ay meydana meşinden ötürü günlük ibadet olan namazın birikmesine, böylece de ibadette güçlük doğ: sına sebep olur. Allah ise, kuluna güçlük dilemez. Bu nedenle de İslam, bu güçlüğü kaldın tır.

16- Boy Abdesti Alan Kimsenin Elbise Ve Ona Benzer Bir Şeyle Perdelenmesi

256- Ümmü Hâni' bint. Ebi Tâlib (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ümmü Hâni”, Mekke'nin feth edildiği sene Resuluüah (s.a.v.) Mekke'nin yukarı tarafında bulunduğu bir sırada onun yanına gelmişti. Resulullah (s.a.v.) ise yıkanmaya kalkmıştı. Rahat bir şekilde yıkanması için kızı) Fâtıma, ona bir elbiseyle perdelemişti. Sonra Resulullah (s.a.v.) elbisesini alıp ona sarınmış ve daha sonra da sekiz rekathk kuşluk nafile namazı kılmıştı.” [391][391]

Açıklama:

Ümmü Hâni', Resulullah (s.a.v.)'in amcası Ebu Tâlib'in kızı ve Hz. Ali'nin de kardeşidir. Asıl isminin ne olduğu hususunda görüş ayrılığı vardır. Mekke'nin feth edildiği gün müslüman olmuştur. Mekke, hicretin 8. yılında feth edilmiştir.

Burada boy abdesti alacak kimsenin, arada perde olmak kaydıyla mahrem akrabasından bir kadının yanında yıkanabilir. Bununla ilgili olarak benzeri bir rivayet 245 nolu hadiste geçmişti.
Kuşluk namazını 8 rekat olarak kılmak caizdir.

17- Başkalarının Avret Yerlerine Bakmanın Haram Olması

257- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Erkek erkeğin, kadın da kadının avret yerine bakamaz. Erkek erkeğe bir elbisenin içinde yanaş amaz. Kadın da kadına bir elbisenin içinde yanaşamaz.” [393][393]

Açıklama:

Erkekler erkeklerin ve kadınlar da kadınların avret yerlerine bakamazlar. Erkeklerle kadınların birbirlerinin avret yerlerine bakması haramdır.
Peygamber (s.a.v.) erkeklerin birbirlerinin avret yerine bakmalarını yasaklamakla onların kadınların avret yerine bakmalarının da yasak olduğuna işaret etmiştir. Hatta erkeğin avret yerine bakmak yasak olunca kadmınkine bakmanın yasak ve haram olacağı önceliklidir.
Hanefilere göre, karı kocanın birbirlerinin avret yerlerine bakmasında bir sakınca yoktur.
Erkek erkeğin avretinden başka her yerine bakabilir. Kadının yabancı bir bakması da erkekğin erkeğe bakmasına kıyas olur. Yani göbeğinden diz kapağının altına kadar olan yerlerine bakamaz. Kadının erkeğe bakması da aynı hükme tabidir.
iki erkeğin ve yine iki kadının, aralarında bir engel olmaksızın bir örtü altına girmeleri tahrimen mekruhtur.

18- Avret Yerini Açılmaktan Korumaya Dikkat Gösterilmesi

258- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Kabe inşa edilirken Peygamber (s.a.v.) ile Abbâs taş getirmeye gitmişlerdi. Abbâs, Peygamber (s.a.v.)'e:

“Taşlardan korunmak için peştemalım/izarım omzuna koy!” dedi. O da öyle yaptı. Fakat derhal yere düştü. Gözleri semaya dikildi. Sonra ayağa kalkıp, (Abbâs'a):
“Peştemalım(ı ver), p eşte malımı ver!” dedi.
Bunun üzerine Abbâs, ona elbisesini giydirdi. [394][394]

Açıklama:

Bu olay, Resulullah (s.a.v.)'in çocukluğu döneminde geçmişti. Resulullah (s.a.v.)'in bu sırada kaç yaşında olduğu meselesi ihtilaflıdır, tbn Battal ile Ibn Tîn'e göre, 15 yaşında idi. İbn İshâk'a göre ise 35 yaşında idi. Süheylî'ye göre isi bu olay iki defa meydana gelmiştir. Biri küçüklüğünde ve diğeri de Kabe yapılırken gerçekleşmişti.
Resulullah (s.a.v.)'in düşüp bayılmasına sebep avret yerinin açılmasıdır. Bu olaydan sonra Resulullah (s.a.v.) hiçbir zaman açık saçık görülmemiştir.
Bu olay, Resulullah (s.a.v.)'in küçüklüğünden itibaren çirkin şeylerden, cahiliyet ahlakından ve her türlü rezil şeylerden korunmuş, peygamberliğinden önce ve sonra daima en temiz bir hayat yaşamıştır. Çünkü Yüce Allah, Resulullah (s.a.v.)'i en güzel ahlak ve en mükemmel haya fıtratıyla yaratmıştır. Hatta evinden çıkmayan bakire bir kızdan daha utangaç idi. Bunun için de avret yeri açılınca düşüp bayılmış ve bir daha asla çıplak olarak görülmemiştir.
Bu hadis, hem insanların huzurunda ve hem de tenha bir yerde çıplak gezmenin caiz olmadığına delildir.
Yine avret yeri görülecek şekilde oturmak ta, çıplak gezmek hükmündedir. Bundan dolayı peştemalsız hamama girmek yasaklanmıştır.

259- Misver b. Mahreme'den rivayet edilmiştir:
Taşımakta olduğum ağır bir taşı getirmiştim. Bu sırada üzerimde hafif bir peştamal vardı. Taş üzerimde İken aniden peştemalim çözülüverdi. Taşı bırakamadım ve bu şekilde yerine kadar götürdüm. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Dönüp elbiseni al. Çıplak gezmeyin!” buyurdu. [395][395]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in *"Çıplak gezmeyin"* ifadesi; bugün televizyonlarda, deniz kenarlarında yada çarşı ve caddelerde uygunsuz bir vaziyette gezip "Biz de müslümanız", "Bizim de annemiz-babamız hacı yada başörtülü", "Zamanın icabı böyle", "Modaya uymak lazım", "Zaman sana uymuyorsa sen zamana uy" türünde bir çok söz söyleyen kimselere aslında pek çok söz söylemektedir. Bu tür düşüncelerin ve uygunsuz giyimlerin İslam'da yeri yoktur.
müslüman, zamana değil de Kur'an'a ve Allah tarafından güzel bir model olarak tanımlanan Peygamber (s.a.v.)'e uymakla mükelleftir. Kur'an ve Peygamber (s.a.v.)'de, müslümanlara; açık-saçık ve çıplak bir vaziyette uygunsuz bir halde giyinmelerini ve gezip dolaşmalarını müslümanlığın vakar ve şerefiyle uygunluk arzetmediğini belirterek bazı özel durumlar hariç her zaman ve her yerde avret yerlerini örtmeleri gerektiğini emretmektedir.

19- Boy Abdestının, Meninin Gelmesinden Dolayı Olması

260- Ebu Saîd cl-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Pazartesi günü Resulullah (s.a.v.)'le birlikte Küba'ya (gitmek üzere yola) çıktım. Salim oğullarının bulunduğu yer)e vardığımızda Resulullah (s.a.v.) İtbân'ın kapısının önünde durup ona seslendi. Itbân, peştemalini sürükleyerek dışarı çıktı. Resulullah (s.a.v.):
"Adama acele ettirdik" buyurdu. Itbân:
"Ey Allah'ın resulü! Ne dersin? Bir adam, hammayla cinsel ilişki halindeyken acele ettiririlip de meni/sperm gelmezse o adama ne lazım gelir?" diye sordu. Resulullah (s.a.v.);
"Su/boy abdesti, ancak suyun/meninin gelmesinden dolayı gerekir" buyurdu. [396][396]

Açıklama:

Burada "Boy abdesti", kinayeli olarak, "Su" şeklinde belirtilmiştir. Boy abdestinin gereği olarak ta, "meni'(nin gelmesi gösterilmiştir. Bu hükmün, Ubey b. Ka'b'tan "Muhacir ve Ensar'dan bir takım gençler,

suyun (=boy abdestinim), sudan (-meniden) dolayı gerekip gerekmediği hususunu (aralarında) tartışalıbilir. Bu kural, Resulullah (s.a.v.)'in, İslam'ın başlangıcında verdiği bir ruhsat idi. Daha sonra Resulullah (s.a.v.), erkeğin sünnet yerinin, kadının sünnet yerine girmesinden dolayı) yıkanmayı emretmiştir” [397][397] şeklinde İslam'ın başlangıcında geçerli olduğu ve daha sonra bu hükmün kaldırıldığı belirtilmiştir.

“İlişki de bulunursa, her ikisine de boy abdesti almak vacip olur” [398][398] hadisiyle nesh olunduğu da belirtilmiştir.

Dört mezhebin icma ettiği görüşe göre de; guslün gerekmesi için, meni gelmese bile, erkeklik organının uç kısmının kadının organına girmesi gerekmektedir.

261- Übeyy b. Ka'b (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.), hanımiyla cinsel ilişkide bulunup da meni/sperm indirmeyen erkek hakkında:

“Cinsel organını yıkar ve (namaz abdesti gibi) abdest alır” buyurdu.[399][399]

Söz konusu ilk uygulama kaldırıldığı halde bunu bilmeyen yada duymayan bazı sahabiler, eski uygulamaya devam etmişler, sonra işin gerçek yönü kendilerine bildirildiğinde bu görüşlerinden dönmüşlerdir.

20- Boy Abdestinin Meniden Dolayı Olmasıyla İlgili Hadisin Yürürlükten Kaldırılması Ve Sünnet Yerlerinin Birbirlerine Kavuşmasıyla Guslün Vacip Olması

262- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Erkek, kadının dört kenarı arasına oturup cinsel ilişki de bulunması münasebetiyle yorulana değin çalışırsa kendisine boy abdesti almak/yıkanmak vacip olur.” [400][400]

Açıklama:

Boy abdestînin gerekmesi için meninin gelmesi şart değildir. Erkeğin sünnet mahallinin kadının organında kaybolmasıyla, hem erkeğe ve hem de kadına boy abdest almak gerekir. Bugün mesele hakkında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Dört mezheb bu konuda icma etmiştir. Bu görüş ayrılığı, İslam'ın ilk yıllarında vardı. Daha önce de açıklandığı üzere bu hüküm daha sonra kaldırılmıştır. Bir sonraki gelen hadis de, bu görüşü desteklemektedir.
Yalnız dört organla neyin kastedildiği hususunda ihtilaf edilmiştir. Bu konuda çeşitli yorumlar yapılmıştır. Fakat burada asıl kastedilen husus; cinsel ilişki olup Resulullah (s.a.v.) ise bu hususu kinaye ederek açıkça söylemekten kaçınmıştır.

263- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Bir adam, Resulullah (s.a.v.)'e gelip ona; hanımıyla cinsel ilişkide bulunup da mensini tutan kimsenin durumunu sordu. Sonra da bu kadın ile erkeğe boy abdesti gerekir mi?” dedi.
Âişe bu sırada orada oturmaktaydı. Resulullah (s.a.v.) (Âişe'yi göstererek):
“Ben ve şu, bu (dediği)nî yapıyoruz. Sonra da yıkanıyoruz/boy abdesti alıyoruz!” buyurdu. [401][401]
(Daha öncede geçtiği üzere; erkeklik organının uç kısmının kadının organına girmesi halinde meni gelmese bile hem kadına ve hem de erkeğe boy abdesti almak gerekir. Tirmizî'ye göre, İlim adamlarının çoğunun nazanndaki uygulama: “Bir kimse, hanımıyla cinsel ilişki de bulunupta meni gelmese bile boy abdesti almak gerekir” [402][402] şeklindedir,
Yalnız burada Resuluüah (s.a.v.)'in *“Ben ve şu, bu {dediği)ni yapıyoruz. Sonra da yıkanıyoruz/boy abdesti alıyoruz!”* şeklindeki sözü; bir maslahattan ve ihtiyaçtan kaynaklanan bir durum olup aralarındaki sırrı ortaya çıkarmak şeklinde anlaşılmamalıdır.

21- Ateşte Pişen Şeylerden Dolayı Abdest Almanın Gerekmesi

264- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Ateşte pişen şeylerden dolayı abdest alınız!" 403[403]

Açıklama:

Ateşte pişen bir şeyi yemeden ötürü abdestli bir kimsenin tekrar abdest alıp almaması meselesi ihtilaf konusu olmuştur.

Bir grup sahabe ile bazı alimler, bu hadisle amel ederek ateşte pişen bir şeyin yenilmesinden ötürü tekrar abdest alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunlar, yukarıda ismi geçen kimseler ile Örner b. Abdulazizi, Hasan Basri ve Ebu Kılabe. Ateşte pişmiş yiyecek sebebiyle abdest almanın sebebi; benzerini meleklerin asla yapmayacağı dünya nimetlerinden en üst düzeyde yararlanma olduğu, böyle bir yiyeceği yemek suretiyle meleklere benzemekten uzaklaşmaya sebep olacağı ve ateşte pişmiş yiyeceğin, kişiye, cehennem ateşini hatırlatacağı, bu ise, insanın kalbinin meşgul olacağı şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Yalnız bu iddialar ve gerekçeler, gerçekçi değil.

22- Ateşte Pişen Şeylerden Dolayı Abdest Almanın Gerekmemesi

265- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:

"Peygamber (s.a.v.) etli bir kemik yada et yemişti. Sonra namaz kılmıştı. Fakat abdest almamış, suya da el değdirmemişti." 404[404]

Açıklama:

Konu ile ilgili rivayetlerde; Resulullah (s.a.v.)'in bir koyunun kürek kemiği etinden yediği, koyunun ciğerlerinin kızartıldığı, kendisine hediye olarak getirilen et ve ekmekten üç lokm'a yediği, fakat bütün bunlardan dolayı yeniden abdest gerek görmeyerek namaz kıldığı bildirilmektedir.

Dolayısıyla sahabenin, mezhep imamlarının ve alimlerin çoğu; bu konudaki hadisi esas alarak, ateşte pişmiş yiyecekleri yemeden ötürü abdest almanın gerekmeyeceği görüşünü benimsemişlerdir.

266- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.) süt içmişti. Daha sonra su isteyip ağzını çalkaladı ve:

“Bunun yağı var!” buyurdu. 405[405]

Açıklama:

Bu hadis, süt ve benzeri yağlı şeyleri yiyip içtikten sonra ağzı yıkamanın müstehab olduğunu göstermektedir. Bundan maksat; ağzın temizlenmesi ve yağlı maddeler ile yemek kırıntılarının dişlerin arasında kalarak gerek namaz esnasında yutulmasına ve gerekse de normal zamanlarda dişlerde çirkin görüntünün oluşmasına engel olmaktır.

23- Deve Eti Yemekten Dolayı Abdest Almanın Gerekmesi

267- Câbk b. Semaire (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Bir adam, Resulullah (s.a.v.)'e gelip ona:
“Koyuu eti yedikten sonra abdest alayım mı?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“İstersen aîs istersen alma!” buyurdu. Adam:
“Deve eti yedikten sonra abdest alayım mı?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Evet? Deve eti, gedikten sonra abdest al!” buyurdu. Adam:
“Koyun ağıllarında namaz kılabirlir miyim?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.}:
“Evet!” buyurdu. Adam:
“Deve ağıllarında namaz kılabilir miyim?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):

“Hayır!” diye cevap verdi. 406[406]

Açıklama:

Bu hadis, deve eti yemenin abdesti bozacağını ifade etmektedir. Fakat bu mesele, sa-habiler ile alimler arasında ihtilaf konusu olmuştur. İmam Ahmed, Ishak b. Rahuyeh ve bazı sahabiler, bu hadisle amel ederek mutlak surette deve etinin abdesti bozduğunu ileri sürmüşlerdir.
Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali, AbduÜah İbn Mes'ud, Übeyy b. Ka'b, Abdullah İbn Abbâs, Ebu Derdâ1, Ebu Talha, Ebu Ümame gibi bazı sahabiler ile İmam Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafiî ve bu mezheplere bağlı kimseler, deve eti yemenin abdesti bozmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu konuda “Resulullah (s.a.v.)'in son uygulaması, ateşte pişen bir şeyden dolayı abdest almamaktı[407][407] şeklinde Câbir'den gelen hadisi delil olarak almışlardır. Dolayısıyla bu hadis, diğer görüşte olan kimselerin dayandığı hadisin hükmünü ortadan kaldırmaktadır.
Koyun ağıllannda namaz kılmak ittifakla mubahtır. Deve ağıllarında namaz kılmak ise tenzihen mekruhtur. Buradaki mekruhluğun sebebi ihtilaflıdır.

24- Abdestli Olduğunu Yakinen Bilen Bir Kimse, Sonra Abdestinin Bozulduğundan Şüphe Etse O Abdestle Namaz Kılabileceğinin Delili

268- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet.edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sizden birisi (mescide namaz kılarken) karnında bir şey hissedip de kendisinden bîr şey çıkıp çıkmadığını kestiremezse, ses işitmedikçe yada koku duymadıkça sakın mescidden çıkmasın!” [408][408]

Açıklama:
Namaz kılan bir kimse, yellendiğini ya koku duymak yada ses işitmek suretiyle bilir. Bunlardan birisini iyice bilmedikçe namazdan çıkması doğru olmaz. Sesi kulağıyla işitmek ve kokuyu da burnuyla duymak şart değildir. Çünkü sağır olan bir kimse sesi işitmez, burnu tıkalı olan kimse de kokuyu duymaz. Dolayısıyla bunların mevcut olduğunu bilmek yeterlidir.

Soruyu soran kimse, bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre Abdullah b. Zeyd b. Asım'dır.

25- Olu Hayvan Derilerinin Tabaklamak Suretiyle Temizlenmesi

269- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Meymûne'nin azadlı bir cariyesine, bir koyun sadaka olarak verilmişti. Bir süre sonra koyun öldü. Resulullah (s.a.v.), koyunun yanından geçerken:
“Onun derisini alsanız da tabaklayıp sonra da ondan faydalaıısanız ya!” buyurdu. Oradaki sahabiler:
“Bu koyun kendiliğinden ölmüştür” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Ölmüş hayvanın ancak etini yemek haramdır” buyurdu.[409][409]

Açıklama:

Bu hadis; ölmüş bir hayvanın sadece etini yemenin haram olduğunu, derisinin ise tabaklanmak suretiyle helal olduğunu belirtmektedir.
Ayrıca bu hadise hükümce aykırı olan hadisler de rivayetler edilmiştir. Bu iki tür rivayet arasındaki zıtlığı gidermek için; olumlu rivayetler, tabaklandıktan sonra kullanılmasının helal olduğuna ve olumsuz mahiyetteki rivayetlerin ise tabaklanmadan önce faydalanma ile kullanılmasının yasak olduğu şeklinde yorumlanmıştır.
Ayrıca bu hadis, ölmüş bir hayvanın bütün kısımlannın haram olduğunu ifade eden;
“Size ölmüş hayvan (=leş) haram kılındı” [410][410] mealindeki ayetin genel olan hükmünü tahsis ederek tabaklanmış derisini kullanmanın helal olduğunu bildirmektedir.
Ebu Hanîfe'ye göre; domuzdan başka bütün hayvanların leşlerinin derileri tabaklanmak suretiyle temizlenmiş olur.

270- Ebu'l-Hayr'dan rivayet edilmiştir:
“İbn Va'le es-Sebâiyye üzerinde bir kürk görmüştüm. Ona dokundum. İbn Va'le der ki:

“Ona neden dokunuyorsun? Ben, Abdullah İbn Abbâs'a (bunu) sorup:
“Biz, Mağrib'te bulunuyoruz. Yanımızda Berberiler ile Mecusiler'de var. Bazen onların kestikleri bir koçu bize getirip veriyorlar. Biz de onların kestiklerini yemeyiz. Yine bize, içine hayvan yağı koydukları tulumları da getiriyorlar. Bu tulumlardan bir şeyler yiyip içebilir miyiz?” dedim. Bunun üzerine Abdullah İbn Abbâs şu cevabı verdi:
“Biz bu meseleyi Resulullah (s.a.v.)'e sorduk.” O da:
“Derinin tabaklanması, onun temizlenmesidir” buyurdu. [411][411]

Açıklama:

Tabaklama, yaş derinin üzerine toprak döküp veya deriyi toprağa gömüp yada güneşe koyup veyahut değişik bir şekilde kurutup murdar kokusunu gidermek ve onu fesat hükmünden çıkarmakla olur.
Tabaklama suretiyle deri, temizlenmiş olur. Tabaklanmamış deri, pis ve necistir. Ebu Hanife'ye göre; domuz dışında ölmüş bütün hayvanların derileri, tabaklanmak suretiyle derisi temizlenmiş olur.

26- Teyemmüm

271- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Seferlerinin birisinde Resulullah (s.a.v.)'le birlikte yola çıkmıştık. Mekke ile Medjne arasında bulunan Beydâ' yada Zâtu'1-Ceyş denilen yere vardığımızda gerdanlığım kopup düşmüştü. Resulullah (s.a.v.), gerdanlığımı aramak üzere konakladı. İnsanlar da onunla birlikte konakladı. Fakat su başında değillerdi. İnsanlar, babam Ebu Bekr'e varıp ona:
“Âişe'nin ne yaptığını görüyor musun? Resulullah (s.a.v.) ve insanları su bulunmayan bir yerde konaklattırdı, üstelik yanlarında da su yok” dediler.
Resulullah (s.a.v.) başını dizime koyup uyuduğu sırada Ebu Bekr çıkageldi:
“Resulullah (s.a.v.)'i ve insanları su bulunmayan bir yerde alıkoydun! Üstelik yanlarında su da yok!” deyip beni azarladı. Öyle ki Allah'ın konuşmasını dilediği kadar söyleyeceğini söyledi, eliyle de böğrüme

vurmaya başladı. Resulullah (s.a.v.)'in dizimde uyuyor olmasından dolayı hiç kıpırdıyamadım.
Resulullah (s.a.v.) susuz olarak sabahladığında ayağa kalktı. Derken Allah teyemmüm ayetini [412][412] ayetini indirdi. Bunun üzerine teyemmüm ettiler.
Bunun üzerine Useyd b. Hudayr:
“Ey Ebu Bekr ailesi! Bu, sizin (sebep olduğunuz) ilk bereketiniz değildir” dedi.
Üzerinde olduğum deveyi harekete geçirdiğimiz de gerdanlığı devenin altında bulduk. [413][413]

Açıklama:

“Teyemmüm kelimesi sözlükte; bir işe yönelmek, bir şeyi kast etmek” anlamına gelir. Dinî literatürde ise; suyu temin etme veya kullanma imkanının bulunmadığı dınmlarda büyük ve küçük hükmî kirliliği gidermek maksadıyla temiz toprak veya yer cinsinden sayılan bir maddeye sürülen ellerle yüzü ve iki kolu mesh etmekten ibaret hükmî temizlik demektir.
Abdest ve gusül normal durumlarda suyla yapılan ve maddî bir temizlenme özelliği taşıyan hükmî bir temizlik İken teyemmüm istisnai hallerde başvurulan, abdest ve gusül yerine geçen sembolik bir işlemdir. İslam'ın, mükellefler için böyle bir imkanı getirmiş olması, hem namaz başta olmak üzere ibadetlerin yerine getirlmesine Önem vermiş olmasının ve hem de kolaylığı ilke edinmiş olmasının sonucudur.
Teyemmümle, kişinin, farz namazları ve dilediği kadar nafile namaz kılması mubahtır. Yalnız teyemmümle iki farz namaz kılınmaz. Bir kimse farz namaz kılmak için teyemmüme niyet etse onunla farz ve nafile namaz TüiJbilir. Fakat yalnız nafile namaz için niyet ederse o teyemmümle nafile namaz kılabilir, farz kılamaz.
Yine kişi, bir teyemmümle birkaç cenaze namazı kılabilir.
Abdesti bozan her şey teyemmümü de bozar. Hanefilere ve Mâlikilere göre, teyemmümde, tertip şart değild.ir.
Hanefi alimlerinden bazıları, Abdullah İbn Abbâs hadisine dayanarak, suyu kullanma imkanı olduğu halde abdestin yerine

teyemmümün caiz olduğunu söylemişlerdir. 414[414]
Kur'an'da teyemmüm imkanıyla ilgili olarak şöyle buyurulmaktadır:
"Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız yada biriniz ayak yolundan gelirse veyahut kadınlarla temasta bulunur da su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinize ve kollarınıza mesh edin" 415[415]
Teyemmümle ilgili bu hüküm,, hicretin 5. yılında inmiş olup Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından uygulamalı olarak gösterilmiştir.
Hz. Âİşe'nin kaybettiği gerdanlık, kız kardeşi Esmâ'ya ait olup 416[416] on iki dirhem kıymetinde ucuz bir şeydi.
Bahsedilen seferin hangi sefer olduğu meselesi tartışmalıdır. İbn Abdilberr, İbn Sa'd, İbn Hibbân gibi alimlere göre bu olay hicretin besince senesinde meydana gelen Beni Mustahk gazasında gerçekleşmişti. Meşhur İfk olayı da bu gazada meydana gelmişti. Beni Mustalık gazasına, "Müreysi gazası da denilir,
Ayrıca bu hadiste; kadın evli bile olsa kadınla ilgili olarak babasına şikayette bulunmanın, bir kimsenin evli olan kızını te'dib ve terbiye etmek için uyarıda bulunmasının, uyuyan kimseyi rahatsız etmemek için hareketi gerektiren bir davranış karşısında sabrederek onun kıpırdamamasını sağlamanın, bu doğrultuda namaz kılan yada Kur an okuyan veya ilimle meşgul olan kimseye karşı da aynı davranışı sergilemenin ciaz ve müstehab olduğu ifade edilmektedir.

272- Abdurrahman İbn Ebzâ'dan rivayet edilmiştir:
"Adamın biri, Hz. Ömer'e gelip:
"Doğrusu ben cünüp oldum. Fakat su bulamadım" dedi. Ömer:
"Namaz kılma" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ammâr b. Yâsir;
"Hatırlar mısın, Ey Müminlerin Emiri! Hani senle ben, bir seriyyede idik. ikimizde cünüp olmuştuk, fakat su bulamamıştık. Sen namaz kılmamıştın. Fakat ben, toprakta yuvarlanıp sonra da namazımı kılmıştım. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
"Sana sadece ellerini yere vurman, sonra ellerine bulaşan toprağı üfürmenî, sonra da ellerinle, yüzüne ve kollarına mesh etmen yeterdi" buyurmuştu dedi. Bunun üzerine Ömer:
"Ey Ammâr! Allah'tan kork" dedi. Ammâr:
"İstersen, bunu hiç söylememiş olayım" dedi. Ömer:

“Bu teyemmüm olayından üzerine aldığın sorumluluğu sana bırakıyoruz” dedi. 417[417]

Açıklama:

Seriyye: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bizzat katılmayıp kendf.yerine bir komutan eşliğinde gönderdiği askeri birliğe verilen isimdir.
Ammâr, burada ictihad etmiş ve cünüplük halinin abdestsizlige benzemediği zannıyla teyemmümü gusle kıyas etmiştir. Ayrıca bu olayda, Ammâr'ın, teyemmümün aslını bildiği anlaşılmaktadır.
Yine Resulullah (s.a.v.) zamanında sahabenin içtihadı caiz midir?, değil midir meselesi Fıkıh Usulü alimleri arasında ihtilaflıdır. Esah olan görüşe göre, caizdir.
İslam alimleri, teyemmümde, el ve kollardan nerelere kadar mesh yapılacağı konusunda üç görüşe ayrılmışlardır:
a- Parmak uçlarından omuzlara kadar mesh edilmesi görüşüdür. Bu görüş, İmam Zühri ye aittir.
b-Yalnız bileklere kadar mesh edilmesi gerektiğini söyleyenlerin görüşü. Bu görüş ise, Ammâr b. Yâsir'den gelen sahih bir hadise dayanmaktadır.
c- Dirsekler de dahil, dirseklere kadar mesh edilmesi görüşü. Bu görüş; Hanefiler de dahil, cumhurun görüşüdür.
Ammâr, cünüp olduğunda durumunu Peygamber (s.a.v.)'e sorunca, ona, yüzü ve elleri mesh etmeyi emretmiş. O da, Peygamber (s.a.v.)’in kendisine öğrettiği gibi yüz ve ellerde karar kılmıştır. Çünkü Ammâr, Hz. Ömer'le geçen olayda, Peygamber (s.a.v.)'in, kendisine yüz ve elleri öğrettiğini ve kendisinin, Peygamber (s.a.v.)den öğrendiği husus üzerinde karar kıldığını göstermektedir.

273- Ebu Cehm İbnu'l-Hâris İbni's-Sımme el-Ensârî (r.a)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) Medine yakınlarında bulunan “Bi'ru Cemel” tarafından gelmişti. Bir adam, ona rastlayıp selam verdi. Fakat Resulullah (s.a.v.) onun selamına cevap vermedi. Teyemmüm almak için orada bulunan) bir duvara yönelip yüzünü ve ellerini mesh etti. Sonra da adamın selamını aldı.” 418[418]

Açıklama:

Peygamber (s.a.v.)'in, kendisine selam veren kimsenin selamını teyemmümden sonra alması, Allah'ın selamını taharetsiz almayı uygun görmemesinden dolayıdır. Yoksa bu uygulama, kesin bir emir mahiyetinde değildir. Çünkü abdestsiz de selam alınabilir. Fakat teyemmüm almak suretiyle abdestli iken selam almak daha uygun bir davranıştır.

274- Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir;
"Resulullah (s.a.v.) küçük abdest yaparken ona bir adam uğrayıp selam vermişti. Resulullah (s.a.v.)'de (meşgul olduğu için) onun selamına cevap vermemişti." [419][419]

Açıklama:

Bazıları, bunun, İslam'ın ilk zamanlarına özgü olduğunu, sonradan abdest alırken verilen selamı kabul ettiğini söylemişlerdir.
Şâfiilerin çoğuna göre; büyük abdest yada küçük abdest sırasında selam almak ve vermek mekruhtur. Çünkü böyle bir halde bir kimsenin; Allah'ı zikretme, teşbihte bulunma ve aksıran kimseye karşılık vermede bulunması da mekruhtur. Zira büyük abdest yada küçük abdest sırasında her türîü söz mekruhtur. Yalnız zarurer hali hariç.
Bazıları da, bu olayı, nesh meselesi çerçevesinde değil de müstehab olarak değerlendirmişlerdir. Bunlara göre, abdestsiz selam almak caiz ise de büyük yada küçük abdest bittikten sonra selam almak müstehabtır.
Tahâvî'de, selam almama meselesinin; Mâide: 5/6'daki abdest ayetiyle nesh edildiğini, bazıları da konuyla ilgili Hz. Aişe'den rivayet edilen hadisle nesh edildiğini söylemişlerdir.

27- müslümanın Necis Olmaması

275- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

Ebu Hureyre, cünüp olarak, Medine sokaklarından birinde, Peygamber (s.a.v.)'e rastlamıştı. (Onu görür görmez) hemen onun yanından sıvışıp gitmiş, yıkanmış. Peygamber (s.a.v.), onu(n niçin sıvışıp gittiğini) araştırmış. Ebu
Hureyre geldiği zaman, ona:
“Ey Ebu Hureyre! Nerdeydin?” diye sormuş. Ebu Hureyre'de:
“Ey Allah'ın resulü! Bana, cünüb olduğum bir sırada rastladın. Ben de yıkanmadıkça senin yanında oturmayı doğru bulmadım” demiş. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

“Subhanallah! Mü'min kimse pis olmaz” buyurdu. 420[420]

Açıklama:

Ebu Hureyre'nin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den geri kalmasının sebebi şudur: Resulullah (s.a.v.), sah ab i ler inden biriyle karşılaştığında, onunla tokalaşır ve ona dua ederdi. Ebu Hureyre, cünüp olması sebebiyle kendisinin pis olduğunu zannetmiş ve dolayısıyla Resulullah (s.a.v.)'le tokalaşmaktan korkmuştur. Bundan dolayı da onun yanından sıvışarak yıkanmaya gitmiştir. Resulullah (s.a.v.)'de, onun bu yaptığın şaşırarak *“Subhanallah! Mü'min kişi pis olmaz”* buyurmuştur.
“Mü'minin pis olmamasının nedeni; onun, cünüplük sebebiyle pis olmayacağı ve başkasını.pisletmeyeceğidir. Hatta insanın derisi, ölüsü, artığı, teri, salyası ve gözyaşı dahi temizdir. Daha doğrusu bütün Adem oğulları temizdir. Bu sebeple cünüp birisiyle konuşmak, ona dokunmak yada tokalaşmakta bir sakınca yoktur.

“Müşrikler, necistir” 421[421] ifadesiyle kast edilen husus; onların inançlarının ve fiillerinin pisliğidir. Bedenlerinin pisliği değil.
Ölünün pis olup olmayacağı tartışma konusu olmuştur. Hanefi alimlerinden Aynî'ye göre; ister ölü ve ister diri olsun hiçbir şekilde müslüman'ın necis olamaz.
“Subhanallah” kelimesi, burada, taaccüp ve hayret etmek için kullanılmıştır.

28- Cünüplük Halinde Ve Diğer Hallerde Allah'ı Anmak

276- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:

"Peygamber (s.a.v.) her anında Allah'ı zikrederdi." [422][422]

Açıklama:

Bu hadis, Peygamber (s.a.v.)'in genel bir tarzını anlatmaktadır. Bu da, onun bütün hallerde Allah'ı zikretme, teşbih, tahlil, tekbir ve tahmidde bulunduğunu ifade etmektedir. Yalnız bazı özel durumlarda, 272 nolu hadiste de geçtiği üzere, cünüp İken teyemmüm yapıp temizleninceye kadar Allah'ın selamını almamış ve yine 273 nolu hadiste de geçtiği üzere, küçük abdest yaparken Allah'ın selamını almamıştır.
Dolayısıyla bu hadis, büyük abdest ve küçük abdest bozma veya cinsel ilişki sırasında yada cünüplük halindeki durumla tahsis edilmiştir, Bu hallerin dışında kalan durumlarda Resulullah (s.a.v.) her zaman Allah'ın selamını almıştır. Bu durumlarda abdestli yada abdestsiz veya cünüp bulunmak ile ayakta, oturur, yürür, yatar halde bulunmak arasında hiçbir fark yoktur.
Bununla birlikte Resulullah (s.a.v.) cinsel ilişki yapmak üzereyken, tuvalete gireceği zaman gibi hallerde dua ve teşbihte bulunmaktan da geri kalmamıştır.

29- Abdestsiz Kimsenin Yemek Yemesinin Caiz Olması, Bunun Mekruh Olmaması Ve Abdest Almasının Hemen Vacip Olmaması

277- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Biz, Peygamber (s.a.v.)'in bulunduğu bir toplulukta onun yanındaydık. Bir ara büyük abdest yapmadan/tuvaletten gelmişti. Bu sırada yemek getirilmişti.
Ona:
"Abdest almayacak mısın?" diye soruldu. O da:
"Niçin? Namaz mı kılacağım ki abdest abdest alayını!" buyurdu. [423][423]

Açıklama:

Bu hadiste, abdestsiz bir kimsenin yemek yiyebileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla da alimler, abdestsiz haldeyken yemek yemek, su içmek, Allah'ı zikretmek gibi hususlann caiz olduğunda İttifak etmişlerdir. Bu hususta hiçbir mekruhluk sozkonusu değildir.
Yalnız böyle bir durumda yemek yemek ve bir şey içmek gerektiğinde elleri yıkamak temizlik açısından doğru bir davranıştır. Bununla birlikte yemekten önce el yıkamanın müstehab veya mekruh olduğu konusunda görüş ayrılığı vardır.

30- Tuvalete Girmek İsteyen Kimsenin Okuyacağı Dua

278- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) tuvalete gireceği zaman:
“Allahümme innî eûzu bike mine'l-Hubsi ve'1-Habâis (=Allahım! Erkek ve dişi şeytanların şerrinden sana sığınırım” buyururdu.[424][424]

Açıklama:

Hubus kelimesi, “Habîs” kelimesinin çoğulu olup “Erkek şeytanlar” anlamına gelmektedir. “Habâis” ise “Habise” kelimesinin çoğulu olup "dişi şeytanlar" anlamına gelmektedir. İb-nü'1-Arabî (ö. 643/1148)'ye göre, bu kelime; çirkin şeyler için kullanılır. Hubs, genellikle, sözde sövmeyi, inançta küfrü, yiyeceklerde haramı, içeceklerde zararlı şeyleri ifade eder.
Tuvalete girmek isteyen kimse, bu duayı okumalıdır. Çünkü tuvaletler, Allah'ın açıkça zikredilmesi uygun olmayan yerler olduğu için şeytanlar, buralarda, çokça eğleşir ve İnsan oğluna daha çok musallat olurlar. Tuvalete girerken şeytanlardan Allah'a sığınmak, bu nedenden dolayı gereklidir. Açık arazide abdest bozmak da, tuvalette abdest bozmak gibi Allah'a sığınmayı gerektirir. Tuvalete girerken Allah'a sığınmayı unutan kimse, İslam alimlerinin çoğunluğuna göre, girdikten sonra kalben Allah'a sığınır.

31- Oturarak Uyumanın Abdesti Bozmaması

279- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) bir adamla gizlice konuştuğu sırada namaz için kamet getirilmişti. Fakat gizli konuşmaya devam etti. Öyle ki sahabileri, beklemeye dayanamayıp uyuyakalmışlardı. Konuşması bittikten sonra gelip abdest aldırmadan onlara namaz kıldırdı.” [425][425]

280- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'in sahabileri, (mescitte) uyurlar, sonra abdest almadan namaz kılarlardı.” [426][426]

Açıklama:

Bu hadisin diğer varyantlarından anlaşıldığına göre; sahabiler, yatsı namazını kılmak üzere toplanmışlar, namaz için kamet getirilmişti. Tam bu sırada bir kavmin büyüğü olduğu söylenen birisi gelip Resulullah (s.a.v.)'le bir meseleyi görüşmek istemişti. O da mescidin bir kenarına çekilip onunla uzun uzun görüşmüş vg onu İslam'a kazandırmaya çalışmıştı. Bundan dolayı sahabiler uyuyakalmışlardı. Resulullah (s.a.v.) konuşmayı bitirdikten sonra gelip onlara namaz kıldırmıştı.
Bu hadis, oturarak uyumanın abdesti bozmadığını göstermektedir.
Uyku hakkında alimlerden çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Saîd İbnu'l-Müseyyeb, Ebu Miclez gibi bazı kimselere göre uyku hiçbir surette abdesti bozmaz.
İmam Şafiî'ye göre ise namazda uyumak abdesti bozmaz, fakat namaz dışında uyumak abdesti bozar.
Ebu Hanife'ye göre ise uyku rüku', secde, kıyam ve oturma gibi gerek namazda olsun ve gerekse namaz dışında olsun abdest bozulmaz. Yalnız bir şeye dayanarak yada sırt üstü yatarak uyuyan kimsenin abdesti bozulur.
Yine bu hadiste; bir yerde bir kimseyi yalnız bırakıp ta iki kimsenin gizli konuşmaîan yasak edilmesine rağmen burada bir topluluğun huzurunda iki kişinin gizlice konuşmalarının caiz olduğu, zaruret gereği farz namaz ile kametin arasını ayırmanın caiz olduğu, bir çok mesele bir araya geldiğinde önce en önemli olanın çaresine bakılmasının caiz olduğu belirtilmektedir.

4. SALÂT (=NAMAZ) BÖLÜMÜ

Namaz diye tercüme edilen “Salât” kelimesi, Arapça'da; dua etmek, övmek, ta'zim etmek gibi anlamlara gelmektedir.
Terim olarak ise belli eylemler ve özel rükünlerle yüce Allah'a kulluk etmektir.
Namaz, yüce yaratıcının bir emri olduğu için yerine getirilir. Ayrıca namaz kılan kimsenin; yüce Allah'ın kudret ve kuvvetini, azabını, rahmetini, hayal ve hafızasına nakşederek nefsini tehzib etmesi ve bu suretle kendisini her türlü fenalıklardan, hatalardan, suçlardan alıkoy ar. Çünkü Allah düşüncesi ve kalbi Allah'a bağlama, insanı her türlü fenalıktan alıkoyar. Namaz da, Allah'ı sürekli hatırlamanın en büyük vesilesidir.Nitekim ayette,

“Beni hatırlamak/anmak için namaz kıl” [427][427] buyurulmaktadır.
İslam'ın başlangıç yıllarında namaz, sabah ve akşamleyin kılınan ikişer rekatten ibaret iken [428][428] yaygın kabul gören görüşe göre, Mi'rac olayından sonra beş vakit namaz farz kılınmıştır.

1- Ezanın Başlaması

281- Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
müslümanlar, Medine'ye geldikleri zaman toplanıp namazların vakitlerini) gözetirlerdi. Namaz için hiç kimse ezan okumazdı. Derken bir gün namaz için bir çağrıda bulunulması gerektiği hususunda konuşup bazıları:
“Hıristiyanların çanı gibi bin çan edinelim!” dediler. Bazıları da:
“Yahudilerin borusu gibi bir boru (edinelim)!” dediler. Ömer'de:
“Bir adam gönderseniz de halkı namaza çağırsa!” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Ey Bilal! Kalk, (halkı) namaza çağır!” buyurdu.[429][429]
Açıklama: Ezan kelimesi sözlükte; duyurmak, bildirmek anlamına gelmektedir. Terim olarak ise farz namazlar için belli vakitlerde okunan bilinen özel sözlerdir. Ezan okuyan kimseye, müezzin denir.

İslam'ın ilk yıllannda bugün bildiğimiz şekilde ezan okunmuyordu. Namaz, Mekke döneminde farz kılındığı halde, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Medine'ye gelişine kadar namaz vakitlerini bildirmek için bir yol düşünülmemişti. Medine'ye gelindiğinde bir süre sokaklarda "es-Salâh es-Salâh" (=namaza namaz) veya "es-Salâtu camia" (=namaz insanları toplayıcı veya bir araya getiricidir yada namaz bir çok güzellikleri ve şükür çeşitlerini kendisinde toplar) diye bağnlrnışsa da bu yeterli olmamıştı.
Hicretin iîk yılında Medine'de Mescid-i Nebî'nin inşası tamamlanıp müslümanlar düzenli bir şekilde toplanıp cemaatle namaz kılmaya başlayınca, Peygamberimiz namaz vakitlerinin girdiğini ve topluca namaz kılınacağını duyurmak için ne yapılabileceğini arkadaşlanyla görüşmeye başladı. Sonunda birkaç şahabının aynı şekilde rüya görmeleri üzerine bugünkü bilinen şekliyle ezan ilk defa olarak Hz. Bilal tarafından sabah namazında Neccaroğulları'ndan bir kadına ait yüksekçe bir evin damında okunmuş ve artık müslümanlığın bir şiarı, alameti haline gelmiştir. Bu bakımdan esasen müekked sünnet olmakla birlikte bir bölgede hiç okunmamasına karşı sert yaptırımlar bulunduğu için vacip veya farz-ı kifaye ağırlığında olduğu kabul edilmektedir.
Ezanın Türkçe okunması meselesine gelince, Prof. Dr. Hayrettin Karaman, "Hayatımızdaki İslam" adlı eserinde konu ile ilgili olarak şöyle der:
"Kur'ân-ı Kerim Son Peygamber" (s.a.v.), "Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusu" olarak takdim etmektedir. [430][430] İlâhî Kitaba göre O,
"Alemlere rahmettir" [431][431]
"Bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir." [432][432]
Bu âyetlerin ilk muhatabı olan Hâtemu'l-enbiyâ Efendimiz (s.a.v.) vazifesinin şuuru içinde hareket ederek İslâm davetini Araplara ve Arap Yanmadası'na özgü kılmamış, dîni bu dar çerçeve içinde tebliğ etmekle yetinmemiş, İran, Habeşistan, Bizans, Mısır gibi o çağın dünyasının bilinen kültür ve medeniyet merkezlerine mektuplar ve temsilciler göndererek farklı din, renk, dil ve coğrafyadan olan insanlan İslâm'a çağırmıştır. Kendisi bu fâni dünyadan ayrıldıktan sonra samimî ve sadık mensupları dünyanın dört bir yanına

yayılarak İslâm'ı tebliğ etmişler, Çin'den İspanya'ya kadar büyük bir coğrafya üzerinde İslâm'ın tanınmasını, benimsenmesini ve yayılmasını sağlamışlardır.

Bu apaçık âyetlere ve tarihî gerçeklere rağmen, önündeki ağacı görüp koca ormanı göremeyen zihin miyopları gibi;

“Sen ancak uyancısın ve her bir kavmin de bir yol göstericisi (rehberi) vardır” [433][433] mealindeki âyete takılarak Peygamberimiz (s.a.v.)'in elçiliğini ve İslâm'ın kapsamını daraltmaya, Araplara özgü kılmaya yeltenenler büyük bir gaflet ve yanılgı içindedirler.

Peygamberimiz (s.a.v.)'in Kur'an'da sayılan vasıfları ve özellikleri âyetlerin bağlamlarına, işlenen konulara uygun olarak serpiştirilmiştir. “Uyancılık” vasfının zikredildiği âyet, âhireti inkâr eden ve Peygamber'e Rabbinden, kendilerini inandıracak bir mucizenin gelmesini isteyen kâfirlere cevap olarak gönderilen âyetler arasında indirilmiştir. Bu âyetler bağlamının ifade ettiği mânâ şudur:

“Peygamber insanlan hidâyete getiremez, onun vazifesi tebliğ etmek ve uyarmaktır, bu kavme olduğu gibi bundan önceki kavimlere de hidâyet rehberleri, yol göstericiler gönderilmiştir. İnsanlar hür iradeleriyle o hidâyet rehberlerine uyarlarsa doğru yolu bulurlar, uymazlarsa doğru yoldan sapmış olurlar”.

Şu halde Son Peygamberin (s.a.v.) gönderildiği kavme bir uyarıcı, bir de hidâyet rehberi gönderilmiştir. Bu kavim/kavimler İslâm'ın ilk muhatapları olmaları itibariyle Araplar'dır, İslâm'ın evrenselliği itibariyle de milâdi 610 yılından itibaren bütün dünya insanlığıdır. Gönderilen uyarıcı Hz. Peygamber (s.a.v.) olduğuna göre hidâyete götüren, rehber olan (hâdî) kimdir veya nedir? Kur'ân-ı Kerim'de yüzlerce âyette bu sorunun cevabı şöyle verilmiştir: "Hâdî Allah'tır, İnsanları irâdelerini değerlendirerek- saptıran veya doğru yola kavuşturan O'dur, O istemedikçe -peygamberler dahil-hiçbir kimse bir başkasını doğru yola getiremez, İman etmesini sağlayamaz. Allah Teâlâ'nm yol göstericiliği ve hidâyet rehberliği, peygamberleriyle gönderdiği kitaplar vâsıtasıyle olmaktadır. O'nun bütün kitapları doğru yolun rehberleridir (hüdâ, hâdî), doğru yolun adı İslâm'dır, bütün peygamberler kavimlere Allah'ın kullarına onu tebliğ etmişler, hayatını ona göre yaşayanları müjdelemişler, sapanları ise uyarmışlardır.

Hâtemu'l-enbiya da (s.a.v.) aynı hidâyetin temsilci ve tebliğcisidir. [434][434] Kendisi örnektir, uyarıcıdır, müjdeleyicidİr, hidâyetin şahididir, dâvetçisidir, insanlığın ufkunu aydınlatan ve açan ışıktır; onunla gönderilen rehber hâdî ve hüdâ Kur'ân'dır, muhatabı da bir kavim değil, bütün insanlıktır. Son Peygamber (s.a.v.) den sonra ulusal veya evrensel bir peygamber daha gelmeyecektir; hangi sosyal ve siyasî ölçütlere göre bölünürlerse bölünsünler bütün insanlığın son peygamberi, “öncekilerin getirdikileri dinlerin özünü tasdik ve teyit eden” Muhammed Mustafâ'dır (s.a.v.).

Evrensel bir din olan İslâm'ın mensuplanna Arapça'da “Müslim” denir, bu kelime Türkçe'mize “müslüman” olarak geçmiştir. müslümanlık aynı zamanda bir kimliktir; bu kimliği taşıyanlar, dil, renk, vatandaşlık, coğrafya, sosyal sınıf, millî kültür, etnik özellikler üstünde bir birliğin üyeleridirler; bu birliğin adı “İslâm Ümmeti”tir.

İslâm ümmetini (müslümanlar bütününü) diğer din ve ideoloji mensuplarından ayıran ve tanınmalarını sağlayan işaretlere, sembollere, belliklere “Şi'âr, çoğulu: şe'âir” denir. müslümanları birbirine bağlayan ve guruplara göre farklı olan tabiî, sosyal, siyasî, coğrafî... bağlar vardır. Bu bağlar ümmet birliğine, dolayısıyla İslâm'a aykırı olmadıkça meşrudur, çoğu teşvik de edilmiştir. Ancak bütün bu bağlann üstünde olan; onları destekleyen, kontrol eden ve aşan bağ “Dindaşlık bağıdır”, müslüman kimliğinin temsil ettiği ilişkidir. Kur'ân'a göre bu ilişkiyi ifade eden ve yönlendiren temel kavramlar “Kardeşlik, velayet birbirinin velîsi, koruyucusu, temsilcisi, tarafı olmak, yardımlaşma, dayanışma, hep birden Allah'ın ipine sarılmadır”.

müslümanlar bu kavramları hayatlannı yöneten ve yönlendiren kurallar haline getirmedikçe ümmeti oluşturamazlar, ümmeti oluşturmadıkça da güçlü olamaz, diğer kültür ve medeniyetlere alternatif olacak çağdaş İslâm Medeniyetini dünyaya takdim edemezler. Tarihte oluşturulan İslâm medeniyeti ne Araba, ne Aceme, ne Türk'e, ne de başka bir kavme aittir; o, bütün müslüman kavimlerin ortaklaşa oluşturdukları ve katkı sağladıkları “müslümanlar medeniyeti” veya “İslâm Medeniyetidir”.

Yukarıda tanımı geçen şiarlar, müslüman kavimlerden, uluslardan, guruplardan birine veya birkaçına değil, bütün müslümanlara (ümmete) ait şiarlardır; semboller, işaretler ve belliklerdir. Onlar kimliklerdeki vatandaşlık sembollerine benzerler, bir kimsenin

kimliğinde TC. kelimesi veya ay-yıldiz işareti görüldüğünde onun Türk ve TC. vatandaşı olduğu anlaşılır; bir kimsede, gurupta, kurumda, yerleşim bölgesinde... İslâmî şiarlar görüldüğünde veya işitildiğinde de o kimsenin, o şeyin ve orasının müslüman olduğu, İslâm'a ait bulunduğu anlaşılır. İslâmî şiarlar için verilen listelerde şunlar zikredilmektedir: Besmele, selâm, dinî günler ve bayramlar, ezan, kıble, cemâatle namaz, cum'a namazı, câmî, minare, Kur'ân, Hac ibâdeti, Peygamber (s.a.v.)'in sünneti.

Kur'ân-ı Kerim'de -yer yer bazıları zikredilerek- İslâmî şiarların korunması önemsenmiş ve emredilmiştir.[435][435] Fıkıh ve Siyaset-i şer'iyye kitaplarında, ezan, cemâatle namaz gibi şiar-İbâdetleri toptan terk eden bölgelerin, cebrî tedbirlerle uygulamaya zorlanabileceklerinden bahsedilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), içlerinde müslümanların bulunup bulunmadığı bilinmeyen bir bölgeye (dâru'l-harbe) sefer ettiğinde uygun bir yerde konaklar ve sabah namazının vaktini beklerdi, vakit gelince ezan sesi duyulursa oraya baskın yapılmazdı, duyulmaz ise orada oturanların müslüman olmadıklarına hükmedilir ve buna göre davranılırdı. [436][436] Bu tarihi vakıa da meselâ ezanın İslâmî sembol olma özelliğine açıklık getirmektedir.

İslâmî şiarlar belli bir kavme (ulusa, guruba) mahsus olmadığı, bütün müslümanlara (ümmete) ait bulunduğu için bunların korunması, dilin ve şeklin korunmasına bağlıdır. Dil ve şekil değiştirildiği zaman şiar değişmiş, belli bir gurubun malı olmuş olur, şiarı koruma emri gerçekleştirilmiş, yerine getirilmiş olmaz.

Ezanın ortaya çıkışı ile ilgili sahîh hadîsler gösteriyor ki, ezan rüya ve ilham yoluyla bir iki sahâbîye öğretilmiş, Peygamberimiz (s.a.v.) bunun ilâhî bir yoldan geldiğini tasdik etmiş, benimsemiş ve sesi müsait bulunan ilk müezzin Bilâl'e okumasını emretmiştir. Başka müezzinler edindikçe de onlara bizzat kendisi bu ezanı öğretmiştir. Şu halde ezân-ı Muhammedî İslâm'dan önce Arapların bildiği bir usûl ve metin değildir, İslâm'dan sonra bulunup uygulanmıştır, kaynağı da ilâhidir, nebevidir ilham edilmiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından da benimsenmiştir.

İşte o tarihte bu metinle başlayan ezan on beş asırdır bütün İslâm aleminde “Aynı şekilde, aynı metinle, aynı dilde” okunmuş, dili ve kavmiyeti ne olursa olsun bütün müslümanlar onu duyduklarında ezan olduğunu anlamışlar, gerekli tepkiyi göstermişler, çağrıyı almışlardır. Ezanın dili değiştirilecek olursa onun şiar olma özelliği kaybolur, ümmete ait olmaktan çıkar, sünnete aykırı "ulusal ezan" olur. Ezanı böyle bir değişikliğe uğratmak caiz değildir.
Bazı fıkıh kitaplarında bulunan “Başka dilde okunan ezanın ezan olduğu anlaşılırsa okunan yeterli olur” cümlesi “Başka dilde ezan okumanın caiz ve sünnete uygun olduğunu” ifade etmez, “Böyle okunduğu takdirde ezan okunmuş olur, tekrar okunması gerekmez” mânâsına gelir.
Geçen haftanın yazısında Ebû Hanîfe'nin de, “Kur'ân'ı namazda -dili yatmayanların-başka dilden okumaları caiz olsa bile sünnete aykırı olduğu için mekruhtur” dediğini nakletmiştik. Ana dili ne olursa olsun bütün müslümanlar 15 asırdır cîonan ezanı anlamakta, bundan büyük bir haz duymakta, minarelerinden bu ezanın eksik olmaması için Mevlâ'ya dua ve niyaz etmektedirler.
Cumhuriyetin ilk yıllarında Kur'ân'ın ibâdetlerde Türkçe okutulmasına teşebbüs edilmiş, fakat daha başlamadan vazgeçilmiştir. Ezan da 1932 yılında Türkçe'ye çevrilerek cebren Türkçe okutulmaya başlanmış, müslüman halkın gösterdiği tepki ve aslına dönme konusundaki ısrarlı talep üzerine, 1950 den sonra, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) okuduğu ve öğrettiği metne dönülmüştür.
Bu konuyu gündeme getirenler, namazında niyazında olan müslümanlar değil... “Niçin istiyorlar?” sorusuna verilebilecek cevaplar arasında ikisini önemsiyorum:
1- Türk müslümanların! dünyanın diğer ülkelerinde yaşayan müslümanlardan ayırmak istiyorlar.
2- Kur'an-ı Kerim ibadetlerde asıl dilinde okunursa müslüman çocuklannın Kur'an öğrenmeleri, bunun için hocaya gitmeleri gerekir, hoca çocuklara Kur'an öğretirken aynı zamanda din eğitimi verir, ibadetlerde Kur'an-ı Türkçe okutarak din eğitimini baltalamak istiyorlar....
Ezan, Türkçe veya başka bir dilden okunamaz; çünkü o, Evrensel İslâm'ın şiarıdır. [437][437]

2- Ezanın Çift, Kametin Tek Lafızlarla Okunması

282- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Bilal, ezanı çift ve kameti ise tek okuması emrolundu.” 438[438]

Açıklama: Kamet kelimesi sözlükte; namaz için seslenmek, kamet getirmek, ifa ve eda etmek demektir. Aslı “İkâmet” olup, türkçede “İ”siz kullanılır.

Terim olarak ise farz namazlardan önce, tek başına namaz kılacak olan kimsenin cemaatle kılınacak farz namazdan önce ise müezzinin okuduğu ezan benzeri sözlerdir.

Bu hadis, ezan kelimelerinin ikişer ikişer ve kamet kelimelerinin de birer birer okunacağını söyleyen İmam ŞâfİÎ ile İmam Ahmed'in delilidir.

Hanefilere göre ise, ezanın başında bulunan tekbirler dört kere, bunun dışındaki cümleler ise ezanın sonundaki kelime-i tevhid hariç hepsi iki kere okunur. Tevhid ise bir kere okunur. Toplamı on beş cümledir. Kamet de ise ayrıca iki kere “Kad kameti's-salâtu” denilir. Hanefilerin bu konudaki delili; Tirmizî, Ezan 25; Ebu Dâvud, Salât 28, 499; İbn Mâce, Ezan 1; Dârimî, Salât 3; Ahmed b. Hanbel, 4/43'de geçen Abdullah b. Zeyd hadisidir.

Erkekler, yalnız başlarına yada cemaatle farz namaz kılacakları zaman kamet getirilir. Kaza namazında da bu böyledir. Ancak Vitir, Teravih, Bayram, Cenaze ve Nafile namazlarda kamet getirilmez.

Kamet cemaatın müstehab olan sünneiierindendir. Mahalle camiinde yapılan kamet evler için geçerlidir. Evde namaz kılan kişi kamet getirmese de olur. Kamet getirirse daha iyidir.

Ezan ağır okunur. Fakat kamet hızlı yapılır. Kamet ayakta yapılır. Kamet getiren kişi kıbleye döner. Kamette, ezanın sözleri aynen okunur. Sadece “Hayye ale'l-felâh”tan sonra iki kere “Kad kameti's-salâh” (=namaz başladı) denilir. Kamet, vakit namazlarında sünnettir. Kamet, vaktin değil namazın sünneti olduğu için kaza namazı kılarken de kamet okumak sünnet kabul edilmiştir.

3- Ezanın Sıfatı

283- Ebu Mahzûre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Nebiyyullah, (bana) ezanı şöyle öğretmişti:
“Allahu Ekber, Allahu Ekber
Eşhedü en Lailahe illallah, Eşhedü en Lailahe İllallah
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah
Sonra dönüp şöyle buyurdu: Eşhedü en Lailahe illallah, Eşhedü en Lailahe illallah
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah
Hayya ala's-salâh, iki defa
Hayya ala'l-felâh, iki defa
Hadisin ravisi İshâk şu cümleyi de ilave etmiştir:
Allahu Ekber, Allahu Ekber
La İlahe illallah

Açıklama:

Anlamı: Allah en büyüktür, Allah en büyüktür,
Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet ederim, Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet ederim,
Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şahadet ederim, Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şahadet ederim,
Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet ederim, Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet ederim,
Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şahadet ederim, Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şahadet ederim,
Haydin namaza, Haydin namaza, Haydin kurtuluşa, Haydin kurtuluşa, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür Allah'tan başka ilah yoktur. [439][439]

Açıklama:

Bu hadis, Müslim'in çoğu nüshalarında bu şekildedir. Yani ezanın başında iki defa tekbir getirileceği belirtilmektedir, Fakat Müslim'in dışındaki diğer hadis imamlarının rivayetlerinde, ezanın başında dört defa tekbir alınacağı kaydedilmektedir.

Bununla birlikte Kadı İyâz, Sahih-i Müslim'in Fârisî yoluyla gelen bazı nüshalarda tekbirin dört defa getirileceğinin zikredildiğinî belirtir. Aynı problem, Abdullah b. Zeyd hadisinde de vardır.
Meşhur olan görüşe göre, ezanın başındaki tekbirler, dörttür. Mezhep imamlarından Ebu Hanife, İmam Şafiî ve İmam Ahmed ile alimlerin çoğunun görüşü de bu şekildedir.

4- Bir Mescitte Ikı Müezzin Bulundurmanın Mustehab Olması

284- Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'in iki müezzini vardı. Biri Bilal ve diğeri ise âmâ olan İbn Ümmü Mektum'dur.” [440][440]

Açıklama:

Müezzin, namaz vakitlerinde ezanı âdabına uygun bir şekilde okumakla görevli kimseye denir.
Bu hadiste, müezzinlerle kastedilen; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Medine'deki müezzinleridir. Mekke'deki müezzinleri ise Ebu Mahzura ile Sa'd idi.
İbn Ümmü Mektum'un asıl adı, bazılarına göre Amr b. Kays b. Zâide'dir ve bazılarına göre ise Abdullah b. Zâide'dir. Annesi, Ümmü Mektum'dur. Annesinin asıl adı ise Âtike'dir. İbn Ümmü Mektum, Kadisiye Savaşında şehit olmuştur.
Bu hadise göre, bir mescitte iki müezzin bulundurmak müstehabtır. İhtiyaca göre bu sayı artabilir. Çünkü müslümanlann sayısı artınca Hz. Osman mescitte dört müezzin bulundurmuştur.
Müezzinin ezan okuması karşılığında ücret almasının caiz olup olmadığı ihtilaf konusudur. İhtiyacı varsa, almasında bir sakınca görülmemiştir.
Müezzinin, müslüman ve akıllı olması şarttır. Buluğ şart değildir. Mümeyyiz çocuklar da ezan okuyabilirler. Sarhoşun, büyük günah işleyenin, kadının, oturanın, cünübün ezan okuması mekruhtur.
Müezzinin haramdan sakınması, güvenilir takva sahibi ve ihlaslı olması, namaz vakitlerini bilmesi, abdestli olması, cemaati

kaçırabilecek kişileri ikaz etmesi, ezanı yüksek bir yerde ve kıbleye yönelerek usûlüne uygun bir şekilde okuması, güzel ve yüksek sesli olması müstehaptır.
Müezzin, ezan okurken basit söz, konuşma ve hareketlerden sakınmalı, vakar ve ciddiyet sahibi olmalıdır.
Müezzin “Hayye ale's-salah” derken sağa; “Hayye ale'l-felah” derken sola döner. Minarede okuyorsa kıbleye yönelerek ezana başlar ve sağ tarafa doğru şerefeyi dolaşır. Kıbleyi arkasına almamaya dikkat eder.

5- Yanında Gözü Gören Biri Bulunduğunda Âmânın Ezan Okumasının Caiz Olması

285- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir;
“Abdullah İbn Ümmü Mcktûm, âmâ olduğu halde Resulullah (s.a.v.)'e müezzinlik yapardı.” [441][441]

Açıklama:

Bu hadis, beraberinde gözü gören bir müezzin bulunduğu takdirde âmâ kimsenin müezzinlik yapabileceğini göstermektedir.

6- Aralarında Ezan Sesi Duyulduğu Zaman Küfür Diyarında Bulunan Bir Kavme Baskin Yapmaktan Kaçınma

286- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) fecir (=tan yeri) doğduğu zaman (şöyle) baskın yapardı:
Ezanı dinletirdi. Eğer ezan (orada sesi) işitirse (baskından) vazgeçer, işitmezse baskın yapardı. Bir defasında “Allahu Ekber, Allahu Ekber” diyen bir adam işitti. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Fıtratı İslam üzere galiba!” buyurdu. Sonra o kimse:
Eşhedu enlâ ilahe illallah, Eşhedu enlâ ilahe illallah' dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Cehennemden çıktın” buyurdu.

Daha sonra bir baktılar kî, o adam, bir keçi çobanıymış. [442][442]

Açıklama:

Ezan okunan bir yere baskın yapılmaz. Çünkü ezan sesi o yer halkının müslüman olduğunu yada orada müslümanlann bulunduğunu gösterir.
Kafirleri dine davet etmeden üzerlerine hücum etmekte caizdir. Ancak önce dine davet etmek müstehabtır. Ebu Hanife, İmam Şafiî ile İmam Ahmed bu görüştedir.
Bir kimse kelime-i şahadet getirmekle müslüman olur. Velev ki bunu teklife binaen değil de kendiliğinden yapmış olsun.
Resulullah (s.a.v.)'in, “Fıtrat(ı İslam) üzere galiba!” sözü; sen bu sözü insanların yaratıldığı İslam fıtratı üzere söyledin!” anlamındadır. O kimsenin kelime-İ tevhidi söylediğini işitince *“Cehennemden çıktın”* buyurmakla, onun Tevhid sayesinde bu fıtrat üzere olduğunu belirtmektedir.

7- Ezanı İşiten Kimseye, Müezzinin Söylediklerini Söylemenin, Sonra Peygamber (Ş.A.V)'E Salevat Getirmenin, Sonra Da Ona Vesileyi İstemenin Müstehab Olması

287- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) Şöyle buyurmaktadır:
“Ezanı işittiğiniz zaman müezzinin söylediği gibi siz de söyleyin.” [443][443]

288- Abdullah İbn Anır İbnu'1-As (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, o, Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir:
“Müezzini işittiğiniz zaman onun söylediği gibi siz de söyleyin. Sonra bana Salât getirin. Çünkü kim bana bir defa Salât getirirse Allah'da ona o Salât sebebiyle on defa Salât eyler. Sonra Allah'tan benim için vesileyi isteyin. Çünkü vesile, cennette bir makamdır ki, Allah'ın kullarından sadece bir kişi ona layıktır. Umarım ki, o kişi ben olurum.

O halde kim benim içib vesileyi isterse (kıyamet günü) ona şefaatim vacip olur.” 444[444]

Açıklama:

Salât, rahmet ve duâ anlamına da gelmektedir. Burada Salât, hem Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve hem de onun aile halkına yapılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Salât getirilmesinin nedeni hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.
Namaz dışında Hz. Peygamber (s.a.v.)'e salavat getirmenin hükmü ihtilaflıdır. Hanefiler, bu konuda.Ahzab: 33/56 ayetini göz önünde bulundurarak ömürde bir defa salavat getirmenin farz, bunun dışında her anıldığında salavat getirmenin vacip ve mecliste birkaç defa anıldığında her defasında salavat getirmenin müstehab olduğu görüşündedir.
Vesile, maksada ulaşmak için araç olarak kullanılan hususlara denir. Yine vesile, Cennette en üst makamın öze! adıdır ki, bu da, Resulullah (s.a.v.)'in makamıdır. Cennette O'nun kalacağı yurt, Allah'ın arşına Cennetteki en yakın mekandır.
Ezan duasının içerisinde yer alan “Vesîle”nin, İsrâ: 17/79'da geçen “Makamı Mahmûd” olduğu ifade edilmektedir. “Makamı- Mahmûd”, 3 şekilde tefsir edilmiştir:
1- Kıyamet günü, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in duracağı makam.
2- Livâu'1-Hamd" sancağının kendisine verileceği makam.
3- Şefaat Makamı. Cumhur'un görüşü de budur.
Kıyamet günü Hz. Muhammed (s.a.v.) dışında peygamberler de dahil bütün insanlar, kendi nefsini kurtarmaya çalışacak. Fakat kıyamet günü insanların efendisi, Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğu için şefaat isteyen kimselere şefaat edecek ilk kişi, O'dur. Zira O, hem “Livâu'f-pfemd” (=Hamd Sancagı'nja ve hem de “Makamı- Mahmûd”a sahip olacaktır. Bu sayede insanlara şefaatte bulunacaktır. Bu şefaat yetkisini, O'na, Yüce Allah verecektir.

289- Ömer İbnu'l-Hattâb (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Müezzin, “Allahu Ekber, Allahu Ekber” dediği zaman sizden birisi de “Allahu Ekber, Allahu Ekber” der. Sonra müezzin “Eşhedü en Lailahe illallah” dediği zaman o da “Eşhedü en Lailahe illallah” der. Sonra

müezzin “Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah” dediği zaman o da “Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah” der. Müezzin “Hayya alas-salâh” dediği zaman o da “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” der. Sonra müezzin yine “Hayya ala'l-felâh” dediği zaman o da “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” der. Sonra müezzin “Allahu Ekber, Allahu Ekber” dediğinde o da “Allahu Ekber, Allahu Ekber” der. Sonra müezzin “La ilahe illallah” dediğinde o da bütün kalbiyle “La ilahe illallah” deyip (bunları kabul ve ikrar ettiği için) cennete girer. [445][445]

290- Sa'd b. Ebi Vakkâs (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim, müezzinin (okuduğu ezanı) işittiğinde (ezanın bitiminde) "Eşhedu enlâ ilahe illallâhu vahdehu lâ şerike lehu ve enne Muhammeden abduhu ve resûluhu radîtu billahi rabben ve bi Muhammedin resûlen ve bi'1-İslâmi dînen” Şahadet ederim ki; Allah'tan başka ilah yoktur, tektir, ortağı yoktur, Muhammenin O'nun kulu ve resulüdür. Rabb olarak Allah'ı, resul olarak Muhammed'i ve din olarak İslam'ı seçtim derse, günahı bağışlanır.”[446][446]

Açıklama:

Namaza çağrı mesabesinde olan ezana icabet ile ilgili bu üç hadis, fiilî ve kavlî olmak üzere iki durumda incelenebilir:

1- Fiilî İcabet: Bu iki kısım ayrılır:

a- Ezanla namaz vakti bildirildiğine göre, vakit içerisinde mükellefin namaz kılarak yapmış olduğu fiilî icabettir, **b-** Şartlarını yerine getiren mükellefin, namazını cemaatle eda etmek için cemaate katılma icabetidir.

2- Kavlî İcabet:

Müezzinin söylediklerini aynen tekrar ederek yapacağı icabettir.
Ezanı işiten kimse, hayye ale'lerin dışında bütün cümleleri aynen söylemesi, hayye alelerde ise “La havle velâ kuvvete illâ billahil-

aliyyi'1-azîm" demesi mendubtur. [447][447] Ezana sadece kalbî icabet etmek yeterli olmayıp dil ile de telaffuz etmek mendubtur.
Her ne kadar 285, 286 nolu hadislerin zahirine göre ezana icabet etmek farz gibi görünse de. hadisteki "Ezan sesi duyunca, müezzinin söylediği gibi siz de söyleyin" emrinin hükmünü farz olmaktan çıkarıp müstehaba çeviren delil, Müslim, Salât 9'da geçen şu hadistir: Resulullah (s.a.v.) fecr doduğu zaman baskın yapardı. Ezanı dinletirdi. Eğer ezan sesi işitirse, baskından vazgeçer. İşitmezse, baskın yapardı. Bir defa "Allahu Ekber, Allahu Ekber" diyen birini işitti. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
"İslam (fıtratı) üzere galiba" buyurdu. Sonra o kişi:
"Eşhedü enlâ ilahe illallah, "Eşhedü enlâ ilahe illallah" dedi. Resulullah (s.a.v.) ise:
"Cehennemden çıktı" buyurdu. Daha sonra ezanı okuyan kimsenin, bir keçi çobanı olduğunu anladılar."
Ezan aracılığıyla insanlara hem namaz vaktinin girdiği ve cemaatla namaz kılınacağı duyurulmuş olmakta ve hem de Allah'ın büyüklüğü, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in O'nun kulu ve resulü ile namazın kurtuluş yolunun kapısı olduğu ilan edilmektedir. Namaz vakitleri, güneşin hareketine göre düzenlendiği için yeryüzünde namaz vakitleri değişik anlara rastlamakta ve bu suretle söz konusu olan bu hakikatler, gece-gündüz devamlı bir şekilde haykmlmış olmaktadır.
Ayrıca bu üç hadiste: namaz vakitlerinde rahmet için gök kapılarının açıldığı zaman müminleri duaya teşvik etmektedir.
Bunun yanı sıra ezan okunurken ve kamet getirilirken cemaatin konuşmaması, mescit dışında bulunanların Kur'an okumaması, selam almaması, kısacası müezzine İcabetten başka bir şeyle meşgul olmaması gerekir.
Ezan okumak sadece namaz vaktini duyurmak maksadıyla okunmakta ise de yeni doğan çocuğun kulağına ezan okumak gibi bazen başka bir sebeple de okunabilir.

8- Ezanın Fazileıi Ve Şeytanın, Ezanı Duyunca Kaçması

291- Muâuiye (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Müezzinler kıyamet günü insanların en uzun boyluları olacaklardır.” [448][448]

Açıklama:

Müezzinlerin kıyamet gününde insanların en uzun boyunlu olmasından ne kast edildiği selef ve halef alimleri arasında ihtilaflı bir meseledir.
Bazılarına göre bundan maksat; müezzinlerin ilahi rahmeti görmeye en fazla Özenen insanlar olmalarıdır. Çünkü bir şeyi görmeye özenen ona doğru boynunu uzatarak bakar.
Bazılarına göre de pek çok sevap görmeleridir.
Bazılarına göre de insanların reisi ve kavmin büyüğü olmalarından kinayedir.
Bazılarına göre de kıyamet gününde onlara tabi olanlar çoktur.

292- Süheyl'den rivayet edilmiştir:
“Babam beni bir şey için Harise oğullarına göndermişti. Yanımda bizim bir kölemiz yada bir arkadaşım vardı. Bir kimse, ona, bir bahçeden ismiyle seslendi. Yanımdaki o kişi, sesin geldiği bahçeye baktı, fakat hiçbir şey göremedi. Daha sonra bu olayı, babama anlattım. Babam şöyle dedi:
“Senin böyle bir şeyle karşılaşacağını bilseydim seni (oraya) göndermezdim. Bundan böyle bir ses işitirsen hemen ezan oku. Çünkü ben, Ebu Hureyre'yi, Resulullah (s.a.v.)'ten;
“Şüphesiz ki şeytan, (insanlar) namaza çağrıldığı zaman sesli bir şekilde yellenerek /hızlı bir biçimde koşarak (oradan) kaçıp gider” şeklinde hadis rivayet ederken işittim.[449][449]

293- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“İnsanlar namaza çağrıldığı zaman şeytan, ezanı işitmemek için sesli bir şekilde yellenerek (oradan) çekip gider. Ezan okuma bittiğinde dönüp geri gelir. Namaza kamet getirildiği zaman yine çekip gider. Kamet okuma bittiğinde tekrar dönüp geri gelir. Öyle ki kişi ile kalbi arasına girip ona; 'Şunu hatırla, bunu hatırla' diyerek önceden

aklında olmayan şeyleri hatırlatır. Nihayet bu kimse, kaç rekat namaz kıldığını bilemez olur” [450][450]

Açıklama:

Kadı İyâz'a göre, şeytanın, ezanı işittiğinde sesli bir şekilde yellenerek oradan kaçması hakikat anlamında kullanılmış olabilir. Çünkü şeytan bir cisimdir. Dolayısıyla da yellenmesi mümkündür.
AynYye göre ise burada bir temsil olup şeytanın ezandan kaçması, korkudan perişan olmuş bîr adamın haline benzetilmiştir, İşte şeytan da, büyük bir felaket ve belaya uğramış kimse gibi ne yapacağını şaşırıp kaçmaya başlar.
Bazılarına göre şeytanın kaçmasını, ümitisizliğine yorumlarlar. Çünkü şeytan Tevhid İlanını duyunca insana vesvese vereceğinden ümidini keser. Fakat namaz kılan ve Kur'an okuyarak Allah'a yakarışta bulunan kimseden kaçmaz. Çünkü bu hallerde ona vesvese kapıları açıktır. İstediği gibi kulun damarlarına kadar sokularak vesvesenin her türlüsünü hatırına getirir. O derecede ki, namaz kılan kimse kendinden geçerek kaç rekat namaz kıldığını bile unutur. Bundan kurtulmanın yolu; hatıra gelen şeyi derhal düşünmekten vazgeçmektir.
Şeytanın, Kur'an okumadan ve namazdan kaçmayıp ezan sesinden kaçması; kıyamet gününde onu işittiğinde şahadet etmemek içindir.
Ayrıca şeytan insana görünmeden de seslenebilir.

9- İftitah Rükuya Giderken Ve Rükudan Doğrulur-Ken Tekbir Getirmeyle Beraber Elleri Omuz Hizasına Kaldırmanın Müstehab Olması Ve Secdeden Doğrulukken Bunun Yapılmaması

294- Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) namaza iftitah (=başlama) tekbiri aldığı zaman rüku-ya varmadan önce ve rükudan doğrulduğunda onu ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırken gördüm. Secdeler arasında ellerini kaldırmıyordu.” [451][451]

Açıklama:

Gerek namaz ve gerekse diğer konularda, bir taraftan zayıf hadisle amel edilmez, sahih hadisle amel edilmesi gerektiğini söyleyenler oFduğu gibi, diğer taraftan zayıf hadisle amel edenler olduğu için burada zayıf hadisle amel edip etmeme meselesi üzerine yaptığım bir çalışmayı aktarmak istiyorum:

“Zayıf hadis, sahih veya hasen hadislerde bulunması gereken özelliklerden biri veya birkaçının bulunmayışına göre derecelere ayrılırlar ve her biri değişik isimler alırlar. İçlerinde on-on beş kadarına özetsinler” verilmiştir. Bunlar, daha çok hadis usulü alimlerinin tarifinde görüş birliğine vardıklarıdır.

Zayıf hadislerin zayıflık sebepleri aynı sayıldığı halde derecelendirilmelerinde ve her dereceye giren zayıf hadislerin hangileri olduğu konusunda alimler arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Ayrıca sayıian konusunda alimlerin verdikleri rakamlar da birbirini tutmamaktadır. Örneğin, İbn Hibbân 49, İbnu's-Salâh 42, Abdurrauf el-Münâvî 81 çeşit zayıf hadis olduğunu belirtmiştir. Zayıf hadisin derecelen dirilmesinde ki farklılık, her alimin konuyu az da olsa değişik açıdan bakmasından kaynaklanmaktadır. Sayı farklılığı ve bir kısım zayıf hadis çeşitlerinin kabarık rakamlara ulaşması zayıf hadise değişik isimler verilmesinden ileri gelmektedir. [452][452]

Zayıf hadis kavramı, hicri birinci asrın ortalarında fitne tabir edilen müslümanlar arasındaki iç savaş ve parçalanmalardan sonra başlayan cerh ve ta'dil faaliyetinin başlangıcından itibaren bu mefhumu ifade için “Merdûd”, “Metruk”, “Münker” ve “Sakîm” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Zayıf hadis teriminin en erken kullanımı, hicri üçüncü asrın ortalarmdadır. Örneğin, İbn Sa'd, Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebu Dâvud, Tirmizî gibi alimler zayıf terimini değişik vesilelerle kullanmışlardır.

Hem ilk fıkıh usulü ve hem de hadis usulü kitabı olarak kabul edilen İmam Şafiî'nin “Risale” sinde zayıf terimine yer vermemekle birlikte aynı mefhumu İfade eden kabul, red, terk, inkar gibi köklerden türeyen kelimelerle ifads etmekte, zayıf hadis çeşitlerine ait munkatı'. mürsel ve müdelles gibi tabirleri kullanmıştır.

Herhangi bir zayıf hadisle amel edilip edilmeyeceğine karar vermeden önce onun zayıf olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.Bunun için hadisin sahih ve zayıf oluşunda, hadis ravilerinin sika olup olmadığı konusunda hadisçilerin ne dediğine bakmak gerekmektedir. Çünkü hadis ravileri hakkında verilen zayıf veya sika; hadis hakkında verilen sahih veya zayıf hükmü, alimlerin kişisel ictihadlanna dayanmaktadır. Birine göre zayıf olan bir ravi, diğerine göre sika, birine göre zayıf olan hadis diğerine göre sahih ya da hasen olabilmektedir. Buna göre "Sahih"inde bazı zayıf kişilerden rivayette bulunmakla suçlanan Müslim, İbnu's-Salâh ile Nevevî tarafında cerh ve ta dilin içtihadı oluşuyla savunulmuştur. 453[453] Yine cerhe tabi tutulan Buhârî'nin ravileri de İbn Hacer tarafından aynı düşünceyle savunulmuştu. 454[454]

Yine Elbânî'nin çeşitli hadis kitapları üzerine yaptığı zayıf hadis çalışmalarından ötürü, İbn Kayyim'in "Zâdu'1-Meâd" ve "Fıkhu's-Siyre" adlı eserinde delil olarak naklettiği bir Çok hadis ya zayıf ya da çok zayıf kabul edilmiştir. Dolayısıyla İbn Kayyim'in sahih kabul edip delil getirdiği hadis, Elbânî tarafından başka bir kategoride değerlendirilebilmektedir. 455[455]

Yalnız zayıf bir ravinin bütün rivayetlerinin zayıf olması gerekmeyebilir. Çünkü zayıf ravinin makbul rivayetleri de olabilir. 456[456]

Bu konuda dikkat edilmesi gereken diğer bir husussta, haberlerin kabulü için hadisçiler ile fıkıhçılar arasında önemli İhtİlaflann olmasıdır. Çünkü rical kitaplarına göz atıldığında aynı ravi hakkında değişik kişilerin tamamen birbirine zıt, cerh ve ta'dil İfadelerine rastlanmaktadır. Bunun nedeni, diğer ilmî meselelerde olduğu gibi cerh ve ta'dil konusunda da alimler arasında da ihtilafın olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin,

"Kim aşık olur, iffetli davranır ve (bu aşkını) gizlerse ...." hadisinin ravisi Süveyd hakkında; Yahya b. Maîn, onun kanının helal olduğunu söylemiştir. 457[457] Ebu Hâtim'de, onun, saduk/sağlam bir kimse olduğunu belirtmiştir.458[458]

Yine hadislerin farklı değerlendirmelere tabi tutulmasının en önemli sebeplerinden birisi de, illet meselesidir. Zahiren sahih görünmesine

rağmen herkesin göremeyeceği gizli bir kusur bulunan hadislere muallel denir. İlletin varlığı kesin delillerle ispat mümkün olmayıp karinelecı, yalanla itham edilen, çok hata yapan kişilerin rivayetleri ile şazz hadislerin zayıflığı şiddetlidi. 459[459]

Ravisi sıdk ve dindar olmakla vasıflanmakla birlikte gizli, seyyiu'1-hıfz, muhtelit olan hadislerle irsal, tedlis, İnkıta' gibi seneddeki kopukluk sebebiyle zayıf sayılan hadislerin za'fı şiddetli değildir.460[460]

Zayıf hadisle amel konusundaki görüşler bazı kaynaklarda üç grupta toplanmaktadır:

1- Mutlak olarak zayıf hadisle amel edilmez. Bu görüşte olanlar içerisinde; Yahya b. Main, Ebu Şame, Müslim, İbnü'l-Arabî gibi alimler yer almaktadır.

2- Mutlak olarak amel edilir.

3- Bazı şartlarla amel edilir. Bu görüşte olanlara göre ahkam konularında amel edilmez; amellerin faziletleri, edeb, öğüt, terğib, terhib, zühd ile ilgili konularda amel edilir.

İbn Hacer gibi bazı muhakkik alimler, fezailde de olsa zayıf hadisle amel edebilmek için üç şart ileri sürerler: a. Hadisteki zayıflığın şiddetli olmaması, b. Hadisin, İslam dininin genel esaslarından birisine uygun olması, c. Amel ederken hadisin Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sabit olduğuna kesin bir şekilde inanılmaması. Alâî, birinci şartta alimler arasında ittifak olduğunu söylemektedir. Son iki şart da, İbn Abdi's-Selam ile İbn Dakîk el-Id zikretmiştir. 461[461]

Dikkat edilirse birince şartta sözü edilen zayıflık; şiddetli olmayan hadis, başka bir yoldan gelmekle hasen olmaya uygun olan hadistir.

Ahkam konulan dışındaki faziletlere dair konularda zayıf hadisle amel edileceği görüşüne varılırken hangi esastan hareket edildiğini İbn Hacer, özetle şöyle demektedir:

“Eğer hadis gerçekten sahih ise hadisin gereği yerine getirilmiş olur. Eğer gerçekte zayıf ise amel etmekle helal bir şeyi haram ve haram bir şeyi de helal kılma veya haklarını zayi olması söz konusu olmayacağı için sakıncalı bulunmamaktadır.” 462[462]

Yalnız ahkam konularında zayıf hadislerle amel edilemeyeceği konusu kaynaklarda sık ık zikredilmesine, hatta bu konuda ittifak edildiğine belirtilmesine rağmen uygulamada bu hükme her zaman

uyulmamıştır. Fezail için ileri sürülen şartlardan farklı bir takım şartlarla, ahkamda da zayıf hadisle amel edilmiştir. Fakat burada söz konusu edilen ahkam, helal ve haram dışindakilerdir. Çünkü helal ve haram, sübut ve delaleti kat'i olan delillerle sabit olmaktadır. Bazı şartlan taşısa da zayıf hadisin sübutu zannidir. 463[463]

Fıkıhtaki asli ve ikincil derecedeki delillerle doğrudan veya dolaylı olarak desteklenmek suretiyle kuvvet kazanan zayıf hadisler, ahkam konulannda delil olarak kullanılmaktadır. Fakat burada tek başına zayıf hadisten değil, o konudaki bütün delillerin bir araya gelmesiyle hüküm çıkarma söz konusudur. Örneğin,

“Gündüz namazları dilsizdir” hadisi merfu olmayıp batıldır. Fakat bu hadis başka hadislerdeki işarî birtakım karinelerle ve müslümanların gündüz namazlarında sessiz okuma tatbikatının nesilden nesile nakledilmesiyle desteklenmektedir. Dolayısıyla fıkıhçılar bu hadisle amel etmişlerdir. Yine;

“Ümmetimin ihtilafı rahmettir” hadisinin hiçbir senedinin olmadığını söyleyen Karadavi, bir yandan zayıf hadisle amel etmeye karşı çıkarken, (Kardavi, Yusuf, Sünneti Anlamada Yöntem, Rey Yay, Kayseri) diğer taraftan bu hadîsi çeşitli ifadelerle sahih konumuna getirmeye çalışmaktadır.464[464]

Yine hadisçilerin ölçütlerine göre zayıf sayılan bazı hadislerle İslam'ın ilk devirlerinden itibaren amel edilegelmiştir. Bu uygulama, hadis için takviye unsuru olmaktadır. Örneğin, İmam Şafiî,

“Varis için vasiyet yoktur” hadisi hakkında:

“Hadisçiler bu hadisi sabit görmezler. Fakat âmme bu hadisi kabui edip amel ettikleri için fıkıhçılar vasiyet ayetinin bu hadisle mensuh olduğunu belirtmişlerdir” der.465[465]

Yine İbn Kayyim, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken varid olan ictihad hadisinin meçhul kimseler tarafından nakledildiğinden dolayı zayıf olduğunu, fakat alimlerin ve herkesin bu' hadisi kabul edip amel ettikleri için sahih derecesine çıktığını belirtmektedir. 466[466]

Ahkamla İlgili bir konuda zayıf hadisle amel etmek ihtiyata daha uygunsa, zayıf hadisle amel edileceği bazı alimlerce benimsenmiştir. Örneğin, güneşte ısınmış suyu kullanmanın mekruh olduğunu

belirten Hz. Âişe'den gelen hadis zayıf olmasına rağmen ihtiyaten fıkıhçılar bu hadisle amel etmişlerdir.
Herhangi bir konuda başka delil yoksa ravisi yalanla itham edilmeyen, batıl, münker, şazz olmayan zayıf hadislerle de amel edileceği Ahmed'in görüşüne dayanmaktadır. Örneğin, Ebu Hanife kıyasa aykırı olmalanna rağmen “Namazda kahkaha” “Hurma sırasıyla abdest”, “Hayzın azami müddetinin on gün olduğu”, “On dirhemden aşağı mehir olmayacağı” gibi zayıf hadislerle amel etmiştir.
Senedinden sahabinin düştüğü yada senedinde her türlü kopukluk bulunan mürsel hadis meselesi de "Mürsel “Hadisle Amel” başlığı altında müstakil olarak incelemişlerdir .
Salahattin Polat'ın dediği gibi, zayıf hadislerin hiçbir işe yaramayacağı kanaati son derece yanlıştır. Bu kanata varılmasında çoğu zaman zayıf hadislerin mevzu hadislerle karıştırılması rol oynadığı gibi zayıf hadislerin mertebeleri olduğunun göz önüne alınmayışının da etkisi var. Za'fı şiddetli olmamak kaydıyla birtakım karine ve delillerle desteklenen zayıf hadislerin, itikad ve haram-helal konuları dışında delil olabileceği görüşü makul gözükmektedir. Fakat zayıf hadisle Fezail konusunda herkesin amel edebilmesi mümkün iken, fıkhı bir konudaki zayıf hadisle ancak alimler ve fıkıhçılar amel edebilirler. Çünkü zayıf hadisle ancak alimler ve fıkıhçılar amel edebilir. Çünkü zayıf bir tarafa, sahih hadislerle bile amel etmek ve onlardan hüküm çıkarmak belli bir formasyonu gerektirmektedir.
Sonuç olarak, zayıf hadisleri mutlak kabul veya red yerine özelliklerine ve kullanılacakları konuya göre ayrı ayrı değerlendirmek en doğru yoldur. Nitekim alimlerin çoğunun geçmiş uygulaması da bu şekildedir. [467][467]
Bu yazı; Polen dergisi, 2005, Temmuz sayısında yayınlanmıştır.

295- Mâlik İbnu'l-Huveyris (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) tekbir aldığı zaman ellerini ta kulaklarının hizasına kadar kaldırırdı. Rükuya vardığında ise ellerini ta kulaklarının hizasına kaldırırdı. Başını rükudan kaldırdığı zaman da “Semiallahu limen hamideh” diyerek böyle yaptı.”
Diğer bir rivayette ise “Peygamber (s.a.v.)'i (bu şekilde namaz kılarken) gördü ve Peygamber (s.a.v.) ellerini iki kulağının hizasına

kadar kaldırdı” ifadesi yer almaktadır. 468[468]
Namaz için iftitah tekbiri alınırken eller kaldırılır. Fakat ellerin nasıl kaldırılacağı ihtilaflıdır. Tahâvî'ye güre parmaklar yayılarak ellerin içi kıbleye karşı gelmek şartıyla kaldırılır. Tahâvî, konuyla ilgili hadisi Taberânî'nin “el-Eusat”ından naklen Abdullah İbn Ömer'den nakl etmiştir.
Buharı'nin rivayetinde ellerin başlama tekbiriyle beraber kaldırılacağı, Müslim'in bir rivayetinde ise önce eller kaldırılıp sonra tekbir alınacağı bildirilmektedir.
Hadisin zahirine göre eller omuzların hizasına kadar kaldırılır. İmam Malik, İmam Şafii ile İmam Ahmed'de bu görüştedir. Hanefilere göre ise eller kulak yumuşağına kadar kaldırılır. Müslim'in Malik İbnu'l-Huveyrİs'ten naklettiği rivayette “Peygamber (s.a.v.) ellerini kaldırdığı zaman ta kulaklarının hizasına vardırırdı” 469[469] denilmektedir. Tahâvî'nin Malik İbnu'l-Huveyris'ten yaptığı rivayette “Resulullah (s.a.u)'in ellerini kulakların altına kadar kaldırdığı” 470[470] Vâil İbn Hucr'dan yaptığı rivayette ise “Resulullah (s.a'.v)'in ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırdığı” 471[471] ve Berâ İbn Âzib'ten yaptığı rivayette ise “Resulullah (s.a.v.)'in ellerini kulaklarının yumuşağına kaldırdığı” 472[472] ifade edilmektedir.
Hadis, rükuya giderken ve rükudan dogrulurken de tekbir getirileceğine delildir. İmam Şafii ile İmam Ahmed bu görüştedir. Hanefilere göre ise namazda eller sadece başlama tekbiri alınırken kaldırılır.-Süfyân es-Sevrî, İbrahim en-Nehaî, Alkame b. Kays, İbn Ebi Leylâ gibi bir çok alim de bu görüştedir. Hz. Ömer, Vâil b. Hucr, Abdullah İbn Abbâs, Abdullah ibr Mes'ud, Câbir b. Semure, Berâ İbn Âzib, Abdullah İbn Ömer ile Ebu Saîd el-Hudrî'nin bv görüşte olduğu belirtilmişti.473[473] Hanefilerin nesh ile ilgili delili; Berâ İbn Âzib'ten,
“Peygamber (s.a.v.) nama için başlama tekbiri getirdiği zaman ellerini ta baş parmağını kulak yumuşaklanna değinceye kadar kaldırır, bunu bir daha tekrarlamazdı” 474[474] şeklinde gelen hadistir. Ayrıca Hanefiler, rükuya giderken ve rükudan doğrulurken ellerin kaldırılması meselesi ile ilgili hadislerin İslam'ın ilk yıllarına ait

olduğunu ileri sürmüşlerdir. Delili ise Tahâvî'nin sahih bir senedle Mücahid'den rivayet ettiği hadiste Mücahid der ki:
“Abdullah İbn Ömer'in arkasında namaz kıldım. Başlama tekbirinin dışında namazın hiçbir yerinde ellerini kaldırmadı” demiştir.[475][475]
Hadis, ayrıca secdede ve secdeden doğrulurken ellerin kaldırılmayacağına delildir.

10- Namaz içindeki Her Eğilme Ve Doğrulmada Tekbir Getirme, Bundan Rükudan Doğrulma Halinin Müstesna Olması, Çünkü Bu Durumda "Semiallahu Limen Hamide" Denildiği

296- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resuluİlah (s.a.v.) namaza kalktığı zaman, namaza dururken tekbir alır, rükuya giderken tekbir alır, sonra belini rükudan doğrulturken “Semiallahu limen hamiden” der, sonra tam doğrulduğunda “Rabbena ve leke'1-hamd” der, sonra secdeye varırken tekbir alır, sonra secdeden başının kaldırırken tekbir alır, sonra (ikinci secdeye giderken) tekbir alır, sonra başını (secdeden) kaldırırken (yine) tekbir alırdı. Bundan sonra namazını bitirinceye kadar her rekatta böyle yapardı. iki rekattaki oturuştan sonra kalktığı sırada da tekbir alırdı.
Daha sonra Ebu Hureyre:
“Doğrusu içinizde namazı Resuluİlah (s.a.v.)'m namazına en fazla benzeyeniniz benimki” derdi. [476][476]

Açıklama:

Burada rükudan doğrulurken tekbir yerine “Semiallahu limen hamidch” denilmesi gerektiği belirtilmektedir.
Tekbir meselesi Ebu Hureyre döneminde ihtilaflı idi. Bunun için Ebu Hureyre her eğilip doğrulduğunda tekbir aldı. Namazı bitirdikten sonra “Doğrusu içinizde namazı Resulullah (s.a.v.)'in namazına en fazla benzeyeniniz benimki” derdi. Bundan sonra hadisin beyan ettiği tarzda her eğilip doğruldukça tekbir almak kabul edildi. Bu suretle amel istikrar kazanarak bugüne kadar böyle geldi.

297- Mutarrif ten rivayet edilmiştir:
“Ben ve İmrân b. Husayn, Ali b. Ebi Tâlib'in arkasında namaz kıldık. Ali, secdeye varırken tekbir alır, başını secdeden kaldırdığı zaman tekbir alır, iki rekat kıldıktan sonra ayağa kalkarken de tekbir alırdı. Namazı bitirdiğimizde İmrân elimden tuttu, sonra:
“Vallahi, bu kimse bize, Muhammed (s.a.v.)'in namazı gibi bir namaz kıldırdı yada bu kimse bana Muhammed (s.a.v.)'in namazım hatırlattı” dedi. [477][477]

Açıklama:

Buhâri’nin rivayetinde Hz. Ali'nin bu namazı Basra'da kıldırdığı rivayet edilmektedir, nî'ye göre ise bu namaz kıldırma olayı Cemel vakasından olmuştur.
Hem bu rivayette ve hem de bir önceki Ebu Hureyre hadisinden anlaşıldığına göre; o zaman kadar tekbirlerin terk edilmiş olduğunu göstermektedir. Hz. Ali ile Ebu Hureyre namazda tekbir getirerek bu uygulamanın Peygamber (s.a.v.)'in namazında olduğunu vurgulamış olmaktadırlar. Çünkü Tahavi, Ebu Musa el-Eş'arî'den konuyla ilgili olarak şöyle bir hadis rivayet etmektedir:
“Bize vaktiyle Resulullah (s.a.v.)'le kıldığımız namazı hatırlattı. Sonradan biz onu unuttuk yada kasten terk ettik”
Namazda intikal tekbirleri almak; Ebu Hanİfe'ye, İmam Malik, İmam Şafiî ile İmam Ahmed'e göre sünnettir. Bu tekbirlerin vacip olup olmadığı meselesi ihtilaflıdır.
İntikal tekbirlerinin her namaz kılan için meşru olmasının hikmeti hususunda şöyle denilmiştir:
Mükellef olan bir kimsenin namaza tekbirle birlikte niyetlenmesi emrolunmuştur. Bunun yerine gelmesi, niyetin ta namaz sonuna kadar devam etmesidir. Bu sebeple namaz sırasında niyetin tekbirle yenilenmesi emrolunmuştur. Çünkü tekbir niyetin şiarıdır.

11- Her Rekatta Fatiha Okumanın Vacip Olması, Fatiha Okumayı Beceremeyen Ve Öğrenme İmkanı Bulamayan Kimsenin, Kolayına Gelen Başka Bir Sure Okuması

298- Ubâde İbnu's-Sâmit (r.a)'tan rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Fâtihatu'I-Kitâb/Fâtiha (suresini) okumayan kimsenin namazı yoktur.” [478][478]

Açıklama:

Namazda Fatiha'nın okunması; İmam Şafiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre farz ve Ebu Hanîfe'ye göre ise vacibtir. Ebu Hanîfe, Kur'an'dan bir miktarın okunmasını yani kıraati farz anlamıştır. Bu konudaki dayanağı ise Kur'an'dan kolay geleni (ne ise onu) okuyun [479][479] ayetidir. Dolayısıyla farz olan şey Fatiha okumak değil Kur'an okumaktır.

299- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.) üç defa:
“Kim içerisinde Ümmü'l-Kur'an'ı/Fatiha'yı okumaksızın bir namaz kılarsa o namaz noksandır, tamam değildir” buyurdu.
Hadisi rivayet eden Ebu Hureyre'ye:
“Bizler, imamın arkasında bulunuyoruz. Dolayısıyla Fatiha suresini okumuyoruz” denildi. Ebu Hureyre:
“O zaman Ümmü'l-Kur'an'ı içinden oku. Çünkü ben, Resulullah (s.a.v.)'i şöyle buyururken işittim:
“Yüce Allah şöyle buyurdu: “Namaz (da okunan fatiha suresini), kendim ile kulum arasında iki kısma ayırdım. Üstelik kulumun dilediği şey de onundur. Kul:
“el-Hamdu Hllâhi Rabbi'l-Âlemîn” Hamd, alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur dediği zaman Yüce Allah:
Kulum beni hamd etti” buyurur. Kul:
“er-Rahmâni'r-Rahîm” (=Rahman ve Rahim'dir) dediği zaman Yüce Allah:
“Kulum bana övgüde bulundu” buyurur. Kul:
“Mâliki yevmiddîn” (-Hesap gününün sahibidir dediği zaman Yüce Allah:
“Kulum beni yüceltti” buyurur.

Bir defasında ise *“Kulum (her hususta) bana yetki verdi”* buyurur, dedi. Kul:
“İyyâke na'budu ve iyyâke nesteîn” (Ancak Sana kulluk ve ancak Senden yardım isteriz) dediği zaman Yüce Allah:
“Bu, kulum ile benim aramdadır. Üstelik kulumun dilediği şey de onundur” buyurur. Kul:
“İhdinâ's-Sırâtai-mustekîm sırâtallezîne en'amte aleyhim ğayri'1-mağdûbi aleyhim velâ'd-dâllîn” Bizi dosdoğru yola. Nimet verdiğin kimselerin yoluna ilet. Gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil dediği zaman Yüce Allah:
“İşte bu, kulumundur. Üstelik kulumun dilediği şey de onundur” buyurur, dedi. 480[480]

Açıklama:

Namaz, Fatihasız olmadığı için burada Fatiha'ya mecazen “Salât” denilmiştir. Dolayısıyla Fatiha'nm diğer bir ismi de “Salâf”'tır.
Nevevî bu konuda şöyle der:
“Burada kast edilen, Fatiha'nın mana itibariyle taksimidir. Çünkü Fatiha'nın ilk yarısı Allah'a; hamd etme, yüceltme, övgüde bulunma ve her türlü yetkiyi O'na verme şeklindedir. ikinci yarısı ise kulun ihtiyacı, talebi ve niyazını içermektedir.” 481[481]

300- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Her namazda kıraat vardır. Allah'ın Peygamberi (s.a.v.) bize neyi duyurduysa biz de sîze onu duyuruyoruz. Bizden neyi gizlediyse biz de sizden onu gizleriz. Kim “Ümmü'l-Kitâb'ı/Fâtiha'yı” okursa bu ona yeterlidir. Kim de namazda ondan fazla bir şey okursa o daha faziletlidir.” 482[482]

Açıklama:

Sözlükte “Okumak” anlamına gelen kıraat, “Kur'an okumak” demektir. Namazda bir miktar Kur'an okumak gerekir. Namazda Kur'an, kıyam halinde iken yani ayakta dururken okunur. Namazda okunması gereken asgari miktar, kısa üç ayet veya buna benzer

denk bir uzun ayettir. Namazın asıl iskeletini oluşturan ve biçimini veren kıyam, rüku ve secde gibi rükünlere nispetle kıraat, namazın zaid rüknü olarak kabul edilir. Bu yüzden kıyam, rüku, secde ve son oturuş, gerek cemaatle namaz kılarken ve gerekse tek başına namaz kılarken terk edilmediği halde, kıraat, imama uyan kişiden düşer. Bu kurallar, Hanefi mezhebi için geçerlidir.
Diğer üç mezhepte ise kıraatin asgari miktarı, her rekatta Fatiha suresinin okunmasıdır. ilk iki rekatta Fatiha'dan sonra Kur'an'dan bir sure yada birkaç ayet daha okumak (=zammı sure) sünnettir. Bu mezheplerde kıraat, imam ve yalnız başına kılan kimse için olduğu gibi imama uyan kimse için de geçerlidir.
Fakİhlerin namazda kıraat rüknünü, diğer rükülerden daha hafit tuttuğu, bunun yerine getirilmesinde azami kolaylıklar gösterdiği, hatta bazen -imama uyan kimse de olduğu gibi-bunu aramadığı görülür. Bunun için de kıraat rüknünün ifası için ayetin okunması yeterli görülmüş, böylece Arapça bilmeyenlerin veya telaffuzda zorlananlann da yerine getirebileceği ortalama bir ölçü konulmuştur. On dört asırlık İslam geleneği için de, namazın ana dilde kılınması taleplerinin ve bunu konu olan tartışmaların ciddi ölçekte gündeme gelmeyişi de bu kolaylıktan kaynaklanmaktadır.
Bu hadiste, Resulullah (s.a.v.)'in kıraati aşikar/açık okuduğu namazlarda bizim de aşikar okumamız, onun gizli okuduğu namazlarda bizim de gizli okumamız gerektiği belirtilmektedir. Peygamber (s.a.v.)'in aşikar okuduğu namazlar; akşam, yatsı, sabah, Cuma ve bayram namazlarıdır. Gizli okuduğu namazlar ise öğle, ikindi ve akşam namazının son rekatı ile yatsının son iki rekatıdır. Nafile namazlarda ise gündüz kılınanlarda gizli okunur, gece nafilelerinde ise kişi serbesttir.

Gizli ve Açık Okumanın Ölçüsü:

Bir yazıyı hiç ses çıkarmadan ve dili dahi kıpırdatmadan okumak mümkündür. Buna Türkçe'de “içinden okumak veya sessiz okumak” denildiği gibi “Gözüyle süzmek” de denilir. Ezberlenmiş herhangi bir metni, mesela bir şiiri dili hareket ettirmeden ve ses çıkarmadan tekrarlamak ise “içinden okumak” olarak adlandırılmaz. Belki “içinden geçirmek, zihinden tekrar etmek” denilir. Fakat anlam olarak içinden

okumaya yakındır. Bir yazıyı fısıltıyla kendisi yada yakınında bulunanların duyabileceği bir tonla okumaya ise “Alçak sesle okumak”, bu şekilde bir-iki kişinin duyabileceği bir sesle konuşmaya ise “Fısıldamak, fısıltıyla konuşmak, alçak sesle konuşmak” denilir.

Namazda kıraatin cehrî/açıktan yapılmasının anlamı; başkalarının duyacağı ses tonuyla okumak demektir. Buna, açıktan okumak veya yüksek sesle okumak denilmektedir. Kur'an'ı açıktan okumanın anlamı belli olduğu için bu konuda görüş ayrılığı olmamıştır. Fakat hafî/gizli okuyuşun anlamı ve tanımlanması konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Fakihler ezberlenmiş olan Fatiha sûresinin ve diğer sûrelerin namazda dili kıpırdatmaksızın ve ses çıkarmaksızın zihinden tekrarlanmasını okuma (kıraat) saymamışlardır; yani böyle yapmakla, namazın rüknü olan kıraatin yerine getirilmiş olmayacağını söylemişlerdir.

Hiç seç çıkarmamakla birlikte harfleri diliyle düzeltmenin okuma sayılıp sayılmayacağı ise tartışmalıdır. Dilin hareketinin okuma sayılmayacağını söyleyenlere göre kendi duyabileceği bir sesle, fısıldar gibi, harfleri yerlerinden çıkartmak ve niteliklerini uygulamak suretiyle kıraat etmek en doğrusudur.

Kimi âlimler ise, ezberdeki bir sûreyi ses çıkarmadan, fakat dili hareket ettirerek tekrarlamanın okuma sayılacağını söylemişlerdir.

Bu konuda kesin bir ölçü getirmek zor olduğu için namaz kılan kişi, kendisi hangi durumda daha fazla huşu ve kalp huzuru duyuyorsa o şekilde davranmalı; başkalarıyla birlikte toplu olarak namaz kılınan yerlerde başkalarının huşu ve kalp huzurunu ihlâl edecek şekildeki okumalardan kaçınmalıdır. Genellikle açıktan okumanın alt sınırı, bir başkasının işitebileceği derecede yüksek sesle okumak şeklinde, gizli okumanın üst sınırı ise en fazla kendi işiteceği şekilde okumaktır.

Alçak sesle okumanın tarifi yapılırken, dayanılan gerekçelerden biri; *“Velâ techer bi salâtike uclâ tuhâfit bihâ vebtaği beyne zâlike sebîlâ”* [483][483] âyetidir. Ayetin içersinde geçen “Salât” kelimesine, iki farklı anlam verildiği için, bu âyet iki farklı şekilde anlaşılmaya müsaittir.

Kimileri âyette gecen “Salât” kelimesine kıraat Kur'an okuma, kimileri de dua anlamı vermişlerdir. Her iki anlamı destekleyen rivayetler de bulunmaktadır. Ayete verilen birinci anlam “Kur'an okurken sesini

yükseltme; tamamen de kısma; bu ikisi arasında bir yol tut” şeklindedir. Bu anlamı destekleyen rivayet. AMullah İbn Abbas'tan gelmektedir. Abdullah İbn Abbas'ın ifadesine göre, Hz. Peygamber yüksek sesle Kur'an okuyordu. Bunu duyan kâfirlerin, Kur'an'a, onu getirene, gönderene ve Kur'an'ın geldiği kişiye sövmeleri üzerine Hz. Peygamber hiç kimse duymayacak derecede sesini kıstı. Bunun üzerine yukandaki âyet indi. [484][484]
Ayete verilen ikinci anlam “Dua ederken sesini yükseltme, tamamen de kısma. Bu ikisi arasında bir yol tut” şeklindedir. Bu anlamı destekleyen husus, Hz. Âişe'nin, âyette geçen “Salât” kelimesini “Dua” olarak açıklamış olmasıdır.[485][485]
“Salât” kelimesinin Kur'an'da, Hz. Peygamber'in sözlerinde ve Arap dilinde hiçbir şekilde “Kıraat” anlamına gelecek biçimde kullanılmayıp “Dua” anlamında kullanıldığı, aynca âyetin baş tarafında
“De ki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin, hangi isimle dua etseniz, en güzel isimler O'nundur” [486][486] denilerek “Dua etmenin” emredildiği veya "dua"dan bahsedildiği dikkate alınınca bu ikinci anlamın daha uygun olduğu söylenebilir.
301- Ebu Hureyre (r.a)'ta rivayet edilmiştir:
“Resulullah {s.a.v.} mescide girmişti. Derken bir adam da mescide girip namaz kıldı. Sonra gelip Resulullah (s.a.v.)'e selam verdi. Resulullah (s.a.v.) adamın selamını aldı. Sonra adama:
“Dön de namazını kıl, çünkü sen namaz kılmadın” buyurdu.
Adam dönüp önce kıldığı gibi namazı tekrar kıldı. Sonra Peygamber (s.a.v.)'e gelip ona selam verdi. Resulullah (s.a.v.):
“Dön de (namazı yeniden) kıl, çünkü sen namaz kılmadın” buyurdu. Bunu üç defa tekrarladı. Nihayet o adam:
Seni hak (din)'le gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben bundan daha iyisini beceremiyorum. Bana namazın nasıl doğru kılındığını öğret” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Namaza kalktığın zaman tekbir al, sonra (ezberinden) kolayına geldiği kadar Kur'an oku, sonra azaların rükuda yerli yerinde durana değin rükuda kal. Sonra dimdik durana kadar (başını rükudan) kaldır. Sonra azaları secdede yerli yerinde durana değin secde et. Sonra azaların oturarak yerli yerinde durana değin (başını secdeden) kaldır.

Namazındaki diğer rekatların tümünde de işte böyle yap!" buyurdu. 487[487]

Açıklama:

Alimler arasında "Müsî Hadisi" diye bilinen bu hadis, bir çok ihtilaflı meseleleri ihtiva etmekte ve tarafların hepsi için delil olma özelliği taşımaktadır.
Resulullah (s.a.v.)'in arkasından mescide girip namaz kılan kişi, Hallâd b, Râfi'dir. Hadis te "Dön de (namazı yeniden kıl" ifadesini; namazın sahih olmadığı anlamında algılayanlar olduğu gibi Aynî gibi bazı kimseler de bundan kast edilenin, namazın kemâl üzere kılınmamış olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü hadisin bir varyantında *"Bunu yaptınmı namazın tamam oldu demektir. Bundan noksan yaparsan namazında noksan kalır"* buyurulmuştur. Noksan olarak kılınan namaza, namaz hükmü verildiğine göre burada "Çünkü sen namaz kılmadın" buyurulması, istenildiği şekilde mükemmel olarak kılmadın demektir.
Kısacası; buradaki olumsuzluk anlamı, namazın bizzat kendisine değil de sıfatı ile İlgilidir. Eğer Hallâd'in kıldığı namaz fasit olsaydı Resulullah (s.a.v.)'in onunla meşgul olmasına gerek kalmazdı.
"Sonra (ezberinden) kolayına geldiği kadar Kur'an oku" ifadesinden kast edilen husus ise Nevevî'le göre Fatiha süresidir. Hanefilere göre ise Fatiha'dan sonra okunan zammı suredir.
"Azaların yerli yerinde durana değin" ifadesinden kast edilen husus ise İmam A'zam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göre rüku ve secdelerde azaların yerli yerinde durana değin durmak vaciptir.

12- İmama Uyan Kimsenin, İmamın Arkasında Açıktan Okumasının Yasak Olması

302- İmrân b. Husayn (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Resulullah (s.a.v.) bize öğle namazını yada ikindi namazını kıldırdı. Namaz bittikten sonra bize dönüp;
"Benim arkamda "Sebbihi'smî rabbike'1-a'lâ" (A'lâ) suresini hanginiz okudu?" diye sordu. Bir adam:

“Ben (okudum), fakat onu okumakla hayrdan başka bir şey kast etmedim” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Gerçekten anladım ki, biriniz bunu benim ağzımdan aldı/benimle çekişti” buyurdu. 488[488]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “Muhacele” kelimesi, çekişmek anlamına gelmektedir. Bununla kastedilen ise Resulullah (s.a.v.)'in ağzından kapıp alırcasına onun okuduğunu onunla birlikte okumaktır.
Irmma uynalara kıraatin gerekmediği görüşünde olan Hanefiler, hadiste geçen olayın öğle namazında meyfana geldiğine bakarak buradaki çekişme/muhalece kelimesinin, namaza uygun düşmeyen ve Resulullah (s.a.v.)’in hoşlanmadığı bir işi yapmak anlamında kullanıldığını söylemişlerdir. Bu iş ise imamın arkasında olduğu halde kıraatte bulunmaktır.
Resulullah (s.a.v.)'in, arkasında A'lâ Suresini okuyan kimse için “Bunu benim ağzımdan aldı” sözünün anlamı; benim çirkin gördüğüm bir iş yaptı demektir.
Bu hadisten açıkça anlaşıldığı üzere; Resulullah (s.a.v.)'le çekişme ve ona muhalefet etmek, o okurken okumaktır.

13- Besmele Namazda Açıktan/Sesli Okunmaz Diyenlerin Delili

303- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.)’in, Ebu Bekr'in, Ömer'in ve Osman'ın arkasında namaz kıldım. Bunlar, namaza, açıktan “el-Hamdu lillâhi” ile başlarlardı. “Bismillâhirrahmânirrahîm”i, kıraatin başında ve sonunda söylemezlerdi.” 489[489]

Açıklama:

Besmele, Kur'an'da 2 şekilde ele alınmıştır:
a- Enfal suresi ile Tevbe suresi arası hariç bütün sureler arasında bulunan, bir sureyi diğerinden ayıran besmele. Buna göre Kur'an'da

113 besmele bulunmaktadır. Bu besmelelerin hepsi, Tevbe suresi hariç diğer bütün surelerin başında bulunmaktadır.
b- Nemi suresinin 30. ayetinin bir parçası olan besmele. Buradaki besmele, Nemi: 27/30. ayetinin bir kısmını oluşturmaktadır. Bu besmelenin, ayetten bir parça olduğu için okunup okunmayacağı hususunda bir görüş ayrılığı yoktur.

14- Besmele, Tevbe Suresinin Dışındaki Her Surenin Başından Bir Ayettir Diyenlerin Delili

304- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bir gün aramızda idi. Bir de baktık ki uykuya dalmış. Sonra Gülümseyerek başını kaldırdı. Biz:
“Ey Allah'ın resulü! Niye güldün?” dedik. O da:
“Biraz önce bana bir sure indirildi” buyurdu.
Daha sonra:
“*Bismilahirrahmanirrahim/Rahman ve Rahim olan Adıyla: Gerçekten Biz sana Kevser'i verdik. O halde Rabbin için namaz kıl, kurban kes! Sana düşmanlık eden yok mu? İşte o, soyu kesik olandır.”* [490][490] okudu. Sonra da:
“Kevser'in ne olduğunu bilir misiniz?” diye sordu. Biz de:
“Allah ve Resulü daha iyi bilir” dedik. Resulullah (s.a.v.):
“O, Yüce Rabbimin bana verdiği bir nehirdir. Onun üzerinde pek çok hayr vardır. O, bir havuzdur. Kıyamet gününde ümmetim ona gelecek, kaplan yıldızların sayısmcadır. Derken bunların içlerinden bir kul çıkarılıp atılacak. Bunun üzerine “Ey Rabbim! O, benim ümmetimdendir' diyeceğim. Yüce Allah'ta: “Ümmetinin senden sonra ne bid'atler çıkardığını sen bilmezsin?” buyuracak. [491][491]

Açıklama:

Vahiy, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e değişik şekillerde gelmiştir:
1- Sadık Rüyalar,
2- Kalbine ilka olması,
3- Cebrail'in insan şeklinde gelmesi,
4- Çıngırak/zil sesinde gelmesi,

5- Cebrail'in asli suretinde gelmesi,
6- Peygamber (s.a.v.)'in uyanıkken vahyi Allah'tan doğrudan alması,
7- Uyku halinde gelmesi. İşte bu hadise göre, Kevser suresi uyku halindeyken Peygamber (s.a.v.)'e indirilmiştir.
Açıktan okunan namazlarda imamın besmeleyi açıktan okuyup okumaması meselesi, ilim adamları arasında görüş ayrılıklarına sebep olmuştur.
1- Bazı sahabiler, namazda besmele okumamışlardır.
2- Bazı sahabiler ise, namazda besmele okumuşlardır. Namazda besmelenin okunacağını söyleyenler ise kendi aralarında 2 gruba ayrılmıştır:
a- Besmele, namazda açıktan (sesli) okunur.
b- Besmele, namazda gizli (sessiz) okunur.
Bu görüş aynlığı, besmelenin, Fatiha'dan bir ayet olup olmadığı meselesine dayanmaktadır. Hanefılere ve Hanbelilere göre; Resulullah (s.a.v.), Fatiha suresini okurken besmeleyi de mutlaka okumuş, fakat gizli okuduğu için işitilme mistir. Şafii'lere göre ise; besmele, Fatiha'nın ilk ayetidir. Dolayısıyla da okunuşta Fatiha'ya tabidir. Fatİha'nın gizli okunduğu yerlerde gizli, açıktan okunduğu yerlerde ise açıktan okunur. İmam Mâlike göre ise, farz namazlarda besmele hiç okunmaz. Nafile namazlarda ise dileyen okur, dileyen okumaz. Çünkü besmele, Fatiha'dan bir ayet değildir.
Kevser kelimesi sözlükte "Çokluk" anlamına gelen Arapça "Kesret" kelimesinden türemiştir. Yalnız Kevser'in, aslı itibariyle ne olduğu ve din dilinde özel bir anlamı olup olmadığı meselesinde 26 kadar görüş bulunmaktadır. Bu görüşler içerisinde en çok bilineni ve meşhur olanı, Kevser'in cennette bir nehrin özel ismi olmasıdır."

15- Namaz Kılan Kimsenin, İftitah Tekbirinden Sonra Sağ Elini Sol Elinin Üzerine Bağlayarak Göbeğinin Üstüne Ve Göğsünün Altına Koyması Ve Secdede ise Ellerini Omuzlarının Hizasında Yere Döşemesi

305- Vâil b. Hucr (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Vâil, Peygamber (s.a.v.)'i, namaza başlarken ellerini kaldırdığını görmüş, tekbir almış, hadisin ravisi Hemmâm, Resuluüah'm ellerini

kulaklarının hizasına kadar kaldırdığını göstermiş, sonra elbisesine sarınmış, sonra sağ elini sol elinin üzerine koymuş, rükuya varmak isteyince ellerini elbisesinden çıkarmış, sonra ellerini kaldırmış, sonra tekbir alıp rükuya varmış, "Semiallâhu limen hamiden" dediği zaman yine ellerini kaldırmış, secdeye vardığında iki elinin arasına secde etmişti. [492][492]

Açıklama:

Ellerin namazda bağlanıp bağlanmayacağı meselesi ihtilaflıdır. Hanefilere, Şafiilere göre eller bağlanır. İbnü'l-Münzir'in rivayetine göre ise Abdullah b. Zübeyr ile Hasan el-Basrî ile İbn Şirin namazda ellerini yanlara salarlarmış. İmam Malik'ten meşhur olan rivayet de bu şekildedir.
Bununla birlikte ellerin nasıl bağlanacağı meselesi de ihtilaf konusu olmuştur. Bazılanna göre sağ avucunun içini, sol bileğin üzerine koymak ve bileği avucun ortasına koymak gerekmektedir. Bazılarına göre de sol bileğin büküntüsü, sağ elin avucuyla tutulur. Bazılarına göre de sağ elin orta parmakları bileğin üzerine uzunluğuna yatırılır. Bilek baş ve küçük parmaklarla tutulur.
Yine ellerin nereye bağlanacağı hususunda da tartışma vardır. Şafülere göre eller göğsün üzerine bağlanır. Hanefilere göre ise göbeğin altına bağlanır.
Elleri, göğsün üzerine yada göbeğin altına bağlamanın hikmeti; Yüce Allah'ı ta'zim içindir.
Ellerin ne zaman bağlanacağı meselesine gelince, içerisinde övülmüş zikir bulunan her kıyam halinde eller bağlanır. Övülmüş zikir bulunmayan kıyamda eller salınır. Kunut duası okurken yada cenaze namazı kılarken eller bağlanır. Fakat rükudan doğrulduktan sonra ve bayram tekbirlerinin arasında eller yanlara salınır.

16- Namazda Teşehhüd

306- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Biz, Resulullah (s.a.v.)'in arkasında namaz kılarken "Allah'a selam, filancaya selam" derdik. Bir gün Resulullah (s.a.v.) bize:

“Hiç şüphe yok ki, “Selâm”, Allah'ın kendisidir. Dolayısıyla sizden birisi namazda oturduğu zaman;
“et-Tehiyyâtulilâhi ve's-Selevâtu ve't-Tayyibâtu es-Seâmu aleykey-yuhe'n-Nebiyyu ve Rahmetullâhi ve Berakâtuhu es-Selâmu aleynâ ve alâ bâdillâhi's-sâlihîn” ütün tehiyyeler, salavât ve tayyibât Allah'adır. Selam sana ey Peygamber! Allah'ın rahmet ve bereketleri de senin üzerine olsun. Selam, bizim ve Allah'ın salih kullan üzerine olsun) desin. Çünkü bunu dediğinde bu söz, gökte ve yerde Allah'ın her salih her kuluna isabet eder. Bundan sonra “Eşhedu enlâ ilahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resûluhu” (=Ben, Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet ederim. Ben, Muhammed'in; Allah'ın kulu ve resulü olduğuna da şahadet ederim) (desin). Bundan sonra istediğini dilemekte serbesttir” buyurdu. [493][493]

307- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) bize Kur'an'dan bir sure öğretir gibi teşehhüdü öğretip:
“et-Tehiyyâtu'1-Mubârakâtu's-Salevâtu't-Tayyibâtu lillâhi es-Selâmu aleyke eyyuhe'n-Nebiyyu ve Rahmetullâhi ve Berakâtuhu es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhi's-sâlihîn Eşhedu enlâ ilahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden resûlullâhu” Bütün mübarekler, tehiyyeler, salevat, tayyibeler hep Allah'adır. Selam sana ey Peygamber! Allah'ın rahmet ve bereketleri de senin üzerine olsun. Selam, bizim ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun. Ben, Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet ederim. Ben, Muhammed'in; Allah'ın resulü olduğuna da şahadet ederim” buyurdu.[494][494]

308- Hıttân b. Abdullah er-Rakâşî'den rivayet edilmiştir:
“Ebu Musa el-Eş'arî'yle birlikte bir namaz kıldım. Oturmaya sıra gelince, cemaattan biri:
“Namaz, iyilik ve zekatla birlikte mi ikrar olundu?” diye sordu. Ebu Musa el-Eş'arî namazı tamamlayıp selam verdi ve namazi bitirip cemaata döndü ve onlara:
“Biraz önce şöyle şöyle söz söyleyen hanginizdi?” diye sordu. Cemaat sustu. Sonra yine:

“Biraz önce şöyle şöyle söz söyleyen hanginizdi?” diye sordu. Cemaat yine sustu. Bunun üzerine Ebu Musa el-Eş'arî:

“Ey Hıttân! Galiba bu sözü sen söyledin?” dedi. Hıttân:

“Onu ben söylemedim. Bu söz sebebiyle beni azarlarsın diye de korktum” dedi. Derken cemaattan biri:

“Onu ben söyledim, fakat bu sözle hayrdan başka bir şeyi kast etmiş değilim” dedi. Bunun üzerine Ebu Musa el-Eş'arî şöyle dedi:

“Siz namazınızda ne diyeceğinizi biliyor musunuz? Gerçekten Resulullah (s.a.v.) bize hutbe okuyup sünnetimizi açıkladı ve namazımızı bize öğretti. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Namaz kılacağınız zaman saflarınızı düzeltin. Sonra içinizden birisi size imam olsun. O tekbir aldığında sîz de tekbir alın. “Gayri'l-mağdûbi aleyhim ve-lâ'd-dâllîn” gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil” [495][495] dediğinde siz de “Âmin” deyin ki, Allah duanıza icabet etsin. İmam tekbir alıp rükuya vardığında siz de tekbir alıp rükuya gidin. Çünkü imam sizden önce rüku edip sizden önce rükudan doğrulur.

Daha sonra Resulullah (s.a.v.):

“Bu, bununla kapanır. İmam “Semiallâhu limen hamideh” (Allah kendisine hamd eden kişiyi işitir dediği zaman siz de “Allahümme Rabbena leke'l-hamd” Allahım! Rabbimiz! Hamd sadece Sana mahsustur deyin. Allah sizin bu sözünüzü kabul eder. Çünkü Yüce Allah, Peygamber (s.a.v.)'in dilinden “Semiallâhu limen hamideh” buyurdu. İmam tekbir alıp secdeye vardığında siz de tekbir alıp secdeye gidin. Çünkü imam sizden önce secde edecek ve yine sizden önce başını secdeden kaldıracaktır.”

Daha sonra Resulullah (s.a.v.):

“Bu, bununla kapanır. Oturma anında sizden herhangi birisinin sözü; “et-Tehiyyâtu't- Tayyibâtu's-Salevâtu lillâhi. es-Selâmu aleyke eyyuhe'n-Nebıyyu ve Rahmetullâhi ve Berakâtuhu es-Selâmu aleynâ ve ala ibâdillâhi's-sâlihîn Eşhedu enlâ ilahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resûluhu” Bütün tehiyyeler, tayyibeler, salevat hep Allah'adır. Selam sana ey Peygamber! Allah'ın rahmet ve bereketleri de senin üzerine olsun. Selam, bizim ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun. Ben, Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet

ederim. Ben, Muhammed'in; Allah'ın kulu ve resulü olduğuna da şahadet ederim” buyurdu.[496][496]

Açıklama:

Teşehhüd kelimesi, sözlükte; “Şehadet getirme” anlamına gelmektedir. Şehadet getirmekten kasıt ise, Kelime-i şehadeti söylemektir. Bir de, teşehhüd, bir namaz terimi olarak; ka'delerde oturmalarda okunan ve içerisinde Kelime-i şehadetin de yer aldığı özel bîr duadır. Bu nedenle de namazda bu duanın okundupu bölüme, teşehhüd denilmiştir.

Teşehhüd duası; Resulullah (s.a.v.j'in miraç yolculuğu sırasında yüce Allah'la yaptığı konuşmayı anımsatmaktadır. Şu halde “Müminin miracı” olarak nitelendirilen namazdaki teşehhüd, ruhen ve kalben hüşyar olan müminlere, günde beş vakit, Resulullah (s.a.v.)'in kulluk hayatındaki en zirve olan miraç safhasını yaşatmaktadır.

“Bundan sonra istediğini dilemekte serbesttir” ifadesiyle kastedilen mana; namaz kılan kimsenin teşehhüdden sonra dilediği duayı yapabileceğini göstermektedir. Fakat Kur'an lafızlarına benzeyen ve Peygamber (s.a.v.)'den rivayet edilen dualardan istediğiyle duâ edilebilir. Yalnız fesaddan sakınmak için insanların sözlerine benzeyen şeylerle duâ edilmez.

Ebu Bekr el-Bezzâr (ö. 292/904), Abdullah İbn Mes'ud'dan gelen bu teşehhüd ile ilgili olarak şöyle der:

“Bu, teşehhüd hakkında gelen en sahih hadistir. Yirmi küsur yoldan rivayet edilmiştr.”

Müslim'de:

“İnsanlar, Abdullah İbn Mes'ud'un teşehhüdünde icma etmişlerdir. Çünkü onun arkadaşları, birbirine muhalif değildir. Diğerleri ise muhaliftir” demektedirler.

Hanefilere ve Hanbelilere göre, teşehhüd hadisler içerisinde tercihe şayan olanı, Abdullah İbn Mes'ud'unkidir.

Abdullah İbn Abbâs'dan gelen teşehhüd ise, altı hadis kitabının hepsinde geçmemektedir. Abdullah İbn Abbâs'ın teşehhüd hadisinde sadece “Mubarekât” kelimesi fazladır.

Hanefilerdeki sahih olan görüşe göre, her iki oturuşta teşehhüd okumak vaciptir.

Tahiyyât: Selam demektir. Azamet, mülk ve her türlü noksanlıklardan selamet anlamına gelmektedir.
Salevât: Namazlardır. Ezherî'ye göre ise ibadetler demektir.
Tayyibât: Güzel, temiz ve hoş şeylerdir.
Salih: Gerek yüce Allah'ın ve gerekse kulların haklarına riayet eden kimsedir.
Selâm: Allah'ın isimlerinden olup yüce Allah'ın kemalatının tümünün ispatını ve noksan sıfatların tümünün O'ndan uzaklaştırmayı içermektedir. Dolayısıyla Peygamber (s.a.v.), Selâm'in Allah olduğunu belirterek selamete muhtaç olanın sadece kullar olduğunu, yüce Allah'ın böyle bir şeye ihtiyacı olmadığını kast etmiştir.
“Bu, bununla kapanır” sözünden maksat; rüku tekbirini İmamın tekbirinden sonra almanız, rükuyu imamın rükusundan sonra yapmanız, rükudan imamdan sonra doğrulmanız, imamın rükusuna eşitlenmiş olur. Çünkü cemaat rükuya varma hususunda bir an imamdan geri kalırsa doğrulurken de geri kalması gibi bir durum sözkonusu oîur ki imamın rükusu ile cemaatin rükusu tamamen eşitlenmiş olur. Aynı husus, secde için de geçerlidir.
Bazıları da bu sözden maksat; namazın sahih olması ancak bu şekilde imama tabi olmakla sağlanır demişlerdir.
Bazıları da “Amin” sözünün fatihanın sonuna bağlamaya ait olduğunu ileri sürmüşlerdir.
“içinizden birisi size imam olsun” ifadesiyle, farz namazları için cemaat emrolunmuştur. Bu hususta alimler arasında ihtilaf yoksa da bu emrin vaciplik mi, yoksa mendubluk mu? ifade ettiği hususunda görüş ayrılığı vardır.
Cemaatın başlama tekbiri, imamın tekbirinden sonra olacaktır. Çünkü cemaatın, imamın tekbirinden sonra vakit kaybetmeyerek hemen tekbir almaları müstehabtır.
Ayrıca bu hadiste cemaatın “Amin” demesine teşvik vardır.
İmamın rükudan doğrulurken “Semiallâhu limen hamîdeh” demesi ve cemaatın da “Allahümme Rabbena leke'1-hamd” demesi belirtilmektedir.

17- Teşehhudden Sonra Peygamber (s.a.v.)’e Salavat Getirme

309- İbn Ebi Leylâ'dan rivayet edilmiştir:
Bana, Ka'b b. Ucre (r.a) rastlamıştı. Bana şöyle dedi:
“Sana bir hediye takdim edeyim mi? Bîr defasında Resulullah (s.a.v.) yanımıza çıkıp gelmişti. Ona:
“Ey Allah'ın Resulü! Sana nasıl “Selâm” vereceğimizi öğrendik. Fakat sana nasıl “Salât” okuyacağı rızık bilmiyoruz” dedik. Resulullah (s.a.v.)'de:
“Allahümme Salli alâ Muhammedin ve alâ Ali Muhammedin kemâ salleyte alâ âli İbrahim'e inneke hamîdun mecîd. Allahümme Bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ âli ibrahim'e înneke hamîdun mecîd Allahım! Muhammed'e ve O'nun aile halkına, İbrahim'e salat buyurduğun gibi salat eyle! Şüphesiz ki Sen, Hamîd ve Mecîdsin. Allahım! Muhammed'e ve O'nun aile halkına, İbrahim'e ihsan eylediğin bereket gibi bereket ihsan eyle! Çünkü Sen, Hamîd ve Mecîdsin deyin” buyurdu. [497][497]
“Ey İmân edenler! Ona (peygambere) salevat ve selam getirin” [498][498] ayeti nazil olunca, sahabeler, Resulullah (s.a.v.)'e gslip salevat getirmenin keyfiyetini sormuşlar. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sorulan sorunun, “Salevat nedir?” tarzında değil de, “Sana nasıl salevat okuyalım?” şeklindedir. Bu ifade; sahabilerin salevat kelimesi hakkında bilgilerinin olduğunu, fakat salevatın keyfiyetini öğrenmek istediklerini gösterir,
Namazda ikinci teşehhüdden sonra salli-barik okumak; İmam Şafii ile İmam Ahmed'e göre farz, İmam Malik ile Hanefilere göre ise sünnettir.
Resulullah (s.a.v.)'e selam verme, tahiyyat duasında “Ey Peygamber! “Selam”, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun” şeklinde geçmektedir. Bu nedenle de teşehhüdde okunan tahiyyat duâsıyla, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e selam verilmiş olunmaktadır.
“Salât”, rahmet ve dua anlamına gelmektedir. Burada salât, hem Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve hem de onun aile halkına yapılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e salât getirilmesinin nedeni hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.
Namaz dışında Hz. Peygamber (s.a.v.)'e salavat getirmenin hükmü ihtilaflıdır. Hanefiler, bu konuda Ahzab: 33/56 ayetini göz Önünde bulundurarak ömürde bir de,fa salavat getirmenin farz, bunun

dışında her anıldığında salavat getirmenin vacip ve mecliste birkaç defa anıldığında her defasında salavat getirmenin müstehab olduğu görüşündedir.
“Muhammed'in aile halkı” ifadesinden maksadın ne olduğu hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:
1- Resulullah'a yakınlığından dolayı kendisine zekât verilmesi caiz olmayanlar, bunların da kim oldukları konusunda ihtilaf edilmiştir:
a- Sadece Haşim oğulları.
b- Haşim ve Muttalib oğulları. Hz. Fatıma ile Ali'nin çocukları olan Hasan ve Hüseyin'in soyundan Kıyamete kadar gelecek olan nesil.
2- Kayıtsız şartsız Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yakınlığı olanlar.
3- Kıyamete kadar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in izinden giden bütün müslümanlar.
4- müslümanların takva sahipleri.
Yalnız bu kelimeyle; duada ümmet, övgüde takva sahipleri, zekât konusunda kendilerine zekât verilmeyenler kast edilebilir.
Resulullah (s.a.v.), Hz. İbrahim'den daha faziletli olduğu halde neden kendisine Hz. İbrahim gibi salevat niyaz edildiği alimler arasında tartışma konusu olmuştur. Kadı İyâz'a göre; Resulullah (s.a.v.) bu salevatı, kendisi ile aile halkı istemiştir. Ta ki yüce Allah kendisine tahsis buyurduğu nimetini, Hz. İbrahim ile onun aile halkına nasıl tam olarak ihsan ettiyse öylece ihsan buyursun.
Bazıları da, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in salevat istemesi kendisi için değil de ümmeti için istemiştir demişlerdir.
Bazıları da, bundan maksat; nimetin kıyamete kadar devamı olduğunu söylemişlerdir.
Ayrıca Resulullah (s.a.v.)'m bu şekilde salevat istemesi, kendisinin Hz. İbrahim (a.s)'dan efdâl olduğunu bilmezden önceye âidtir diyenler de olmuştur.
Aynî'de bu konuda: “Bu mesele; alt sevideki birini, üst seviyedeki birine benzetme türünden değil de, hâli bilinmeyen bir zâtı, hâli bilinen bir zatla açıklama şeklindedir” diyor.
Bu konuda üç görüş rivayet olunur: Birinci görüşe göre Peygamber (s.a.v.)'e salevat:
“Ya Rabbi! Muhammed'e salât eyle!” cümlesidir. “Muhammed'in ev halkına dahî ibrahim ye ibrahim'in ev halkına salât buyurduğun gibi

salât eyle!” ifâdesi ayrı bir cümledir. Yâni İbrahim ile İbrahim'in ev halkına ihsan buyurulan rahmetin misli Peygamber (s.a.v.)”ın kendisine değil, ümmetine istenir.
ikinci görüşe göre ma'nâ: “Muhammed (s.a.v.) ile ev halkına ihsan buyuracağın rahmet, İbrahim ile onun ev halkına ihsan buyurduğun rahmet gibi olsun” demektir. Bu görüşe göre istenilen şey, rahmetin mikdannda değil, aslına ortak olmaktır.
Üçüncü görüşe göre: Hadisten maksat, zahirî ma'nâsıdır. Yânı “Yâ Rabbi! Muhammed (s.a.u) 'e de ibrahim (a.s)'a ihsan ettiğin kadar rahmet ihsan buyur” demektir.
Ayrıca bu hadisten anlaşılan diğer bir hususta; verilen emrin mahiyetini anlamayan kimsenin onu sorması ve iyice anladıktan sonra o emri yerine getirmesi gerekmektedir.Kadı İyâz'a ve Nevevi'ye Sure burada Peygamber (s.a.v.)'e sorulan salevat, namaz dışındaki salevat olmayıp namazda okunan salevattır.

310- Ebu Humeyd es-Sa'dî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Sahabiler:
“Ey Allah'ın resulü! Sana nasıl “Salât” getireceğiz?” diye sordular. Resulullah (s.a.v.):
“Allahümme Salli alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihi ve zurriyyetihi kemâ salleyte alâ âli ibrahim'e ve bârik alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihi ve zurriyyetihi kemâ bârekte alâ âli ibrahim'e inneke hamîdun mecîd (= Allahım! Muhammed'e, onun hanımları iie soyuna; İbrahim'in aile halkına salat buyurduğun gibi salat eyle! Muhammed'e, onun hanımları ile soyuna; İbrahim'in aile halkına ihsan eylediğin bereket gibi bereket ihsan eyle! Çünkü Sen, Hamîd ve Mecîdsin deyin,” buyurdu. [499][499]

Açıklama:

Bu hadis, hüküm İtibariyle az önce belirtilenler gibidir. Sadece burada *“Muhammed'in ev halkı”* ifadesi yerine “Muhammed'in hanımları ile ile soyuna” dua edilmesi emredilmek-tedir.
Görüldüğü üzere bu rivayetlerde Resulullah (s.a.v.)'e rahmet okunmamaktadır. Bununla birlikte bazıları, Peygamber (s.a.v.)'e rahmet okunabileceğini belirtirken, İbn Abdilberr gibi bazı alimler de ona rahmet okunmasının caiz olmadığını belirtmişlerdir.

İmam Ahmed ile bazı alimler, konu üe ilgili bu hadisleri delil alarak müstakil olarak müminlere de salat getirmenin caiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Alimlerin çoğunluğuna göre ise peygamberlerden başkasına müstakil olarak salat getirilmez. Örneğin, “Allahümme Sallı alâ Ebi Bekrin ve Ömer......” denilmez. Çünkü selef alimleri, salevatı peygamberlere, takdis ve
teşbihi Allah'a mahsus olmak üzere kullanmışlardır. Örneğin, Allahu Teala hakkında “Subhânehu”, “Tekaddeset Esmâuhu”, “Tebâreke ve Teâla”, “Azze ve Celle” ifadelerini kullanmışlardır. Fakat Peygamber (s.a.v.) hakkında bunlardan hiçbirini kullanmamışlardır.
Ancak Peygamber (s.a.v.)'le birlikte, yani ona bağlı olarak diğer müminlere de salat getirilebilir. Nitekim konumuzla ilgili hadisler, bunu göstermektedir.
Diğer peygamberlere ve meleklere salat getirmenin hükmü konusu da tartışma konusu olmuştur. Bazılarına göre bizim Peygamberimizden başka hiç kimseye mutlak surette salevat getirilmez. Bunların delili, İbn Ebi Şeybe'nin Abdullah İbn Abbâs'tan yaptığı rivayette Abdullah İbn Abbâs “Resulullah (s.a.v.)'den başka hiç kimsenin bir kimseye salevat getirmesi gerektiğini bilmiyorum” demiştir. Böyle bir rivayet, Ömer İbn Abdulaziz ile Süfyan es-Sevrî'den de nakledilmiştir.
Bazılarına göre ise Peygamber (s.a.v.)'e tabi olmak şartıyla mutlak surette peygamberlere, meleklere ve diğer müminlere salevat getirmek caizdir. Yalnızca müstakil olarak Hz. Muhammed (s.av)'ten başkasına salevat getirilmez. İmamı A'zam'ın görüşü bu şekildedir. Delili ise bu konuda sahabiden hiçbir nakil bulunmamasıdır. Diğer peygamberlere salevat getirileceğini bildiren hadisler de, Peygamber (s.a.v.)'e tabi olmak şartıyla yapılacağını gösterir.

18- Tesmi\ Tahmîd Ve Temin

311- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“İmam namazda rükudan doğrulurken “Semiallâhu limen hamideh” “Allah kendisine hamd eden kişiyi işitir dediği zaman siz de “Allahümme Rabbena leke'1-hamd” Allahım! Rabbimiz! Hamd sadece Sana mahsustur”deyin. Çünkü bir kimsenin bu sözü,

meleklerin sözüne denk düşerse o kimsenin geçmiş günahları bağışlanır. 500[500]

Açıklama:

“Tesmî': “Semîallâhu limen hatnîdeh” demek. Tahmîd: “AllahümmeRabbena leke'1-hamd” demek. Te'min: “Amin” demek.
Bu hadis; imamın rükudan doğrulurken “Semiallâhu limen hamideh” diyeceği görüşünde olan Abdullah İbn Mes'ud, Ebu Hureyre, Ebu Hanîfe ile İmam Mâlik'in delilidir.
Yalnız başına namaz kılmakta olan kimseye gelince, Mâliki ve Hanbeltlere göre; her iki duayı da okur.
Şafiî alimlerine göre ise; namaz kılan kimse, ister imam, ister cemaat, isterse tek başına olsun bu iki cümleyi de okur.
Hanefilerine göre ise; yalnız başına namaz kılan kişinin durumu ihtilaflıdır. Bazılarına göre yalnız başına namaz kılan kimse sadece, “Rabbena leke'1-hamd” der. Hafız Zeylan göre; Hanefi alimlerinin büyük çoğunluğu bu görüştedir. Ebu Bekr er-Râzî'ye göre ise; yalnız başına namaz kılan kimse sadece “Semiallâhu limen hamideh” der. Çünkü bu kimse, her ne kadar namazı tek başına kılıyorsa da aslında kendisinin imamıdır.
Kısacası; bu duaları okumak müstehabtır. Zaten namazın her anı bir zikirdir. Dolayısıyla namaz kılan kimse namazda bu tür duaları hep okumaya çalışmalıdır.

312- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır;
“İmam namazda Fatiha'nın bitiminde “Amin” dediği zaman siz de “Amin” deyin. Çünkü bir kimsenin Amin demesi, meleklerin Amin demesine denk düşerse o kimsenin geçmiş günahları bağışlanır.” 501[501]

Açıklama: Âmîn kelimesinin kökeni ve anlamı hakkında bugüne kadar çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlar içerisinde en makbul olanı; Arapça “İnanmak”, “Güvenmek” anlamındaki “Emn” kökünden türediği şeklinde olanıdır.

Âmîn kelimesi Kur'an'da geçmeyip sadece Hz. Peygamber (s.a.v.)'in çeşitli hadisleriyle imamın Fatiha suresini tamamlamanın arkasından cemaatin amin demesini istemiştir. Dolayısıyla Kur'an'ın ilk suresi olan Fatiha'nın sonunda, Mushaflarda yazılı olmamakla birlikte Âmîn kelimesinin okunması sünnet kabul edilmiştir.
Kur'an ayetlerinden sonra Âmîn deme sünnetinin yalnızca Fatiha'ya inhisar edilmesinin sebebini; Fatiha'nın ilk sure olmasında, taşıdığı manada ve namazın temel unsurlarından birini teşkil etmesinde aramak gerekmektedir. Çünkü Kur'an'ın özü olduğu kabul edilen ve “Açış”, “Giriş” anlamında bir isim olma özelliğini taşıyan Fatiha suresi, en başa konulmak suretiyle arkasından gelen kitabın tamamı hakkında fikir vermekte ve böylece okuyucu, surenin sonunda Âmîn demek suretiyle Kur'an'ın tamamına iman ettiğini belirtmiş olmaktadır. Öte yandan çeşitli hadislere göre ibadetin özünü duanın teşkil etmesi ve namazın da aslında duadan ibaret olması, [502][502] her rekatta okunan Fatiha'yı temel dua haline getirmiş, dolayısıyla sonunda Amîn demek bu açıdan da gerekli kılmıştır.Cemaatle kılınan namazlarda iki husus üzerinde görüş aynlığı vardır. Bunlar, kıratı açıktan yapılan namazlarda imamın Amîn deyip demeyeceği ve Amînin açıktan mı, gizlice mi söyleneceği hususlarıdır. Hanefî, Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre imamın Amîn demesi mendubtur. Âmînin gizlice veya açıktan söylenmesi hususunda ise Hanefilere göre hem imamın ve hem de cemaatin her ikisinin birden gizlice, Şafiiler ile Hanbelilere göre ise her ikisinin birden açıktan söylemesi mendub kabul edilmiştir.
“Bir kimsenin Amin demesi, meleklerin Amin demesine denk düşerse” sözünden maksat; Nevevî'ye göre birlikte amin demeleridir. Kadı îyâz'a göre ise Aminin; sıfat, huşu ve samimiyet hususunda meleklerin aminine uymasıdır.
Buradaki meleklerden maksat; bazılarına göre Hafaza melekleridir. Bazılarına göre ise diğer meleklerdir.

19- Cemaatın İmama Uyması

313- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.), bir attan düşüp vücudunun sağ tarafı zedelenmişti. Bunun üzerine biz, ziyaret için onuna yanma girdik.

Derken namaz vakti geldi. Peygamber (s.a.v.), bize oturarak namaz kıldırdı. Biz de arkasında oturarak namazı kıldık. Namazı bitirince:
“İmam ancak kendisine uyulmak için imam olmuştur. O tekbir aldığı zaman sizde tekbir alın. Secde ettiği zaman siz de secde edin. Başını secdeden kaldırdığında siz de kaldırın. İmam, “Semiallahu limen hamideh (=Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir) dediği zaman siz de, “Rabbena ve leke'1-hamd” Rabbirniz! Hamd yalnızca Sana mahsustur) deyin. İmam oturarak namaz kıldığında siz de toptan oturarak namaz kılın” buyurdu.”[503][503]

Açıklama:

İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın rivayetinden anlaşıldığına göre; hadiste anlatılan olay, hicretin 5. yılında olmuştur. Çeşitli rivayetlerin ifadesinden anlaşıldığına göre; Resulullah (s.a.v.) attan düşerek bir hurma kütüğüne çarpıp ayağı çıkmıştı. Bunun üzerine sahabiler, onu ziyarete gittiler. Namaz vakti gelince Resulullah (s.a.v.) oturduğu yerden İmam olarak kendilerine namaz kıldırmıştı. Sahabiler, namazı ayakta kıldıklarını görünce, oturmalarını işaret etmişti. Onlar da oturarak kılmışlardı.
Yine bu rivayetlerden; bu namazın mescide değil de Aişe'nin evinde kıldığı anlaşılmaktadır. Rivayetlerin bazısında Resulullah (s.a.v.)'in namazı tamamlamak için kendi yerine Hz. Ebu Bekr' i geçirdiği de zikredilmektedir.
Bununla birlikte çeşitli rivayetlerin ifadelerindeki farklılıklar, olayların ayrı ayrı zamanlarda meydana gelmiş olması ihtimalini de mümkün kılmaktadır. Yalnız oturarak kılınan bu namazın, farz veya nafile olduğu hususu ilim adamları arasında ihtilaflıdır.
Hanbeliler; ayakta namaz kılmaya qücü yeten kimselerin, ayağa kalkmaktan aciz olan kimse arakasında oturarak kılmasının caiz olduğunu kabul ediyorlarsa da bu namazın sahih olabilmesi için imamın görevli mahalle imamı yada devlet reisi olmasını şart koşmuşlar ve bunların dışındaki imamların arkasında bu şekilde kılınacak namazın caiz olmadığını söylemişlerdir.
Şafiiler ile Hanefilere göre ayağa kalkamayan kimsenin arkasında namaz kılmak caizdir, Yalnız cemaatin namazı ayakta kılması şarttır. Bu konuda Buhârî ile Müslim'in Hz. Aişe'den rivayet ettikleri

Peygamber (s.a.v.)'in son hastalığında namaz kıldırmakta olan Ebu Bekr'in soluna gelip oturarak oturduğu yerden namaz kıldırdığına dair olan hadisi [504][504] delil getirmişlerdir.

314. Câbir (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.) hastalanmıştı. Biz de, o oturduğu halde arkasında namaz kıldık. Ebu Bekr, Resulullah (s.a.v.)'in tekbirini cemaata işittirmek için tekbir almak suretiyle duyuruyordu. Resulullah (s.a.v.) bir ara bize bakıp ayakta kıldığımızı gördü. Hemen bize işaret etti. Biz de oturduk ve namazımızı ona uyarak oturduğumuz yerden kıldık. Selam verince:

“Demin nerdeyse İranlılarla, Romalıların yaptığım yapıyordunuz. Onlar kralları otururken ayakta dururlar. Siz öyle yapmayın. İmamlarınıza uyun. Eğer imam ayakta namaz kılarsa siz de namazı ayakta kılın, oturarak namaz kılarsa siz de oturarak namazı kılın” buyurdu. [505][505]

Açıklama: Bazı alimler, burada Resulullah (s.a.v.)'in hastalanması meselesini, attan düşmesi olayıyla bağlantı kurarak bu hadisi bir önceki hadisle birleştirmeye çalışmışlardır.

Resulullah (s.a.v.)'in namazın içinde cemaata dönmesi, onların hallerine muttali olmak ve onların hatalarını düzeltmek içindi. Namaz içindeyken böyle bir hareket yapmak sadece Resulullah (s.a.v.)'e mahsustur.

Burada bir de, müezzinin veya herhangi bir kimsenin, imamının sesini cemaata iletmek için tekbir almasının caiz olduğu anlaşılmaktadır.

Bu hadiste; oturarak namaz kıldıran imama uyan cemaatin de oturarak namaz kılmaları emredilmiştir. Sununla ilgili açıklama 301 nolu hadiste geçmişti.

20- Tekbir Ve Diğer Rükunlarda İmamdan önce Davranmanın Yasak Olması

315- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) bize namaz kılmasını öğretip:

“İmamdan önce davranmayın. O tekbir aldığında sîz de tekbir alın. O, “Vele'd-dâllîn” dediği zaman siz de “Amîn” deyin. Rükuya vardığı

zaman siz de rükuya varın. “Semiallâhu limen hamideh” Allah kendisine hamd edeni işitir dediği zaman siz de “Allahümme! Rabbena leke'1-hamd” Allahım! Rabbimiz! Hamd sadece Sana mahsustur deyin” buyururdu. [506][506]

Açıklama:

Hdiste; cemaattakilerin imamdan önce rükunlan yapmamaları istenmektedir. İmam tekbir aldığında cemaatın da tekbir alması, imam “Vele'd-dâllîn” dediğinde cemaatin “Amin” demesi, imam rükudan doğrulduğunda Semiallâhu limen hamideh dediğin de cemaatin de “Allahümme! Rabbena leke'1-hamd” demesi gerektiği belirtilmektedir. Çünkü 312 nolu hadiste de geçtiği üzere, “İmam ancak kendisine uyulmak için imam olmuştur.” Böylece namazda itidal, düzen, huzur ve birliktelik olur. Karışık bir namaz kılma şekli olmaz. Yoksa cemaatin İmama uymayıp İstediği gibi namaz kılması, bir çok problemi de beraberinde getirir.

21- Kendisine Hastalık, Yolculuk Gibi Bir Şey Arız Olduğu Zaman İmamın Cemaata Namaz Kıldıracak Bir Kimseyi Yerine Bırakması, Ayakta Duramayacak Durumda Olduğu Zaman Oturarak Namaz Kılan İmamın Arkasındaki Cemaatin Güç Yetirdiği Takdirde Ayakta Durması Ve Ayakta Durmaya Güç Yetiren Kimse Hakkında Oturarak Kılan İmamın Arkasında Oturarak Namaz Kılmanın Neshi

316- Ubeydullah b. Abdullah'tan rivayet edilmiştir: “Aişe'nin yanma girmiştim. Ona:
“Bana, Resulullah (s.a.v.)'in hastalığını anlatır mısın?” dedim. Aişe:
“Evet” diyerek şunları söyledi:
“Peygamber (s.a.v.)'in hastalığı ağırlaşmıştı.” Bir ara:
“Cemâat namazı kıldı mı?” buyurdu. Biz:
“Hayır, ey Allah'ın resulü! Onlar seni bekliyorlar” dedik.

“Öyleyse benim için leğene su koyun” buyurdu.Dediğini yaptık. Resulullah (s.a.v.) yıkandı. Sonra kalkmak için davrandı. Fakat bayıldı. Sonra ayıldı.
Yine:
“Cemâat namazı kıldı mı?” diye sordu. Biz:
“Hayır, ey Allah'ın resulü! Onlar seni bekliyorlar” dedik. Yine:
“Benim için leğene su koyun” buyurdu. Dediğini yaptık. Yıkandı. Sonra kalkmak için davrandı fakat yine bayıldı. Sonra ayıldı ve:
“Cemâat namazı kıldı mı?” diye sordu. Biz:
“Hayır, ey Allah'ın resulü! Onlar seni bekliyorlar” dedik. Resuiullah (s.a.v.)
“Benim için leğene su koyun” buyurdu. Biz bunu da yaptık. Resuiullah (s.a.v.) yıkandı. Sonra kalkmak için davrandı. Fakat yine bayıldı. Sonra ayılıp:
“Cemâat namazı kıldı mı?” diye sordu. Biz:
“Hayır, ey Allah'ın resulü! Onlar seni bekliyorlar” dedik.
“Cemâat mescide kapanmış yatsı namazı için Resuiullah (s.a.v.)'i bekliyorlardı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) cemaata namaz kıldırması için Ebû Bekr1 e haber gönderdi. Gönderilen kimse, Ebû Bekr'e varıp:
Resulullah (s.a.v.), cemâatanamaz kıldırmanı sana emrediyor” dedi. Ebû Bekr yumuşak kalpli bir kimse idî:
“Ey Ömer! Cemaata namazı sen kıldır” dedi. Ömer:
“Buna sen daha lâyıksın” dîye cevap verdi. Bunun üzerine o günlerde cerna-ata Ebû Bekr namazı kıldırdı. Sonra Resuiullah (s.a.v.), kendinde bir parça iyi hafiflik hissederek biri Abbâs olmak üzere iki kişinin arasında öğle namazına çıktı. Ebû Bekr cemaata namaz kıldırıyordu. Ebû Bekr onu görünce geri çekilmeye davrandı, fakat Peygamber (s.a.v.) ona geriye çekilmemesini işaret etti. Yanındaki iki kimseye:
“Beni onun yanı başına oturtun' buyurdu. Onlar da, Peygamber (s.a.v.)'i Ebû Bekrin yanı başına oturttu. Ebû Bekr ayakta Peygamber (s.a.v.)in namazına uymuş, cemâat da Ebû Bekr'in namazına uymuş olarak namaz kılıyorlardı. Peygamber (s.a.v.) ise oturuyordu.

Açıklama:

Hadisin ravisi Ubeydullah der ki:
“Derken Abdullah İbn Abbâs'ın yanma gidip ona Resuiullah (s.a.v.)'in. hastalığı hakkında Âişe'nin bana anlattıklarını sana arzedeyim mi?” dedim. O da:
“Anlat” dedi. Âişe'nin. söylediklerini ona arzetüm. O da bu anlattıklarımdan hiç bir şeyi inkâr etmedi. Yalnız:
“Aişe, Abbâs'la birlikte Resuiullah (s.a.v.)'in koluna giren zâtın adını sana söyledi mi?” dedi. Ben de:
“Hayır” dedim. O da:
“O, Aliydi” dedi. [507][507]

317- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) hastalığı sırasında benim evime girdiğinde;
“Ebu Bekr'e emredin de cemaata namaz kıldırsın!” buyurdu. Ben:
“Ey Allah'ın resulü! Şüphesiz ki Ebu Bekr yumuşak kalpli bir kimsedir. Kur'an okuduğu zaman göz yaşını tutamaz, onun için sen Ebu Bekr'den başkasına emretsen daha iyi olur” dedim.
Allah'a yemin ederim ki, içimde, Resulullah (s.a.v.)'in yerine geçecek kimsenin insanlar tarafında uğursuz sayılacağı endişesinden başka bir şey yoktu. Bu nedenle Resulullah (s.a.v.)'e iki yada üç defa bu mesele için müracaat ettim. Sonunda Resulullah (s.a.v.):
“Cemaata Ebu bekr namaz kıldırsın. Kuşkusuz sizler, Yusuf'un zamanındaki kadınlar gibisiniz!” buyurdu.[508][508]

318- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'in hastalığı ağırlaştığı zaman, namaz vaktinin geldiğini kendisine haber vererek için Bilâl geldi. Resulullah (s.a.v.):
“Ebû Bekr'e emredin de cemâaata namaz kıldırsın'” buyurdu. Ben:
“y Allah'ın resulü! Gerçekten Ebû Bekr, yufka yürekli bir kimsedir. Senin yerine geçtiği zaman cemaata işittiremez. Dolayısıyla sen bu namaz kıldırma işini Ömer'e emretmelisin!”dedim. Resulullah (s.a.v.) yine:
“Bu Ebû Bekr'e emredin de cemaata namazı kıldmversin” buyurdu. Bunun üzerine Matsa ya:
“Peygamber (s.a.v.)'e söyle, “Ebû Bekr yufka yürekli bir adamdır; senin makamına geçtiği zaman cemaata işittiremez. Sen Ömer'e

emretmelisin” de” dedim. Hafsa, bunları, ona söyledi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

“Hiç şöphe yok ki, sizler Yûsuf (a.s)'m zamanının kadınlarısınız, Ebû Bekr'e emredin de cemaata namazı kıldırsın” buyurdu.

Artık Ebû Bekr'e emrettiler, o da cemaata namazı kıldırdı. O namaza başlayınca, Resulullah (s.a.v.) kendinde bir hafiflik hissetti ve iki kişi arasında ayağa kalktı. Ayakları yerde sürünüyordu. Mescide girdiği zaman Ebû Bekr onun ayak sesini işiterek geri çekilmeye davrandı, fakat Resulullah (s.a.v.) ona 'yerinde dur' diye işaret etti. Derken Resulullah (s.a.v.) ilerleyerek Ebû Bekr'in sağ tarafına oturdu. Artık Resulullah {s.a.v.) cemaata oturduğu yerden namaz kıldırıyor, Ebû Bekr de ayakta duruyordu. Ebû Bekr, Peygamber (s.a.v.)'in namazına uyuyor, cemâat da Ebû Bekr'in namazına uyuyordu.[509][509]

Açıklama:

Bu hadisin bir çok muhtelif rivayetleri vardır. Bunların bazısında Resulullah (s.a.v.)'in Hafsa'ya ait bakırdan bir leğen içinde yıkandığı, sonra dışarı çıkarak Allah'a hamdu senada bulunduğu, Uhud savaşında şehit düşenler için istiğfar ettiği, diğer bazılarında Resulullah (s.a.v.)'in başı Hz. Aişe'nin dizindeyken bayıldığı, Hz. Aişe'nin ona şifa duasında bulunduğu ayıldığı zaman Hz. Aişe'ye: *“Şifa için dua etme! Allah'tan Cebrail, Mikail ve İsrafil'le birlikte Refik-i A'la'yı işte!”* buyurduğu gibi farklı ayrıntılar yer almaktadır.

Rivayetlerin toplumundan anlaşılan mana şudur: Resulullah (s.a.v.) hastalığı esnasında iki defa namaz kılmış, bunların birinde imam, diğerinde ise cemaat olmuştur. Nitekim rivayetlerin birinde; Peygamber (s.a.v.)'in, Hz. Abbâs ile Hz. Ali'nin kollarına girerek mescide çıktığı, başka bir rivayette ise Büreyde ile Nüvebe'nin yardımlarıyla çıktığı bildirilmektedir. Bu rivayetler, olayın iki defa meydana geldiğini göstermektedir. Ebu Hâtim'in rivayetinde ise Peygamber (s.a.v.) iki cariyenin arasında kapıya kadar çıkmış, kapıdan onu Hz. Abbâs ile Hz. Ali almıştır. Dârekutnî'nin rivayetinde ise Peygamber (s.a.v.)'in kollarına giren kimselerin, Üsâme ile Fadl olduğu bildirilmektedir. Bazıları, Peygamber (s.a.v.)'i mescide götürmek için sahabilerin nöbetleşerek kollanna girdiklerini söylemektedirler. Hz. Aişe'nin yalnız Hz. Abbâs'ı zikretmesi;

Peygamber (s.a.v.)'in bir kolundan devamlı surette Abbâs, diğer kolundan ise sırayla Ali, Üsâme ve Fadl tuttuğu içindir. Peygamber (s.a.v.)'in evi ile mescidi arasında uzun mesafe olmadığı halde, sahabilerin nöbetleşerek kollarına girmeleri ona fazlasıyla saygıda bulunmak içindir.
Bir rivayette, Peygamber (s.a.v.)'in imam olduğu ve Ebu Bekr'in okuduğu sureyi 9nun bıraktığı yerden okuduğu bildirilmiştir.
Bazı rivayetlerde; Resulullah (s.a.v.)'in hastayken mescide kıldığı namazın öğle, bazılarında ikindi olduğu kaydedilmiştir. Daha başka namaz olduğunu söyleyenler de olmuştur.
Hz. Aişe'nin tekrar tekrar Resulullah (s.a.v.)'e müracaat ederek babasını imam yapmamaya çalışması; ya halkın Ebu Bekr'i sevmeyeceklerinden ve onu uğursuz sayacaklarından endişe etmesi ya da insanlar Ebu Bekr'in hilafete en elverişli bir kimse olduğunu bildikleri için, onu imam görünce Resulullah (s.a.v.)'in vefatı yakın olduğunu anlayacaklan içindir.
Resulullah (s.a.v.):
“Siz Yusuf zamanının kadınlarısınız” sözüyle; hanımlarını bir şeyde fazla ısrar hususunda Yusuf (a.s) zamanı kadınlarına benzetmiştir. Çünkü Hz. Ebu Bekr'i imam yapmama hususunda Âişe ile Hafsa fazla ısrar etmişlerdir. Bazılarına göre ise Yusuf (a.s) zamanı kadınlarından maksat; Züleyha'dır. Çünkü Züleyha'nın Hz. Yusuf (a.s)'a karşı ısrarı meşhurdur. Buradaki hitap ta sadece Âişe'ye mahsustur. Bu takdirde Resulullah (s.a.v.), Aişe'ye:
“Sen bu ısrannla Züleyha'ya benziyorsun” demektedir. [510][510]
Hz. Aişe'nin babası hakkında ileriye sürdüğü özür ise onun son derece yumuşak kalpli olmasıdır.
Hz. Ebu Bekr'in:
“Ey Ömer! Cemaata namazı sen kıldır!” şeklindeki sözü ile ilgili olarak Nevevî; Hz. Ebu Bekr'in bu sözü tevazu için söylediğini kaydediyorsa da, Aynî bu görüşe katılmayıp bu sözün Hz. Ebu Bekr'in yumuşak kalpli olduğunu ve çok ağladığı için sesinin duyulmaması endişesiyle söylendiğini kaydetmektedir.
Bu hadiste; Resulullah (s.a.v.)'in yürüyemeyecek derecede hasta İken bile iki kişinin koltuklarında mescide çıkması, cemaata devam meselesinin pek Önemli ve faziletli olduğu, Hz. Ebu Bekr'in bütün sahabiye tercih ve takdim edildiği, fazilet itibariyle Ebu Bekr'den

sonra Ömer'in geldiği, şımarmayacağından emin olmak kaydıyla bir kimseyi yüzüne karşı övmenin caiz olduğu, Ebu Bekr'in Resulullah (s.a.v.)'in geldiğini fark ettiğinde saftan geri çekilmek istemesi büyükler huzurunda edeb ve terbiye göstermenin lüzumuna delil olduğu, Allah için ağlamanın namazı bozmadığı, İşaretin söz yerine geçtiği, imamın tekbirlerini cemaata duyurmanın caiz olduğu, ayakta kılmaya güç yetiren kimsenin oturarak namaz kılan imama uymasının caiz olduğu gibi bir çok husus vurgulanmaktadır.

319- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.)'in ölümüyle sonuçlanan hastalığı günlerinde Ebu Bekr, cemaata namaz kildırmıştı. Vefatı olan Pazartesi günü oldu. Sahabiler, sabah namazı için saf saf durmuşlardı. Resulullah (s.a.v.) Aişe'nin odasının kapı perdesini açarak ayakta bize bakmıştı. Mübarek yüzü, mushaf yaprağı gibi bembeyazdı. Sonra Resulullah (s.a.v.) bizim bu halimizi görüp tebessüm ederek gülmüştü.
Enes der ki:
“Biz namazda olduğumuz halde Resulullah (s.a.v.)'in çıkışına sevincimizden hayrette kaldık. Ebû Bekr, Resulullah (s.a.v.)'in namaz kılmak arzusuyla çıktığını sanarak topukları üzerinde gerideki safa ulaşmak için geriledi. Resulullah (s.a.v.), eliyle cemaata;
“Namazınızı tamamlayın” diye işaret etti, Sonra Resulullah (s.a.v.) Aişe'nin odasına girip perdeyi indirdi. İşte Resulullah (s.a.v.) o gün vefat etti. [511][511]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in bu defaki çıkışı sahabileriyle son görüşmesidir.
“Mübarek yüzü Mushaf yaprağı gibiydi” sözünden maksat; yüzünün son derece güzelliği ve mübarek teninin yaprak gibi beyaz ve nurlu olması itibariyledir. Yalnız burada Mushaf kelimesi, ravinin ifadesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü o sırada daha Kur'an henüz Mushaf şeklinde yazılmış şeklinde değildi.
Resulullah (s.a.v.)'in, sahabilerinin melekler gibi saf bağlayıp namaza durduklarını gördüğünde tebessüm etmesinin sebebi; sahabilerinin İslam birliğine riayet ve yapageldikîeri bir uygulamayı ikame etmeleriydi.

22- İmam Geç Kaldığı Ve Öne Geçirmekle Herhangi Bir Problemle Korkulmadığı Zaman Cemaatın, Kendilerine Namaz Kıldıracak Bir Kimseyi Öne Geçirmeleri

320- Sehl b. Sa'd es-Sa'dî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) aralarını bulmak için (bir defasında) Amr b. Avf oğullarının yurduna gitmişti. Namaz vakti girince müezzin Ebû Bekr'e gelip:
Cemaata namazı kıldırır mısın? Ben de ikâmet ederim' dedi. Ebû Bekr;
“Evet” diye cevap verip namazı kıldırdı. Derken cemâat namazda iken Resulullah (s.a.v.) çıkageldi ve safları yara yara gelip birinci safa durdu. Bunun üzerine cemâat el çırpmış. Ebû Bekr namazda bakmmazdı.
Cemâat fazla el çırpınca bakındı ve Resulullah (s.a.v.)'i gördü, fakat Resulullah (s.a.v.), ona;
“Yerinde dur!” diye işaret etti. Derken Ebû Bekr, ellerini kaldırarak Resulullah (s.a.v.)'in kendisine verdiği emirden dolayı Yüce Allah'a hamd-u sena etti. Sonra geri çekilerek birinci safa durdu. Peygamber (s.a.v.)'de ileri geçerek namazı kıldırdı. Namazdan çıktıktan sonra:
“Ey Ebû Bekr! Ben sana emretmişken yerinde durmaktan seni bundan alıkoyan şey nedir?” diye sordu. Ebû Bekr:
“Ebû Kuhâfe'nin oğlu, Resulullah (s.a.v.)'in huzurunda ona namaz kıldırsı uygun değildir” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) cemaata dönerek:
“Size ne oluyordu? El çırpmayı neden bu kadar çoğalttığınızı gördüm. Bir kimsenin namazı esnasında başına bir şey gelirse teşbih edin/Subhanallah deyin! Zîra teşbih ettiğiniz/Subhanallah dediğiniz de o zaman elbette (bu yapığınız imam tarafından) dikkate alınır. El çırpmak yalnız kadınlara mahsustur” buyurdu. [512][512]
Açıklama: Amr b. Avf oğulları, Evs kabilesinin bir koludur. Bunların yurtlan, Küba'da idi. Resulullah (s.a.v.)'in bunların yanına gitmesinin sebebi; aralanndaki kırgınlık ve dargınlığı gidermekti. Aralarında meydana gelen dargınlığın nedeni şöyleydi: Küba halkı bir defasında

kavga etmişlerdi. Birbirlerine gidip taş atmışlardı. Durum Resulullah (s.a.v.)'e haber verildi. Bunun üzerine;
“Haydi gidip onları barıştıralım” buyurdu. İşte Resulullah (s.a.v.)'in cemaata geç kalışının nedeni, müslümanların arasını düzeltmek gibi çok önemli bir görevi yerine getirmek için uzunca bir yolu katetmişti.
Görüldüğü üzere cemaat ayaktayken birinci saffa varmak için safları yararak ilerlemesi imam için caizken imamdan başkası için mekruhur.
Namaz içinde bir tarafa dönmek yasaklanmışsa da metindeki ibareden de anlaşıldığı üzere ihtiyaç halinde bunun caiz olduğu ortaya çıkmaktadır.
Cemaatın el çırpması, Resulullah (s.a.v.)'in geldiğini Ebu Bekr'e haber vermek içindi. Buna, “Tasfîh” “Tasfîk” denir. Bazı dilcilere göre tasfih; bir elin arkasını diğer elin avucuna vurup ses çıkarmaktır. Tasfik ise avuçları birbirine çırpmakır. Bazılarınca da, sağ elin iki parmağını sol avucuna vurup ses çıkarmaktır.
Namazda bir ihtiyaç halinde el çırpmak, kadınlara özgüdür. Erkeklerin ise “Lah” demesi gerekmektedir.

321- Muğîre b. Şu'be (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Resulullah (s.a.v.) büyük abdest yapmak için bir çukura doğru gitti. Ben sabah namazından önce ona bir su kabı getirmiştim. Resulullah (s.a.v.) büyük abdestten sonra yanıma dönünce bu kaptan ellerine su dökmeye başladım. Ellerini üç defa yıkadı. Sonra yüzünü yıkadı. Sonra cübbesini kollarından çıkarmaya çalıştı. Fakat cübbesinin yenleri dar geldi. Bu defa ellerini cübbenin içine doğru çekerek kollarını cübbenin aşağısından çıkardı ve kollarını dirsekleriyle beraber yıkadı. Sonra mestleri üzerine abdest aldı. Sonra namaz kıldırmak için cemâatin yanma geldi.
Mugîre der ki:
“Ben de onunla beraber geldim. Cemâat, Abdurrahman b. Avfi öne geçirmiş, o da onlara namaz kıldırırken bulduk. Resulullah {s.a.v.) iki rek'âtın birine yetişti ve cemaatla birlikte son rek'âtı kıldı. Abdurrahman b. Avf selâm verince, Resulullah (s.a.v.) namazını tamamlamak üzere ayağa kalktı. Namaza Peygamber (s.a.v.)'den önce başlamış olmaları, cemaati telaşa düşürdü. İnsanlar teşbihi

çoğalttılar. Peygamber (s.a.v.) namazını bitirince cemaata döndü ve sonra:
"Güzel yaptınız" yada *"Doğru yaptınız"* buyurdu. Resulullah (s.a.v.) bu sözleriyle öne geçmeleri ve namaza kendisinden önce başlamalarından dolayı onlara gıpta ve namazı vaktinde kılma hususundaki kararlılıklarından dolayı onlara bazı şeyleri tavsiye ediyordu. [513][513]

Açıklama:

Bu olay, hicretin dokuzuncu ve miladi ise 930 yılında Tebuk seferi sırasında meydana gelmişti.
Sahabilerin telaşa kapılmalarının nedeni; Resulullah (s.a.v.)'i beklemeden namaza durmuş olmalarıydı. Resulullah (s.a.v.) geldiğinde birinci rekatı kılmışlardı. Namazı bitirip de Resulullah (s.a.v.)'i görünce durumu anlayıp "Subhanallah" demekten kendilerini alamamışlardı.
Burada hadis sarihlerinin üzerinde durdukları önemli bir mesele de; Resulullah (s.a.v.) gelince Abdurrahman b. Avf (r.a)'m namaza devam edip Resulullah (s.a.v.)'i öne geçirmek için geriye çekilmemesidir. Halbuki aynı olay, Hz. Ebu Bekr es-Sıddık'ın başına da gelmiş, fakat o geriye çekilerek Resulullah (s.a.v.) 'i öne geçirmişti. Bu iki olayı açıklamak için bazıları, "Bu iki olay tamamen farklıdır. Çünkü Resulullah (s.a.v.), Ebu Bekr (r.a.)'ı namaz kıldırırken bulduğunda daha birinci rekâtı bitirmemişti. Halbuki Abdurrahman (r.a) birinci rekâtı bitirmişti. Resulullah (s.a.v.) öne geçseydi, birinci rekâtı kılarken öbürleri ikinci rekâtı kılacak dolayısıyla bir kargaşalık meydana gelecekti. Bu yüzden Resulullah (s.a.v.) öne geçmedi" demişlerdir.
Ebu Davud'un sarihi Sehârenfûrî ise bu meseleyi şöyle açıklamıştır: Resulullah (s.a.v.), Hz. Ebû Bekr (r.a.)'a geriye çekilmemesini işaret ettiği gibi Abdurrahman b. Avf (r.a.)'a da işaret etmiştir. Böyleyken Ebû Bekr (r.a.) geriye çekilmiş, Abdurrahman (r.a.) ise çekilmemiştir. Hz. Ebû Bekr bu işarete uymanın farz olmadığına, fakat geriye çekilmenin ise edep gereği olduğuna, bu gibi hallerde edebin gözetilmesinin lüzumuna inanmış ve öyle hareket etmiştir.

Abdurrahman (r.a.) ise Resulullah (s.a.v.)'in işaretine uymanın farz olduğuna inanmış ve ona göre hareket etmiştir.

23- Namazdayken Kendilerine Bir Şey Arız Olduğunda Erkeklerin Subhanallah Demesi Ve Kadınların ise El Çırpması

322- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Namazda yanılan imamı uyarma mahiyetinde teşbih “Subhanallah” demek erkeklere, el çırpmak ise kadınlara mahsustur.” [514][514]
Açıklama:

İmamın, namaz esnasında namazla ilgili hareketlerinde veya kıraatte yanıldığını kendisine haber vermek için erkeklerden oluşan cemaatin “Subhânallah” demesinin caiz olduğu hususunda ittifak vardır. Bunun dışındaki kelimelerin söylenip söylenmeyeceği konusunda alimler arasında görüş ayrılığı vardır.
Hadis, namazda ihtiyaç hasıl olduğu zaman kadınların el çırpmasını gerekli görmektedir, Hanefilere göre, kadın, namazda bir ihtiyaçtan dolayı el çırpacak olursa namazı bozulur. Çünkü onlara göre, kadınlarla ilgili bu ifade, namazla ilgili değildir. Bu izin, kadınların, namazın dışında bulundukları zamanlarda geçerlidir. Mâlikilere göre, kadınların namazda el çırpmaları mekruhtur. Şafiî ve Hanbelilere göre ise, el çırpma, çok yapılırsa namaz bozulur.

24- Namazın Güzel, Tastamam Ve Huşljyla Kılınması Emri

323- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bize namaz kıldırdı. Sonra namazı bitirip:
“Ey filan! Namazını güzel kılsana! Hiç namaz kılan kimse nasıl namaz kıldığını hiç bakmaz mı? Çünkü kişi namazı ancak kendisi için kılar. Doğrusu ben, Önümden nasıl görüyorsam arkamdan da öyle görmekteyim” buyurdu. [515][515]

324- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Rüke ve secdeyi tamamlayın. Vallahi, rüku ve secde ettiğiniz zaman en sîzi arkamdan pekala görmekteyim.” 516[516]

Açıklama:

Alimler, buradaki “Görmek'nin anlamı ile keyfiyeti hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre görmekten maksat; vahiy yoluyla cemaatin nasü namaz kıldıklarının bildirilmesi ada bunu ilham yoluyla anlamasıdır.
Bazılarına göre ise bundan maksat; Resulullah (s.a.v.)'in sağındaki ve solundaki cemaatin nasıl namaz kıldıklarını göz ucuyla görmesidir.
Alimlerin çoğuna göre ise bundan maksat; Peygamber (s.a.v.) hakiki bir idrakle arkasında olnaları görürdü. Bu, ona verilmiş harikulade işlerden biridir.
Burada dikkate değer bir husus da; imamın, cemaattan birinin namazla ilgili bir eksikliğini gördüğünde onu bundan men etmesi ve ona gerekli açıklamayı yaparak ibadetini mükemmel yapmaya teşvik etmesidir.
Ayrıca zaruret olmaksızın sırf dikkatleri belli bir yöne çekmek için Allah'ın adına yemin etmek de caizdir.

25- Rüku, Secde Ve Benzeri Fiilleri İmamdan önce Yapmanın Haram Olması

325- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bize namaz kıldırdı. Namazı bitirince, yüzünü bize çevirip:
“Ey cemaat! Ben sizin imamınızım. Öyleyse rüku, secde, kıyam ve namazdan çıkma (gibi) hususlarda erken davranıp beni geçmeyin. Çünkü ben sizi önümden ve arkamdan da görmekteyim” buyurdu. Sonra da:
“Muhammed'in nefsini elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, aiz benim gördüğümü görmüş olsaydınız, gerçekten az güler çok

ağlardınız” buyurdu. Sahabiler:
“Ey Allah'ın resulü! Ne gördün?” diye sordular. Resulullah (s.a.v.): *“Cennet ile cehennemi gördüm”* buyurdu.”

Açıklama:

Bu hadis, cemaatin, bütün namaz fiillerinde imama tabi olmaları gerektiğine delildir. Resulullah (s.a.v.) burada “Namazdan çıkma” ile kastedilen, selam vermektir.
Peygamber (s.a.v.)'in cenneti gördüğü halde çok ağlaması; ya ondan mahrum kalacaklara acıdığından yada cennete götürecek ameller az yapıldığındandır.
Buna göre namaz kılarken Yüce Allah'ın huzurunda olduğumuzu düşünerek namaz kılmalıyız, biz onu görmüyorsak da O'nun bizi gördüğü ihsan makamında olmalıyız. Bunun için de gereksiz hareketlerden kaçınmalıyız, aceleci tavırlardan uzak durmalıyız. Gözlerimizi ve başımızı, sağa-sola çevirmemeliyiz, dikkatimizi tamamen namaza vermeliyiz. Saflarımızı sık ve düzgün tutarak aramıza şeytanı sokmamalıyız ve şeytanın ibadetlerimize müdahale etmesine izin vermemeliyiz.

326- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Başını imamdan önce rüku yada secdeden kaldıran kimse, Allah'ın, onun başını eşek başına çevireceğinden korkmuyor mu?” [517][517]

Açıklama:

Hadis; imamdan önce başını secdeden kaldıran yada imamdan önce rükudal kalkan kimse için büyük bir tehdit içermektedir.
İbn Hacer ile Aynî, bu suret değişikliğinin, hakiki manada olduğunu söylemişlerdir. Fakat Kadı Ebu Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148)'ye göre ise; Allah'ın eşek başına çevirdiği bir kimse bu ümmette mevcut değildir. Çünkü bu ümmet, bir başka şekle dönüşmekten münezzehtir. Burada kastedilen husus; olsa olsa, eşeğin huyu olan ahmaklık ve inatçılıktır. Çünkü böyle bir kimse, imama uymaya niyet

etmiş olmasına rağmen imama uymamakta, dolayısıyla da avami ifadeyle, eşeklik etmektedirler.
Alimlerin büyük çoğunluğuna göre; başını imamdan önce kaldırmak haram ise de bundan dolayı namazın adesi gerekmez.

26- Namazda Gözleri Havaya Dikmenin Yasak Olması

327- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Namazda gözlerini semaya diken bazı kimseler, ya bundan vazgeçerler ya da gözleri kendilerine geri dönmez.” [518][518]

Açıklama:

Bu rivayette mutlak surette namaz esnasında semaya bakmak yasaklanmaktadır. Bununla birlikte bu rivayetten ne kast edildiği alimler arasında ihtilaflıdır.
Bazılarına göre, tehdit kast edilmiştir. Bu takdirde gözleri semaya dikmek haramdır.
Bazılarına göre ise namaz kılanların üzerine inen meleklerin indirdikleri nurdan dolayı gözlerinin kör olacağından endişelendiklerinden ötürü semaya bakmaktan kaçmdırılmıştır.
Bazılarına göre ise ibret için gözleri semaya kaldırmakta bir sakınca yoktur. Fakat İbn Battâl'ın ifadesine göre, namazda semaya bakmanın mekruh olduğu hususunda alimlerin İttifakı vardır. Namaz dışındaki dualarda ise alimlerin çoğununa göre semaya bakmak caizdir, Çünkü duanın kıblesi sema olduğunu bildiren hadisler vardır.

27- Namazda Sükunetin Sağlanması, Selam Verirken Elleri Kaldırmanın Yasak Olması Safları Sımsıkı Yapmanın Emrolunması

328- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resusullah (s.a.v.) mescidde namazda bulunduğumuz bir sırada yanımıza gelip:

Niçin sîzleri yerinde duramayan hırçın atların kuyrukları gibi, ellerinizi kaldırmış görüyorum! Namazda sakin olun!" buyurdu. Sonra başka bir defa yine yanımıza çıkıp bizi halkalar halinde görüp:
"Niçin sizleri dağınık cemaatlar halinde görüyorum!" buyurdu. Sonra yine bir defa yanımıza gelip:
"Siz meleklerin Rableri katında saf saf durdukları gibi saf bağlayıp durun!" buyurdu. Biz:
"Ey Allah'ın resulü! Melekler Rableri katında nasıl saf olurlar?" dedik.
Resulullah (s.a.v.):
"ilk safları tamamlarlar ve safta sıkışık olurlar!" buyurdu. 519[519]

Açıklama:

Sahabiler, namazda selam verirken elleriyle iki tarafa işaret ederlerdi. Resuiullah (s.a.v.) onların bu davranışlannı onaylamayrp bu hareketlerini yerinde duramayan hırçın atın kuyruğuna benzeterek bunu onlara yasaklamakta ve namazda sakin sakin durmalarını tavsiye etmektedir.
Bazıları, Resulullah (s.a.v.)'in, sahabilerini mescitte ayrı ayrı halkalar halinde görmesini; kuvvetli bîr olasılıkla namaz dışında olduğunu belirtmişlerdir. Onları bu halde görünce, dinin emrettiği İslam birliğinin zedeleneceğinden endişe edip onlara dağınık bulunmayı yasaklamıştır.
Bazıları, bunun, namazda olduğuna ihtimal vermişlerdir. Çünkü namazda dağınık halde bulunmak, safların parçalanmasına sebep olur.
Kısacası; namazda saflar tamamlanmalı, saflarda sımsıkı durmalı ve saflar dümdüz tutulmalıdır

329. Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Biz, Resulullah (s.a.v.)'le birlikte namaz kıldığımız zaman "es-Selâmu aleykum ve rahmetullâh", "es-Selâmu aleykum ve rahmetullâh" derdik. Câbir, eliyle iki tarafa da işaret etmişti. Resulullah (s.a.v.):
"Siz neden yerinde duramayan hırçın atların kuyrukları gibi ellerinizle işaret ediyorsunuz? Sizden birisi, elini uyluğunun üzerine koyması

yeterlidir, sonra sağ ve sol tarafında bulunan kardeşlerine selam verir” buyurdu. 520[520]

Açıklama:

Bu hadis de, namazda selam verirken elle işaret etmenin yasak olduğuna ve ayrıca sünnet şekliyle selam vermenin keyfiyetine delildir. Selamun hüküm ve keyfiyeti alimler arasında tartışmalıdır.
Şafiiler ile Hanbelilere göre selam vererek namazdan çıkmak farzdır. Yalnız Şafülece bir defa selam vermek farz, ikinci selam farzdır.
Hanefîlerde ise namazdan “Selam” lafzıyla çıkmak farz değil, vaciptir. Sünnet şekliyle selam önce sağ tarafa, sonra da sola bakarak “es-Selâmu aleykum ve rahmetullâh” diyerek verilir.
Selam verirken sağ ve sol taraftaki erkek ve kadınları, hafaza meleklerini, cemaatla kılınıyorsa İmamı niyet etmek “Sağ ve sol tarafında bulunan kardeşleri” içerisindeki ifadeye girmektedir. Çünkü hadiste söz konusu edilen “Kardeş”ten maksat; namaz kılanın sağ ve sol taraflarında bulunan kimselerdir. Buna göre imam iki taraf selam verirken sağında ve solunda bulunan cemaata niyet eder. Tek başına namaz kılan kimse ise yanında insan bulunmadığı için sadece hafaza meleklerini niyet ederek selam verir.

28- Safların Düz Ve Doğru Tutulması, ilk Saftan Sonra Sırayla Öteki Safların Fazileti, ilk Safa Sıkışma Ve Ona Girmek için Yarışma, Fazilet Sahiplerini Ön Safa Geçirme Ve İmama Yaklaştırma

330- Ebu Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) namazda omuzlarımıza dokunup:
“Doğrulun! Karışık durmayın kitalpleriniz de karmakarışık olmasın. Benîm arkama, aklı başında âkıl-bâıg olanlarınız, daha sonra derece itibariyle onlardan sonra gelenler, onların arkasına daha sonra gelenler dursun!” 521[521]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.) namazda omuzlarımıza dokunurdu ifadesinden maksat; namaza başlanacağı zamandır. Yoksa namaz içinde konuşmak, cemaatın omuzlarına dokunarak safları düzeltmek gibi fiiller caiz değildir.
Ayrıca hadis; cemaatın en faziletli ve aklı başında olanlarının derece derece imama yakın durmaları gerektiğini göstermektedir. Çünkü cemaatın içerisinde en faziletli olanlar, en fazla saygıya layıktırlar. Bir de bazen İmam namazda iken bir özrü sebebiyle namazdan çıkmak mecburiyetinde kalacağı yada ayeti hatırlamayarak tıkanabileceği durumda cemaattan faziletli kimselerden birini yerine geçirmek için bu tür kimselerin imama yakın bulunmaları gerekir. Böylece imama yardımcı olurlar.
Faziletli kimselerin ön safa geçirilmesi sadece namaza özgü bir durum olmayıp onları ilim, müşavere, hüküm, fetva ve diğer meclislerde de ön safta bulundurmak alınacak kararlarda daha etkili olacağı açıktır.
Ayrıca müslümanların daima fiilen ve kalben tslamî birliği korumaları ve birbirlerine sırt çevirerek dağılmamaları gerektiği de belirtilmektedir.

331- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır;
“Saflarınızı düzeltin. Çünkü saffı düzeltmek, namazın tam olmasındandır.” [522][522]

332- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır;
“Safları, tam yapın. Çünkü ben sizi arkamdan da görmekteyim.” [523][523]

333- Ebu Hureyrc (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Namazda safları doğru yapın. Çünkü safları doğru yapmak, namazın güzelliğindendir.” [524][524]

334- Nu'mân b. Beşîr (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.) namaza başlamayacağımız zaman saflarımızı düzeltir, onları oklar gibi oluncaya kadar düzeltirdi. Buna, ta biz anlayıp öğreninceye kadar böyle yapmakta devam etti. Sonra bir gün mescide çıkıp namaza kalktı. Tam tekbir alacağı zaman göğsü saftan çıkmış bir adam gördü. Bunun üzerine:
“Ey Allah'ın kulları! Saflarınızı kesinlikle dümdüz tutun, yoksa Allah aranıza anlaşmazlıklar koyar” buyurdu. [525][525]

Açıklama:

Safların düzeltilmesinden maksat, bir safta bulunan cemaatin tamamıyla bir hizaya durmalarını sağlamaktır. Safların arlanndaki boşlukları doldurmaya, tesviye denir. Hadisin çeşitli rivayetlerindeki “Tesviye”, “İtmam” ve “İkame” kelimeleri hep safları düzeltme manasında kullanılmıştır.
“Saflarınızı kesinlikle dümdüz tutun, yoksa Allah aranıza anlaşmazlıklar koyar” ifadesinden maksat ise safları düz tutmayanlar hakkındaki tehdittir. Cemaat farklı yönlere dönerek safları bozulunca cezalan suçlan cinsinden olmak üzere yüzleri de başka kılıklara döndürülecektir. Bazılar: bu ifadeyi; “Allah aranıza düşmanlık ve kin sokar, kalplerinizi değiştirir” şeklinde yorumlamışlardır. Çünkü cemaatin safları bozması zahiri bir muhalefettir. Zahirin muhalefeti ise batının muhalefetine sebeptir.
Bazıları da hadisten zahiri manasının kast edildiğini söylemişlerdir. Bu takdirde mana:
“Saflarınızı düzeltin! Düzeltmezseniz Allah'ta sizin yüzlerinizi asli şeklinden bozarak kafanız tarafına çevirir. Sonuç itibariyle, çirkin bir hai alırsınız” şeklinde olmaktadır.
Zahiri manasına göre hadis, başlarını imamdan önce rüku ve secdeden kaldıranlar hak-kmda rivayet edilen tehdit hadisi türünde olmaktadır.
Namazda safları düzeltmek; Ebu Hanİfe, İmam ŞâfİÎ ile İmam Mâlik'e göre sünnettir.)

335- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“İnsanlar, ezan ile ilk safta ne (tür hayr ve bereket)ler olduğunu bilselerdi bunlara nail olmak için kur'a çekmekten başka çare bulamasalardı mutlaka kur'a çekerlerdi. Namaza erken gitmekte ne(tür hayr ve bereketler olduğunu bilselerdi, (ona yetişmek için) mutlaka yarış ederlerdi. Yatsı namazı ile sabah namazında ne (tür ilahî lütuf)lar olduğunu bilselerdi mutlaka bu iki namaza emekleyerek dahi olsa giderlerdi.” [526][526]

Açıklama:

Burada anlatılmak istenilen husus; insanlar ezanın faziletini ve ecrinin büyüklüğünü bilseler bu ecri vaktin darlığından yada mescitte yalnız bir müezzin ezan okuduğu için ikinci bir ezan okumaya imkan bulamasalar onun için kur'a çekerler ve bu ecre nail olmaya çalışırlar. Namazın ilk safında olan sevap ve faziletin miktarını bilseler, onu elde etmek için hep birden ona koşarlar, mescit kendilerine dar gelince o fazilete nail olmak için aralarında kur'a çekerlerdi. Camiye erken gitmekte ne derece sevap olduğunu bilseler, erken gitmek için birbirleriyle yarış ederlerdi. Yatsı namazı ile sabah namazında ne derece sevap olduğunu bilseler, yürüyemeyecek derecede hasta veya sakat bile olsalardı sürünerek gitmeye çalışırlardı. [527][527]
ilk saftan maksat, imamın arkasındaki saftır. Tartışmalı haklarda Kur'a çekmek caizdir.
Ayrıca yatsı namazr ile sabah namazı için cemaata teşvik edilmektedir. Bu iki namazda-nefse meşakket vardır. Çünkü biri uykunun ilk zamanına ve diğeri de sonuna rastlamaktadır. Bunun için de münafıklara en ağır gelen namazlar, bunlardı. Fakat nimetin, külfeti oranında elde edildiği de unutulmamalıdır.

336- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), sahabilerinin namaz saflarında gerilediklerini görüp onlara;
“ilerleyin de bana uyun! Sizden sonrakiler de size uysunlar. Bir topluluk gerileye gerileye nihayet Allah onları geriletir” buyurdu. [528][528]

Resulullah (s.a.v.) saflarda bazı açıklıklar gördüğü için sahabelere bu ihtarda bulunmak lüzumunu hissetmiştir.
Sahâbe-i Kiram'dan bazı kimselerin grHaflardaki açıklığı kapatmadan arka saflara durmalarının sebebi, “Benim arkama akıllı, uslu olanları dursun. Sonra (bu vasıflarda) onlardan sonra gelenler, sonra da onlardan sonra gelenler dursun” anlamındaki 327 nolu hadisi duyup da bu vasıflan kendilerinde görmemelerine bağlanabilir.
Gerçekten de hiç bir sebeb yokken sahabenin birinci saftan uzak durmasını başka türlü izaha, imkân yoktur. Çünkü pnların birinci safta namaz kılmak hususunda ne kadar hırslı., oldukları bilinen bir husustur.
“Sizden sonrakiler de size uysunlar” cümlesinin mânâsını, “Ön safta bulunanları arka safta bulunanlar kendilerine imam'İ abuFetsirıler” şeklinde anlamak yanlıştır. Bu cümlenin anlamı şudur:
“Ön saflara durun, hareketlerinizi bana uydurun! Arkada bulunduğu için beni göremeyenler de sizin hareketlerinize bakarak benim hareketlerimi anlamış .olurlar. Dolayısıyla sizin hareketlerinize uyarak bana uymuş olurlar.”
Demek ki, kişi önünde buİCrian. kimseyi kendisine imam etmiyor, sadece önündeki adamın hareketlerinden imamın hareketlerini'anlayarak imama uyma imkânı buluyor.
Bu hadis-i şerif aynı zamanda imîîîrun tekbirlerini yüksek sesle tekrarlayarak arka saflara eriştiren mübelliğin sesine kulak vererek imama uyum sağlamanın da caiz olduğuna delâlet etmektedir.
“Gerileye gerileye” ifadesinden maksat ise; ön safın faziletini kazanmayı önemsemeyen ve bu fazileti küçümseyen kimseler bu davranışı alışkanlık haline getirip bunda ısrar ederlerse yüce Allah'ın ahiret günü onları geriletir. Yani cehennemden ilk çıkaracağı müminler içerisinde onları çıkarmayacak, ön saftan geri duruşlarına karşılık onları cehennemden gecikmeli çıkaracaktır.
Nevevi’ye göre ise Allah böylelerini rahmetinden, muazzam fazlından, yüksek mertebeden, ilimden ve benzeri özelliklerden geri bırakır demektir. [529][529]
Hadisin zahirine göre bu şiddetli tehdit, birinci safa geçmemeyi alışkanlık hâline getirenlere aittir. Aslında böyle yapan kimse yâni geri saflarda durmayı itiyat hâline getiren veya namazını cemaatla değil tek başına kılan şahıs, bu davranışından dolayı cehenneme

müstahak olmaz. Şu halde sözkonusu tehdit ön saftan kaçınma yüzünden namazını terkeden veya vaktinden çıkarıp kazaya bırakan kişiye mahsûstur, diye yorum yapmak mümkündür.
Ayrıca ön safın yüce sevabını kaçırmamak için bu saffa geçmeye önem verilmelidir. Ancak ön saffa geçmek için başkasına eziyet etmemelidir. Aksi takdirde sevap yerine günah olur. Başkasına eziyet edeceği endişesiyle ön saffa geçmekten vaz geçen şahsın sevabı ön safta namaz kılanın sevabından daha fazladır. Çünkü Taberânî'nin Abdullah İbn Abbâs(r.a)'tan rivayet ettiği bir hadiste Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmakadır:
“Bir kimseye eziyet edeceği endişesi ile ön saffı bırakan adam için Allah ilk sarfın sevabının iki katını verir.” [530][530]

337- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“ilk safta ne (tür bir hayr ve berekat) olduğunu bilseniz yada (insanlar) bilseler, muhakkak kur'a çekilirdi.” [531][531]
Açıklama:

Hadis, ilk safta durmanın ne kadar hayr ve berekete olduğuna işaret etmektedir. Ebu'ş-Şeyh'in rivayetinde “Hayr ve bereket” ilavesi olduğu için tercemede parenez içerisinde bu ifadeye yer verilmiştir.

338- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Erkek saflarının en hayrlısı, ilk saftır. En hayrsızi da son saftır. Kadın saflarının en hayrlısı ise son safir. En hayrsızı da ilk saftır.” [532][532]

Açıklama:

Bilindiği gibi erkek saflarının birincisinin hayırlı oluşu sevab yönünden daha üstün olu-şundandır. Çünkü Allah'ın rahmeti önce birinci saffa sonra diğer saflara iner. Melâike-i kiram önce ilk saflar için istiğfarda bulunurlar, sonra da diğer saflar için İstiğfarda bulunurlar. 327 nolu hadiste birinci saffa aklı başında, faziletli kişilerin

durması emredilmiştir. Ayrıca birinci saffa duran kişiler, imamın okuduğunu rahatça işitip zabt edebilmek imkânına sahiptirler. Peygamber (s.a.v.)'in birinci saffa üç defa ikinci saffa bir defa dua ettiği de rivayet edilmiştir. Allah birinci safları dolduranlara rahmet eder, melekler de dua ederler ve safları doldurmak için atılan adımdan Allah'a daha sevgili bir adım yoktur.
Kadınların şaftlarına gelince, eğer erkeklerle beraber namaz kılarlarsa sevabı en çok olan kadın safı en geridekidir. Çünkü erkeklerden en uzak olanıdır. Sevabı en az olan kadın safı ise en öndekidir. Çünkü erkeklerin saffına en yakın olanıdır.
Şayet kadınlar erkeklerle beraber değil de yalnız kendi aralarında cemâat olurlarsa sevabı en çok olanı ilk saf ve sevabı en az olanı da son saftır.
Kadın saflarının en hayırlısının son saf olmasının hikmeti, erkeklerden uzak bulundukları için onları görmemeleri ve hareketlerini görmedikleri, seslerini işitmedikleri için de kalbleri bozulmadan huzur ve huşu1 içinde namaz kılabilmeleridir. Ancak hadis-i şerifteki "kadın saflarından maksat erkeklerle beraber namaz kılan kadınların teşkil ettiği saflardır,
Nevevî'nin açıklamasına göre, kadınlar kendi aralarında cemaat teşkil ederlerse onların saflarıda hüküm itibariyle erkek safları gibidir. Birinci safları aynen erkeklerin birinci safı gibi fazilet ve sevab yönünden üstündür. [533][533]

29- Erkeklerin Arkasında Namaz Kılan Kadınların, Erkeklerden önce Başlarını Secdeden Kaldırmamaları

339- Sehl b. Sa'd (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Doğrusu ben bazı kimseleri, elbiselerinin darlığından dolayı çocuklar gibi boyunlarına asmış oldukları halde namaz kılarken gördüm. Bir kimse, kadınlara hitaben:
“Ey kadınlar topluluğu! Erkeklerden önce başlarınızı secdeden kaldırmayın!” dedi. [534][534]

Açıklama:

Sahabilerin, bir parçadan ibaret olan elbiselerini çocuklar gibi boyunlarına asmaları, elbiselerinin yetersizliğinden dolayıdır. Bu durum, İslam'ın ilk yıllarında müslümanların ne kadar büyük bir sıkıntı ve imkânsızlık içinde olduklarını gösterir. Başka bir giyecekleri de olmadığından tek parçadan ibaret olan elbiselerini namaz içerisinde açılır korkusuyla boyunlarına bağlamak mecburiyetinde kalmışlardır.
Ancak böyle bir durumda cemaate gelen kadınların erkeklerden önce secdeden başlarını kaldırmaları halinde erkeklerin avret mahallini görme ihtimali bulunduğundan hadis-i şerifte belirtildiği gibi, bir kimse bu duruma dikkatleri çekerek kadınlara hitaben bir konuşma yapmış ve erkeklerden önce başlarını secdeden kaldırmamalarını söylemiştir.
Hafız İbn Hacer el-Askalânî, bu kimsenin, Bilâl-i Habeşî olmasının kuvvetle muhtemel bulunduğunu söylüyorsa da, Ebû Davûd ile Beyhakî'nin, Esma bint. Ebî Bekr (r.anhâ)'dan gelen rivayetlerinden bu kimsenin bizzat Resulullah (s.a.v.) olduğu anlaşılmaktadır.

30- Fitneye Sebep Olmamak Kaydıyla Kadınların Mescitlere Çıkmaları, Fakat Koku Sürünmemeleri

340- Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ)'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Sizden birisinin hanımı, mescide gitmek için izin isterse onu (mescitten) alıkoymasın." [535]***[535]***

341- Abdullah İbn Ömer (r.anhürrvâ)'dan rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v.):
"Kadınları, geceleyin mescide çıkmaktan alıkoymayın" buyurdu. Bunun üzerine Abdullah iten Ömer'in oğlu (Bilâl yada Vâkıd):
"Onların çıkmalarına izin vermeyiz. Çünkü onlara izin verdiğimiz takdirde bunu, kocalarına karşı bir alışkanlık/fitne haline getirirler" dedi.
Abdullah İbn Ömer, bu sözden dolayı oğlunu azarlayıp:
"Ben, "Resulullah (s.a.v.) (şöyle) buyurdu" diyorum. Sen halen "Biz onlara izin veremeyiz" diyorsun" dedi. [536][536]

Açıklama:

Görüldüğü üzere Abdullah b. Ömer, oğlu kadınların fitneye düşeceğinden korktuğu için, kendi içtihadı ile yemin ederek “Onların çıkmalarına izin vermeyiz” dediği için onu azarlamış ve “Ben, 'Resulullah (s.a.v.) (şöyle) buyurdu” diyorum. Sen halen 'biz onlara izin veremeyiz' diyorsun' demiştir. Şüphesiz Abdullah b. Ömer'in oğlu Bilâl yada Vâkıd'in bu sözü, hadise karşı çıkmak maksadıyla değil, fitne kapısını kapamak gayesiyle söylenmiştir.
Yalnız sözü söyleme şekli hoş olmamış, bu yüzden babası onu azarlamıştır. Böyle değil de “Zaman değişti, insanlar arasında fâsıklar çoğaldı, onun için bu devirde kadınları mescide salmayız" gibi ifâdeler kuliansaydı herhalde babasının gazabına maruz kalmazdı.”

342- Zeyneb bint. Abdullah es-Sekâfiyye (r.a)'tan rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Siz kadınlardan birisi yatsı namazını kılmak için mescide çıktığı zaman o gece koku sürünmesin.” [537][537]

343- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Herhangi bir kadın kadın koku sürünürse, bizimle birlikte yatsı namazında bulunmasın.” [538][538]

Açıklama:

Bu iki hadiste Peygamber (s.a.v.) koku sürünen kadınların yatsı namazına gelmemelerini İstemektedir. Yatsı namazı vakti, etrafın karanlık olduğu insanların tanınmadığı bir vakittir. Koku sürünen hanımların yatsı namazına gelmemelerini istemek, diğer namazlara da gelmemelerini gerektirir. Çünkü önemli olan bir vakit namaz değil; erkeklerin, kadınların çekiciliğini hissetmeleridir.
Konu ile ilgili bütün hadisler hanimlann süslenip parfümler sürerek yabancı erkeklerin yanlarına çıkmalarının caiz olmadığına da delâlet

etmektedir.
Kadın; kocası için güzelleşebilir, süslenir ve ona etki edecök kokular sürünür. Yabancı erkekler için ise, bunların hiç birisi caiz değildir. Bu tür davranışlar şehvetlerin kabarmasına, akılların gelinmesine ve çirkin sonuçların doğmasına sebep olabilir. Bu da, en büyük günahların işlenmesi, ailelerinin dağılması ve toplumun kokuşması sonucunu doğurur.
Fert, aile ve toplumun refah ve saadeti İslâm'ın emir ve yasaklarına rivayetle gerçekleşir.

344- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Eğer Resulullah (s.a.v.), kadınların sonradan ortaya çıkardıkları (moda türü) şeyleri görseydi, onları İsrail oğullarının kadınlarının alıkonulduğu gibi mescide gitmekten alıkordu." [539][539]

Açıklama:

Bu hadisler, kadının mescide giderken koku sürünmemesi gerektiğini ifade etmektedir.
Dolayısıyla bu hadislerin zahiri, kadının mescide çıkmasının yasaklanamayacağını göstermektedir. Bununla birlikte mescide gelen kadının koku sürünmemesi, aşın süslenmemesi, sesi duyulacak ayak bilezikleri takmaması, erkekler arasına karışmaması ve mescide giderken yolda korkulacak herhangi bir şeyin olmaması gerektiği belirtilmiştir. Kadının koku sürünmesi, mescide çıkacağı zaman yasaklanmıştır. Yoksa evinde koku sürünmesinde bir sakınca yoktur.
Abdullah İbn Ömer'in rivayetine göre babası Hz. Ömer'in sabah ve yatsı namazlarını cemaatle mescitte kılan bir hanımı vardı. Birisi, bu kadına:
"Ömer'in bunu hoş görmediğini ve kıskandığını bildiğin halde mescide çıkıp niçin cemaatla birlikte namaz kılıyorsun?" demiş. O da:
"Ona beni bundan men etmeye onun ne engeli var ki?" demiş. Soruyu soran kişi:

“Onu meneden şey, Resulullah (s.a.v.)'in: “Allah'ın cariyelerini Allah'ın mescitlerinden men etmeyin!” buyruğudur” demiş. 540[540]
Hz. Ömer'in bu hanımı, Âtike bint. Zeyd'dir. Bu kadın, daha hayatta iken cennetle müjdelenen on kişiden birisi olan Saîd b. Zeyd'in kız kardeşidir. Hz. Ömer, namaz kılmak için mescide çıktıkça o da arkasındsn gidermiş. Ömer, ona:
“Bilirsin ki, ben böyle bir şeyi sevmem” dermiş. Kadın da:
“Vallahi, sen beni men etmedikçe ben cemaate gelmekten vazgeçmem!” dermiş. Bu hal, Hz. Ömer'in şehadetine kadar devam etmiş. Hatta Hz. Ömer şehit edildiği zaman bile bu kadın mescitteymiş.
Hafız İbn Hâcer el-Askalanî, bazı kişilerin Hz. Aişe'nin sözüne dayanarak kadınlarının mescide çıkmalarını kayıtsız şartsız men etmeyi caiz gördüklerini, fakat bunun doğru olmadığını söyler. Çünkü Askalânî'nin ifâdesine göre, Hz. Âişe hükmü bir şarta bağlamıştır. Yani “Eğer Resulullah kadınların bu yaptıklarını görseydi men ederdi” demiştir. Demek ki Resûlullah (s.a.v.) bunları görmemiş ve onları mescide çıkmaktan men etmemiştir. Öyleyse Resûlullah'ın koyduğu hüküm devam etmektedir. Ayrıca Yüce Allah ileride olacak olan olayları bildiği halde Peygamberine kadınları mescidden men etmesini emretmemiştir. Eğer onların yaptıklan şeyler alıkoymaya sebeb olabilecek nitelikte şeyler olsaydı men ederdi. Askalânî'nin ifâdesi, kadınları mescidden men etmenin caiz olmadığını isbatlar mahiyette devam etmektedir.
Hz. Âişe'nin bu sözü, mücerred re'ye dayanarak söylenmiş bir söz değildir. Resulullah (s.a.v.)'in kadf'nlan, fesada meydan vermemek için bazı şeylerden alıkoyması, 338 nolu hadiste *“Kadınları, geceleyin mescide çıkmaktan alıkoymayın”* buyurması Hz. Aişe'nin bu sözü söylemesine etkili olmuştur.

31- Açıktan Okunan Namazda Sesli Okumak Yüzünden Bir Bozgunculuk Çıkacağından Korktuğu Zaman Kıraatte Sesli ile Sessiz Arası Orta Bir Yol Tutmak

345- Abdullah İbn Abbas (r.anhüma);

“Namazında pek bağırma, sesini pek de kısma.” 541***[541]*** ayeti hakkında şu hadisi haber vermiştir:
“Bu ayet, Rasulullah (s.a.v.) Mekke’de (İslam’ı) gizli (tebliğ ettiği) sırada indi. Rasulullah (s.a.v.) sahabilerine namaz kıldırırken Kur’an’ı okuduğunda sesini yükseltirdi. Müşrikler bunu işitince hem Kur’an’a, hem de onu indirene ve hem de getirene sövüyorlardı. Bunun üzerine yüce Allah, Peygamber (s.a.v.)’e;
“Namazında pek bağırma” Çünkü müsrikler senin ne okuduğunu duyarlar da Kur’an’a söverler. *“Senin pek de kısma”* Kur’an’dan okuduklarını sahabilerine duyur. Fazla yüksek sesle okuma. *“Bunun ikisi arasında bir yol tut”* buyurdu. Yani “Yüksek tonla okuma ile sessiz okuma arasında” demiştir.” 542[542]

Açıklama:

Abdullah İbn Abbas’a göre bu ayet; Kur’an’ın orta derecede bir sesle okunması hakkında mazil olmuştur. Buna sebep ise, müşriklerin küfretmeleridir. Dolayısıyla hadis, İslam’ın ilk yıllarındaki durumu gözler önüne sermektedir.

32- Kıraati Dinleme

346- Abdullah İbn Abbâs (r.a)’nın, yüce Allah’ın
“Onu acele kavrayıp ezber etmen için dilini onunla Cebran’le hareket ettirme” 543[543] ayeti hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir:
“Cebrail, Peygamber (s.a.v.)'e vahiy indirdiği zaman Peygamber (s.a.v.) çok defa dilini ve dudakların! hareket ettiriyordu. Çünkü (inen vahiy) ona ağır geliyordu. Vahyin gelişi onun bu halinden biliniyordu. Bunun üzerine yüce Allah,
“Onu acele (kavrayıp ezber) etmen için dilini onunla Cebrail'le hareket ettirme” 544[544] ayetini indirdi. Çünkü Kur'an'ı almak,
“Onu toplayıp bir araya getirmek ve onun okunmasını sağlamak Bize aittir.” 545[545] Zira onu kalbinde toplamak ve onun okunmasını sağlamak Bize aittir. Sen onu okuyacaksın.
“Biz onu okuduğumuzda onun okunmasına uy!” 546[546]

“Onu, Biz indirdik. Öyleyse onu (susup) dinle. “Çünkü onun açıklanması Bize aittir!.” 547[547]Yani onu senin dilinden açıklamak Bize aittir. Artık Cebrail Peygamber (s.a.v.)'e geldiği zaman susar. Cebrail gittiğinde ise Allah'ın vaat ettiği üzere o inen vahyi okurdu. 548[548]

Açıklama:

Cebrail vahiy getirdiği zaman Peygamber (s.a.v.) onun okuduklarını hemen bellemek ve inen ayetlerden bir şey kaçırmamak için acele eder. Okunan vahiy bitinceye kadar sabretmeden Cebrail'in okuduklarını ağzından almaya çalışırdı. Bunun üzerine Yüce Allah inen vahyi dinlemesini, vahyin okunması bittikten sonra kendisinin de okumasını emretmiştir.
Bu ayetlerin manası şu şekildedir:
“Cebrail sana getirdiği vahyi okurken onu acele kavramak ve bîr şey kaçırmamak endişesiyle hemen Cebrail'in ağzından alma! Gelen vahyin okunması bitinceye kadar sabret, güzelce dinle!. Belleyemem diye korkma! Cebrail okumasını bitirdikten sonra sen de oku! Çünkü gelen vahyi sana belletmeyi Ben üstleniyorum. Sonra inen ayetlerin manalarında sıkıntıya uğrarsan onlan açıklamak d Bana aittir.”
Bu ayetler Mekke'de nazil olmuştu. Abdullah İbn Abbâs ise bu sırada henüz daha doğmamıştı. Dolayısıyla bu hadisi, ona ya Resulullah (s.a.v.) sonradan nakletmiş ya da Abdullah İbn Abbâs bu hadisi bazı sahabilerden İşitip kendisi işitmiş gibi rivayet etmiştir. Böyle hadislere ise “Mürsel Hadis” denmektedir. Sahabenin bu şekilde rivayet ettikleri hadislere ise “Sahabe Mürseli” diye adlandırılmaktadır. Bu konuda daha geniş bilgi için Diyanet Vakfi Yayınları içerisinde çıkan Prof. Dr. Selahattin Polat'ın, “Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri” adlı eserine bakabilirsiniz.

33- Sabah Namazında Kuranın Açıktan Okunması Ve Cinlere Kur'an Okuma

347- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.) ne cinlere bir şey okudu ve ne de onları gördü. Sadece şu olay meydana geldi:
Resulullah (s.a.v.) sahabilerinden bir toplulukla Ukaz panayırına kastederek yola çıkmıştı.
Bu sırada şeytanlar ile gökten haber alma arasına engel girip haber toplayamaz olmuşlardı ve üzerlerine de gök taşları gönderilmişti. Bunun üzerine şeytanlar kavimlerine dönmüşler. Kavimleri, onlara:
“Size neler oldu?” diye sormuşlar. Şeytanlar:
“Gökten haber alma ile aramıza engel girdi ve üzerimize gök taşları gönderildi' diye cevap vermişler. Kavimleri:
“Bu, mutlaka yeni ortaya çıkmış bir şeyden dolayı olmalı. Siz hemen yüzünün doğusunu ve batısını gidip dolaşır. Sizin ile gökten haber alma sına giren şeyin ne olduğuna bakın!” demişler.
Şeytanlar da yeryüzünün doğusunu ve batısını dolaşmaya gitmişler. Necd bölnin denize bakan Tihâme taraflarını tutan grup, Ukâz panayırına gitmekte olan peygamber (s.a.v.) Mekke ile Medine arasında bulunan Nahle denilen yerde sabilerine sabah namazını kıldırırken onun yanma uğramışlar. Cinler Kur'ân'ı işitince u dinleyip birbirlerine:
“Gökten haber almamıza engel olan işte budur” demişler. Daha sonra kavinlerine dönüp;
“Ey kavmimiz! Biz doğru yolu gösteren şaşılacak bir kıraat dinledik. Ve ona iman ettik, bundan sonra Rabbimize asla hiç bir şeyi ortak koşmayaığız” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah, Peygamberi Muhammed (s.a.v.)’e:
“De ki: Bana cinlerden bir kısmının okuduğu Kur'ân'ı dinledikleri vahyolunda” [549][549] ayetini indirdi. [550][550]

Açıklama:

Hadis, Peygamber (s.a.v.)’in cinleri görmediğini, onlara Kur'ânı Kerîm okumadığını haber vermektedir. Bundan sonraki hadiste ise Resulullah (s.a.v.)'in cinlerin yanına gittiği ve nlara Kur'ân okuduğu bildiriliyor, onun için ulemâ vakanın iki defa cereyan ettiğini söylerer. Abdullah İbn Abbâs'ın rivayeti İslârniyetin ilk zamanlarına aittir. Bu rivayete göre îesulullah (s.a.v.) cinleri görmemiş, onlara Kur'ân da okumamış; fakat cinler dolaşırken Nahle lenilen yerde ona tesadüf

ederek okuduğu Kur'ân'ı kendiliklerinden dinlemişler ve iman Emişlerdir. Peygamber (s.a.v.) cinlerin kendisini dinlediklerini vahy ile mi bildiği, yoksa sonradan mı öğrendiği konusu müfessirler arasında ihtilaflı bir meseledir.

348- Âmir'den rivayet edilmiştir:
“Alkame'ye sordum: Abdullah İbn Mes'ud, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte cin gecesinde bulundu mu?” dedim. Alkame:
“Abdullah İbn Mes'ud'a ben de bu meseleyi sorup:
“Sizden birisi, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte cin gecesinde bulundu mu?” dedim. Abdullah İbn Mes'ud:
“Hayır, fakat bir gece biz Resulullah (s.a.v.) ile birlikte bulunduk. Birara onu kaybettik ve onu vadilerde, dağ yollarında aradık, acaba (cinler tarafından) uçuruldu mu, yoksa gizlice öldürüldü mü?” dedik. Böylece bir kavmin geceleyebileceği en kötü geceyi geçirdik. Sabahlayınca bir de baktık ki, Resulullah (s.a.v.) Hirâ tarafından çıka geldi. Ona:
“Ey Allah'ın resulü! Seni kaybettik, aradık, fakat bulamadık. Bu sebeple bir kavmin geceleyeceği en kötü geceyi geçirdik” dedik. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Bana, cinlerin dâvetcisi geldi. Onunla gittim de cinlere Kur'ân okudum” buyurdu. Bizi götürerek cinlerin izlerini ve ateşlerinin eserlerini bize gösterdi. Cinler, Resulullah (s.a.v.)'e azıklarını sormuşlardı. O da, (onlara):
“Elinize geçen üzerine besmele çekilmiş her kemik olabildiği kadar bol etli olarak sizindir. Her deve tezeği de hayvanlarınıza yemdir” buyurmuş. Daha sonra Resulullah (s.a.v.) bize dönerek:
“Artık siz bunlarla taharetlenmeyin! Çünkü onlar, (din) kardeşlerinizin yiyeceğidir” buyurdu. [551][551]

Açıklama:

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a) hadisinde bahsedilen bu olay, İslâmiyetin şöhret bulduğu zamanlarda olmuştur. Bir önceki Abdullah İbn Abbâs rivayeti ile Abdullah İbn Mes'ûd rivayeti arasında ne kadar zaman bulunduğunu Allah bilir.

Aynî'ye göre; Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, cin heyetinin gelmesi olayı, birkaç defa gerçekleşmiştir. Mekke'de, Medine'de ve diğer yerlerde. Bunların dördünde Abdullah İbn Mesud hazır bulunmuşur [552][552]

34- Öğle Namazı ile ikindi Namazında Kıraat

349- Ebu Katâde (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bize namaz kıldınrdı. Öğle namazı ile ikindi namazının ilk iki rekatında Fatiha süresiyle birlikte iki sure okurdu. Bazen ayeti bize işittirirdi. Öğle namazının ilk rekatını uzatır, ikinciyi kısaltırdı. Sabah namazında da öyle yapardı.” [553][553]

Açıklama:

Bu hadis-i şerif, öğle ikindi ve sabah namazlarında okunacak Kur'ân'ın miktarını ve mâhiyetini açıklamaktadır
“Fatihayla beraber iki sûre okurdu” sözüden maksat, “Birinci rekatta Fatihadan sonra bir sûre, ikinci rekatta da yine bir sûre olmak üzere ilk iki rekatte toplam iki sure okurdu” demektir. Bu ifâdeden aynı zamanda, namazda kısa bile olsa bir sûreyi tam olarak okumanın, uzun bir sûrenin bir bölümünü okumaktan daha faziletli olduğu anlaşıldığı gibi, sûre okumanın sadece birinci ve ikinci rekâtlara tahsis edildiği de anlaşılır.
“Bazen ayeti bize işittirirdi” ifadesinden maksat; gizli okunması gereken namazlarda isterse bile bile olsun Fatiha'dan veya sureden bir ayei sesli okumanın bir sakıncası olmadığını, bu durumun sehiv secdesini gerektirmediğini ifade etmektedir.
Öğle namazının ilk rekatını uzatır, ikinciyi kısaltırdı ifadesinden maksat ise Ebu Dâvud, Salat 124-125 (800)'de de geçtiği üzere, “Peygamber (s.a.v.) halkın cemaate yetişebilmesini sağlamak için birinci rekatı uzatırdı” şeklindeki hadiste açıklanmaktadır.

350- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) öğle namazının ilk iki rekatının her birinde otuzar ayet kadar, son iki rekatında ise on beşer ayet yada bunun yarısı kadar okurdu. ikindi namazının ilk iki rekatının her birinde on beşer

ayet kadar, son iki rekatta ise bunun yarısı kadar ayet okurdu.” 554[554]

Açıklama:

Bu hadîs, öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekatında ne kadar Kur'an okunacağını açıklamaktadır.
Ayrıca bu hadis, öğle ve ikindi namazlarının farzlarının üçüncü ve dördüncü rekatlarında da Kur'an okunduğunu göstermektedir. Hanefilere göre öğle ve ikindinin farz namazlarının üçüncü ve dördüncü rekatta Resulullah (s.a.v.)'in Kur'an okuması, bunun sünnet olduğunu belirmek için değil, caiz olduğunu gösermek içindir. Çünkü Resulullah (s.a.v.) öğle ve ikindi namazlarının son iki rekatında sadece Fatiha okurdu. Cabir b. Abdullah hadisi buna delildir “ 555[555]

351- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Kufeliler, Sa'd (b. Ebi Vakkas)'ı, Ömer İbnu'l-Hattâb'a şikayet ettiler. Kıldırdığı namfizı ile ilgili söz ettiler. Bunun üzerine Ömer, yanına gelmesi için ona haber gönderdi. Sa'd'da onun yanma geldi. Ömer, ona, Kufelilerin namaz meselesinden dolayı kendisini ayıpladıklarını söylemiş. Bunun üzerine Sa'd:
“Ben onlara Resulullah (s.a.v.)'in namazını kıldırıyorum. Onadan hiçbir şey eksiltmiyorum. ilk iki rekatı onlara uzunca tutuyorum. Son iki rekatta ise kısa kesiyorum” dedi. Bunun üzerine Ömer:
“Ey Ebu İshak! Senden zaten bu beklenir” dedi. 556[556]

Açıklama:

Sa'd b. Ebi Vakkas, Hz. Ömer döneminde Küfe validi idi. Kufeliler, Sa'd'ı çeşitli nedenlerle Hz. Ömer'e şikayet etmişlerdi. Şikayetleri içerisinde onun güya gaziler arasında ganimetleri eşi dağıtmadığı, ganimetlerden beşte birinin satışında bazı kişilere torpilde bulunduğu, çarşıya yakın bir yerde bina ettiği konağın çarşının gürültüsünün kendisini rahatsız etmemesi için tahtadan bir kapı yaptırdığı, ava merakı yüzünden savaşlara çıkmadığı gibi asılsın bir takım suçlamalar vardı. Hz. Ömer'in yaptırdığı denetleme sonucunda

konağa kapı yaptırma dışındaki iddialardan hiçbirisinin doğru olmadığı ortaya çıktı. Hz. Ömer, konağın kapısının derhal sökülerek yıkılmasını emretti.
Burada ise namazı uzatmasıyla ilgili şikayet dile getirilmektedir. Hz. Ömer, Sa'd'an ikna edici cevabı almıştı. Hz. Ömer'in "Senden zaten bu beklenir" şeklindeki ifadesi bunu göstermekedir.
Bu olay üzerine Sa'd kendi isteğiyle görevini bırakmıştır. Hz. Ömer, aynı göreve devam etmesi için Sa'd'a rica etmişse de Sa'd bu teklifi kabul etmemiştir.

352- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Doğrusu öğle namazı klınırdı da, bir kimse, Bakî kabristanlığına gider orada uygun bir yerde büyük abdestini yapar, sonra abdest alıp geri gelirdi. Resulullah (s.a.v.) ilk rekatı uzattığından dolayı bu müdde zarfında hâlâ ilk rekatta olurdu."[557][557]

Açıklama:

Bu hadis de, konuyla ilgili önceki hadisler gibi öğle namazının farzının birinci rekatının ne kadar uzun olduğunu göstermektedir.

35- Sabah Namazında Kıraat

353- Abdullah İbnu's-Sâib (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Peygamber (s.a.v.) Mekke'de bize Sabah namazını kıldırmiştı. "Mü'minun" suresini okumaya başladı. Musa ile Harun'un [558][558] yada İsa'nın isminin geçtiği yere [559][559] gelince Peygamber (s.a.v.)'i öksürük tuttu. Hemen rükuya vardı. Abdullah İbnu's-Sâib'de bu namazda hazır bulunmuştu. [560][560]

354- Amr b. Hureys (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Amr b. Hureys, Peygamber (s.a.v.)'i Sabah namazında;
"Karanlık bastığı zaman geceye yemin ederim ki!.." [561][561] ayetinin bulunduğu sureyi okurken işitmiştir. [562][562]

355- Kutbe b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Sabah namazı kılmıştım. Namazı, bize Resulullah (s.a.v.) kıldırdı. Namazda “Kâf, şanlı Kur'an'a yemin ederim ki!” 563[563] ayetinden, *“Uzamış hurmaları”* 564[564] ayetine kadar okudu. 565[565]

356- Simâk'tan rivayet edilmiştir:
“Câbir b. Semure'ye, Peygamber (s.a.v.)'in nasıl namaz kıldığını sordum. O da:
“Resulullah (s.a.v.) namazı hafif kıldırırdı. Bunların kıldırdığı namaz gibi uzun kıldırmazdı” dedi.
Ravi der ki: Câbir b. Semure, bana, Rssulullah (s.a.v.)'in Sabah namazında,
“Kâf, şanlı Kur'an'a yemin ederim ki!” 566[566] suresini ve onun benzerini okuduğunu haber vermiştir. 567[567]

357- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) Öğle namazında “Leyl” suresini, ikindi namazında da onun gibi bir sure, Sabah namazında ise bunlardan daha uzun bir sure okurdu. 568[568]

358- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) öğle namazında “A'lâ” suresini, Sabah namazında ondan daha uzun bir sure okurdu.” 569[569]

359- Ebu Berze el-Eslemî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) Sabah namazında altmış ile yüz ayet arası okurdu” 570[570]

360- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Annem Ümmü Fadl bintu'l-Hâris, bir defa beni, namazda “Mürselât” suresini okurken işitmişti. Namaz bitiminde bana:
“Yavrucuğum! Doğrusu bu sureyi okumanla bana şunu hatırlattın. Bu sure, Resulullah (s.a.v.)'in son defa Akşam namazında okuduğunu işittiğim suredir!” dedi. 571[571]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in son kıldığı namazın hangisi olduğu meselesi alimler arasında tartışma konusu olmuştur. Çünkü Buhârî'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiği hadiste, Resulullah (s.a.v.)'in son kıldığı namaz öğle namazıdır. Hadis alimleri bu iki hadisi şöyle uzlaştırmıştır:
Hz. Aişe'nin rivayet ettiği hadis mescitte, Ümmü Fadl'ın rivayet ettiği hadis ise evinde imam olarak kıldığı son namazdır. Nesâîde geçen bu hadis, bu görüşü desteklemektedir.

361- Cübeyr b. Mut'im (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.)'i, Akşam namazında "Tûr" suresini okurken işittim." [572][572]

Açıklama:

Bu hadisler; sabah, öğle, ikindi ve akşam namazında Kur'an'dan hangi sureleri yada ne kadar ayet okuduğunu bildirmektedir.
Abdullah İbnu's-Sâib hadisinde; Öksürük sebebiyle okumanın kesilebileceği, yine surenin bir kısmını okumanın caiz olduğu belirtilmektedir.
Ümmü Fadl hadisinde ise Resulullah (s.a.v.)'in en son kıldığı namaz, Akşam namazı olduğu ifade edilmektedir. Halbuki Hz. Aişe hadisinde bunun öğle namazı olduğu bildirilmiştir. Alimler bu iki rivayetin arasını; Hz. Âişe'nin rivayet ettiği namaz mescitte ve Ümmü Fadl'ın rivayet ettiği ise evinde imam olarak kıldığı son namaz şeklinde yorumlanmıştır.
Cübeyr b. Mut'im hadisinde ise Resulullah (s.a.v.)'in Akşam namazında "Tûr" suresini okuduğu belirtilmektedir.
Uzun ve kısa surelerin neler olduğu mezhep imamlan arasında İhtilaflıdır.
Şafiilere göre uzun sureler "Hucurâf"tan "Nebe"ye kadar, orta sureler "Nebe"den "Duha"ya kadar, kısa sureler ise "Duha"dan Kur'an'ın sonuna kadar olanlardır.
Hanefilere göre ise uzun sureler "Hucurâf"tan "Burûc"a kadar, orta sureler "Burûc"tan Beyyine"ye kadar, kısa olanlar ise "Beyyine"den

Kur'an'ın sonuna kadar olan surelerdir.
Bütün bu rivayetlerden anlaşılıyor ki; Resulullah (s.a.v.), kıldırdığı namazı, müminlerin hallerine göre kıldırmış, onlar da namazı uzun kılma arzusu hissederse uzun kıldırır, kendisinin yada cemaatin bir özrü bulunursa namazı kısa tutarmış. Çünkü Resulullah (s.a.v.)'in örneğin;
Akşam namazında “Kafirun” suresi ile “Mas” suresi okuduğu, yine “Zilzal”, “Adiyât” ile “Nasr” surelerini okuduğu, Akşam ile Yatsı da “Leyl” ile “Duba”, Öğle de “A'lâ” ile “Asr” surelerini okuduğu bildirilmiştir.
Bütün bunlar, namazın duruma göre kılınacağını göstermektedir. Zaten Hanefilere.ğore de cemaat ağır gelmeyeceğini bilirse imamın kıraati uzatması sünnettir. Ağır geleceğini bildiği halde uzatması mekruh olur.

36- Yatsı Namazında Kıraat

362- Berâ İbn Azib (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'i Yatsı namazında iki rekatın birinde “Tîn” suresi okurken dinledim. Ses bakımından ondan daha güzel olan bir kimseyi dinlemiş değilim!” [573][573]

Açıklama:

Bir rivayette bu namaz seferde kılınmıştır. [574][574] Bunun için Resulullah (s.a.v.) kısa surelerden birisini okumuştur. Seferi olmadığı durumlarda ise Yatsı namazında “Şems”, “Leyl” ve “İnşikâk” gibi sureleri okuduğu rivayet edilmiştir.
Zaruret olmadıkça Yatsı namazında orta sureleri okumak sünnettir. Çünkü Yatsı namazı, dinlenme ve uyku zamanına tesadüf eden bir namazdır. Onu fazla uzatmaya cemaatin tahammülü olmayabilir. Akşam namazında olduğu gibi hafif kıldırmaya dahi bir sebep bulunmadığından onda bile orta sureler okumak sünnet olmuştur.

363- Câbir (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Muâz b. Cebel el-Ensârî, arkadaşlarına yası namazını kıldırmıştı. Fakat onlara kıraai onlara uzun tuttu. Bunun üzerine bizden bir kimse, cemaattan ayrılarak namazı yanız başına kıldı. Onun bu yaptığını Muaz haber alınca:
“O adam, münafıktır” dedi.
Bu söz, o adamın kulağına ulaştı. Bunun üzerine adam, Resulullah (s.a.v.)'in yanına girip Muâz'ın kendisi hakkında söylediği sözü ona anlattı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), Muâz'z:
“Ey Muâz! Sen fitneci mi olmak istersin? Cemaata imam olduğun zaman “Şems” ile “A'lâ” ve “Alak” ile “Leyl” surelerini oku!” buyurdu. 575[575]

Açıklama:

Bir rivayette Muâz, sahabilere “Bakara” suresini okumuştu. 576[576]
Muâz'ın arkasında namazını bozan zatın kim olduğu ve namazını bozup bozmadığı ihtilaflıdır. Bazı rivayetlerde bu zatın Hazm b. Ebi Ka'b, bazısında Haram b. Milhân ve daha başka isim söyleyenler de olmuştur.
Bu kişi namazda sonra hurma bahçesini sulamak niyetindeymiş, bu sebeple de namazda ayrılarak yalnız başına namaz kılıp bahçesine gitmiştir.
Bazıları da namazda çıkan kimsenin namazını bozmadan saftan çıkarak aynı namazı kendi kendine tamamladığı söylemişlerse de Müslim, Salat 178'de geçtiği üzere bu kişi namazdan selam vererek çıkmıştır.
Dolayısıyla cemaatin halini göz önüne alarak namazı hafif kıldırmak müstehabtır.
Cemaatle namaz kılınan bir mescitte tek başına namaz kılmak caizdir. Sadece cemaat sevabından mahrum kalınmış olunur.

364- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Muâz, Resulullah (s.a.v.)'Ie birlikte Yatsı namazını kılar, sonra kavminin mescidine gelip onlara da Yatsı namazını kıldırırdı.” 577[577]

Açıklama:

Bu hadis; Muâz'ın Yatsı namazını bir defa Resulullah (s.a.v.)'in arkasında cemaatle ve bir defa da kavmine imam olarak kıldırmaya devam ettiğini göstermektedir.
Bazıları bu hadisi delil getirerek Muâz'ın kavmine kıldırdığı namaz, Peygamber (s.a.v.)'in arkasında kıldırdığı namazın aynısı olduğunu belirtmişlerdir. Bazıları da aynı namaz değildir demişlerdir.
Tahâvî'ye göre ise Muâz'ın aynı namazı iki defa kılması, farzların ikişer defa kılındığı zamanlarda olmuştur. Çünkü İslam'ın ilk yıllarında bu yapılırdı. Tahâvî, bu görüşüne delil olarak Abdullah İbn Ömer'den "Bir namaz, günde iki defa kılınmaz" şeklinde bir hadis getirmiştir.
Buna göre Muâz'ın Resulullah (s.a.v.)'le birlikte kıldığı namaz kendisi için farz, kavmine kıldırdım namaz ise kendisine nafile olmaktadır.

37- İmamların Namaz Kıldırırken Namazı Hafif Tutmaları

365- Ebu Mes'ud el-Ensârî (r.a)'atn rivayet edilmiştir: "Bir adam, Resulullah (s.a.v.)'e gelip:
"Ben, filanca kimsenin bize namazı uzun kıldırması sebebiyle Sabah namazına gelemiyorum!" dedi.
"Ben, Peygamber (s.a.v.)'i öğüt verirken o günkü kızgınlığından daha şiddetli kızgınlığa sahip olduğunu görmedim.
Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
"Ey cemaat! Gerçekten içinizde (namazdan) nefret ettiren kimseler var. Bunda böyle hanginiz bir cemaata imam olursa namazı hafif kıldırsın! Çünkü arkasında büyük/yaşlı, zayıf ve ihtiyaç sahibi kimseler var!" buyurdu. [578][578]

366- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Sizden birisi bir cemaata imam olduğu zaman namazı hafif kıldırsın! Çünkü onların içinde küçük, büyük/yaşlı, zayıf ve hasta kimseler vardır. Yalnız başına namaz kıldığı zaman namazını istediği kadar uzatsın." [579][579]

Açıklama:

Burada Peygamber (s.a.v.)'e şikayete gelen zatın kim olduğu ve kimden şikayet ettiği bildirilmemiştir. Şikayet edilen ile ilgili bazı İsimler ileri sürülmüşse bu kesin değildir.
Resulullah (s.a.v.)'in özellikle namazı uzun tutan kimseye değil de bütün cemaata hitaben:
“Ey cemaat! Gerçekten içinizde (namazdan) nefret ettiren kimseler var” buyurması, kızmasına rağmen onun ne kadar nezaketli ve lütuf sahibi birisi olduğuna delildir. Çünkü o, cemaat içerisinde hiç kimseyi utandırmamak için hep bu yolu takip etmiştir.
Bu tür hadisler; İmamın, namazın farz, vacip ve sünnetine zarar vermemek koşuluyla hafif kıldırması gerektiğini, yalnız başına kıldığı zaman ise uzatmaya tahammülü bulunan kimsenin kıraat, rüku, secde ve teşehhüd gibi rükunlan istediği kadar uzatmakta serbest olduğunu belirtmektedir.
Sahabeden Enes b. Mâlik, Zübeyr b. Avam, Ammâr b. Yâsir, Ebu Hureyre hep namazı hafif kıldırırlarmış. Sa'd b. Ebi Vakks'ta, namazı mescitte kıldırdığı zaman rüku ve secdeyi hafif tutajr, evinde kıldığı zaman ise bu ikisi ve bütün namazı uzun tutarmış.
Ayrıca burada; imamın adeti namazı çok uzun tutmak olduğu takdirde olduğu bilinirse onun arkasında namaz kılmamanın caiz olduğu, müslüman bir kimsenin diğer müslümanların hoşuna gitmeyen bir davranış sergilediğinde onu uygun bir biçimde uyarmanın caiz olduğu, cemaat razı olmadığı zaman namazı uzun kıldıran imamı sözle uyarmanın caiz olduğu hükmü ortaya çıkmakadır.

367- Osman b. Ebî'l-Âs es-Sekâfî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.v.), kendisine:
"Kavmine imam ol!" buyurmuştu. Osman der ki:
"Ey Allah'ın resulü! Ben kendimde bir şey hissediyorum" dedim. Resullah (s.a.v.):
"Yaklaş!" buyurup beni huzuruna oturttu. Sonra avucunu göğsüme, iki kişinin arasına koydu. Sonra da bana:
"Dön!" buyurdu. Bu defa avucunu sırtıma, iki küreğimin arasına koydu, sonra:
"Kavmine İmam ol! Her kim bir kavme imam olursa namazı hafif kılsın! Çünkü içlerinde yaşlı olanlar, hasta olanlar, zayıf olanlar ve hacet saleri vardır. Sizden birisi namazını yalnız başına kıl(mak iste)diği zaman ! nasıl isterse öyle kılsın" buyurdu. [580][580]

368- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Peygamber (s.a.v.) namazı kısa tutar, fakat rükunlarını tam yapardı." [581][581]

369- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Ben, Resulullah (s.a.v.)'den daha hafif ve ondan daha tamam namaz kıldıran hiçbir imamın arkasında namaz kılmadım." [582][582]

370- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Bazen namazı uzun kıldırmak niyetiyle namaza başlarım. Fakat bir çocuğun ağlayışını duyunca, annesinin ona karşı gösterdiği fazla (şefkat ve) üzüntüden dolayı kısa bîr sure okumak suretiyle namazı hafif kıldırıyorum." [583][583]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in çocuğun ağlaması sebebiyle namazı hafif kıldırması, kıraati kısa tutmak suretiyle olmuştur. Yoksa rüku ve secdeyi kısa tutması şeklinde olmamıştır. Bu da. Resulullah (s.a.v.)'in sahabilerine karşı ne kadar merhametli ve şefkatli davrandığını,

böylesi durumiarda onlan sıkıntıya sokacak davranışlardan şiddetle kaçındığını göstermektedir. Bu, onun alemlere rahmet olarak gönderilmesinin bir sonucuydu.
Ayrıca burada çocukların mescide götürülmesinin caiz olduğu ve kadınların arka safta olmak kaydoyla erkeklerle birlikte cemaatle namaz kılmalarının caiz olduğunu bildirmektedir.

38- Namazın Rukunlarını Tam Yapmak Ve Namazı Tam Kılmak

371- Berâ İbn Azib (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Muhammed (s.a.v.)'le birlikte kılınan namazı dikkatlice (şöyle) izledim: Onun kıyamını (=ayakta durmasını), sonra rükuya varmasını, sonra rükudan doğrulmasını, sonra secdeye varmasını, sonra iki secde arasında oturmasını, sonra tekrar secdeye varmasını, sonra selam vermek ile kalkıp gitme arasındaki oturuşunu takriben birbirine eşit buldum." [584][584]

Açıklama:

Bu hadiste, kıraat ve teşehhüdün hafif ve rüku ile secde ve bu ikisinden doğrulurken rükunlan yerli yerinde olacak kadar durmayı uzunca tutmaya delildir.
"Takriben birbirine eşit buldum" ifadesi; namazdaki fiillerin diğerlerinden biraz daha uzun olduğunu gösterir. Bu, kıyam haline mahsus olduğu gibi teşehhüd haline de mahsus olabilir.
"Selam vermek ile kalkıp gitme arasındaki oturuşunu takriben birbirine eşit buldum" ifadesi ise Resulullah (s.a.v.)'in namazda İken selam verdikten sonra orada bir müddet oturduğuna delildir.

372- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Ben, tamam olmak kaydıyla Resulullah (s.a.v.)'den daha kısa namaz kıldıran bir kimsenin arkasında namaz kılmadım. Resulullah (s.a.v.)'in namazı (fiilleri itibariyle) birbirine yakındı. Ebu Bekr'in namazı da, fiilleri itibariyle birbirine yakındı. Ömer halife olunca sabah namazını uzattı.

Resulullah (s.a.v.) “Semiallahu limen hamiden” Allah kendisine hamd edeni işitir dediği zaman, biz: 'Galiba vehmetti' diyecek kadar ayakta durur, sonra secde eder, iki secde arasında ise yine biz:

“Galiba vehmetti” diyecek kadar otururdu.” [585][585]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in kıyam ile oturma hali dışındaki namaz fiilleri takriben birbirine eşitti. İbn Battal'a göre ise bu özellik cemaatie kılınan namazın en mükemmel şeklidir. Yalnız kılan ise rüku ve secdede kıyamdakinden kat kat fazla olabilir.
Rükuda doğrulmanın uzun mu, yoksa kısa mı bir rükün olduğu ihtilaflıdır. iki secde arasında bir müddet durmak müstehabtır.
“Vehmetti” kelimesi, “Terk etti” yada “Yanıldı” anlamlarına gelmektedir. Bu kelime, “Terk etti” manasına alınırsa o zaman hadisin manası: “Galiba secdeyi terketti. Tekrar kıyama döndü derdik” şeklinde olur. “Yanıldı” manasına alınırsa o zaman mana: “Galiba yanıldı” şeklinde olur.
Resulullah (s.a.v.) namazı yerine göre uzun ve yerine göre de kısa kıldırırdı. Yalnız namazı kısa kıldırırken, tadil ve erkanına riayet ederdi.

39- İmama Uyma Ve Rükudan Kalkıldığı Zaman Okunacak Dua

373- Berâ' İbn Azib (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Sahabiler, Resulullah (s.a.v.)'in arkasında namaz kılarlardı. Resulullah (s.a.v.) başım rükudan kaldırdığı zaman alnını yere koymadıkça hiç kimsenin belini eğîlttigini görmedim. Başını yere koyduğunda arkasındakiler de secde edip yere kapanırlardı.” [586][586]

Açıklama:

Bu hadiste; cemaatin namazın bütün fiillerinde imama uyması gerektiğini bildirmektedir. İmamın fiillerine uymak için cemaatin

namazda imama bakması caizdir. İmamın secdeye varmadan cemaatın secdeye gitmemesi sünnettir.

40- Namaz Kılan Kimsenin, Başını Rükudan Kaldırdığı Zaman Ne Okuyacağı Meselesi

374- Abdullah İbn Ebi Evfâ (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) belini rükudan doğrulttuğu zaman:
“Semiallâhu limen hamiden. Allahümme Rabbena leke'l-hamdu miru s-semâvâti ve mil'u'1-erdi ve mil'u mâ şi'te min şey'in ba'du, Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir. Allah’ım! Rabbimiz! Gökler ile yer dolusu ve onlardan başka dilediğin her şey dolusu hamd sadece Sana mahsustur” derdi. 587[587]

375- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) başmı rükudan doğrulttuğu zaman:
“Allahümme Rabbena leke'l-hamdu mil'u's-semâvâti ve mil'u'l-erdi vemâ beynehumâ ve mil'u mâ şi'te min şey'in ba'du ehle's-senâi ve'1-mecdi lâ mânia Hmâ e'tayte velâ mu'tî limâ mena'te velâ yenfeu zâ'1-ceddi minke'l-ceddu (=Allahım! Rabbimiz! Gökler ile yer dolusu ve ikisi arasındaki her şey dolusu, onlardan başka dilediğin her şey dolusu hamd sadece Sana mahsustur. Ey büyüklüğe ve övgüye layık olan Allahım! Senin verdiğine engel olacak hiçkimse yoktur. Senin vermediğini verecek hiç kimse de yoktur. Senin katında hiçbir varlık sahibine varlığı fayda verecek değildir” derdi. 588[588]

Açıklama:

Bu iki hadisle ilgili çeşitli varyantlar daha var. Bunların hepsi, Resulullah (s.a.v.)'in rükudan doğrulttuktan sonra okuduğu duayı göstermektedir.
Bir kulun söyleyeceği en layık sözün bu olması; kişinin, bütün işlerinde Allah'ı yetkili kılması, Allah'ın varlığını ve birliğini itirafı, hayrın, şerrin O'ndan geldiğini, kuvvet ve kudreti O'nun yarattığını, salih ameller peşinde koşmanın gerekliliğini içermektedir.

41- Rüku Ve Secde Sırasında Kuran Okumanın Yasak Olması

376- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) vefat etmeden önceki hastalık sırasında evinin perdesini açmıştı. İnsanlar, Ebu Bekr'in arkasında saf olmuşlardı. Bunu görünce:
“Ey insanlar! Doğrusu müslümanın göreceği yada ona gösterilecek salih rüyadan başka peygamberliğin müjdecilerinden hiçbirşey kalmamıştır.
Dikkat edin ki! Ben, rüku veya secde halinde Kur'an okumaktan nehy olundum. Rükuda, yüce Allah'ı ta'zim edin. Secde halinde ise dua etmeye çalışın. Çünkü secde halinde (iken yaptığınız) duanızın kabul olunması pek uygundur” buyurdu. [589][589]

377- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) vefat etmeden önceki hastalık sırasında evinin perdesini açtı. Vefatına neden olan bu hastalık sırasında başı sarılıydı. Üç defa:
“Allahım! Tebliğ ettim mi?” buyurdu. Daha sonra da:
“Doğrusu salih bir kulun göreceği yada kendisine gösterileceği rüyadan başka peygamberliğin müjdecilerinden hiçbir şey kalmamıştır” buyurdu. [590][590]

378. Hz. Ali (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) benî rüku ve secde sırasında Kur'an okumayı yasakladı.” [591][591]

Açıklama:

Bu hadisler, rüku ve secde sırasında Kur'an okumanın yasak olduğunu bildirmektedir. Sebebi ise kulun rüku ve secde halinde tevazulu bir hal almasından dolayıdır, Bunun için de bu iki durum, Kur'an'dan ayetler yerine zikir ve dua ile ilgili ifadelere tahsis edilmiştir.

“Kendisine gösterileceği rüyadan başka peygamberliğin müjdecilerinden hiçbir şey kalmamıştır” sözünden maksat; Resulullah (s.a.v.)'in vefatından sonra peygamberlik alametlerinin sona ereceğidir.
“Salih rüya”dan maksat ise mutlaka gerçek rüya değil uygun olan rüyadır. Çünkü sadık rüya, bazen acı verebilir. Halbuki müjde arzu edilen bir şey, meydana geldiği zaman yapılır. Böyle bir rüyanın müslümana özgü kılınması, müslümanın sadık rüya görmesi hususundaki hali Peygamber (s.a.v.)'in haline uyduğu içindir.

42- Rüku Ve Secde Sırasında Okunacak Dualar

379- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kulun Rabbine en yakın olduğu an, secdede bulunduğu haldir. Dolayısıyla (secde halindeyken) duayı çok yapın!” [592][592]

Açıklama:

Kulun Allah Teâlâ'ya yakın olmasından murad O'nun rahmetine ve affına yakın olması demektir. Çünkü tevâzuun en son haddi secde halinde gerçekleşmektedir. Secdede aynı zamanda kibrin ortadan kalkışı, nefsâniyetin kırılıp yok oluşu vardır. Çünkü nefis, sahibine hiçbir zaman böylesine bir tevâzuyu emretmediği gibi sahibinin bu şekilde tevazu ve mezellet göstermesine de tahammül edemez. Bu bakımdan kul secdeye varınca nefsine karşı koymuş ve ondan uzaklaşmış olur. Bilindiği gibi kul nefsinden uzaklaşınca Allah'a yaklaşır. İşte bunun içindir ki, Resulullah (s.a.v.), secdede iken duanın çokça yapılmasını tavsiye etmiştir.

380- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) secde halindeyken: “Allahümme'ğfirlî zenbî kullehu dikkehu ve cillehu ve evvelehu ve âhirahu ve alaniyetuhu ve sirrehu (=Allahım! Günahımın hepsini; küçüğünü büyüğünü, önünü-sonunu, açık olanını gizli olanını bana bağışla!” derdi. [593][593] . .

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in hiçbir günahı olmadığı halde bütün günahlarının azını çoğunu, önünü sonunu, açığın gizlisini dile getirmek suretiyle bütün bunlann bağışlanmasını dilemesi; onun kulluğundaki samimiyeti, yüce Allah'a muhtaç olduğunu itiraf ve ümmetine bu duayı öğretmek istemesiyle açıklanabilir.

381- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) rüku ve secde halindeyken:
“Subhâneke Allahümme Rabbena ve bihamdike Allahümme'ğfirlî Allahım! Sen yücesin! Rabbimiz! Seni hamdinle teşbih ederim. Allahım! Beni bağışla” derdi. Kur'an'a sarılıp onunla amel ederdi. 594[594]

Açıklama:

Peygamber (s.a.v.)'in mağfiret dilemesine gelince, bu dilek, tevazünün en mükemmel ifadesidir. Yüce Allah'ın emrine uymanın büyük bilincine varmak ve ümmeti için rehberlik nişanesidir.

382- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) vefatından önce:
“Subhânellâhi ve bihamdihi estağfirullâhe ve etûbu ileyh” Allah'ı hamdine bürünerek teşbih ederim, Allah'tan bağışlanma dilerim, O'na tevbe ede rim! sözlerini çok söylüyordu”. Ben:
“Ey Allah'ın resulü! Görüyorum ki: “Subhânellâhİ ve bi-hamdihi estağfirullâhe ve etûbu ileyh” Allah'ı, hamdine bürünerek teşbih ederim, Allah'ta bağışlanma dilerim, O'na tevbe ederim! sözlerini çok söylüyorsun” dedim. Reslullah (s.a.v.):
“Rabbim bana ümmetim hakkında bir alâmet göreceğimi haber verdi. B alameti gördüğüm de: “Subhânellâhİ ve bîhamdihi estağfirullâhe ve etûb ileyh” Allah'ı, hamdine bürünerek teşbih ederim, Allah'tan bağışlanma dilerin O'na tevbe ederim! sözlerini çok söyleyeceğim. İşte o alâmeti gördüm: Âlâm şudur: “İzâ câe nasrultâhi ve'1-fethu -bu fetih, Mekke'nin fethidir ve reyte'n-nâse yedhulûne fî dînillâhi efvâcen. Fe sebbih bi-hamdi rabbike ve' teğfirhu, innehu kâne

tevvâben” Allah'ın yardımıyla fetih yâni Mekke'nin fet geldiğinde, sende insanların takım takım Allah'ın dinine girdiklerini gördüğüne hemen Rabbinin hamdine bürünerek teşbih et ve ondan mağfiret dile! Çünkü tevbeleri çok kabul edicidir” 595[595] buyurdu..

383- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.)'i bir gece kaybettim. Kadınlarından birinin yanma gittiğini zannederek onu araştırdım, sonra döndüm. Bir de baktım ki, o rükûya yada secdeye varmış:
“Subhâneke ve bi-hamdike lâ ilahe illâ ente” “Seni hamdine bürünerek teşbih ederim, Senden başka hiç bir ilâh yoktur” diyor. Bunun üzerine ona:
“Annem-babam sana feda olsun! Ben ne hâl peşindeyim, sen ne hâldesin!” dedim. 596[596]

Açıklama:

“Seni hamdine bürünerek teşbih ederim” cümlesinin anlamı; “Rabbim! Seni kendi gücüm ve kudretimle değil, ancak bana verdiğin hidayet ve ihsanınla enzih ederim” demektir.

384- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'i bir gece yataktan kaybettim. Bunun üzerine onun nereye gittiğini araştırdım. Derken elim, secdegâhmda iken onun ayaklarının altına dokunuverdi. Ayakları dikilmiş vaziyette:
“Allahümme eûzu bi-ridâke min sehatike ve bi-muâfâtike min ukûbetike ve eûzu bi-ke minke lâ uhsî senâen aleyke ente kemâ esneyte alâ nefsike”
“Allah'ım senin gadabmdan senin rızana; Azâbındanda affına sığınırım! Hem senden sana sığınırım! Sana karşı övgüyü bitiremem! Sen kendini övdüğün gibisin!” diyordu.” 597[597]

Açıklama:

“Senden sana sığınırım” cümlesinin anlamı hususunda Hattâbî şöyle der:

“Bu sözde ince bir mana vardır. Şöyle ki: Resulullah (s.a.v.), yüce Allah'In gazabından yine O'nun rızasına, azabından affına sığınmıştır. Rıza ile gazab ve azab ile af, birbirine tekabül zıt kelimelerdir. Konu, zıddı olmayan Allah'a varınca aynı karşılığı şeklen devam ettirerek Allah'tan yine Allah'a sığınmışır. Bunun manası; O'na karşı yaptığı İbade ve övgülerde meydana gelen kusurlarından dolayı Af dilemekir.” 598[598]
Resulullah (s.a.v.)'in *“Sana karşı övgüyü bitiremem! Sen kendini övdüğün gibisin”* buyurması, acizliğini itiraf içindir. Yani Rabbim! Ben, Sana ne kadar övgüde bulunsam layık olduğun övgüyü Sana yapmaya gücüm yetmez” demektir.

Açıklama:

Bu hadis; kadının, evlenmesi haram olmayan erkeğin vücuduna değdiği zaman erkeğin abdestinin bozulmayacağına delil olarak getirilmiştir.

385- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) rüku ve secde sırasında: “Subbûh Kuddûs Rabbu'l-melâiketî ve'r-Rûhi (=Münezzehsin! Mukaddessin! Melekler ile rûhun Cebrail'in Rabbisin!” derdi. 599[599]

Açıklama:

“Subbûh” kelimesinin anlamı; yüce Allah'In kendisine layık olmayan şeylerle, ortaktan ve benzerden münezzeh olmasıdır
“Kuddûs” kelimesinin anlamı ise yüce Allah'ı kendisine layık olmayan her şeyden temizlenmim olmasıdır. Bazılarına göre “Kuddûs”ün anlamı, mübarektir.
“Rûh”tan maksat ise bazılanna göre büyük melektir. Bazılanna göre Cebraildir. Bazılarına göre ise meleklerin de göremedikleri bir takım mahluklardır.

43- Secdenin Fazileti Ve Secdeye Teşvik

386- Ma'dân b. Ebi Talha el-Ya'merî den rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) azatlısı Sevbân'a rastlamıştım. Ona:
“Bana bir amel haber ver ki, onu yaparsam Allah beni onun sebebiyle cennete koysun” dedim. Yada şöyle demiş:
“Allah katında en makbul amelî haber ver!” dedim. Sevbân sustu. Sonra ondan (aynı şeyi bir daha) istedim. Yine sustu. Sonra üçüncü defa (yine ondan aynı şeyi bir daha) istedim. Bunun üzerine Sevbân şunları söyledi:
“Ben, bu meseleyi, Resulullah (s.a.v.)'e sordum. O da:
“Allâha çok secde etmeye bak: Çünkü eğer sen Allah için bir secde yaparsan onun sayesinde Allah senin bir dereceni yükseltir ve onun sayesinde bir günâhını siler” buyurdu.
Ma'dân:
“Sonra Ebû'd-Derdâ'ya rastladım. Ona da aynı şeyi sordum. O da, bana; Sevbân'ın dediği gibi söyledi” dedi. [600][600]

Açıklama:

Bu hadis, çokça secde etmeye teşvik etmektedir. Buradaki secdeden maksat, namaz içindeki secdedir. Yani bol namaz kıl ki, bol secde edesin. Çok secdeye teşvikte bulunmanın sebesi, 376 nolu hadiste de geçtiği üzere, “Kulun Rabbine en yakın olduğu an, secdede bulunduğu haldir” hadisidir.
Kulun yaptığı her secdeye karşılık, Allah, onun mertebesini bir derece yükseltir, bir günahını siler ve ona bir sevab yazar.

387- Rebîa b. Ka'b el-Eslemî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'ie birükte gecelemekteydim. Ona, abdest suyunu ve bu anda ihtiyacı olan şeyleri getirdim. Bunun üzerine bana:
“Benden iste” buyurdu. Ben:
“Cennette senin yoldaşlığım istiyorum!” dedim. Resulullah (s.a.v.)
“Veya bundan başka bir şey istesen!” buyurdu. Ben de:
“Dileğim ancak budur” dedim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Öyleyse çok secde yapmak suretiyle nefsin lehine bana yardımcı ol!” uyurdu.[601][601]

Açıklama:

Burada geçen “Secde” kelimesiyle kast edilen, namazdır. Secdenin çokluğundan maksat; secdenin uzun olması değil, namazın ve ibadetin çok olmasıdır. Ancak nefsin gururunu kıran ve ıslah eden en etkili faktör secde olduğu için namaz yerine secde ifadesi zikredilmiştir. Çünkü cennetteki yüksek makamlara erişebilmek için nefsin ıslahı şarttır. Bu da, çok namaz kılıp, çok çok secdeye varmakla mümkündür. Nitekim “Nefsin için bana yardımcı ol” sözü, Cennette yüksek makamlara erişebilmek için nefis tezkiyesinin ve terbiyesinin ehemmiyetini en veciz bir şekilde ifâde etmekte ve “Çok secde etmek suretiyle” sözü de namazın ve secdenin nefis tezkiyesindeki ehemmiyetine dikkat çekmektedir.
Peygamber (s.a.v.) bir hadis-i şerifte secdenin önemini ifâde etmek için şöyle buyurmaktadır:
“Herhangi bir kul Allah için bir secde yaparsa, o secde sebebiyle Allah onun makamını bir derece yükseltir ve bir yanlış işini affeder.” [602][602]

Açıklama:

Rabia'nın cennette Peygamber (s.a.v.)'le beraber olmayı istemesi, aslında imkânsız olan bir şey değildir. Çünkü Cennette Peygamber (s.a.v.)'le birlikte olmayı İstemek her bakımdan ona denk olmayı İstemek değildir. Fakat yine de Cennette Peygamber (s.a.v.)'le beraber olmayı istemek ulaşılması çok zor olan bir makamı istemektir. İşte Rabi'a'nın “Cennette seninle beraber olmayı istiyorum” sözüne karşılık olarak, Peygamber (s.a.v.)'in *“Bundan başka birşey (istesen)?”* demesi, isteğin erişilmesi çok zor bir istek olduğunu ifade etmek içindir. Bazılarına göre ise, bu istek Cennette Peygamber (s.a.v.)'le her bakımdan denk olmayı istemek demektir. Bu ise imkânsızdır. Duada ise gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyleri istemek caiz değildir ve duanın âdabına aykırıdır.
Peygamber (s.a.v.):
“Bundan başka birşey istesen?” buyurmakla “Elde edilmesi mümkün olan birşey iste” demek istemişlerdir. Fakat gerçekte Rabia'nın böyle imkânsız bir talebte bulunduğu düşünülemeyeceği gibi Peygamber

(s.a.v.)'in de onun duasını böyle değerlendirmiş olması düşünülemez. Belki Rabia, ulaşılması çok zor bir makam istemiştir. Peygamber (s.a.v.)'de;
“Ben senin bu makama erişmen için dua edeceğim, sen de çok namaz kılarak bana yardımcı ol” demek istemiştir.
Hanefî alimlerinden Aliyyü'l-Kârî'nin ifadesine göre, böyle çok yüksek makamlara erişmesi için sâdece dua etmek kâfi değildir. Aynı zamanda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in duasına da ihtiyaç vardır. “Çok secde etmek suretiyle nefsin için bana yardımcı ol” sözünde bu mânâya işaret vardır.

44- Yedi Organ Üzerine Secde Etme, Namazda Saç ile Elbiseyi Toplamanın Ve Saçı Arkadan Topuz Şeklinde Bağlamanın Yasak Olması

388- Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben, yedi kemik; alın, burun, eller, dizler ve ayakların uçları üzerine secdeye etmeye ve namaz sırasında saç ile elbisemi toplamamaya emrolundum.” [603][603]

Açıklama:

Yedi kemik yada yedi organ; yüz, eller, dizler ile ayaklardır. Yedi organ üzerine secde etmek, Şafiî ile Hanbelilere göre farzdır. Ebu Hanîfe'ye, Mâlikilere ve fıkıh alimlerinin çoğunluğuna göre ise. sadece alın üzerine secde etmek farzdır. Diğer organlar üzerine secde etmek, sünnettir. Şafiî'nin bir görüşü de böyledir. Yalnız İbnu'l-Hümam'a göre ise eller, dizler ile ayaklar üzerine secde etmek vaciptir.
Namazda saçın ve elbisenin toplanması mekruhtur.

389- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Abdullah İbn Abbâs, Abdullah İbn Hâris'i başının saçı arkaya topuz yapılmış olduğu halde namaz kılarken görmüş, onu çözmeye kalkışmıştı. Abdullah İbn Haris namazı bitirince, Abdullah İbn Abbâs'ın yanına varıp ona:

“Benim başım senin ne işine yarıyor?” diye sordum. O da:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'i:
“Böyle bir kimsenin misali, kolları arkasına bağlı olarak namaz kılan kimsenin durumu gibidir” buyururken işittim” diye cevap verdi. 604[604]

Açıklama:

Bu hadis, saçı arkadan topuz şeklinde bağlı olarak namaz kılmanın mekruh olduğuna delildir. Kolları sıvalı, saçı topuz şeklinde tepesinde bağlı yada serpuşun altına kıvrılmış şekillerde namaz kılmak bütün alimlere göre tenzihen mekruhtur. Kişinin saçını namazda iken bağlaması namazı bozar.
İster namaz için, isterse başka bir maksatla saçını bîr yere toplayarak bağlamak yada saçı keçeleştirecek bir ilaç kullanmak suretiyle dağılmasına engel olmak alimlerin çoğuna göre mekruhtur.

45- Secdede İtidal, Avuçları Yere Koyma, Dirsekleri Yanlardan Kaldırma Ve Karnı Uyluklardan Kaldırma

390- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Secdede itidal üzere bulunun. Sizden hiçbirisi kollarını, köpeğin yayıldığı gibi yaymasın.” 605[605]

391- Berâ' İbn Âzib (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Secde ettiğin zaman avuçlarını yere koy ve dirseklerini kaldır.” 606[606]

Açıklama:

“Secdede itidal üzere bulunun” ifadesinden maksat; “Tamamen büzülerek kollarınızı yanlarınıza, karnınıza, uyluklarınıza bitiştirmediğiniz gibi kollarınızı da tamamen gerilerek köpeğin yaptığı gibi yere sermeyin. Aksine secde halinde ellerinizi yere koyarak dirseklerinizi kaldırın, iki taraftan kanat gibi açın, karnınızı da uyluklannızdan uzak tutun” demektir.

Alimlere göre; dirsekleri yerden kaldırarak koltukların altı görünecek derecede açmak müstehabtır. Bunun aksini yapan kimsenin namazı sahih olmakla birlikte tenzihen mekruhtur.
Bu şekilde namaz kılmak; kibirden uzak, tevazuya daha uygun, alın ile bumun yere secde etmelerine daha müsait ve tembel kimselerin haline benzemekten daha uzaktır. Çünkü kollarını yere sererek secde eden kimse, hadiste de belirtildiği üzere, köpeğin yere serilerek yatmasına benzer. Böyle bir kimsenin bu şekildeki hali, onun namaza önem vermediği intibanı gösterir.
Kolların bu şekilde yere serilerek köpeğin yatışına benzetilmesi; ümmetin bu davranıştan tiksinmesi ve böyle bir şeyden uzaklaşması içindir.

46- Secde Sırasında Kolların Ne Kadar Açılacağı Meselesi

392- Abdullah b. Mâlik İbn Buhayne (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) namaz kılarken (secdede) koltuk altındaki pazularının beyazlığı görünecek derecede kollarını açarmış.” [607][607]

393- Meymûne (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) secde ettiği zaman bir kuzu kollarının arasından geçmek istese geçebilirdi.” [608][608]

394- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Meymûne (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) secde ettiği zaman kollarım o kadar açardı ki, arkasından koltuklarının beyazlığı görünürdü. Oturduğu zaman da sol uyluğunun üzerine çökerdi.” [609][609]

Açıklama:

Hadisler, secde halinde kolları açarak karnın kasıklardan ayrılması gerektiğini belirtmektedir.
Ebu Nuaym'a göre Peygamber (s.a.v.)'in koltuk altlarının beyaz olması peygamberliğinin alametlerindendir.

395- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir;
“Resulullah namaza tekbirle, kırâata da Fatiha'yı okumakla başlardı. Rükûya vardığı zaman başını, ne yukarıya diker ve ne de aşağıya eğer, ikisinin arasında tutardı. Başım rükûdan kaldırdığı zaman, iyice doğrulmadıkça secdeye gitmezdi. Başını secdeden kaldırdığı zaman dahi iyice doğrulup oturmadıkça ikinci secdeye gitmezdi. Her iki rekât sonunda Tahİyyât duasını okurdu. Sol ayağını yere döşer, sağ ayağını da dikerdi. Şeytan oturuşunu yasaklar; insanın vahşi hayvanlar gibi ellerini yere yayarak oturmasını da yasak eder, namazı selâm vererek bitirirdi.” [610][610]

Açıklama:

Namaza tekbirle başlanır. Yalnız tekbir manasını ifade eden başka kelimelerle namaza başlamanın caiz olup olmadığı meselesi ihtilaflıdır.
Bu hadis, Besmele'nin fatihadan olmadığını söyleyenlerin delillerindendir.
Rükuda sünnet oîan, sırt ile başın bir hizada bulunmasıdır.Rükudan doğrulduktan sonra ve diğer yerlerde ta'dili erkan vaciptir.
Yine bu hadis, namazda sol ayağın yere döşenerek üzerine oturulması ve sağ ayağın dikilmesi gerektiğini ileri süren Ebu Hanife'nin delillerindendir.
Yine bu hadis, selam vermenin vacip olduğuna delalet etmektedir.
“Şeytan oturuşu” ifadesinden maksat, köpek gibi oturuştur. Bununla kastedilen de; yere oturarak köpekler gibi dizlerini dikmek ve iki taraftan elleriyle yere dayanmaktır.

47- Namaz Kılan Kimsenin Sutresı

396- Talha b. Ubeydullah (r.a)'dan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sizden birisi önüne 'semerin arka kaşı' gibi bir şey koyduğu zaman (ona doğru) namazını kılsın, öte yanından geçenlere aldırış etmesin.” [611][611]

397- Abdullah İbn Ömer (r.anhürnâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bayram günü (namaza) çıktığında mızrağın/kargının getirilmesini emrederdi. Bu mızrak/kargı, onun önüne dikilir, o da ona doğru namaz kılardı. Cemaat da, arkasında dururdu. Resulullah (s.a.v.) bunu yolculukta da yapardı. Emirlerin bayram namazlarında mızrak/kargı taşıması buradan kalmıştır.” [612][612]

398- Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) mızrağı yere dikip ona doğru namaz kılardı.”

399- Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.v.) devesine doğru namaz kılardı.[613][613]

400- Ebu Cuhayfe (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.), Mekke'de Ebtah denilen yerde kızıl sahtiyandan yapılmıse, önünden geçilmesini engel olmakla yükümlüdür. Fakat namaz esnasında önünden geçen kimseye müdahale etme hakkının oluşması için sütre olma niteliği taşıyan bir nesnenin önüne konulmuş olması lazımdır.” [614][614]

Açıklama:

Ebu Dâvud, Salât 107 (700)'de geçtiği üzere; namaz kılmakta olan kimse, önünden geçen kimse kendisine yakınsa ona eliyle engel olur, uzaksa işaretle yada “Subhanellah” diyerek sesini yükseltmekle engel olur.
Hanefi alimlerine göre; efdal olan, namaz kılan kimsenin, önünden geçen kimseye müdahale etmemesidir. Çünkü müdahalede bulunan kimsenin dikkati, daha da dağılacaktır.
İmam Mâlik, İmam Şafiî ve Ebu Hanîfe'ye, selef ve halef imamlarının cumhuruna göre namaz kılmakta olan kimsenin önünden köpek, kadın, eşek ve daha başka bir şeyin geçmesiyle namaz bozulmaz. Bu konudaki görüşlerinin delili, Ebu Dâvud, Salât 114 (720)'de geçen *“Kişinin namazını hiçbir şey bozmaz”* hadisi ile konumuzla alakalı

Abdullah İbn Abbâs-rın, Veda hacemda bir eşek üzerinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Mina'da cemaate namaz kıldırırken önlerinden geçmesine rağmen bir tepki göstermemeleri ile ilgili hadistir. Aynca bu tür varlıkların namazı bozmaları, namaz kılan kimsenin dikkatinin dağılmasından dolayı namaz kılan kimsenin huşu'suna engel teşkil etmelerinden kinayedir. Çünkü namaz kılan kimse. Önünden bu tür varlıkların geçmesiyle dikkati dağıldığından namazdan elde edeceği sevabı azalmaktadır.
Peygamber (s.a.v.)'in ona bir şey demesi, namazın bozulmadığını göstermektedir.
Eşek, köpek, domuzun; namaz kılmakta oları kimsenin dikkatini dağıtması, yaratılışlarındaki fevkalade dikkat çekici özelliklerle ilgilidir.
Kadının dikkat dağıtması ise; onun cinsel cazibesi, ve erkekler için zaaf kaynağı olmasıyla ilgilidir. Namazda gaye; ibadet olması ve Allah'a bağlılık olması hasebiyle kadının, namaz kılan kimsenin önünden geçmesiyle, namaz kılan kimsede olması gereken bu durumlar ile kadın sevgisiyle kanşırsa o zaman namazın hikmetinin ortadan kalkacağı bilinen bir durumdur. İşte burada kadının zikredilmesinin nedeni budur.

Mina:

Mekke ile Arafat arasında, ikisini birbirine bağlayan yol üzerinde bir yerdir. Burası birinci ve ikinci Akabe bey'atlarında Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Medineliler arasındaki görüşmenin gerçekleştiği yerdir. Kuzeyinde Sabir dağı bulunmaktadır. Akabe Cemresi ile Muhassir Vadisi arasında kalan yere Mina denilir.

48- Namaz Kılan Kimsenin, Önünden Geçen Kimseyi Engellemesi

402- İbn Hilâl'dan rivayet edilmiştir:
“Bir defasında bir arkadaşımla beraber bir hadisi müzâkere ederken birden Ebû Salih es-Semmân:
“Ben, Ebû Saîd'den işittiğimi ve gördüğümü sana söyleyeyim” deyip şunu anlattı:

“Ben, Ebû Saîd'le beraber bulunduğum bir sırada Ebû Saîd, Cum'â günü, kendisini insanlardan koruyacak bir şeye karşı namaz kılıyordu. Derken Ebî Muayt oğullan oymağından genç bir kimse çıkagelip Ebû Saîd’in önünden geçmek istedi. Ebû Saîd onun göğsüne dokunarak kendisini uzaklaştırdı. Genç adam etrafına bakındı. Fakat Ebû Saîd'in önünden başka geçecek yer bulamadı. Bunun üzerine yine oradan geçmeye kalkıştı. Ebû Saîd onun göğsüne ilk defâkinden daha şiddetli vurarak kendisini uzaklaştırdı. Bu defa o adam, Ebû Saîd'in karşısına dikilip ona sövdü, sonra cemâati sıkıştırarak çıktı gitti ve Medine valisi Mervân'm yanma girerek Ebû Saîd'den gördüğü davranışı ona şikâyet etti: Sonra Ebû Saîd'de, Mervân'm yanma girdi.” Mervân ona:
“Şu kardeşin oğluyla ne alıp veremiyorsun? Baksana, seni şikâyete gelmiş?” dedi. O zaman Ebû Saîd:
“Ben, Resûlüllah (s.a.v.)'i:
“Sizden birisi kendisini insanlardan koruyacak bir şeye karşı namaza durup sonra da Önünden biri geçmek isterse onu göğsüne dokunarak uzak-laştırsın. Dinlemezse onunla dövüşsün. Çünkü o, ancak bir şeytandır” buyururken işittim” dedi. [615][615]

Açıklama:

Namaz kılan kimsenin, önünden geçen kimseyi uzaklaştırmasının vacip mi, yoksa mendup mu oîduğu konusunda ihtilaf vardır.
İbn Battal der ki:
“Alimlere göre namaz kılan kimsenin, önünden geçeni uzaklaştırması sütreye karşı kıldığı zamandır. Sütresiz kılarsa hiçbir tasarrufta bulunamaz. Çünkü o yerden geçmek herkese mubahtır. Dolayısıyla oradan geçeni engel olmaya hak kazanması için bir delil lazımdır. O da, sütredir.”
Buna, Ebu Hureyre'den gelen;
“Sizden birisi namaz kıldığı zaman önüne bir şey koysun, hiçbir şey bulamazsa bîr sopa diksin. Sopa da yoksa önüne bir çizgi çizsin. Bundan sonra önünden ne geçerse geçsin ona zarar vermez” [616][616] hadisi ile 398 nolu hadis delil olarak getirilmiştir.

Kadı İyâz'a göre silahla yada önden geçen kişinin ölümüne sebep olacak bir aletle müdahalede bulunmanın caiz olmadığına ve tehlikeli olmayan bir müdahale sonucu ölen bir kimse için kısas gelmediğine dair alimlerin görüş birliği vardır.
Namaz kılan kimsenin önünden geçen kimseyle mücadele etmedeki sebebin ne olduğu konusunda iki görüş vardır;
1- Namaz kılan kimsenin önünü kesen kimseyi, günahtan alıkoymak.
2- Bu kişinin namaza zarar vermesini önlemek.[617][617]
Hanefi alimlerine göre efdaİ olan, namaz kılanın, önünden geçene müdahale etmemesidir. Kasani, “Bedayi” adlı eserinde konuyla ilgili olarak “*Doğrusu namazda ancak namazla ilgili fiillerle meşgul olunur*” hadisini buna delil olarak getirir. Kavga ve mücadele, namazla ilgili bir hareket olmadığına göre bu fiillerle meşgul olmak doğru ve caiz değildir. Konumuzla ilgili Ebu Said hadisini de; namaz kılanın önünden geçene engel olmak bir görev değil aksine bir izindir. Engel olmamak ise daha faziletlidir. Çünkü engel olma hareketi namazın dışında bir harekettir şeklinde yorumlamışlardır.

403- Büsr b. Saîd'den rivayet edilmiştir:
“Zeyd b. Hâlid el-Cühenî, namaz kılanın önünden geçen kimse hakkında Resulullah (s.a.v.)'den ne işittiğini sormak üzere Büsr'ü, Ebu Cuheym'e göndermişti. Bunun üzerine Ebu Cuheym şunları söylemişti: Resulullah:
“Namaz kılanın önünden geçen kimse, ne kadar günah işlediğini bilseydi, kırk beklemeyi, namaz kılanın önünden geçmekten daha hayırlı” bulurdu.
Ebu'n-Nadr:
“Zeyd b. Hâlid'in kırk gün mü, kırk ay mı, yoksa kırk yıl mı? Dediğini bilemiyorum” dedi. [618][618]

Açıklama:

Namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek, çok çirkin bir iştir. Bunu yapan kimse günahkar olur. Namaz kılan kimse, namazını, ister tek başına ister imama uyarak kılıyor olsun önünden geçmek

isteyen kimseye engel olmalıdır. Bunun nedeni, namaz kılan kimsenin zihnini bozmak ve huşu'sunu bozmaktır.
Geçilmesi mekruh olan yerin mikdarı, bazılarına göre; secde yeri, bazılarına göre ise iki yada üç saf, bazılarına göre ise üç arşın, bazılarına göre ise beş arşın, bazılarına göre ise kırk arşındır.

49- Namaz Kılan Kimsenin Sütreye Yakın Durması

404- Sehl b. Sad es-Sâidî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'in namaz kıldığı yer ile duvar arasında bir koyun geçecek kadar yer vardı.” [619][619]
Resulullah (s.a.v.) minberin yanı başına durarak cemaata imam oluyordu. Çünkü Mescidi Nebevî'de mihrab yoktu. Minber ile kıble duvarının arasında da koyun geçecek kadar bir aralık vardı. Bunun sebebi de ilk safta olanların birbirlerini görebilmeleridir.

405- Seleme İbnu'1-Ekva' (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Seleme, mescitte Mushaf-ı Şerifin konduğu yeri araştırıp orada namaz kılardı. Resulullah (s.a.v.)'in de bu yeri araştırdığını söyledi. Söz konusu yer, minber ile kıble arasında bir koyun geçecek kadar bir yerdi.” [620][620]

Açıklama:

Burada ise Resulullah (s.a.v.)'in mescidinde mushafın konulmasına mahsus bir yer vardı. Bu yer, bir rivayete göre mescitteki bir direğin yanındaydı. Bu direk, “Muhacirler direği” adıyla bilinmekteydi. Çünkü muhacirler bu direğinde toplanırlardı.
Buna göre imamın sütreye yakın durması müstehabtır.
Bazıları, imam ile sütre arasındaki mesafeyi bir kanş ve bazıları ise üç arşın diye belirtmişlerdir.

50- Namaz Kılan Kimsenin Önüne, Enine Doğru Yatmak

406- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:

“Peygamber (s.a.v.) geceleyin namaz kılardı. Ben de, onun ile kıble arasında cenaze gibi enine doğru uzanmış bir vaziyette bulunurdum” [621][621]

407- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Aîşe'nin yanında; köpek, eşek ve kadın, namaz kılan kimsenin önünden geçerse namazı bozar denildi. Bunun üzerine Aişe:
“Bizi, eşek ve köpeklerle bir tuttunuz. Vallahi, ben, Peygamber (s.a.v.)'i namaz kılarken gördüm. Ben de, Peygamber (s.a.v.) ile kıble arasındaki yatağın üzerinde uzanmış bir vaziyetteydim. Bu sırada hacetim gelirdi, karşısına oturup da ona eziyet vermekten çekindiğim için ayaklarının yanından sıyrılıp geçerdim” dedi.” [622][622]

408- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'în huzurunda ayaklarım kıblesine doğru gelecek şekilde uyurdum. Secde ettiği zaman beni dürter, ben de ayaklarımı çekerdim. O, secdeden kalktığı zaman ayaklarımı (yine onun kıblesine doğru) uzatırdım. O zaman evlerde henüz kandiller yoktu.” [623][623]

Açıklama:

Bu hadislerde görüldüğü üzere; erkek kadına karşı namaz kılabilir. Kadının, erkeğin karşısında bulunması namazını bozmaz.

409- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Meymûne (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) namaz kılardı. Ben de hayızh/ay hali olduğum halde onun hizasında bulunurdum. Çok defa secde ettiği zaman elbisesi bana değerdi.” [624][624]

410- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) geceleyin namaz kılardı. Ben de hayızh/ay hali olduğum halde üzerimde bir dikişi olmayan bir elbiseyle onun yanı

başında dururdum. Bu elbisenin bir kısmı, yanıbaşında onun üzerinde bulunurdu.” 625[625]

Açıklama:

Bu hadisler, hayızh kadının vücudunun temiz olduğunu, onunla bir arada bulunmanın caiz olduğunu, namaz kılan bir kimsenin elbisesine kadının dokunması onun namazına zarar vermediğini ve hayızlı kadının elbisesinin temiz olduğunu göstermektedir.

51- Bir Tek Elbise İçerisinde Namaz Kılma

411-Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir kimse, Resulullah (s.a.v.)'e; bir tek elbise İçerisinde namaz kılmanın hüknünü sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Herbirinizin ikişer elbisesi var mı?” buyurdu.” 626[626]

412- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buryurmaktadır:
“Sizden birisi, iki omzunda bir şey yokken, bir tek elbise içerisinde namaz kılamaz.” 627[627]

413- Ömer b. Ebi Seleme (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.u)'i Ümmü Seleme'nin evinde bir elbisenin içerisinde iki ucunu çapraz bağlamış olarak namaz kılarken gördüm.” 628[628]

414- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, Peygamber (s.a.v.)'i, omzundan bürünmüş olarak bir tek elbise içerisinde namaz kılarken gördüm.” 629[629]

415- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ebu Saîd el-Hudrî, Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna girmişti. Devamla da der ki:
“Onu, bir hasır üzerinde namaz kılarken gördüm. Hasırın üzerine secde ediyordu. Elbiseyi boynuna bürünmüş olarak onu bir tek elbise

içerisinde namaz kılarken gördüm” dedi.” 630[630]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “Sevb” kelimesi, elbise demektir. Kelimenin asıl anlamı; dokunuş bez, keten, ipek ve yün gibi kumaşlar için kullanılır.
O zamanın tam takım elbisesi; bir “İzar” ve diğeri de “Rida” olmak üzere iki ayrı kumaştan meydana gelirdi. “İzar”, futa gibi bele bağlanır, “Rida” ise ihram gibi omuza atılırdı. İşte bu ikisi, bir elbise teşkil ederdi. Dolayısıyla burada “Bir tek elbise” sözünden maksat; omuza atılan ridadır. Çünkü rida; bir ucu sol omuzun üzerinden, diğer ucu da sağ omuzun altından geçirilerek yada göğüs tarafından veya arkadan bağlamak suretiyle bürünülen elbisedir. Böyle çapraz bir şekilde bürünmeye; “Teveşşuh”, “İltihaf” ve “İstimal” denir.
Kumaşın iki ucunu bağlamaktaki hikmet; rüku esnasında örtünün düşmemesini ve namaz kılan kimsenin kendi avret yerlerini görmemesini sağlamaktır. Yalnız bu örtünün, bütün avret yerlerini örtecek kadar geniş ve uzundu. Yoksa beline bağlardı.
İbn Cerîr (ö. 676/1277), Tavus (ö. 106/724), İbrahim en-Nehaî (ö. 95/713) ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel (ö. 241/795) bu görüşe katılmayarak bir tek elbise içerisinde namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Bunlar, bu konuda Abdullah İbn Ömer'den gelen "iki elbise içerisinde namaz kılma"yi ifade eden hadisi delil almışlardır.
İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Şafiî (ö. 204/819), bir rivayette Ahmed b. Hanbel ve Ebu Hanîfe (ö. 150/767); bir tek elbise içerisinde nama kılmanın caiz olduğunu belirtmişlerdir.
Tek elbise içerisinde erkeklerin namaz kılma durumu; İslamiyet'in ilk yıllarında müslümanların sıkıntı ve imkansızlıklarından dolayı bir parçadan ibaret olan elbiseyi giymeleri ve bu elbiseyi de, namaz içerisinde avret yerleri gözükmesin diye boyunlarına bağlama mecburiyetinden kaynaklanmaktaydı.
Tek elbise içerisinde namaz kılmayı caiz gören alimler, iki elbiseyi giymeyi emreden Abdullah İbn Ömer hadisini daha faziletli olmakla tefsir etmişlerdir. Çünkü asıl olan, elbiseyi, omuzdan aşağıya doğru

sarkıtarak örtünmektir. Bu şekilde örtülen elbise, avret mahallini kapamaya yetmiyorsa, o zaman bele bağlayarak Örtünmek lazımdır.
Ayrıca 411 nolu hadis, hasır üzerinde namaz kılmanın caiz olduğuna delildir. Sonuç olarak; önemli olan, elbisenin sayısı ve cinsi değil, avret yerlerinin örtülrnesidir.

5. MESACİD (=MESCITLER) VE MEVADİİ'S-SALAT (=NAMAZ KILINAN YERLER) BÖLÜMÜ

Yeryüzünde Kurulan ilk Mescit

416- Ebu Zerr (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Resulullah (s.a.v.)'e yeryüzüne kurulan ilk mescidin hangisi olduğunu sordum. O da:
"Mescid-i Haram" buyurdu. Ben:
"Sonra hangisi kuruldu?" dedim. O da:
"Mescid-i Aksa" buyurdu. Ben:
"ikisi arasında ne kadar zaman var?" dedim. O da:
"Kırk yıl. Sonra şunu iyi bil ki; yeryüzü senin için mesciddir. Dolayısıyla sana namaz vakti nerede gelirse hemen orada namaz kıl" buyurdu.[631][631]

Açıklama:

Aksa; pek uzak, en uzak anlamına gelir. Kudüs'teki mescide bu ismin verilmesi; bazılarına göre, Kabe'ye Pek uzak olduğu içindir. Bazılarına göre ise ondan daha gerilere doğru başka bir ibadet yeri bulunmadığı içindir. Bazılarına göre ise pisliklerden temiz ve mukaddes olduğu için bu ismin verildiğini söylemişlerdir.
Görüldüğü üzere Ebu Zerr, önce yeryüzünde kurulan ilk mescidin hangi mescit olduğunu, sonra ikinci mescidi sormuş ve üçüncü olarak da iki mescid'in bina edilmeleri arasında ne kadar zaman geçtiğini anlamak istemişdir. Resulullah (s.a.v.) onun sorularına

sırayla cevap vermiş; ilk mescid'in Kabe, ikincinin Mescid-i Aksa olduğunu, aralarında kırk yıllık bir zaman bulunduğunu bildirmiştir.
Ibnü'l-Cevzî, Kabe'yi İbrahim (a.s)'ın, Mescid-i Aksâ'yt ise Süleyman (a.s)'ın bina ettiğini, aralarından bin seneden fazla bir zaman bulunduğunu söyleyerek meselenin problemli olduğuna işaret etmiştir. Bu problemi Kurtubî şöyle cevaplandırmıştır:
“Gerek bu hususdaki âyet ve gerekse bu hadîs, İbrahim (a.s) ile Süleyman (a.s)'ın sözkonusu mescitleri yeni yaptıklarına değil, başkaları tarafından yapılan eski binalarını yenilediklerine delâlet ederler. Kabe'yi ilk bina edenin Âdem (a.s) olduğu da rivayet edilmişdir. Bu takdirde Adem (a.s)'dan kırk sene sonra oğullarından birisi Mescid-i Aksâ'yı bina etmiş olabilir.”
Aynî'nin ifadesine göre Kabe'yi ilk defa melekler bina etmiş; sonra İbrahim (a.s), daha sonra sırayla Amâlika, Cürhüm ve Kureyş onu yenilemişlerdir. Kureyş'in bina etmesi, Resulullah (s.a.v.)'in gençliğine rastlamıştır. Daha sonra Abdullah İbn Zübeyr ve Haccac bina etmişlerdir.
İbni Kesîr ise Mescid-i Aksa'yı ilk mescid yapan zat'ın İsrail (a.s) olduğunu, Hz. Süleyman'a ise onu tamir emir buyurulduğunu söylemiştir. Bu husûsda daha başka rivayetler de vardır.
Ebû Zerr'in sorusu, iki mescid'den hangisinin târih itibariyle daha önce yapıldığına yahut hangisinin daha faziletli olduğuna dâirdir. [632][632]

Peygamber (s.a.v.)’in, Diğer Peygamberlerden Üstün Kılındığı Özellikleri

417- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verildi:
1- *Daha önce her peygamber özellikle kendi kavmine gönderiliyordu. Ben ise kızıl ve siyah bütün insanlara gönderildim.*
2- *Bana ganimetler helal kılındı. Halbuki benden önce hiçbir (peygambere) helal kılınmamıştı.*
3- *Yeryüzü, bana, tertemiz ve mescit kılındı. Dolayısıyla her kime namaz vakti gelirse bulunduğu yerde namazını kılar.”*

4- *Bir aylık yol kadar yerden düşmanın kalbine korkutmakal yardım edildi.*

5- *Kıyamet günü ümmetime şefaat etme verildi."* 633[633]

418- Huzeyfe (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Biz, (diğer) insanlar üzerine üç şeyle üstün kılındık:
1- *Saflarımız meleklerin safları gibi yapıldı.*
2- *Yeryüzünün her tarafı bizim için mescit kılındı.*
3- *Su bulmadığımız zaman toprak bize temizleyici bir araç kılındı. Bir haslet daha söyledi."* 634[634]

Açıklama:

Burada belirtilmeyen bu özelliği; Nesâî, Sünenü'l-Kübrâ, 5/15 (8022)'de zikretmiştir. Bu özellik de şudur:
"Bir de, Bakara suresinin şu son ayetleri arşın altındaki defineden bana mahsus olmak üzere verildi."

419- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Ben, diğer peygamberler üzerine altı şeyle üstün kılındım:
1- *Bana, Cevâmiu'l-kelim (=az sözle çok şey söyleme) verildi.*
2- *Düşmanlarımın kalplerine korku salmakla yardım edildim.*
3- *Bana ganimetler helal kılındı.*
4- *Yeryüzü bana temiz ve mescit kılındı.*
5- *Bütün yaratıklara peygamber olarak gönderildim.*
6- *Peygamberlik benimle sona erdirildi."*

420- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
1- *Ben, düşmam(mı)n üzerine korku salmakla yardım edildim.*
2- *Bana, Cevâmiu'l-kelim (=az sözle çok şey söyleme) verildi.*
3- *Bir ara ben uyurken yeryüzü hazinelerinin anahtarları bana getirilip ellerime konuldu."* 635[635]

Açıklama:

Görüleceği üzere konuyla ilgili hadislerin bazılarında Hz. Peygamber (s.a.v.)
“Bana beş şey verildi” buyurmuş, bazılarında bunun üç şey olduğu, bir rivayette de altı şeyle diğer diğer peygamberlere üstün kılındığı belirtilmiştir. ilk görünüşte bu konudaki farklı rivayetler arasında bir çelişki var gibi gözüküyorsa da gerçekte bu rivayetler arasında hiçbir zıtlık bulunmamaktadır. Bu konuda Kurtubî şöyle der:
“Bunun çelişki olduğu zannedilmesin. Çelişki düşüncesi, ancak sayıların inhisara delalet ettiği vehimden doğar. Halbuki mesele öyle değildir. Çünkü bir kimse:
“Bende beş altın var” dediği zaman bu söz o kimsede başka altın olmadığına delalet etmez. O adam, başka bir defa:
“Bende yirmi altın var”, başka bir defa yine:
“Bende otuz altın var” diyebilir. Çünkü otuz aİtını bulunan bir kimse için yirmi altını yada on altını var demek doğrudur. Burada hiçbir çelişki ve aykırılık yoktur.Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, yüce Allah'ın, kendisine üç özellik verdiğini, sonra beş, daha sonra altı özellik verdiğini haber vermiş olması caizdir.”
Bu konuda daha bir çok rivayet vardır. Bunların toplamından anlaşılan husus şudur: Hz. Peygamber (s.a.v.)'e özgü olan özellikler, beş değil, on taneden bile fazladır. Hatta Ebu Saîd en-Nîsâbûrî “Şerefu'l-Mustafa” adlı eserinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'e özgü olan özellikleri toplayarak altmışa kadar çıkarmıştır.
Bu hadislerde geçen başlıkları şöyle sıralayabiliriz:

1- Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Bütün İnsanlığa Peygamber Olarak Gönderilmesi:

İbnü'l-Cevzînin ifadesine göre; eskiden bir kavme peygamber gönderilirken başkalarına da ayrı ayn peygamberler gönderilir, bu suretle bir zamanda birçok peygamber gelirdi. Bizim Peygamberimiz ise tek başına gönderilmiş, onun zamanında kendinden başka hiçbir peygamber gönderilmemişdir.

2- Düşmanla Aralarında Bir Aylık Yol Nisbetinde Mesafe Varken Düşmanın Ondan Ve Ordusundan Korkması:

Aradaki mesafenin bir aylık yol ile sınırlandırılması bundan daha uzakta olanlar korkmazlardı mânâsına gelmez. O gün için Medine ile islâm düşmanları arasında bir aylık yoldan daha uzakta olanlar bulunmadığı için bir aylık mesafe son sınır olarak zikredilmiştir. Yoksa ne kadar uzakta olursa olsun Resulullah (s.a.v.) ile İslâm ordusunun karşısına çıkacak düşmanın kalbine korku siner. Gerçi meşhur bir kumandanın karşısında harb etmekden korkan insanlar bulunabilir. Fakat o mücerret bir korkudur. Peygamber (s.a.v.)'in düşmanı ise onun mutlak surette muzaffer olacağından korkar.

3- Yeryüzünün Mescîd Kılınması:

Bundan maksat, secde yerleri yada bilinen mescidlerdir. Kadı İyâz, geçmiş peygamberlere ancak kilise ve havra gibi özel yerlerde; bâzı alimler de temiz olduğunu yüzde yüz bildikleri1 yerlerde namaza durmak mubah kılındığını. bu ümmete ise şeriatın belirttiği bâzı yerler müstesna olmak üzere bütün yer yüzünde namaz kılmaya izin verildiğini söylemişlerdir. Gerçi İsa (a.s) yeryüzünde çok dolaşır ve namaz vakti geldiğinde bulunduğu yerde namazını kılardı, fakat ona her yerden teyemmüm caiz değildi. Her yerde namaz kılmak ve teyemmüm etmek yainız Peygamber (s.a.v.)'e mahsustur.

4- Ganimetin Helal Kılınması:

Ganimet: Muzaffer olan İslâm ordusunun kafirlerden aldığı mallardır. Buna mağnem de denilir. Hallabi'nin beyânına göre ganimet hususunda eski ümmetler iki kısma ayrılmışlardı. Bir kısmına ganimet almaya hiç izin verilmemişdi. Diğerlerine bu husûsda izin verilmiş fakat aldıkları ganimetleri yemek helâl kılınmamıştı. Bir ateş gelir onların aldıkları ganimetleri yakardı. Bâzıları:
“Ganimet meselesinden murâd onu istediği gibi tasarruf hususunda Peygamber (s.a.v.)'e imtiyaz verilmesidir” demişlerse de birinci görüş yâni eski milletlere ganîmetden istifâde helal kılınmamıştır demek daha doğrudur.

5- Kıyamet Günü İnsanlara Şefaat Etmesi:

Şefaat: bir kimsenin iyilik yapmasını istemek başkasına zarar vermekden vazgeçmesini niyaz eylemekdir. Bâzıları şefaatin, dua mânâsına geldiğini söylerler ve: “Şefaat hükümdar huzurunda şefî'in başkası için bir hacet talebi hususundaki konuşmasıdır.” derler.
İbn Dakîk el-Id'e göre, bundan maksat; “Mahşerin dehşetinden insanlara rahatlık verip nefes aldıracak olan şefâat-ı uzmâ'dır, kî vukuu hususunda hiçbir görüş ayrılığı yoktur” diyor. Bâzıları da, buradaki şefâat'dan maksat; “Resulullah (s.a.u)'in reddedilmeyen husûsî şefaatidir” demiş, bazıları da bunun kalplerinde zerre kadar imân bulunanları cehennemden çıkarmak için yapılacak şefaat, başkaları cennette derece verilmesi hususundaki şefaat, daha başkaları cennete hesap sorulmadan girme hususundaki şefaat olduğunu söylemişlerdir.

6- Su Bulunmadığında Toprakla Teyemmüm Yapması:

Evinde yada bulunduğu yerde su bulunmadığı zaman ve namaz vaktinin geçeceğinden korkulduğu takdirde teyemmüm ederek namaz kılınır. Teyemmüm toprak cinsinden temiz olan şeyler üzerine yapılır.

7- Cevamiu'l-kelim (=az sözle çok şey söyleme) Kabiliyeti Verilmesi:

Bazı hadislerde de görüldüğü üzere metni bir satın doldurmadığı halde açıklaması hakkında çok detay bulunan ifadeler yer almaktadır. Böyle az sözle çok mana ifade etme, insanlar içerisinde sadece Peygamber (s.a.v.)'e verilmiş bir özelliktir.

8- Yeryüzü Hazinelerinin Anahtarlarının Verilmesi:

Hz. Peygamber (s.a.v.), bu sözüyle; ileride Kisraların, Kayserlerin ve diğer krallıkların hazinelerinin müslümanlarının ellerine geçeceğini

müjdelemiştir. Sonuç itibariyle, Hz. Peygamber {s.a.v.)'in verdiği bu müjdeli haber zamanla çıkmıştır.

9- Peygamberliğin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'le Son Bulması:

Hz. Peygamber (s.a.v.), son peygamberdir. Ondan sonra başka bir peygamber gelmeyecektir.

10- müslümanların Saflarının, Meleklerin Safları Gibi Kılınması:

Bu da, sadece Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve onun ümmetine verilmiş bir özelliktir. Başka bir ümmete yada peygambere böyle bir özellik verilmemiştir.

1- Resulullah (s.a.v.)'in Mescidinin İnşası

421- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) (Mekke'den hicret ederek) Medine'ye gelmişti. “Avf b. Amr oğulları” denilen mahallede şehrin en yüksek yerine konakladı. Peygamber (s.a.v.) onların arasında on dört gece kaldı. Sonra dayıları olan Neccâr oğullarının ileri gelenlerine haber gönderdi. Onlar da kılıçlarını kuşanarak onun yanma geldiler.
Enes devamla der ki:
“Devesinin üzerinde Peygamber (s.a.v.)'i terkisinde Ebu Bekr'i ve etrafında Neccâr oğullarının ileri gelenlerini halen görür gibiyim.”
Sonunda (deve.sini) Ebu Eyyûb'un avlusuna çökertti.
Peygamber (s.a.v.) namaza eriştiği yerde kılmayı severdi. Davar ağıllarında bile namaz kılardı. Bir gün mescidin yapılmasını sahabilere emretti ve Neccâr oğullarına haber gönderip:
“Ey Neccâr oğulları! Şu bahçenizin fiyatını bana bildirin!” buyurdu. Onlar:
“Hayır, vallahi biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz” dediler.
Enes devamla der ki:
“Bu bahçede size şu söyleyeceklerim vardı: Burada hurma ağaçları, müşriklere ait mezarlar ve harabe yıkık evler vardı.”
Peygamber (s.a.v.) emir verdi; hurma ağaçları kesildi, müşrik mezarları başka bir yere taşındı ve harabe yıkık evler düzeltildi.

Sonra hurmaları kıble tarafına doğru direkler halinde dizip mescidin kapısının iki tarafını taştan ördüler. Sahabiler, şiir ve maniler söylüyorlardı. Resulullah (s.a.v.)'de onlar birlikte şöyle diyorlardı:
“Allahümme innehu Lâ hayra illâ hayru'I-âhira Fensuri'l-Ensâra ve'l-Muhâcira
Allahım! Ahiret hayrından başka hiçbir hayr yoktur. Ensar ve Muhacire yardım eyle!” [636][636]

Açıklaması:

Bu hadis; Hz. Peygamberin Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Mescid-i Nebevî'yi inşa edişini anlatmaktadır. Burada anlatıldığına göre, Efendimiz Medine'ye teşrif edince önce şehrin Necid istikametindeki yüksek kısmında bulunan Benû Amr b. Avf kabilesinin yanına inmiş, orada on dört gün kaldıktan sonra Neccâr oğulları yurduna gelmiş ve Neccâr oğullarına ait bir bahçeyi satın almak istemiştir. Ancak Neccâr oğulları bu bahçeyi maddî bir karşılık beklemeden Allah rızası için vermek istemişlerdir. Bu rivayette Neccâr oğullarının bu rızâsına karşılık Resûlullah'ın para ödeyip ödemediği belirtilmemektedir. Halbuki başka rivayetlerde, bu bahçenin, Sehl ve Süheyl adında iki yetime ait olduğu, bu yetimlerin bahçeyi karşılıksız hîbe etmek istedikleri, fakat Hz. Peygamberin burayı hîbe olarak kabul etmediği ve parasının Hz. Ebû Bekir tarafından ödenerek satın alındığı ifade edilmektedir. Bu farklı rivayetler bir araya getirilince, Neccâr oğullannın bahçeyi karşılıksız vermek istemeleri üzerine, Hz. Peygamber burasının, o kabileden iki yetime ait olduğunu öğrenmiş ve hîbe olarak kabul etmemiş, satın almakta ısrar etmiş, sonunda parası Ebû Bekir (r.a.) tarafından ödenerek satın alınmış olduğu anlaşılmaktadır.
Bu hadis-î şerifin belirlediği en önemli konulardan birisi de; mescid yapılacak arazideki müşrik kabirlerinin başka tarafa nakledilmesi meselesidir. Bu bölüm İncelenince şu hususlar karşımıza çıkar:
1- Kabristanda namaz kılınması men'edilmiş olduğu halde, Hz. Peygamber, kabristanın yerini mescid yapmıştır.
2- Müşriklerin kabirleri açılmış ve içerisindeki kemikler başka tarafa nakledilerek yerine mescid yapılmıştır.

3- İhtiyaç anında müslümanların kabristanına da aynı uygulamanın yapılması caiz midir?
Şimdi tecer teker bu maddeleri açıklamaya çalışalım:
1- Maddede belirtilen konu için, Hattâbî aynen şunları söyler:
“Bu hadisten anlıyoruz ki, kabirler açılıp topraklan nakledilerek burada yere karışan bir necaset kalmayınca orada namaz kılmak caizdir. Kabristanda namazın men'edümesi, oranın toprağına ölülerin irin ve kanlan karıştığı içindir. Ama toprak başka tarafa nakledilince artık oraya kabristan denmez ve arazî tekrar temiz hükmüne döner.”
2- İhtiyaç anında müşriklerin kabirlerinin açılıp açılamayacağı konusunda âlimlerin değişik görüşleri vardır. Evzâî, Hz. Peygamber müşriklerin evlerine girmeyi men'etmiştir. Öyle olunca kabirlerine girme öncelikle yasaktır. O halde müşriklerin kabirleri açılarak içindeki ölülerin kemikleri çıkartılamaz, der.
Alimlerin çoğunluğu ise, ihtiyaç duyulduğunda müşriklerin kabirlerinin açılabileceği ve yerine mescid inşa edilebileceği görüşündedir.
Hattâbî bu konuda da şöyle der:
“Bu hadisten öğrenmiş oluyoruz ki, ihtiyaç anında kâfirlerin kabirlerinin açılması mubahtır. Nitekim rivayet edilmiştir ki, Hz. Peygamber Taife giderken ashabına Ebû Rigal'in kabrinin açılmasını emr etmiş ve onunla beraber altından bir dalın; gömülmüş olduğunu söylemiş. Ashab da kabri açıp o dalı çıkarmıştır.”
3- müslümanların kabristanına câmî yapılıp yapılamayacağı veya bir başka şey için kullanılıp kullanılamayacağı konusunda âlimlerin görüşü de şudur:
“Mâlikîlerden İbn Kasım şöyle der:
“müslümanların kabirlerinin izi silinirse, oraya mescid İnşa edilmesinde bir beis görmüyorum. Çünkü kabristan müslümanlann ölülerini gömmek için bir vakıftır. Dolayısıyle oraya bir kimsenin mâlik olması caiz değildir. Kabirlerin izi kaybolur ve oraya ölü gömmeye ihtiyaç olmazsa, oranın mescide sartedilmesi caizdir. Çünkü mescid de müslümanlar için vakıftır.”
Hanefî âlimlerinden Aynî bu konuda şöyle der:
“Hanefî alimleri.der ki; mescid harâb olup eskidiği ve etrafında cemaat kalmadığı, kabristan da harap olup kabirlerin .izleri kaybolduğu zaman” eski sahiplerinin mülküne dönerler. Buralar mülk olduğuna göre. mescidin yerine başka bir bina, kabristana da mescid

veya başka bir şey yapılması caizdir. Eğer eskiyip harab olan mescid veya kabristanın sahibi yoksa buralar bey t ü imâle intikal eder.”
Şurası unutulmamalı ki; Hanefîlere göre cami olarak yaptırılan yer ile ölülerin defnine tahsis edilen yerler içinde namaz kılınır veya bir ölü defnedilirse vakıf olur. Onun defnedildiği yer; vakfın ise, alınıp satılmayacağı, özel mülk olarak kullanılmayacağı hüküm olarak bilinmektedir. İslâm diyarındaki uygulamalar da bu şekilde olmuştur.
Üzerinde durduğumuz hadîs-i şerifte, Hz. Peygamber'in içerisinde müşriklerin kabirleri bulunan bahçeyi sahiplerinden satın alması, Aynî'nin sözlerinin isabetini ortaya koymaktadır.
Bu görüşlerden anlaşılıyor ki, eskiyen ve cenaze defnedilmeye ihtiyaç olmayan kabristanların başka bir maksatla kullanılması, Mâliki, Hanbelî ve Hanefî mezheblerine göre caiz, Şafiîlere göre ise mekruhtur.
Hadis-i şerifin son kısmında, Resûlullah (s.a.v.)ın taş taşırken ashab: ile beraber recez söylediği ifade edilmektedir. Burada şöyle bir soru, hatıra gelebilir:
Yüce Allah:
“Biz ona şiiri öğretmedik, O'na yakışmaz da...” [637][637] âyet-i kerimesiyle Hz. Peygamber'in şiir söylemesini yasaklamaktadır. Nasıl oluyor da Hz. Peygamber mescidi inşâ ederken şiir söylemiştir?
Hatıra gelmesi muhtemel bu soruya iki şekilde cevap verilmiştir:
a- Hz. Peygamberin söylediği şiir değil, seci'li sözdür.
b- Hz. Resûlullah'm söylediğinin şiir olduğu kabul edilirse, Hz. Peygamber kendi şiir yamamıştır. Başkalarının yazdığı şiiri söylemiştir. Bu şiir söyleme değil, şiir okumadır. Bu da haram değildir. Cenabı Allah'ın men'ettiği Hz. Peygamber'in kendi şiirini söylemesidir.
Ayrıca şunu belirtelim ki, Arapçada şiir nedir?
Arapça'da şiir, “Bahir” denilen belirli kalıplar içinde uyum sağlanarak söylenen vezinli sözlerdir. Buna göre söylenen söz tesadüf eseri bir kalıba uyarsa kasıt şartı bulunmadığından buna şiir denmez. Yine seçili olan veciz ifadeler vezne uymadığı takdirde şür olmamaktadır.
Resûlullah'ın başkasına ait olan bir şiiri tekrarlamasına gelince tam bir beyti aynı kalıplar içinde tekrarladığını ifâde eden bir delile rastlanmamaktadır.. Hatta Muallaka şâirlerinden Lebîd'e ait bir şiirin bir beytinin bir mısrasını söylediği ikinci mısrasını tamamlamadığı

siyer kitaplarında açıkça nakledilmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki, Resûlullah şiir söylememiş, söylenmiş bir şiirin yarısını şâirlerin söylediğinin en doğrusu diyerek ashabına: “Allah'tan başka her şey yok olacaktır ve yok olmaya mahkumdur” mânasına gelen Lebîd'in mısrasını nakletmiştir. [638][638]

2- Kıblenin Kudüs'ten Kabe'ye Çevrilmesi

422- Berâ' b. Azib (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, Peygamber (s.a.v.)'le beraber on altı ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldım. Nihayet;
“Nerede bulunursanız bulunun yüzünüzü Kabe'ye doğru çevirin” [639][639] ayeti indi. Bu ayet, Peygamber (s.a.v.) namazı kıldıktan sonra indi. Bunun üzerine cemaattan biri oradan ayrıldı. Bu kişi, namaz kılmakta olan Ensar'dan bazı kimselerin yanına uğrayıp onlara kıblenin değiştiğini söyledi. Onlar da yüzleriniKabe tarafına doğru çevirdiler. [640][640]

423- Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Cemaat Küba'da sabah namazını kılarken aniden onlara biri gelip:
“Gerçekten bu gece Resulullah (s.a.v.)'e Kuran indirildi ve Kabe'ye doğru dönmesi emrolundu. Dolayısıyla siz de Kabe'ye dönün!” dedi.
Bu sırada Kübalıların yüzleri, Şam bölgesine doğru bulunuyordu. Bu ifade üzerine derhal Kabe'ye döndüler. [641][641]

424- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılıyordu. Sonra;
“Biz senin yüzünü göğe doğru çevirdiğini elbette görüyoruz. Seni, razı olacağın bir kıbleye mutlaka çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir” [642][642] ayeti indi.
Bunun üzerine Seleme oğullarından bir kimse, kabilesi sabah namaz namazında rüku halindeyken onların yanlarına uğramıştı. Henüz daha onlar bir rekat kılmışlardı. Onlara:
“Dikkat edin! Kıble, (Kabe'ye) çevrilmiştir” diye seslendi. Bunun üzerine onlar, oldukları vaziyette kıble tarafına döndüler.” [643][643]

Açıklama:

Bu hadisler, ilk defa kıblenin değişmesi ile İlgilidir. Haberin konuyla bağlantısı, Kübalıların kıblenin değiştiğini bilmedikleri için Mescid-i Aksa'ya karşı namaz kılmaları ve bunu öğrenince derhal Kabe istikâmetine dönüp namazlarını tamamlamaları, iade etmemeleridir.
Hz. Peygamber Mekke'de iken ulemâ arasında ihtilaflı olmakla beraber esah oüan görüşe göre, Kabe'ye doğru namaz kılıyor fakat Mescid-t Aksa'yi da arkasına almıyordu. Yani yönü hem Kabe'ye ve hem de Mescid-i Aksa tarafına dönük oluyordu. Medine'ye hicret edince, her iki mescidi önüne alma imkânı ortadan kalktı. Çünkü Medine, Mekke ile Kudüs arasında bulunuyordu. Bu durum karşısında Hz. Peygamber Mescid-i Aksa'ya doğru namaz kılıyor ve mecburen Mescid-i Haram arkasında kalıyordu. Bu da Resûlullah'ın üzüntüsüne sebep oluyordu. Onun için Efendimiz kıblenin Kabe'ye çevrilmesini arzu ediyor, fakat vahy gelmediği için de kendisi kıbleyi değiştiremiyordu. Bu hal farklı rivayetlere göre, on üç, on altı veya on yedi ay devam etti. Bundan sonra kıblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a değiştirildiğini bildiren yukarıda mealini verdiğimiz Bakara suresininin 144. âyet-i kerimesi nazil oldu ve Hz. Peygamber yönünü değiştirip Kabe'ye doğru namaz kılmaya başladı. Ancak Kübalıların bundan bir müddet haberleri olmadı. Bu müddetin ne kadar olduğuna dair bir şey bilmiyoruz.
Haberden anladığımıza göre, bir gün Kübalılar Mescid-i Aksa tarafına dönük bir vaziyette sabah namazının rükûunda iken Selime oğullarından bir zat, kendilerine gelip kıblenin değiştiğini haber vermiştir. Haberde bu şahsın ismi açıklanmamıştır. Başka rivayetlerden istifâde ederek bunun Abbâd b. Nuheyk veya Abbâd b. Bişr el-Eşhelî olduğunu söyleyenler varsa da, bunların her ikisi de Benû Selime'den değildir. Halbuki üzerinde durduğumuz haberde kıblenin değiştiğini bildiren zatın benû Selime'den olduğu açıklanmaktadır. Buna göre, bu zatın İsmi hakkında ileri sürülen görüşlerle Ebû Davud'un rivayeti arasında bir tezat ortaya çıkmaktadır.
Selime oğullarından, bir zât, Kübalılara gelip de kıblenin değiştiğini bildirince, onlar oldukları halde tam ters dönmüşler ve arkaları

Mescid-i Aksa, yönleri Mescid-i Haram'a gelecek bir duruma gelmiştir. Buna göre İmamın ve varsa kadınların ya da erkeklerin yerlerini yürüyerek değiştirmiş olmalan gerekir. Öyle olmayıp da herkes olduğu yerde dönmüş olsa idi, kadınların en önde erkeklerin, onlann arkasında, imamın da en arkada kalmış olması gerekirdi ki bu caiz değildir. O halde imamın ve kadınlann veya erkeklerin yerlerini yürüyerek değiştirmiş olmalarını kabul etmek gerekir. Bu durumda da şu mesele karşımıza çıkar; yer değiştirmek için bu kadar yürüme amel-i kesîr (=çok iş)dir. Amel-i kesir de, namazı bozar. Halbuki açıklamakta olduğumuz hadiste onlann namazının bozulduğuna dair bîr işaret olmadığı gibi, bu haberi duymamış olması mümkün olmayan Hz. Peygamber'den onların namazının fasit olduğuna dair bir açıklama da gelmemiştir. Alimler akla gelmesi tabii olan bu soruya üç türlü cevap vermişlerdir;
1- Bu hadisenin namazda amel ve kelâm haram kılınmadan önce meydana gelmiş olması muhtemeldir.
2- Zikredilen özel mazeretten dolayı bu hareket bağışlanmış olabilir.
3- Yon değiştirme bir anda olmamış, adımlar teker teker atılmıştır.
Hadis-i şerifin zahirinden, kıbleden başka bir yöne doğru namaza durup da hatasını namazda iken' anlayan bir kimsenin hemen kıbleye yönelmesi ve namazının kalanını o şekilde tamamlamasının gerektiği anlaşılmaktadır. Vakti çıktıktan sonra kıble istikâmetinde hata ettiğini anlayan kimsenin de namazını iade etmeyeceği anlaşılmaktadır. Çünkü kıblenin değiştiğine dair olan ayet, Resûlullah ikindi namazını kılarken geldiğine göre, Kübalıların en azından akşam ve yatsı namazlannı yanlış istikâmete doğru kılmış olmaları gerekir. Haberde ise, onlann namazlarını kaza ettiklerine dair bir işaret mevcut değildir.
Hanefilerin kıblenin tayininde hata eden kimse hakkındaki görüşü yukarıda ifâdeye çalıştığımız esasa uygundur. Bunlara göre, kıblenin ne tarafa olduğunda şüphe edip de yanında soracak bir kimse bulunmayan bir müslüman, kendi kendine kıbleyi araştıracak ve kanaatine göre hareket edecektir. Araştırma güneşe veya yıldızlara bakmakla, pusula ile veya başka yollarla olabilir. Bu şekilde araştırarak namazını kılan kimse, namazı bitince, kıbleden başka yöne namaz kıldığını anlasa bir daha namazını iade etmez.

Kıblede tereddüt edip, yanında kıbleyi bilen bir kişi olduğu halde ona sormadan kendi araştırmasına göre namaz kılan kimsenin kanaati isabetli olur da kıbleye yöneldiği meydana çıkarsa namazı sahih, başka tarafa yöneldiği anlaşılırsa, fâsid olur. [644][644]

3- Mezarların Üzerine Mescit Yapmanın, Mescitlerin İçerisinde Resim Bulundurmanın Ve Mezarları Mescit Edinmenin Yasak Olması

425- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Ümmü Habibe ile Ümmü Seleme, Habeşistan'da gördükleri, içerisinde resimler bulunan bir kiliseyi Resulullah (s.a.v.)'e anlatmışlardı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
"Doğrusu onlar, içlerinde iyi bir kimse bulunup da vefat ederse, onun kabri üzerine bir mescit yaparlar. O resimleri, bu mescide asarlar. Onlar kıyamet gününde Allah katında yaratıkların en kötüleri olacaklardır" buyurdu. [645][645]

Açıklama:

Ümmü Habibe ile Ümmü Seleme, Habeşistan'a hicret edenlerdendi.
Bu ikisi, Habeşistan'daki Mariye kilisesinde gördükleri resim ve heykelleri Resulullah (s.a.v.)'e bahsetmişlerdi.
Kurtubî konuyla ilgili olarak şöyle der: Eski Habeşlilerİn bu suretleri yapmaları, gelecek nesil bunları görsün de eskiler gibi salih ameller yapmaya çalışsınlar ve kabirlerinin yanında Allah'a ibadet etsinler diyedir. Sonraları bazı kötü nesiller türedi. Bunlar, eskilerin maksadını anlayamadılar. Şeytan da onlara:
"Sizden önce geçenler, bu suretlere taparlar, ta'zimde bulunurlar" diye vesvese verdi. Nihayet bu kimseler, bu suretlere tapmaya başladılar. İşte Peygamber (s.a.v.)'in Sedd-i zeria kötülüğe sebep olan yollan kapatma kabilinden sahabilerini böyle şeylerden sakındırmıştır."
Bu hadiste de görüldüğü üzere kabir üzerine mescit yapmak yasaktır.

426- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.v.) bir daha kalkamadığı hastalığında;

"Allah, Yahudilere ve Hıristiyan!ara lanet etsin. Onlar, peygamberlerinin mezarlarını (ibadet yeri amacıyla) mescit yaptılar" buyurdu,

Aişe:

"Eğer bu endişe olmasaydı, Peygamber (s.a.v.j'in mezarı açıkta bulundurulacaktı. Fakat onun (mezarının) da mescit edinilmesinden korkuldu" dedi.[646][646]

Açıklama:

Peygamber (s.a.v.) o sırada mescidin dışarısında bulunan Hz. Âişe'nin evinde vefat ettiği için onun evinin içerisine gömülmüştü. Çünkü Peygamberler, vefat ettikleri yere gömülürler. [647][647]

Peygamber (s.a.v.)'in, Hz, Âişe'nin evine gömülmesi üzerine Hz. Âişe'nin evi ikiye bölündü. Birisinde mezar vardı, diğerin de ise Hz. Âişe yaşıyordu. Arasıra mezarın bulunduğu yere geçtiği de olurdu. Bazen ondan Peygamber (s.a.v.)'in mezarını açıp göstermesi için izin alındığı da olmuştur.

Daha sonraları nüfusun çoğalması üzerine mescit genişletildi. Ömer b. Abdulaziz döneminde Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarına ait odalar satın alınıp mescide katıldı. Peygamber (s.a.v.)'in kabrinin bulunduğu yeri mescitten ayrı tutmak için büyük bir duvar örüldü. Bu nedenle mezar, her nekadar mescidin içerisinde kalsa da duvarlarla ayrılmış oldu.

Bu hadiste kabrin açıkta bırakılmaması; mezarın, mescid edinilme endişesinden dolayıdır. Bu nedenle mezar, devamlı kapalı tutulmuştur. Bugün bile ziyaretler, mezann gerisinden yapılmaktadır.

427- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Allah Yahudilere ve Hırîstiyanlara lanet etsin. Çünkü onlar, peygamberlerinin mezarlarını mescit edindiler."[648][648]

428- Âişe ile Abdullah İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.) son hastalığı sırasında çektiği zahmetten dolayı yanında bulunan bir Hamisa'yı ikide bir yüzüne örter dururdu. Bunaldıkça onu yüzünden açıyordu. Bu haldeyken bile yahudiler ile hıristiyanların yaptıklarından ümmetini sakındırmak için:
“Allah'ın laneti, yahudiler ile Hıristiyanların üzerine olsun! Çünkü onlar, peygamberlerinin mezarlarını mescit edindiler!” buyurdu.[649][649]

429- Cündeb (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Vefatından beş gün önce Peygamber (s.a.v.)'i:
“Sizlerden bir dostum olmasından Allah'a sığınırım. Çünkü Yüce Allah, ibrahim'i nasıl dost edindiyse, beni de öyle dost edinmiştir. Ben, ümmetimden dost edinecek olsam, Ebu Bekr'i dost edinirdim. İyi bilin kî! Sizden önce geçenler, peygamberlerinin ve (içlerinde bulunan) salih kimselerin mezarlarını mescit edinmişlerdir. Dikkat edin ki! Sakın siz de mezarları mescit edinmeyin. Ben, sizi bundan men ediyorum” buyururken işittim. [650][650]

Açıklama:

Bazı hadis alimlerine göre, Resulullah (s.a.v.) bazen kabirleri mescid yapanları lanetlerden yahudilerle hristiyanları birlikte zikrettiği halde bazen sadece yahudileri zikretmesinin ebebi, bu işi ilk defa yapanların yahudiler olmasıdır. Çünkü yahudiler daha zaüm ve bu lususta daha aşırıdırlar.
Alimlerden bazıları bu hususta yahudilerle birlikte hristiyanlara da lanet buyurulmasını ıroblemli saymışlardır. Çünkü Hz: İsa ile Peygamberimiz Muhammed Mustafa (s.a.v.) arasında ıristiyanlara gelen başka bir peygamberi yoktur.
İsa (a.s) ise diri olarak göğe çekildiği için zaten kabri yoktur. Binaenaleyh bu mesele ıroblemlidir. Bazıları bu problemi çözmek için, hristiyanlann Hz. İsa'dan başka bir takım leygamberleri bulunduğunu, yalnız o peygamberlerin mürsel olmadıklarını söylemişlerdir. ;akat bu cevap tatminkâr görülmemiştir. Bazıları: "Hadisten maksat: Peygamberlerle onlara abi olanların büyükleridir. Yalnız hadiste tabi olanlar zikredilmemişdir" derler. Bu takdirde iadisin manâsı şöyle olur:

“Allah yahudilerle, hristiyanları rahmetinden uzak eylesin! Çünkü mlar peygamberleri ile onlara tabi olan bazı büyüklerin mezarlarını mescid edindiler.”
425 nolu hadis, bu görüşü desteklemektedir. Çünkü Cündeb hadisinde:
“Sizden önce eçenler, peygamberlerinin ve (içlerinde bulunan) salih kimselerin mezarlarını mescit edinlişlerdir” buyurulmuştur. Bu hususda daha başka açıklama yapanlar da olmuştur.
Rasûlullah (s.a.v.)'in:
“Peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler” buyurması, mukader bir soruya cevaptır. Sanki:
“Yahudiler ile hristiyanlara lanet etmenin sebebi nedir?” diye orulmuş da, o da bu cevabı vermiştir.
Ebu Dâvud'daki rivayette ravinin:
“Rasûlullah (s.av.) ümmetini onların yaptıklarından sa-ındirmak için” sözü dahi bu kabildendir. Yani sanki raviye:
“Rasûlullah (s.a)'in vefat ederken u sözü söylemesinin hikmeti nedir?” diye sorulmuş da bu cevabı vermiş gibidir.
Buradaki nehyin hikmeti bu işin zamanla tedricen putperestlik halini alması veya ona enzemesi endişesidir.
Nevevî der kî:
“Alimler şunları söylemişlerdir: Peygamber (s.a.v.)'in kendi kabri ile baş-alannın kabirlerini mescid ittihaz etmekden nehy buyurması, kendisine ta'zim hususunda österilecek mübalağadan ve bu sebeple vuku'a gelecek fitneden korktuğu içindir. Çünkü lübalağalı ta'zim çok defa küfre müeddi olur. Nitekim geçmiş ümmetlerde hal böyle olmuşdur.
müslümanlar çoğalıp da Mescid-i Nebevî'nin büyütülmesine ihtiyaç görülünce mümin sen annelerinin ve bu doğrultuda Rasûlullah (s.a) ile iki dostu Ebû Bekir ve Ömer (r.a)'nın abirlerini ihtiva eden Hz. Aişe'nin odası dahi mescidin içinde kaldı. Bu ha! karşısında-ashab-kiram mezkur kabirlerin etrafına yüksek duvarlar çevirerek kabirlerin mescidden görünmesi-i ve dolayısı ile avam tabakasının onlara karşı dönerek namaz kılmalarını önlediler. 651[651]

4- Mescit Yapmanın Fazileti Ve Buna Teşvik

430- Hz. Osman (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Osman, Peygamber (s.a.v.)'in mescidini genişletirken halkın onun hakkında konuşması üzerine:
“Siz bu işi biraz büyüttünüz. Ben, Peygamber (s.a.v.)'i:
“Kim Allah'ın rızasını isteyerek bir mescit yaparsa Allah da o kimseye cennette bir ev yapar” diye buyururken işittim” dedi. [652][652]

Açıklama:

Hz. Osman'ın Mescid-i Nebevî'yi bina etmesinden maksat; onu genişleterek nakışlı taşlarla yenilemesidir. Begavî:
“İhtimâl, Hz. Osmân'ın yaptığını ashabın hoş karşılaması binayı yalnız genişlettiği ve nakışlı taşlarlayenilediğindendir” diyor.
Mescid, Resulullah (s.a.v.) zamanında kerpiçten yapılmıştı. Tavanı hurma dallarından, direkleri de hurma kütüklerindendi. Hz. Ebû Bekr (r.a),ona hiç bir şey ilâve etmemiş; Ömer (r.a) bir parça ilâve yapmış; fakat binayı değiştirmemişti. Hz.Osman (r.a) ise fazla değişiklikler yapmıştır.
Hadisin bâzı rivayetlerinde:
“Bir kimse bağırtlak kuşunun yuvası kadar yada daha küçük bir mescid yaparsa Allah ona cennette bir ev yapar” buyurulmuştur.
Alimler bunu açıklama hususunda ikiye ayrılmışlardır. Çoğuna göre bu söz, mübalağaya hamledilmişdir. Çünkü bağırtlak kuşunun tüneyeceği ve yumurtlayacağı yuva namaz kılmaya müsait değildir. Diğerlerine göre hadisten maksat, zahirî manâsıdır.Yâni bir mescide kuş yuvası kadar bir ilâve yapmak gerekirde birisi onu yaparsa yada bir cemaat ortaklaşa bir mescit yapar da her birinin hissesine kuş yuvası kadar yer düşerse vaad edilen sevaba naü olur demektir.
Konu ile ilgili hadislerin genelinden anlaşılıyor ki; bir kimse, büyük veya küçük bir mescid yaptırırsa bu husûsda vâ'd buyurulan mükâfata nail olacakdır.

5- Rükuda Elleri Dizler Üzerine Koymak Ve Avuçları Birbiri Üzerine Kapamanın Neshi

431- Esved ile Alkame'den rivayet edilmiştir: “Abdullah İbn Mes'ud'u evinde ziyaret etmiştik. Bize:
“Şu arkanızda bulunan kimseler, namaz kıldılar mı?” diye sordu. Biz de:
“Hayır!” dedik. Bunun üzerine bize:
“Öyleyse kalkın, namazı kılın!” dedi. Fakat bize, ezan ve kameti emretmedi. Biz de, onun arkasında namaza durmak için peşisıra gittik. Hemen bizim ellerimizden tutarak birimizi sağma ve diğerimizi de soluna durdurdu. O rükûya vardığı zaman biz de ellerimizi dizlerimizin üzerine koyduk. Fakat o, bizim ellerimize vurarak avuçlarını birbiri üzerine kapadı. Sonra ellerini uylukları arasına soktu. Namazı bitirince:
Doğrusu ileride size bir takım emirler gelecek, namazı vaktinden geriye bırakacak ve onu vaktin sonuna sıkıştıracaklar. İşte onların böyle yaptıklarını gördüğünüz zaman sîz hemen namazı vaktinde kılın! Onlarla kıldığınız namaz nafile namaz olsun! Üç kişi olursanız namazı beraber kılın! Bundan daha çok olursanız (yine öyle yapın. içinizden biri, size imam olsun. Biriniz rükûya vardığında kollarım uylukları üzerine döşeyerek eğilsin! Avuçlarının da birbiri üzerine kapasın. Gerçekten Resulullah (s.a.v.)’ın parmaklarının hareketi hâlâ gözümün önündedir. Onları görür gibiyim” dedi.[653][653]
Abdullah İbn Mes'ud, rükuya varınca avuç içlerini birbirine yapıştırarak dizlerin arasına koymanın sünnet olduğunu ifade etmektedir. Yalnız Nevevî, bu uygulamanın, İslam'ın ilk yıllarında geçerli olduğu, sonradan bu uygulamanın yürürlükten kaldırıldığını belirtmiştir. [654][654]
Bu bakımdan “Tatbik” adı verilen bu hareketi yapmak, alimlerin büyük çoğunluğuna göre mekruhtur.

432- Mus'ab b. Sa'd b. Ebi Vakkâs'tan rivayet edilmiştir:
“Babam (Sa'd)'in yanı başında namaza durdum. Rükuda ellerimi birbirine geçirerek dizlerimin arasına koymuştum. Bunun üzerine babam bana:
“Avuçlarını diz kapaklarının üzerine koy!” dedi.
Sonra bunu başka bir defa (yine) yaptım. Bu defa babam ellerime vurup:

“Doğrusu biz bunu yapmaktan yasaklandık. Ellerimizi dizlerimizin üzerine koymakla emrolunduk” dedi.[655][655]

Açıklama:

Rükuya varınca iki elin parmaklarını birbirine geçirerek dizlerin arasına koymaya “Tatbîk” denir. İslam'ın ilk yıllarında uygulama böyle iken sonradan yasaklanarak yürürlükten kaldırılmıştır. Ahmed Naim efendi, tatbikin, haram değil de tenzihen mekruh olduğunu belirtmiştir. Bu konuda Ömer ile Sa'd'ın, tatbikden yasakladıkları halde namazın iadesini emretmediklerini delil getirir.
Elleri diz kapaklan üzerin koymaya ise “Tefrîc” denir.
Tefricin tatbike tercih edilmesinin hikmeti olarak Hz. Aişe şöyle der:
“Tatbik, Yahudilerinden fiillerinden olduğu için Peygamber (s.a.v.) bunu yasaklamıştır. Hakkında yasak nazil olmayan hususlarda Ehl-i Kitaba uymak, Peygamber (s.a.v.)'in hoşuna giderdi. Sonraları onlara muhalefet etmek kendsine emrolundu.” [656][656]

6- Namazda Ökçeler Üzerine Çömelmenin Caiz Olması

433- Tâvûs'tan rivayet edilmiştir:
“Abdullah İbn Abbâs'a, namazda iken ayakların üzerine çömelmeden bahsettik. Oda:
“Bu, sünnettir” dedi. Ona:
“Doğrusu biz bunu insana eziyet olarak görmekteyiz” dedik. Bunun üzerine Abdullah İbn Abbâs:
“Bilakis bu, Peygamber (s.a.v.)'inin sünnetidir” dedi. [657][657]
Bu hadis, “Ik'â” denilen oturuş şeklinin namazda sünnet olduğunu bildirmektedir. Bu hususta Resulullah (s.a.v.) 'den yalnız iki hadis rivayet edilmiştir. Tirmizî ve diğer hadis imamlarının rivayet ettikleri ikinci hadiste “İk'â” menedilmektedir. Sözkonusu hadis birkaç yoldan rivayet edilmişse de senedlerinin hepsi zayıfdır.
Alimler, “İk'â”nın hükmü ve şekli hususunda ihtilâf etmişlerdir.
Nevevî diyor ki:
“Doğrusu “İk'â” iki çeşittir. Birisi, mak'adını yere yayarak dizlerini dikmek, elleriyle de yere dayanarak köpek oturuşuna benzer bir

şekilde oturmakdır. Lügat ulemâsı dahi “İkrâ”yı bu şekilde tefsir etmişlerdir. Nehy edilen ve mekruh olan “İk'â” da budur. Hattâ Mâlikîler'e göre bu şekil oturuş haramdır. Yalnız namazı bozmaz. Onlara göre mekruh olan şekil ayak parmaklarının hepsini yere dikerek ökçelerinin üzerine oturmak yahut ayaklann sırtını yere getirmek suretiyle üzerlerine oturmakdır.
İk'â'nın ikinci çeşidi ise secdeler arasında mak'adını topuklarının üzerine döşeyerek oturmakdır. Abdullah İbn Abbâs (r.a)'ın:
“Peygamberinizin sünnetidir” sözü ile kasdettiği ik'â budur... [658][658]
Hanefîlere göre namazda sünnet şekliyle oturuş, erkeklerin sol ayaklarını yere döşeyerek, üzerlerine oturmaları, sağ ayaklarını da dikerek parmaklarını kıbleye çevirmeleridir. Kadınlar ise sol çantı üzerine oturarak ayaklarını sağ taraftan çıkaracaklardır. [659][659]

7- Namazda Konuşmanın Haram Kılınması

434- Muâviye İbnu'l-Hakem es-Sülemî (r,a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben bir defasında Resulullah (s.a.v.)'le namaz kılarken cemaattan biri aksın-verdi. Ben hemen “Yerhamukallâh!” Allah sana rahmet eylesin! dedim. Cemâat bana kötü kötü baktı. Ben:
“Vay başıma gelenler! Size ne oluyor ki, bana böyle kötü bakıyorsunuz!” dedim. Bunun üzerine elleriyle uyluklanna vurmaya başladılar. Bunların beni susturmaya çalıştıklarını görünce kızdım. Fakat sustum. Resulullah (s.a.v.) namazı bitirince ne diyeyim annem-babam ona feda olsun! Ne ondan önce ve ne de ondan sonra Peygamber (s.a.v.) kadar güzel öğreten hiçbir eğitmen görmedim. Vallahi beni ne azarladı, ne dövdü ve ne de sövdü. Sâdece:
“Şu namaz var ya! Onun içinde; insan sözünden hiç bir şey konuşmak caiz değildir. O ancak tesbîh, tekbîr ve Kur'ân okumakdan ibarettir” buyurdu. Yada Resulullah (s.a.v.)'in buyurduğu gibidir. Ben:
“Ey Allah'ın resulü! Ben câhiliyyetten yeni kurtulmuş bir kimseyim. Gerçi Allah İslâm'ı getirdi. Ama bizden öyle adamlar var ki, hâlâ kahinlere giderler” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Sen onlara gitme!” buyurdu.
“Bizden bâzılarıda kuşlarla uğursuzluğa yormada bulunuyorlar” dedim. Resulullah (s.a.v.):

“Bu, onların İçlerinden gelen bir şeydir. Sakın onları yoldan çıkarmasın!” buyurdu. Ben:
Bizden bir takım adamlar da çizgi çiziyorlar' dedim. Peygamber (s.a.v.):
“Peygamberlerden biri çizgi çizerdi. Her kim onun çizgisine uygun düşürür s c isabet etmiş olur” buyurdu.
Muâviye der kî:
“Benim bir cariyem vardı. Uhud ve Cevânİyye taraflarında koyunlarımı güderdi. Bir gün onu ziyarete gittim. Bir de ne göreyim!.. Güttüğü koyunlardan birini kurt götürmüş! Ben de, Adem oğullarından bir adamım. Onlar gibi ben de üzülürüm! Fakat cariyeye öyle bir tokat vurdum ki...”
Daha sonra Resulullah (s.a.v.)'e geldim. Ona bu davranışımı anlattım. O da, bu yaptığımı bana fazla buldu. Ben:
“Ey Allah'ın resulü! O halde cariyeyi azat edeyim mi?” dedim. Resulullah (s.a.v.)
“Sen onu bana getir” buyurdu. Hemen gidip onu getirdim. Peygamber (s.a.v.), ona:
“Allah nerededir?” diye sordu. Câriye:
“Göktedir” diye cevap verdi. Resulullah (s.a.v.):
“Ben kimim?” diye sordu. Cariye:
“Sen, Allah'ın resulüsün!” diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Onu âzâd et; çünkü o, mümin bir kadındır” buyurdu. [660][660]

Açıklama:

Muaviye'nin namazda konuşması üzerine sahabilerin uyluklarına vurmak suretiyle onu susturmaya çalışmaları, bu husus için teşbihte bulunmak meşru olmadan önceye yorumlanmıştır.
Görülüyor ki, Peygamber (s.a.v.) namazdan sonra Muaviye'ye kendisine özgü bir nezaketle nasihatta bulunmuş, namazda konuşmanın namazı bozacağını bildirmiştir. Muaviye ise Resulullah (s.a.v.)'in bu nezaketine hayran kalarak kendisinin yeni müslüman olduğundan bahsederek özür dilemiştir.
Tetayyur; kuşlarla uğursuzluğa yorma olup şu tarafa uçarsa bu işte hayr var, aksi yönde uçarsa hayr yok diye inanmaktır.

“Bu, onların içlerinden gelen bir şeydir. Sakın onları yoldançıkarmasın!” ifadesinden maksat ise uğursuzluğa yorma denilen şey, içinizde doğar. Uğraşıp durduğunuz bir şey olmadığı için bundan dolayı size bir sorumluluk yoktur. Fakat ondan dolayı işlerinize bakmaktan geri durmayın. Sizin yapabileceğiniz işte budur ve bununla mükellefsiniz.
Hadiste sözkonusu “Çizgi çizmekten” maksat; falın bir türü olan remildir. Onunla meşgul olan peygamber, rivayete göre İdris (a.s)'dır. Alimler, remil yapmanın yasak olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.
Cariye meselesine gelince; “Nasihat” adlı kitabında yönlerle ilgili olarak şöyle der:
“İlahî irade, evreni yaratmak istediğinde, onun alt ve üst yönlere sahip olmasını dilemiştir. Allah, sonradan var olmanın gerektirdiği sıfatlardan münezzehtir. O, evreni yaratmış, onun için alt ve üst yönleri belirlemiştir. İlahi hikmet, yaratılmış ve bir Rabb'e boyun eğmiş olmasından dolayı evrenin alt yönde olmasını gerektirmiştir. Rabbani azamet de, sonradan yaratılan evrene kıyasla evrenin üstünde olmayı dilemiştir.”
Bu kıyas, “Tekliği” itibariyle değildir. Çünkü “Teklik”te ne üst vardır ve ne de alt... Yüce Allah, kendi başına var olmasında, ezeli oluşun da ve tekliğinde olduğu gibidir..... O'na, herhangi bir surette işaret edilirse aşağıya, sağa, sola doğru işaret edilemez. Bilakis üst ve yukarı yönlerinden başka bir yöne işaret edilmesi uygun olmaz. Bu şekildeki İşaret; evrene, evrenin yaratılışına ve evrenin aşağı noktasına nispetledir. Gerçekte ise işaret, evrenin en üst noktasma ve şanına layık bir surette Rabb'in azametinedir. Yoksa bizim anladığımız şekilde
bir cisme işaret değildir. O, isbata ve ikrara işarettir..... Alt ile kuşatılmış varlık, yaratıcısını ancak üstte oluşuyla tanıyacaktır. Arş'a yönelen işaret gerçekten akledilebilir bir işarettir. Cihet ve yönler ise arşta son bulur. Onun ötesinde aklın İdrak edemediği, kuruntu ve zanların anlamak için yeterli olmadığı gerçekler vardır. [661][661]
Cariyenin mümin olup olmadığının araştırılması; kefaret olarak azad edilecek kölenin mümin olması gerektiği içindir. Mâliki, Şafiî ve Hanbelilere göre; bütün kefaretlerde azad edilecek kölenin mümin olması şarttır. Dolayısıyla kafir olan kölenin azad edilmesi kefareti ödemede yeterli değildir. Hanefılere göre ise yemin kefareti için azad

edilecek kölenin müslüman olması şart değildir. Ebu Hanife de, “Öldürme” ile ilgili kefaret dışında kalan hususlarda mümin olmayan kölenin azad edilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca bu hadis; İslam dininin, müslümanın emri altında bulunan hizmetçi, aşçı gibi kimselere iyi muamele etmesi gerektiğini de bildirmektedir.

435- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulııllah (s.a.v.)'e (önceleri) namazda olduğu sırada ona selam rdik. O da selamımızı alırdı. Necâşî'nin yanından döndüğümüzde ona nazda iken) selam verdiğimizde selamımızı almadı. Bunun üzerine biz:
“Ey Allah'ın resulü! (Daha önce) namazda olduğun sırada sana selam yorduk, sen de selamımızı alıyordun, artık almıyorsun” dedik. O da:
“Şüphesiz ki namazda selamdan daha önemli olan Allah'la bir meşgu-t vardır!” buyurdu. [662][662]

Açıklama:

İslam'ın ilk zamanlarında namazda konuşmak mubahtı. [663][663] Sonra bu hüküm yürürlükten kaldırılarak haram kılındı. Konuşmanın ne zaman hakıhndığı meselesi, alimler arasında ihtilaflıdır. Bazılan, hicretten önce Mekke'de derken azıları da hicretten sonra Medine'de haram kılındığını söylemiştir.
Namazda olan bir kimsenin selam alıp almaması, alimler arasında ihtilaflıdır.

436- Zeyd b. Erkam (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“önceleri namaz kılarken konuşurduk. İnsan yanı başında namaz kılan arkayla konuşurdu. Nihayet;
“Gönülden boyun eğerek Allah için namaza durun” ayeti indî. Bunun üzerine namazda susmakla emrolunduk ve uşmaktan yasaklandık. [664][664]

Açıklama:

Hadis, namazda konuşmanın caiz olmadığına işaret etmektedir. Konuşmanın bilerek yada bilmeyerek bir İhtiyaca binaen veya sebepsiz olması arasında bir fark yoktur. Çünkü yasaklama, mutlak olarak gelmiştir.

437- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Beni Mustahk kabilesine doğru giderken) Peygamber (s.a.v.)'le birlikte idik. Derken beni bir ihtiyaç için bir yere yolladı. Döndüğümde hayvanının üzerinde namaz kılıyordu. Yüzü de kıbleden başka bir tarafa doğru idi. Selam verdim. Fakat selamımı almadı. Namazı bitirince:
“Senin selamını almamama engel olan şey, ancak namaz kılıyor olmamdır” buyurdu. [665][665]

Açıklama:

Bu hadis de, namazda konuşmanın yasak olduğunu gösteren hadislerdir. Ayrıca hayvan üzerinde kılınan nafile namaz için başka kıbleden başka tarafa doğru dönmek caizdir.

8- Namaz Sırasında Şeytana Lanet Etmenin, Ondan Allah'a Sığınmanın Ve Namaz İçerisinde (Namaz Dışıyla İlgili) Az Bir Amelle Uğraşmanın Caiz Olması

438- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Cinlerden bir ifrît namazımı bozmak için dün akşam anîden bana bir oyun oynamaya kalkıştı. Ama Allah beni ona kaptırmadı. Ben de onu boğdum. Doğrusu ıu şu mescidin direklerinden birinin yanı başına bağlamayı çok isterdim. Bu suret-sabahladığınızda sizlerde toptan ya da hepiniz onu görürdünüz; fakat sonradan kadeşim Süleyman'ın şu sözünü hatırladım:
“Rabbi'ğfir lî ve heb lî mulken lâ yenbeğî li-ehadin min ba'dî” Rabbim! mi affet ve bana öyle bir mülk/saltanat verki benden sonra hiçbir

kimseye lâyık masın!” [666]***[666]*** *demişti. Allah,, onu, köpek kovar gibi kovdu”* buyurdu. [667][667]

439- Ebu'd-Derdâ' (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) ayağa kalktı. Biz, onu:
“Eûzu billahi minke Senden Allah'a sığınırım dediğini kulağımızla ettik.” Sonra üç defa:
“El'anuke bi-la'netillâhi Seni, Allah'ın lânetiyle lanetlerim dedi. Sanki bir şey alacakmış gibi elini uzattı. Namazdan çıktıktan sonra, biz:
“Ey Allah'ın resulü! Gerçekten namazda öyle bir şeyler söylediğini işittik ki, ından önce bunları söylediğini hiç duymamıştık. Hem senin elini uzattığını gördük”dik. Resulullah (s.a.v.):
“Doğrusu Allah'ın düşmanı İblis, yüzüme çarpmak için bir ateş parçasıyla karşıma geldi. Bunun üzerine üç defa: “Senden Allah'a sığınırım” dedim Sonra yine üç defa:
“Seni, Allah'ın lânetiyle lanetlerim” dedim. Fakat o vine geri çekilmedi. Sonra onu yakalamak istedim. Vallahi, eğer kardeşimiz Süleyman (a.s)'ın duası olmasaydı, İblis muhakkak bağlı olarak sabahlayacak Medine halkının çocukları onunla oynayacaklardı” buyurdu.[668][668]
“Cin” kelimesi, sözlükte; örtmek, gizlemek anlamına gelen “Cenne” kökünden türemiştir. ilk asırlardan beri cinlerin varlığı kabul edilegelmiştir. Yahudiler, Hıristiyanlar ve diğer topluluklar, cinlerin varlığından haberdar idiler. Filozoflar ile bazı Mutezililer dışında Ehl-i Sünnet, cinlerin varlığını kabul etmişlerdir.
Yalnız cinlerin tarifinde görüş birliğine varılamamıştır. müslümanların ortak kanaatine göre; cinler, bdenleri ateş, hava, rayiha gibi maddelerden oluşmuş, âkil ve irade sahibi, latif, görünmez varlıklardır. Bu özelliklerinden dolayı da duyu organlarımızdan gizli bulunmaktadırlar. Bu nedenle onlara, “Cin” denilmiştir.
“İfrit” kelimesi bazı alimlere göre; özel isim olmayıp bir varlık türünün belirtilen niteliklere sahip olanlarını ifade ettiği için Kur'an'da “Cinden”, “İnsandan” vb. açıklamalarla kullanılmaktadır. Bununla birlikte cin kavramındaki belirsizlik sebebiyle ifritin mahiyetini tespit etmek zordur. Bir taraftan gül ve sil'at gibi ifritin de cinlerin bir türü olduğu belirtilirken, diğer taraftan Kur'an'daki ifritin cinlerden bir

taifenin özel adı olmayıp Nemi suresinin 39. ayetinin baştarafinda da belirtildiği üzere “Asi, mağrur” anlamına geldiği ileri sürülmüştür.
Bazı Islamî kaynaklarda anlatıldığına göre cinlerden olan ifrit, diğer cinlerdeki özellikleri taşıyan, onlar gibi irade sahibi, erkeği-dişisi bulunan, çeşitli şekillere girebilen bir varlıktır. [669][669]
“Kardeşimiz Süleyman (a.s)'ın duası olmasaydı” ifadesinden maksat; Kadı Bey zâvî'ye göre, cinler üzerinde tasarrufun Süleyman (a.s)'a mahsus olmasıdır. Tuttuğu ifriti, serbest bırakması bundan dolayıdır. Yada tevazu ve edepten dolayı da bırakmış da olabilir.

9- Namazda Çocuk Taşımanın Caiz Olması

440- Ebu Katâde (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'i, omzunda kendi kızı Zeyneb'in kız çocuğu olan Ümâme bint. Ebi'l-As omzunda olduğu halde cemaate imam olarak namaz kıldırırken gördüm. Rükuya vardığında onu yere bırakıyor, başını secdeden kaldırdığında ise onu tekrar (eski yerine) koyuyordu.” [670][670]

Açıklama:

Bu hadis, namaz kılarken namazla ilgisi olmayan az bir harekette bulunmanın namazı bozmayacağını göstermektedir.
Namaz sırasında yapılan ve namazla ilgisi olmayan harektler ikiye ayrılır:

1- Amel-İ Kesîr (Çok İş):

Namaz kılan bir şahsa dışardan bakan bir kimse o şahsın namazda olup olmadığı hususunda şüphe etmezse, yani namaz kılan şahıs karşısındakine namazda olmadığı kanaatini verecek derecede namazla İlgisi bulunmayan işlerle meşgul olması sözkonusudur.

2- Amel-İ Kalîl (Az İş):

Bu dereceye varmayan fiil ve davranışlardır.

Resulullah (s.a.v.)'in, Ümâme'yi namazda kucağında bulundurmasının sırrı hususunda; “Arapların kız çocuklarına karşı gösterdikleri haşin tavrı reddetmekte ve onlara bu hususta son derece muhalif olduğunu göstermek için namazda bile kız çocuğunu bağrına basmıştır” görüşünü ileri sürenler olmuştur.
Bununla birlikte rahmet peygamberi olması hasebiyle torununu omuzuna alarak cemaata namaz kıldırması, onun ne kadar şefkat ve merhamet sahibi olduğunu da göstermektedir.
Umâme, annesi Zeyneb'in hicretin 8. yılında ölmesi sebebiyle ve teyzesi Hz. Fatıma'nın vasiyeti üzerine, Fatma'dan sonra Hz. Ali'yle nikahlanmıştır.

10- Namazda Bir-iki Adım Yürümenin Caiz Olması

441- Ebu Hâzim (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Minberin hangi ağaçtan yapıldığında ihtilâf eden bâzı kimseler, Sehl b. Sa'd'a gelip sormuşlar. O da:
“Vallahi ben onun neden yapıldığını ve kimin yaptığını bilirim. Resulullah (s.a.v.)'in onun üzerine oturduğu ilk günü de gördüm” dedi.
Râvî derki: “Ben, Sehl'e:
“Ey Ebu Abbâs! Bize (bunu) anlatsana!” dedim. Bunun üzerine şunları söyledi:
Resulullah (s.a.v.) bir kadına haber göndermişti. Ebû Hâzim der ki;
“Sehl, o zaman bu kadının ismini söylemişti. Marangoz olan kölene bak da benim için basamaklar yapsın; onların üzerinde halka hitab edeyim!” buyurdu. Bunun üzerine o köle şu üç basamağı yaptı. Sonra Resulullah (s.a.v.) onların nereye konacağını emretti ve şu yere konuldu. Bu, Medine ile Şam arasında, Medine'ye 9 mil uzaklıkta bulunan Gâbe ormanlığındaki ılgın ağacından yapılmıştı.
Doğrusu ben, Resulullah (s.a.v.)'in minber üzerindeyken ayağa kalkarak tekbîr aldığını, arkasından cemaatın da tekbîr getirdiğini görmüşümdür, Sonra rükûdan doğrulup minberden inerek geriye doğru gitti ve minberin dibine secde etti. Sonra tekrar minber üzerine döndü. Namazını bitirinceye kadar böyle yaptı. Sonra halka dönüp:
“Ey insanlar! Ben bunu bana uyasmız ve benim namazımı öğrenesiniz diye yaptım” buyurdu.[671][671]

Açıklama:

Hadisten anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber, kölesi marangoz olan bir kadına haber gönderip kendisi için cemaate hitâbettiğinde üzerine çıkabileceği bir minber yaptırmasını istemiş, o da Efendimizin arzusunu yerine getirmiştir. Buhârî'nin Câbir'den yaptığı rivayette ise, sözü edilen kadın Hz. Peygamber'e üzerine oturması için bir minber yaptırmayı teklif etmiştir. Görünürde rivayetler arasında bir ihtilâf göze çarpmakta ise de aslında böyle bir zıtlık yoktur. önce kadının Hz. Peygamber'e minber yaptırmayı teklif etmesi, Resûlullah'ın da bu teklifi uygun bulup daha sonra kadına haber göndermiş olması, gayet tabiidir. Böyle olunca ortada bir ihtilâf kalmaz.
Hadisten anladığımıza göre; Hz. Peygamber minberi sadece hutbe için kullanmakla kalmamış üzerinde namaz da kılmıştır. Ancak orada secde etmek mümkün olmadığı için, göğsünü kıbleden ayırmamak maksadıyle geri geri inip minberin dibinde secdesini yapmış. Sonra diğer rekat için tekrar minbere dönmüştür. Efendimizin böyle minber üstünde namaz kılması kendisinin de ifâde ettiği gibi, cemaatin ona uymasını sağlamak ve namaz kılışını öğretmek maksadına dayanmaktadır.

11- Namazda Elleri Böğre Dayamanın Mekruh Olması

442- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) bir kimsenin elleri böğründe namaz kılmasını yasaklamıştır.” [672][672]

Açıklama:

Görüldüğü üzere namazda elleri böğre koyarak namaz kılmak yasaklanmaktadır.
Elleri böğre koymanın yasak oluşunun nedeni hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre İblis cennetten elleri böğründe çıkığı için, bazılarına göre bunu yahudiler çokça yaptığı

için, bazılanna göre kibirli kimselerin adeti olduğu için ve bazılarına göre ise böyle yapmak felaketzede şekillerinden olduğu içindir.
Nanlazda elleri böğrüne bağlamanın hükmü ise ihtilaflıdır. Ebu Hanİfe ile İmam Şafii'ye göre mekruhtur.

12- Namaz Sırasında Yerdeki Ufak Taşları Kaldırıp Atmanın Ve Secde Yerindeki Toğrağı Düzeltmenin Mekruh Olması

443- Muaykîb (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) mescitte namaz sırasında çakıl taşlarını kaldırıp atmayı zikredip:
“Eğer mutlaka yapacaksan bunu bari bir defa da yap!” buyurdu.[673][673]

Açıklama:

Hz. Peygamber {s.a.v.), namaz kılan kimsenin secde yerinde bulunan küçük çakıl taşlarını düzeltmekten men etmektedir. Eğer mutlaka yapılması gerekiyorsa, bunun, bir defada yapılmasını emretmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sadece küçük çakıl taşlannı söz konusu etmesi, yasağın sadece bu taşlara mahsus olmasını gerektirmez. Secde yerindeki kum ve toprakların düzeltilmesi de aynı yasağın hükmü içerisine girmektedir.
Ebu Dâvud, Salât 170-171 (145)'de; Hz. Peygamber (s.a.v.), küçük taşların düzeltilmesini yasaklarken buna illet olarak; o esnada rahmetin namaz kılan kimseye yönelmekte olduğunu göstermiş ve rahmete önem göstererek yasaktan önce illetini belirtmiştir.

13- Namaz Sırasında Ve Namaz Dışında Mescide Tükürmenin Yasak Olması

444- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) mescidin kıble tarafındaki duvarında bir tükürük görüp kızmış ve cemaate dönüp:

“Sizden birisi namaz kılarken yüzünün döndüğü tarafa tükürmesin. Çünkü Allah'ın kıblesi, namaz kıldığı zaman yüzünün döndüğü taraftadır” buyurdu.[674][674]

445- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) mescidin kıble tarafında tükürük görüp onu çakıl ta-lyla ovalamış, sonra da bir kimsenin sağına yada önüne tükürmesini yasaklamış, fakat sol tarafına yada sol ayağının altına tükürmeyi emretmiştir.” [675][675]

446- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) mescidin kıble tarafında bir balgam görmüş ve cemaata dönüp:
“Sizden birinize ne oluyor ki, Rabbinin kıblesine yönelip dikiliyor da rüne sümkürüyor? Sizden birisi, kendisine dönülüp de yüzüne doğru sümirülmesini ister mi? O halde sizden birisi sümküreceği zaman sol tarafın-ıki ayağının altına sümkürsün. Buna imkan bulamazsa elbisesinin ucunu ine alıp sümkürdü, sonra da bir kısmını diğer bir kısmı üzerine büküp dürek suretiyle böyle yapsın!” buyurdu. [676][676]

447- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sizden birisi namazda olduğu sırada Rabbine yalvarır. Bu sebeple önüne ve sağ tarafına tükürmesin. Fakat sol sol tarafındaki ayağının altına tükürsün.” [677][677]

448- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Mescitte tükürük bulunması, bir günahtır. Bu günahın giderilmesi/kefareti, onu toprağa gömmektir.” [678][678]

449- Ebu Zerr (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Ümmetimin iyi, kötü, güzel, çirkin bütün amelleri bana gösterildi. İyi amellerin içerisinde yoldan atılan eziyet verici şeyleri buldum. Kötü

amellerinin içerisinde ise mescidde tükürülüp de toprağa gömülmeyen tükrüğü gördüm.” 679[679]

450- Abdullah İbnu'ş-Şihhîr (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'le birlikte namaz kıldım. Sümkürdüğünü, sonra da o balgamı ayakkabısıyla ovaladığını gördüm.” 680[680]

Açıklama:

Mescit içine tükürmek veya sümkürmek, mutlak surette yasak ve günahtır. Buna İhtiyâcı olanlar, yanlarında mendil, selpak, peçete gibi eşyalar bulundurmalı ve ona tükürmeli burnunu da onunla temizlemelidir. Mescitte sümkürmenin kefareti o pisliği defnetmektir. Buradaki “Defin” sözünden ne kastedildiği alimler arasında İhtilaflıdır. Cumhûr'a göre bundan maksat; pisliği mescidin yerdeki toprağına veya kumuna gömmektir. Mescidin yerinde böyle bir şey bulunmaz da halı ve benzeri şeylerle döşeli olursa o zaman “Defın”den maksat, pisliği dışarıya çıkanp atmak olur. Zâten alimlerden bazıları: “Defin”den maksat, onu mescitten çıkartmaktır” demişlerdir. Sonra ağız ve burundan çıkan iğrendirici şeylerin temizlenmesi yalnız mescide mahsûs değildir. Bu her yerde gereklidir.
Görülüyor ki, bütün bu rivayetler, insanları iğrendirecek balgam ve sümük gibi şeylerin görülecek yerlere atılmasını menetmek de, bunlar için mendil gibi şeyler kullanmaya ve sonuç itibariyle de, temizliğe teşvik etmektedir.

14- Ayakkabılarla Namaz Kılma

451- Ebu Mesleme Saîd b. Yczîd'den rivayet edilmiştir: “Eneş b. Mâlik'e:
“Resulullah (s.a.v.) ayakkabılarla namaz kılar mıydı?” diye sordum. O da:
“Evet” diye cevap verdi. 681[681]

Açıklama:

Bu hadis, temiz olmak kaydıyla ayakkabıları çıkarmaksızın namaz kılmanın caiz olduğunu göstermektedir. Ayakkabıların üzerinde yada altında pislik varsa temizlenip sonra namaz kılınır. Bazıları, yaş pisliğe basan kimsenin onu toprakla silmek suretiyle namazı kılabileceğini belirtmişlerdir. Ebu Hanife'ye göre ayakkabıdaki yaş pislik, ancak suyla temizlenebilir. Eğer kuru ise kazımak suretiyle temizlenir.

15- Çizgili Elbise İçerisinde Namaz Kılmanın Mekruh Olması

452- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) “Hamîsa” denilen çizgili bir elbise içerisinde namaz kılmaya kalkıp elbisenin çizgileri gözüne ilişti. Namazı bitirince:
“Bu hamisayı Ebu Cehm b. Huzeyfe'ye götürün. Bana, onun yerine çizgisi olmayan kalın bir aba getirin. Çünkü bu hamisa az önce beni namazımdan alıkoydu” buyurdu.[682][682]

Hamisa:

Dört köşeli ve çizgili kumaş demektir. İpekten ve yünden yapılır. Yalnız bu ismin verilebilmesi için, bunun siyah ve çizgili olması şarır. Bu kumaş; yumuşak, ince ve hacmi küçük olduğu için ona bu isim verilmişir.
Ebu Cehm'in asıl adı, Âmir b. Huzeyfe'dir. Ubeyd olduğunu söyleyenler de var. Mekke'nin feth edildiği gün müslüman olmuştur.
Resulullah (s.a.v.)'in bu çizgilerle gönlünün meşgul olması, hoşuna gitmemiştir. Çünkü o, her zaman sade bir yaşantıyı tercih etmiştir. Debdebeli, gösterişli şeylerden her zaman kaçınmıştır. Sade yaşam, onun için daha önemlidir. Böyle bir tavrı varken, kendisini şaşalı gösterecek böyle bir giyimden uzaklaşmayı seçerek elbiseyi sahibine geri iade etmiştir.
Bu elbiseyi Resulullah (s.a.v.)'e hediye eden, Ebu Cehm idi. Hediyesi kabul edilmediğinden dolayı kalbinin kırılacağı endişesiyle Hz.

Peygamber (s.a.v.) bu hediyeyi tekrar geri istemek suretiyle onun gönlünü hoş etmiştir.

16- Akşam Yemeği Hazırken Namaz Kılmanın Mekruh Olması

453- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Akşam yemeği hazır olup bu sırada namaza kamet getirilmişse ilk önce akşam yemeğine başlayın." 683[683]

454- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Sizden birisinin önüne akşam yemeği konulup ta bu sırada namaza kamet getirilmişse (ilk önce) akşam yemeğine başlayın. Yemeği bitirmedikçe acele davranmasın." 684[684]

455- İbn Ebi Atîk'ten rivayet edilmiştir:
"Ben ve Kasım, Aişe (r.anha)'nın yanında bir şeyîer konuştuk. Kasım, konuşmalarında çok hatâ eden bir kimseydi. Kendisi bir ümmüveled'in çocuğu idi. Aişe, ona:
"Sana ne oluyor ki, kardeşimin şu oğlu gibi konuşmuyorsun? Fakat bu konuşmanın sana nereden geldiğini ben bilirim. Bunu annesi terbiye etti, seni de annen terbiye etti" dedi. Bu sözlerden dolayı Kasım Aişe'ye kızdı ve ona gücendi. Aişe'ye yemek sofrası getirildiğini görünce ayağa kalktı. Aişe:
"Nereye?" dedi. Kasım:
"Namaz kılacağım" diye cevap verdi. Aişe:
"Otur foraya" dedi. Kasım:
"Ben gerçekten namaz kılacağım" dedi. Aişe:
"Otur foraya vefasız! Ben, Resulullah (s.a.v.)'i:
"Yemek hazır olduğunda büyük ve küçük abdest bozacağı geldiğinde namaz kılınmaz" buyururken işittim" dedi.685[685]

Açıklama:

Hadis, sofra kurulmuşken veya yemeğin sofraya getirilmesi sözkonusuysa, farz veya nafile herhangi bir namazı kılmayı erteleyip önce yemeğin yenilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yalnız karnın aç olması sebebiyle kalbin yemekle meşgul olması İhtimalinden dolayı yemeğin namazdan önceye alınması için, yemek yedikten sonra namaz kılmak için zaman müsait olmalıdır.
Bundan maksat, namazın huzur ve hususunu sağlamaktır.
Alimler, buradaki yeme emri üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Bazıları da buradaki emrin farz olduğunu söylemişlerdir. Zahirilerden İbn Hazm bu görüştedir. Cumhura göre buradaki emir, mendubluk içindir. Yani bu emre uymak mendubtur. Dolayısıyla karnı aç olan bir kimse, sofra hazır bulunduğu takdirde önce yemek yerse iyi bir iş yapmış olur.
Mendub: İşlenmesi iyi karşılanan fiillere ve uyulması dinen tercih edilen davranışlara denir. Ummü'l-Veled: Sahibinden çocuk dünyaya getiren cariyeye denir.

17- Sarımsak, Soğan, Pırasa Veya Bunlara Benzer Bir Şey Yiyen Kimsenin Mescide Gelmesinin Yasak Olması

456- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) Şöyle buyurmaktadır:
“Kim şu sebzeden yani sarımsaktan yerse kokusu gidinceye kadar sakın mescitlerimize yaklaşmasın.” [686][686]

457- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim şu bitkiden yerse sakın bize yaklaşmasın ve bizimle birlikte namaz kılmasın.” [687][687]

458- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) soğan ve pırasa yemeyi yasakladı. Bir defasında bize ihtiyaç erişmişti. Bu sebeple bunlardan yedik. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Kim bu pis kokulu bitkiden yerse sakın mescidimize yaklaşmasın. Çünkü (yanımızda bulunan) melekler, insanların eziyet gördüğü şeylerden eziyet görür” buyurdu. [688][688]

459- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.): *“Kim sarımsak yada soğan yerse bizden veya mescidimizden uzak uzak dursun! Evinde otursun”* buyurdu.
Şu da var ki, Resulullah (s.a.v.)'e içerisinde yeşil sebzeler bulunan bir tabak getirildi. Bunlardan hoş olmayan bir koku duyup bunların ne olduğunu sordu. İçerisinde bulunan sebzelerin neler olduğu ona haber verildi. Bunun üzerine sahabi-lerinden birine işaret ederek: “*Bunu ona götürün!”* buyurdu. Fakat o da bunu görünce, sebzeleri yemekten kaçındı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), o sahabiye:
“Sen ye! Çünkü ben, senin yalvarmadıklarınla yalvarırım” buyurdu. 689[689]

460- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Hayber'in fethinden henüz daha Medine'ye dönmemiştik. Biz Resulullah (s.a.v.)'in sahabileri, bu sebzenin sarımsağın- tarlalarına rastladık. Halk açlık içerisindeydi. Bu sebeple sarımsağı doyasıya yedik. Sonra Resulullah'ın namaz kıldırdığı mescide gittik. Resulullah (s.a.v.) kokuyu hissedip:
“Kim bu pis kokulu sebzeden bir şey yerse sakın mescitte bize yaklaşmasın” buyurdu. Bunun üzerine halk:
“Sarımsak haram kılındı, sarımsak haram kılındı” dediler. Bu haber, Peygamber (s.a.v.)'e ulaştı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Ey cemaat! Allah'ın bana helal kıldığı bir şeyi haram kılmak, benim elimde değildir. Doğrusu ben bu sebzenin kokusundan hoşalnmıyorum” buyurdu.690[690]

Açıklama:

Arapça'da “Şecer” kelimesinin, gövdesi ve dalı olan ağaçlar için kullanıldığı bilinmekteyse de Peygamber (s.a.v.) burada bu kelimeyi, soğan ve sarımsak için de kullanması, bu kelimenin; gövdesi, dalı-budağı olmayan sarımsak ve soğan gibi bitkileri de kapsadığını göstermektedir.
456 nolu Ebu Saîd el-Hudrî hadisinde de görüldüğü üzere, sarımsak yemek haram değildir. Fakat mescit gibi toplumsal yerlere gitme

sözkonusu olduğunda yaş sarımsak yemek mekruhtur. Pişmişi mekruh değildir.
Buna göre çirkin kokulu diğer sebzeleri çiğ olarak yemek de mekruhtur. Bunları yiyen kimseler, kokulan kayboluncaya kadar mescide gitmemeleri gerekmektedir.
Bu tür sebzeleri yiyenlerin mescide girmelerinin yasaklanmasının sebebi; oradaki insanları ve melekleri rahatsız etmektir. Kıyas yoluyla ağzı ve yarası ağır kokanların, üstü-başı kirli olan kasap ve balıkçı gibi kimseler ile cüzamlı ve alaca hastalığına yakalanmış kimselerin cemaata devam etmemelerine fetva verilmiştir.
Sigarayı da bu şekilde düşünmek gerekmektedir.

461- Ma'dân b. Ebi Talha'dan rivayet edilmiştir: “Ömer İbn Hattâb, Cuma günü hutbe verip sonra da:
“Siz ey insanlar! Benim ancak pis kokulu gördüğüm iki sebzeyi yiyorsunuz. Şu soğan ile sarımsağı... Doğrusu ben, Resulullah (s.a.v.)'i, mescitte bir kimsede bunların kokusunu duyduğu zaman emrederek o kimseyi Bakî kabristanlığına çıkarttığını görmüşümdür. Buna göre eğer bir kimse bunları yiyecekse hiç olmazsa pişirmek suretiyle onların kokularını gidersin” dedi. [691][691]

Açıklama:

Bu hadis, sarımsak yada soğan gibi pis kokulu bir sebze yada buna benzer bir yiyerek mescide gelen kimsenin, koku duyulduğu takdirde bir ceza ve öğüt olarak o kimsenin mescitten çıkanlabileceğini göstermektedir.

18- Mescitte Kayıp Aramanın Yasak Olması Ve Buna Rağmen Kayıp Arayan Kimsenin Sesi Duyulduğunda Söylenilecek Söz

462- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim bir kimseyi mescitte kayıp ararken işitirse “Allah onu sana geri vermesin” desin. Çünkü mescitler bu tür işler için bina

edilmemişlerdir.” 692[692]

463- Büreyde (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) namaz kıldırdığı zaman bir adam ayağa kalkıp: “Kırmızı deveyi bulan yok mu?” dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
“Onu bulamayasın! Çünkü bu mescitler, neye yarayacaksa ancak onun için yapılmışlardır” buyurdu. 693[693]

Açıklama:

Hadisler, kaybedilen oir malı halka ilan etmek için mescitte sesi yükseltmeyi men etmektedir. Bunun dışında mescitte alışveriş yapmak, ihtiyaç yokken mescitte sesi yükseltmek de bu hükme girmektedir. Çünkü mescitler, cemaati gereksiz yere uğraştıracak türden özel işlerin konu edilmesi için yapılmamışlardır. Buralar Allah'ı anmak, ibadet etmek, Kur'an okumak gibi ibadet türü işlerle meşgul olmak için yapılmışlardır. Dolayısıyla buraların, ticaret merkezi ve İşyerleri haline getirilmemesi gerekmektedir. Bununla birlikte cihad aletlerini düzeltmek, toplamak gibi bütün müslümanları İlgilendiren hususları mescitlerde yapmakta bir sakınca yoktur.

19- Namazda Yanılma Ve Yanılmadan Dolayı Sehiv Secdesi Yapma

Sehiv kelimesi, sözlükte; “Yanılma, unutma ve dalgınlık” gibi anlamlara gelmektedir. Buna göre sehiv secdesi; yanılma, unutma veya dalgınlık gibi durumlar yüzünden namazın vaciplerinden birini terk yada geciktirme durumunda namazın sonunda yapılan secdelere denilir.
Sehiv secdesi sayesinde namazda meydana gelen kusur düzeltilmiş, eksiklik telafi edilmiş olur. Namaz esnasında huşu'lu olmak esas olmakla birlikte, çeşitli nedenlerle insanlar namazlarında yanılabilirler. Peygamberimiz bu tür durumlarda namaz kılan kimsenin kendini suçlamasını ve karamsarlığa düşmesinin önüne geçerek kişiyi rahatlatmak, vesveseden kurtarmak ve her yanılmada

namazı yeni baştan kılmanın önüne geçmek maksadıyla, asli olan bir farzın terk edilmediği durumlarda bir telafi ve bir düzeltme mekanizması olarak sehiv secdesi uygulamasını öngörmüştür.
Sehiv secdesi, Hanefilere göre vacib, Mâûkî ve Şafiilere göre sünnet, Hanbelilere göre ise bazen vacip, bazen sünnet, bazen de mubah olur. Hanefilere göre sehiv secdesi gerektiği halde bunu yapmayan kişi, günah işlemiş olur. Fakat namazı batıl olmaz.

464- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Ezan okunduğu zaman şeytan geriye doğru kaçar. Ezanı işitmemek için onun bir sesli yellenmesi vardır. Ezan bittiğinde dönüp geri gelir. Namaz için kamet getirildiğinde yine geri dönüp kaçar gider. Kamet bittiğinde dönüp geri gelir. Namaz kılan kişi ile nefsinin/kalbinin arasına girip: Filanca şeyi hatırla, filanca şeyi hatırla” diyerek namazdan önce insanın hiç aklında olmayan şeyleri hatırlatıp durur. Nihayet insan, kaç rekat kıldığını bilemez oluncaya kadar onunla uğraşıp durur, işte sizden birisi, kaç rekat kıldığını bilemediği zaman oturduğu yerde iki sede yapsın.” [694][694]

Açıklama:

Alimler, bu tür hadislere dayanarak şeytanın gerçek anlamda yellenip yellenmeyeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir.
Aynî (ö. 855/1451), bu yellenmenin bir temsil olduğunu belirtir. Şeytanın Ezandan kaçması, korkudan perişan olmuş bir adamın haline benzetilmiştir.
Bazılarına göre; şeytanın Kur'an okumadan ue namazdan kaçmayıp Ezan sesinden kaçması, Kıyamet gününde onu işittiğine şahadet etmemek içindir. Çünkü bir hadiste geçtiğine göre; müezzinin sesini işiten insan, cin ve her şey Kıyamet gününde onu işittiğine şahadet edecektir.
Bazılarına göre ise; şeytanın kaçması, Ezanın azametindendir. Çünkü Ezan, dinin bütün kurallarına kpsayan ve İslam'ın şiarını ilandan ibarettir. Dolayısıyla şeytan, bunlan işitmeye tahammül edemez.

Bazılarına göre ise; şeytanın kaçması, yeis ve ümitsizlik halindendir. Çünkü şeytan, tevhidin ilanını duyunca insana vereceğinden ümidini keser.

Namaz kılan ve Kur'an okuyarak Allah'a münacatta bulunan kimseden şeytan kaçmaz. Çünkü o hallerde kendisine vesvese kapıları açıktır. İstediği gibi kulun damarlanna kadar sokularak her türlü vesveseyi onun hatırına getirebilir. O derecede ki, namaz kılan kimse kendinden geçerek kaç rekat kıldığını bile unutabilir. Bundan kurtulmanın yolu, hatıra gelen Şeyi derhal reddetmek ve hatıra gelen vesveseyi düşünmemektir.

Hadis; namazında kıldığı rekat sayısında şüphe edip de bir tarafı tercih edemeyen kimsenin, namazının sonunda sehiv secdesi yapmasına işaret etmektedir.

Hanefilere göre; rekat sayısında şüphe eden kimseye bu hal ilk defa meydana geliyorsa namazını iade eder. Bu konudaki delil, Taberânî (ö. 360/970)'nin “El-Kebir” adlı adlı eserinde geçen şu hadistir:

“Namazın kaç rekat kıldığını hatırlamayan bir kimsenin ne yapacağı, Resulullah (s.a.v.)'e soruldu. Resulullah (s.a.v.):

“Namazını iade etsin. Namazın sonunda da oturarak iki defa secde yapsın” buyurdu.”

Bir kimseye bu şüphe ilk defa değil de, fazlaca meydana geliyorsa, kendi kendine araştırır. Kanaati ne tarafa meylederse, ona göre hareket edip namazını tamamlar. Namazı iadeye gerek yoktur. Eğer kanaati bir tarafa yönelmezse o zaman şüphesindeki az tarafa itibar eder.

465- Abdulmuttaüb oğullarının anlaşmalısı Abdullah b. Buhayne el-Esdîa'tan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.) öğlen namazında birinci oturuşu yerine getirmeden irekti ayağa kalkmıştı. Sonra namazını tamamlayınca her secdede tekbir mak suretiyle selam vermezden önce unuttuğu oturuşun yerine oturduğu rden iki secde yaptı. Bu secdeleri onunla birlikte cemaatta yaptı.” [695][695]

Açıklama:

Peygamber (s.a.v.) bir öğle namazının ikinci rekatından sonra teşehhüde oturmadan ağa kalmış ve namazını tamamlayarak selamdan önce sehiv secdesi için iki secde yapmış, ıra selam vermiştir.
Hadis, 'namazda bir eksiklik dolayısıyla selamdan önce secde edilir' diyen kimseler için ilk niteliğindedir. Ayrıca ilk teşehhüd ve onun için oturuşun, namazın farzların olmadığına lalet etmektedir. Çünkü eğer bunlar farz olasydı, diğer farzlar gibi sehiv secdesîyle onarıl-ızlardı. Sahabilerin çoğu, İmam Şafiî, İmam Malik ile Ebu Hanife bu görüştedir.

466- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.)'le buyurmaktadır:
“Sizden birisi namazda şüpheye düşüp üç mü, dört mü kaç rekat kıldığıbilemezse şüpheyi atıp namazı yakinen bildiğinin üzerine bina etsin. Sonselam vermezden önce iki secde yapsın. Eğer beş rekat namaz kılmışsa bu secde, onun namazını çift yapar. Eğer dört rekatı tamamlamak için naız kıldıysa bu iki secde şeytanı çatlatmak için yapılmış olur.” [696][696]

Açıklama:

Hadis, namazda şüpheye düşüp herhangi bir rekatı kılmadığında şüpheye düşen kimsenin bu rekati kılmamış kabul etmesini ve namazının geri kalan kısmını, kıldığını kesin olarak bildiği rekat üzere bina etmesini gerekli kılmaktadır. Örneğin, üç rekat mı, yoksa dört rekat mı kıldığında tereddüt eden bir kimse, kendisini üç rekat kılmış kabul edecek ve namazına bir rekat daha ilave edip sonunda sehiv secdesi yapacaktır,
Namazda şüphe etmeyi alışkanlık haline getiren kimse ise kaç rekat kıldığını araştırmalı ve kuvvetli kanaatine göre hareket etmelidir. Eğer her iki ihtimale ait kanaati eşit ise az olan rekat sayısına göre namazını tamamlamalı, fakat namazın sonunda sehiv secdesi yapması gerekmektedir.
Namazı iadeye lüzum yoktur. Ancak sonunda sehv secdesi yapar. Bu görüş Hz. Peygamber'in şu hadisine dayanır:

“Her kim namazında şüphe ederse doğrusunu araştırsın.” 697[697]
Kanaati bir tarafa yönetmezse, meselâ sabah namazını bir rekat mı yoksa iki rekat mı kıldığında şüphe eder de bir tarafı tercih edemezse, şüphesindeki az tarafa itibar eder. Misalimize göre, namazı bir rekat kılmış kabul eder. Ancak tereddüt ettiği rekatin sonunda oturup, ettehiyyatü'yü okur, sonra kalkar ve bir rekat daha kılıp sonunda sehv secdesi yapar. Hz. Peygamberden rivayet edilen şu hadis buna delâlet etmektedir:
“Sizden biri namazında tereddüt eder de kaç rek'at üç mü, yoksa dört mü kıldığını bilemezse, namazını azı üzerine bina etsin.”
Dört rek'atli bir namaza başlayan bir kimse kıldığı rekatin bir mi, yoksa iki mi olduğunda şüphe edip de bir tarafa karar veremezse kendisini bir rek'at kılmış kabul eder ve namazını buna göre tamamlar. Ancak iki rekat kılmış olma ihtimalini de göz önüne alarak bu tereddüt ettiği rekatten itibaren her rekatin sonunda oturur. Namazı bitirirken de sehv secdesi yapar.
iki rek'atli bir namazda iki rek'at mi yoksa üç rek'at mı; dört rek'atli bir namazda da dört rek'at mı yoksa beş rek'at mı kıldığında şüphe eden kimse oturur, tahiyyât okur selâm vermeden kalkıp bir rek'at daha kılar ve sonunda sehv secdesi yapar. Sonraki rek'atî ilâveye sebeb iki rekatli namaz üç, dört rek'atli olan da beş rek'at olmuşsa fazlalığın nafile olması içindir. Çünkü Hanefilere göre tek rek'atli nafile olmaz.
Bu-rivayetler anlaşılıyor ki âlimler, teharri (=araştmna) ve kesin olarak bilinen rekat üzerine bina konularında ihtilâf etmişlerdir. Hanefîler bunları ayrı ayrı şeyler kabul ederken, Şafiî, Dâvûd ve İbn Hazm bunların aynı şey olduğunu söylemişlerdir. Nevevî bunun cumhurun görüşü olduğunu nakleder. Ebû Hatim ve İbn Hıbbân, Hanefilerin görüşündedirler. 698[698]

467- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) namaz kıldırmıştı. Selam verince ona:
“Ey Allah'ın resulü! Namaz hakkında yeni bir şey mi var?” denildi. O da:
“Ne oldu?” buyurdu. Soruyu soran kimseler:
“Namazı şöyle, şöyle kıldın” dediler.

Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) hemen bacaklarını büküp kıbleye karşı du ve iki secde yaptı. Sonra da selam verdi. Sonra yüzünü bize çevirip:
*“Gerçekten namaz hakkında yeni bir şey olsaydı ben onu size bildirir. Fakat ben de ancak bir insanım. Sizin gibi unuturum. Dolayısıyla bir nuttuğum zaman hemen onu bana hatırlatın. Sizden birisi namazında leye düşerse doğruyu araştırıp namazını onun üzerine tamamlasın. Sonra ki secde yapsın”*buyurdu.

468. Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) buyurmaktadır:
“Peygamber (s.a.v.) öğle namazını beş rekat kıldırmıştı. Selam verdiği zaman ona:
“Namaza ilave mî yapıldı?” denildi. Peygamber (s.a.v.):
“Ne oldu?” diye sordu. Sahabiler:
“Namazı beş rekat kıldın” dediler. [699][699]

469- İbrahim b. Süveyd'den rivayet edilmiştir:
“Alkame bize öğle namazını beş rekat kıldırdı. Selam verince, namazdaki cemaat:
“Ya Eba Şibil! Namazı beş rekat kıldırdın” dediler. Alkame:
“Hayır! Ben bunu yapmadım” dedi. Cemaat:
“Evet! Yaptın” dediler.

Açıklama:

Hadisin ravisi İbrahim b. Süveyd der ki: Çocuk olduğum halde ben de cemaatin tarafında İdim. Ben dahi:
“Evet! Beş rekat namaz kıldırdın” dedim. Alkame, bana:
“Ey şaşı gözlü sende mi bunu söylüyorsun?” dedi. Ben de:
“Evet!” cevabını verdim.
Bunun üzerine Alkame kıbleye dönüp iki secde yaptı. Sonra da selam verdi. Daha sonra da şöyle dedi: Abdullah İbn Mes'ud şöyle dedi ki:
Resulullah (s.a.v.) bize beş rekat namaz kıldırdı. Namazı bitirince, cemaat kendi arasında kargaşalık çıkardı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

“Ne oluyor size?” buyurdu. Cemaat:
“Ey Allah'ın resulü! Acaba namaza bir şey mi ilave edildi” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Hayır!” diye cevap verdi. Cemaat:
“Doğrusu beş rekat namaz kıldırdında..” dediler. Bunun üzerine esulullah (s.a.v.) kıbleye döndü ve iki secde yaptı. Sonra selam verdi. Sonra:
“Ben de ancak ve ancak sîzi gibi bir insanım. Sizin unuttuğunuz gibi de unuturum” buyurdu. 700[700]

Açıklama:

Sahabilerin, fazla rekata kalkan Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ilk anda uyarmayışlarının nedeni, ırt rekatli fatz namazın beş rekata çıkması ihtimalinin mevcudiyetindendir. Çünkü Sahabiler, Hz. peygamber (s.a.v.)'in beşinci rekata kalkmasıyla namazın beş rekata çıktığını zannetmişlerdi. Hz. peygamber (s.a.v.) yaptığı hatanın farkında varmadığı için onlara, “Ne oldu?” diye sorarak ortada şey olup olmadığını anlamak istemiştir. Namazda hata ettiği kendisine haber verilince, hemen jleye karşı teşehhüd durumunda oturmuş ve iki sehiv secdesi yapmıştır. Namazdan sonra da habilerine kısa bir konuşma yapmıştır.
Peygamberlerden fiil hususunda hatanın meydana gelip gelmeyeceği konusu alimler arasın-tartışma konusu olmuştur. Cumhura göre fiiller hakkında unutmak peygamberlere de caizdir, ılnız onlar hataları üzere bırakılmazlar. Yüce Allah, onların hatalarını kendilerine bildirerek onlara doğru olanı gösterir.
Namazda konuşmak, namazı bozduğu halde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in konuştuktan sonra secdesi yapması, namazda konuşmanın haram kılınmazdan önceki zamanlara yorumlanmıştır.
Bu hadis, bize; kişi hata yaptığı zaman etrafındaki insanlar tarafından uyarıldığı zaman, kendi tasına kılıflar ve bahaneler değil, hatasının telafisi yoluna gitmesi gerektiğini göstermektedir, ınkü insan hata yapabilir, dolayısıyla hata düzeltilmesi gereklidir. Hata üzerinde ısrar edilmemelir.
Hanefilere göre sehiv secdesi yapıldıktan sonraki oturuşta tahiyyat okumak ve selamla mazdan çıkmak vaciptir. Salli ve Barik Dualarının

sehiv secdesinden önce mi, yoksa sehiv desinden sonra mı okunacağı konusunda iki farklı görüş vardır.
Son oturuşta sehiv secdesi öncesinde her iki tarafa selam verileceği görüşü, Ebu Hanîfe 150/767 ile Ebu Yusuf (ö. 182/797)'a aittir. İmam Muhammed (ö. 189/805)'e göre ise dece sağ yana selam verdikten sonra sehiv secdesi yapılır.)

470- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bize gün devrildikten sonra kılınan namazlardan birini, ya öğleyi yada ikindiyi kıldırıp ikinci rekatta selam verdi. Sonra mescidin kiblesindeki bir hurma kütüğüne gelip kızgın bir vaziyette ona dayandı. Cemaatın içerisinde Ebu Bekr ile Ömer'de vardı. Bu ikisi, Resulullah'm kıldırdığı namazla ilgili konuşmaktan çekindiler. Cemaatın aceleci takımı dışarı çıktılar. Kendi kendilerine yada birbirlerine:
“Namaz kısaltıldı” dediler. Derken Zu'1-Yedeyn ayağa kalkıp:
“Ey Allah'ın resulü! Namaz kısaltıldı mı, yoksa unuttun mu?” dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) sağa ve sola bakıp:
“Zu'1-Yedeyn ne diyor?” buyurdu. Sahabiler:
“Zu'1-Yedeyn doğru söylüyor. Çünkü dört rekat namaz kıldıracağına sadece iki rekat namaz kıldırdın” dediler.
Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) iki rekat namaz kıldı ve selam verdi. Sonra tekbir alıp secde etti. Sonra yine tekbir alıp başını secdeden kaldırdı. Sonra tekbir alıp secdeye gitti. Sonra yine tekbir alıp başını secdeden kaldırdı.

Açıklama:

Hadisin ravisi Muhammed İbn Şîrîn der ki: İmrân b. Husayn'dan haber aldığıma göre, o:
“Peygamber başını secdeden kaldırdıktan sonra selam verdi” demiştir.[701][701]

Açıklama:

Zu'1-Yedeyn'in asıl adı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Müslim'deki İmran b. Husayn hadisine dayanarak bir çok alim, bu

zatın, Hırbak es-Sülemî olduğunu sözylemiştir. İbn Hibbân ise, Hirbak ile Zu'1-Yedeyn'in ayrı kişiler olduğunu belirtmiştir. İbn Hacer (ö. 852/1447) ise “El-İsabe”de Zu'1-Yedeyn'in Abdi Amr b. Nedla el-Huzaî olduğunu kaydetmiştir, Hz. Peygamber (s.a.v.), ona, elleri uzun oîduğu için yada çok cömert olduğundan dolayı “iki el sahibi” anlamında “Zu'1-Yedeyn” adını vermiştir.
Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hiddetlenmesine neyin sebep olduğu kesin olarak belli değildir. Bazı alimler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in müslümanlarla ilgili bir işten dolayı namazdan önce hiddetlendiği ve bu halde namaza durup bu yüzden yanıldığını söylemişlerdir. Bazıları da Müslim'deki İmran b. Husayn hadisine dayanarak, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanlışlıkla selam verdikten sonra kendi evine girdiğini, fakat Zu'1-Yedeyn'in “Unuttun mu, yoksa namaz sorusuna canı sıkıldığını ve bu halde mescide geri geldiğini ve hadisi metilen ve geri almanın olduğunu belirtmişlerdir. Ahmed Naim Efendi'de “Tecrid Tersiri”nde bu ikinci görüşü tercih ettiği için diğer olasılığa hiç temas etmemiştir.
Konu ile ilgili bu rivayetler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dört rekatlı bir namazın ikinci reka-sonra selam verip bir müddet bekledikten, yerinden ayrıldıktan hatta konuştuktan namazın kalan kısmını kıldırdığını ifade etmektedir. Bu konuda mezheplerin görüşleri şu şekildedir:
Şafiî'den iki görüş nakledilmiştir. Bunlardan en sağlam olanına göre, namaza demek sahihtir. Yalnız İmam Şafiî'nin, namazın batıl olduğuna dair olan içtihadı da Şâfiî’sında mevcuttur.
nam Mâlik, abdest bozulmadıkça zaman ve ara verme, ne kadar uzun olursa olsun, a devam etmenin caiz olduğu görüşündedir.
A'zam Ebu Hanîfe ve öğrencilerine göre ise; imam, sehven iki rekatta selam verir-unduğu yerde yüzünü kıbleden çevirmedikçe ve insan kelamı konuşmadıkça namazın eda edilir. Mescidin tamamı, namaz mahalli olduğu için tek mekan hükmündedir. ayla imam konuşmadığı müddetçe yönünü kıbleden çevirmiş de olsa, namazına demesi, caizdir. Fakat camiden çıktıktan sonra yanıldığını hatırlarsa artık devam edemez, aştan kılmalıdır.
Görülüyor ki, sehiv secdesi konusunda Hanefilerin içtihadı, diğer mezheplere göre da bir durumdadır. Çünkü bu, namazda olması gereken huşu1 ve huzu'ya daha uygun-

Hanefiler; bu hadise, Abdullah İbn Mes'ud ve Zeyd b. Erkam'ın rivayet ettikleri hadislere .rak namazda sadece ima ve işaretin caiz olduğunu, bilmeyerek ve unutarak konuşulamazı bozacağı görüşüne sahip olmuşlardır.

1- İmrân b. Husayn (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

Resulullah (s.a.v.) ikindi namazını kıldırırken üçüncü rekatında selam verdi, kalkıp odasına girdi. Bunun üzerine kendisine “Hırbâk” denilen ve elleri olan bir adam Resulullah (s.a.v.)'e doğru ayağa kalkarak ona varıp:

“Ey Allah'ın resulü!” diyerek Resulullah (s.a.v.)'in namazda eksik kıldırması olayını ona anlattı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) kızgın bir halde hırkasını sürükleyerek dışarıya çıktı ve cemaatın yanına gelip onlara:

“Bu, doğru mu söylüyor?” dîye sordu. Sahabiler:

“Evet, doğru söylüyor” dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) bir rekat daha kildırdı. Sonra selam verdi. Sonra iki secde yaptı, sonra da selam verdi. [702][702]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in namaz kılarken yanılıp sehiv secdesi yaptığı ve bunun birden fazla olduğu ile ilgili rivayetler var. Alimlerin tespitine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.), namazdaki bir sehiv (=yanılma)dan dolayı beş defa secde yapmıştır. Bunlar;

1- Buhârî'deki İbn Buhayne hadisinde görüldüğü üzere; Hz. Peygamber (s.a.v.)'la iki rekat kıldıktan sonra teşehhüdsüz üçüncü rekata kalkması,
2- Konumuzla alakalı Zu'1-Yedeyn hadisinde geçtiğine göre; üçüncü rekattan sonra selam vermesi.
3- İmran b. Husayn hadisinden anlaşıldığına göre; beş rekat kılması.
4- Abdullah İbn Mes'ud hadsinde geçtiğine göre; beş rekat kılması.
5- Ebu Saîd el-Hudrî hadisinde geçtiğine göre; şüphe etmesi.

20- Tilavet Secdesi

472- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) Kur'an okurdu. (Bazen) içerisinde secde ayeti bulunan bir sure okuyup hemen secde ederdi. Biz de onunla beraber secde ederdik. Öyle ki kalabalık ve sıkışık bir halde olduğumuz için bazılarımız alnını koyacak yer bulamazdı.” [703][703]

473- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) Mekke'deyken “Necm” suresini okuyup burada secetmiş, beraberinde bulunan kimseler de onunla birlikte secde etmişlerdi. ılnız ihtiyar bîr adam, bir avuç çakıl veya toprak almış ve onu alnına kaldı.”
“Bana bu kadarı yeter!” demiş,

Açıklama:

Abdullah İbn Mes'ud der ki: Doğrusu o adamı sonraları gördüm. Bedir vaşında kafir olarak öldürülmüştü. [704][704]

474- Atâ' b. Yesâr'dan rivayet edilmiştir:
“Atâ' b. Yesâr, Zeyd b. Sâbİt'e namazda imamla birlikte cemaata kıratın gerekmediğini sordu. O da:
“Hiçbir namazda imamla birlikte kıraat yoktur' demiş ve Resulullah (s.a.v.)'e “Necm” suresindeki secde ayetini okuduğunu, fakat secde etmelini söylemiştir.”[705][705]

Açıklama:

Tahâvî konuyla ilgili olarak şöyle der:
"Bu hadiste Necm sûresinde secde lâzım gelmediğine delîl yoktur. Çünkü o sûre okunurken Peygamber (s.a.v.)'in abdestsiz bulunmuş ıası ve bundan dolayı secde etmemesi muhtemeldir. Ayet secde etmenin helal olmayacağı bir vakitte okunduğu için secde etmemiş olması da bir ihtimâldir" demiş ve bir kaç ihtimâl daha göstererek şunları söylemiştir:
"Resûlullah (s.a.v.)'in secdeyi terk etmesi bu ihtimailerden dolayı olunca bu sûrede secde olup olmadığının hükmünü araştırmamız için başka hadislere ihtiyaç duyar. İşte biz böyle hadisleri ararken bundan önce geçen Abdullah b. Mes'ûd hadisini bulduk. Onda hakikaten sözkonusu sûrede secde edildiğini gördük. Binaenaleyh o hadisle amel etmek daha uygun olur." [706][706]

475- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Biz, Resûlullah (s.a.v.)'le birlikte "Inşikâk" suresi ile "Alak" süresindeki ilgili ayetlerde secde ettik." [707][707]

Açıklama:

Kur'an'daki sureler, tertip sırasına göre uzunlukları şu şekilde sınıflandırılır:
a- Seb'u't-Tıval: Fatiha'dan sonra gelen 7 uzun sure. Bunlar; Bakara, Al-i İmrân, Nisa, Mâide, En'am, A'raf
b- Miûn: Ayet sayıları 100'den fazla veya buna yakın olan surelere denir,
c- Mesânî: Ayet sayıları 100'den az olan surelere denir.
d- Mufassal: Daha kısa ve besmeîelî fasılaları çok olan surelere denir. Bu da, 3 kısma ayrılır:
Hucurât suresinden Burûc suresine kadar olan olan surelere "Tıval", Burûc suresinden Beyyine suresine kadar olan surelere "Evsat", 3. Beyyine suresinden Nâs suresine kadar olan surelere ise "Kısar" denir.

Hanefilere göre; Kur'an'da tilavet secdeleri 14 tanedir. Bunlar; A'raf: 7/206, Ra'd: 13/15, Nahl: 16/49-50, İsrâ: 17/107, Meryem: 19/58, Hac: 22/18, 77; Furkân: 25/60, Neml: 27/25, Secde: 32/15, Sâd: 38/11, Fussilet: 41/37, Necm: 53/62, înşikâk: 84/21, Alak: 96/19 Hanefilerden başka diğer bütün alimlere göre; tilavet secdesi sünnettir. Tilavetin nasıl yapılacağı hususunda görüş ayrılığı vardır.

21- Namazda Nasıl Oturulacağı Ve Ellerin Uyluklar Üzerine Nasıl Konulacağı Meselesi

476- Abdullah İbnu'z-Zübeyr (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) namazda teşehhüd duasını okumak için oturduğu sol ayağını uyluğu ile baldırı arasına koyar, sağ ayağını da yere döşerdi. Sol elini sol dizinin üzerine ve sağ elini de sağ uyluğunu üzerine koyup iarmağıyla işaret ederdi." 708[708]

477- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Peygamber (s.a.v.) namazda oturduğu zaman ellerini dizleri üzerine koar, baş parmaktan sonra sonra gelen şehadet parmağını kaldırıp onunla ua eder ve sol elini yayarak sol dizinin üzerine koyardı." 709[709]

Açıklama:

Bu iki hadis, namaz kılarken nasıl oturalacağını, ellerin nereye ve nasıl konacağını ve nrmaklann görevini göstermektedir.

22- Namazdan Çıkmak için Namazın Sonunda Selam Vermek Ve Bunun Mahiyeti

478- Ebu Ma'mer'den rivayet edilmiştir;
"Mekke'de emirlik yapan bir kimse namazdan çıkarken iki defa selam verirmiş. Bunun üzerine Abdullah İbn Mes'ud:
"Bu kişi, bu doğru sünneti nereden elde etti?" dedi.

Açıklama:

Hadisin ravüerinden biri olan Hakem, kendi hadisinde:
“Gerçekten Resulullah (s.a.v.) bunu yapardı” dedi. [710][710]

479- Sa'd b. Ebi Vakkâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'i sağına ve soluna selam verirken gördüm. Öyle ki yanağının beyazlığını bile görürdüm. [711][711]

Açıklama:

Bü hadisler, namazdan çıkarken sağa ve sola başı dönderip iki defa selam vermenin meşru olduğuna delalet etmektedir. Bu hususta imam, cemaat ve tek olarak namaz kılanlar arasında bir fark yoktur. Sahabilerin cumhurunun görüşü budur.

23- Namazdan Sonra Zikir

480- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulullah (s.a.v.)'in namazının bittiğini tekbirle anlardık.” [712][712]

481-
Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Cemaatın farz namazdan çıkınca yüksek sesle zikirde bulunması, Peygamber (s.a.v.) zamanında vardı.

Açıklama:

Hadisin ravîsi Ebu Ma'bed der ki:
Abdullah İbn Abbâs (r.a):
“Ben cemaatin yüksek sesle zikirde bulunmasını işittiğim onların namazdan çıktıklarını bilirdim” dedi. [713][713]
Abdullah İbn Abbâs, küçük yaşta olduğu sırada cemaata katılmadığı zamanlarda mescidin dışarısında iken cemaatle namazın sona erdiğini onların yüksek sesle zikirde bulunmalarından anladığını belirtmektedir.

Hadisler, sahabilerin namazdan sonra zikrettikleri ve bu zikrin; namazdan sonraki istiğfar, teşbih, tekbir, hamd gibi tümünü içermekteydi. Ayrıca hadis, namazdan sonra zikrederden sesi yükseltmenin meşru olduğunu göstermektedir.

24- Kabir Azabından Allah'a Sığınmanın Müstehab Olması

482- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
Resulullah (s.a.v.) yanıma girmişti. Yanımda Yahudi bir kadın vardır. Bu kadın:
“Biliyor musun, siz kabirlerde fitneye maruz kalacaksınız” diyordu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) irkilip:
“Fitneye maruz kalacaklar, ancak yahudilerdir” buyurdu. Âişe der ki:
“Böylece birkaç gece geçirdik. Sonra Resulullah (s.a.v.):
“Biliyor musun, bana; siz, kabirlerde fitneye maruz kalacaksınız” diye vahiy geldi” buyurdu.
Âişe:
“Ben, bundan sonra Resulullah (s.a.v.)'in hep kabir azabından Allah'a sığındığını işittim” dedi. [714][714]

483- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Medine'deki Yahudilerin yaşlı kadınlarından ikisi yanıma girmişti. Kendi aralarında konuşurlarken:
“Kabirlerde olanlar, kabirlerinde azab görürler” dediler. Ben onların bu sözlerini yalanladım. Onları tasdik etmek için “Evet” demeye gönlüm razı olmadı. Daha sonra çıkıp gittiler. Derken Resulullah (s.a.v.) yanıma girdi. Ona:
“Ey Allah'ın resulü! Medine Yahudilerinin yaşlı kadınlarından ikisi yanıma gelip “Kabir halkı, kabirlerinde muhakkak azab olunurlar” dediler” dedim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“O kadınlar, doğru söylemişlerdir. Onlar, kabirlerinde öyle bir azab göer ki, o azabı konuşamayan hayvanlar bile işitir” buyurdu.
Aişe:
“Bundan sonra Resulullah (s.a.v.)'i her namazda kabir azabından (Ala) sığınırken görmüşümdür” dedi. [715][715]

Açıklama:

Tahâvî"nin ifadesine göre bu olay iki defa meydana gelmiştir: Birincisinde; Resulullah, Yahudi kadının sözüne karşılık *"Fitneye maruz kalacaklar, ancak yahudilerdir"* buyurmuştur. ikincisinde ise Yahudi kadını bir arkadaşıyla gelerek Hz. Aişe'nin yanında kabir ından bahsetmiş, Aişe yine bunu kabul etmemiş, sonra bu olayı Resulullah (s.a.v.)'e ması üzerine bu konuda vahiy inmiş ve kabir azabının meydana gelmesinin bir hakikat bu bildirilmiştir.
Bu olaydan önce Resulullah (s.a.v.)'in ümmeti için kabir azabı olup olmadığı ile ilgili ola-ıir şey bilmediği anlaşılmaktadır. Bunu, İmam Ahmed'in Hz. ÂIşe'den rivayet ettiği şu ten anlamaktayız:
"Bir Yahudi kadını, Aişe'ye hizmet ederdi. Aişe, bu kadına her ne zaman bir :te bulunsa kadın ona:
"Allah senin kabir azabından korusun" diye dua eder. Nihayet Aişe, Resulullah (s.a.v.)'e:
"Ey Allah'ın resulü! Kabirde azab var midiye sordu." Resulullah (s.a.v.):
"Yahudiler yalan söylemiştir. Kıyamet günün önce hiçbir azab yoktur" buyurdu. Bu olayın üzerinden Allah'ın dilediği aman geçtikten sonra Resulullah (s.a.v.) bir gün öğle zamanı dışarıya çıkarak ildiğine yüksek sesle:
"Ey insanlar! Kabir azabından Allah'a sığının Çünkü "Haktır" diye seslendi."
Görülüyor ki, Resulullah (s.a.v.) müminler hakkındaki kabir azabını son zamanlarda mesele öğrenmiş ve bundan son derece korunmaları gerektiğini ümmetine öğretmiştir." [716][716]
Bu iki hadisten anlaşıldığı üzere; kabir azabını önceki peygamberlerde ümmetlerine haber vermişlerdi. Yalnız eldeki Tevrat nüshalarında kabir azabı ve bahsi geçmemektedir. Fakat Yahudi kadının, bunu, Âişe'ye söylemesi; ya Tevrat'ın ya da önceki peygamberlerin arının bugün elde bulunmayan eski nüshalarında var olduğuna delalet etmektedir. [717][717]

25- Namazda İken Kendisinden Allah'a Sığınılacak Şeyler

484- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'in namazda iken Deccâl'in fitnesinden Allah'a sığındığını işittim.” 718[718]

485- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edüdiğine göre, Resuluilah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sizden birisi teşehhüd yaptığı zaman şu dört şeyden Allah'a sığınsın: “Allahümme innî eûzu bike min azâbi cehenneme ve min azâbi'I-kabri ve min fitneti'l-mehyâ ve'1-memâti ve min şerri fitneti'l-Mesîhi'd-Deccâli. Allahım! Cehennem azabından. Kabir azabından, Hayatın ve ölümün fitnesinden, Mesîh Deccâl'in fitnesinden Sana sığınıyorum” buyurdu. 719[719]

486- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) namazda:
“Allahümme innî eûzu bike min azâbi'I-kabri ve eûzu bike min fitneti'l-Mesîhi'd-Deccâli ve eûzu bike min fitneti'l-mehyâ ve memâti. Allahümme innî eûzu bike mine'l-me'semi ve'1-meğrami Allahım! Kabir azabından Sana sığmıyorum, Mesîh Deccâl'in fitnesinden Sana sığmıyorum, ölümün ve hayatın fitnesinden Sana sığmıyorum, Allahım! Günahtan ve borçtan Sana sığmıyorum” diye dua ederdi.
Âişe der ki: “Birisi, Peygamber (s.a.v.)'e:
“Ey Allah'ın resulü! Borçtan ne kadar da çok Allah'a sığınıyorsun!” dedi. Peygamber (s.a.v.):
“Çünkü insan borçlandığında konuşup yalan söyler, söz verdiğinde sözünde durmaz” buyurdu. 720[720]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.) namazın sonunda selam verdikten hadislerde de ifade edildiği şekilde dua ederdi. Bu iki hadiste şu beş şeyden Allah'a sığınmıştın
1- Cehennem azabından Allah'a sığınmak.
2- Kabir azabından Allah'a sığınmak.

3- Hayatın ve ölümün fitnesinden Allah'a sığınmak .
4- Mesih Deccal'in fitnesinden Allah'a sığınmak.
5- Günahtan ve borçlanmaktan Allah'a sığınmak.
Resulullah (s.a.v.)'in bu beş şeyden Allah'a sığınması, kendisinin bu tehlikelere maruz kaldığından dolayı değil, bu tehlikelerin ümmetini beklediğinden ve onlara bunları haber vermek ve Allah'a nasıl dua edileceğini öğretmek istemesindendir. Aynı zamanda bu dua sayesinde müminler, kendilerini bekleyen bu tehlikeleri tanımak ve onlardan korunmak için daha önceden tedbir almak imkanını bulmuş olurlar.

26- Farz Namazdan Sonra Kapılan Zikrin Şekli Ve Bu Zikri Yapmanın Müstehab Olması

487- Sevbân (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) (farz) namazı bitirdiği zaman üç defa istiğfar eder ve sonra da:
“Allahümme ente's-Selâmu ve minke's-Selâm tebârekte yâ zâ'l-Celâli ve'l-İkrâm (= Allahım! Selâm sensin. Selamet te ancak sendendir. Mübareksin. Ey Celâl ve İkram sahibi)” derdi.

Açıklama:

Hadisin ravisi Velîd der ki: Hadisin diğer ravisi Evzâî'ye:
“Resulullah'ın yaptığı bu istiğfar nasıl olacak?” diye sordum. O da:
“Estağfirullah Allah'a sığınıyorum, Estağfirullah Allah'a sığınıyorum” dersin” dedi. [721][721]
Resulullah (s.a.v.) selam verdikten sonra üç defa “Estağfirullah” Allah'a sığınıyorum deyip sonra da bu duayı okurdu. Bazen sözkonusu bu zikri okuyacak kadar otururdu. Bununla birlikte bu miktardan fazla oturduğu da sabittir. Bu duayı okurken kıbleye karşı duruşunu bozmaz, duayı okuyup bitirdikten sonra kıble istikametinden dönerdi.
Namazın sonra istiğfar edilmesinden maksat; kulun kıldığı namazla gururlanmayıp yaptığı taatleri azımsaması ve nefsini teskin etmesi gerektiğine işarettir. Çünkü kulun sorumlu tutulduğu şeylerin

tamamını, gereğince yapması mümkün değildir. İstiğfarın üç defa tekrarlanması, amelde noksanlık olduğu inancındaki mübalağadan dolayıdır.
İstiğfardan sonra “Allahümme ente's-Selâmu ve minke's-Selâm tebârckte yâ zâ'1-Celâli ve'1-İkrâm” şeklinde dua etmek de sünnettir.
Namazdan sonra okunacak dua konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in değişik zamanlarda başka başka dualar okuduğunu gösterir. Yalnız bunlardan bir kısmına diğerlerinden daha çok devam etmiş ve meşhur olmuştur. Bu dua da, bunların en meşhurlarındandır.

488- Muğîre b. Şu'be (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) (farz) namazı bitirip selam verdiğinde:
“Lâ İlahe illâllâhu vahdehu lâ şerike lehu, lehu'l-mulku ve lehu'I-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadîr. Allahümme lâ mania limâ e'tayte velâ mu'tîye limâ mena'te velâ yenfeu zâ'1-ceddi minke'l-ceddu” Allah'tan başka ilah yoktur. Tektir. Ortağı yoktur. Mülk, O'nundur. Hamd, O'na mahsustur. Her şeye güç yeti-rendir. Allahım! Senin verdiğine engel olacak hiç kimse yoktur. Vermediğini de verecek hiç kimse yoktur. Senin katında hiçbir varlık sahibine varlığı fayda verecek değildir” derdi.” [722][722]

Açıklama:

Bu hadis de, Resulullah (s.a.v.)'in namazı bitirdikten sonra diğer dualarından farklı olarak bu duayı okuduğunu belirtmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, selam verdikten sonra söylenmesi sünnet olan başka sözler ve dualar da vardır.

489- Ebu'z-Zübeyr'clen rivayet edilmiştir:
“Abdullah İbnu'z-Zübeyr, her namazın sonunda selam verdiğinde: “Lâ ilâhe îllâllâhu vahdehu lâ şerike lehu, lehu'I-mulku ve lehu'l-hamdu ve huvc alâ külli şey'in kadir. Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi lâ ilahe illâllâhu velâ na'budu illâ iyyâhu lehu'n-Ni'metu ve lehu'l-Fadlu ve lehu's-Senâu'I-hasenu lâ ilahe illâllâhu muhlisine lehu'd-Dîne ve lev kerihe'l-Kâfirûne (=Allah'tan başka ilah yoktur. Tektir. Ortağı yoktur. Mülk, O'nundur. Hamd, O'na mahsustur. Her şeye güç

yetirendir. Güç ve kuvvet ancak Allah'a özgüdür. Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Biz de ancak O'na ibadet ederiz. Nimet, O'nundur. Fazilet, O'nundur. Güzel Övgü de, O'nundur. Kafirler istemese de dinde samimi olarak Allah'tan başka ilah yoktur" derdi.
Abdullah İbnu'z-Zübeyr der ki: Resulullah (s.a.v.), bu kelimeleri, her namazın sonunda yüksek sesle söylerdi. [723][723]

Açıklama:

Bu hadis de, Resulullah (s.a.v.)'in namazı bitirdikten sonra okuduğu farklı bir duayı göstermektedir.

490- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Muhacirlerin fakirleri, Resulullah (s.a.v.)'e gelip ona:
"Zengin kimseler, yüksek dereceleri ve devamlı nimetleri alıp gittiler, bize bîr şey bırakmadılar" dediler. Resulullah (s.a.v.):
"Neymiş o?" diye sordu. Muhacirler:
"Onlar, bizim kıldığımız gibi namaz kılıyor, bizim tuttuğumuz gibi oruç tutuyor. Onlar sadaka veriyor; fakat biz onlar gibi sadaka veremiyoruz; onlar köle azâd ediyor, biz onlar gibi köle azad edemiyoruz" dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.);
"Ben size bir şey öğreteyim mi? Onunla, sizi geçenlere yetişir; sizden sonrakileri de geçersiniz. Hem hiç bir kimse sizden daha faziletli olamaz; meğer ki sizin yaptığınız gibi yapmış olsun?" buyurdu. Muhacirler:
"Evet, ey Allah'ın resulü!" dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
"Her namazdan sonra otuzüç kere tesbîh (=subhanallah), tekbîr (=Allahu Ekber) ve tahmîd (=Elhamdülillah) edersiniz" buyurdu.

Açıklama:

Hadisin ravisi Ebû Salih der ki: Bunun üzerine fakîr muhacirler, bir müddet sonra Resulullah (s.a.v.)'edönüp geldiler:
"Mal ve mülk sahibi (dîn) kardeşlerimiz, bizim yaptığımızı işitmiş; bunun mislini onlar da yaptılar!" dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

“Ne yapalım! Bu, Allah'ın bir ihsanıdır. Onu dilediğine verir” buyurdu. 724[724]

Açıklama:

Muhacirlerin fakirleri, Ensar'ın fakirlerinden daha çoktu. Çünkü muhacirler, Mekke'deki ile mülklerini, evlerini ve eşyalarını bırakarak Medine'ye gelmişlerdi. Bir rivayete göre soran Ebu'd-Derdâ' ve başka bîr rivayete göre ise Ebu Zerr'dir.
Macirlerin bu sorusuna karşılık Resulullah (s.a.v.)'in namazdan sonra belli miktarda tahmid ve tekbirde bulunmak suretiyle muhacirlerin sevab hususunda herkesi geçek ifade etmiştir.
Burada şöyle bir soru hatıra gelebilir: Bu kelimeler bu kadar kolay ve meşakkatsiz şu hâlde nasıl olur da cihâd gibi en güç ve en faziletli ibâdetlere denk olabilir?.” Bu böyle cevap verilmiştir:
Fakir olduğu hâlde bu kelimelerin, sözkonusu hamd'in hakkı olan ihlâsı eda etmek, en ve en meşakkatli amellerdendir. Sonra sevabın, mutlaka meşakkata göre verilmesi îğlidir. Kelime-i şehâdeti söylemekle kazanılan sevap, bir çok meşakkatli ibâdetlerin dan daha fazladır. Alimlerin ifadesine göre Resulullah (s.a.v.)'le bir an sohbette bunlara hayr ve fazileti hiç bir amelin sevabıyla ölçülemez. Ve o dereceye, başka hiç bir ulaşılamaz.
de fakır muhacirlerin niyetleri, zengin olsalar zenginler gibi amel etmek idi. Bir hadis bulduğuna göre; “Mü'minin niyeti amelinden daha hayırlıdır.” Dolayısıyla bu ıulunan muhacirlerin niyetlerine göre cevap verilecek demektir.
Burada da şöyle bir soru hatıra gelebilir: Namaz sonundaki zikirleri zenginler de yaptıkirde vaad edilen sevaba nail olurlar. O hâlde vaziyet yine muhacirlerin şikâyet ettiği alır. Yâni zenginler yine fakirlerden daha faziletli ve sevaplı olurlar. Çünkü zikir hususun da fakirlerle denk olmakla beraber cihâd ve benzeri meşakkatli mâlî ibâdetlerde onları Buna da şöyle cevap verilmiştir: muhacirlerin maksadı, mutlaka zenginlerden fazla sevap ve derece kazanmak derecelere ve ebedî nimetlere kendilerinin de nail olmalarıdır.
Riyetlerin çoğunda namazdan sonra önce teşbih, sonra tahmîd, daha sonra tekbîr zîkredilmişse de bâzı rivayetlerde tekbîr, tahmîd'den önce zikredilmiş, bâzılarında da, tesbîhden önce

yapılacağı bildirilmiştir. Rivâyetlerdeki bu farklılık bu hususta terti şart olmadığını gösterir. Lâkin yine de işe tesbîhden başlamak ondan sonra tahmîd; ıra tekbîrde bulunmak daha uygundur. Çünkü teşbih, Yüce Allah'ın bütün noksan uzak olduğunu içermektedir. Tahmîd'de, Yüce Allah'a kemâl sıfatını ispat vardır, ütün hamd-ü senalar, O'na aittir. Ondan sonra sıra tekbîre gelir. Çünkü tekbîrde, fdır. Bütün noksanlıklardan münezzeh ve bütün hamdü senalara müstahak olan bir ide bulunmak elbetde vâcib olur. İşte bu ta'zîm, tekbîrle eda olunur. Bütün bunlara bir de tehlîl getirilerek zikre son verilir. Tehlîlden maksat, “La ilahe İllallah” Bu cümle, Allah'ın birliğine ve tek olduğuna delâlet etmektedir.
Bu zikirlerin ne zaman yapılacağını belirtme hususunda bâzı rivayetlerde: “Her namazdan sonra”, diğer bâzı rivayetlerde: “Her namazdan sonraki dualarda”, bir rivâyette; Her namazın peşinde” denilmiştir. Buradaki “Namaz” ifadesiyle, farz ve nafile her nadasa da alimlerin çoğu onu farz namaz şeklinde yorumlamışlardır. Çünkü 487 nolu ücra rivayetinde “Namaz”dan maksadın, “Farz namaz” olduğu belirtilmiştir. Anlaşılıyorki, alimler mutlak olan diğer rivayetleri bu rivayet doğrultusunda yorumlamışlardır.

491- Ka'b b. Ucre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Bazı muakkibât (farz namazın peşisıra söylenecek güzel kelimeler vardır ki, bunları her farz namazın ardından söyleyen yada yapan kimse hiçbir zaman ziyanda olmaz. Bunlar; otuz üç defa teşbih çekmek, otuz üç defa hamd etmek, otuz dört defa da tekbir getirmektir.” [725][725]

492- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurmaktadır:
“Kim her namazın sonunda Allah'a otuz üç defa teşbih, otuz üç defa hamd eder ve otuzrüç defa da tekbirde bulunursa bunların toplumu doksan dokuz eder. Yüzün tamamında ise “Lâ ilahe illâllâhu vahdehu lâ şerike lehu, lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadir (Allah'tan başka ilah yoktur. Tektir. Ortağı yoktur. Mülk,

O'nundur. Hamd, O'na mahsustur. Her şeye güç yetirendir" derse günahları denizin köpüğü kadar bile olsa yine bağışlanır." [726][726]

Açıklama:

Konuyla ilgili hadislerde sözkonusu teşbihlerin sayısı, farklı şekillerde gelmiştir. Bâzılarında otuzüç adet olacağı belirilmiştir. Nitekim 486, 487, 488 nolu hadisler bu şekildedir. Nesâî'nin rivayet ettiği Zeyd b. Sabit hadisinde teşbihlerin sayısı yirmibeş; Abdullah İbn Ömer hadisinin bâzı geliş yollarında onbir, Tirmizî ile Nesâî'nin rivayet ettikleri Enes hadisinde on; Enes hadisinin bâzı geliş yollarında bir; Taberânî'nin rivayet ettiği Cühenî hadisinde yetmiş;
"Nesâî'nin rivayet ettiği Ebû Hureyre hadisinin bâzı geliş yollarında yüz defa teşbih, tekbîr ve tahmîd edileceği; bu yapılırsa yapan kimsenin günahları denizin köpüğünden bile çok olsa bağışlanacağı ifade edilmiştir.
Acaba zikir hususundaki bu farklı sayıların belirtilmesin deki hikmet nedir?
Alimlerin ifadesine göre bunlardaki hikmet sırrını bilmesek bile her şeyden önce emre sarılmaktır. Çünkü Peygamber (s.a.v.)'in sözleri hikmetten uzak değildir.
Aynî konuyla ilgili olarak şöyle der:
"Teşbihlerin sayısı hakkındaki ihtilâf; şahıslara, hâl ve zamanlara göre değişiktir. Bunlar şöyle açıklanabilir: Namazdan sonra bir defa zikirde bulunmayı emretmesi, bir adedi en küçük sayı olup ondan aşağı başka sayı bulunmadığındandır. Altı defa zikir emredilmesi, günlerin sayısı altı olduğu içindir. Dolayısıyla namaz sonunda altı defa zikirde bulunan kimse haftanın her gününde bir defa zikir etmiş ve bütün günlerini zikir bereketiyle doldurmuş gibi olur. On defa zikir tavsiye edilmesi, her hayr on kat sevapla karşılık göreceğindendir. Onbir de öyledir. Bunda onun muhakkak olduğuna kesin bir şekilde hüküm meydana gelsin diye bir de fazlalık vardır. Yirmibeş defa zikir tavsiye edilmesi, günde ve gecede yirmidört saat bulunduğundandır. Onbir de olduğu gibi bunda da yirmidört adedi kesin olarak anlaşılmak için üzerine bir sayı daha ilâve edilmiştir. O hâlde namazdan sonra yirmibeş defa zikr-u tesbîhde bulunan kimse, gün ve gecenin her saatinde zikir etmiş gibi olur. Zikrin otuzüç aded

yapılmasının tavsiye buyurulması, bu sayı üçie çarpıldığı zaman doksan dokuz ettiği içindir. Binaenaleyh bu mikdâr zikirde bulunan kimse Allah Teâlâ'yı doksandokuz İsmi ile zikretmiş gibi olur.”
Zikrin yetmiş defa yapılmasının emir buyurulması, bire on hesabı ile yetmişe karşı yediyüz sevap verileceği içindir. Nitekim Cühenî hadisinde bu şekilde belirtilmiştir.
Yüz defa zikirden ise çoklukta mubâlega kasdolunmuşdur. Çünkü yüz adedi, sayıların üçüncü derecesidir.
Bu sayıların hangisinin tercih edilmesi meselesine gelince; zikrin her çeşidini otuz üçer defa yapmak yâni otuzüç defa “Sübhânallah”, otuzüç defa “Elhamdülillah”, otuzüç defa da “Allâhu Ekber” demek hepsinden daha uygundur. Kadı İyâz:
“Bu, hadisin ravisi Ebû Salih'in te'vîlinden daha uygundur” diyor.
Tekbîrlerin sonunda “Lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerike leh” denilirki, bununla yüz tamam olur. Bir rivayette, tekbîrin otuzdört adet yapılacağı belirtilmiştir. Bunlar, mevsuk râvîler tarafından yapılmış ilaveler olduğu için kabul edilmeleri gerekir. Nevevî'nin ifadesine göre; insan ihtiyatla hareket etmeli ve otuzüç defa tesbîh, otuzüç tahmîd, otuzdört defa da tekbîrde bulunmalı; en sonunda da tehlîli yapmalıdır. Ona göre, bu şekilde bütün rivayetlerin arası uzlaştırılmış olur.
Acaba sözkonusu sayılardan az veya çok tesbîh veya tahmîdde bulunulursa vaad edilen sevap verilir mi, verilmez mi?
Alimlerden bâzılarına göre; fazlalık veya noksanlık, kasten yapılırsa vaad edilen sevap verilmez. Çünkü olabilir, bu sayıların bir hikmeti ve özelliği bulunur da sayı noksan bırakılmak veya fazla yapılmak suretiyle bu hikmet ve özellik, zayi olur.
Fakat diğer bâzı alimler, bu görüşü doğru bulmamış, istenilen sayı doldurulduktan sonra yapılan fazlalık, vâad edilen sevabı gidermez, demişlerdir. Bu görüş daha makbul görünmektedir. [727][727]

27- Başlangıç Tekbiri ile Kıraat Arasında Okunacak Dua

493- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Resulullah (s.a.v.) namaza başlamak için tekbir aldığı zaman Kur'an okumazdan önce kısa bir müddet susardı. Ben bir gün ona:

“Ey Allah'ın resulü! Annem-babam sana feda olsun. Biliyorsun ki, şu başlangıç tekbîri ile kıraat arasındaki susman sırasında ne diyorsun?” diye sordum. O da:
“Allahümme bâid beynî ve beyne hatâyâyâ kemâ bâadte beyne'l-meşrıkı ve'1-mağribi. Allahümme nakkinî min hatâyâyâ kemâ yunakka's-sevbu'l-ebyedu mine'd-denesi. Allahümme'ğsilnî min hatâyâyâ bi's-selci ve'l-mâi ve'I-beredi (Allahım! Benim ile günahlarımın arasını doğu ile batı arası gibi uzak eyle! Allahım! Beni günahlarımdan beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi temiz eyle! Allahım! Beni; günahlarımdan karla, suyla ve doluyla yıka!” derim” dedi.[728][728]

Açıklama:
“Allahım! Benim ile günahlarımın arasını doğu ile batı arası gibi uzak eyle” sözünün mânâsı; geçmiş günahlarımı affet ve de beni günah işlemekten koru demektir.
Günahlardan temenni edilen uzaklığın doğu ile batı arasındaki uzaklığa benzetilişindeki benzetme yönü, doğu ile batının bir araya gelmesinin imkânsızlığıdır. Kişinin günahlara yaklaşması, doğu ile batının birbirine yaklaşmasına benzetilmiştir. Buna göre bu duanın mânâsı şöyledir:
“Allahım! Beni günahlardan doğu ile batı arasındaki uzaklık kadar uzakJaştir. Doğu ile batı nasıl birbirine uzak ve birleşmeleri imkânsız iki yön ise, günahlarım ile benim aramı da aynı derecede uzaklaştır ve birleşmesi imkânsız iki zıt kutub hâline getir”
“Allahım! Beni günahlarımdan beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi temiz eyle” cümlesinde; günahlardan arınma, beyaz kumaşın kir ve pastan arınmasına benzetilmiştir. Çünkü beyaz kumaş kir ve pası başkalarına nispetle daha çok belli ettiği ve kir götürmediği için üzerinde en küçük bîr kir veya pas olsa beyazlığını kaybeder. Böyle bir kumaşın beyaz rengini muhafaza edebilmesi en küçük bir lekeden dahi uzak olmasına bağlıdır. Yani bu dua ile günahlardan en küçük bir izin bile kalmaması istenmiştir.
“Beni; günahlarımdan karla, suyla ve doluyla yıka” duasında geçen günahların; kar, su ve doluyla yıkanması sözünde de mecaz vardır. Günahlar adeta kar, su ve doluyla temizlenebilen bir kere benzetilmiştir. Bu üç maddenin tabiatında kirleri temizleme özelliği

bulunduğu gibi ateş söndürme özelliği de vardır. Günah da, hem pistir ve hem de sahibini cehenneme sürüklediği için bir ateş mesabesindedir.
Resulullah (s.a.v.)'in bu üç duası üç zaman nazaran yapılmış olabilir:
1- Günahlardan uzaklaştırmak geleceğe,
2- Beyaz kumaş gibi temizlemek şimdiki zaman,
3- Yıkamak da geçmiş zaman ait olabilir.
Hadis, farz olsun yada nafile olsun iftitah/başlangıç tekbîri ile Fatiha arasında dua okumanın meşru olduğunu göstermektedir.
Namaza İstiftahın/başlamanın neyle yapılacağı, alimler arasında tartışma konusu olmuştur. İmam Ahmed ile İmam A'zam Ebu Hanife'ye göre namaza başlama, “Subhaneke” duasıyla olur. Delilleri, Hz. Âişe'den gelen hadistir. Bu hadiste, Resulullah (s.a.v.)'in namaza “Subhaneke” duasıyla başladığı bildirilmektedir. Hadis, sahihtir.[729][729]

494- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) ikinci rekattan üçüncü rekata kalktığı zaman kıraate “Fatiha” süresiyle başlayıp susmazdı.” [730][730]

Açıklama:

Bu hadis, ilk oturuştan üçüncü rekata kalkıldığı zaman susmak gerekmeyeceğine yani orada “Subhaneke” ve benzeri gizli bir dua okumanın meşru olmadığını göstermektedir.
Zaten bunu iddia eden de olmamıştır. Sadece ikindi yada yatsı namazından önce kılınan dörder rekat sünneti gayri müekkedelerde üçüncü rekata kalkıldığında “Subhanake” duası okumak güzel görülmüştür. Yine Teravih namazı da dört rekat kılındığında bunun hükmü de böyledir.

495- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir adam cemaatle namaza yetişmek için hızlıca nefes nefese mescide gelip hemen safa girip:
“el-Hamdu lillâhi haniden kesîran tayyiben ve mubâreken fîh” Allah'a hayrı çok ve devamlı bol bol hamd olsun” dedi. Resulullah (s.a.v.)

namazı bitirince:
“O sözleri söyleyen hanginizdi?” diye sordu. Cemaat sustu. Resulullah (s.a.v.) tekrar:
“O sözleri söyleyen hanginizdi?” diye sordu. Bunun üzerine bir kimse:
“Cemaata soluk soluğa koşarak yetiştim. Bunun için de onları ben söyledim” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Doğrusu oniki melek gördüm ki, bu sözü hangisi Hakk'ın huzuruna çıkaracak diye yarış ediyorlardı” buyurdu.[731][731]

Açıklama:

Bu hadiste sözü geçen kimse, okumuş olduğu duayı; ister cemaate yetiştiğinden dolayı ve isterse içten gelen bir arzuyla mücerred bir ta'zim ve şükür maksadıyla okumuş olsun, her iki halde de Resulullah (s.a.v.)'in tasdik ve onayına mazhar olmuştur. On iki tane meleğin bu hamd-ü senanın sevabını yazmakta yarış ettiklerini haber vermesiyle de bu sözleri namazda söyleyen bir kimsenin büyük bir ecir ve sevaba nail olacağını belirterek bu fiile teşvik etmiştir.
Müslim ve Nesâî'nin rivayetlerinde ise, hâdise: “Resulullah (s.a.v.) namazını bitirince, *“O sözleri söyleyen hanginizdi?”* diye sordu. Cemaat sükût etti. Bunun üzerine Resulullah tekrar:
“Bunları söyleyen hanginizdi? Zira zararlı bir şey söylemedi” buyurdu” ilamına gelen lâfızlarla anlatılmaktadır. Hanefiler bu gibi zikirlerin ancak nafile namazlarda ıpılabileceğini farz namazlarda ise, teşehhüdden sora caiz olduğunu söylerler. “Bu duanın vabını yazan meleklerin sayısının on iki olmasının hikmetini ancak Allah ve Resulü” bilir.
Humeyd'in bu hadise ilave ettiği cümleden de anlaşılıyor ki, Resûlullah (s.a.v.) namaza şarak gitmeyi hoş karşılamamıştır. Çünkü bilindiği gibi imama teşehhüdde bile yetişen nse cemaat sevabına nail olur. İmam selâm verdikten sonra da kalkar cemaatle kılamadığı tatlan yalnız başına kılar.
Hadisin zahirine bakılırsa buradaki melâike-i kiramdan maksat Hafaza melekleri değil. Nitekim Buhârî ile Müslim'in Ebû Hureyre (r.a)'den ittifakla rivayet ettikleri hadis, bunu stermektedir. Çünkü

sözkonusu hadiste; *“Allah Teâlâ'nm öyle melekleri vardır ki ınlar yollarda dolaşarak zikir ehlini ararlar”* buyurulmaktadır. 732[732]

496- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir defasında Resûlullah (s.a.v.)'le birlikte namaz kılarken birden cemaattan biri;
“Allahu Ekber kebîran ve'1-hamdu lillâhi kesîran ve subhânellâhi kraten ve esîlâ” (Allah en büyüktür. O'na çok hamd olsun. Allah'ı, sabah-akşam teşbih ederim” dedi. Resûlullah (s.a.v.):
“Filanca ve filanca sözleri söyleyen kimdir?” diye sordu. Cemaattan biri:
“Ey Allah'ın resulü! O sözleri söyleyen bendim” dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.):
“Ben bu sözlere şaştım. Öyle ki, bu sözler için gök kapıları açıldı” buyurdu.
Abdullah İbn Ömer:
“”Ben, Resulullah (s.a.v.)'in bunu söyleiğini duyudm duyah bir daha bu sözleri söylemeyi bırakmadım” dedi. 733[733]

Açıklama:

Hadis, aynen bundan önceki hadisin manasındadır. Olması da, bir çok defa olması da muhtemeldir.
“Gök kapılarının açılması"ndan maksat; bu kelimelerle yapılan duanın kabul edilmesidir. Çünkü duaların kıblesi, gökyüzüdür.”
Abdullah İbn Ömer'in sözü, bu şekilde yapılan duanın devamlı surette yapılmasını teşvik mahiyetindedir.

28- Namaza Vakarla Ve Sükunetle Gelmenin Müste-Hab Olması Ve Koşarak Gelmenin Yasak Olması

497- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.)'in:
“Farz namaza kamet getirildiği zaman ona koşarak gelmeyip yürüyerek gelin. Çünkü size sükunet yaraşır. Yetişebildiğinizi imamla kılın. Yetişemediğinizi de (imamın selam vermesinden sonra kendi başınıza tamamlayın” buyurduğunu işittim. 734[734]

Açıklama:

Hadis, namaza kamet getirilirken koşarak ona yetişmeye çalışan kimse, yorulur ve bitkin düşer. Namaza bu şekilde başlar. Böyle yorgun ve bitkin bir halde kılınan namazda ise beklenilen huşu meydana gelmez. Fakat namaza vaktinde, vakar ve sükunetle giden kimse mescide kametten önce varacağı için dinlenme fırsatı bulur. Bu suretle hiçbir telaş ve yorgunluk hissetmeden kılınan namaz elbette huşu itibariyle daha mükemmel olur.
“Sükunet” ile “Vakar” kelimeleri, bazılarına göre aynı manadadır. Nevevî'ye göre ise sükunet, harketlerinde ağırbaşlı davranmak, abes sayılan şeylerden kaçınmaktır. Vakar ise duruşla olur. Yani bağı bağıra konuşmamak gibi davranışlardan kaçınmakla olur. [735][735]

498- Ebu Katâde (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir defasında Resulullah (s.a.v.)'le birlikte namaz kılıyorduk. Derken bir gürültü işitti.” Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Size ne oluyor öyle?” buyurdu. Sahabiler:
“Namaza yetişmek için acele ettik” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Bir daha böyle yapmayın. Namaza geldiğiniz zaman sükuneti sağlayın. Namazdan yetişebildiğiniz kadarım imamla birlikte kılın, yetişemediğinizi de imam selam verdikten sonra tek başınıza tamamlayın” buyurdu. [736][736]

Açıklama:

Hadisin değişik rivayetlerinde geçen “Kaza” kelimesi ile “Tamamlama” kelimesinin aynı anlama gelip gelmediği hususunda ihtilaf edilmiştir. İşte imama sonradan yetişen bir kimsenin, imamla birlikte kıldığı rekatlar, namazının başında mı, yoksa sonunda mı olacağı meselesindeki görüş ayrılığı buradan çıkmaktadır. Bu konuda dört görüş vardır:
1- Cemaata sonradan yetişen kimseye mesbûk derler. Mesbûkun imamla birlikte kıldığı rekâtlar namazının başıdır, imam selâm

verdikten sonra yalnız başına kıldığı rek'âtlar namazının sonudur. İmam Şafiî, İshâk ve Evzâî'nin görüşleri bu şekildedir.
2- Mesbûkun imamla beraber kıldığı rek'âtlar fiillere nispetle namazının başıdır. Dolayısıyla geri kalan kısmını o fiillerin üzerine bina eder. Fakat kalan kısımlara nispetle namazının sonudur. Şu hâlde geriye kalan kısımlan kaza eder. İmam Mâlik 'in görüşü bu şekildedir.
3- Mesbûk'un imamla beraber kıldığı rek'âtlar namazının başıdır.Şu kadar var ki imama yetiştiği rekâtlarda fatiha ile birlikte bir sûre okur, İmamdan sonra kıldığı rek'âtlarda ise yalnız fatihayı kaza eder. Çünkü bu rek'âtlar onun namazının sonudur. Zahirîler, Müzeni ve İshâk'ın görüşü bu şekildedir.
4- Mesbûk'un imamla birlikte kıldığı rek'âtlar, namazının sonudur. İmamdan sonra mesbûk namazın kalan fiil ve kısımlarını kaza etmiş olur. İmamA'zam'la bir rivayette İmam Ahmed b. Hanbel 'in görüşü bu şekildedir.
Hanefiler, Şafiilerin deliline; “Tamamlayınız” emrinin, mesbukun namazı imamın namazına bağlı olduğu için verilmiştir” şeklinde cevap vermişlerdir. Yani mesbukun yetişemediği rekatların kaza etmesi, namazın noksan kalan yerlerini tamamlamaktır. [737][737]

29- Cemaatin Farz Namazı Kılmak için Ne Zaman Ayağa Kalkacağı Meselesi

499- Ebu Katâde (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Namaza kamet getirildiği zaman beni görmedikçe ayağa kalkmayın!” [738][738]

500- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Namaza kamet getirilmişti. Biz de kalkıp Resulullah (s.a.v.) yanımıza çıkmadan önce safları düzelttik. Derken Resulullah (s.a.v.) geldi. Namazgahına durdu, tekbir almadan önce gusül abdesti alması gerektiğini hatırladı.”
“Derhal oradan ayrıldı, bize de:
“Yerinizde durun!” buyurdu.

“Biz, Resulullah (s.a.v.) yanımıza çıkıp gelinceye kadar ayakta onu bekledik. Yıkanmıştı. Başından su damlıyordu. Tekbir aldı ve bize namazı kıldırdı. [739][739]

501- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bilal, güneş tam tepeden batı yönüne doğru kaydığında ezanı okurdu. Peygamber (s.a.v.) hücresinden çıkmadıkça namaz için kamet getirmezdi. Hücresinden çıkıp da onu gördüğünde namaza kamet getirirdi.” [740][740]

Açıklama:

497 nolu hadiste “Bilâl, Peygamber (s.a.v.) hücresinden çıkmadıkça namaz için kamet getirmezdi” manasındaki hadis ile 495 nolu hadis arasında bir çelişki yoktur. Hafız İbn Hacer, bu iki hadisin arasını şöyle birleştirmektedir: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hücresinden çıktığını gören Bilâl (r.a.) hemen kamete başlardı. Cemaat de, ondan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gelmekte olduğunu görür ve saf tutmaya başlardı. Dolayısıyla bu iki hadis arasında bir fark yoktur. Yine 496 nolu *“Namaza kamet getirildi, biz de Resûlüllah (s.a.v.) yanımıza çıkmadan önce kalkarak saf olduk”* hadisi ile *“Namaz için kamet getirildi. Cemaat saflarını düzenledi. Sonra Peygamber hücresinden çıktı”* [741][741] hadisi arasında da bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü bu hadisler, Hz.Peygamber (s.a.v.)'in odasından çıkacağı tecrübe ile bilinen saatte kamet edip saf tutmanın caiz olduğuna delâlet ederken; konumuzu teşkil eden hadis-i şerifleri Hz. Peygamber (s.a.v.)'in odasından çıktığı görülünceye kadar kamet getirmemenin ihtiyata daha uygun olduğuna, çünkü Hz.Peygamber (s.a.v.)'in aniden çıkan bir mazereti sebebiyle odasından çıkmakta gecikmesi halinde cemaatin uzun süre ayakta beklemesi icab edeceğine, bunun da bıkkınlığa sebeb olacağına delâlet etmekte ve bu şekilde acele davranmaktan nehy etmektedir. Dolayısıyla bu iki husus arasında bir çelişkiden söz edilemez.
Kamet getirilirken cemaatin hangi cümlelerde ayağa kalkacağı meselesi de fıkıh imamları arasında ihtillaf konusu olmuştur. Alimlerin bu konudakü görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Mâlikîlere göre: Cemaatin namaza kalkması için belli bir vakit yoktur. İsterse ikâmet edilirken isterse ikâmet bittikten sonra namaza kalkabilir.
Şafülere göre ise, müezzin ikâmeti bitirdikten sonra ayağa kalkılır.
Hanbelîlere göre, Müezzin “Kad kameti's-Salât” derken ayağa kalkılır, fakat imam ayağa kalkmamışsa, müezzin “Kad kameti 's-Salât” demiş olsa bile yine de kalkılamaz.
Hanefîlere göre; Müezzin “Hayye ala'l-Felâh” derken ayağa kalkılır. “Kad kâmeti's-Salât” denildiği anda imam namaza başlar, imam olan zat bu hareketiyle müezzini tasdik etmiş olur. Bununia beraber ikamet bittikten sonra da tekbir almasında bir beis yoktur. Hatta İmam Ebû Yûsufla diğer üç mezheb imamına göre uygun olan da budur. [742][742]

30- Namazın Bir Rekatına Yetişen Kimsenin, O Namaza Yetişmiş Sayılması

502- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim, imamla birlikte kılınan namazın bir rekatına yetişirse o namaza yetişmiş demektir.” [743][743]

Açıklama:

Hadis, zahiri anlamıyla mutlaktır. Dolayısıyla bütün namazlarla alakalıdır.
Bununla birlikte bir rekata yetişen kimsenin namaza yatişmiş olmasından maksat; cemaatın farzına yetişmiş, eda hükmüne yetişme veya vücubuna yetişme manalarından biri de olabilir.

503- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır;
“Kim güneş doğmadan önce sabah namazının (farzının) bir rekatına yetişirse sabah namazına yetişmiş demektir. Kim de güneş batmadan önce ikindinin (farzının) bir rekatına yetişirse ikindi namazına yetişmiş demektir.” [744][744]

Açıklama:

Hadis; güneş batmadan önce ikindinin veya güneş doğmadan önce de sabahın birer rekatine yetişen kimsenin bu vakitlere yetişmiş olacağına işaret etmektedir.
Bununla birlikte ikindi namazının bir rekatinİ kıldıktan sonra güneş batıverse, bütün alimlerin ittifakıyla, namaz bozulmaz., o namazın tamamlanması gerekir.
Şafiî, İmam Mâlik ile Ahmed b. Hanbeİ'e göre; sabah namazı, ikindi namazı gibi-Yani bir rekatini kıldıktan sonra güneş doğarsa namaza devem etmek gerekir.
Ebu Hanîfe'ye göre ise; sabah namazı kılınırken güneşin doğması halinde namaz boiuş olur.

504- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle bunaktadır:
“Kim güneş batmadan önce ikindi namazının farzının bir secdesine ya güneş doğmazdan önce sabah namazının (farzının) bir secdesine yetişirse, anıaza yetişmiş demektir.” [745][745]

Açıklama:

Bu hadise göre, bir kimse ikindi namazının bir rekatını kıldıktan sonra selam vermeden t çıksa namazı bozulmaz. Bu namazı tamamlamak gerekir. Bütün alimler bu konuda k etmişlerdir.
Sabah namazına gelince; Şafii, Malik ile Ahmed'e göre hüküm yine edir. Ebu Hanife'ye göre ise sabah namazını kılarken güneş doğarsa namaz batıl olur.
Tahâvî'ye göre buradaki “Yetişmek” kelimesinden maksat; güneş doğmazdan önce çkların ergenliğe girmesi, hayızlı kadınların temizlenmesi ve Hıristiyanların İslam'ı kabul etmesi anlamında olabilir. Çünkü hadiste “Yetişmek” ifadesi geçmekte, fakat namazdan bahmemektedir. Dolayısıyla sözkonusu bu kimseler ile benzeri durumdakiler, sabah namazı yetişmiş olurlarsa onu kaza etmek kendilerine farz olur.

Burada “Secde”den maksat; Müslim'in rivayetinde açıklandığı üzere “Rekaf”tır. Zaten İbn Mâce esâî'nin rivayetinde de “Secde” ifadesi yerine “Rekat” ifadesi geçmektedir.

31- Beş Vakit Namazın Vakitleri

505- Ebu Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“ResuluLlah (s.a.v.)'i, beş vakit namazı parmaklarıyla sayarak:
“Cebrail inip bana imam oldu; ben de onunla namaz kıldım, sonra onunla namaz kıldım, sonra (yine) onunla namaz kıldım, sonra (yine) onunla namaz kıldım, sonra (yine) onunla namaz kıldım” buyururken işittim.[746][746]

Açıklama:

Hadis, namazın edası için vaktin şart olduğunu belirtmektedir. Zaten “Vakit”, namazın farzları içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla vakit gelmeden kılınan namaz, vakit namazının yerini tutmaz. Bu konuda alimler arasında bir görüş ayrılığı yoktur.
Ayrıca hadis, namaz vakitlerinin Cebrail tarafından gösterildiğini anlatmaktadır.

506- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) ikindi namazını güneş benim hücremde görünmekteyken henüz (odamın duvarına) gölge dönmeden kılardı.” [747][747]

Açıklama:

“Benim odamda görünmekteyken” ifadesi; Peygamber (s.a.v.)'in ikindi namazını vaktin başında kıldığını açıklamaktadır.
“Henüz odamın duvarına gölge dönmeden” ifadesi; gölgenin odanın içerisine yayılmasıdır. “Zuhur” yükselme kelimesinin; güneşe nispetle odadan çıkmak ve gölgeye nispetle ise odanın içine yayılmak manasında gelmesi itibariyle birbirine zıt değildir. Çünkü gölgenin yayılması, ancak güneş çıktıktan sonra mümkün olur. Ayrıca Hz.

Aişe'nin odası, dar ve alçak idi. Bu nedenle de güneş çabucak çekilir ve görünmez olurdu.
Bu hadis; ikindi namazını edada acele etmenin daha faziletli olduğunu söyleyen İmam Şafiî, Hattâbî ile Nevevî gibi alimlerin görüşlerini desteklemektedir.
Hanefilere göre; ikindi namazını, vaktin başında değil de sonunda kılmak kılmak müstehabtır.

507- Abdullah İbn Amr (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Sabah namazını kıldığınız vakit yok mu o vakit tâ güneşin ilk ışığı doğuncaya kadar devam eder. Sonra öğleyi kıldığınız vakit (yok mu) o vakit, tâ ikindi oluncaya kadar devam eder. ikindi namazını kıldığınız zaman yok mu o vakit, tâ güneş sararıncaya kadardır. Akşam namazını kıldınız mı, onun vakti de, tâ şafak kayboluncaya kadar devam eder. Yatsıyı kıldığınız vakit (yok mu) o vakit de, gecenin yarışına kadar devam eder.” [748][748]

508- Abdullah İbn Amr (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Öğle'nin vakti, güneş tam semanın ortasından batıya doğru meylettiği zamandan başlayarak, bir kimsenin gölgesi uzunluğu kadar oluncaya kadar yâni ikindinin vakti girmediği müddetçedir. ikindinin vakti, güneş sararmadığı müddet etmektedir. Akşamın vakti, şafak kaybolmadığı müddetçedir. Yatsı namazının vakti, mutedil uzunluktaki gecenin yarısına kadardır. Sabah namazının vakti; tan yeri ağardıktan, güneş doğmasına az kalıncaya kadar devam eder. Güneş doğduğuğunda namaz kılmayı bırak. Çünkü güneş, şeytanın iki boynuzu arasından doğar.” [749][749]

Açıklama:

Hadis, namaz vakitlerinin çıkış zamanlarını tespit etmektedir.
Müslim'in sarihlerinden Übbî'nin ifadesine göre bu hadis, hiç bir namazın ilk vaktini etmemekte, yalnız vakitlerin nerede son bulduğunu bildirmektedir.

Sabah namazının ilk vakti Fecr-i sâdık yahut Fec-i sâni denilen hakîkî aydınlıkla başlar. Bu aydınlıkdan önce ufukda sark'dan, garb'a doğru yükselen bir aydınlık görünür, buna “Fecr-i kâzip” yâni yalancı fecr derler. Ondan sonra cenûb'dan, şimâl'e doğru yayılan bir aydınlık daha zuhur eder ki buna “Fecr-i sâdık” yâni hakîki fecir denilir. İşte sabah namazının ilk vakti bununla başlar.
Görülüyor ki sabah namazının vakti güneş doğmakla sona ermektedir. Güneş doğduk-dan sonra kılınan sabah namazı kaza olur.
Bu hadiste öğlenin, ilk vakti bildirilmediği gibi vaktinin sonu dahî sarahaten beyân edilmemiş; yalnız ikindi vaktinin girmesiyle sona ereceğine işaret buyurulmuştur.
Öğle'nin vakti güneşin zevalinden başlar.
İmam A'zam'a göre,öğlenin vakti, her şeyin gölgesi iki misli olduğunda öğlenin namazının vakti çıkar.
Bu hadis-i şeriften ikindinin vaktinin güneşin sarardığı ana kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Halbuki başka rivayetlerde ikindi namazının güneş batmcaya kadar kılınabileceği beyân edilmekte idi. Buna göre hadisler arasında bir tearuz olduğu görünümü ortaya çıkmaktadır. Alimler bu çelişkiyi ortadan kaldırmak üzere bu hadis-i şerifte gösterilen ikindi vaktinin kâmil vakit olduğunu söylemişlerdir. Buna göre ikindi namazını güneş sararmadan önce kılmak efdal, fakat güneşin batmasından önce kılmak kerâheten caizdir.
Alimlerden bir kısmı akşam namazı vaktinin batıdaki kırmızı şafağın kaybolması ile son bulduğu, diğer bir kısmı da kırmızılıktan sonra meydana gelen beyazlığın kaybolması ile son bulduğu görüşündedirler. İmam Şafiî, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed birinci görüştedir. Bu hadis-i şerif bu görüşü takviye etmektedir. İmam Azam ve Evzâî de ikinci görüştedirler. Hanefî mezhebinde fetva, Ebû Yûsuf ve Muhammed'in görüşlerine göre verilmiştir.
Yatsının vakti, şafağın kaybolmasından başlayarak tan yeri ağarıncaya kadar devam eder.

509- Büreyde (r.a)'tan rivayet edilmiştir;
“Bir adam, Peygamber (s.a.v.)'e gelip ona namaz vakitlerini sordu. Resulullah (s.a.v.), o adama:

“Namazda bizimle beraber hazır bulun!” buyurdu. Derken Bilâl'e emretti, o da alaca karanlıkta ezanı okudu, Resulullah (s.a.v.) fecir doğduğu zaman sabah namazını kıldırdı. Sonra güneş, göğün ortasından biraz meyil ettiği vakit, Bilal'e öğle ezanını okumasını emretti. Sonra güneş yüksekte iken Bilal'e ikindi ezanını okumasını emretti. Sonra güneş battığı zaman Bilal’e) akşam ezanını okumasını emretti. Sonra şafak kaybolduğu zaman Bilal'e yatsı ezanını okumasını emretti.
Ertesi gün Bilâl'e yine emretti, o da sabah ezanını; ortalık aydınlandıkdan sonra okudu. Sonra öğle ezanını (Bilal'e) okumasını emretti. Bilâl, öğle ezanını serinlik zamanında okudu. Sonra güneş henüz beyaz, tertemiz olup rengine hiç bir sarılık karışmamış bir hâlde iken (Bilal'e) ikindi ezanını okumasını emretti. Sonra şafak kaybolmadan (Bilal'e) akşam ezanını okumasını emretti. Sonra gecenin üçte bîri yada bir kısmı (hadisin râvîsî Harâmî, burada şüpheye düşmüştür) gittiğinde (Bilal'e) yatsı ezanını okumasını emretti. Sabah olunca:
“Soruyu soran kimse nerede? İşte şu gördüğün zamanların arası, namaz vakitleridir” buyurdu. [750][750]

Açıklama:

Resulullah (ş.a.v)'in, soruyu soran kimseye, her namazı iki gün bilfiil kılarak göstermesi, namazın biri fazilet ve diğeri de ihtiyarî olmak üzere iki vakti olduğuna delildir.

32- Şiddetli Sıcak Olduğunda Ogle Namazını Serinliğe Bırakmanın Müstehab Olması

510- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sıcak arttığında (öğlen) namazını serinliğe bırakın. Çünkü sıcağın şiddeti, cehennemin kaynamasından dolayıdır.” [751][751]

511- Ebu Zerr (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.)'in müezzini öğle namazı için ezan okumak istedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), müezzine:
“Namazı serinliğe bırak, serinliğe bırak yada bekle, bekle! Çünkü sıcağın şiddeti, cehennemin kaynamasından dolayıdır. Sıcak arttığında namazı serinliğe bırakın” buyurdu.
Ebu Zerr:
“Tepeciklerin gölgelerini görünceye kadar bekledi. Namazı öyle kıldık.” dedi.[752][752]

Açıklama:

Bu hadis; yaz aylarında öğle namazını, ortalık serinleyinceye kadar ertelenmesi tavsiye edilmektedir. Yalnız öğle namazının ortalık serinleyinceye kadar ertelenmesinin hikmetinin ne olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazı alimlere göre; geciktirme, meşakkati uzaklaştırmak içindir. Çünkü sıcak, huşuya engel olur. Bazılarına göre ise; sıcağın şiddetlendiği bu vaktin, azabın yayılma vakti olmasıdır. Bazılarına göre ise nedenini araştırmak lüzumsuzdur. Çünkü namazı serinliğe bırakmayı bizzat Peygamber (s.a.v.) bildirmiştir. Öyleyse bununla ilgili araştırmanın bir anlamı yoktur.
Bu hükmün; sadece cemaati mi, yoksa tek başına kılanîarıda kapsayıp kapsamadığı konusu ihtilaflıdır. Fakat hadisin zahirine göre; cemaat ile tek başına kılan kimse arasında fark yoktur.
Alimler, cehennemin kükremesini iki şekilde açıklamışlardır:
1- Bu, bir teşbih ve temsildir. Yani öğle vaktinin sıcağı, cehennemin kükremesi gibi şiddetli olur.
2- Bu söz, hakiki manasında kullanılmıştır. öğle vaktindeki şiddetli sıcak, cehennemin kükremesinin etkisiyledir. Nevevî, bu görüşü savunanlar İçerisinde yer almaktadır.

512- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Cehennem, Rabbine şikayette bulunup:
Rabbim! Bir kısmım bir kısmımı yedi” dedi.
Bunun üzerine Allah ona; biri kış ayında ve biri de yaz ayında olmak ere iki defa nefes alma izni verdi. Duyduğunuz sıcağın en şiddetlisi

ile hisettiğîniz soğuğun en şiddetlisi işte bundan dolayıdır.” [753][753]

Açıklama:

Cehennemin, Rabbine şikayeti, biri hakikat ve diğeri de mecaz olmak üzere iki şekilde jünebilir.
1- Kadı İyaz, Kurtubî ve Nevevî, bunun hakikat olduğunu ileri sürmüşlerdir.
Aynî'de şöyle der:
“Allah'ın kudreti, büyüktür. Çünkü Süleyman (a.s)'ın, hüdhüdüne ilim ve anlayış veren Allah, cehenneme de konuşma imkanı yaratabilir. Nitekim hüdhüde ilim verdiğini Kur'an'da haber vermiştir. Cehennemin de “Daha var mı?” diyeceğini de hika
2- Bu görüşe göre cehennemin şikayeti, lisan-ı hal iledir. Kadı Beyzâvî, bu şikayeti, meşeklinde yorumlayıp: “Cehennemin şikayeti, galeyana gelmesinden mecaz olduğu gibidi kendini yemesi de, parçalarının sıkışıp birbiri üzerine yığılmasından, nefes alması da inen kısmın dışarı çıkmasından mecazdır.”

33- Şiddetli Sıcak Olmadığı Zaman Öğle Namazını ilk Vaktinde Kılmanın Müstehab Olması

513- Cabir b. Semure (r.a.)’tan rivayet edilmiştir.
“Peygamber (s.a.v.) öğle namazını güneş tam tepeden batı yönüne doğru kaydığında kılardı. [754][754]

Açıklama:

Bu hadis, öğle namazının vaktinin, güneşin tam tepe noktasından biraz batı yönüne doüru kaymasıyia giren ilk vaktinde, vakit geçirilmeden kılınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Zaten öğle namazını, vakit girer girmez kılmak müstehabtır.

514- Habbâb (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Sıcak kumların üzerinde namaz kılmanın zorluğunu Resulullah (s.a.v.)'e şikayet ettik. Fakat bu şikayetimizi kabul etmedi.” [755][755]

Açıklama:

Bu hadiste, sözkonusu edilen namaz, öğle namazıdır. O zaman hadisler arasında zahiren birbiriyle çelişkili olduğu görülür.
Tahâvî'ye göre bu hadis, öğle namazını serinliğe bırakmayla ilgili hadîslerce yürürlükten kaldırılmıştır.
Bazıları göre ise Habbâb hadisi, sahabilerin, öğle namazının serinlik zamanından daha sonraya bırakılmasını istemişler, fakat Resulullah (s.a.v.) bunu kabul etmemiştir.
Bazılarına göre ise Habbâb hadisi Mekke'de, öğle namazını serinliğe bırakma ile ilgili hadisler ise Medine'de söylenmiştir.

515- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, sıcağın şiddetli olduğu zamanda Resulullah (s.a.v.)'le birlikte namaz kılardık. Birimiz sıcaktan dolayı alnını yere koymaya güç yetiremezse yere yayıp secdeye vardığı zaman onun üzerine secde ederdi.” sıcak günlerinde öğleyi serinlik zamanında kılmak müstehabtır. Namaz kılan kimsenin ;rniş olduğu elbisenin bir ucuna çeşitli nedenlerden ötürü secde etmesi caizdir. İmam m Ahmed ve İmam-ı A'zam Ebu Hanife bu görüştedir.”

516- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Raslullah (s.a.v.) ikindi namazını güneş henüz yüksek ve dipdiri iken Namazdan sonra Medine civarında iki mil ile sekiz mil arasındaki lan Avâlî'ye giden bir kimse güneş daha henüz yüksekteyken oraya isin zahiri, ikindi namazını kılmakta acele etmenin müstehab olduğuna delalet etmektedir.

517- Alâ' b. Abdurrahman'dan rivayet edilmiştir:
Ala' b. Abdurrahman, öğle namazından çıktıktan sonra Basra'daki evinde Enes b Mâlik'in yanına girdi. Enes'in evi, mescidin yanıbaşında idi. Âlâ der ki: Enes'in yanına girdiğimizde, bize:
“ikindiyi kıldınız mı?” diye sordu. Biz de, ona:
“Biz öğleden ancak şimdi çıktık” dedik. Enes:
“Öyleyse ikindiyi kılın!” dedi. Biz de kalkarak ikindiyi kıldık. Namazdan çıkınca, (Enes):

“Ben, Resulullah (s.a.v.)'i:
“Bu şekil namaz, münafığın namazıdır. O, oturup güneşi gözetir. Güneş şeytanın iki boynuzu arasında bulunduğu zaman kalkar, namazı dört rekât olarak (kuşun yemi gagalaması gibi) gagalar. O namazın içinde Allah'ı pek az zikreder!” buyururken işittim” dedi. [756][756]

518- Ebu Ümâme b. Sehl (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Ömer İbn Abdulaziz'le birlikte öğle namazını kıldık. Sonra mescitten çıkarak Enes b. Mâlik'in yanına girdik. Onu, ikindi namazını kılarken bulduk. Ben:
“Amca! Bu kıldığın namaz nedir?” diye sordum. Enes:
“ikindi namazıdır. Bu namaz, Resulullah (s.a.v.)'in namazı, vaktiyle onunla birlikte kıldığımız namazdır” dedi.[757][757]

Açıklama:

Ömer b. Abdulaziz'in, Enes'in evine giderek onunla görüşmesi, Hz. Ömer'in hilafeti zamanında değil, niyabeten Medine valisi olduğu sırada gerçekleşmiştir. Çünkü Enes, Ömer b. Abdulaziz'in hilafetinden dokuz sene kadar önce vefat etmiştir.
Bu iki hadis, ikindi namazının vakti girer girmez kılınacağı hususunda ve ikindi namazının vaktinin, her şeyin gölgesi bir misli olduğu vakit girdiğini belirtmektedir. Bunun içindir ki, Ömer b. Abdulaziz'den önceki yöneticiler, öğleyi o vakte kadar geciktirirlerdi. Ömer b. Abdulaziz'de, ikindi namazının vaktinin girer girmez kılınması gerektiğini bildiren hadisi duymadan önce onlar gibi öğleyi geç kıldığı, bu hadisi duyunca öğleyi vakti girer girmez kıldığı anlaşılmaktadır.
Şeytanın iki boynuzu arasından maksat; güneşin altına girerek onu iki boynuzunun arasına almış gibi göstermesidir.

519- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bize ikindi namazını kıldirmıştı. Namazı bitirince, ona, Seleme oğullarından birisi gelip:

“Ey Allah'ın resulü! Biz bir devemizi boğazlamak istiyoruz. Boğazlarken senin de hazır bulunmanı istiyoruz” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Tamam” buyurdu. Daha sonra belirtilen yere gitti. Onunla birlikte biz de gittik. Deveyi henüz boğazlanmamış bulduk. Derken deve boğazlandı. Sonra parçalandı, sonra ondan bir miktar pişirildi, sonra günez batmadan önce onu yedik.”[758][758]

520- Râfi' b. Hadîc (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulullah (s.a.v.)'le birlikte ikindi namazını kılardık. Sonra deve boğazlanıp on parçaya bölünür, sonra pişirilirdi. Biz de güneş batmadan önce pişmiş et yerdik.” [759][759]

Açıklama:

Bu hadisler, ikindi namazının vakti girer girmez kılınacağına delalet etmektedir.

35- ikindi Namazını Kaçırmanın Cezası

521- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“ikindi namazını kaçıran kimse, ailesi ve malı (elinden) kaçırılmış (kimse) gibidir.” [760][760]

Açıklama:

Hadis, ikindi namazını kaçırma ve geciktirmenin çok kötü bir hareket olduğuna ve bu durama düşen bir kimsenin aile ve malını katbetmiş gibi üzülmeye layık olduğuna işaret etmektedir.

36- “Orta Namazı, ikindi Namazıdır” Diyenlerin Delili

522- Hz. Ali (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ahzab/Hendek savaşının yapıldığı gün Resulullah (s.a.v.) kafirler hakda:

“Allah'ın kabirlerini ve evlerini ateşle doldursun. Çünkü onlar, güneş batıncaya kadar bize engel olup orta namazı kılmaktan alıkoydular” buyurdu. 761[761]

Açıklama:

Hendek Savaşı: Bazı rivayetlere göre, hicretin 4. yılı Şevval ayında, bazılarına göre ise hicretin 5. yılı Zi'l-Ka'de ayında meydana gelmiştir.
Mekkeliler ile Gatafan müşrikleri ile Yahudiler ortaklaşa olarak müslümanlarla savaştıkları için bu savaşa “Ahzâb Savaşı”da denilir.
“Hendek Savaşı” denilmesinin sebebi ise; İran asıllı olan Selman-ı Fârisî'nin fikriyle Medine etrafına hendek kazılarak Medine'nin savunulmasıdır.
Bu savaşta müslümanların sayısı 3.000, karşı tarafın sayısı ise 10 yada 12. 000 kişi idi. 24 gün karşılıklı ok atışından sonra, Resulullah (s.a.v.)'in kullandığı bir casus vasıtasıyla düşman kuvvetlerinin arası açılmış, sonunda şiddetli bir fırtına çıkıp müşriklerin ağırlıklarını uçurunca müşrikler geri dönüp gitmek zorunda kalmışlardı. Bu savaşta, müslümanlar 6 şehid: müşrikler ise 3 ölü vermişlerdi.
Bu savaşta, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile sahabileri, ikindi namazını vaktinden geriye bırakmışlardı. Henüz meşru olmadığı için korku namazını kılmamışlardı. Bu gün için savaş sebebiyle namazı ertelemek caiz değildir. Çünkü böyle bir durumda artık “Korku Namazı” kılınır.
Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, müşriklere bedduada bulunmasının nedeni; Hendek savaşında müslümanları meşgul edip ikindi namazını kılmalarına fırsat vermemeleridir.
Bu hadis, bize; zalimler için zulmüne uygun olarak beddua etmenin caiz olduğunu göstermektedir.
“Salâtu'l-Vusta (=Orta Namaz)”ın, hangi namaz olduğu konusu alimler arasında tartışma konusu olmuştur. Hafız Dimyatı (ö. 749/1348), bu konuda “Keşfu'l-Muğatta ani's-Salâti'l-Vusta” adında bir kitap yazmış ve burada 19 görüş zikretmiştir.
Abdullah İbn Mes'ud, Ebu Hureyre, Ahmed b. Hanbel, Şâfiîlerin çoğuna ve Hanefilerin sahih olan görüşüne göre, “Salâtu'l-Vusta”, ikindi namazıdır.

523- Hz. Âişe'nin azadlısı Ebu Yûnus'tan rivayet edilmiştir:
“Âişe, bana, kendisine bir Mushaf yazmamı emredip Namazlara ve orta namaza devam edin” [762][762] ayetine vardığında bana haber ver” dedi. Ben o ayete varınca kendisine haber verdim. O ayeti bana:
“Namazlara, orta namaza ve ikindi namazına devam edin. Gönülden boyun eğerek Allah için namaza durun” [763][763] şeklinde yazdırdı.
Âişe:
“Ben bunu Resulullah (s.a.v.)'den duydum” dedi. [764][764]

Açıklama:

Burada orta namazdan maksadın, ikindi namazı olduğu manası ortaya çıkmaktadır. Yalnız Hz. Âişe'nin, ayeti bu şekilde yazdırması şazdır. Bu bakımdan itibar edilmez. Hz. Âişe'nin, bunu açıklama mahiyetinde yazdırmış olması ihtimali olduğu gibi, neshedilmiş olması da muhtemeldir.
Hadisin konuyla ilgisi; ikindi namazına devam etmeyi emretme ve ikindi namazının belli bir vaktinin olmasını gerektirmesidir.

524- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ömer İbnu'l-Hattâb, Hendek gazasında Kureyşli kafirlere ağır sözler söyledi ve:
“Ey Allah'ın resulü! Güneş batmak üzere. Vallahi, ben halen ikindi namazım kılamadım' dedi. Resulullah (s.a.v.):
Vallahi, onu bende kılamadım” buyurdu.

Açıklama:

Ömer der ki:
“Medine'de bulunan Buthân vadisinde konakladık. Resulullah (s.a.v.) hemen abdest aldı, biz de abdest aldık. Resulullah (s.a.v.), güneş battıktan sonra önce ikindiyi, sonra da onun arkasından akşam namazını kıldı.” [765][765]
Hz. Ömer'in Kureyşli kafirlere ağır sözler söylemesi; hendek kazmakla meşgul olurken ikindi namazını geciktirdikleri, buna da

kafirlerin sebep oldukİarı içindir.
Aynî'ye göre;
“Hz. Ömer, güneş kavuşuncaya kadar ikindiyi kılamamış, onu kazaya bırakmıştır.”
Bazı alimlere göre de; hadisin metninde geçen “Kâde” fiilinden, Hz. Ömer'in güneş kavuşmaya yakın ikindi namazını kıldığı manasını anlamışlardır.

37- Sabah Ve Ikındı Namazlarının Fazileti Ve Bu Ikı Namazı Cemaatle Kılmaya Devam

525- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Bazı melekler geceleyin ve bazı melekler de gündüz nöbetleşe aranıza gelirler. Bunlar, sabah namazı ile ikindi namazında bir araya toplanırlar. Sonra sizin aranızda geceleyenler semaya çıkarlar. Rableri, kullarının hallerini en iyi bildiği halde onlara:
“Kullarımı ne halde bıraktınız?” diye sorar. Melekler:
“Onları namaz kılarken bıraktık. Onlar(ın yamn)a vardığımızda da onları namaz kılarken bulmuştuk” derler.”[766][766]
Meleklerin, sabah ve ikindi namazlarında toplanmaları, Allah'ın mümin kullarına bir lütfudur. Çünkü bu iki zaman, kulların ibadet vakitleridir. Bunun için melekler, hem geldikleri ve hem de giderken müminleri namaz kılarken görüp İlahî huzurda da buna şahitlik etmeleridir.

526- Cerîr b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulullah (s.a.v.)'in yanında oturmakta idik. Ayın on dördü olan o gecede Resulullah (s.a.v.) aya bakıp:
“Dikkat edin ki! Doğrusu siz Rabbinîzi şu ayı gördüğünüz gibi göreceksiniz. Onu görme hususunda üst üste sıkışıp birbirinizin üzerine yığılmayacaksınız. Eğer güneş doğmazdan ve batmazdan önce namazların hiçbirinden yani sabah namazı ile ikindi namazından ahkonmamaya gücünüz yeterse onu yapın” buyurdu.
Daha sonra Cerîr,

“Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile teşbih et” 767[767] ayetini okudu. 768[768]

Açıklama:

Hadis, kıyamet gününde müminlerin, kameri ayların başında hilali görmek için çekilen zahmeti çekmeden, kameri ayların ondördünde dolunayı görmenin rahatlığı içerisinde bulundukları yerden Rablerini rahatça görebileceklerini ifade etmektedir.
Hadisin;
“Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile teşbih et” 769[769] ifadesiyle; sabah ve ikindi namazına ehemmiyet verilmesi, bu namazları bırakmak veya tehir etmek yolunda şeytana yenilmemeye dikkat edilmesi isteniyor. Ne sabah uykusu ne de gündüz alış veriş meşguliyeti gibi mü'minlerin gücünün yettiği engellerin namazdan alıkoymaması gereğine dikkatlar çekiliyor. Kul gücünün dahilindeki işlerden sorumludur, Takatinin dışında kalan şeylerle mükellef değildir. Meselâ: Bayılma, unutma, uykudan uyanmama gibi irade dışı mazeretler gücün dışında kalan şeyler olduğu için kul bu gibi hallerde namaz kılmakla mükellef değildir. Bu hallerin geçmesinden sonra sorumluluk tekrar başlar.
Esasen farz olan 5 vakit namazları arasında önem ve fazilet bakımından bir fark yoktur. Bununla beraber her birinin kendine has bir meziyeti ile diğer namazlardan mümtaz olmasında da bir sakınca yoktur. Sabah ve ikindi namazına özgü meziyet, gece ve gündüz meleklerinin bu iki namaz vaktinde buluşmaları, mü'minlerin amellerinin bu iki vakitte Allah'ın huzuruna arzedilmesidir.
Hadisin baş kısmında Allah'ın görüleceği belirtildikten sonra, artık sabah ve ikindi namazına dikkat edilsin, şeklinde bir münasebet kurulduğuna göre bu iki namazı muntazamlı bir şekilde vaktinde eda eden mü'min'in Allah Teâlâ'nın cemalini görmeye liyakatli olduğuna hadiste işaret ediliyor.

527- Umâre b. Rucybe (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Rssulullah (s.a.v.)'i:

“Güneşin doğmasından ve batmasından önce namaz kılan yani sabah namazı ile ikindi namazını eda eden bir kimse, cehenneme girmez” buyururken işittim.
Bunun üzerine Basrallardan birisi, Rueybe'ye:
“Bunu, Resulullah (s.a.v.)'den sen mi işittin?” diye sordu. Rueybe:
“Evet” diye cevap verdi. Soruyu soran kişi:
“Ben de şehadet ederim ki, bunu, Resulullah (s.a.v.)'den ben de dinledim. Bunu, kulaklarım dinledi ve kalbim de dinledi” dedi. [770][770]

Açıklama:

Bu hadis, sabah ve ikindi namazlarını, vaitlerinde eda etmek gerektiğini belirtmektedir. Diğer namazlarla birlikte bu namazları muntazam bir biçimde kılan kimseler, ebed,yen cehennem ateşinde kalmayacaktır.
Hadisteki *“Cehenneme girmez”* ifadesi, “Ebedi azab için oraya girmez” şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü kişi, oraya girebilir veya uğrayabilir.
Bir de bu hadisteki vaad; ya namazlara devama teşvik bakımından söylenmiş olabilir yada kıldığı namazı kötülüklere engel olacak şekilde namaz kıianlar kastedilmiş olabilir.

528- Ebu Musa (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“iki serinlik/sabah namazı ile ikindi namazını kılarsa cennete girer.” [771][771]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “Berdeyn” yani iki serinlik namazı, sabah ve ikindi namazıyla tefsir edilmiştir.
Görüldüğü üzere Resulullah (s.a.v.) burada da bu iki namazı kılmaya teşvik emektedir. Çünkü ikindi vakti, meşguliyetlerin çok olduğu ve sabah namazı da tembelliğin baskın geldiği zamanlardır. Bu iki zor vaktin namazlarına riayet edip devam eden kimse, çok defa diğer vakitlerin namazlarını da kılma alışkanlığına nail olur.

38- Akşam Namazının ilk Vaktinin, Güneşin Batmasından Sonra Olduğu Meselesi

529- Seleme İbnu'1-Ekva' (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), akşam namazını, güneş battığı ve perdenin arkasına gizlendiği zaman kılardı.” 772[772]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “Hicab” kelimesyle, “Ufuk” kastedilmiştir. Çünkü ufuk, perde gibi güneş ile ona bakanlar arasına girer ve o zaman güneş, onun arkasında gizlenmiş olur.

530- Râfi' b. Hadîc (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulullah (s.a.v.)'le birlikte akşam namazını kılardık. Bizden birisi, namazdan çıktığında attığı okun düştüğü yerleri pekala görürdü.”773[773]

Açıklama:

Burada Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, akşam namazını erken kıldığına ve akşam namazında kısa sureler okuduğuna delalet etmektedir. Çünkü erken kılmasaydı ve kısa surelerle yetinmeseydi, namazdan çıkanların, attıkları okların düştüğü yerleri görebilmeleri mümkün değildir.

39- Yatsı Namazının Vakti ile Yatsı Namazını Geciktirme

531- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bir gece yatsı namazını, karanlık basıncaya kadar geciktirdi, iteme” (=karanlık) denilen namaz, işte budur. Resulullah (s.a.v.), (o gece odasın-an erken) çıkmadı. Nihayet Ömer İbnu'l-Hattâb sesli bir şekilde;

“Kadınlar ile çocuklar uyudu” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), namaza çıktı. Mescittekilerin yanına varınca, onlara:
“Bu namazı sizden başka yeryüzünde yaşıyanlarin hiç biri beklemez” buyurdu.

Açıklama:

Bu söylediklerim, İslâmiyet henüz insanlar arasında yayılmadan önce idi.
İbn Şihâb der ki:
“Bana anlatıldığına göre, Resulullah (s.a.v.):
“Resulullah'a namaz hususunda ısrar etmeye hakkınız yoktu” buyurdu. Resulullah (s.a.v.), bu sözü, Ömer İbnul-Hattâb'ın bağıra bağıra seslendiği bu İhtan üzerine söylemiştir.” [774][774]

Açıklama:
İslamiyetin yayılmasından maksat; Medine'den başka yerlere yayılmasıdır. O yerlere İslamiyet, çoğunlukla Mekke'nin fethinden sonra yayılmıştır.
“Kadınlar ile çocuklar”dan maksat; evlerinde uyuyanlar değil, mescide gelmiş kadın ve çocuklardır. Özellikle de bunların zikredilmesi; bunlann, uykuya sabredemeyecekleri ve bir de, şefkat ve merhamete daha layık oldukları içindir.
“Bu namazı sizden başka yeryüzünde yaşıyanlarm hiç biri beklemez” ifadesinden maksat ise; ya o gün Medine'den başka hiçbir'yerde namaz kılınmadığı içindir yada başka toplulukların dinlerinde o sırada namaz bulunmadığındandır.
Hz. Aişe'nin *“Resulullah (s.a.v.) bir gece yatsı namazını, karanlık basıncaya kadar geciktirdi”* demesinden maksat; Peygamber (s.a.v.)'in çoğunlukla yatsı namazını vaktinin başında kıldığına delalet etmektedir. Alimler, yatsının, vakti girer girmez mi, yoksa sonra mı kılınması daha faziletli olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir.
Bu hadiste, sözkonusu geciktirmeden maksat; yatsıyı ihtiyari vaktinde kılmaktır. Yatsının ihtiyari vakti; bazılarına göre, gecenin yarısı ve diğer bazılarına göre ise gecenin üçte biridir.

532- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Bîr gece Resulullah (s.a.v.)'i yatsı namazı için bekledik durduk. Derken gecenin üçte biri gittiği zaman yada daha sonra yanımıza çıkageldi. Onu, ailesi hususunda bir şey mi, yoksa daha başka bir şey mi meşgul ettiğini bilmiyoruz. Yanımıza çıkıp geldiği zaman:
“Gerçekten siz öyle bir namaz bekliyorsunuz ki, onu sizden, başka hiç bir din ehli beklemez; eğer ümmetime ağır gelmeseydi, onlara yatsıyı mutlaka bu saatte kıl dır irdim” buyurdu. Sonra müezzine emretti, o da namaza kamet getirdi. Sonra da Resulullah (s.a.v.) yatsı namazını kıldırdı.” [775][775]

Açıklama:

Bir önceki hadis ile bu hadisin, aynı olaya ait olmaları mümkün olduğu gibi, ayrı ayrı olması da mümkündür.
Uykunun abdesti bozup bozmayacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre uyku mutlak şekilde abdesti bozmaz. Bu görüş; sahabeden Ebu Musa el-Eş'ari, tabiundan Said İbnu'l-Müseyyeb, Ebu Miclez ile Şu'be'ye aittir.
Diğer bazılarına göre ise uyku mutlak surette abdesti bozmaz. Hasan Basri, Müzeni, İshak b. Rahaveyh, Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam'da bu görüştedir.
Bazılarına göre ise çok uyku mutlak surette abdesti bozarsa da az uyku hiçbir şekilde abdesti bozmaz. Evzaİ, Zühri, İmam Malik ve bir rivayette İmam Ahmed bu görüştedir.
Bazılarına göre de sadece rüku ve secde halindeki uyku abdesti bozar. Bu görüş de, imam Ahmed'den nakledilmiştir.
İmam Şafii'ye göre ise makadıni yere döşeyerek oturan kimsenin uykusunda başka az olsun yada çok olsun namaz içerisinde veya dışında her uyku abdesti bozar.
Bazılarına göre ise namaz kılan bir kimsenin, duruşunda yani rüku, secde, kıyam ve oturuş hallerinden birinde uyuması abdesti bozmaz. Bu hallerden birinde uyuyan bir kimsenin, namaz içerisinde yada namaz dışında olması hükmen eşittir. Yaslanarak yada sırt üstü uyumak abdesti bozar. İmam A'zam Ebu Hanife ile Davud ez-Zahiri bu görüştedir.

533- Sâbit'ten rivayet edilmiştir:

Enes (r.a)'a, Resulullah (s.a.v.)'in yüzüğü sormuşlar.
Enes'te dedi ki:
“Bir gece Resuluüah (s.a.v.) yatsı namazını gecenin yarısına yada gecenin yansı ıemen hemen geçecek vakte kadar yatsıyı geciktirdi.”
Sonra gelip:
“Şüphesiz ki insanlar namazlarını kılıp uyudular. Sizler ise namazı bek-edîğinîz müddetçe namazda sayılırsınız” buyurdu.
Enes:
“Gümüşten yapılmış yüzüğünün parıltısını halen görür gibiyim” deyip sol elinin serçe parmağını kaldırdı. [776][776]

Açıklama:

Enes'in sol elinin serçe parmağını kaldırması, yüzüğün, Resulullah (s.a.v.)'in sol elinin serçe parmağında olduğunu göstermek içindir.
Bu hadis de, yatsının ihtiyari vaktinde kılındığını göstermektedir. Bununla ilgili olarak 527 nolu hadisin açıklamasına bakınız.
1- Ebu Musa (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben ve benimle birlikte (Yemen'den) gemide gelen arkadaşlarım Medine'de bir vadi olan “Buthân” arazisinde konaklamıştık. Peygamber (s.a.v.) Medine'de idi. Her gece yatsı namazında bunlardan bir topluluk sırayla Peygamber (s.a.v.)'in yanına giderdi. Ben ve arkadaşlarım bir defasında Peygamber (s.a.v.)'i kendisine ait bir işle uğraşırken rastladık. Gece yansı oluncaya kadar namazı geciktirdi. Sonra Peygamber (s.a.v.) çıkıp cemaate namaz kıldırdı. Namazı bitirdiğinde hazır bulunanlara:
“Yerinizde kalın, sizlere bildiriyorum; müjdeler olsun ki, insanlar içinde sizden başka bu saatte namaz kılan hiç kimsenin bulunmaması Allah'ın size olan nimetlerinden biridir yada bu saatte sizden başka hiç kimse namaz kılmamıştır” buyurdu.
Ebu Musa:
“Bunun üzerine biz de Resulullah (s.a.v.)'den dinlediklerimize sevinerek yerimize döndük” dedi. [777][777]
Ebû Mûsa'l-Eş'arî, Hayber'in fethi esnasında Resulullah (s.a.v.)'le müşerref olmuştur. Eş'arîler, Yemen kabilelerin dendir. Bunlar, Resûlullah'ın peygamber oluşu senelerini Yemen'de iken haber

almışlar, içlerinden Ebû Musa el-Eş'arî kendisinden daha yaşlı olan kardeşleri Ebû Burde ile Ebû Ruhm ve kabilesinden eili iki, elli üç kimse ile birlikte Medine'ye hicrete karar vermişler. Bir gemiye binip yola çıkmışlar. Fırtınalar gemiyi Habeş sahillerine, Necâşî'nin yurduna atmış. Orada Peygamber'in amcasının oğlu Cafer İbn Ebî Tâlib'le buluşmuşlar. Ca'fer, onlara: "Resulullah bizi buraya gönderip ikamet ediniz diye emretti. Siz de burada kalın" demiş. Onlar da, orada kalmışlar. Nihayet hepsi beraber Medine yolunu tutmuşlar. Peygamber ile Hayber'in fethi esnasında buluşup Peygamberimiz, Ca'fer ile cemâatine ve Ebû Musa ile arkadaşlarına bu savaşta hazır olmadıkları halde ganimet mallarından hisse ayırmış ve bu gazada hazır olmayanlardan onlardan başka hiç kimseye bir şey vermemiştir. Eş'arilerin misafir olduklan Buthan, Medine etrafındaki üç vadiden biridir. [778][778]

Açıklama:

Bu hadis de, konuyla ilgili daha önceki hadisler gibi, yatsı namazının ihtiyari vaktinde kılındığına delalet etmektedir.

535- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Allah'ın peygamberi, yatsı namazını bir gece geç vakte kadar geciktirmişti. Öyle ki cemaattan bazısı uyuyup uyandılar." tekrar uyuyup uyandılar: Bunun üzerine Ömer İbnu'l-Hattâb, ayağa kalkıp:
"Haydi namaza!" diye seslendi.
Derken Peygamber (s.a.v.) çıkıp geldi. Başından su damladığını ve elini başının yarısına koyarak geldiğini şimdi görür gibiyim."
Peygamber (s.a.v.):
"Eğer ümmetime zorluk verecek olmasaydı yatsı namazını hep böyle (geç) kılmalarını emrederdim" buyurdu. [779][779]

Açıklama:

Burada Resulullah (s.a.v.)'in namaza çıkmadan önce yıkandığına işaret edilmektedir.

536- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bütün namazları aşağı yukarı sizin namazınız gibi kılardı. Sadece yatsı namazını sizin kıldığınızdan biraz sonraya geciktirirdi. Bu namazı hafif kıldırırdı.” 780[780]

537- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sakın bedeviler yatsı namazının ismi hususunda size galebe çalmasınlar! Çünkü yatsı namazı, Allah'ın Kitabında “İşâ” diye belirtilmiştir. Bu namaz, develeri sağmakla meşgul olduklarından karanlığa kaldığı için bedeviler ona “Ateme” diyorlardı.” 781[781]

Ateme:

Gece karanlığı demektir. Araplar, yatsı namazına “Ateme” diyorlardı. Çünkü onlar, develeri sağmakla meşgul olduklarından dolayı yatsı namazını şiddetli karanlığa erteliyorlardı. Halbuk Allah'ın yatsı namazı “Ve yatsı namazından sonra” 782[782] kitabında “İşâ1” olarak geçmektedir. Bu sebeple de ona “İşa” demek gerekmektedir. 783[783]
Sahih hadislerde, yatsı namazının ismi “Ateme” diye geçmektedir. Peygamber (s.a.v.) yatsı namazına;
“Bir taraftan “Ateme” isminin verilmemesini emrediyor; diğer taraftan kendileri bu namaz hakkında “Ateme” ismini kullanıyor” diye bir soru hatıra gelebilir. Buna iki şekilde cevap verilir:
1- “Ateme” isminin verilmesine ait yasaklama, tenzihen mekruh içindir. Tahrim için değildir. Ateme isminin kullanılabileceğini açıklama mahiyetinde bunu Peygamber (s.a.v.) kullanmıştır.
2- O günkü Araplar, yatsı namazına, “İfâ” adının verildiğini bilmedikleri ve “İşâ” denlince akşam namazını anladıklarından dolayı bir yanlışlığa meydan verilmemesi için Peygamber (s.a.v.) yatsı namazı hakkında “Ateme” ismini kullanmıştır.

40- Sabah Namazını, Alaca Karanlık Halı Olan ilk Vaktinde Kılmanın Müstehablığı Ve Sabah Namazında Kıraatin Miktarı

538- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Doğrusu mümin kadınlardan bazısı çarşaflarına bürünüp Resulullah (s.a.v.)'le birlikte sabah namazına gelirlerdi. (Namazı kıldıktan) sonra evlerine dönerlerdi. Resulullah (s.a.v.), sabah namazını alaca karanlıkta kıldırdığı için (evlerinden gelip giderken) tanınmazlardı.” [784][784]

Açıklama:

Bu hadis; sabah namazını ortalık İyice aydınlanmadan alaca karanlıkta kılmanın daha faziletli olduğuna delalet etmektedir. İmam Mâlik, İmam Şafiî ile İmam Ahmed bu görüştedir.
Hanefiler ise; sabah namazını biraz aydınlığa bırakmak daha faziletlidir. Bu görüş, Hz. Ali ile Abdullah İbn Mes'ud'dan da rivayet edilmiştir. Bu görüş sahiplerinin delili; Rafi b. Hadîc'ten *gelen “Sabah namazını aydınlığa bırakınız”* hadisi ile Buharı ile Müslim'in Abdullah İbn Mes'ud'dan gelen, *“Resululah (s.a.v.)'i iki namaz hariç hiçbir namazı vakti dışında kıldığını* görmedim. Bunlar, (Müzdelife'de) akşam ile yatsıyı cem etti. O gün sabah namazını da vaktinden evvel kıldı” hadisidir.
Kısacası; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sabah namazım, bazen alacakaranlıkta ve bazen de rtahk ağardığında kıldığını gösterir. Çünkü her iki uygulama da vardır.
Ayrıca bu hadis, kadınların mescitlere gidebilecekleri ve erkeklere karışmaksızm namazı müteakip hemen mescidi terk edip evlerine dönmelerine İşaret etmektedir.

539- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Haccâc, Medine'ye gelince (namazları geciktirmeye başladı. Bunun üzerine Câbir b. Abdillâh'a, namaz vakitlerini” sorduk. Câbir:
“Resulullah (s.a.v.) öğle namazını güneş tanı tepe noktasından batıya doğru kaydığında, ikindi namazını güneş henüz berrak iken, akşam namazını güneş battığında, yatsı namazını da bazen geç kılar ve bazen de vakti girdiğinde erkenden kılardı. Sahabilerin toplandıklarını görürse vaktin başında kıldırır; geciktiklerini görürse

geç kılardı. Sabah namazını, onlar yada Peygamber (s.a.v.) alaca karanlıkta kılardı" dedi. 785[785]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen "Hacira", güneşin tam tepe noktasından batıya doğru kaymasından sonra güneşin hararetinin şiddetli olduğu zamandır.
Hadîs, sabah namazının alaca karanlıkta kılındığına delalet etmektedir.

540- Ebu Berze (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Peygamber (s.a.v.) yatsı namazını gecenin yarısına kadar geciktirmekte bir sakınca görmezdi. Yatsıdan önce uyumayı ve yatsıdan sonra konuşmayı sevmezdi."

Açıklama:

Hadisin ravisi Seyyar der ki:
"Peygamber (s.a.v.) güneşin (tam tepe noktasından batıya doğru kaydığında kılardı. ikindi namazını da insanın, güneş dipdiriyken Medine'nin en uzak yerine gidebileceği bir zamanda kılardı. Ebu Berze'nin) akşam namazı ile ilgili hangi vakti söylediğini bilmiyorum."
Hadisin ravisi Seyyar, Ebu Berze'den naklen) der ki: Peygamber (s.a.v.) sabah namazını; birisi, yanmdakîne bakıp onu tanıyacak hale geldiğinde kıldırır ve namazda altmış ile yüz ayet arası okurdu." 786[786]

Resulullah (s.a.v.)'in yatsıdan önce uyumayı niçin sevmediğini alimler şöyle açıklamışlardır: Çünkü yatsı namazından önce uyuyan kimse uykuya iyice dalarak yatsının vaktini yada efdal ve muhtar olan vaktini kaçırabilir. Bir de, buna izin verilirse cemâat bu hususta yumuşak davranmaya başlar; sonuç itibariyle de toptan yatsıyı kılmadan sabahlayabilirler.
Yatsı namazından sonra konuşmayı sevmemesi ise uykusuz kalmaya sebep olacağı içindir. Zîra yatsıdan sonra oturup konuşan kimselerin yattıkları zaman uykuya dalarak gece namazı veya zikir

için yahut sabah nmazı için kalkmamalarından korkulur. Bir de, geceleyin çok oturmak, gündüz vazifeleri hususunda tembellik göstermeye sebep olur.
Yatsıdan sonra konuşulması mekruh olan şeyler, faydası olmayan konuşmalardır. Faydalı ve hayrlı şeyler konuşmakta hiç bir kerahet yokdur. Ders müzâkere etmek, salih kimselerle ilgili hikâyeler söylemek, misafire ikramda bulunmak, çoluğu-çocuğuyla muhabbet etmek, dargınları banştırmak gibi şeyler hep hayra yönelik şeyler olduklarından onlar hakkında konuşmak mekruh değildir.
Yatsıdah önce uykuyu Hz. Ömer ile oğlu Abdullah, İbni Abbâs (Radiyallah anhûm) ve daha birçok sahabe nekruh görmüştür. İmam Mâlik ile Şâfiîler'in görüşü de budur.
Abdullah İbn Mes'ûd (r.a) ile Kufeli alimlerine göre, yatsıdan önce uyumakta bir sakınca yoktur. Tahâvî:
“Buna, yanında uyandıracak kimse bulunmak şartı ile ruhsat verilir” demişdir. Abdullah İbn Ömer (r.a)'dan da böyle bir rivayet nakledilmiştir.
“Sabah namazında altmış'dan yüz'e kadar âyet okurdu” cümlesini, Seyyar b. Selâme'den yalnız Şu'be rivayet etmiştir.
Resulullah (s.a.v.)'in sabah namazında yirmidokuz âyetten ibaret olan Tekvîr sûresini, kırkbeş âyetten ibaret bulunan Kâf sûresini, yüzotuzikİ âyeti İhtiva eden Saffât sûresini, altmış âyetlik Rûm sûresini, doksansekiz âyetlik Hac sûresini okuduğu rivayet olunduğu gibi Kur'ân-ı Kerîmin en kısa iki sûresi ile sabah namazı kıldırdığı da rivayet edilmiştir. Bu ihtilafın sebebi, zaman ve şartların değişmesine göre hareket etmesidir. [787][787]

41- Namazı Gereken Vaktinden Geri Bırakmanın Mekruh Olması Ve İmam Namazı Geciktirdiğinde Cemaatın Ne Yapması Gerektiği Meselesi

541- Ebu Zerr (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.), bana:
“Sana namazı vaktinden geri bırakan yada vaktinden çıkararak namazı öldüren emirler yönetime gelirse acaba halin ne olacak?” buyurdu. Ben:
“Bu durumda bana ne yapmamı emredersin” diye sordum O da:

“Namazı vaktinde kıl! Eğer namaza o tür emirlerle birlikte yetişirsen namazı tekrar kıl! Çünkü bu ikinci defa kılman, senin için nafile olur” buyurdu. 788[788]

542- Ebu'l-Âliye el-Berrâ'dan rivayet edilmiştir:
Abdullah İbnu's-Sâmit'e:
“Biz, Cuma günü namazı, bazı emirlerin arkasında kılıyoruz. Onlar ise namazı geciktiriyorlar. Bu durumda ne yapalım?” diye sordum. Abdullah, uyluğuma öyle vurdu ki, canımı yaktı ve şöyle dedi:
“Ben bu meseleyi Ebu Zerr'e sormuştum. O da, benim uyluğuma vurarak: “Ben, bu meseleyi, Resulullah (s.a.v.)'e sordum. O da:
“Bu durumda namazı vaktinde kıl! Cemaatla birlikte kılacağınız (ikinci) namazı ise nafile yapın!” buyurdu” dedi.
Abdullah:
“Bana anlatıldığına göre; Allah'ın peygamberi (s.a.v.) Ebu Zerr'in uyluğuna vurmuş” dedi. 789[789]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Ebu Zerr'e namazı vaktinde kılmasını emretmesi; namaz vaktine riayet etmesi içindir.
Hadislerde, bazı emirlerin namaz vaktinden çıkarak kıldıracaklan bildirilmekte 790[790] ve fertlerin evlerinde vaktine namaz kıldıktan sonra onlarla birlikte tekrar kılmaları uygun görülmektedir. Hadisler de durumları anlatılan bu emirler namazı tamamen bırakanlar değil, geciktirenlerdir.
Emirlerle birlikte tekrar namazı kılmanın hikmeti; vaktin faziletini kazanmak, İslam toplumuna muhalafet etmemek ve müslümanlar arasında bulunması gereken birliği zedelememe olabilir.
Hadis, ilk kılınan namazın farz yerine geçtiğini ve ikinci kez kılınan namazın nafile hükmünde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

42- Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti Ve Cemaata Devam Etmeyen Kimselerin Durumu

543- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resuluilah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"*Cemaatle kılınan bir namaz, kişinin yalnız başına kıldığı namazdan yirmi beş derece daha faziletlidir."*
Devamla:
"Gece melekleri ile gündüz melekleri de sabah namazında toplanırlar" buyurdu.
Ebu Hureyre:
"İsterseniz "Sabah vakti de namazı kıl. Çünkü sabah vakti de şahitlidir" 791[791] ayetini buna delil olarak okuyun" dedi. 792[792]

544-

Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Cemaatle kılınan bir namaz, yalnız başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha fazilitlidir." 793[793]

Açıklama:

Görüldüğü üzere bazı rivayetlerde "Yirmibeş" ve bazı rivayetlerde ise "Yirmiyedi" ifadesi yer almaktadır. Bu iki sayıdan hangisinin kuvvetti olduğu hususunda ihtilâf edilmiştir. "Yirmibeş"in râvileri çok olduğu için bu rivayet tercih edilir diyenler olduğu gibi, "Yirmiyedi" rivayetinde âdiî ve hafız râvinin ilâvesi bulunduğu için bu rivayet tercih edilmelidir, diyenler de olmuştur.
Nevevî der ki:
"Bu iki rivayetin arasını uzlaştırmak üç yönden mümkündür:
1- iki rivayet arasında bu çelişki yoktur. Az olan derecelerin zikredilmesi, çok dereceye engel değildir. Usul alimlerinin çoğuna göre sayıların mefhumu muhalifi bâtıldır.
2- Peygamber {s.a.v.), önce az. olan dereceleri haber vermiştir. Sonra da Yüce Allah, fazilet derecesinin daha fazla olduğunu bildirince, Peygamber (s.a.v.} bu defa fazla olanı haber vermiştir.
3- Perece sayısı, namaz kılanların hallerinin değişikliğiyle ve namazın değişikliğiyle değişir. Namaz kılanların bâzılarına yirmibeş

derece, diğer bir kısmına yirmiyedi derece verilir. Bu farklılık, namazın âdabına riâyet etmek, huşu ve tevazu şartlarına riâyet etmek, cemâatin çokluğu, cemaata katılanların üstünlüğü, namaz kılınan yerin daha kutsal oluşu gibi nedenlerden bu farklı dereceler meydana gelir.
Rivayetler arasını bulmak için, güvenilir cevaplar bunlardır. Başka cevaplar de verilmişse de bunlar; nakletmeye gerek yoktur.
Bizim arkadaşlarımız ve cumhur, bu hadisleri delil göstererek; “Namazın sıhhati için cemâat şart değildir” demişlerdir. Dâvûd ez-Zahiri muhalefet ederek “Şarttır” demiştir. Yine bu hadisler, cemâatin farz-ı ayn olmadığına delildir. Âlimlerden bir cemâat, buna muhalif kalarak: “Namazı cemaatla kılmak; farz-ı ayrı'dır” demişlerdir. Tercih edilen hüküm; cemaatın, farz-ı kıfâye olmasıdır. “Sünnettir” diyenler de vardır. Ben, anılan görüşlerin delillerini açık olarak “el-Mühezzeb”in şerhinde bildirmişimdir. [794][794]

545- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Şüphesiz ki münafıklara en ağır gelen namaz, yatsı ile sabah namaz. Fakat onlar, sabah ile yatsı namazlarında neler olduğunu bilseler eyerek bile olsa kesinlikle bu iki namaza gelirlerdi. İçimden öyle geçti inaz için kamet getirilmesini emredeyim de kamet getirilsin, sonra bir emredeyim de cemaata namazı kıldırsın. Sonra yanlarında odun de-i bulunan bazı adamları yanıma alarak namaza gelmeyen o gruba gi-ve evlerini onların üzerine ateşle yakayım!” hadisin vurud sebebi, Resulullah (s.a.v.)'in, bazı sahabileri sabah ve yatsı namazlarında içinde görememesidir. Çünkü sabah ve yatsı namazına devam etmeme işinin, münalit bir özellik olduğunu vurgulamaktadır. Ki böylece gerçek sahabiler, münafıklardan ilmiş olsun. tür hadisler, cemaate gelemeyip namazı evde de kılmayan münafıkları da ilgilenedir. Çünkü münafıklar, gösteriş için namazı camide kılıp evlerine gittiklerinde kilmaz olayısıyla hadis; münafıklar hakkında değil, cemaata katılımı devamlı sağlamak için an sahabiler hakkında varid olmuştur.
Rasulullah (s.a.v.), camiye gelmeyen kimselerin evlerini yaktırmamıştır. Kadı İyâz (ö. I:9)'ın ifadesine göre; namaz için

cemaatin farz oluşu, İslam'ın ilk zamanlarında namazı terk etmelerine engel olmak içindi. Daha sonra bu farziyetin hükmü kalır.
dişin tehdit ve korkutmasının zahirinden, bütün namazlarda cemaatle namaz kilmaı ayrı olduğu anlaşılmaktadır. Bu görüş; Hanbeliler, Evzaî gibi alimlere aittir.
fiî ve Mâliki alimlerine göre ise, cemaatle namaz kılmak, farzı kifayedir.
Halifelere göre ise; sünnet-i müekkededir. Hanefiler bu konuda *"Cemaatle kılınan namazı başına kılınan namazdan yirmi beş derece daha faziletlidir*" hadisidir.

546- Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.v.), Cuma'ya gelmeyen bazı kimseler hakkında: *"Doğrusu içimden öyle geldi ki, bir adama emredeyim de, cemaata namazı kıldırsın! Sonra Cuma'ya gelmeyen bazı kimselerin üzerlerine evlerini (kendileri içerideyken) yakayım"* buyurdu.[795][795]
Bİr önceki hadiste yatsıya gelmeyenlerin, burada ise Cuma namazına gelmeyenlerin ve başka rivayetlerde ise mutlak surette cemaatla namaz kılmaya gelmeyenlerin evleri yakılmak istenilmiştir. Bu hadislerin hepsi sahih olup aralarında hiçbir çelişki yoktur. Çünkü olayın, ayrı ayrı zamanlarda bir çok defa geçmiş olması mümkündür. Bu tehdit, Cuma namazına gelmeyenler hakkında açıktır. Çünkü Cuma namazında cemaat şarttır. Diğer namazları cemaatla kılma ilgili görüş aynlığıyla ilgili bilgi bir önceki hadisin açıklamasında geçmişti.

43- Ezanı İşiten Kimsenin Mescide Gitmesi

547- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.v.)'e kör bir adam gelip (ona):
"Ey Allah'ın resulü! Gerçekten beni, mescide götürecek bir yardımcım yok" diyerek Resulullah (s.a.v.)'den evinde kılmak için izin istedi. O da, ona izin verdi. Bu adam dönüp gidince onu çağırıp:
"Sen namaz için okunan ezanı işitmiyor musun?" buyurdu. Adam:
"Evet" diye cevap verdi. Resulullah (s.a.v.):
"Öyleyse ezana icabet et!" buyurdu. [796][796]

Açıklama:

Hadiste sözkonusu edilen kör kimseden maksat, Abdullah İbn Ümmü Mektum'dur. Hadis, cemaatla namaz kılmaya teşvik etmektedir.
Bazı alimler, ezan duyulduğu zaman camiye gidip orada cemaatla namaz kılma zorunluluğunun; İslam'ın Medine'deki ilk dönemlerinde geçerli bir uygulama olduğu, bundan dolayı hiç kimseye özür tanınmadığı, bunun nedenin de münafıkların cemaatı terk etmelerinin önlenmesi olduğu, sonradan bu hükmün yürürlükten kaldırıldığını belirtmişlerdir. Bununla ilgili olarak 544, 548 nolu hadislere bakabilirsiniz.

44- Cemaatla Namaz Kılmanın, Sünneti Hûda'dan Olması

548- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Kim yârın Allah'a, müsîüman olarak kavuşmak isterse, namazlar için ezan okunan her yerde şu namazlara devam etsin! Çünkü Allah, Peygamberiniz (s.a.v.) için sünen-i hüdâ'yı (=hidayet yollarını) meşru kılmıştır. Bu namazlar da, sünen-î hüdâdandır. Eğer cemâati terkedip, namazı evinde kılanın yaptığı gibi siz de evlerinizde kılarsanız Peygamberinizin sünnetini terk etmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini terk ederseniz, muhakkak sapıklığa düşersiniz. Hiç bir kimse yoktur ki, tertemiz abdestini alsın, sonra şu mescitlerden birine gitsin de Allah, ona attığı her adım karşılığında bir sevap yazmasın; her adım karşılığında onu bir derece yükseltmeşin ve her adım karşılığında onun bir günâhını affetmesin! Doğrusu ben öyle günümüzü görmüşümdür ki, nifakı malum münafıktan başka hiç birimiz cemâati terk etmiyordu. Doğrusu insan iki kişi arasında; bacakları yerde sürünerek (mescide) getirilir de saffa durdurulurdu.” [797][797]

Açıklama:

Bu hadis, beş vakit namazı cemaatla kılmanın ve buna devam etmenin, Sünen-i Hûda'dan olduğunu bildirmektedir. Hûda sünnetleri; Resulullah (s.a.v.)'in ibadet maksadıyla farz veya vacip dışında

yaptığı ve edası dinin kemalinden olan sünnetlerdir. Özürsüz olarak ısrarla bu sünnetleri terk eden ayıplanır. Bunlar, Resulullah (s.a.v.)'in uyuması, oturması gibi olan Zevaid sünnetlerinin aksine ibadet cinsinden amellerdir.
Sünnet, bağlayıcılığı açısından iki çeşittir:

1- Sünnet-i Hûda:

Terk edilmeleri hoş karşılanmayan yani mekruh olanlardır. Cemaatla namaz kılmak, ezan, kamet bu tür sünnetlerdendir.

2- Sünnet-i Zevaid:

Terki ayıplanmayan, kötü görülmeyen amellerdir. Resulullah (s.a.v.)'in giymesi, ayakta durması ve oturmasındaki tavrı gibi. [798][798]

45- Müezzin Ezan Okuduğunda Mescitten Çıkmanın Mekruh Olması

549- Ebu'ş-Şa'sâ'dan rivayet edilmiştir:
“Ebu Hureyre ile birlikte mescitte oturuyorduk. Derken müezzin ezan okudu. Bir adam, mescitten kalkıp gitti. Ebu Hureyre onu mescitten çıkıncaya kadar gözüyle takip etti. Sonra da:
“Doğrusu şu adam, ezan okunduğunda mescitten çıkıp gitmekle Ebu'l-Kâsım (s.a.v.)'ın sünnetine isyan etti” dedi. [799][799]

Açıklama:

Hadisin zahiri, ezandan sonra mescitten çıkmanın haram olduğuna delalet etmektedir. Hanefilere ve Şafiilere göre, ezan okunduktan sonra namazı kılmadan mescitten çıkıp gitmek mekruhtur.
Hanefî alimlerinden İbn Hümam “Fethu'l-Kadîr” isimli eserinde “Ezandan sonra mescitten çıkıp gitmenin mekruh oluşu bir takım şartlara bağlıdır” diyor.
Ancak bu şartlar gerçekleşirse o zaman mescidi terketmek mekruh olur. Bu şartlar şunlardır:

1- Namazı kılmadan çıkıp giderse.
2- Başka bir cemaate yetişmek niyyeti olmadan giderse.
3- Terkettiği mescit kendi mahallesinin mescidi olursa.
4- Kendi mahallesinin mescidinde namaz kılındığı halde içinde bulunduğu mescidi terk ederse. Ama henüz mahallesinin mescidinde namaz kılınmamışsa o zaman bulunduğu mescidi terk ederek mahallesinin mescidine gitmesi caizdir, gitmemesi ise daha evlâdır.
5- Bütün bunlar mazereti olmayan kimseler içindir. Fakat abdest almak gibi bir mazeretle ve tekrar dönmek niyetiyle veya daha önce namazını kılıdığı için mescidi terk eden kimse hakkında mekruhluk sözkonusu değildir. Yolcu olup cemaati bekleyememe, hasta bakıcı olup acil durumda olanlar gibi kimselerin namazı kılıp çıkmalarında bir sakınca yoktur.

46- Yatsı Namazı ile Sabah Namazını Cemaatle Kılmanın Fazileti

550- Abdurrahman b. Ebi Amre'den rivayet edilmiştir:
“Osman b. Affân, akşam namazından sonra mescide girip tek başına oturmuştu. Ben de yanına oturdum.” Osman:
“Ey kardeşimin oğlu!” Ben, Resulullah (s.a.v.)'i:
“Kim yatsı namazını cemaatle kılarsa gecenin yansını namazla geçirmiş gibi (sevap almış) olur. Kim de sabah namazını cemaatle kılarsa bütün gece namaz namaz kılmış gibi (sevap almış) olur” buyururken işittim” dedi.[800][800]

551- Cündeb b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulüüah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim sabah namazını cemaatle kılarsa o kimse Allah'ın güvencesi altındadır. Allah, korumasının terk olunmasına karşılık sizden hiçbir şey istemez. Allah, güvencesini terk eden kimseye yetişip onu cehennem ateşi içine yüz üstü atar.”[801][801]

Açıklama:

Hadîste geçen “Zimmet” kelimesi; ahid, teminat, güvence ve kefalet mânâlarına gelir. Burada kastedilen husus; namaz kılmanın, özellikle sabah namazının üstün faziletini belirtmek ve müslümanhğını namaz gibi aleni bir ibâdetle açıklayan bir kimsenin her türlü haklarının Allah'ın güvencesi ve teminatı altında olduğunu bildirmektir.

47- Bir Özür Sebebiyle Cemaattan Geri Kalma Hususunda Ruhsat

552- Mahmûd İbnu'r-Rebî'den rivayet edilmiştir:
Peygamber (s.a.v.)'in Bedir gazasına katılan sahabelerinden ve Ensâr'dan İtbân , Resulullah (s.a.v.)'e gelip:
“Allah'ın resulü! Gözlerim görmez oldu. Ben kavmime namaz kıldın. Yağmurlar yağdığı zaman kavmim ile aramızda bulunan dere akıyor; onların mescidine gidip onlara namaz kıl duramıyorum. Ey Allah'ın Evime gelip herhangi bir yerinde namaz kılmanı dilerim! O zaman o yeri namazgah edinirim!” dedi. Resulullah (s.a.v.): *“İnşaallah, bunu yaparım”* buyurdu der ki:
“Ertesi gün Resulullah (s.a.v.) ile Ebû Bekr-i Sıddîk gün yükseldiği ma) geldi. Resulullah (s.a.v.) içeri girmek için izin istedi. Ben de ona izin Eve girdiğinde hiç oturmadı. Sonra: Hadisinin neresinde namaz kılmamı istersin?” buyurdu. Ben, evin bir köret ettim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) namaza kalkarak tekbir aldı. Biz arkasına durduk. Bize iki rekât namaz kıldırdı. Sonra selâm verdi. Biz, Resulullah (s.a.v.)'i, kendisi için hazırladığımız bir Hazîre yemeğini yemesi için alıkoyduk. Derken o mahallenin erkeklerinden bir grup, Peygamberin geldiğini haber alarak birer birer yanımıza gelip etrafımızı çevirdi. Bu suretle evde bir hayîi adam toplandı. İçlerinden biri:
Mâlik İbn Duhşun nerede?” diye sordu. Başka birisi:
“O, münafıktır. Allah ve Resulünü sevmez” diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Onun hakkında böyle şey söyleme! Görmüyor musun ki, Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur diyor ve bununla, Allah'ın rızâsını istiyor!” buyurdu. Sahabiler:
“Allah ve Resulü daha iyi bilir” dediler. Onun münafık olduğunu söyleyen kimse yada İtbân;

“Biz onun münafıklara karşı hep yüz verdiğini ve onlara karşı hep iyi davrandığını görüyoruz” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Allah, Allah'ın rızâsını dileyerek “La ilahe illallah” Allah'tan başka ilah yoktur diyen bir kimseye cehennemi haram kılmıştır” buyurdu.

Açıklama:

Hadisin ravisi İbn Şihâb der ki: Sonra ben, Salim oğullarından ve onların ileri gelenlerinden biri olan Husayn b. Muhammed el-Ensârî'ye, Mahmud İbnu'r-Rebî' hadîsini sordum, o da bu hususta onu tasdik etti. [802][802]
Hazire: Yağlı bîr çorbadır. Un ve ufak kıyılmış etle olan bulamaç aşına denir.
Bu hadisten; herhangi bir özürden dolayı cemmatla namaz kılmayı terk etmenin caiz olduğu, bir kimsenin karşı karşıya kaldığı bir sıkıntısını başkasına anlatmasının caiz olduğu, namaz için belli bir yerin tahsis edilmesinin caiz olduğu, salih bir kimsenin bir yere davet edilmesi halinde kibirlenmeyerek oraya gitmesinin caiz olduğu, hakkında yeterli bilgi sahibi olunmadan bir kimsenin aleyhine konuşulmaması gerektiği, evine gelen alini bir ev sahibinin misafirine ikramda bulunmasının caiz olduğu, ev sahibinin izniyle misafirin imam olmasının caiz olduğu, alim yada salih bir kimsenin bir yere davet edilmesi halinde yanında birisini de götürmesinin caiz olduğu, hakkında kötü sözler söylenen fakat gerçekte o kötülüklerden uzak olan kimseyi savunmanın caiz olduğu, Kelime-i Tevhid üzere ölen mümin bir kimsenin ebedi olarak cehennemde kalmayacağı gibi bir çok hususlar anlaşılmaktadır.

48- Nafile Namazda Cemaat Olmanın Ve Hasır, Yaygı : Seccade Türü Şeyler Üzerinde Namaz Kılmanın İz Olması

553- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Enes'in) ninesi Müleyke (r.a), Resulullah (s.a.v.)'i kendisi için yaptığı yemeğe giyip o da bu yemekten yemişti. Sonra da:
“Haydi kalkın, size namaz kıldırayım!” buyurdu. Enes:

“Bunun üzerine kalkıp çok kullanılmaktan kararmış hasırımızı geldim-gittim ve onun üzerine (biraz) su serptim. Sonra Resulullah (s.a.v.) çerinde namaza durdu. Yetim ile ben, Resulullah (s.a.v.)'in arkasında rduk. Yaşlı kadın da bizim arkamızda durdu. Resulullah (s.a.v.) bize namaz kıldırdı, sonra evimizden ayrıldı” dedi” 803[803]
haydi kalkın! *“Size namaz kıldırayım”* ifadesi; cemaat içerisinde kadınlar da bu zaman nasıl saf oluşturularak namaz kılınacağını öğretmek için size namaz demektir. Resulullah (s.a.v.)'in evlerde bu şekilde cemaat oluşturarak namaz kıl camiye gelemeyen kadınlara da cemaatle namazın nasıl kılınacağını öğretmiş olca bu hadis, cemaat **Açıklama:** Ayrıca bu hadisde kılınan namazda kadınların safın arkasında ayrıca saf ını göstermektedir.
Davete icabetin; sünnet mi, vacip mi, yoksa farzı kifaye mi olduğu meselesi tartışma buyurmuştur.
Hasının üzerine su serpmesi; onu yumuşatmak ve tozunu almak olduğu gibi. İdet kullanılması sebebiyle bir pisliğin bulaşmış olması ihtimalinden dolayı da olabilir.
Yalnız burada geçen “Nadh” kelimesi, su serpmek anlamına geldiği gibi, yıkamak anlamına da geldiğinden dolayı Enes'in hasırı yıkamış olması da mümkündür. Ancak birinci ihtimal daha kuvvetlidir.
“Yaşlı kadın”la kast edilenin, Enes'in annesi Ümmü Süleym yada Müleyke olduğu ileri sürülmüştür. Bununla kast edilenin, Enes'in annesi Ümmü Süleym yada Müleyke olduğu ileri sürülmüştür.
Bu hadis; cemaatle namaz kılmanın caiz olduğunu göstermektedir.
“Yetim” diye adlandırılan kimse, Resulullah (s.a.v.)'in azatlısı Damira b. Ebi Damira'dır.
Görüldüğü üzere bu hadiste, yemek, namazda öne geçirilmiştir. 548 nolu hadiste önce namaz kılınmış, sonra da yemek yenmişti. Çünkü Itban, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i namaz kılması için çağırmıştı. Müleyke'nin daveti ise yemeğe idi. Resulullah (s.a.v.) hangi İş için çağırılırsa onu öne geçirirdi.

554- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) ahlak yönünden insanların en güzeli idi. Resulullah (s.a.v.) bizim evde bulunduğu sırada namaz vakti gelirdi. Hemen altındaki yaygının temizlenmesini emrederdi. Derhal yaygı süpürülürdü. Sonra da yaygının üzerine su serpilirdi. Daha sonra

Resulullah (s.a.v.) o yaygının üzerinde bize imam olur, biz de arkasına dururduk. Böylece bize namaz kıldırırdı. Onların yaygısı, hurma yaprağındandı.” 804[804]

Açıklama:

Hadis; hasır, post, elbise, seccade, yaygı ve sergiler üzerinde namaz kılmanın caiz olduğunu açıklamaktadır. Bu yaygıların, hurma yaprağı gibi bitkilerden yada hayvan derilerinden yapılmış olması önemli değildir. Önemli olan bunların temiz olmasıdır.

555- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
Peygamber (s.a.v.) yanımıza girmişti. Evde ben, annem ve teyzem Ümmü Ha-Ti'dan başka hiç kimse yoktu. Resulullah (s.a.v.):
“Kalkın size namaz kıldırayım!” buyurdu. Bu teklif, namaz vakti dışında. Bunun üzerine bize namaz kıldırdı.
Bir adam, (hadisin ravisi) Sâbit'e:
“Resulullah (s.a.v.), Enes'i nereye durdurmuştu?” diye sordu. Sabit:
“Onu, sağ tarafına durdurmuştu” diye cevap verdi.
Enes der ki:
“Sonra Resulullah (s.a.v.), bize, ev halkına; bütün dünyâ ve âhiret yalarmın hepsiyle dua etti. Annem:
“Ey Allah'ın resulü! Bu Enes, senin küçük hizmetkârındır. Allah'a, un için dua et!” dedi.
Bunun üzerine bana, bütün haydarla dua etti. Bana yaptığı duanın sonunda: Eksir mâlehu ve veledehu ve Bârik lehu fîh” (=Allahım! Bunun ilmi ve zürriyetini çoğalt! Ona, bu hususta bereket ihsan eyle!” diyordu. 805[805]

Açıklama:

Bu hadislerde, Resulullah (s.a.v.)'in kıldırdığı namazın, nafile namaz olduğu ve nafile mazın, cemaatla kılınmasının caiz olduğunu göstermektedir.
Ayrıca misafirin, ev sahibine dua etmesinin caiz olduğu ve özel bir dua istenildiğin de jn için de dua edilmesinin caiz olduğu bu hadisten

anlaşılmaktadır.
Enes'in teyzesi Ümmü Haram, Resulullah (s.a.v.)'in süt annesidir. Ümmü Haram, Enes'in si Ümmü Süleym ile birlikte otururdu. Bu bakımdan Resulullah (s.a.v.), sık sık bu iki dini ziyarete giderdi. Bazen bu ziyaret saatlerine, namaz vakti isabet ederdi. Bu sebeple de nazın ilk sünnetini yada farz namaza bağlı olarak kılınan revatib sünnetlerinden birini ıda kılardı.

556- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.), Enes ile annesine yada teyzesine namaz kıldırdı. Enes;
"Resulullah (s.a.v.), beni sağ tarafına ve kadını da arkamıza durdurdu" dedi. [806][806]

Açıklama:

Bu hadis, bir erkek ile bir kadının imamın arkasında namaz kılmak istedikleri zaman nasıl saf oluşturacaklannı açıklamaktadır. Buna göre imama uyan kimseler, bir erkek ve bir kadından ibaret olduğu zaman erkeğin imamın sağında ve kadının da ikisinin arkasında durması gerektiğini ifade etmektedir.
Kadın, erkeklerin safında namaza durduğu zaman cumhura göre namaz sahihtir. Hanefilere göre ise kadının namazı sahihtir, fakat erkeklerin namazı bozulur.

557- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Meymûne (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) namaz kılar, ben de onun hizasında bulunurdum. Secde ettiğinde bazen elbisesi bana değerdi.

Açıklama:

Hurma yapraklarından örülmüş küçük bir hasır üzerinde namaz kılardı. [807][807]

558. Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Ebu Saîd el-Hudrî, Resulullah (s.a.v.)'in yanına girip onu bir hasır üzerinde namaz kılar, secde ederken bulmuştu.” [808][808] 550 nolu hadisin açıklamasında da geçtiği üzere; hasır ve benzeri sergiler üzerinde namaz kılmak caizdir.
İbn Battal, seccade üzerinde namaz kılmanın caiz olduğu hususunda ilim adamları arasında görüş birliği bulunduğunu, sadece Ömer b. Abdulaziz'in seccade üzerine toprak dökerek secde ettiğini, bunun da onun seccade üzerine secde etmeyi caiz görmediğine değil tevazu ve huşudaki derecesine delalet ettiğini söylemiştir.

49- Namazı Cemaatle Kılmanın Ve Namazı Beklemenin Fazileti

559- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kişinin, cemaatla kıldığı namaz, evinde ve pazarında kıldığı namazından yirmi küsur derece fazla olur. Bu da, şundandır: Cemaattan biri abdest alıp onu tastamam yapar; sonra mescide gider, kendisini namazdan başka hiç bîr şey harekete geçirmez, namazdan başka hiç bir niyeti de olmazsa mescide girinceye kadar attığı her adıma karşılık ona bir derece yükseltilir. Yine attığı her adıma karşılık bir günâhı bağışlanır. Mescide girdiği zaman da kendisini orada namaz hapsettiği müddetçe namazda sayılır. Böylesi namaz kıldığı mecliste bulunduğu müddetçe melekler ona salât eyler ve “Allahümme’hamhu Allahümme'ğfir lehu Alahümme tub aleyhi mâlem yu'zi fîhi mâlem yuhdis fîh” (=Allahım! Ona rahmet eyle. Allahım! Ona mağfiret eyle! Allahım! Burada eziyet vermedikçe, abdestini bozmadıkça onun tevbesini kabul et!” derler.” [809][809]
“Abdestini bozmadıkça” ifadesinden maksat; o şahsın, namaz kıldığı yerde bir sonraki namazın girmesini beklemesi ve yerinden ayrılmasıdır. Buna göre namaz kılınan yerde oturup diğer namaz vaktini bekleyen bir kimse sanki namaz içindeymiş gibi sevaba müstahak olur Her ne kadar o kise, gerçek anlamda namazda değilse bile hükmen namazda sayılır. Çünkü bu kimsenin evine, ailesini yanma dönmemesine sebap, namazı beklemesidir.

Bazı alimler, mescitte yeni çıkarmanın haram olduğunu belirtmişlerse de, alimlerin çoğu bunun haram olmadığını, fakat sakınılması gereken bir husus olduğunu söylemişlerdir. Mescitte abdestsiz olarak oturmak, meleklerin dualarına engel ise de caizdir.
“Meleklerin salat etmesi”, müminlerin bağışlanmalarını dileme mahiyetinde yaptıkları dualardır. Bunun için abdest alarak mescitte namazı bekleyen bir kimse için, istiğfarda bulunurlar. Dolayısıyla Allah'tan mağfiret ve rahmet dilerler. Yalnız mağfiret ile rahmet arasında fark vardır. Mağfiret, günahları örtbas etmektir. Rahmet ise kula bol bol ihsanda bulunmaktır.
Hadis, cemaatla kılınan namazın, tek başına kılınan namazdan yirmü küsur derece daha faziletli olduğunu belirtmektedir.
Ayrıca mescitte olsun yada başka bir yerde olsun, namazı beklemek mutlak surette faziletli bir iştir.

50- Mescitlere Doğru Çok Adım Atmanın Fazileti

560- Ebu Musa el-Eş'arî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Namazdaki sevap açısından insanların en büyüğü, derece derece uzaktan mescide doğru yürüyüp gelen kimse alacağı sevabdır. Namaz vaktini bekleyip onu imamla birlikte kılan kimsenin alacağı sevab ise, onu hemen kılarak uyuyan kimsenin alacağı sevabdan daha büyüktür.” [810][810]

561- Übeyy b. Ka'b (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir adam vardı ki, mescide ondan daha uzakta olan hiç bir kimse bilmem. Bu kimse, hiçbir cemâat namazını kaçırmıyordu.Ona yada ben ona:
“Bir eşek satın alsan da karanlıkta ve sıcakta ona binersin” denildi yada dedim. O:
“Evimin mescidin yanıbaşında olması, beni memnun etmez. Çünkü ben, mescide gidişimin ve evime döndüğüm vakit dönüşümün lehime yazılmasını isterim” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Allah senin için bunların hepsini bir araya topladı” buyurdu. [811][811]

562- Übeyy b. Ka'b (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ensâr'dan bir kimse vardı ki, evi Medîne'de mescide en uzak evdi. Bu kimse, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte kılman hiç bir namazı kaçırmazdı. Biz, onun bu haline acıdık. Ona:
“Ey filânca kimse! Bîr eşek satın alsan, hem seni sıcaktan ve hem de yerin zehirli haşerâtından korur” dedim. O:
“Dikkat edin! Vallahi, ben, evimin, Muhammed (s.a.v.)'in evine çadır ipleriyle bağlanmış kadar yakın olmasını istemem” dedi.
“Onun bu sözü, bana, çok ağır geldi. Nihayet Allah'ın Peygamberi (s.a.v.)'e gelip bunu ona anlattım. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) o adamı yanma çağırdı. O kimse, Peygamber (s.a.v.)'e de aynı şeyi söyleyip adım attığı izlerden sevab umduğunu belirtti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), o adama:
“Senin için, gerçekten umduğun şey için sevab vardır” buyurdu. [812][812]

Açıklama:

Mescitlerden uzakta yaşayanların daha çok sevab kazanması, uzak mesafeden gelerek meşakkata katlandıktan içindir, ibadetin en faziletlisi, en zahmetli olanıdır. Dolayısıyla meşakkata katlanarak uzak mescide gitmek ve namazı orada kılmak daha sevablıdır.
Hadis, çok adım atmaya sebep olan uzak mescide gitmenin faziletine delildir.

563- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Mahallemiz, mescitten uzakta idi. Bu sebeple evlerimizi satarak mescide yaklaşmak istedik. Fakat Resulullah (s.a.v.), bize bunu yasaklayıp:
“Sizin gerçekten (attığınız) her adımda bir derece sevab vardır” buyurdu. [813][813]

564- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir ara mescidin etrafındaki arsalar, evlerden uzak kaldı. Ensar'dan Seleme oğullan, mescidin yakınına taşınmayı istedi. Bu, Resulullah (s.a.v.)'e ulaştığında onlara:

“Bana ulaştı kî, sizler, mescidin yakınma taşınmak istiyormuşsunuz” buyurdu. Onlar:
“Evet, ey Allah'ın resulü! Bunu istedik” dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Ey Seleme oğulları! Mahallenizden ayrılmayın ki, attığınız adımların izlerinizin sevabı çok) yazılsın. Mahallenizden ayrılmayın ki, mescide doğru yürüyüp attığınız adımlardan dolayı) izlerinizin sevabı çok yazılsın” buyurdu. [814][814]

Açıklama:

Seleme oğullarının oturduklan yer, mescide takriben bir mil uzaktaydı. Bunun için mescidin yakınına taşınmak istemişlerdi. Böylece Resulullah (s.a.v.)'e daha yakın olacaklar ve namazlarını hep onunla birlikte kılmış olacaklardı. Fakat Resulullah (s.a.v.) buna razı olmamış. Çünkü Seleme oğullarının yaşadıkları semt, adeta Medine'nin bekçisi durumunda idi. Onlar oradan ayniacak olurlarsa o zaman Medine korumasız kalacaktı. Bunun için Resulullah (s.a.v.), onları, mescide gelmek için yürüyerek kazanacakları sevaba teşvik etmiştir.
Burada sevablann yazılmasından maksat, sevablann amel defterlerine yazilmasıdır. Bununla, salih kimselerle birlikte olma da kastedilmiş olabilir.
Onlar için böyle sevablar yazılmış olması, hem başkalannin mescide yakın taşınmaları engellenmiş olunmakta ve hem de cemaata devam ederek alacaklan sevabın çokluğuna dikkat çekilerek cemaatla namaz kılmaları teşvik edilmiş olunmaktadır.

51- Namaza Gitmekle Günahların Yokedilmesi Ve Derecelerin Yükseltilmesi

565- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim evinde temizlenir, sonra Allah'ın evlerinden birine; Allah'ın fazlarından birini eda etmek için giderse adımlarının birisi bir günah yok eder, diğeri de bir derece yükseltir.” [815][815]

566- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.):
“Ne dersiniz? Sizden birisinin kapısının önünden bir nehir aksa, günde beş defa o nehirde yıkansa (vücudunun) kirinden bir şey kalır mı?” buyurdu. Sahabiler:
“Hayır! Onun kirinden hiçbir şey kalmaz!” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Beş vakit namazın misali de işte bunun gibidir. Onlarla, Allah günahları yok eder” buyurdu. [816][816]

567- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Beş vakit namazın misali, sizden birisinin kapısının önünden gürül gürül akan ve içinde her gün beş defa yıkandığı bir nehir gibidir.” [817][817]

Açıklama:

Beş vakit namazın, evin önünde akan nehirde beş defa yıkanmaya benzetilmesinden masat; İbnü'l-Arabi'ye göre, insan, var olan pisliklerle kirlenir, gerek bedeni ve gerekse elbisesi pislenir. Onu bol suyla nasıl yıkarsa beş vakit namazda öyledir. Bunlar kulu günah kirlerinden temizler. O derece ki, yok etmedik, kefaret olmadık hiçbir günah bırakmaz
Buradaki günahlarla, küçük günahlar kastedilmiştir. Çünkü Resulullah (s.a.v.) günahları kire benzetmiştir. Kir ise kendisinden daha büyük şeylere nispetle küçüktür.

568- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim sabahleyin ve akşamleyin mescide gidip gelirse; her gidiş gelişinde, Allah, o kimseye cennetten konaklayacağı yerini hazırlar.” [818][818]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “Gudüv” kelimesi, sabahtan güneşin zevaline kadar olan yürüyüşe denir. “Ravâh” ise, güneşin zevalinden gecenin başlangıcına kadar devam eden yü-rüyeşe denir. Bu iki kelime, mecazen “Gidip geldi” anlamında da kullanılmaktadır. Burada bu iki kelimeyle kastedilen; bu iki belirli vakit yani sabah ve akşam olmayıp bütün namazlara devamdır.

52- Sabah Namazından Sonra Namaz Kılınan Yerde Oturmanın Ve Mescitlerin Faziletleri

569- Simâk b. Harb'ten rivayet edilmiştir: “Câbir b. Semure'ye:
“Sen, Resulullah (s.a.v.)'le birlikts bir mecüste oturur muydun?” diye sordum. O da:
“Evet, pek çok defa (oturdum). Sabah -yada gadât- namazını kılmış olduğu namaz yerinden ta güneş doğuncaya kadar kalkmazdı. Güneş doğunca (yerinden) kalkardı. Sahabiler, Peygamber (s.a.v.)'le birlikte bu müddet zarfında konuşurlardı. Bazen cahiliye devri işlerine dalarlardı da sahabiler gülüşürler, Resulullah (s.a.v.)'de tebessüm ederdi” dedi. [819][819]

570- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Allah'a en sevimli olan beldeler, o beldelerin mescitleridir. Allah'a en sevimsiz olan beldeler ise o beldelerin çarşılarıdır.” [820][820]

Açıklama:

Sahabilerin câhiliyet işlerinde muhabbete dalmaları, önceki toplulukların târihine âit şeyleri konuşmaktan ibaretti. Güneş doğuncaya kadar sabah namazı kılınan yerde oturmak ve iyice yükselip nafile İbâdet zamanı gelince, o ibâdete başlamak müstehabdır. Sahabilerin konuşmaları nafile ibâdet zamanından öncedir. Çünkü o zaman muhabbete dalmak mekruh idi.
Bu hadis, gülmek ile tebessüm etmenin caiz olduğuna delildir. ikinci hadiste ise, Allah katında en makbul yerlerin, mescitler olduğu bildirilmektedir. Kadı İyâz'a göre, onların makbul olmasına sebep;

ihlâs ve takva üzere bina edilmeleridir. En sevimsiz yerlerin ise çarşı ve pazarlar olması, o yerlerde sırf dünyâ için çalışıldığı, Yüce Allah'ın zikredilmediği, yalan yere yemin etmek suretiyle insanlar aldatıldığı içindir.
Allah'ın muhabbet ve buğzu, hayır ve şerrin irâdesi yahut bunları yaratmasıdır. Yânı muhabbetinden maksat, bâzı kimseleri bahtiyar etmesi; buğzundan maksat da bir takımlarını bedbaht etmesidir. Mescitler, Yüce Allah'ın rahmetinin indiği yerlerdir. Çarşı ve pazarlar ise bunun aksinedir. 821[821]

53- İmamlığa En Layık Olan Kimse

571- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Namaz kılacak kimseler, üç kişi olursa, biri kendilerine imam olsun, tıların imamlığa en layık olanı, (Kur'an'ı) en iyi okuyanıdır.” 822[822]
572- Ebu Mes'ud el-Ensârî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Cemaata, Allah'ın kitabını en İyi okuyan kimseler imam olur. Eğer uma hususunda eşit iseler, sünneti en iyi bilenleri; sünnet hususunda da t iseler hicret itibariyle en kıdemlileri; hicret hususunda da eşit iseler, îm'ı kabulde en kıdemlileri imam olur. Sakın sizden birisinin hâkim oldu yerde, başka biri ona imam olmasın! Ve hiç bir kimse, başkasının evin-onun izni olmaksızın yaygısının üzerine oturmasın!”
Ebû Saîd el-Eşecc, kendi rivayetinde: “Silmen” İslam'a giriş yerinenen” yaşça ifadesine yer vermiştir.” 823[823]

Açıklama:

Bu hadis-i şerifte imamlığa lâyık olmanın en başta gelen ölçüsü olarak belirtilen “Allah (itabını en iyi okumak” cümlesinin mânâsı, Kur'an-ı Kerimi tecvid kaidelerine göre en okumak demektir.
“Okumada en kıdemli olmak” cümlesinin mânâsı ise, “Kur'an-ı Kerimi daha çok ezberlemiş olmak” demektir.
Hâkim'in “Müstedrek”inde “Sünneti en iyi bilenler” yerine “En fakih olanlar” cümle ifadesi geçmektedir.

“Hicret bakımından en kıdemli olmak” cümlesinin mânâsı, Mekke fethedilmeden önceki zamanlarda Mekke'den Medine'ye daha önce göç etmiş olmaktır. Bu dönemlerde Mekke küfr diyan olduğundan bir an önce, İslâm diyarı olan Medine'ye göç edenler ilim ve irfan bakımından daha gelişmiş olduklarından göç etmeyenlere nisbetle imamlığa daha lâyık Görülmüşlerdir. Ancak Mekke fethedildiktene sonra orası da İslâm diyan olduğundan Resulullah (s.a.v.) *“Fetihden sonra hicret yoktur”* buyurmak kaydıyla Mekke'nin Medine gibi şerefli bir yer olduğu vurgulanmıştır.
Hanefilere göre bir toplum içerisinde imamlığa en layık olanlar, sünneti en iyi bilen kimselerdir. Eğer bu noktada eşit olurlarsa Allah'ın kitabını en iyi okuyanlan, bunda da eşit olurlarsa en fazla vera ve takva sahibi olanları, bunda da eşit olurlarsa en yaşlı olanları imam olur.

573- Mâlik İbnu'l-Huveyris (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bizler, (yaşça) birbirine akran gençler Peygamber (s.a.v.)'in yanma geldik. Onun yanında yirmi gün yirmi gece kaldık. Resulullah (s.a.v.) çok merhametli ve çok yumuşak huylu birisiydi. Ailelerimizi özlediğimizi anlayınca, geride kimleri bıraktığımızı sordu. Biz de ona geride bıraktığımız kimseleri haber verdik. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Haydi ailelerinizin yanına geri dönün. Onların içerisine yerleşin. Onlara burada öğrendiğiniz hususları öğretin ve onlara, filanca namazı filanca vakitte ve filanca namazı da filan vakitte kılmalarını emredin. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. Sonra (yaşça) daha büyük olanınız ise size imam olsun” buyurdu. [824][824]

Açıklama:

İmamlığa layık olmanın en önde gelen şartı; bazılarına göre, fıkhı en iyi şekilde bilen, bazılarına göre ise Kur’an-ı en güzel şekilde okuyan, daha sonra ise günahtan sakınmakta daha titiz olan, daha yaşlı olan, ahlakı en güzel olan tercih edilir. Eşitlik halinde kura çekilir yada cemaatin tercihiyle birisi imamlığa seçilir.

Daha yaşlı olan kimseden maksat; müslüman olarak yaşanan yaştır. Yoksa yeni müslüman olmuş bir ihtiyar daha önce müslüman olan bir gence tercih edilemez.
Bu rivayete göre, imamlık için kıraatta eşitlik olunca yaşça büyük olanı tercih edilir.
Burada “Haydi ailelerinizin yanına geri dönün. Onların içerisine yerleşin. Onlara burada öğrendiğiniz hususları öğretin ve onlara, filanca namazı filanca vakitte ve filanca namazı da filan vakitte kılmalarını emredin. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun” ifadesi başka bir rivayette “Namaz vakti geldiği zaman ezanı okuyun” şeklindedir. Ayrıca diğer bir rivayette, “Yolculuğa çıktığınız zaman ezan okuyun, kamet getirin” ifadesi yer almaktadır. Bu iki ifade arasında görünüşte iki ayrı hüküm ifade etmektedir:
1. a- Birinci rivayete göre, ailelerinin yanına varıp onlara namazı emrettikten sonra ezan okumalan emredilmektedir.
b- ikinci hadise göre ise, hemen Medine'den çıkar çıkmaz daha ailelerinin yanına varmadan yolculuk halinde iken ezan okumaları emredilmektedir.
2- Bu iki rivayet arasındaki bir başka farklılık ise şöyledir:
a- Birinci rivayette, ezanın içlerinden biri tarafından okunması emredilmektedir.
b- ikinci rivayette ise, ikisine birden ezan okumaları emredilmektedir.
Her ne kadar görünüşte bu rivayetler arasında fark varsa da, gerçekte en küçük bir ayrılık dahi yoktur. Çünkü bir hadiste, evlerine vardıklan zaman ezan okumalarının emrediimesi, yolculuk esnasında ezan okumalarına engel değildir. Yine ikinci hadiste, yolculuk esnasında ezan okumalarının emrediimesi, yolculuk bittikten sonra evlerinde ezan okumalarına engel değildir.
ikisine birden ezan okumalarının emredilmesinin hikmeti, ikisinin de ezan okumaya liyakat bakımından eşit olmalarıdır. Çünkü ezan okuma hususunda yaşlı olmak gibi şartlar aranmaz. Çünkü bir rivayette, “Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size Ezan okusun, yaşça büyük olanınız size imam olsun” ifadesi yer almaktadır.

54- müslümanların Başına Bir Sıkıntı Geldiği Zaman Bütün Namazlarda Kunut Yapmanın Mustehab Olması

574- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), sabah namazının kıraatini bitirip tekbîr aldığı ve başını kaldırdığı zaman: “Semiallahu li men hamideh. Rabbena ve leke'l-hamd” (Allah, kendisine hamd edenin hamdini kabul eder. Rabbîmiz! Hamd de, sadece Sana mahsûstur) der, sonra ayakta iken şunları okurdu:
“Allahım! Velîd b. Velîd'i, Seleme İbn Hişâm'ı, Ayyaş, b. Ebî Rebîa'yı ve mü'minlerin zayıf olanlarını kurtar! Rabbim! Mudar kabilesine olan şiddet ve baskını arttır! Bunu, onlara, Yûsuf'un kıtlık yılları gibi yap! Allah’ım! Lihyân, Ri'l ve Zekvân ile Usayye kabilelerine lanet eyle. Çünkü onlar, Allah ve Resulüne isyan ettiler!”
Sonra “Kulların işin hiçbir şey sana ait değildir. Allah, ya onların tevbesini kabul eder yada onları, kendileri zalim oldukları için azablandırır [825][825]ayeti indiriiince Resuluîlah (s.a.v.)'in bu dualarla kunut yapmayı terk ettiği bize ulaştı.” [826][826]

575- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Vallahi, ben size Resulullah (s.a.v.)'in namazına yakın bir namaz kıldıracağım”(dedi).
Bunun üzerine Ebu Hureyre öğle, yatsı ve sabah namazlarında kunut okuyup müminlere dua eder, kafirlere de lanet ederdi. [827][827]

576- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), “Bi'ri Maune (Maune kuyusu) sahiplerini öldürenlere otuz sabah beddua etti. Ayrıca Resulullah (s.a.v.), Allah ile Resulüne isyan eden Ri'l, Zekvân, Lihyân ve Usayye kabilelerine de beddua etti.
Enes dedi ki:
“Yüce Allah, “Bi'ri Maune” Maune kuyusu başında öldürülen sahabiler hakkında bilahare nesh edilinceye kadar: “Şehitlerin ağzından: Kavmimize tebliğ ediniz ki, biz Rabbimize kavuştuk. O, bizden razı oldu ve biz de O'ondan razı olduk” şeklinde okuduğumuz Kur'an (ayetin)i indirdi.” [828][828]

577- Muhammed'den rivayet edilmiştir; “Enes b. Mâlik'e:

“Resulullah (s.a.v.) sabah namazında hiç kunut okudu mu?” diye sordum O da:

“Evet, rükudan sonra birkaç zaman” diye cevap verdi. [829][829]

578- Âsım'dan rivayet edilmiştir:
“Enes'e; Kunut'un, rükudan önce mi, yoksa rükudan sonra mı olduğunu sordum. O da:
“Rükudan önce idi” diye cevap verdi. Ben:
“Bazı insanlar, Resulullah (s.a.v.)'in rükudan sonra kunut okuduğunu söylüyorlar.Buna ne dersin?” diye sordum. Bunun üzerine Enes:
“Resulullah (s.a.v.) ancak bir ay kunut okudu. Sahabilerinde “Kurrâ” denilen bazı kimseleri öldüren bazı kimseler aleyhine beddua ediyordu” diye cevap verdi.” [830][830]

579- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'i, “Bi'ri Maune” Maune kuyusu günü suikast düzenlenen yetmiş sahabiye üzüldüğü kadar hiçbir seriyyeye/askeri birliğe üzüldüğünü görmemiştim. Onlar, “Kura” diye adlandırılırlardı. Resulullah (s.a.v.), bir ay boyunca onların katillerine beddua etmişti.” 831[831]

580- Hufâf b. îmâ' (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resululfah (s.a.v.) rükuya vardı. Sonra başını (rükudan) kaldırıp:
“Gıfâr (kabilesine) Allah mağfiret eylesin! Eşlem (kabilesine de) Allah îlamet versin! LJsayya (kabilesi) ise Allah'a ve Resulüne isyan etmiştir. İlahım! Lihyân oğullarına lanet eyle! Ri'I ile Zekvân (kabilelerin)e de lanet buyurup sonra secdeye kapandı.
Hufâf:
“Kafirlere lanet işte bu sebepten ötürü meşru kılınmıştır” dedi. 832[832]

Açıklama:

Bu hadislerde işaret edilen kunuta sebep, tarihte “Bi'r Mâune” faciası denilen olaydır.
Ri'l, Zekvan ve Usayye kabileleri, kendilerine Kur'an öğretmek için yanlarına gönderilen tmiş kadar kurayı öldürmüşlerdi. Bu olayın detayı, Siyer ve Tarih kitaplarında mevcuttur.
Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) bir ay bunlara beddua etmeye devam etmiş, fakat bu bilelerin iman edip İslam'a hizmet edecekleri ilahi ilimde muhakkak olduğu için aleyhlerine pılan beddua, Al-i İmran: 3/128. ayetin inmesi üzerine son bulmuştur.
Bu hadislerin hepsi, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vitir namazı dışında da kunut yaptığına laîet etmektedir.
Resulullah (s.a.v.)'in bazı rivayetlerde üç, bazı rivayetlerde ise iki, bazı rivayetlerde ise gece bir vakit kunut yaptığı ve bazı rivayetlerde ise günün beş vaktinde kunut yaptığı geçiktedir. Yalnız bu hadislerin hepsinde, kunutun meydana gelen musibetler üzerine yapıldığı rül inektedir.
Alimlerin çoğunluğu, bela ve musibet anlarında farz namazlarda kunut yapıp dua etmek meşru olduğu görüşündedirler. Böyle bir

musibet olmadığı zamanlarda ise öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarında kunutun yapılmayacağı hususunda tüm alimler görüş birliği risindedirler. Fakat sabah namazındaki kunutta ihtilaf edilmiştir. Hanefilere göre yukarıda 'ilan vakitlerde kunut yapıldığını gösteren hadisler neshedilmiştir.
Bazı alimlere göre ise sabah namazı hariç diğer vakitlerde kunut mensuh olmuştur. Ebu kr, Ömer, Osman, Ali, gibi sahabiler bu görüştedir.
Hanefilere göre musibet olmadığı zamanlarda vitr dışındaki hiçbir namazda kunut yanaz. Ancak musibet anlarında yapılacak kunut konusunda bazı Hanefi kitaplannda sabah nazı tahsis edilmişken, bazılarında imamın bütün cehri namazlarda kunut okuyarak dua bileceği bildirilmektedir.
Özetle; Hz. Peygamber (s.a.v.), bazı felaket ve musibet anlarında günü beş vaktinde ıut yapmış, müslümanlar için dua ve kafirler için ise beddua etmiştir.
Kunut, namazların son rekatinde ve rükudan sonra yapılır.

55- Geçmiş Namazların Kazası Ve Kaza Namazını Çabucak Kılmanın Müstehab Olması

581- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), Hayber gazasından döndüğü sırada bir gece yürümüştü. Nihayet uyku basarak dinlenmek için mola verdi. Bilâl'e:
“Sen, bizim için geceyi gözet” buyurdu. Bilâl, kendisine takdir edildiği kadar nafile namaz kılmış, Resulullah (s.a.v.) ile sahabileri uyumuşlardı. Sabah yaklaşınca Bilâl fecr'in doğacağı tarafa doğru dönerek hayvanına dayanmış, ve hayvanına dayalı olduğu hâlde uyuya kalmıştı. Tâ güneş yüzlerine vuruncaya kadar ne Resulullah (s.a.v.), ne Bilâl ve ne de Sahâbe'den hiçbiri uyanmamıştı. Neticede, ilk uyanan Resulullah (s.a.v.) oldu. Telâşa kapılarak:
“Ey Bilâl!” diye seslendi. Bilâl:
“Annem-babam sana feda olsun ey Allah'ın resulü! Senin nefsini tutan Allah, benim nefsimi de tuttu” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Develeri (yularlarından tutarak çekip yürütün!” emrini verdi. Sahabiler, biraz develerini çekerek ilerlediler. Sonra Resulullah (s.a.v.) abdest aldı ve Bilâl'a emrederek namaz için kamet getirtti.

Daha sonra sahabilerine sabah namazını kıldırdı. Namazı bitirdiğinde:
“Her kim namazını unutursa, onu hatırladığı zaman kılıversin! Çünkü Alllah “Beni anman için namaz kıl” [833][833] buyurdu' dedi.[834][834]

Açıklama:

Hadis-i şerifte haber verilen olay, metinde açıkça ifâde edildiği gibi, Hayber savaşından dönerken meydana gelmiştir.
Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabilerinin uykusu gelip de konaklama mecburiyetinde kalınca, sabah namazı vaktinde kendilerini uyandırması için Bilâl'ı görevlendirmiş ve sahabilerle birlikte dinlenmeye çekilmiştir. Bu görevi bir başkasına değil de Bilâl'e vermesinin sebebi; onun müezzin oluşu ve namaz vaktini daha iyi bilmesi olsa gerektir. Ancak diğer sahabîlere arız olan uyku Bilâl'e de gelmiş, üzerine aldığı görevi yerine getirememiş ve Resulullah (s.a.v.)'i sabah namazına uyandıramamıştır.
Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Resulullah (s.a.v.), bir başka hadis-i şerifte,
“Benim gözlerim uyur, kalbim uyumaz” buyurmaktadır. Buna göre, bu hadisler arasında bir çelişki yok mu?
Bu mukadder soruya, iki şekilde cevap verilmiştir ve meşhur olanı şöyledir:
“Kalb ancak kalble ilgili hisleri idrâk edebilir. Hades, elem, vs. bu kabildendir. Ama gözle alâkalı olan fecrin doğması gibi şeyleri idrâk edemez. Efendimizin kalbi uyanık ise de gözleri uyumakta idi.”
579 nolu İmrân b. Husayn'dan yapılan rivayette, ilk uyananın Hz. Ebû Bekir, sonra da Hz. Ömer olduğu zikredilir. “Sahihayn”da, İmrân ve Ebû Katâde'den yapılan rivayet de sefer ismi zikredilmezken, Müslim'de de ayrıca İbn Mes'ûd'dan naklen “Hudeybiye'den dönerken” şeklinde rivayetler gelmiştir. Bunlar göstermektedir ki, bu olay, bir defa değil daha fazla olmuştur. Dolayısıyle rivayetler arasında zıtlık yoktur. Birisinde ilk uyanan Hz. Peygamber (s.a.v.) ise, bir diğerinde Hz. Ebû Bekr'dir.
Resulullah (s.a.v.) ve sahabileri kalktıktan sonra yerlerini değiştirmişler, bir miktar yürümüşlerdir.

Hadis-i şerifin devamında, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Bilâl'e emrettiği, onun da namaz için kamet ettiği zikredilmiş, ezan hiç söz konusu edilmemiştir. Bu, kaza namazlarında ezan okunmayacağı görüşünde olan Malik, Evzâî ve Şafiî'nin sonraki görüşüne delil olmaktadır. Bunlar ayrıca Ebû Said el-Hudrî'den gelen Hendek günü vaktinde kılınamayan öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlannın ezan anılmadan sadece kametle kılındığına dâir rivayeti de delilleri arasına alırlar.

Ahmed, Ebû Sevr ve Ebû Hanîfe'ye göre, kaza namazları içen de ezan okunur. Bunlar, üzerinde durduğumuz hadis-i şerifin Sahihayn'daki “Sonra Bilâl ezan okudu ve Re-sûlullah (s.a.) iki rekat namaz kıldı. Sonra da sabah namazını kıldı...” şeklindeki rivayeti kendilerine delil almışlardır. Bu rivayette önce ezan, sonra iki rekat sünnet daha sonra da sabah namazının zikredilmesi, zikri geçen “Ezan”dan maksadın, kamet değil, ezan olduğunu gösterir. Müslim, Mesacid 312; Ebu Dâvud, Salat 11 (442)'de geçen İmrân b. Husayn hadisi ile Ebu Dâvud, Salat 11 (444)'de geçen Amr b. Umeyye ed-Damrî'nin rivayetleri de bu görüş sahiblerini açıkça desteklemektedir.

Birincisi : Aslında önce ezan okunmuş sonra kamet getirilmiş, fakat ezan söylenmemiştir.

ikincisi: Ezanı terketmenin de caiz olduğunu bildirmek için ezan terk edilmiştir.

Hendek savaşındaki uygulama hususunda hem hem de kametin mevcut olduğuna dâir rivayetler de mevcuttur. Üstelik birden fazla namaz aynı anda kaza edilirse, her birisi için ayrı ayrı ezan okunmasının sünnet olup olmadığı konusunda bu görüş sahipleri arasında fikir birliği yoktur.

“Beni anman için namaz kıl” ifadesinden maksat; namazı, İçerisinde beni zikretmek için kıl. Öyle ki ben seni överek zikredeyim. Namaz vakitlerinde namaz kıl. Riyasız olarak sadece beni anmak için namazı kıl demektir.

Bu hadis, unutan ile uyuya kalıp namazı kılmayana lazım olduğunun delilidir. Kasten namazı kılmayan kazanın vacip olduğunu söyleyenler olduğu gibi olmadığını söyleyenler de vardır.

Ayrıca bu hadisten; vakti geçirilmiş namazların cemaatla kaza edilebileceği anlaşılmaktadır. Yalnız sabah namazının sünnetinin de kılınıp kılınmayacağı konusunda görüş ayrılığı vardır.

582- Ebu Katâde (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) bize hutbe okuyup:

“Şüphesiz ki sizler, bu gün öğleden sonra ve bu gece yürüyecek ve inşallah yârın suya varacaksınız” buyurdu.

Bunun üzerine halk, kimse kimseye bakmadan yola koyuldular.

Ebû Katâde der ki:

“Resulullah (s.a.v.), ben yanıbaşında olduğum hâlde yoluna devam ederken gece yarısı oldu. Derken Resulullah (s.a.v.) uyukladı. Hayvanının üzerinden eğildi. Drhâl yetişip onu uyandırmadan hayvanının üzerinde dimdik oturuncaya kadar doğrulttum. Sonra yine yoluna devam etti. Gecenin çoğu gidince hayvanının üzerinden bir daha eğildi. Ben yine onu hiç uyandırmadan, hayvanının üzerinde iyice dengeyi sağlaymcaya kadar doğrulttum. Sonra tekrar yürüdü. Seher vaktinin^sonu gelince, öyle bir eğildi ki, bu öncekinden daha şiddetli oldu. Öyle ki nerdeyse düşüyordu. Ben, hemen yanma varıp onu doğrulttum. Bunun üzerine başını kaldırarak:

“Kim o?” buyurdu. Ben:

“Ebû Katâde” dedim. Resulullah (s.a.v.):

“Bu benimle beraber yürüyüşün, ne zamandan beridir?” diye sordu.

“Bu geceden beri yürüyüşüm bu şekilde devam etmektedir” diye cevâp verdim. Resulullah (s.a.v.):

“Peygamberini koruduğundan dolayı Allah da seni korusun” buyurdu. Sonra:

“Halkm gözünden kaybolduk mu dersin? Hiçbir kimse görebiliyor musun?” buyurdu. Ben:

“İşte bir süvari!” dedim. Sonra:

“İşte bir daha!” dedim. Nihayet toplanarak edi kişilik bir kafile olduk. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) yoldan saparak uyumak başım yastığa koydu. Sonra:

“Bize namazımızı geciktirmeyin!” buyurdu. Ama ilk uyanan da, Resulullah (s.a.v.) oldu. Güneş, sırtına vurmuştu. Biz, telâşla kalktık. Sonra Resulullah (s.a.v.):

“Binin!” emrini verdi. Derhâl hayvanlarımıza binerek yola koyulduk. Güneş gece yükselince Resulullah (s.a.v.) hayvanından indi ve yanımda bulunan, içinde e biraz su olan bir su kabını istedi. Ondan

hafifçe bir şekilde abdest aldı. Kapta bir arça su da kaldı. Sonra Ebû Katâde'ye:

“Su kabını bizim için muhafaza et! Az sonra onun için bir haber çıkaak!” buyurdu. Sonra Bilâl namaz için ezan okudu. Resulullah (s.a.v.) iki rek'ât namaz kıldı. Daha sonra sabah namazını kıldırdı, (yâni) hergün yaptığı gibi yaptı. Son-ı Resulullah (s.a.v.) (hayvanına) bindi, onunla beraber biz de (hayvanlarımıza) bir-iki. Bunun üzerine birbirimize:

“Acaba namazımızda yaptığımız bu kusurumuzun kefareti ne olacak?” diye fisıldaşmaya başladık. Sonra Resulullah (s.a.v.):

“Dikkat edin! Sizin için, bende bir örnek vardır” buyurdu. Daha sonra:

“Dikkat edin kî! Uyku sebebiyle namaz kaçırmak da bir kusur yoktur, usur ancak başka namazın vakti gelinceye kadar namazını kılmayan kimide vardır. Dolayısıyla bu uyuyup kalma işini kim yaparsa uyandığı zaman, namazı kılıversin! Ertesi günde ise, o namazı vaktinde kılsın!” buyurdu. Dnra da:

“İnsanların (bizim hakkımızda) ne yaptıklarını/söylediklerini zannederniz?” buyurup sonrada:

“Bir grup insan, Peygamberlerini kaybetmiş vaziyette ıbahladılar. Ebû Bekr ile Ömer;

“Resulullah (s.a.v.) sizden sonra gelmektedir, o sizi arkada bırakamaz” demişlerdi. Başkaları ise:

“Resulullah (s.a.v.) sizin önünüzdedir. Eğer Ebû Bekr ile Ömer'e İtaat ederlerse doğru yolu bulurlar” buyurdu.

Bu suretle cemaatın yanına gündüz ilerlediği ve her şey kızıştığı zaman vardık.

“Ey Allah'ın resulü! Helak olduk, susadık!” diyorlardı. Bunun üzerine îsulullah (s.a.v.):

“Size helak yoktur!” buyurdu. Sonra:

“Bana küçük su bardağımı getirin' buyurdu. Su kabını da istedi. Artık suyu döküyor, Ebû Katâde de cemaata su veriyordu. Halk kâbın içinde su olduğunu gör görmez kabın üzerine yığıldılar. Resulullah (s.a.v.):

“Terbiyenizi takının! Hepiniz suya kanacaksınız!” buyurdu. Sahabiler, hemen onun dediğini yaptı.

Ebû Katâde der ki:

“Resulullah (s.a.v.) suyu dökmeye, ben de cemaata su vermeye devam ettik. Nihayet Resulullah (s.a.v.) ile ikimizden başka hiç kimse kalmayınca suyu dökerek bana:
“İç!” buyurdu. Ben:
“Ey Allah'ın resulü! Sen içmedikçe, ben içemem!” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Şüphesiz kî bîr kavmin su dağıtıcısı, suyu en son içendir” buyurdu. Bunun üzerine, ben içtim. Resulullah (s.a.v.)'de içti. Artık cemâat, kanmış ve müsterih olarak suya geldiler.

Açıklama:

Hadîsin ravîsî Abdullah b. Rabâh der ki: Ben, bu hadisi, Kufe'deki mescid-i câmi'de rivayet ediyordum. Birden İmrân b. Husayn ileriye atılarak:
“Ey delikanlı! Nasıl rivayet ettiğine dikkat et! Çünkü ben, o geceki kafileden birisiyim” dedi. Ben:
“O hâlde bu hadisi, sen daha iyi bilirsin!” dedim. İmrân, bana:
“Sen kimlerdensin?” dedi. Ben de:
“Ensâr'danım” diye cevap verdim. İmrân:
“Anlat! Çünkü siz hadisinizi daha iyi bilirsiniz” dedi. Artık ben de cemaata hadisi rivayet ettim. Bunun üzerine İmrân:
“Doğrusu ben, o Qece oradaydım. Fakat bu hadîsi, senin gibi belleyen hiç bir kimse duymadım” dedi. [835][835]

Açıklama:

Bu hadis; geçmiş namazların kazasında ezan okumanın meşru olduğunu, sabah namazının sünnetinin farzıyla birlikte öğleye kadar kaza edilebileceğini ve uyku yada unutma sebebiyle namazı vaktinden sonraya bırakmakta günah olmadığını göstermektedir.
“Ertesi gün de ise o namazı vaktinde kılsın” ifadesi; alimler arasında bazı görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Bu sözün zahiri, geçirilen bir namazın bir defa, hatırlandığı zaman da bir de ertesi günkü vaktinde olmak üzere iki defa kaza edilmesini gerekli, göstermektedir. Nitekim bazı alimler, bu cümleyi bu şekilde anlamışlar, ancak ertesi günkü vakitte kazayı müstehab kabul etmişlerdir. Şu da var ki, cumhuru

ulema, bu görüşü benimsememiş, seleften hiç birisi kaza edilen bir namazın ertesi günkü vaktinde tekrar kılınmasını müstehab görmemiştir. Çünkü “Menhel” adlı kitabın yazarı, bunun, ravinin bir vehmi olduğu söylemiştir. Ayrıca Tirmizî ile başkalan, Buhârî'nin, bu hadisi, galat kabul ettiğini söylemişlerdir.
Yine Altı hadis imamının Enes'den rivayet ettiği “Bir namazı unutan kimse onu ha tırladığı zaman kılsın. O namaz için bundan başka bir kefaret yoktur” hadisi ik Nesâî'nin İmran b. Husayn'dan rivayet ettiği “Sahabiler: “Ey Allah'ın resulü! Bu geçer namazı yarınki vaktinde tekrar kaza etmeyelim mi?” dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Hayır, Allah sizi ribadan men ettiği halde onu sizden alır mı?” Buyurdu” hadisi, bu cümlenin galat olduğu yada raviden bir vehmin olduğu fikrini doğrulamaktadır.
“Kusur ancak diğer namaz vakti girinceye kadar namazı kılmayan kimsede vardır” sözünden maksat; özürsüz olarak uyuma ve unutma sebebiyle namazı vaktinde kılamamaktan dolayı günah yoktur. Günah, özürsüz olarak vaktinde kılamamaktan dolayıdır.

583- İmrân b. Husayn (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir yolculuğunda Peygamber (s.a.v.)'e beraberdim. Bütün gece yürüdük. Sabah yaklaşınca biraz mola verdik. Derken tâ güneş doğuncaya kadar uyuya kalmışız. İçimizden ilk uyanan, Ebû Bekr oldu. Peygamber (s.a.v.) uyuduğu zaman kendiliğinden uyanmadıkça, biz onu uyandırmazdık. Sonra Ömer uyandı ve Peygamber (s.a.v.)'in yanında durarak yüksek sesle tekbir almaya başladı. Nihayet Resulullah (s.a.v.) uyandı. Başını kaldırarak güneşin doğmuş olduğunu görünce:
“Yola koyulun!” buyurdu. Bizi hareket ettirdi. Güneş, beyazlaşmca, konakladı ve bize sabah namazını kıldırdı. Bu sırada cemaattan bir adam ayrılarak bizimle beraber namaz kılmadı. Namazdan çıkınca Resulullah (s.a.v.), ona:
“Ey filanca kimse! Bizimle beraber namaz kılmaktan seni ne alıkoydu?” diye sordu. O kimse:
“Ey Allah'ın peygamberi! Cünub olmuşum' dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), ona(teyemmümü) emretti, o da toprakla teyemmüm ederek namazını kıldı. Sonra Resulullah (s.a.v.) beni

yanındaki birkaç kişilik kafileyle beraber acele su aramaya gönderdi. Adam akıllı susamıştık. Yolda giderken birdenbire, (devesi üzerinde) ayaklarını iki su tulumu arasına salarak oturmuş bir kadına rastladık. Ona:
“Su nerede?” diye sorduk. Kadın:
“Heyhat! Heyhat! Size su yok!” dedi.
“Senin ailen ile suyun arasında ne kadar mesafe var?” dedik.
“Bir gün bir gecelik yol!” diye cevâp verdi. Biz:
“Yürü bakalım Resulullah (s.a.v.)'in huzuruna” dedik. Kadın:
“Resulullah'da ne oluyor?” dedi. Biz, kadını kendi hâline bırakmayarak götürdük ve Resulullah (s.a.v.)'in huzuruna çıkardık. Peygamber (s.a.v.), ona sordu. Kadın bize haber verdiği gibi ona da haber verdi. Kendisinin yetim sahibi olduğunu; birkaç yetim çocuğu bulunduğunu da söyledi. Derken Resulullah (s.a.v.) onun devesinin çöktürülmesini emretti. Hemen deveyi çökerttiler. Peygamber (s.a.v.) tulumların üst kısımlarındaki ağızlarına su püskürdü; sonra kadının devesini kaldırdı. Biz, karıncaya kadar su içtik. Biz, o sırada çok susamış kırk kişiydik. Yanımızdaki bütün tulum ve su kaplarını doldurduk. Cünup olan arkadaşımızı da yıkadık. Ancak hiçbir deveye su vermedik. Halbuki onlar yâni kadının su tulumları patlayacak derecede suyla doluydular. Sonra Resulullah (s.a.v.), sahabilerine:
“Yanınızda ne varsa getirin!” buyurdu. Artık kadına kimi ekmek parçası ve kimi de kuru hurma olmak üzere bir hayli yiyecek topladık. Resulullah (s.a.v.) kadına verilmek üzere bunları, bir bohçaya sardı. Sonra da ona:
“Haydi git de bunları çoluğuna çocuğuna yedir! Bilmiş ol ki, biz, senin suyundan hiçbir şey eksiltmedik” buyurdu. Kadın, ailesinin/kabilesinin yanına varınca:
“Doğrusu ben, insanların en sihirbazına rastladım. Yada o kimse, gerçekten dediği gibi Peygamberdir. Şöyle ve şöyle işler yaptı” dedi.
“İşte bu kadın sebebiyle Allah onun obasına hidâyet verdi. Hem kadın ve hem de kabilesi müslüman oldu.” [836][836]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu hadiste söz konusu edilen seferinin hangi sefer olduğu ihtilaflıdır. 577 nolu Ebû Hureyre'den gelen

benzer bir rivayette olayın Hayber'den dönerken olduğu, Abdullah İbn Mes'ûd'dan gelen bir rivayette ise [837][837] olay Hudeybiye zamanında, İmam Mâlik'in "Muvattâ"da Zeyd b. Eslem'den mürseî olarak yaptığı rivayette Mekke yolunda, Abdurrezzak'ın "Musannef'de Ata b. Yesâr'dan yaptığı nakilde Tebûk yolunda ve yine Ebû Davud'un bir rivayetinde de [838][838] Ceyşü'l-Umerâ/Emİrler Ordusu Mûte veya Hayber seferinde olduğu ifâde edilmektedir.
Ancak bu olayın, Ebû Davûd'da 577 nolu hadiste de ifâde edildiği gibi Hayber gazvesinden dönerken olması daha kuvvetli görünmektedir. Hadis, bundan önceki rivayetlere çok benzemektedir. Gerekli açıklama daha önceki hadislerin açıklamasında verilmiştir.
Cünüp olan kimse; su bulamadığı zaman namazı terk edemez, teyemmüm yapmak suretiyle namazını kılar.
Ayrıca bu hadiste, Peygamber (s.a.v.)'in kadına iyi davranması ve ona ikramda bulunmasıyla, hem kadının ve hem de kabilesinin müslüman olmasındaki etkisi açıkça görülmektedir.

584- Ebu Katâde (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) sefer sırasında geceleyin dinlenmek için mola verdiğinde sağ yanına yatardı. Sabahdan az önce mola verdiğinde kollarını diker ve başını avucunun üstüne koyup yat)ardı." [839][839]

585- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.v.);
"Kim bir namazı unutursa onu hatırladığı zaman kılsın. O namazın bundan başka kefareti yoktur" buyurdu.[840][840]

Açıklama:

Hadisin ravisi Katâde:
"Beni hatırlamak için namaz kıl" [841][841] ayetini okudu."

Açıklama:

Hadis; unutularak vaktinde kılınmayan namazın, hatırlandığı zaman kaza etmekten başka bir kefaretinin olmadığını belirtmektedir.

Yalnız unuttuğundan dolayı günahkar olmaz. Kerahat vakti dışında hatırladığı zaman o namazı kılması gerekir.

6. SALÂTU'L-MUSAFİRIN VE KASRIHA (YOLCULARIN NAMAZI VE BU NAMAZI KISALTILMASI) BÖLÜMÜ

Kasr: Yolculuk esnasında dört rekatlı farz namazları kısaltıp ikişer rekat kılmaktır, "Sır-u Salat" ifadesi daha meşhurdur. Kur'an'da da bu şekilde İfade edilmiştir. Buna göre ıazı kısaltma; sadece öğle, ikindi ve yatsı namazlarında olur. Namazı kısaltmanın an'daki dayanağı Bakara: 2/230. ayet ile Nisa: 4/101. ayettir.

1- Yolcuların Namazı Ve Bu Namazın Kısaltılması

586- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Namaz, ikamet/yerleişk hayat halinde ve yolculukta ikişer rekat olarak kılınmıştı. Sonra yolculuk namazı olduğu gibi bırakıldı, ikamet halinde-ıamaza ilave yapıldı." [842][842]

Açıklama:

Yüce Allah, akşam namazının dışında kalan farz namazları Miraç gecesinde ikişer rekat olarak farz kılmıştı. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra hazar namazları, iki rekat daha ilâve edilerek dört rekata çıkarılmış, ancak sabah namazı ile yolculuk namazı yine eski hali üzerine iki rekat olarak bırakılmıştır. Çünkü sabah namazının kıraati uzundur. Yolculukta ise meşakkat ve sıkıntı vardır. Akşam namazı da gündüz kılınan namazların vitri olduğu için üç rekat olarak bırakılmıştır.
Bu hadis-i şerifin anlaşılabilmesi için şu iki meselenin açıklanması gerekmektedir:
1- Bu hadis-i şerifte yolculuk namazının aslında iki rekat olduğu ifade ediliyor. Bu durumda seferi namazlarda, namazı kısaltmak diye bir

şey yoktur. Çünkü aslı iki rekattır. Nisa: 4/101. ayeti yolculuk esnasında namazın kısaltılmasını emrediyor.

2- Nesâî, Taksiru's-Salat fi's-Sefer 4'de; Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber birlikte Medine'den Mekke'ye gittiğinde namazlan dört rekat olarak kıldığı belirtilmektedir.

Birinci meselenin anlaşılması Nisa Sûresi'nin 101. âyetini iyi anlamakla mümkündür. Hanefi ulemâsına göre bu âyetteki "Sefer"den maksat harb ve hicret seferidir.

Buna göre âyet-i kerimedeki "Namazdan kısaltmak" sözünden maksat, namazın rekatlarını kısaltmak değil, evsafını kısaltmaktır ki, bu da iki şekilde olur:

a- Kıyam yerine oturarak veya hayvan üstünde binitli olarak, secde yerine ima ile yetinerek namaz kılmakla olur. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:

"Fakat korkarsaniz o halde yürüyerek yahut süvari olarak kılın." [843][843]

b- Bütün bu kolaylıklardan yararlanarak, namazı eda etmek, mümkün olmadığı takdirde de namazı kazaya bırakmakla olur. Bilindiği gibi Resuluüah (s.a.v.) efendimiz Hendek Savaşında böyle yaptı.

Bazı müfessirlere göre bu âyet-i kerimedeki "Namazdan kısaltmak" sözünden maksat, dört rekatli namazları yarıya indirerek kılmaktır.

Şâfiîler de bu manayı vermişlerse de namazları kısaltmak için korku halini şart koşmamısardır. Ve namazlan kısaltarak kılmayı caiz, tam kılmayı ise evla görmüşlerdir.

Ayet-i kerimeye Hanefî alimleri gibi mânâ verilecek olursa, konumuzu teşkil eden hadis-i şerif ile ayet-i kerime arasıpda herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Eğer âyet-i kerimedeki "Kısaltmak" sözüne dört rekatli namazların rekatlarını yarıya indirmek mânâsı verilecek olursa, o zaman seferde namazların yarıya indirilerek kılınmasından maksat, seferdeki rekat sayısının değil, hazerdeki rekat sayısının yarıya indirilerek kılınması demek olur ki, bu durumda da herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

ikinci mesele olan bu hadisin Hz.Âişe'den rivayet edildiği halde Hz. Âişe'nin fiiline ters düşmesi meselesine gelince, bu mesele de hadisin sıhhatine bir zarar getirmez. Aslında bu mevzuda hanefîlerin meşhur bir kaidesi vardır: "Bir râvinin reyi veya ameli rivayetine

uymazsa, onun rivayeti ile amel vâcib değildir.” Fakat Hz. Âişe'nin bu hadisle amel etmemiş olması, Hanefîlerin bu kaidelerini geçersiz duruma düşüremez. Çünkü Hz. Âişe seferde namazı iki rekat kılmayı da dört rekat kılmayı da caiz görüyordu. Şu halde kendisi iki caizden biri ile amel edivermiş demektir. Eğer Âişe (r.anhâ) seferde namazı iki rekat kılmayı caiz görmemiş olsaydı, o zaman Hanefîlerin kaidesi burada geçersiz kalacağı için, Hanefîlerin bu hadisle amel etmesi gerekmezdi. Hanefi alimlerinden Aynînin ifadesine göre, Hz. Âişe'nin seferde dört rekatlı namazlan dört kılmasının dayanağının şu hadis-i şerif olması mümkündür: “Resulullah (s.a.v.) iki şey arasımda muhayyer bırakıldığı zaman haram olmadığı müddetçe mutlaka en kolay olanını tercih ederdi. [844][844] Bu gerçeği çok yakından bilen Hz. Âişe'ye göre, seferde dört rekatli namazları tam kılmak caiz olduğu halde, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ümmetine kolaylık getirmek için dört rekatli namazları ikişer rekat kılmıştır. Hz. Aişe ise iki rekat kılmaya da izin olduğunu bildiği halde daha çok sevaba erişmek ümidiyle dört rekat kılmayı tercih etmiştir.

Bu durum Hz. Âişe'nin fiili ile bu hadis-i şerif arasında herhangi bir tearuz çelişki bulunmadığını gösterir.

Hadis-i şerifteki “İkamet namazına ilâve yapıldı” cümlesinde geçen “İlave yapıldı” sözünden ne kast edildiği de ulemâ arasında ihtilaflıdır.

Ebû İshak el-Harbî ile Yahya b. Sellâm'a göre hazarda yâni evinde veya yurdunda oturanlar için “İlâve yapılmak dan maksat, namazın vakitlerinin sayısıdır. Çünkü İsrâ hadisesinden önce namaz biri, gün batmadan; diğeri de doğmadan önce olmak üzere iki vakitten ibaretti. Hz. Aişe'nin bu hadisi, sözü geçen iki vakte üç vakit daha ilâve edilerek namaz vakitlerinin beş vakte çıkarılmış olduğunu ifâde eder.

Diğer bazılarına göre bu hadis-i şeriften maksat İsra gecesi beş vakit namaz kılınırken, evvelâ ikişer rekat takdir buyumlduğunu, sonra hazarda yani evinde veya yurdunda) olanlan için ikişer rekat ilâve edildiğini anlatmaktır. Bu takdirde yapılan ilâve, namaz vakitleriyle değil, namazın rekâtlarıyla ilgilidir,

Bazıları da bu sözü “Namaz iki rekat olarak farz kılınmıştır. Yani “Yolcu dilerse, namazını iki, dilerse, dört rekat kılabilir” şeklinde tefsir etmişlerdir.

Yolculukta namazın kısaltılması ruhsat mı, azimet mi?

Bu hadis-i şerif yolcu namazının aslında iki rekat olarak farz kılındığım ve onu iki rekat kılmanın bir ruhsat değil, azimet olduğunu ifâde etmektedir. Nitekim sahâbe-i kiramdan Hz. Ömer, Ali, İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, İbn Ömer ve Câbir (r.anhum) hazretleri ile Hanefî ulemâsının görüşü de böyledir. Hanefî alimleri bu görüşlerinin isabetli olduğuna şu hadisleri de delil olarak gösterirler:

1- Yüce Allah, namazı farz kıldığında hazarda da seferde de ikişer rekat olarak farz kılmıştı. Sefer namazı iki olarak bırakıldı da hazer hâlindeki namaza iki rekat ziyâde kılındı. 845[845]

2- Cenab-i Hak (öğle, ikindi, yatsı) namazlarının hazerde dört, seferdeiki, harp hâlinde de bir rekat kılınmasını Peygamberimizin dili ile farz kılmıştır. 846[846]

3- Resûlullah ile birlikte seferde bulundum. Allah ruhunu kabzedinceye kadar (seferde) iki rekattan fazla namaz kılmadı. Ebû Bekir'le beraber bulundum. O da Allah Teâlâ ruhunu kabzedinceye kadar iki rekatten fazla namaz kılmadı. 847[847]

4- O size Allah'ın bir sadakasıdır. Onu kabul ediniz. 848[848]

587- Ya'lâ b. Umeyye'den rivayet edilmiştir:

“Ömer İbnu'l-Hattâb'a: “Yüce Allah,

“Eğer yolculuk sırasında kafirlerin, size kötülük yapacağından endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda sizin bir sakınca yoktur” 849[849] buyurmaktadır. Şimdi ise insanlar emniyettedir. O halde niçin yolculuk sırasında namazı kısaltarak kılıyoruz? diye sordum. Ömer:

“Senin şaştığın bu şeye ben de şaşmıştım. Bunu, ben de Resulullah (s.a.v.)'e sordum. Resulullah (s.a.v.):

“Bu, Allah'ın size tasadduk olarak verdiği bir sadakadır. Dolayısıyla siz, O'nun sadakasını kabul edin!” buyurdu. 850[850]

“Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kafirlerin size fenalık yapacağından endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur. Şüphesiz ki kafirler sizin için apaçık düşmandırlar” 851[851] ayetinin zahirinden; seferde namazı kısaltmanın caiz olmadığı, ancak kâfirlerin fitne ve fenalık yapma tehlikesi olduğu zaman caiz olacağı anlaşılmaktadır. Her ne kadar İslâmiyetin ilk yıllannda yolculuklar genellikle düşman tehlikesinden emin değil

idiyse de Arab yanmadasının müslümanlaşması ve müslümanların kuvvetlenmesiyle bu tehlike ortadan kalkmıştı. Bu emniyet ortamının doğmasıyla artık yolculuklarda düşman tehlikesi kalmadığından dört rekatli namazlann ikişer rekat olarak kılınabilmesi için şart olan korku da kalmamıştı. Bu sebeble yolculuk namazının kısaltılarak kılınıp kılınamayacağı müslümanlann zihnini meşgul etmeye başladı. İşte bu meselenin zihnini meşgul ettiği müslümanlardan biri de Ya'la b. Ümeyye idi. Hz. Yala bu meseleyi Hz. Ömer'e açınca Hz. Ömer Resulullah (s.a.v.)'den işitmiş olduğu hadisi naklederek onun sorusunu cevablandırdı.
Seferde dört rekatli namazlan kısaltarak kılmak bir ruhsattır. Bu bakımdan seferde dört rekatli namazlan iki rekat kılmak caizse de dört rekat kılmak daha evladır, diyenler bu hadis-İ Şerifi kendi görüşleri için bir delil olarak kabul ettikleri gibi, seferde dört rekatli namazlan ikişer rekat olarak kılmak azimettir diyenler de kendileri için yine bu hadisi delil kabul ediyorlar. [852][852]

588- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Allah, namazı, Peygamberimiz (s.a.v.)'in dilinden ikamet halinde dört, yolculukta iki ve korku zamanında ise bir rekat olarak farz kıldı.” [853][853]

Açıklama:

Korku namazının bir rekat olmasından maksat; cemaatın, bir rekatı İmamla birlikte ve diğer bir rekatı da tek başlarına kılmasıdır. Nitekim korku halinde Resuluilah (s.a.v.) ile sahabilerin bu şeklide namaz kıldıkları sabittir.
589- Musa b. Seleme el-Huzelî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Abdullah İbn Abbâs'a:
“Yolculuk sırasında) Mekke'de bulunduğum sırada namazımı imamla kılmazsam o zaman nasıl kılacağım?” diye sordum. O da:
“Ebu'l-Kâsım (s.a.v.)'in sünneti olmak üzere iki rekat olarak kıl!” diye cevap verdi.” [854][854]

590- Hafs b. Asım b. Ömer İbnu'l-Hattâb'tan rivayet edilmiştir:

“Mekke yolunda Abdullah İbn Ömer'le beraber bulundum. Öğle namazını bize iki rek'ât kıldırdı. Sonra döndü geldi. Biz de onunla beraber döndük. Yerine gelip oturdu. Onunla beraber biz de oturduk. Bir ara namaz kıldığı yere bir göz atarak bazı kimselerin ayakta olduklarını görüp:
“Bunlar ne yapıyor?” diye sordu.
“Tesbîhde bulunuyorlar” dedim. Abdullah İbn Ömer:
“Ben teşbih yapacak olsam mutlaka namazımı tamamlardım. Kardeşim oğlu! Gerçekten ben ResuluSlah (s.a.v.) ile birlikte seferde bulundum. Allah ruhunu kabzedinceye kadar iki rek'âttan fazla namaz kılmadı. Ebû Bekr'le birükde bulundum, o da Allah ruhunu kabzedinceye kadar iki rek'âtdan fazla kılmadı. Ömer'le de beraber bulundum, o da Allah ruhunu kabz edinceye kadar iki rekâtdan fazla namaz kılmadı. Sonra Osman'la beraber bulundum; o da Allah ruhunu kabzedinceye kadar iki rekâttan fazla namaz kılmdı. Yüce Allah,
“Gerçekten Resûlullah'da sizin için güzel bir örnek vardır” [855][855] buyurmuştur” dedi. [856][856]

Açıklama:

Hadis, Resulullah (s.a.v.) ile Raşid halifelerin yolculukta beş vakit namaza bağlı olarak kılınan revatib sünnetleri kılmadığını ifade etmektedir. Fakat Abdullah İbn Ömer'den gelen bir rivayette Resulullah (s.a.v.)'in yolculuk sırasında hayvan üzerinde hayvanın gidiş yönüne doğru yönelerek nafile namaz kıldığı ifade edilmektedir.[857][857] Bu da gösteriyor kî, yolculukta nafile kılmakta bir sakınca yoktur.
Yalnız alimler, beş vaktin sünnetlerinden başka nafile namazların yolculuk sırasında kılınabileceği hususunda görüş birliğine varmıştır.
Bununla birlikte bazı sahabiler, İmam Ahmed, İmam Şafiî, Ebu Hanîfe ve alimlerin çoğuna göre; yolculukta sünnet namazların kılınabileceğini belirtmişlerdir.
Şafiî alimlerinden olan İmam Nevevî (ö. 676/1277) bu konu ile ilgili olarak şöyle der:

“İhtimal Peygamber (s.a.v.)'in sünnetleri konukladığı yerde kılması muhtemeldir. Fakat Abdullah İbn Ömer, onun, sünnetleri kıldığını görmemiş olabilir. Çünkü nafileyi evde kılmak, daha faziletlidir. Yada sünnetlerin bazen terk edilebileceğine dikkatleri çekmek için onları bazı vakitlerde kılmamıştır.”

591- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) öğle namazını Medine'de dört rekat kılmıştı. ikindi namazını ise Medine'den 6-7 mil uzaklıkta olan Zu'1-Huleyfe'de iki rekat kılmıştı.” 858[858]

Açıklama:

Hadis, Resulullah (s.a.v.)'in yolculuğa çıkmadan önce farz namazlan tam kıldığı, yola çıktıktan sonra ise dört rekatlı farz namazlan ikişer rekat kıldığını göstermektedir.

592- Yahya b. Yezîd el-Hunâî'den rivayet edilmiştir:
“Enes b. Mâlik'e, namazın kısaltılması meselesini sordum. O da:
“Resulullah (s.a.v.) üç mil yada üç fersah mesafeye gitmek üzere yola çıktığında namazı iki rekat kılardı” diye cevap verdi. 859[859]

593- Cübeyr b. Nufeyr'den rivayet edilmiştir:
“Şurahbil b. Simt'le birlikte onyedi yada onsekiz mü mesafede bulunan bir köye gitmek üzere yola çıktım. Şurahbil, namazı iki rekat kıldı. Bunu niçin yaptığını ona sordum. O da şöyle cevap verdi:
“Ömer'i, Zuîhuleyfe'de iki rekat kılarken gördüm. Ben de ona bunu sordum.” Ömer:
“Ben ancak Resulullah (s.a.v.)'den gördüğüm gibi yapıyorum” dedi. 860[860]

Açıklama:

Kişinin herhangi bir nedenle ikamet ettiği yerden kalkıp başka bir yere gitmesi veya gitmek için yola koyulması, Arapça'da “Sefer” veya “Müsaferet” olarak adlandınlmakta olup bu şekilde yola çıkmış kişiye

de seferi veya müsafır denilir. Seferinin karşılığı mukimdir ve mukim bir yerde yerleşik bulunan, yolcu olmayan kişi anlamındadır. Türkçemiz'de seferîlik veya müsaferet yerine, çoğunlukla yolculu k tabiri kullanılmaktadır. Fıkıh ve ilmihal kitaplarında seferîlik veya yolculuk sözlük anlamına yakın olmakla birlikte, ondan farklı olarak, belirli bir mesafeye gitmek anlamındadır. Yolcu olan kişiyi ilgilendiren bazı özel ruhsat hükümleri bulunduğu için seferin tanımının ve mahiyetinin iyi belirlenmesi gerekir.

önceki fakihler yolcu olmanın tanımında iki farklı kriteri göz önünde bulundurmuş; kimi gidilecek mesafeyi, kimide bu mesafe kat edilirken harcanan zamanı ölçü almıştır. Her iki kriter de, yaya yürüyüşü veya kafile içerisindeki deve yürüyüşüne göre hesaplanmıştır. Hanefiler'in çoğunluğunun kabulüne göre yolculuk, orta bir yürüyüşle üç günlük bîr mesafeden ibarettir. Buna “Üç konak” veya “Üç merhale” de denir. Bir kişinin günde ancak altı saat yolculuk yapabileceği kabul edilince üç günlük yolculuk on sekiz saatlik bir zamana tekabül etmiş olmakta ve buna göre karada böyle bir yürüyüş ile denizde ise mutedil bir havada yelkenli bir gemi ile on sekiz saat sürecek bir mesafe “Sefer süresi” sayılmıştır.

Seferîlik belirlenirken yolun yalnız gidiş mesafesi esas alınır, dönüş mesafesi hesaba dahil ediİmez. Yolculuk yapan kimse süratli gider ve bu mesafeyi daha kısa sürede kat ederse, bu mesafe hesabına göre yine yolcu sayılır.

Yolculukta üç günün esas alınması ve üç günün zaman ve mesafe olarak ifade edilmesi konusunda herhangi bir âyet ya da hadis bulunmayıp ayarlama İslâm hukukçulan tarafından, yapılmıştır. Onlar bu zaman ve mesafe ayarını yaparken büyük ölçüde, sahabenin Hz. Peygamberin uygulamasını tavsif edişlerine ve onların kendi uygulamalanna dayanmışlardır. ;elâ Hanefîier üç güniük yolculuğun seferilik hükümlerine esas olduğunu tespit ederken ük ölçüde, yolcu olan kişinin üç gün üç gece mest üzerine meshedebileceğini bildiren şu işi esas almışlardır: “Mukim kimse tam bir gün bir gece, yolcu ise üç gün üç gece île eder”. [861][861]

Daha sonra bu üç günlük yol veya on sekiz saatlik yolculuk asrımızda değişik ince hearla kilometreye çevrilmiştir. Bu çevirmenin de asıl sebebi, çağımızda hızlı ulaşım araçlaı ortaya çıkması sonucu, üç günlük süre ölçütünü uygulamanın neredeyse imkânsız hale liş

olmasıdır, Bu hesaplara göre, kişinin yolcu sayılacağı ve yolculuk ruhsatlarından istiedeceği mesafe, küçük bazı farklılıklarla 85-90 km. arasında tespit edilmiştir. Ancak her yani zaman veya mesafeyi, esas almanın ayrı ayrı problemleri vardır. Mesafe esas lığında, son derece hızlı ve konforlu vasıtaların ortaya çıkması sebebiyle, bu 90 kilomet yolun oldukça meşakkatsiz ve çok kısa bir süre çerisinde kat edilebilmesidir. Zamanın alınması durumunda ise yine birçok problem ortaya çıkmakta, gelecek birkaç yıl içinde îlik ruhsatlan diye bir şey kalmayacağı, hatta zamanın esas alınması halinde bugün bile îlik hükümlerinden istifade edilemeyeceği ileri sürülmektedir. Bununla birlikte çağdaşı bilginleri, bu ikisinden mesafe ölçüsünün daha objektif veya uygulanabilir olduğu kandedirler. Hanefîler dışındaki çoğunluğa göre, namazların kısaltılmasını mubah kılan ıluk, ortalama iki günlük yolculuk veya ağır yükle ve yaya olarak iki konaklık mesafedir.

Seferilik meselesinin üzerinde durulması, doğru bir tanımının yapılmaya çalışılması, bu n için tanınmış bazı ruhsat ve kolaylıklardan İstifade edilebilmesine yöneliktir. Başka bir ile, seferin ne olduğu sağlıklı bir şekilde ortaya konulmalı ki, seferi değilken seferilik mlerinden istifa edilmiş olmasın veya seferi olunduğu halde sefer ruhsatlarından mallar alınarak gereksiz yere sıkıntı çekilmesin sefer bir yerde yerleşik bulunan kişi için normal ve sıradan bir iş değil, gelip geçici ve n dışı bir durumdur. Olağan dışı bir durum olduğu için sefer halindeki meşakkat, kişiye im ruhsatların verilmesine sebep olmuştur, fakat hamallık gibi ağır bir işte çalışmada fazla meşakkat bulunduğu halde, olağan durum olması sebebiyle bu gibi ağır işler yol durumuna kıyas edilmemiştir.

Yolculuktaki ruhsatların veriliş nedeni, yolculuğun meşakkat, telâş ve normal düzenin nasını içermesidir. Fakat bunlar, değişken (=izafi) bir kavram olduğu için fakihlerin yerine daha objektif ve herkes için geçerli bir kriter arayışına girmişler ve mesafe ayan ak zorunda kalmışlardır.

Yolculuğun içerdiği meşakkat tek boyutlu değildir. En başta yolculuğun getirdiği yorgun-bedensel, sıkıntılar vardır. Bunun yanında yolcunun, yolculuğun amacıyla ilgili endişe kulan, geride bıraktığı İşi, eşi, ailesi ile ilgili endişeleri bulunabilir. Buna bir de yol güendişesi eklenirse yolcu için tanınan ruhsatların mânası daha iyi

anlaşılır. Hal böyle yolculuğa çıkan kişinin zaman kaybına tahammülü yoktur. O bir an önce işini bitir normal yerleşik hayatına dönmek arzusundadır. O halde onun yolculuk esnasında ihtiyaçları dışında oyalanmaması gerekir. İşte yola çıkan kişinin bir an önce normal ısına, evine, işine dönme doğal arzusunu çabuklaştırmak için dinimizde, bazı kolaylık zikredilmiştir. [862][862]

594- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulullah (s.a.v.)'le Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktık. Resulullah (s.a.v.), Mekke'den Medine'ye geri dönünceye kadar akşam namazı dışında namazları ikişer rekat kıldı.”
Açıklama: Hadisin ravisi Yahya der ki: Enes'e:
“Resulullah (s.a.v.) Mekke'de kaç gün kaldı?” diye sordum. O da:
“On gün!” diye cevap verdi. [863][863]

Açıklama:

Veda Haccı için hicretin 10. yılında Zilka'de ayının 25 Cumartesi günü öğle ile ikindi arasında Medine'den Mekke'ye doğru yola çıkılmıştır. O günü öğle namazı Medine'de dört, ikindi namazı ise Zulhuleyfe'de iki rekat olarak kıldırılmış ve Zilhicce'nin 4. Pazar sabahı Mekke'ye varılmıştır. Hac ibadeti yerine getirildikten sonra Zilhicce'nin 14. Çarşamba günü sabahı Mekke'den çıkılıp Medine'ye dönülmüştü.
Resulullah (s.a.v.)'in Mekke'de kaç gün kaldığı konusu alimler arasında tartışmalıdır. Enes .hadisi, bu müddetin 10 gün olduğunu göstermektedir. Hanefiler ise bu konuda Ebu Dâvud, Sefer 10, 1231; Nesâî, Taksiru's-Salât 4; İbn Mâce, İkâme 76'deki hadisleri esas alarak Resulullah (s.a.v.)'in Mekke'de 15 gün kaldığını ileri sürmüşlerdir. Dolyısıyla da bir yerde 15 günden daha az kalmaya niyet eden kimse, Akşam namazı hariç, namazlarını, ikişer rekat olarak kılar.
Yalnız Enes hadisinde geçen 10 gün ifadesi; Resulullah (s.a.v.)'in sadece Mekke'de değil, Mekke ile birlikte Mina'da kaldığı günü belirtmektedir. Ayrıca Enes hadisi, Mekke'nin Fethi ile ilgili olmayıp Veda Haccı ile ilgilidir.

Resulullah (s.a.v.), İslamiyet'in ilk yıllannda öğle, ikindi, yatsı ve sabah namazlarını ikişer rekat, akşam namazını ise üç rekat olarak kılardı. O, bu namazlan, henüz kıble, Kabe'ye çevrilmezden önce kılmıştır. Resulullah (s.a.v.), bir öğle namazını iki rekat olarak Beyt-i Makdis'e doğru kıldıktan sonra Cebrail gelmiş, onu Kabe'ye doğru çevirerek iki rekat daha kılmasını işaret etmiş, bundan sonra ikindi ve yatsıyı dörder rekat, sabah namazını iki rekat kılmasını emredip:
“Ey Muhammedi ilk kıldığın farz, ümmetinin yolcuları ile gazilerine aittir” demiştir.
Bundan sonra yolculuğa çıkan kimseler, Akşam namazı hariç dört rekatli farz namazlan ikişer rekat olarak kılmaya devam etmişlerdir.
Mekke'de kalmaktan maksat; Mekke ile etrafında bulunan Mina, Arafat ve Müzdelife'deki ikametlerin toplamı kastedilmiştir. Yoksa yalnız Mekke'deki ikamet sözkonusu değildir.
Seferi kimse bir beldede onbeş gün ve daha fazia kalmaya niyet edince mukim olur ve artık namazlarını tam kılar. Eğer on beş günden az kalmaya niyet ederse seferîliği devam eder.
Aslî vatana dönmekle yolculuk haii sona erer. Burada sefer hükümleriyle ilişkili olarak oluşturulan üç vatan anlayışından kısaca bahsedelim.

A- Vatan-ı Aslî (Sürekli İkametgah):

Bir insanın doğup büyüdüğü veya evlenip içinde yaşamak istediği veya içinde barınmayı kastettiği yere vatan-ı aslî denir. Vatan-ı aslîden başka yere iş, görev vb. sebeplerle veya yerleşmek üzere göçülünce yeni yer vatan-ı aslî olur, eski yer bu vasfını kaybeder.

B- Vatan-ı İkamet (Geçici İkametgah):

Bir kimsenin doğduğu, evlenip ailesini yerleştirdiği veya kendisi yerleşmeye karar verdiği yer olmamak kaydıyla, kişinin on beş günden fazla kalmak istediği yere vatan-ı ikâmet denir.

C- **Vatan-ı Süknâ (Yolculuk İkametgahı):**

Bir yolcunun on beş günden az kalmayı planladığı yere vatan-ı süknâ denir. Bir kimse, doğup yerleştiği veya hanımının yerleştiği yere varınca seferi olmaz. Sadece gideceği bu yer, sefer mesafesi uzaklığında ise yolculuk esnasında seferi olur. [864][864]

595- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) Mina'da ve daha başka yerlerde yolcu namazını ikişer rekat kıldı. Ebu Bekr, Ömer ve hilafetinin ilk yıllarında Osman'da yolcu namazını hep böyle ikişer rekat kıldı. Daha sonra Osman, (yolcu namazını Mina'da) dört rekata tamamladı.” [865][865]

Açıklama:

Mekke'de kalmaktan maksat; Mekke ile etrafında bulunan Mina, Arafat ve Müzdelife'deki ikametlerin toplamı kastedilmiştir. Yoksa yalnız Mekke'deki ikamet sözkonusu değildir.
Seferi kimse bir beldede onbeş gün ve daha fazla kalmaya niyet edince mukim olur ve artık namazlarını tam kılar. Eğer on beş günden az kalmaya niyet ederse seferîliği devam eder.
Aslî vatana dönmekle yolculuk haii sona erer. Burada sefer hükümleriyle ilişkili olarak oluşturulan üç vatan anlayışından kısaca bahsedelim.

A- Vatan-ı Aslî (Sürekli İkametgah):

Bir insanın doğup büyüdüğü veya evlenip içinde yaşamak istediği veya içinde barınmayı kastettiği yere vatan-ı aslî denir. Vatan-ı aslîden başka yere iş, görev vb. sebeplerle veya yerleşmek üzere göçülünce yeni yer vatan-ı aslî olur, eski yer bu vasfmi kaybeder.

B- Vatan-ı İkamet (Geçici İkametgah):

Bir kimsenin doğduğu, evlenip ailesini yerleştirdiği veya kendisi yerleşmeye karar verdiği yer olmamak kaydıyla, kişinin on beş günden cazla kalmak istediği yere vatan-ı ikâmet denir.

C- Vatan-ı Süknâ (Yolculuk İkametgahı):

Bir yolcunun on beş günden az kalmayı kanladığı yere vatan-ı süknâ denir. Bir kimse, doğup yerleştiği veya hanımının yerleştiği yere arınca seferi olmas. Sadece gideceği bu yer, sefer mesafesi uzaklığında ise yolculuk esnasınla seferi olur.[866][866]

2- Mina'da Namazı Kısaltma

595- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) Mina'da ve daha başka yerlerde yolcu namazını ikişer kat kıldı. Ebu Bekr, Ömer ve hilafetinin ilk yıllarında Osman'da yolcu mazını hep böyle ikişer rekat kıldı. Daha sonra Osman, yolcu namazını Mina'da dört rekata tamamladı." [867][867]

596- Abdurrahman b. Yezîd'den rivayet edilmiştir:
"Osman, bize, Mina'da namazı dört rekat kıldırdı. Bunu, Abdullah İbn Mes'ud'a söylediler.
"Abdullah İbn Mes'ud, "İnnâ lillahi...." Ölüm haberi duyulduğunda söylenen Bakara: 2/156 ayetini deyip:
"Ben, Resulullah (s.a.v.)'le Mina'da namazı iki rekat kıldım. Ebu Bekr'le de Mina'da namazı iki rekat kıldım. Ömer İbnui-Hattâb'la da Mina'da namazı iki rekat kıldım. Keşke nasibim, dört rekatlı namaz yerine kabul edilmiş iki rekat olsaydı!" dedi.

597- Harise b. Vehb el-Huzâî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Ben, Resulullah (s.a.v.)'in arkasında Mina'da namaz kıldım. İnsanlar alabildiğine kalabaklıktılar. Resulullah (s.a.v.), bu Veda Haccında namazı iki rekat kıldırdı." [868][868]

Açıklama:

Mekke'ye giren hacının, gerek Mekke'de ve gerekse de Mina'da ve gerekse diğer hac yerlerinde namazı kısaltması üzerinde İttifak edilmiştir. Mekke yalnız Mekkeliler ile orada ikamete niyet edenler için ikamet yeridir. Muhacirlere ise Mekke'de ikamet etmemek farz

olduğundan Resulullah (s.a.v.); ne Mekke'de ve ne de Mina'da ikamete niyet etmiştir.
Mekke'den bir fersah beride olan Mina'da namazı kısaltma yada tam kılma hususunda görüş ayrılığı vardır. Hz. Osman, tam kılmada daha meşakket olduğu için bunu tercih etmiştir. Çünkü ibadetin zahmetlisi daha makbuldür.

3- Yağmurlu Zamanda Namazın Meskenlerde Kılınması

598- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Soğuk ve rüzgarlı bir gecede namaz için ezan okuyup:
“Dikkat edin kî! (Namazlarınızı) konakladığınız yerlerde kılın!” dedi. Sonra da:
“Resulullah (s.a.v.) yolculuk sırasında soğuk ve yağmurlu gece olduğu zaman müezzine emreder, o da:
“Dikkat edin! Namazlarınızı konakladığınız yerlerde kılın!” dîye seslenirdi. [869][869]

599- Câbir (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulullah (s.a.v.)'Ie birlikte yolculuğa çıkmıştık. Yolda giderken yağmura tutulduk. Bunun üzerinize Resulullah (s.a.v.):
“Sizden her kim isterse namazım konakladığı yerde kılsın!” buyurdu. [870][870]

600- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'ta rivayet edilmiştir: “Abdullah İbn Abbâs, yağmurlu bir günde müezzinine:
“Eşhedu enlâ ilâhc illallah, eşhedu enne Muhammeden Resulullah”
“Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur. (Yine) şehadet ederim ki, Muhammed, Allah'ın resulüdür dediğin zaman, “Hayye ale's-Selâh” (=Haydi namaza) deme. “Namazlarınızı evlerinizde kılın” de!” dedi.”

Açıklama:

Hadisin ravisi der ki: Halk bu emirden hoşlanmamış gibi oldu. Bunun üzerine Abdullah İbn Abbâs:

“Siz buna hayret mi ediyorsunuz? Bunu, benden çok daha hayrlı olan bir zat olan Resulullah yapmıştır. Doğrusu Cuma namazı farzdır. Fakat ben, size zorluğa/günaha sokup da çamur ve kaygan yerde yürümenizi istemedim” dedi.[871][871]
“Cem” kelimesi, sözlük anlamı itibariyle “iki veya daha fazla şeyi bir araya getirmek, toplamak” anlamlarına gelir. Cem'in fıkıhtaki terim anlamı ise, birbirini takip eden iki namazın öğle ile ikindinin veya akşam ile yatsının, bu ikisinden birinin vaktinde, birlikte ve peşi peşine kılınmasıdır. Eğer birlikte kılma, birinci namazın vaktinde ise buna cem-i takdim, ikincisinin vaktinde ise cemi te'hir denilir.
Alimler, hac zamanında Arafat'ta öğle ile ikindinin öğle namazının vaktinde birlikte kılınması (=cem-i takdim) ve Müzdelife'de akşam ile yatsının yatsı namazının vaktinde birlikte kılınması (cem-i te'hîr) konusunda görüş birliği etmişlerdir. Bu iki yer dışında iki namazı cem ederek birlikte kılmanın caiz olup olmadığında ve cem etmeyi caiz kılan mazeretlerin neler olduğunda farklı görüşler öne sürmüşlerdir.
Hanefi mezhebinde, hac zamanında Arafat ve Müzdelife'de ki cemin dışında, iki namazın bir vakitte cem edilmesi caiz görülmez.
Diğer mezheplerde cem, belirli sebep ye şartlarla caiz görülmüştür. Cem'i kabul edenlere göre, iki namazın cem edilmesini caiz kılan sebepler, ayrıntıdaki görüş ayrılıkları bir tarafa bırakılacak olursa şunlardır:

1- Yolculuk:

Hanefiler dışındaki çoğunluk âlimler, yolculuğu bir mazeret kabul ederek, yolculukta cem yapılmasını caiz görmüşlerdir. Ancak bazı ayrıntılarda aralarında görüş ayrılığı vardır.

2- Yağmur, Kar, Dolu:

Yağmur, şiddeti konusundaki görüş ayrılıkları bir tarafa bırakılacak olursa, Mâliki, Şafiî ve Hanbelî mezheplerinde, yolcu olmayan (mukim) kişiler için bir mazeret kabul edilmiş ve böyle günlerde namazın cemi belli şartlarla caiz görülmüştür. Mâlİ-kîler ve Hanbelîler, sadece akşam ile yatsının mescitte cem-i takdim olarak cem edilmesini caiz görürken, Şâfiîler buna öğle ve ikindinin cemini

de ilâve etmişlerdir. Bu ve benzeri sebepler, evde değil, sadece mescitte cemaatle birlikte cem1 yapmayı caiz hale getirir.
Şâfiîler, yerlerin çamurlu olmasını cem yapmayı caiz kılan mazeret kabul etmezken, Hanbelîier bunu bir mazeret saymış, Mâlikîler ise cemin caiz olabilmesi için çamurla birlikte zifiri karanlık durumunun bulunmasını şart koşmuşlardır,

3- Hastalık:

Mâlikîlere göre hasta bir kişi, ikinci bir namazın vaktine kadar durumunun namaz kılamayacak derecede kötüleşeceğinden veya bayılacağından endişe ediyorsa, cem yapabilir. Hanbelîler de hastalık sebebiyle meşakkat söz konusu olduğunda cemi caiz görmüşler ve emzikli kadını, İstihâze kanı gören kadını, özür sahibi kişileri ve her vakit için abdest almaktan âciz olan kişileri de aynı hükümde tutmuşlardır. Şâfiîiere göre ise hastalık sebebiyle cem caiz değildir.

4- İhtiyaç, Meşguliyet ve Sıkıntı:

İhtiyaç ve sıkıntı sebebiyle cem genelde caiz görülmemiştir. Cem' konusunda en geniş görüşe sahip olan Hanbeli mezhebinde sıkıntı ve meşguliyetin cemi caiz kılacağı söylenmektedir. Hanbelî fakihi Ebû Ya'la'nin bu hususta getirdiği ölçü şudur:
“Cumanın ve cemaatle namazın terk edilmesini caiz kılan her sebep, cemi de caiz kılar”.
Mezheplerin cem konusunda görüş ayrılığına düşme sebepleri üç noktada toplanabilir:
1- Namazların vakitlerini tayin eden hadisler yanında, cem konusunda birbiriyle çelişir gözüken haberlerin bulunması.
Bu durumda kimi âlimler, cem konusundaki haberlerin, vakitlemeye ilişkin hadisleri tahsis ettiğini ileri sürerek cemi caiz görürken, kimileri de cem konusundaki haberleri te'vil ederek ceme karşı çıkmışlardır.
2- Arafat ve Müzdelife'de cem yapmanın meşruluğunda ittifak vardır. Diğer zaman ve yerlerdeki namazın buna kıyas edilip edilmeyeceği, tartışma konusu olmuştur. Bu kıyası caiz görenler, cemi de caiz görmüşlerdir.

3- Namazların müşterek vakitleri olup olmadığı noktasındaki tartışma da, cem konusundaki görüş ayrılığının önemli bir nedeni olmuştur.
Beş vakit namazın ilk ve son vakitleri, ayrıntıdaki ihtilâflar bir yana, bellidir ve herkes tarafından kabul edilmektedir.
Burada çem'i caiz görenlerin ve caiz görmeyenlerin gerekçeleri tartışılmayacaktır. Hane-fîler iki yer dışında cemi kabul etmemiş, diğer mezhepler belli, mazeretler sebebiyle cemi kabul etmişlerdir. Hanefî mezhebinin görüşü, teorik olarak daha tutarlı ve savunulabilir olmakla birlikte, günümüzde cemİn yapılmasının namaz kılanlara sağlayacağı birtakım kolaylıklar bulunmaktadır. Cem' yapmak sonradan ortaya çıkmış, uydurulmuş bir uygulama değildir. Nitekim Arafat ve Müzdelife'de cem yapılacağını bütün mezhepler söylemektedir. Bunun yanında Hz, Peygamber'in çeşitli zamanlarda ve çeşitli durumlarda iki namazı birleştirerek bir vakitte kıldığı yönünde rivayetler bulunmaktadır. Gerek Arafat ve Müzdelife'de ki cemin, gerekse öteki rivayetlere göre çeşitli zamanlarda yapılan cemin gerekçesi ve hikmeti, namaz kılanlara kolaylık sağlanmasıdır.
Hz. Peygamber'in, korku ve yolculuk durumu olmaksızın da öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birlikte kıldığına dair rivayetler bulunduğu gibi [872][872] bazı sahâbîlerin de cem yaptığı nakledilmektedir.
Cem'in Arafat ve Müzdelife dışında caiz olmadığını savunan Hanefiler ise büyük ölçüde namazların belli vakitlere göre belirlendiğini bildiren ayetlere [873][873] ve Cebrail'in peş peşe iki gün Hz. Peygamber'e İmamlık yaparak namazların ilk ve son vakitlerini göstermesine dayanmışlardır. Bu âyetler ve bu rivayet, her bir namazın kendine özel bir vakti bulunduğuna ve bu vaktin öncesine veya sonrasına alınmasının caiz olmadığına delâlet etmektedir. Hanefîler ayrıca, namazın kasten geciktirilerek vaktinin çıkmasına yol açmayı tehditti ifadelerle yasaklayan hadislere ve Abdullah İbn Mes'ûd'dan gelen mukabil rivayetlere de tutunmuşlardır.
Namaz için özel vakitler konulmuş ve bu vakitler namazın vücûbu için sebep kılınmıştır. Kur'an'da mücmel olarak belirtilen vakitler, Hz. Peygamber tarafından belirlenmiş ve namaz vakitleri tevatürle sabit olmuştur; tevatürle sabit olan bir şeyi de haberi vahidle terk etmek kesinlikle caiz değildir. Şu kadar ki, namaz vakitlerini fiilî olarak uygulayan ve belirten Hz. peygamber olduğu gibi, cemin meşriyetini

söz ve fiili ile belirten de odur. Sünnetin bir kısmı alınıp bir kısmı atılamayacağına göre, bunların arasını uzlaştırmak gerekir.
Buna göre, olağan ve normal durumlar için beş vakit namazın vakitlerine titizlikle uyulması kuraldır. Ancak bazı özel durumlarda, ihtiyaç ve zaruret sahiplerine de cem ruhsatı tanınmış olmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Cem, bir ruhsat ve kolaylaştırmadır; gerektiğinde bu ruhsattan istifade edilmelidir. Sünnî fıkıh mezheplerine göre kural, her namazın kendi özel vaktinde kılınmasıdır. Ancak geçerli bir mazeretin olması durumunda cem yapılabilir. Namaz dinin direği kabul edildiği için, hiçbir mazeret nedeniyle terkine izin verilmemiş, fakat kılınabilmesi için birtakım kolaylıklar getirilmiştir. Bu bakımdan olağan dışı durumlarda, alışkanlık haline getirmemek kaydıyla ve belirli şartlarla cem yapılabilir. Namazı vaktinde kılmalarında bir sıkıntı ve güçlük söz konusu olan kişilerin, kendi durumlarını yukandaki bilgi ve ruhsatlar çerçevesinde değerlendirerek netice itibariyle Allah'a karşı şahsi sorumluluğunu ilgilendiren bu konuda kedilerinin karar vermesi en uygun olan yoldur.
Ayrıca bilinmelidir ki, cem-i takdim veya cemi te'hîr yapmak, namazın amacının gerçekleşmesi bakımından, namazın kazaya kalmasından daha uygun bir çözüm olarak görünmektedir.
Cem' Yaparken Dikkat Edilecek Hususlar
Sabah namazı hiçbir şekilde cem edilemez. Cem1 yalnızca öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı arasında olabilir.
1- Şayet cemi takdim yapılacaksa, meselâ öğle ile ikindi, öğlenin vaktinde birlikte kılınacaksa, öğle namazına başlarken cemi yapmaya niyet etmek gerekir. Kimilerine göre, birinci namazı bitirmedikçe de niyet edilebilir. Cem-i tehirde ise, birinci namazın vakti içerisinde cem yapmaya niyet etmek gerekir. Aksi takdirde, namazı vaktinden sonraya ertelemiş olur ki bu haramdır.
2- Cem'-i takdimde, sırayı gözetmek tertibe riayet etmek gerekir. Öğle ile ikindi cem ediliyorsa önce öğle, sonra ikindi kılınmalıdır. Cem'-i te'hîr de ise sıraya riayet edilmezse Hanbelîlere göre sahih olur; Şâfıilere göre de sahih olmakla birlikte ikinci namaz kaza olarak kılınmış olur.
3- Cem' yapılırken, iki namazın ara vermeksizin peşi peşine kılınması (=muvâlât) gerekir. Mâlikîler, birlikte kılman iki farzın

arasına nafile katmayı dahi uygun görmemişlerdir. Şafiî ve Hanbelîlere göre eğer cem1 birinci namaan vaktinde yapılıyor (cem-i takdim) se, peş peşelik şarttır; ikinci namazın vaktindeki yapılıyor ise bu şart değildir. iki namaz arasında verilebilecek aranırı belirlenmiş bir miktarı olmayıp, abdest alacak ve kamet getirecek kadar bir süre olduğu söylenmektedir.

4- Akşam ile yatsının cem-i takdim olarak birlikte kılınması durumunda vitir namazının ne olacağı konusunda da ağırlıklı görüş, bunun yatsı namazına tâbi olduğu ve dolayısıyla yatsı namazı kılındıktan sonra kılınabileceği yönündedir. 874[874]

4- Yolculuk Sırasında Hayvan Üzerinde, Hayvanın Döndüğü Tarafa Doğru Nafile Namazı Kılmanın Caiz Olması

601- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.) nafile namazını devesi hangi tarafa dönerse o yöne doğru kılardı.” 875[875]

602- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye gelirken devesinin üzerinde yüzünün olduğu tarafa doğru namaz kılardı.

“Her nereye dönerseniz dönün Allah'ın vechi (=yönü/zatı) oradadır” 876[876] ayeti onun hakkında indi. 877[877]

603- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.), yolculuk sırasında yüzü nereye dönerse dönsün hayvanı üzerinde nafile namaz kılar, vitri de onun üzerinde kılardı. Bununla birlikte hayvanın üzerinde farz namaz kılmazdı.” 878[878]

604- Âmir b. Rebîa (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Âmir b. Rebîa, Resulullah (s.a.v.)'i, yolculukta geceleyin devesinin üzerinde hayvanın döndüğü tarafa doğru nafile namaz kılarken gördü.” 879[879]

605- Enes b. Sîrîn'den rivayet edilmiştir:
“Enes b. Mâlik Şam'a geldiği zaman (dönüşünde onu) karşıladık. Onunla 'Ayn-u Temr'de karşılaştık. Onu, bir merkep üzerinde namaz kılarken gördüm. Yüzü şu yöne doğru idi.”

Açıklama:

Hadisin ravisi Hemmârn, kıblenin sol tarafına işaret etti. Ben, ona:
“Seni kıbleden başka tarafa doğru namaz kılarken gördüm!” dedim. Enes:
“Resulullah (s.a.v.)'in böyle yaptığım görmemiş olsaydım ben de bunu yapmazdım”diye cevap verdi. [880][880]

Açıklama:

Hadis, binek üzerinde nafile namaz kılınabileceğine, vitir namazının da binek üzerinde kılınabileceğine, fakat farz namazı kılmanın caiz olmadığını ifade etmektedir.
Hanefilere göre; binek nereye dönerse namazı o tarafa doğru kılmak mendubtur. Bineğin döndüğü tarafı bırakıp ta başka tarafa dönmek caiz değildir. Çünkü bunun için bir zaruret yoktur. Ayrıca binek üzerinde namaz kıimak için yolculuk şart değildir. Namaza niyetlenirken kıbleye karşı dönmek şart değildir. Yine bu namaz, ima ile de kılınır.
Farz ve vacip namazlar ile sabah namazının sünnetini, binek üzerinde kılmak caiz değildir. Fakat İmam Muhammed'e göre; farz namazı kılamama gibi bir özür durumunda binek üzerinde farz namaz kılmak caizdir.

5- Yolculuk Sırasında iki Namazı Birleştirerek Kılmanın Caiz Olması

606- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir
“Resulullah (s.a.v.) sefere acele ettiği zaman akşam namazı ile yatsı namazını birlikte kılardı.” [881][881]

607- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) güneş tam tepeden batı tarafına doğru kaymadan önce yola çıktığında öğle namazını, ikindi namazı vaktine geciktirirdi. Sonra hayvanından inip ikisini birden kılardı. Yola çıkmadan önce güneş batı tarafında kaymışsa öğle namazını kılıp sonra hayvanına binerdi. [882][882]

608- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) yolculukta iki namazı birleştirerek kılmak istediği zaman öğleyi, ikindinin ilk vakti girinceye kadar geciktirip sonra ikisini birleştirip kılardı.” [883][883]

6- İkamet Halinde/Yerleşik Hayatta iki Namazı Birleştirerek Kılma

609- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) Medine'de hiçbir korku ve yolculuk hali yokken öğle namazı ile ikindi namazını birleştirerek ve akşam namazı ile yatsı namazını da birleştirerek kıldı.” [884][884]

610- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) Tebuk gazvesinde yaptığı bîr yolculukta namazı birleştirmişti. Şöyle ki; öğle namazı ile ikindi namazını ve akşam namazı ile yatsı namazını birleştirdi.”

Açıklama:

Hadisin ravisi Saîd der ki: Abdullah İbn Abbâs'a:
“Resulullah (s.a.v.)'i bunu yapmaya sevk eden şey nedir?” diye sordum. O da:
“Ümmetini zorluğa/günaha sokmamak istedi” diye cevap verdi. [885][885]

611- Muâz (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Biz, Tebuk gazvesine, Resulullah (s.a.v.)'Ie birlikte çıkmıştık. Öğle namazı ile ikindi namazını birleştirerek ve akşam namazı ile ikindi namazını birleştirerek kılıyordu.” 886[886]

612- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.)'le birlikte öğle ile ikindiyi birleştirerek sekiz rekat ve akşam ile yatsıyı birleştirerek yedi rekat namaz kıldım.” 887[887]

613- Abdullah b. Şakîk'ten rivayet edilmiştir:
“Abdullah İbn Abbâs bir gün ikindi namazından sonra güneş batıp yıldızlar görününceye kadar bize hutbe verdi. Halk:
“Namaz, namaz!” demeye başladılar. Derken Temîm oğullarından bir adam onun yanma gelip ciddiyetsizce ve sözünü hiç esirgemeksizin:
“Namaz, namaz!” dedi. Bunun üzerine Abdullah İbn Abbâs:
“Anasız kalasıca! Bana, sünneti sen mi öğretiyorsun?” deyip sonra da:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'in, öğle namazı ile ikindi namazını ve akşam namazı ile yatsı namasım birleştirerek kıldığını gördüm!” dedi. Abdullah b. Şakîk:
“Bu sözden içime bir şüphe düştü. Ebu Hureyre'ye gidip ona bu belirtilen vakitlerde namazları birleştirmenin doğru olup olmadığını sordum. O da, Abdullah İbn Abbâs'm bu sözünü doğruladı” dedi. 888[888]

Açıklama: Bazı alimler, hazarda, namazları birleştirmenin özürsüz oiarak caiz olmadığını söylemiştir. Bazıları ise, bu hadisi delil getirerek bir ihtiyaçtan dolayı hazarda iki namazın arasını birleştirmek suretiyle bir arada kılınabileceğini söylemişler, ancak bunun âdet edinilmemesini şart koşmuşlardır. İbn Şîrîn, İbnü'l-Münzir, Kaffâl el-Kebîr bu görüştedirler.

7- Namazı Bitirdikten Sonra Sağdan Ve Soldan Çıkıp Gitmenin Caiz Olması

614- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Sizden birisi (namazından) “Ancak sağ tarafından dönüp ayrılması gerekir” şekliyle şeytana kendi nefsinden bir parça ayırmasın! Beni çoğunlukla, Resulullah (s.a.v.)'in, sol tarafından ayrıldığını gördüm.” 889[889]

615- Süddî'den rivayet edilmiştir: “Enes'e:
“Namaz kıldığım zaman, sağımdan mı, yoksa solumdan mı ayrılayım?” diye sordum. O da:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'i çoğunlukla sağ tarafından ayrıldığını gördüm” diye cevap verdi. 890[890]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.) namazı bitirdikten sonra mihrabtan ayrılırken bazen sağ ve çoğu kere de sol taraftan döndüğü ve bazen sol ve çoğu kere de sağ tarafından döndüğü bu hadislerden anlaşılmaktadır.
Her iki sahabi, kendince daha çok zannettiği şekli rivayet etmiştir. Bu hadisler, namazdan çıkarken sağdan yada soldan kalkıp gitmenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Hiçbirini yapmakta mekruhluk yoktur. Abdullah İbn Mes'ud'un sözünden anlaşılan mektuhluk, sağdan yada soldan kalkamnın asıl olması itibariyle değil, sağdan kalkmayı vacip itikat eden kimseler hakkındadır. Çünkü böyle bir itikatta bulunmak, hatadır. Ancak sağ taraftan kalkmak, daha efdaldir. Hadislerin çoğu, sağ tarafın faziletini açıkça göstermektedir. Bununla birlikte sağ veya sol taraflardan birinde görülecek bir ihtiyacı olan kimsenin, o taraftan çıkıp gitmesi müstehabtır. Çünkü Ebu Dâvud'daki rivayette, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in odalarının sol tarafta olduğu için o taraftan çekildiği belirtilmektedir.

8- Cemaat Halinde Namaz Kılarken İmamın Sağında Bulunmanın Müstehab Olması

616- Berâ' b. Âzib (r.a)'dan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulullah (s.a.v.)'in arkasında namaz kıldığımız zaman onun sağ tarafında olmak hoşumuza giderdi. Yüzünü de bize dönerdi.

Ben, onun:
“Rabbi! Kını azâbeke yevme teb'asu -ev tecmau- ibâdeke” Rabbim! Kullarını tekrar dirilteceğin yada toplayacağın gün beni azabından koru!” derken işittim” dedi. 891[891]

Açıklama:

Bu hadisten, Resulullah (s.a.v.)'in namaz bittikten sonra sağ tarafa dönerek sağ tarafta bulunan cemaata yöneldiği, bu sebeple cemaatin, onun teveccühüne mazhar olmak ümidiyle sağ tarafta bulunmaya fevkalade rağbet gösterdikleri anlaşılmaktadır.
Tirmizî'nin bu konuda rivayet ettiği hadiste ise,
“Resulullah (s.a.v.) bize İmam olur, namazdan sonra (kıbleden) her iki yanına da dönerdi” 892[892] ifadesi yer almaktadır. Tirmizî'nin rivayet ettiği bu hadis, hasendir.
İmam Beğâvî bu konuda şöyle der: Efdal olan, kıbleden dönerken sağ tarafa dönmektir. Bununla birlikte dönmek iki şekilde olabilir:
1- Sağına kıbleyi, soluna da cemaatı alarak dönmek. Ebu Hanife bu görüştedir.
2- Soluna kıbleyi ve sağına da cemaatyi alarak dönmek. Kıbleden sağa veya sola doğru dönmenin hikmeti ise namaz kılındıktan sonra camiye gelen kimsenin, namazını kılındığının anlamasını sağlamak ve yanlışlıkla cemaatin arasına katılarak imama uymasını önlemektir.

9- Müezzin Kamete Başladıktan Sonra Nafile Namaza Başlamanın Mekruh Olması

617- Ebu Hureyre! (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Namaza kamet getirildiği zaman farz namazdan başka bir namaz yoktur.” 893[893]

Açıklama:

Hadis, farz namaz için kamet getirildikten sonra nafile namaza niyetlenmenin yasak olduğuna delalet etmektedir. Bu hususta revatib

denilen beş vaktin sünnetleri ile diğer nafile namazlar arasında fark yoktur. Bu, alimlerin çoğu ile Şafii mezhebinin görüşüdür. Hanefilere göre ise sabah namazının sünnetini kılmayan bir kimse farzın ikinci rekatına yetişeceğine yakinen bilirse kametten sonra önce sünneti kılar.

618- Abdullah b. Mâlik İbn Buhayne (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) sabah namazına kamet getirilmişken sünnet kılmakta olan birisinin yanına uğrayıp (ravi diyor ki) ona bir şey söyledi, fakat ne olduğunu bilmiyoruz. Namazdan çıktığımız zaman o kimsenin etrafını sarıp ona:
“Resulullah (s.a.v.), sana ne söyledi?” diye sorduk. O da:
“Bana, neredeyse sizden birisi sabah namazını dört rekat olarak kılacaktı” buyurdu” dedi. [894][894]

Açıklama:

“Neredeyse sizden birisi sabah namazını dört rekat olarak kılacaktı” sözünden maksat; yapılan işi inkar ve bunu niçin men ettiğine işarettir. Müezzin sabah namazının farzı için karnet getirirken sünnet kılmanın yasak edilmesi sedd-i zerai kabilindendir. Yani bu iş böyle yapıla yapıla ileride daha çok adet olmasına yol açar da cemaat sabah namazının farzının dört rekat olduğunu sanır endişesiyle yasaklanmıştır.

619- Abdullah b. Sercis (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir adam, Resulullah (s.a.v.) sabah namazında iken mescide girip mescidin bir tarafında iki rekat namaz kıldı. Sonra Resulullah (s.a.v.)'in kıldığı namaza dahil oldu. Resulullah (s.a.v.) selam verince:
“Ey filanca kimse! Sen bu iki namazdan hangisini namaz sayıyorsun? Tek başına kıldığın namazı mı, yoksa bizimle birlikte kıldığın namazı mı?” buyurdu.[895][895]

Açıklama:

“Ey filanca kimse! Sen bu iki namazdan hangisini namaz sayıyorsun? Tek başına kıldığın namazı mı, yoksa bizimle birlikte kıldığın namazı mı” sözünden maksat ise; bu konuda ikinci bir illeti ortaya koymaktadır. 0 da, imamlar hakkında açılması sözkonusu olan ihtilaf kapısını kapamaktır.
Ayrıca bu soruyu yöneltmekle, adamın farza başlamayı geciktirmesi ve sünnetle meşgul olmasının hatalı olduğu bildirilmektedir.

10- Mescide Giren Kimsenin Okuyacağı Dua

620- Ebu Humeyd (r.a) yada Ebu Useyd (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sizden birisi mescide girdiği zaman: “Allahümme'ftah lî ebvâbe rahmetike Allahım! Bana, Rahmet kapılarını aç” desin. Çıktığı zaman ise “Allahümme innî es'eluke min fadlike Allahım! Ben, Senin fadlından isterim” desin.[896][896]

Açıklama:

Bu hadiste, Hz. Peygamber (s.a.v.), ümmetine camiye girip çıkarken ne şekilde dua edeceklerini öğretmektedir.
Duanın mescide girerken rahmet ve çıkarken fadl'a tahsis edilmesindeki hikmet, Dihlevî'nin “Hüccetullahi'l-Bâliğa” adlı eserinde şöyle açıklanmaktadır:
“Girerken rahmetin, çıkarken fazlu keremin istenmesinin hikmeti şudur: Allah'ın kitabında rahmetin mânâsı, velayet, nübüvvet gibi nefsânî ve uhrevî nimetlerdir. Bu mânâda olmak üzere Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
“Rabbinin rahmeti, onların topladıkları dünyalıklardan daha hayırlıdır” [897][897]

Fazl u kerem ise, dünyevî nimetler için kullanılır. Nitekim;
“Rabbinizden gelecek bir fazl u keremi aramanızda size herhangi bir günah yoktur” [898][898] âyetinde bu mânâda kullanılmıştır. Keza,
“Namaz bitince yeryüzüne dağılırı ve Allah'ın Fazl u kereminden isteyin” [899][899] âyetinde de aynı mânâdadır. Mescide giren kişi,

Allah'a yaklaşmak niyetiyle girer, çıkış anı ise rızik arama zamanıdır. Böylece mescide giriş ve çıkış esnasında yapılan duaların hikmeti anlaşılmış olur. 900[900] Dihlevî'nin bu açıklaması, gerçekten yerinde ve vakıaya uygundur. Çünkü her ne kadar insan, ömrünün her safhasında Allah'ı zikretmeli ve onu hatırlamalı ise de, insanın ahireti, en çok duyduğu ve Rabbini kendisine en yakın hissettiği yer, ibadethanedir. Cami dışındaki en büyük sıkıntı da rızik endişesidir. Her halde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in duası, bu hikmete bağlı olarak nakledilmiştir.

11- iki Rekat Tahiyyetu'l-Mescid Namazı Kılmanın Mustehab Olması, Tahiyyetu'l-Mescid Namazı Kılmadan Oturmanın Mekruh Olması Ve Tahiyyetu'l-Mescid Namazının Her Zaman için Meşru Olması

621- Ebu Katâde (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) cemaatin arasında oturduğu sırada mescide girmiştim. Gidip boş bir yere oturdum. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Oturmadan önce iki rekat (tahiyyetu'l-mescid) namazı kılmaktan seni alıkoyan şey nedir?” buyurdu. Ben de:
“Ey Allah'ın resulü! Seni cemaatin içerisinde otururken gördüm. Cemaat da oturuyordu. Bunun için girişte namaz kılmadım.” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“O halde sizden birisi mescide girdiği zaman iki rekat namaz kılmadan oturmasın!” buyurdu. 901[901]

622- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Benim, Peygamber (s.a.v.)'den bir alacağım vardı. O, bana, alacağımı fazlasıyla ödedi. Mescide onun yanına girdiğim (de) bana:
“iki rekat (tahiyyetui-mescid) namazı kıl!” buyurdu. 902[902]

Açıklama:

Tahiyyatu'l-mesci mescidi selamlama namazı, mescidin selamlanması, saygı gösterilmesi anlamına gelmiş olsa bile, esasında mescitlerin sahibi olan Allah'a saygı ve tazim anlamını içermektedir.
Her ne kadar burada hadisin zahiri tahiyyatu'l-mescid namazının vacip olmasını gerektiriyorsa da, Buhârî, Müslim, Ebu Dâvud ve Nesaî'nin Dımâm İbn Salebe'den rivayet ettikleri hadis, beş vaktin dışındaki namazları tatavvu nafile olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla tahiyyatu'l-mescid namazı, vacip değildir.
Hanefilere göre, tahiyyatu'l-mescid namazı müstehabtır. En azı iki rekat ve en çoğu için ise bir sınır yoktur. Namaz kılınması mekruh olan vakitlerde ve Cuma şünü hatip hutbe okurken tahiyyatu'l-mescid namazı kılmak mekruhtur.
Tahiyyatu'l-mescid namazı, mescide girildiğinde hemen kılınması mı gerektiği yada biraz oturduktan sonra kılınıp kılınamayacağı meselesi İhtilaflıdır. Hanefi ve Mâliküere göre; mescide girince uzun zaman da geçmiş olsa bile oturduktan sonra tahiyyatu'l-mescid namazı kıhnabilir. Ayrıca bir günde birkaç defa. camiye giren kimsenin bir defa tahiyyatu'l-mescid namazı kılması kafidir.
Dihlevî, tahiyyatu'l-mescid namazının hikmeti ile ilgili olarak şöyle der:
“Bu namazın meşru kılınmasının hikmeti şudur: Özel olarak namaz için hazırlanmış bir yere girildiğinde namaz kümmaması bir kayıp ve pişmanlıktır. Tahiyyetu'l-mescid (=mescidi selamlama) namazı, namaza karşı olan arzunun duyularla algılanabilir bir şekilde ortaya konulması demektir. Ayrıca mescide saygı anlamı da taşımaktadır.” [903][903]

12- Yolculuktan Gelen Kimsenin, Gelir Gelmez Mescitte iki Rekat Namaz Kılmasının Müstehab Olması

623- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'le bîr gazveye çıkmıştım. Dönüşte devem benî geride bırakıp yürüyemez olmuştu. Sonra Resulullah (s.a.v.) Medine'ye benden önce vardı. Ben de ertesi gün Medine'ye ulaştım. Mescide vardığımda onu mescidin kapısında buldum. Bana:

“Şimdi mi geldin?” diye sordu. Ben de:
“Evet!” diye cevap verdim. Resulullah (s.a.v.):
“O halde deveni bırak, mescide gir ve iki rekat geliş namazı kıl!” buyurdu.
“Bunun üzerine mescide girip iki rekat namaz kıldım. Sonra da evime döndüm.”[904][904]

624- Ka'b b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bir yolculuktan ancak gündüzün kuşluk vakti gelirdi. Geldiği zaman (ilk önce) mescitte başlar, orada iki rekat namaz kılar, sonra da orada otururdu.” [905][905]

Açıklama:

Bu iki hadis, yolculuktan gelen bir kimsenin, evine uğramadan önce mescide giderek orada iki rekat namaz kılmasının müstehab olduğunu göstermektedir. Bu namaz, Tahiyyetu'l-mescid namazı olmayıp seferden geliş namazıdır.
Bu namazı kılmanın hikmeti, yolculuktan sapasağlam döndüğü için seferden geliş nimetine şükür için olmasıdır.

13- Duha (Kuşluk) Namazının Müstehab Olması, En Azının iki Rekat, En Mükemmelinin Sekiz Rekat, Ortasının Dört Yada Altı Rekat Olması Ve Bu Namazı Devamlı Surette Kılmaya Teşvik

625- Abdullah b. Şakîk'ten rivayet edilmiştir: “Âişe'ye:
“Peygamber (s.a.v.) Duha (=kuşluk) namazını kılar mıydı?” diye sordum. Âişe:
“Hayır, fakat bir yolculuktan gelmiş ola!” dedi.” [906][906]

626- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'in Duha nafilelerini kıldığını hiç görmedim. Doğrusu bu namazı ben kılıyorum. Resulullah (s.a.v.), insanlar amel

eder de üzerlerine farz olur endişesiyle yapmak istediği bir işi (bazen) terk ederdi.” [907][907]

Açıklama:

Bu hadisten anlaşılıyor ki; Hz. Peygamber (s.a.v.) bu namazın sahip olduğu faziletten dolayı arasıra bu namazı kılar, çok kere de farz olur korkusuyle terk ederdi. Hz. Aişe'nin arasıra kılınan bu namazdan haberdar olmaması da pek mümkündür. Çünkü Resulullah, çoğunlukla kuşluk vaktinde müslümaniann işlerini tedbir için ya mescide yahut başka bir yere gider, bazen de seferde bulunurdu. Buna bir de kasm yani zevceler arasında nöbet taksimi dolayısıyla Aişe'nin odasında dokuz günde bir ancak bulunabildiğini ilâve edersek, olumsuz kılmasının yönü daha kolay meydana çıkar. Ya da Hz. Aişe bu sözünü *“Devamlı olarak kılmazdı”* ma'nâsına söylemiş olabilir. Nitekim 623 nolu rivayette “Duha namazını Rasulullah dört rek'at olarak kılardı” demiş olması bu son ihtimali güçlendirmektedir.
Bununla beraber Abdullah İbn Ömer'in duhâ namazı hakkında bid'atdır dediği de sahih yollarla sabit olmuştur. Lâkin bu da, Abdullah İbn Ömer'in, Peygamber'in bu fiilinden haberdar olmadığına yahut gösteriş suretiyle mescidde kılınması yahut da bu namaza devam edilmesi bidatdır demek istemiş olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Her ne hal ise cumhur, duhâ namazının müstehab olduğu görüşüne varmıştır.
621 nolu Hz. Aişe hadisi hakkında İbn Abdilberi şöyle der:
“Sahâbîlerden her fert için Peygamber'in hadislerinin hepsini bilmesi mümkün değildi. Birisinin bildiği bir olayı, diğerleri bazen bilemezdi. Bütün hadisleri bilircesine vâkıf olmak daha sonraki devirlerde bütün hadîsler hadîs kitablarında toplandıktan sonra o dönemin insanları için müyesser olmuştur.”
Resulullah (s.a.v.), duhâ vaktinde Aişe'nin yanında çok az bulunurdu. Çoğu zaman mescidde yahut misafir olarak ashabının birinin yanında yahut da hanımlarından birisinin odasında bulunurdu. Bu sebeble Aişe, Rasûlullah'ın duhâ namazı kıldığını görmemişti de:
“Rasülullah'ın duhâ namazı kıldığını görmedim” demiştir. Sonra bu olumsuz kılma ve inkâr, duhâ namazının aslına değil muttariden devamlı olarak kılmaya yönelik olabilir. Bu yönü: Muâze bint. Abdillah

el-Adeviyye'nin rivayet ettiği 623 nolu hadisler doğrulamaktadır.” [908][908]

627- Muâzc'den rivayet edilmiştir: “Âişe'ye:
“Resulullah (s.a.v.), Duha namazını kaç rekat kılardı?” diye sordu. Aişe:
“Dört rekat kılar, dilediği kadar da artırırdı” diye cevap verdi.” [909][909]

Açıklama:

Kuşluk/Duha namazı: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kuşluk vaktinde nafile namaz kıldığına ve arkadaşlarına da bu vakitte namaz kılmayı tavsiye ettiği namazdır.
Kuşluk namazı kılmak, müstehab olup güneşin bir mızrak boyu yükselmesinden, yani güneşin doğması üzerinden takriben 45-50 dakika geçmesinden zeval vaktine kadar olan müddet içerisinde iki, dört, altı, sekiz yada oniki rekat kılınabilirse de en faziletlisi dört rekat kılmaktır,
Sonuç olarak; kuşluk namazı, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in devamlı surette kılmadığı, bazı zamanlarda arasıra kıldığı bir namazdır.

628- Abdurrahman b. Ebi Leylâ'dan rivayet edilmiştir:
“Bana, hiç kimse Peygamber (s.a.v.)'i Duha namazı kılarken gördüğünü haber vermedi. Ümmü Hâni' hariç. Çünkü o, Mekke'nin fethedildiği gün Resulullah (s.a.v.)'in onun evine girip sekiz rekat namaz kıldığını rivayet edip:
“Onun bu namazdan daha hafif bir namaz kıldığını görmedim. Fakat rüku ile secdeyi tam yapıyordu” dedi. [910][910]

629- Ümmü Hâni (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Mekke'nin fethedildiği sene Resulullah (s.a.v.)'e gitmiştim. Onu yıkanırken buldum. Kızı Fâtıma da onu bir elbiseyle örtüyordu. Ben selâm verdim. Resulullah (s.a.v.):
“Bu kadın kimdir?” diye sordu. Ben:
“Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânît” dedim. Resulullah (s.a.v.):

“Hoş geldin Ümmü Hânî!” dedi. Yıkanmasını bitirdikten sonra ayağa kalktı ve bir elbiseye bürünerek sekiz rek'ât namaz kıldı. Namazı bitirince, ona:
“Ey Allah'ın resulü! Annem oğlu Ali İbn Ebî Tâlib, benim kendisine güvence verdiğim bir kimseyi, Hübeyrenin oğlu filancayı öldüreceğini söyledi” dedim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Ey Ümmü Hâni! Senin güvence verdiğin kimseye, biz de güvence verdik” buyurdu.

“Bu olay, kuşluk vakti oldu.” [911][911]

Açıklama:

Hubeyre, Ümmü Hânî'nin eşi olup Mekke'nin fethi üzerine Necran'a kaçıp orada şirk üzere ölmüştür. Ümmü Hânî'nin, Hubeyre'den dört oğlu vardı. Himaye edilen kimse de, fetih günü Hz. Peygamber tarafından ilan edilen emanı kabul etmeyerek Halid b. Velid komutasındaki askeri birliğe karşı savaş açan küçük bir zümreye dahil olanlardandı. Bu kişinin ismi hususunda yedi kadar isim söylenmiştir. İşte bu kimse, daha sonra Ümmü Hânî'ye sığınmış, kardeşi Ali'de bunu yada bunları öldürmeye kalkışmıştı. Ümmü Hânî'de gelip onun bağışlanması için aracı olmuştur.
İşte bu olay, mümin bir kadının, kafire verdiği emanın müslümanlarca kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu olay, İslam kadınının, siyasi hakka sahip olduğunun açıkça örneklerinden birisidir.
Bu olay, kuşluk vakti olmuştu. Resulullah (s.a.v.) bu olay sırasında sekiz rekat kuşluk namazı kılmıştı.

630- Ebu Zerr (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sizden her birinin, her bir mafsalına karşılık bir sadakası vardır. Her teşbih, bir sadakadır. Her tahmid, bir sadakadır. Her tahlil, bir sadakadır.
Her tekbir, bir sadakadır. İyiliği emretmek ve kötülükten men etmek de birer sadakadır. Bütün bunlara, kişinin kılacağı iki rekat Duha namazı yeterlidir.”[912][912]

Teşbih:

Subhanallah demektir. Tahmid: el-Hamdulülah demektir.

Tahlil:

Lâ ilahe illallah demektir. Tekbir: Allahu Ekber demektir.
Hadisin metninde geçen “Sulâmâ” kelimesi, parmakların eklemleri arasındaki kısımları ifâde ederse de, zamanla bu kelime bedenin bütün kemikleri ve eklemleri için kullanılır olmuştur. Burada da bu kelimeyk bütün eklemler ve kemikler kasd edilmiştir.
Sadaka ise iyilik ve gerçeklik gibi mânâlar taşır. Allah yolunda yapılan harcamaları ifâde eder. Sadaka vermeye “Tasadduk” denir.
Sadaka sadece fakirlere verilen mal veya para değildir. Fertlere ve cemiyete yarar sağlavan her faydalı söz, davranış ve iş bir nevi sadakadır. Hadis-i şerifte bu gerçeğe işaret edilerek maddî imkânlarıyla sadaka vermekten âciz kalan fakir kimselerin de tasadduk imkânlarının bulunduğu ifâde edilmekte ve onlara da sadaka yollan gösterilmektedir. Ayrıca hadiste hergün Allah'ın nimetlerini göz önünde bulundurmak hergün bu nimetlerin şükrünü eda için hâlis niyyetlerle çalışmak üzerinde duruluyor.
Sayıya hesaba gelmez nimetlerden bahsedilirken insan vücudundaki eklem ve kemiklerin birbiriyle bağlandığı yerler söz konusu ediliyor. Bu eklemler, insanın hareket kabiliyetini te'min eder. Bunlar vasıtasıyle insan pekçok hareketi rahatlıkla yapar.
Kemikler olmasa insan bir et yığını hâlini alır. Vücudda az miktarda bir kireçlenme olması bile insanı doktordan doktora koşturduğu düşünülürse, kemiklerin ve eklemlerin maddi ölçülere sığmayan değeri karşısında şükür borcunu yerine getirmenin lüzum ve ehemiyyeti kolayca anlaşılır.
İşte bu nimetlerin borcu, hadiste örnekleri verilen ve sadakanın kapsamına giren iyilikleri yapmakla ödenebilir. Esasen hadis-i şerifte “Sadaka” olarak isimlendirilen işlerin günlük hayatımızın ayrılmaz birer parçası olduğu da muhakkaktır. Ancak bunları Allah rızası uğrunda yapmak hem nimetin şükrü, hem de sevab getirecek birer sadaka olur.

Kuşluk namazındaki fazileti ve sevabın bu fiillerin hepsinin fazileti ve sevabına denk olduğu da ifâde ediliyor. Çünkü namaz bütün vücudun iştirakiyle kılındığı için bütün organlarla birlikte eklemler de Allah'a olan borcunu ödemiş olur. Aynı zamanda namaz bütün iyilikleri içine alır. Çünkü namaz kılan kimse nefsini iyiliğe ve hayra çağırmış olduğu gibi, kötülüklerden de sakındırmış olur. Çünkü namaz bütün kötülüklerden uzaklaşarak ilâhî huzura gelmenin ve bu şuura ermenin bir ifadesidir. Nitekim Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de;

“Gerçekten namaz bütün kötü işlerden alıkoyar” [913][913] buyurmaktadır.

Bu ifâdelerle kuşluk namazının faziletinin ve konumunun derecesi veciz bir şekilde açıklanmıştır.

Ayrıca bu hadiste; herkesin kendi imkânlarına göre dereceler elde edebileceği anlatılmaktadır. Allah'a iyi bir kul olabilmek için mutlaka zengin, yahut mutlaka fakır olmak gerekmez. Kadın veya erkek sıhhatli veya hasta, âmir veya me'mur hangi tabakadan olursa olsun her insan bulunduğu duruma göre Yüce Allah'a iyi bir kul olabilir. Ancak bunun için, insanın bulunduğu durumu iyi tâyin etmesi elinde bulunan imkânlarını iyi ölçer, iyi kullanırsa, bunlarla kendini kurtarması, küçümsenmeyecek dereceler elde etmesi zor değildir. Bütün âyet ve hadislerin gösterdiği hakikatlerden biri budur.

631- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Dostum (s.a.v.), bana; üç şeyi; her aydan üç gün oruç tutmayı, iki rekat Duha namazını ve uyumadan önce vitir namazını kılmamı vasiyet etti.” [914][914]

14- Sabah Namazının Ikı Rekat Sünnetini Kılmanın Müstehab Olması

632- Müminlerin annesi Hz. Hafsa (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.), müezzin sabah namazı için okuduğu ezanı bitirip) sustuğu ve sabah namazı vakti iyice belirdiğinde farz namaz kılınmadan önce hafifçe/kısa iki rekat namaz kılardı.” [915][915]

633- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.), sabah namazının vaktini bildiren ezanı işittiği zaman sabah namazının iki rekat sünnetini kılar ve bu iki rekat namazı hafif/kısa tutardı.” 916[916]

634- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) sabah namazında ezan ile kamet arasında iki rekat namaz kılardı.” 917[917]

635- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), sabah namazının iki rekat sünnetini kılar ve bu iki rekat namazı o kadar hafif/kısa tutardı ki, ben kendi kendime; “Acaba bu iki rekatta Ümmü'l-Kur'an'ı/Fatiha suresini okudu mu” derdim!” 918[918]

636- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.), hiçbir nafile namaza, sabah namazından önce kıldığı iki rekat namaza gösterdiği devamlılığı göstermezdi.” 919[919]

637- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sabah namazının iki rekat (sünnet) namazı, dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır.” 920[920]

Açıklama: Hadisler; sabah namazının farzından önce kılınan iki rekat sünnetin, müekked sünnetlerden olduğunu göstermektedir. Hatta Hanefi alimlerinden İbnu'l-Hümâm (ö. 861/1457)'a göre, sünnet namazlar içerisinde en faziletli sabah namazının sünnetidir. Çünkü Resulullah (s.a.v.), hazarda ve seferde sabah namazının sünnetini hiç terk etmemiştir. Hatta sabah namazı kazaya kaldığında, bu iki rekatlık sünnet namazını da kaza olarak kılmıştır.

638- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), sabah namazının iki rekat sünnet namazında “Kafirun” suresi ile “İhlas” suresini okurdu.”921[921]

Açıklama:

Hadis, konumuzu teşkil eden başlıkla ilgisi, sabah namazının sünnetinde “Kafirun” suresi ile “İhlas” suresi gibi kısa surelerin okunacağını ifade etmesidir. Hadiste, Fatiha'dan bahsedilmemesi, Resuluüah (s.a.v.)'in sabah namazının sünnetinde Fatiha suresini okumadığına delalet etmez. Çünkü Fatiha'sız namazın olmayacağına delalet eden hadisleri, Fatiha'nın okunacağında şüpheye ve bunu ayrıca zikretmeye lüzum bırakmamaktadır.
Bundan dolayı sabah namazının sünnetinin birinci rekatında Fatiha'dan sonra Kafirun suresi ve ikinci rekatta ise İhlas suresini okumak müstehabtır. Bu cumhurum görüşüdür.

639- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), sabah namazının iki rekat (sünnet) namazının ilk rekatında Bakara süresindeki;
“Deyin ki: Biz; Allah'a ve bize indirilene iman ettik ......” [922][922] ayetini sonuna kadar okudu ve ikinci rekatta ise [923][923] *“Biz, Allah'a iman ettik. Şahid ol ki, biz müslümanlararız”* [924][924] ayetini okudu. [925][925]

Açıklama:

Diğer nafilelere nispetle sabah namazının sünnetini çok kısa bir şekilde kılmak caizdir. Tahavînİn rivayetine göre, sabah namazının sünneti hususunda alimler dört ayrı görüştedirler:
a- Sabah namazının sünnetinde kıraat yoktur: Alimlerden Ebu Bekir b. el-Esam ile İbn Uleyye ve Zahirilerden bir grup bu görüştedirler.
b- Sabah namazının sünnetinde yalnız Fatiha okunur ve namaz bu suretle hafifletilir: Bu görüş, Abdullah b. Amr (r.a.)'dan rivayet olunmuştur. İmam Mâlik'in meşhur olan görüşü de budur.
c- Bu namaz, Fatiha ile kısa bir sûre okuyarak hafifletilir: İmam Mâlik ile İmam Şafiî'nin birer görüşleri budur.
d- Sabah namazının sünnetinde, uzun sûreler okumakta bir beis yoktur: Bu

görüş, İbrahim en-Nehaî ile Mücâhid'den rivayet olunmuştur. İmam-ı A'zam'ın, “Bazen ben, bu iki rekatta Kur'an-ı Kerim'den iki hizb okurum” dediği rivayet olunur. Hanefi imamlarının görüşü budur. Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) ile tabiînden Said b. Cübeyr, Muhammed b. Şîrîn, Abdurrahman b. Yezİd, Süveyd b. Gafele ve Guneym b, Kays'ın görüşleri de budur. İmam Şafiî de bu görüşe katılmıştır.[926][926]

15- Farz Namazlardan önce Ve Sonra Kılınan Râtibe (=Müekked) Sünnetlerinin Fazileti Ve Sayıları

640- Ümmü Habîbe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.)'i:
“Kim bir gün ve bir gece içerisinde farz namazlardan hariç on iki rekat nafile namazı kılarsa o namazlar sebebiyle o kimseye cennette bir ev yapılır” dediğini işittim. Ümmü Habîbe:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'den işittiğimden beri artık bunları hiç terk etmedim” dedi.[927][927]

Açıklama:

İmam Şafiî ile İmam Ahmed, bu hadisi delil alarak farz namazlara bağlı olarak kılınan revatib/müekked sünnetlerin on rekat olduğunu söylemişlerdir.

641- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'le birlikte öğleden önce iki rekat, öğleden sonra iki rekat, akşam namazından sonra iki rekat, yatsıdan sonra iki rekat ve Cuma namazından sonra iki rekat namaz kıldım. Akşam, yatsı ve Cuma namazlarının sünnetlerini Peygamber (s.a.v.)'le onun evinde kıldım.” [928][928]

Açıklama:

Hanefilere göre farz namazlara bağlı olarak kılman revatib/müekked sünnetleri, oniki rekattır. Delilleri; bu hadis, bir önceki hadis ile

Tirmizî'nin hasen yolla “Peygamber (s.a.v.) öğlenin farzından önce dört ve sonra da iki rekat kılardı” 929[929] şeklinde rivayet ettiği hadistir.
Hadiste ayrıca cumadan sonra kılman sünnetlerden de bahsedilmektedir. Resulullah (s.a.v.) Mekke'nin fethi sırasında cumadan sonra altı rekat ve Medine'de ise cumadan sonra evinde sadece iki rekat kıldığı İfade edilmektedir.930[930]
Bu konudaki rivayetlerin farklı olmasından ötürü alimler cumadan sonra kılınacak sünnetlerin rekat sayısı hususunda ihtilaf etmiştir. İmam Şafiî ile İmam Ahmed'e göre cumadan sonra iki rekat sünnet kılınır. Ebu Hanİfe'ye göre ise dört rekat ve Ebu Yusuf'a göre ise a!tı rekat sünnet kılınır.
Sonuç itibariyle; İmam Şafiî ile İmam Ahmed bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in fiili uygulamasın 931[931] Ebu Hanife sözlü uygulamasını 932[932] ve Ebu Yusuf da hem fiilî ve hem de sözlü uygulamasını delil getirmiştir.

16- Nafile Namazı Ayakta Ve Oturarak Kılmanın, Bir Rekatın Bir Kısmını Ayakta Ve Bir Kısmını Da Oturarak Kılmanın Caiz Olması

642- Abdullah b. Şakîk'ten rivayet edilmiştir:
“Aişe'ye, Resulullah (s.a.v.)'in nafile namazını sordum. O da:
“Resulullah (s.a.v.), benim evimde öğeden önce dört rekat nafile namaz kılar, sonra mescide çıkıp cemaata öğlenin farz namazını kıldırır, sonra tekrar evime girip iki rekat nafile namaz daha kılardı. Cemaata akşam namazının farzını kıldırır, sonra ejime gelip iki rekat nafile namaz kılardı. Cemaata yatsı namazını(n farzını) kıldırır, evime gelip iki rekat nafile namaz kılardı. Geceleyin ise içlerinde vitir de dahil olmak üzere dokuz rekat namaz kılardı. Bazı geceler, namazı ayakta uzunca bir şekilde kılar, bazı gecelerde ise oturarak uzunca bir biçimde kılardı. Kıraati ayakta iken okursa, ayaktayken rüku ve secd'j eder, kıraati otururken okursa oturduğu yerden rüku ve secde ederdi. Fecr doğduğunda sabah namazının iki rekat nafilesini kılardı” diye cevap verdi. 933[933]

643- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'i, gece namazlarının hiçbirinde oturarak (Kur'-an) okuduğunu görmedim. İhtiyarladığı zaman oturarak okumaya başladı. Öyle ki okuduğu sureden otuz yada kırk ayet kalınca, ayağa kalkıp onları da ayakta okur, sonra rükuya varırdı.” [934][934]

644- Abdullah b. Şakîk'tan rivayet edilmiştir: Aişe’ye:
“Peygamber (s.a.v.) hiç oturduğu yerden namaz kılar mıydı?” diye sordum. O da:
“Evet, insanlar onu ihtiyarlattıktan sonra oturarak namaz kıldı” diye cevap verdi. [935][935]

645- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) bir çok namazını oturarak kılmadan vefat etmedi.” [936][936]

646- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'in yaşı ilerleyip (bedeni) ağırlaşınca çoğunlukla namazını oturarak kıldı.” [937][937]
647- Hz. Hafsa (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'in vefatından bir yıl öncesine kadar nafile namazında oturduğunu hiç görmedim. Fakat bundan sonra artık nafile namazını oturarak kılmaya başladı. Sureyi tertil ederek okurdu. Böylece bu şekilde oturarak okuduğu surenin miktarı, kalktığında okuduğu uzun surelerden daha uzun olurdu.” [938][938]

648- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) oturarak namaz kılmadan vefat etmedi.” [939][939]

Açıklama:

Bu hadisler; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, hem ayakta ve hem de oturarak namaz kıldığını göstermektedir. Bu, ya aynı gecede olmuş

yada ayrı gecelerde olmuştur.
Nafileye ayakta başlayan kimse, rükusunu da ancak ayakta, oturduğu yerde başlayan kimse de ancak oturarak yapabilir. Bu, Mâlikiler ile Hanefilerin görüşüdür.

649- Abdullah b. Amr (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bana, Resulullah (s.a.v.)'in:
“Kişinin, oturarak kıldığı namaz, ayakta kıldığı namazın yarısı sevabım alır” buyurduğu anlatıldı.
Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.)'e gelip onu oturarak namaz kılarken buldum. Elimi onun başının üstüne koydum. Bana:
“Ey Abdullah b. Amr! Neyin var?” diye sordu. Ben de:
“Ey Allah'ın resulü! Senin;
“Kişinin oturarak kıldığı namaz, ayakta kıldığı namazın yarısı sevabını alır” buyurduğun bana anlatıldı. Halbuki sen oturarak namaz kılıyorsun' dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Evet, ama ben, sizden herhangi birisi gibi değilim!” buyurdu. [940][940]

Açıklama:

Hadisten, bir kimsenin ayakta durmaya gücü yettiği halde oturarak kıldığı nafile namazın sevabının yarısı kadar olduğu anlaşılmaktadır. Bu, nafile namazlarla ilgilidir. Ayakta durmaktan aciz olan, namazını oturarak kılarsa bunun sevabında herhangi bir noksanlık yoktur.
Farz namazlarda ise ayakta durmaya gücü yetenin oturarak namaz kılması asla caiz değildir.
Hz. Peygamberin *“Ben, sizden herhangi birisi gibi değilim” buyurmasını*; âlimler iki şekilde değerlendirmişlerdir;
1- Hz. Peygamberin ayakta durmaya gücü yettiği halde oturarak kıldığı nafile namaz, başkalarının oturarak kıldığı nafile gibi değildir. Onun, oturarak kıldığı namaz aynen ayakta kıldığı gibidir, sevabında herhangi bir eksilme yoktur.
2- Kadı İyâz'ın dediğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.), özrü olmaması bakımından diğer insanlar gibi değildir. Çünkü Hz. Peygamber, bunu ömrünün sonuna doğru, yaşlılığından dolayı yapmıştır. Çünkü normal hallerde Hz. Peygamber devamlı en efdalî yapardı. O zaman

efendimizin sözünün manası, “Ben sizden biri gibi değilim, yaşlandım, onun için oturarak namaz kılıyorum” şeklinde olacaktır.
Ancak Kadı İyâz'ın bu görüşüne itiraz edilmiştir. Çünkü özür halinde oturarak kılınan namazın sevabında noksanlık olmaması sadece Hz. Peygambere özgü değil, geneli kapsamaktadır.

17- Gece Namazı Ve Peygamber (s.a.v.)'in Geceleyin Kıldığı Namazların Rekat Sayısı, Vitir Namazının Bir Rekat Olduğu Ve Bir Rekat Namazın Sahih Olması

650- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) yatsı namazını -ki insanlar buna “Ateme” derler- bitirdikten sabah namazına kadar on bir rekat nafile namaz kılardı. Her iki rekat arasında selam verir, bir rekat da vitir kılardı. Sabah namazında müezzin ezanı okuyup sustuğu, sabahın olduğunu iyice anladığı ve kendisine haber vermek için müezzin geldiği zaman kalkıp hafif/kısa iki rekat namaz kılardı. Sonra kamet için müezzin gelinceye kadar sağ tarafına yaslanırdı.” [941][941]

651- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) geceleyin on üç rekat (nafile) namaz kılardı. Yalnız son rekatta selam teşehhüdüne oturmak üzere bunların besiyle vitir yapardı.” [942][942]

Açıklama:

Şâfiiler, bu hadisi delil alarak, vitir namazını, bir selamla beş rekat olarak kılmanın caiz olduğunu söylemişlerdir.
Hanefilere göre bu hadis, muzdarib olup delil olma niteliğinden uzaktır.

652- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edümiştir:
“Resulullah (s.a.v.) (geceleyin) sabah namazının iki rekat (sünnet)iyle birlikte on üç rekat namaz kılardı.” [943][943]

653- Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan rivayet ediİmiştir:
“Ebu Seleme, Aişe'ye; Resulullah (s.a.v.)'in Ramazan ayındaki namazı nasıldı?” diye sordu. Âişe dedi ki;
“Resulullah (s.a.v.), Ramazanda ve Ramazan'dan başka gecelerde on bir rekattan fazla namaz kılmazdı. Dört rekat namaz kılardı ki, onun güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra dört rekat daha namaz kılardı ki, onun güzelliğini ve uzunluğunu da sorma! Sonra üç rekat namaz kılardı.
Resulullah (s.a.v.)'e:
“Ey Allah'ın resulü! Vitri kılmadan mı uyuyacaksın?” diye sordum. O da:
“Ey Âişe! Gerçekten benim gözlerim uyur, fakat kalbim uyumaz” buyurdu. [944][944]

654- Ebu Seleme'den rivayet edilmiştir:
“Âîşe'ye, Resulullah (s.a.v.)'in geceleyin kaç rekat namaz kıldığını sordum”. Âişe:
“Resulullah (s.a.v.)'in (geceleyin) on üç rekat namaz kılardı. önce sekiz rekat kılar, sonra vitir yapardı, sonra oturduğu yerden iki rekat daha namaz kılardı. Rükuya varmak istediğinde ayağa kalkar da öyle rüku ederdi. Sonra sabah namazında ezan ile kamet arasında iki rekat namaz kılardı' diye cevap verdi.”[945][945]

655- Ebu Seleme'den rivayet edilmiştir: “Aişe'ye gelip ona:
“Ey anne! Bana, Resulullah (s.a.v.)'in gece namazını haber ver!” dedim. Âişe:
“Resulullah (s.a.v.)'in namazı, sabah namazının iki rekat sünneti de dahil olmak üzere Ramazan'da ve Ramazan'dan başka gecelerde on üç rekat (geceleyin) namaz kılardı” diye cevap verdi. [946][946]

656- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'in gece namazı on rekat idi. Bir secdeyle vitir yapar ve sabah namazının iki rekat sünnetini de kılardı. Böylece geceleyin kıldığı namazların rekat sayısı, on üç rekat olurdu.” [947][947]

657- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Peygamber (s.a.v.) gecenin başında uyur, sonunu ihya ederdi. Sonra ailesine cinsel yönden bir ihtiyaç duyarsa, onunla ihtiyacını görür, sonra da uyurdu. Birinci nida vakti olduğunda döşeğinden sıçrardı."

Açıklama:

Hadisin ravisi der ki; Hayır, vallahi, Aişe "Kalktı" demedi. Sonra üzerine su dokunurdu. Ravi der ki: "Hayır, vallahi, Aişe "Yıkandı" demedi. Fakat ben, onun ne demek istediğini biliyorum. Eğer cünüp değilse bir insanın namaz için aldığı abdest gibi abdest alır, sonra iki rekat namaz kılardı." [948][948]

658- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) geceleyin namazının sonu vitir oluncaya kadar namaz kılardı." [949][949]

659- Mesrûk'tan rivayet edilmiştir:
"Âişe'ye, Resulullah (s.a.v.)'in amelini sordum. O da:
"Resulullah (s.a.v.) devamlı olan ameli severdi" diye cevap verdi. Ona:
"Resulullah (s.a.v.) ne zaman namaz kılardı?" diye sordum. O da
"Horozun sesini işittiği zaman kalkar, namaz kılardı" dîye cevap verdi. [950][950]

660- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Son seher vakti, Resulullah (s.a.v.)'i, benim evimde yada yanımda ancak uyur halde bulurdu." [951][951]

661- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Peygamber (s.a.v.), sabah namazının iki rekat (sünnet)ini kıldığı zaman, eğer ben o sırada uyanık isem benimle konuşurdu. Uyanık değilsem (dinlenmek için sağ tarafına) yatıp uzanırdı." [952][952]

662- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir;
“Resulullah (s.a.v.), geceleyin namazını, önünde Âişe yanlamasına yattığı halde kılardı. Geriye sadece vitir namazı kaldığı zaman Âişe'ye uyandırır, o da vitir namaz kılardı.” 953[953]

663- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), gecenin başında, ortasında ve sonunda olmak üzere bîr parçasında vitir namazı kılardı. Vitri seher vaktinde son bulurdu.” 954[954]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.), ilk zamanlarda, yatsı namazını ve son sünneti kıldıktan sonra bir re uyur ve gecenin ikinci yansında kalkıp vitir namazıyla birlikte içinde bulunduğu şartlara yedi ile on üç rekat arasında değişen sayıda gece namazı kılardı.
Farz olsun, nafile olsun, gece kılınan bütün namazlara “Gece Namazı” denilmekle birlik-bîr Fıkıh terimi olarak, “Gece Namazı” denilince; geceleyin kılınan vitir ve teheccüd namazları anlaşılır. Her ne kadar akşam ve yatsı namazları geceleyin kılınırlarsa da bunlar “Gece Namazı”ndan sayılmazlar. Çünkü geceleyin yatsı namazından sonra uyumadan veya bir miktar uyuduktan sonra kılınan namazlara “Gece Namazı” (Salâtu'l-Leyl) denir. Gece ımazı kılmak, mendubtur.
Teheccüd namazı ise, bir miktar uyuduktan sonra kalkıp kılınan namazlara denir, heccüd namazı, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e farz bir namazdı. Fakat bu namazı nasıl kıldığı nusunda mezhep imamları arasında görüş ayrılığı vardır. Teheccüd namazı ile ilgili İhtilafın sadece eda ediliş tarzı ile ilgili olduğu, fakat onun ümmet üzerine vacip olmadığına dair fak bulunduğu, vitrin ise hem edasında ve hükmünde ihtilaf bulunduğu anlaşılır.
Hz. Peygamber (s.a.v.), Teheccüd Namazını, çeşitli zamanlarda farklı şekillerde kıldığı ı gece namazlarının rekat sayılan ve keyfiyetleri de birbirinden farklıdır. Bu farklılık, Hz. ygamber (s.a.v.)'iyı içinde bulunduğu zaman ve şartlarda kaynaklanmaktadır. Ancak demeyen bir şey varsa o da, hiç aksatmadan ve devamlı olarak gece

namazını kılmış olması-. Kaçıracak olursa, Tirmizî'de geçen ifadeye göre, gündüzleyin on iki rekat kılardı.
İşin gerçeği şu ki; Hz. Peygamber (s.a.v.), ilk zamanlardaki ruhî ve tabiî duruma göre, zen yedi, bazen dokuz ve bazen de sabah namazının iki rekat sünnetiyle birlikte on üç ;at gece namazı kılmıştır. Bu on üç rekat namaz, şu şekilde açıklanmıştır:
1- Vitir ile birlikte dokuz rekat,
2- Vitirden sonra oturarak iki rekat,
3- Sabah namazının Ezanı ile kameti arasında iki rekat daha.
Vitrin bir rekat kılınacağına delil gösterilen bu hadislerden hiç birisi, başlı başına bir rekat niyet edilerek vitir kılındığını açık olarak ifade etmemektedir. Vitrin, başlı başına bir rekat rak kılınmış olması, sadece bir kanaatten ibarettir.
Resulullah (s.a.v.)'in geceleri vitir namazı ve vitir namazından sonra oturarak kıldığı iki rekat ile birlikte on üç rekat namaz kılarken, daha sonra bunların iki rekatını terk ederek vitirden sonra oturarak kıldığı iki rekat namaz dahil vitirle birlikte topiam on bir rekat gece namazı kılmaya başlamıştır. Daha sonra yaşı ilerleyince, iki rekat daha azaltarak vitirden sonra oturarak kıldığı iki rekat dahil vitirle birlikte kıldığı gece namazlarının sayısını dokuz rekata indirmiştir.
Geceleri dokuz rekat namaz kılmaya devam ettiği günlerde vefat etmiştir.
Burada anlatılan sayılara, sabah namazının iki rekatlık sünneti dahil değildir. Çünkü sabah namazının iki rekatlık sünnetini kılmayı asla bırakmamıştır.
Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uykusunun, abdestini bozmaması; onunla ilgili özel bir durumdur.

18- Uyuyakalmak Yada Hasta Olmak Suretiyle Gece Namazı Kılamayan Kimsenin Durumu

664. Zürâre'den rivayet edilmiştir:
“Sa'd İbn Hişâm b. Amir, Allah yolunda gazaya niyet ederek Medine'ye gelip Medine'de kendisine âit (gelir getiren taşınmaz) bir malı satarak bedeliyle silâh ve at satın almak, böylece ölünceye kadar Bizanslılara karşı cihâdda bulunmak istemişti. Medine'ye geünce, Medînelilerden bâzı kimselere rastladı. Onlar, onu, bu işten

nehy etmişler ve ona Allah'ın nebisi (s.a.y)'in hayâtında altı kişilik bir cemâatin bunu yapmak istediğini, fakat Allah'ın nebisi (s.a.v.), onları bundan nehyettiğini ve kendilerine:

“Benim şahsımda sizin için güzel bir örnek yok mudur?” buyurduğunu haber verdiler. Onlar, bunu söyleyince Sa'd daha önce boşadığı- hanımına pişmanlık duyarak hanımının iddet dönemi içerisinde geri dönmüş ve hanımına geri döndüğüne şâhid de getirmişti.

Daha sonra Abdullah İbn Abbâs'a gelerek ona Resulullah (s.a.v.)'in vitir namazını sordu. Abdullah İbn Abbâs:

Ben, sana Resulullah (s.a.v.)'in vitrini yeryüzünde yaşayanların en iyi bilenini göstereyim mi? dedi. Sa'd:

“Kimdir o?” diye sordu. Abdullah İbn Abbâs:

“Aişe'dir. Ona git ve bu mesleyi ona sor. Sonra gel de sana verdiği cevâbı bana haber ver” dedi. Sâd der ki:

“Bunun üzerine ben, Aişe'ye gitmek üzere yola çıktım ve Hakîm b. Eflâh'a varıp Âişe'ye beraber gitmek üzere onu yanıma almak istedim”. Hakîm:

“Ben, ona yaklaşmam. Çünkü ben, onu, Ali ile Muaviye'nin fırkalarından ibaret olan şu iki fırka hakkında bir şey söylemekten nehyettim de o, buna razı olmayarak bildiğini yaptı” dedi. Ben, Hakîm'e benimle birlikte gelmesi için yemin edip durdum. Bunun üzerine Hakîm, benimle geldi. Beraberce Aişe'ye gittik. Yanına girmek için izin istedik. Aişe'de, bize izin verdi. Yanına girdik. Hakîm'i görünce onu tanıyıp:

“Sen, Hakîm misin?” dedi. Hakîm:

“Evet” diye cevâp verdi. Âişe:

“Beraberindeki kimdir?” dedi; Hakîm:

“Sa'd İbn Hişâm'dır” diye cevâp verdi. Aişe:

“Hangi Hişâm?” dedi. Hakîm:

“Amir'in oğlu!” dedi. Bunun üzerine Aişe, ona rahmet okudu, sonra da:

“Hayırdır inşallah!” dedi.

“Râvî Katâde; Hişâm, Uhud savaşında vurulmuştu” der.)” Sa'd der ki: Bunun üzerine ben:

“Ey Mü'minlerin annesi! Bana, Resulullah (s.a.v.)'in ahlâkım anlat!” dedim: Aişe;

“Sen, Kur'ân okuyorsun değil mi?” dedi. Ben:
“Evet, okuyorum!” dedim. Aişe:
“İşte Allah'ın nebisi (s.a.v.)'in ahlâkı Kur'ân idi” dedi. Bunun üzerine kalkmayı ve bundan sonra hiç kimseye ölünceye kadar hiçbir şey sormamaya karar verdim. Sonra aklıma şunu sormak geldi. Ona:
“Bana, Resulullah (s.a.v.)'in gece namazını anlat” dedim; Aişe:
“Sen Müzemmil sûresini okuyorsun değilmi?” dedi. Ben:
“Evet, okuyorum!” diye cevâp verdim. Aişe:
“İşte Yüce Allah, bu sûrenin başında gece namazını farz kıldı. Bunun üzerine Allah'ın nebisi (s.a.v.) ile sahabileri, bir sene boyunca gece namazına kalktı. Allah, bu sûrenin sonunu oniki ay gökte tuttu. Nihayet bu sûrenin sonunda tahfifi indirdi de artık gece namazı farzdan sonra kılınan bir nafile oldu” dedi. Ben:
“Ey Mü'minlerin annesi! Bana, Resulullah (s.a.v.)'in vitrini anlat” dedim. Aişe:
“Biz, onu misvakını ve abdest suyunu hazırlardık. Allah'da, onu geceleyin ne zaman uyandırmak dilerse, uyandırırdı. Kalkınca, dişlerini misvaklar, abdest alır ve dokuz rek'ât namaz kılardı. Bu dokuz rekâtın sadece sekizinci rekatında oturup Allah'ı zikreder, O'na hamd eder ve O'na dua ederdi. Sonra selâm vermeden ayağa kalkar, dokuzuncu rek'âtı da kılardı. Sonra oturarak Allah'ı zikreder, O'na hamd eder ve O'na dua ederdi. Sonra bize işittirecek derecede selâm verirdi. Selâm verdikten sonra oturduğu yerden iki rek'ât (daha) namaz kılardı.”
“Ey yavrum! İşte bu namaz, onbir rek'âttır. Allah'ın peygamberi (s.a.v.) yaşlanıp şişmanlayınca vitir namazını yedi rek'ât kılmaya başladı. Bu iki rek'âtı, yine eskiden kıldığı gibi kıldı. Böylece bu da, dokuz rek'ât oldu yavrucuğum! Allah'ın peygamberi (s.a.v.) bir namazı kıldığında, artık ona devam etmeyi severdi. Eğer kendisine uyku basar veya bir rahatsızlıktan dolayı gece namazım kılamaz ise, o zaman (onun yerine) gündüzleyîn oniki rekât namaz kılardı. Allah'ın peygamberi (s.a.v.)'in bütün Kur'ânı bir gecede okuduğunu, bütün bir gece sabaha kadar namaz kıldığını ve Ramazandan başka tam bir ay oruç tuttuğunu bilmiyorum” dedi.
Bunun üzerine ben, Abdullah İbn Abbâs'a giderek Aişe'nİn söylediklerini ona anlattım. Abdullah İbn Abbâs:

“Aişe doğru söylemiş! Ona yakın olsam yada yanına girseydim bu konuşmayı onun ağzından dinlemek için muhakkak onun yanına giderdim” dedi. Ben:
“Eğer senin, Aişe'nin yanına girmez olduğunu bilseydim, onun bu söylediklerini sana söylemezdim” dedim. [955][955]

Açıklama:

Hadisin ravisi Sa'd, Allah yolunda daha serbest cihad edebilmek için cihad için engel gördüğü hanımını boşamış ve gelir getiren gayri menkul taşınmaz bir malını da satmaya karar vermişti. Medine'de rastladığı bir sahabi topluluğu, kendilerinin de buna benzer bir teşebbüsleri olduğu, fakat Resulullah (s.a.v.)'in buna izin vermediğini söylediler. Çünkü Resulullah (s.a.v.), hem evlenmiş ve hem de Allah yolunda cihad etmişti. Söz konusu sahabilerin; Osman b. Ma'zun'un evinde toplanan şu on kişiden altısı olma ihtimali var: Ebu Bekr, Ömer, Ali, Abdullah İbn Mes'ud, Ebu Zerr, Ebu Huzeyfe'nin azatlısı Salim, Mıkdad, Selman el-Fârisî, Ma'kil b. Mukrin, Osman b. Maz'un. Bunlar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bir vaazını dinledikten sonra gündüzleri oruç tutmaya, geceleri ihya edip uyumamaya, et yememeye, kadınlara yaklaşmamaya ve erkeklik organlarını kestirip yeryüzünde gezgin olup gezmeye hep birlikte karar vermişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunun duyunca onları bundan men etmiştir.”[956][956]
Bu sahabiler, Resulullah (s.a.v.) ile aralarında geçen bu olayı Sa'd'a anlatınca Sa'd daha önce boşadiğı hanımına tekrar dönmüş ve döndüğüne dair de şahit getirmiştir.
Hz. Peygamber (s.a.v.); Allah'ın, Kur'an'da övdüğü bütün güzel huylarla bezenmiş ve kötülemiş olduğu bütün huylardan da arınmış, bundan dolayı da Kur'an'da;

“Doğrusu sen, en büyük ahlak üzeresin” [957][957] övgüsünü kazanmıştır.
Müzzemmil suresinin;

“Gecenin birazı hariç olmak üzere kalk” [958][958] ayeti inince, sahabiler, Resulullah (s.a.v.)'e uyarak bütün geceyi ayakları şişinceye kadar namazla geçirdiklerine ve daha sonra yüce Allah onlara lütfederek

“Geceyi gündüzü Allah saymaktadır. O, bunu sizin taşıyamayacağınızı bildiği için size karşı ruhsat yönüne döndü. Artık Kur'an'dan kolay geleni oku” 959[959] ayetini indirerek gece namazını en az sınıra indirdiğine ve hükmünü de farz olmaktan çıkarıp kılınması mendub bir nafile haline getirdiğine işaret edilmek istenmiştir.
Ayrıca hadis, Resulullah (s.a.v.)'in içinde bulunduğu şartlara göre yedi rekat ile onbir rekat arasında değişen miktarlarda gece namazı kıldığını ve yaşlandığı sıralarda vitrden sonra da nafile kıldığını, gece namazlarını herhangi bir özür sebebiyle kılamadığı zaman onu gündüzün iki rekat olarak kıldığını ifâde etmektedir. Bu durum, Resulullah (s.a.v.)'in vitr namazını kazaya bırakmadığını gösterir. Çünkü vitri kazaya bırakmış olsaydı, o zaman vitri de gündüzün kıldığı nafilelerle beraber kaza etmesi gerekirdi ki, o zaman da bunların toplam rekat sayısı on iki değil, tek sayılı olurdu.
Resulullah (s.a.v.)'in sekizinci rekata kadar hiç oturmamasından maksat; selâm vermek veya istirahat için oturmamasıdır. Yoksa teşehhüd için otu; olması gerekir.

665- Hz. Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim hizbini yada hizbinin bir bölümünü okumadan uyur da onu sabah namazı ile öğle namazı arasında okursa kendisine onu gece okumuş gibi (sevab) yazılır.” 960[960]
Açıklama:

Hizb: Kur'ân-ı kerîmin yirmi sayfadan oluşan her bir cüz'ünün dörtte biri olan beş sahifeye denir.
Hadis, Kur'an'dan okuması gerekli hizbini gece okuyamayan bir kimsenin, bu hizbini ertesi gün sabah namazı ile Öğle namazı arasında okuduğu takdirde gece okumuş gibi sevab alacağını bildirmekte ve virdlerini gece okuyamayan kimseleri, gündüz okumaya teşvik etmektedir.
Kadı İyâz bu konuda şöyle der:
“Bu, Yüce Allah tarafından ihsan buyurulan bir fazilettir. Gece nafilesinin efdal olduğuna delalet eder. Çünkü bu fazilet, yalnız

uykunun galebe çalmasına karşı ihsan buyurulmuştur.”

19- Evvabin Namazının, Kumların Sıcaklığından Deve Yavrularının Ayakları Yandığı Zamanda Kılınması

666- Kasım eş-Şeybânî'den rivayet edilmiştir:
“Zeyd b. Erkam, Duha (=kuşluk) zamanı namaz kılan bazı insanlar görüp onlara dedi ki:
“Bu kimseler bilirler ki, bu saatten başka zamanda namaz kılmak daha faziletlidir Çünkü Resulullah (s.a.v.):
“Evvabin namazı, kumların sıcaklığından deve yavrularının ayaklarının yandığı zaman kılınır” buyurdu. 961[961]
“Evvâb”, günâhlan terk ve hayırlı işler yapmak suretiyle Allah'a dönen demektir. Çoğulu, Evvâbin'dir. Evvâbin namazı, Allah'a çok itaat edenlerin namazı demektir.

Açıklama:

Bu hadiste, namazın kaç rekât kılınacağı belirtilmemiştir. İslâm âlimleri, sıcağın yükseldiği bu vaktin, kuşluk namazı için en elverişli ve faziletli olduğunu söylemişlerdir. Çünkü kuşluk namazının vakti, günün evveli olup, daha erken saatlerde de kılınabilmektedir.

20- Gece Nafilesinin ikişer ikişer, Vitrin ise Gecenin Sonunda (Namazı) Tek Yapması

667- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir adam, Resulullah (s.a.v.)'e gece namazınınn kaç rekat olduğunu sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Gece namazı ikişer ikişerdir. Sîzden birisi sabah vaktinin girmesinden endişe ettiği zaman bir rekat kılar. Bu tek rekat namaz, (daha önce) kılmış olduğu namazı vitir/tekli yapar” buyurdu. 962[962]

668- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.)'den şöyle rivayet edilmiştir:

“Vitri, sabah vakti girmeden önce kılın.” [963][963]

669- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Kim geceleyin namaz kılarsa namazının sonunu vitir/tek yapsın. Çünkü Resulullah (s.a.v.) bunu emrederdi.[964][964]

670- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Vitir namazı, gecenin sonunda bir rekattır.” [965][965]

Açıklama:

Gece namazları ikişer rekattır. Yani her iki rekatta bir selam verilir. İmam Şafiî, İmam Mâlik, İmam Ahmed ile Hanefilerden Ebu Yusuf ile İmam Muhammed, bu görüştedir.
İmam A'zam Ebu Hanîfe'ye göre ise gece namazları dört rekattır. Delili ise; Aişe'den,
“Peygamber (s.a.v.) yatsı namazını cemaatle kılıp evin dönerdi. Sonra da dört rekat namaz kılıp yatağına uzanırdı” [966][966] şeklinde rivayet edilen hadistir.
Yine İmam Ahmed'in, “Müsned”, 4/4'inde, Abdullah İbnu'l-Zübeyr'den, “Peygamber (s.a.v.) yatsıyı kıldıktan sonra dört rekat daha kılardı. Bir rekatla da vitir kılardı. Sonra uyur, ondan sonra gece namazını kılardı” şeklinde rivayet edilen hadis de bu görüşü doğrulamaktadır.
Sahabe-i kiramı hiçbir nafile namazı kılmadan bir rekat vitir namazı kıldıkları sahih hadislerle sabittir. İçlerinde İmam Şafiî ile İmam Mâlik'in de bulunduğu cumhuru ulemaya göre, vitir namazını bir rekat olarak kılmak meşrudur.
Hanefilere göre ise vitir namazını bir rekat olarak kılmak asla caiz değildir. Delilleri ise: Aişe’nin rivayet ettiği, *“Resulullah (s.a.v.) vitir namazının ikinci, rekatında selam vermezdi”* [967][967] hadisi ile Hâkim'in “Müstedrek”inde, Buhârî ile Müslim'in şartlarına göre sahih senedle rivayet ettiği “Resulullah (s.a.v.) vitri üç rekat olarak kılardı. Selamı da ancak sonunda verirdi” hadisi delil getirmişlerdir.

21- Gecenin Sonunda Kalkamayacağından Korkan Kimse, Vitri, Gecenin Evvelinde Kılması

671- Câbir (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah fs.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim gecenin sonunda kalkamayacağından korkarsa vitir namazını gecenin evvelinde kılsın. Gecenin sonunda kalkacağını ümit eden kimse ise vitri gecenin sonunda kılsın. Çünkü gecenin sonunda kılınan namaz şahitlidir ve bu, en faziletli olanıdır.” [968][968]

Açıklama:

Bu hadis, gecenin tamamının vitir namazı için vakit olduğuna delalet etmektedir. Fakat cumhura göre, vitir namazının vaktinin başlangıcı, yatsı namazından sonradır. Yani yatsı namazı kılınmadıkça vitir namazı vakti girmiş olmaz.

22- Namazın En Faziletlisi, Kıyamı Uzun Olandır

672- Câbir (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Namazın en faziletlisi, kıyamı/ayakta duruşu uzun olanıdır.” [969][969]

Açıklama:

Hadis, kıratı uzun tutulan namazın kıratı kısa tutulup rekat sayısı ve dolayısıyla rüku ve secdesi çok olan namazdan daha faziletli olduğuna delalet etmektedir.
Irâki konuyla ilgili olarak şöyle der:
“Kıyamı uzun tutmanın daha faziletli oluşu ile ilgili hadislerin, cemaatla kılınması meşru olmayan nafile namaza ve tek başına kılınan farz namaza ait olarak yorumlanması daha uygun olur. Çünkü imâm, farz namazlarda ve cemaatla kılınması meşru olan nafilelerde kıyamı hafif tutmakla emrolunmuştur. Ancak kendisine uyanlar, belirli kişiler olup, uzatmayı tercih etseler ve çocuk ağlaması gibi hafif

tutmayı gerektiren bir mazeret olmazsa, kıraati uzatmakta bir sakınca yoktur.”

23- Geceleyin Duaların Kabul Edildiği Bir Saatin Varlığı

673- Câbir (r.a)'tan rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Doğrusu gece içerisinde öyle bir saat vardır ki, müslüman bir kimse, dünya ve ahiret işleri hususunda Allah'tan bir hayr isterken duasını o ana denk düşürürse, Allah muhakkak o kimseye istediğini verir. Bu, her gece böyle)dir” buyururken işittim. [970][970]

Açıklama:

Bu hadis, her gece duaların kabul edildiği bir kabul saati bulunduğunu mutlak bir şekilde ifade etmektedir. Dolayısıyla bu saate rastlamak ümidiyle müminlerin geceleri ibadet ve taatla ihya etmeleri gerektiğine teşvik etme vardır.
Gündüz ise bu saat, sadece Cuma gününde vardır. Bu saatin, gecenin son üçte birinde yada gece yarısından sonra olduğu 670 nolu hadiste geçmektedir.

24- Gecenin Sonunda Allah'ı Anma Ve Duaya Teşvik ile O Zamanda Yapılan Duanın Kabulü

674- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Şanı Yüce olan Rabbimiz her gece, gecenin son üçte biri kaldığında dünya semasına inip:
“Kim Bana dua ederse, onun duasını kabul ederim! Kim Benden bir şey isterse, istediğini ona veririm! Kim Benden bağışlanma dilerse, onu bağışlarım!” buyurur. [971][971]

Açıklama:

“Nüzul Hadisi” diye bilinen bu hadis, yirmi kadar sahabiden rivayet edilmiştir. Hadisin rivayetleri arasında bazı farklılıklar vardır. Bazılarında “Gecenin ilk üçte biri geçtiği zaman iner”, bazılarında “Gecenin yarısı yada üçte ikisi geçtiği zaman iner” bazılarında “Gece yarısı yada gecenin son üçte birinde iner” ifadesi yer almaktadır.
Nevevî bu hadis hakkında şunları söylemektedir:
“Bu, sıfat hadislerinden (yani müteşabih hadislerdendir. Bunda âlimlerin iki mezhebi vardır: Biri selefin cumhuru ile bazı kelamcıların mezhebidir ki, onlar Allah'ın intikal, hareket vesair mahlûk alametleri olan mahlûk sıfatlarından tenzihini itikad ederek bunun Allah Teâlâ'ya yakışacak surette hak olduğuna, hakkımızda müteâref olan zahirinin kast edilmemiş olduğuna inanıp te'vîli hususunda söz etmezler.
ikincisi, birçok kelamcıların ve selef den bir takım cemaatlerin mezhebidir: Onlara göre bu gibi lafızlar; çeşitli yerlere göre ve lâyık olacak surette te'vîl olunur. Bu esas üzerinde olanlar bu hadisi iki türlü te'vîl ettiler: Biri Mâlik b. Enes ve diğerlerinin te'vilidir ki, hadisin manası; “Allah'ın rahmeti, emri yahut melekleri iner” demektir. Nitekim tâbi'ler hükümdarın emrini yerine getirdiklerinde, “Sultan şöyle şöyle yaptı” denir. ikincisi bunun istiare üzere olmasıdır. Bunun da mânâsı Allah'ın dua edenlere icabet ve lütufla ikbâli ve teveccühüdür. Allah, yegâne bilendir. [972][972]
Selefin salihinin bir kısmı, bu tür müteşabih hadis ve ayetleri olduğu gibi kabul etmiş, bu tür müteşabihlerde geçen el, yüz, inmek gibi kelimelerin, yaratıklarda olan ele, yüze ve inmeye benzemediğini, fakat mahiyetini ancak Allah'ın bileceği bir inme, bir el ve yüz olduğunu söyleyerek icmali bir te'vil yoluna gidip yüce Allah'ı mahlukatına benzetmekten, O'na keyfiyet ve kemiyet İsnadından kaçınmışlardır.
Selefi salihinden sonra gelen müteahhirin alimlerine göre; bazı müteşabih ayet ve hadislerin, bazı hallerde İslam'ın genel çerçevesine, akla, Arap dili gramerine uygun, yüce Allah'a layık bir şekilde tafsili olarak te'vil etmişlerdir.
Müteahhirin alimleri, bu yolu seçerken hiçbir şekilde selefin yolundan ayrılmayı düşünmemişlerdir. Ancak içinde bulundukları şartlar onları buna zorlamıştır. Çünkü sahabe, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikteliğin verdiği bir imkanla bu tür konularda tereddütlere

düşmekten oldukça uzaktı. Zamanla çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasıyla ortam tamamen değişmiş ve bu tür nasları yüce Aiiah'a uygun bîr şekilde, aklı tatmin edici ve mü'minleri zararlı akımların etkisinden koruyucu bir te'vil yoluna gitme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Hatta bunlardan bazıları; “Eğer biz, selefi salihinin şartlan içerisinde bulunmuş olsaydık, asla bu tür İhtilaflı konulara girmezdik” demişlerdir.

Bununla birlikte müteahhirin alimlerinin müdekkikleri, yaptıkları te'vilin, yegane ve en isabetli bir te'vil olduğunu söylemekten de kaçınmışlar ve “Bu kelimelerin en doğru manasını Allah bilir” demişlerdir.

İmam Mâlik, “Nüzûl”u iki şekilde te'vil ettiği rivayet edilmektdir:

1- “Allah'ın emri”, “Rahmeti”, “Melekleri nazil olur” demektir.

2- “Yüce Allah'ın Duâ edenin Duasını kabul etmesi, ona lütuf ve merhametle muamele etmesi” demektir.

İmam Kurtubî (ö. 671/1273) gibi bazı alimler; “Yunzilü” fiili, “İndirir” manasına müteaddi (=geçişli) bir fiil olduğundan, bu fiile bir meful takdir ederek bu cümleyi, “Allah, bir melek indirir” şeklinde tamamlamışlardır. Kurtubî (ö. 671/1273), bu görüşüne delil olarak, “Sonra (Allah,) bir münadiye; Duâ eden yok mu? demesini emreder” şeklinde Nesâî (ö. 303/915)'de geçen rivayeti göstermektedir.

Bazılarına göre ise, “Nüzul” fiili, bazı rivayetlerde, “Yetenezzelü” şeklinde “Tenezzül” anlamında geçtiğinden dolayı buradaki inmenin, “Manevi nüzul” olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü yüce Allah'ın azamet ve celali, fakir ve hakir kimselere Önem vermemeyi gerektirdiği halde yüce Allah, bir lütuf olarak onlann hallerine rahmet buyurmayı tenezzül eder.

Aynı (ö. 855/145)'ye göre ise, “Nüzul” kelimesi; İ’lam, kavi, ikbâl, teveccüh, bir hükmün ortaya çıkması gibi çeşitli manaları olan müşterek bir kelime olduğu için bu kelimenin, yüce Allah'ın, kendisiyle vasıflanması caiz olan bir manada yorumlanması en doğru bir harekettir.

Açıklama:

Hadiste, “Dua, istek ve istiğfar” kelimeleri bir arada zikredilmiştir. Oysa bu kelimeler, mana itibariyle birbirine çok yakındır. Bu nedenle

bu üç kelimenin bir arada zikredilmesi, alimlerin dikkatini çekmiş ve bu mesele üzerinde şöyle bir açıklamada bulunmuşlardır: “İstenilen bir şey, ya zararın uzaklaştırılması yada menfaatin elde edilmesine yönelik olur. Menfaat de, dinî veya dünyevî olmak üzere ikiye ayrılır. İşte metindeki istiğfar iie zarann uzaklaştırılmasına, istek ile dünyevî menfaatin elde edilmesine, dua ile de dinî menfaatin elde edilmesine işaret buyurulmustur. Burada duası kabul olmayan bir kimsenin aklına: “Madem ki Allah gece kendisine dua eden bir kimsenin duasını mutlaka kabul ederdi de benim duamı niçin kabul etmedi?” diye bir soru gelebilir. Bu soruya Aynî şu cevabı vermektedir: “Duanın kabul edilmemesi ya duanın şartlarından bazısına riâyet edilmediği, yahut acele edildiği yahut da duası bir günâha ve sila-İ rahmi kesmeye ait olduğu içindir.”

25- Ramazan Ayında Gece İbadetine Ve Teravihe Teşvik

675- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim Ramazan ayını (Allah'a) iman ve (sevabını O'ndan) bekleyerek ibadetle geçirirse, o kimsenin geçmiş günahlarından bazısı) bağışlanır.”
Bir rivayete ise: “Durum böyle iken, Resulullah (s.a.v.), vefat etti. Ebu Bekrin hilafeti döneminde ve Ömer'in hilafetinin ilk yıllarında da durum böyleydi” ifadesi yer almaktadır.” [973][973]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.), ümmetine farz olur endişesiyle teravihin mescitte cemaatle kılınmasını emretmekten kaçındığı için herkes Ramazân gecelerini evinde kendi başına ihya etmekteydi. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ebedi yurda intikal etmesinden sonra Ebu Bekr'in halifeliği esnasında da durum böyleydi. Ancak Ömer'in halifeliği zamanında bazı hikmet ve maslahatlar gereği mescitte cemaatle kılınmaya başlandı.
Her kim hak olduğunu kabul ve tasdik ederek ihlasla, riyadan uzak, sadece Allah'ın rızasını düşünerek Ramazân gecelerini ibadetle ihya

eder ve gündüzlerini de oruçlu olarak geçirirse, geçmiş günahları bağışlanır.
İbn Hacer (ö. 852/1447) ile Nevevî (ö. 676/1277)'ye göre; bir Ramazân gecesini ihya etmiş olmak için o gecenin tümünü ibadetle geçirmek şart değildir. Sadece yatsı namazıyla birlikte terâvîhi de kılmış olmak, o geceyi ihya etmiş olmak için yeterlidir.
Buhârî sarihi Kirmanı (ö. 786/1384)'nin ifadesine göre; bir Ramazân gecesinin ihya edilmiş olması için, yatsı namazıyla birlikte terâvîhi de kılmış olmanın yeterli olduğuna dair ilim adamları arasında görüş birliği vardır.
Yalnız Ramazân gecelerini İhya etmiş olmak için, bütün Ramazân gecelerini ihya etmiş olmak gerekir. Ramazânın sadece bazı gecelerini ihya etmiş olmak, hadisteki müjdeye erişmek için yeterli değildir.
Hadisin zahirinden, Ramazânın gündüzlerini oruçla geçiren ve gecelerini de İbadetle ihya eden kimsenin büyük ve küçük bütün günahlarının bağışlanacağı anlaşıimaktaysa da, gerçekte söz konusu affın kasamına giren günahlar sadece küçük günahlardır. Zaten kul hakkının, sahibiyle helalleşmedikçe hiçbir şekilde bağışlanmayacağını söylemeye gerek yoktur. Nitekim İmam Nevevî (ö. 676/1277) ile İmamu'l-Harameyn (ö. 478/1085), burada affedileceği müjdelenen günahların sadece küçük günahlar olduğunu söylemektedirler. Hatta Kadı İyâz (ö. 544/1149), bu görüşün, Ehl-i Sünnete ait genel bir görüş olduğunu belirtmektedir. Bazıları da, “Büyük günahların bir kısmı hafifletilir” demişlerdir.

676- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim Ramazan ayını (Allah'a) iman ve (sevabını O'ndan) bekleyerek oruç tutarsa o kimsenin geçmiş günahlarından bazısı) bağışlanır. Kim Kadir Gecesinde (Allah'a) iman ve (sevabını O'ndan) bekleyerek ibadetle geçirirse, geçmiş günahlarından bazısı) bağışlanır.” [974][974]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “İmanen” ve “İhtisaben” ifadeleriyle anlatılmak istenilen husus; kim hak olduğunu kabul ve tasdik ederek

ihlasla, riyadan uzak, sadece Allah'ın nzasinı düşünerek Kadir gecesini ibadet ederek geçirirse, geçmiş günahlarından bir kısmının bağişlanmasıdır.

677- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) geceleyin evden çıkıp gitti mescitte namaz kıldı. Bâzı kimseler de, onun namazına uyarak namaz kıldılar. Derken halk bu mesele üzerinde lâf etmeye başladı. Bu sebeple öncekilerden daha çok cemâat toplandı. Resulullah (s.a.v.) ikinci gece de mescide çıktı ve cemâat da ona uyarak arkasında namaz kıdılar. Cemâat (yine) bunun üzerinde lâf etmeye başladı. Derken, üçüncü gece mescidin cemâati çoğaldı, fakat Resulullah (s.a.v.) yine çıkarak cemaata namaz kıldırdı. Dördüncü gece olunca, artık mescid cemâati almaz oldu. Resulullah (s.a.v.)'de, cemaata çıkmadı. Bunun üzerine cemâatten bâzı kimseler: “Namaza!” diye seslenmeye başladı. Fakat Resulullah (s.a.v.) yine onların yanına çıkmadı. Nihayet sabah namazına çıktı. Sabah namazını kılınca, cemaata doğru döndü, sonra şehâdet getirerek:
“Bundan sonra bilesiniz ki, akşam ki hâliniz bana gizli kalmış değildir. Fakat ben, bu gece namazı, size farz kılınır da onu kılmakta zorlanırsınız diye endişe ettim” buyurdu.[975][975]

Açıklama:

Hadisin son fıkrasına Resulullah (s.a.v.)'in *“Ben, bu gece namazı, size farz kılınır da onu kılmakta zorlanırsınız diye endişe ettim”* buyurması ve gece namazına mescidde bu şekilde devam edilmesine izin vermeyip bu suretle özür bildirmesi Peygamber'in ümmetine olan şefkat ve merhametinin en açık delillerinden biridir.
Buhari sarihi Hattâbî der ki:
“Gece namazı Rasûlullah'a vâcib idi. Rasûlullah'ın devam ettiği şer'î fiillerde kendisine örnek edinmek ve uymak Kur'ân nasları gereğince ümmete vâcibdir. Mescide çıkıp gece namazı kılmayı itiyâd etmeleri farz namazlardan başka yeni bir farz inşâsı değil kendisine teessî ve uyması vâcib olması yüzünden ümmete belki vâcib olur diye sakındılar. Bu, bir kimsenin kendi üzerine adadığı bir namazı vâcib

kılması gibidir ki o namazı adayan hakkında farz olmakla beraber asıl dinde farz edilmiş bir namaz değildir.”
Cemâat içinde açılan bir çığırın toplumsal bir olay olarak nesillere yerleşmesi, değişmez bir âdet haline gelmesi ve bu suretle dîne kendiliğinden bir ilâve ve artırma yapılmış olması endişesi Resûlullah'ı buna sevk etmiştir. Çünkü eski ümmetlerde sonradan yerleşmiş ve insanlığa yük olmuş nice fazlalıkların yerleşip kökleştiğı ve dînden sayıldığı sabittir. Bu, toplumsal bir ruh yapısı ve kanunlaştırma eğilimidir. 976[976]

678- Zirr'den rivayet edilmiştir:
Ubeyy b. Ka b in şöyle dediğini ısıttım: Ubeyy'e:
“Abdullah İbn Mes'ud, “Kim sene boyunca gece namazı kılarsa, o kimse Kadir gecesine isabet eder” diyor” denildi. Übeyy:
“Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, Kadir gecesi Ramazan ayındadır” deyip “İnşallah” ifadesini istisna yapmaksızın yemin etti. Sonra da:
“Vallahi, doğrusu ben Kadir gecesinin hangi gece olduğunu biliyorum. Kadir gecesi; Resulullah (s.a.v.)'in bize namaz kılmamızı emrettiği gecedir. O da, Ramazan ayının yirmi yedinci gününün gecesidir. O gecenin belirtisi; sabahında güneşin ziyasız olarak bembeyaz doğmasıdır” dedi. 977[977]

Açıklama:

Kadir Gecesi, bilip bilmediğimiz bir çok hikmet ve maslahatlarla yılın Ramazan ayının hangi gününde olduğu gizlenmiştir. Resuiullah (s.a.v.)'in sağlığında bu gecenin hangi gün olduğu merak ve araştırma konusu olduğu gibi vefatından sonra başta Hz. Ömer olmak üzere sahabiier tarafından da araştırma konusu olmuştur. Genellikle Ramazan ayı İçerisinde olduğu kuvvetli ihtimal olarak ortaya çıkmakta ise de, Ramazan'ın ilk onunda mı, orta onunda mı, son onunda mı olduğu meselesi İhtilaf konusu olmuştur. Ramazan'ın son onunda ve 21, 23, 25, 27 gibi tek gecelere tesadüf ettiğini goğruiayan rivayetler var. İbn Hacer, Kadir Gecesinin hangi gün olduğuna dair şer'i delillere dayanarak ileri sürülen görüşlerden 46

tanesini kaydeder. Bunlardan birine göre, Kadir Gecesi Ramazan ayı içerisinde değil de senenin herhangi bir gecesindedir. Dolayısıyla da mümin kişi, her gecede hazırlıklı ve tevbe linde olmalıdır. Ubey b. Ka'b'tan gelen rivayete dayanarak müminler tarafından genellikle bu gecesi olarak kutlanan gece, Ramazan ayının 27. gecesidir. Seleften İmam A'zam Ebu Hanife, İmam Ahmed gibi bir çokları da bu görüşü benimsemiştir.

26- Gece Namazında Ve Kıyamında Dua

679- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bu. gece teyzem Meymûne'nin yanında kalmıştım. Peygamber (s.a.v.) geceleyin kalkıp hacetine gitti. Sonra yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra uyudu, sonra kalkıp su tulumuna gitti. Onun ağız ipini çözdü, sonra iki abdest arası yâni haddinden fazla, lüzumundan az dökmemek şartıyla bir abdest aldı. Suyu çok dökmedi, fakat organların her yerine ulaştırdı. Sonra kalkıp namaz kıldı. Ben de kalktım ve onun için uyanmış olduğumu görmesini İstemediğimden şöyle bir uzanıp kalktım, sonra abdest aldım. Resulullah (s.a.v.) namaz kıldı. Ben de sol tarafına durdum. O, elimden tutarak beni sağ tarafına çevirdi. Bu şekilde Resulullah (s.a.v.)'in tam onüç rekât namazı tamam oldu. Sonra uzanıp yattı ve uyudu, hattâ horladı. Zâten uyuduğu vakit horlardı. Daha sonra Bilâl gelip ona sabah namazını haber verdi. Resulullah (s.a.v.) hemen kalktı ve namaz kıldı; ama abdest almadı. Duasında:
“Allahümme ic'al fî kalbî nûran ve fî basarı nûran ve fî sem'î nûran ve an yemînî nûran ve an yesârî nûran ve fevki nûran ve tahtı nûran ve ernâmî nûran ve halfî nûran ve azzim lî nûran” Allahım! Benim kalbime nur, gözüme nur, kulağıma nur, sağıma nur, soluma nur, üstüme nur, altıma nur, önüme nur ve arkama nur ver. Benim nurumu büyült!) cümleleri vardı.” [978][978]

Açıklama:

Bu hadis; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in geceleyin namaza kalktığı zaman bu duayı okuduğunu ifade etmektedir.

Hattâbî (ö. 388/998)'de, Allah'ın “Nûr” ismini açıklarken; “Görmeyen O'nun nuruyla görür. Şaşıran O'nun hidayetiyle yol bulur. İşte “Allah göklerin nurudur” sözü de bu anlamdadır. Yani gökler ile yerin nuru, Allah'tandır demektir.”

680- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir;
“Abdullah İbn Abbâs, bir gece teyzesi müminlerin annesi Meymûne'nin yanında gecelemişti.
Abdullah İbn Abbâs der ki:
“Ben, başımı yastığın enine doğru koyarak uzanmıştım. Resulullah (s.a.v.) ile hanımı ise (yastığın boyuna doğru başlarını koyarak uzunlamasına yattılar. Derken Resulullah (s.a.v.) uyudu. Gece yarısı yahut ondan az önce veya az sonra uyandı. Yüzünden eliyle uykuyu silmeye başladı. Sonra Al-î İmrân sûresinin sonlarındaki on âyeti okudu. Sonra kalkıp asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Ondan abdest aldı. Abdestini de güzel aldı. Sonra kalkıp namaz kıldı.” Abdullah İbn Abbâs der ki:
“Ben de kalkıp Resulullah (s.a.v.)'in yaptığı gibi yaptım. Sonra (onun yanına) giderek yambaşında durdum. Derken Resulullah (s.a.v.), sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımdan tutarak onu büktü. Sonra iki rekât namaz kıldı. Sonra iki rekât daha, sonra iki rekât daha, sonra iki rekât daha1 sonra iki rekât daha, sonra iki rekât daha kıldı. Sonra vitr yaptı. Sonra uzanıp yattı. Nihayet müezzin çağırmaya gelince kalıp hafif/kısa iki rekât daha namaz kıldı. Sonra mescide çıkıp sabah namazım kıldırdı.” [979][979]
Resulullah {s.a.v.)'in eliyle Abdullah İbn Abbâs'ın kulağını tutmasından maksat; onun uykusunu dağıtmaktır.
Burada Hz. Peygamber (s.a.v.) vitr namazı da dahil 13 rekat namaz kılmıştır. Bilal’in namaz vaktinin geldiğini hatırlatmasıya beraber derhal uykudan kalkıp kıldığı iki rekat ise sabah namazının sünnetidir.
Uykudan uyanınca abdest almadan namaz kılmak, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e özgü özel bir durumdur. Çünkü Resulullah (s.a.v.)'in gözleri uyur, fakat kalbi uyumazdı.

681- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Meymûne'nin yanında geceledim. O gece Resulullah (s.a.v.) onun yanında idi.
Resulullah (s.a.v.) abdest aldı. Sonra kalkıp namaz kıldı. Ben de kalkıp sol tarafında namaza durdum. Fakat Resulullah (s.a.v.) beni tutup sağma durdurdu. O gece Resulullah (s.a.v.) on üç rekat namaz kıldı. Sonra uyudu, hatta horladı. Uyuduğu zaman horlardı. Sonra (sabah namazına çağırmak için) ona müezzin geldi. O da mescide çıkıp namaz kıldırdı. Fakat namaz kıldırmadan önce abdest almadı.” [980][980]

682- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir gece Resulullah'ın hanımı olan teyzem Meymûne bintu'l-Hâris'in yanında geceledim. Ona:
“Resulullah (s.a.v.) (gece namazına) kalktığı zaman beni uyandır” dedim.
“Sonra Resulullah (s.a.v.) kalktı. Ben de kalkıp sol tarafında namaza durdum. Resulullah (s.a.v.) elimden tutup beni sağ tarafına durdurdu. Uyukladığımda kulağımın yumuşağını tutardı. On bir rekat namaz kıldı. Sonra elleriyle dizlerini dolayarak oturdu. Öyle ki oturduğu yerde uyurken nefesini işitiyordum. Sabah namazının vaktini girdiğini anlayınca sabah namazının sünnetini kılmak için hafif/kısa iki rekat namaz kıldı.” [981][981]

683- Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir gece Resulullah (s.a.v.)'in namazını nasıl ve kaç rekat kıldığını görmek için dikkatlice izledim. önce hafif/kısa iki rekat namaz kıldı. Sonra çok uzun olarak iki rekat namaz kıldı. Sonra öncekilerden kısa iki, sonra öncekileren kısa iki ve sonra öncekilerden kısa iki rekat namaz kıldı. Sonra vitir namazı kıldı, işte bunların toplamı, on üç rekat etmektedir.” [982][982]

684- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, bir seferde Resulullah (s.a.v.)'le birlikteydim. Yolda giderken bir su arkına vardık. Resulullah (s.a.v.):
“Ey Câbir! Hayvanını sulamayacak mısın?” diye sordu. Ben de:
“Evet, sulayacağım!” diye cevap verdim.

Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) hayvanından indi. Ben de devemi suyun içine soktum.
Daha sonra Resulullah (s.a.v.) haceti için gitti. Ben de onun için abdest suyu hazırladım. Gelip abdest aldı. Sonra kalkıp elbisesinin iki tarafını çaprazlama yapıp sarınarak namaza durdu. Ben de arkasına durdum. Fakat kulağımdan tutup beni sağ tarafına geçirdi. 983[983]

685- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) geceleyin namaz kılmak için kalktığında ilk önce namazına hafif/kısa iki rekatla başlardı.” 984[984]

686- Ebu Hureyre (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sizden birisi geceleyin namaza kalktığında ilk önce hafif/kısa iki rekatla namaza başlasın.” 985[985]

Açıklama:

Bu iki hadiste; gece namazına, hafif iki rekat başlamaktan bahsetmektedir. Bundan maksat, kıraati uzatmadan iki rekat namaz kılmaktır. Çünkü namaza böyle kıraati uzatmadan iki rekatle başlamak, kalpte ibadet şevkini artırır. Kıraati uzatarak başlamak ise uykunun etkisinden dolayı bazı kimselere zor gelebilir.
Buradaki emir ifadesi, farziyet için olmayıp müstehablık İfade etmektedir.

687- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) gece yarısı namaza kalktığı zaman:
“Allahümme leke'l-Hamdu. Ente Nûru's-Semavâti ve'1-Ardi ve leke'l-Hamdu ente Kayyâmu's-Semavâti ve'I-Ardi ve leke'l-Hamdu ente Rabbu's-Semavâti ve'1-Ardi ve men fîhinne ente'l-Hakku ve va'duke'l-Hakku ve Iikâuke Hakkun ve'1-Cennetu hakkun ve'n-Nâru hakkun ve's-Sâatu hakkun. Allahümme leke eslenıtu ve bike âmentu ve aleyke tevekkeltu ve ileyke enebtu ve bîke hâsamtu ve ileyke hâkemtu. Feğfir îmâ kaddemtu ve ehhartu ve esrartu ve e'lantu ente

ilahî lâ ilahe illâ ente (=Allahım! Hamd, Sana. mahsustur. Gökler ile yerin Nur'u Sensin. Hamd, Sana mahsustur. Gökler, yer ve bunların içerisinde bulunanların Rabbi Sensin. Hak Sensin. Senin vaadin haktır. Sözün haktır. Sana kavuşmak haktır. Cennet haktır. Cehennem haktır. Kıyamet haktır. Allahım! Ben yalnızca Sana teslim oidum. Yalnız Sana İman ettim. Yalnız Sana tevekkül ettim ve yalnız Sana yöneldim. Hasmına karşı ancak Senin için savaştım ve (Hakkı inkar eden ile kendimin arasına Seni hakem ettim. O halde gerek önceden yaptığım ve gerekse sonradan işlediğim günahlarım ile gizli ve aşikar yaptıklarımı hep bana bağışla! Çünkü ebnim ilahım Sensin. Senden başka hiçbir ilah yoktur" diye dua ederdi." [986][986]

Açıklama:

Hadis, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in geceleyin namaza kalktığı zaman bu duayı okuduğunu belirtmektedir.
"Göklerin, yerin ve bunların içindekilerin nuru" ifadesinden maksat; gökler ile yerin nurunu yaratarak onları nurlandıran Sensin" demektir. Ebu Ubeyde, bu cümlenin; "Yerde ve gökte bulunanlar, ışıklarını ancak Senden alırlar" manasına geldiğini söylemiştir.
"Kayyim", Kayyûm" ve "Kayyâm" kelimeleri aynı manada olup; "Varlığı kendisinden olup başkasını var eden, ayakta tutan" demektir.
Burada geçen "Hakk" kelimesinin manası; varlığı kesin demektir. Varlığı gerçekleşecek olan her şey, haktır. Yüce Allah'ın varlığı, ezelden ebede kadar uzanan ve kendi zatının gerektirdiği bir varlıktır.
"Hasmına karşı ancak Senin için savaştım" sözünden maksat; bana verdiğin kuvvet ve delillerle Seni inkar edenlere karşı mücadele ettim ve onları kesin delillerle ve kuvvetle mağlup ettim.
"Hakkı inkar eden ile kendimin arasına Seni hakem ettim" sözünden maksat; hakkı inkar eden kimselere karşı yalnızca Seni hak tamdım. Kafirlerin ve müşriklerin yaptıkları gibi, putları, kahinleri, ateşi değil ancak Senin hükmünü tanırım.
"Gerek önceden yaptığım ve gerekse sonradan işlediğim günahlarım ile gizli ve aşikar yaptıklarımı hep bana bağışla" sözü; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Allah'ın huzurunda iken O'na karşı olan mütevaziliği, O'na karşı beslediği ta'zim duyguları ve ayrıca ümmetine, duanın adab ve erkanını öğretme arzusu vardır.

688- Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf'tan rivayet edilmiştir:
“Aişe'ye:
“Allah'ın Peygamberi (s.a.v.) geceleyin kalktığı zaman namazına neyle başlardı?” diye sordum. O da:
“Geceleyin kalktığı zaman namazına: “Allahümme Rabbe Cebrail'e ve Mîkâîl'e ve İsrafil'e fâtıra's-Semâvâti ve'1-Ardi âlime'l-ğaybi ve'ş-Şehâdeti ente tahkumu beyne ibâdike fîmâ kânû fîhi yehtelifûne'hdinî lima'tulife fîhi mine'l-Hakki biiznike inneke tehdî men teşâu ilâ sıratın müştekim (=Allahım! Ey Cebrail, Mikail ve İsrafil'in Rabbii Gökler ile yerin yaratanı (Allahım)! Gayb üe şehadet (alemini) bilen Allahım! Kullarının görüş ayrılığına düştüğü hususlarda, onların aralarında ancak Sen hükmedersin. Görüş ayrılığına düşülen konuda beni Hak olana yönlendir! Çünkü dilediğini dosdoğru yola ancak Sen yönlendirirsin!” şeklinde dua ederek başlardı.” [987][987]

Açıklama:

Bu hadis, geceleyin nafile namaz kılmak için kalkan kimsenin iftitah tekbirinden sonra bu duayı sonuna kadar okumasının caiz olduğunu göstermektedir.
Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, kendisi hak ve hakikatin doruğunda bulunduğu halde böyle hak ve hakikate erişmesi için duada bulunması; duada tevazu, huşu, ihlas ve samimiyetin esas olduğunu ümmetine öğretmektedir.
“Cebrail, Mikail ve İsrafil” denilmesi; bunların, diğer melekler içerisinde bu üç meleğin taşıdığı şerefin üstünlüğünü ve bu üç meleğe duyulan saygıyı ifade etmek içindir. Çünkü bunlar, bütün kulların dünyevî ve uhrevî işlerinin düzeni içerisinde yürütülmesi ile görevlidir.
“Kullarının görüş ayrılığına düştüğü hususlarda” sözünden maksat; dinî meselelerdir. Dünyalık işlerinde herkesin helal olmak şartıyla ayrı bir kazanç yoluna ve mesleğe göre hareket etmede bir sakınca yoksa da din işlerinin asıllarında ihtilafa düşmek sakıncalıdır.
“Doğru yol”dan maksat, İslam dinidir.

689- Hz. Ali (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.) (geceleyin) namaza kalktığı zaman:

“Veccehtu vechiye li'llezî fatera's-semâvâti ve'I-arda hanîfen ve mâ ene mine'l-muşrikîn. Inne salâtî ve nuskî ve mahyâye ve memâtî li'llâhi Rabbi'l-âlemîn. Lâ şerike lehu ve bi-zâlike umirtu ve ene mine'l-muslimîn. Allahümme! Enet'l-meliku lâ ilahe illâ ente. Ente Rabbî ve ene abduke. Zalemtu nefsî ve'taraftu bi-zenbî, feğfir lî zunûbî cemîan. Innehu lâ yağfiru'z-zunûbe illâ ente. Vehdini lî ahseni'l-ahlâkı. Lâ yehdî li- ahsenihâ illâ ente. Vasrif annî seyyiehâ, lâ yasrif annî seyyiehâ illâ ente. Lebbeyk! Ve sa'deyk! Ve'1-hayru kullunu fî yedeyk ve'ş-şerru leyse ileyk. Ene bikc ve ileyk. Tebârekte ve teâleyte, estağfiruke ve etûbu- ileyk; Yüzümü hak dîne meylederek gökler ile yeri yaradana çevirdim. Ben, müşriklerden değilim. Şüphesiz ki benîm namazım, ibâdetlerim, yaşamım ve Ölümüm; âlemlerin rabbi olan Allah'a aittir. O'nun hiç bir ortağı yoktur. Ben, bununla emrolundum ve ben müslümanlardanım. Allah'ım! Melik ancak Sensin! Senden başka hiç bir ilâh yoktur. Sen, benim Rabbimsin. Ben de senin kulunum! Nefsime zulmettim. Günâhımı da itiraf eyledim. Artık bütün günahlarımı bana bağışla! Çünkü günahları Senden başka affedecek yoktur. Beni, ahlâkın en güzeline yol göster! Onun en güzeline Senden başka yol gösterecek yoktur. Kötü ahlâkı benden jzaklaştır! Onu Senden başka benden uzaklaştıracak yoktur. Senin emrine tekrar :ekrar icabet ederim, dînine tekrar tekrar tâbi' olurum! Bütün hayrlar, Senin elindedir. Kötülük, Sana âit değildir. Varlığım seninledir; sonu da sana varacaktır. Mübareksin, yücesin. Senden mağfiret dilerim, Sana tevbe eylerim!” derdi.

Rükuya vardığında zaman:

“Allahümme! Leke reka'tu ve bike âmentu ve leke eslemtu. Haşa leke îem'î ve basarı ve muhhî ve azını ve asabı” Allahım! Ancak sana rükû ettim, Sana îmân ettim ve ancak Sana teslim oldum. Kulağım, gözüm, iliğim, kemiğim ve sinirim hep sana itaat etmektedir” derdi.

Başını rüku dan kaldırdığı zaman:

“Allahümme! Rabbena ve leke'l-hamdu mire's-semâvâti ve mil'e'l-ard ve nil'e mâ beynehumâ ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du” Allahım! Rabbimiz! 3ökler dolusu, yer dolusu ve bunların arasındaki her şey

dolusu, bunlardan başka lilediğin her şey dolusu hamd ancak Sana mahsûstur” derdi.
Secdeye vardığı zaman:
“Allahümme! Leke secedtu ve bike âmentu ve leke eslemtu. Secede vec-ıî li'Ilezî halakahu ve savverahu ve şakka sem'ahu ve basarahu. Tebâre-ca'llâhu ahsenu'I-hâlıkîn” Allahım! Ancak Sana secde ettim, yalnız Sana îmân ittim ve sadece Sana teslim oldum. Yüzüm; kendisini yaratana, suret ve şeklini ve-ene, göz ve kulağını yarıp yaratanına secde etti. Yaratanların en güzeli olan Allah, çok yücedir” derdi.
Sonra teşehhüd ile selâm arasında söylediği duanın sonu şöyle olurdu:
“Allahümme'ofir lî mâ kaddemtu ve mâ ahhartu ve mâ esrertu ve mâ ı'lentu ve mâ esreftu. Ve mâ ente a'lemu bihî minî ente'l-mukaddimu ve ente'l-muahhiru. Lâ ilahe illâ ente” (=AIIahim! Evvel ve âhir, gizli ve aşikâr işleliğim bütün günahları ve yaptığım bütün israflarımı ve Senin benden daha iyibildiğin kusurlarımı bana bağışla! Öne geçiren ancak Sensin! Geride bırakan da ancak Sensin! Senden başka hiç bir İlâh yoktur!” [988][988]

Açıklama:

Bu hadiste, geceleyin kılınan namaz İçerisinde okunacak dualar ile yerleri gösterilmek.

27- Gece Namazında Kıraati Uzun Tutmanın Müstehab Olması

690- Huzejrfe (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, bir gece Peygamber (s.a.v.)'le birlikte namaz kıldım. “Bakara” suresini okumaya başladı, içimden yüz ayeti tamamlayınca rüku eder, dedim. Sonra devam etti. Yine içimden bütün sureyi bir rekatta okuyacak, dedim. O yine okumaya devam etti. Bu sureyle rükuya varır, dedim. Sonra “Nisa” suresini okumaya başladı. Onu da okudu. Sonra “Al-i İmrân” suresini okumaya başladı. Onu da okudu. Ağır ağır okuyor, içerisinde teşbih bulunan bir ayete gelince teşbih ediyor,

istek ayetine gelince (Allah'tan) istekte bulunuyor, sığınma ayetine gelince Allah'a sığınıyordu. rükuya gidip:
“Subhâne Rabbiye'I-Azîm”; Büyük Allahımi tenzih edelemeye başladı. Resulullah (s.a.v.)'in rükusu da kıyamı/ayakta durması hali (uzun)du. Sonra: 'Semiallahu limen hamideh (= Allah kendisini hamd eden ile işitir” buyurdu. Sonra rükusuna yakın uzun bir müddet ayakta durdu. Son-deye varıp: “Subhâne Rabbiye'I-A'lâ” Yüce Allahımı teşbih ederim bu-Secdesi de kıyamına/ayakta durması haline yakındı.” [989][989] hadis, gece namazında rükudan doğrulduktan sonra ve secde halinde, kıyamdaki kamanın caiz olduğuna, rüku ve secde halinde teşbihlerin çokça yapılmasının müstehab na ve kıyamda teşbih ayeti okunduğunda teşbih, istek ayeti okunduğunda dilekte tanın müstehab olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Resulullah (s.a.v.) namazda kıraat da Allah'ın rahmetini, cennetini müjdeleyen ve vaad eden ayetlere geldiğinde durur limetlere nail olmasını Allah'tan dilerdi. Yine kıraati esnasında bir azab ayetine de nca durur ve ondan Allah'a sığınırdı. Bir teşbih ve tekbir ayetine rastlayınca teşbih ve etirir, dua ve istiğfar ayetine gelince de dua ve istiğfarda bulunurdu.
H. Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'le birlikte gece namazı kıldım. Kıraati o kadar ki, ben kötü bir şey işlemeyi düşündüm. Ona:
“Ne yapmak istedin?” dediler. O da:
“Oturup onu yalnız bırakmayı düşündüm” dedi. [990][990]

Açıklama:

Hadis de, geceleyin kılınan nafile namazda kıyamı uzun tutmanın faziletine işaretdir.
Adullah İbn Mes'ud'un “Kötü bir şey işlemeyi düşünmesi”; Resulullah (s.a.v.)'e muhadinde edebi terk etmesinden dolayıdır.

28- Geceden Sabaha Kadar Uyuyup Ta Namaza Kalkamayan Kimsenin Durumu

692- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'dan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.)'in yanında, geceden sabaha kadar uyuyup ta namaza kalkmayan bir kimse anıldı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Bu öyle bir adamdır ki, şeytan onun kulaklarına yada kulağına bevletmiştir” buyurdu. 991[991]

Açıklama:

Hattabî'ye göre; burada adamın uykusunun ağırlığı ve bu halinin, namaz kılmaktan gaflet etmesine sebebiyet vermesi yönünden, kulağına bevledilip işitme duygusu bozulan kimseye benzetilmektedir.
Tahâvî'ye göre ise bu hal, şeytanın bu adam üzerindeki etkisinin derecesini ve onun da şeytana olan itaatini ifade etme mahiyetine bir benzetme cümlesidir.

693- Hz. Ali (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a,v) bir gece kızı Fatıma ile Ali'nin kapısını çalıp onlara:
“Namaz kılmıyor musunuz?” diye sordu. Ali der ki: Ben:
“Ey Allah'ın resulü! Canımız, Allah'ın elindedir. O, bizi uyandırmak isterse uyandırır” dedim.
“Ben bunu ona söyleyince, Resulullah (s.a.v.) bana cevap vermeden yanımızdan ayrıldı. Dönüp giderken dizlerine vurup:
“Zaten insan çok tartışmacıdır” 992[992] ayetini okuduğunu işittim. 993[993]

Hz. Ali'nin “Canımız, Allah'ın elindedir” sözü; Zümer: 39/42 ayetinden alınmadır. Canın bırakılması, şuurun iadesi ve uykudan uyanma. keyfiyetidir. Resulullah (s.a.v.) Hz, Ali'nin bu sözüne tatminkar bîr taaccüp ve hayret duymuş olduğu görülmektedir.
Fakat herkesin, Hz. Ali gibi olamayacağı düşünüldüğünde namaza kalkma hususunda tedbir almakta her zaman yarar vardır.

694- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet ediîdigine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Sizden birisi uyuduğu zaman şeytan onun ensesinin köküne üç düğüm atar. Her bir düğümle birlikte 'Haydi gecen uzun ola!' diye düğüm atar. O kimse uyanıp ta Allah'ı zikrettiği zaman bir düğüm çözülür. Abdest alırsa iki düğüm çözülür ve namaz kılarsa (bütün) düğümler çözülür. Neşeli ve gönlü rahat olarak sabahlar. Eğer böyle yapmazsa gönlü sıkıntılı ve tembel bir şekilde sabahlar.” [994][994]

Açıklama:

Bu, bir tembellik ve atâlet düğümüdür ki şeytan bu tembellik ve atâleti gafillerin üstüne yükler
Tıybî'ye göre; bu, şeytanın gaflet ehlini ağırlaştırması ve bunları bağlamış gibi hareketten alıkoymasıdır.
Beydâvî'ye göre ise; şeytanın düğümü, şeytanın uykuyu süslemesinden ve o kimsede uykuya karşı derin bir sevgi uyandırmasından istiare edilmiştir. Düğümlerin üç tane olması da zikrullaha, abdeste, namaza karşı birer düğüm edinmiş olmasından ve şeytanın bu üç ibâdetten üç nevi saptırmayla alıkoymasından dolayıdır” der.
Şeytanın bu düğümlerinden tabiî ve hakîki bir düğüm kast edilmeyip mecazî ve temsilî bir düğüm anlaşılmalıdır.
Ayrıca bu hadiste; Allah'ı zikretmenin, abdestin, namazın; şeytanı ve onun telkinlerini, nefsin ser ve fesada olan eğilimini uzaklaştırmasına ve teheccüd namazı kılan kimselerin yüzlerinin nurlu, gönüllerinin sevinçli olarak yeni günün sabahına girmelerine dikkat çekilmektedir.

29- Nafile Namazı Evde Kılmanın Müstehab Olması Ve Mescitte Kılmanın Da Caiz Olması

695- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Namazlarınızın bir kısmını evlerinizde kılınız. Namazlarınızın nafilelerini evlerinizde kılmamak suretiyle evlerinizi kabirlere çevirmeyin.” [995][995]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in evlerde kılınmasını tavsiye ettiği namazlar, nafile namazlardır. Ayrıca *“Evlerinizi kabirlere çevirmeyin”* sözüyle; içerisinde namaz kılınmayan evleri kabirlere, taat ve ibadetten gafil olanları da ölülere benzetmektedir.
Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, nafile namazları, evde kılmaya teşvik etmesindeki hikmet; riyadan uzak ve evlere rahmet meleklerinin inmesine sebep olmasıdır. Ayrıca bu sebeple evde kadın ve çocuklara namazı öğretmek ve çocukları namaza alıştırmak gibi başka büyük faydalan da vardır.

696- Câbîr (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sizden birisi namaz kıldığı mescidinde namazı bitirdiğinde namazından evine de bir pay bıraksın. Çünkü Allah, onun namazından evinde bir hayr yaratır.”[996][996]

Açıklama:

“Allah, onun namazından evinde bir hayr yaratır” sözünden maksat; o namaz sebebiyle evine melekler gelir, şeytan ise orada kaçar, evdekiler rahat eder demektir.
Burada evde kılınacak namazdan maksat, nafilelerdir.

697- Ebu Musa el-Eş'arî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“İçerisinde Allah anılan ev ile içerisinde Allah anılmayan evin misali, ölü ile diri gibidir.” [997][997]

Açıklama:

Burada “Ev” ile kast edilen; orada oturan kimselerdir.
Allah'ı zikreden kimse ile ölü arasındaki benzerlik ilişkisi; insanın bilfiil hayatın içerisinde olması hasebiyle hem dinî ve hem de dünyevî işlerini yürütme durumunda olduğundan ölüye nispetle farklı bir konumdadır.

698- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Evlerinizi kabirlere çevirmeyin. Çünkü şeytan, içerisinde Bakara suresi okunan evden kaçar.” [998][998]

699- Zeyd b. Sabit (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), kendisine hurma yaprağından yada hasırdan bir oda yaptı da çıkıp orada namaz kıldı. Derken bir takım kimseler, kendisini takîp ettiler ve oraya gelerek arkasında onun kıldığı namaza uydular. Sonra bir gece gelip orada hazır oldular. Resulullah (s.a.v.) ağır davranarak yanlarına çıkmadı. Bunun üzerine onlar, seslerini yükselttiler ve namaza hazır olduklarını Resulullah'ı haber vermek için kapıya küçük çakıl taşları attılar. Derken Resulullah (s.a.v.) öfkeli bir hâlde onların yanına çıkıp onlara:
“Yaptığınız şeye o kadar devam ettiniz ki, bunun size farz olacağından korktum. Dolayısıyla sîz, bu namazı evlerinizde kılmalısınız. Çünkü yalnız farz namaz müstesna kişinin en hayırlı namazı evinde kıldığı namazdır” buyurdu.[999][999]

Açıklama:

Nafile namazı evde kılmak, mescitte kılmaktan daha faziletlidir. Bu konuda 691 nolu hadisin açıklamasına bakınız.

30- Gece Namazında Yada Diğer Namazlarda, Devamlı Olan Amelin Faziletli Olması

700- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'in bir hasırı vardı. Geceleyin onu kendisine hücre yapıp yada etrafına işaretler koyup içerisinde namaz kılardı. Gündüzleyin ise onu yere yayıp üzerinde otur)urdu. Derken insanlar Resulullah (s.a.v.)'in arkasında toplanıp onun namazına uymaya başladılar. Yine bir gece Resulullah'ın yanında namaz kılmak için) toplanmışlardı. Resulullah (s.a.v.) onlara:

“Ey insanlar! Gücünüzün yeteceği işlere bakın. Çünkü siz usanmadıkça Allah da sevap vermekten usanmaz. Allah katında amellerin en sevimli olanı, az da olsa devam üzere olanıdır” buyurdu.

Açıklama:

Hadisin ravisi diyor ki: Muhammed (s.a.v.)'in ev halkı, bir amel işlediklerinde ona devam ederlerdi.”[1000][1000]
Hadisi şerif, ibadet ile ilgili olarak kısaca şunu ifade etmektedir: Gücünüzün yettiği amelleri işleyin. Gücünüzün yetmediği için devam edeceğiniz amellere girişmeyin. Çünkü gücünüzün yetmeyeceği ameller, size bıkkınlık verir. Bu sebeple de onu terk1 etmek zorunda kalırsınız.Siz bıkmadan ibadete devam ettiğiniz müddetçe, Allah da o ibadetin mükafatını vermeye devam eder. Fakat siz bıkıp ta bu amelinizi bırakıverecek olursanız, Allah sizin bu bıkkınlığınıza ve amelinizi terk edişinize karşılık olarak bu ibadetiniz için size vermekte olduğu mükafatı keser. Yani siz ibadetinize son vermedikçe Allah da sevab vermeye son vermez.
Her ne kadar bu hadîs, ibadetlerle ilgili olarak insanın gücünün yettiği ve devamlı yapabileceği amellere sarılmayı tavsiye ediyorsa da bu tavsiye aslında, sadece ibadetlere ait değildir. İbadetler dışında kalan diğer meşru işler de bu tavsiyenin kapsamına girmektedir. Meşru olan işlerin Allah'a en hoş geleni ve mükafata en çok layık olanı, az bile olsa, devamlı ve düzenli olanıdır. Çünkü önemli olan, çokluk değil, düzenli ve devamlı olanıdır. Bu da, ifrat ve tefritten sakınarak iki uç arasında bir orta yolu tutmakla mümkündür.
“Allah usanmaz” ifadesi, “Allah terk etmez” anlamındadır.

701- Alkame'den rivayet edilmiştir: “Müminleri annesi Hz. Âişe'ye sorup:
“Ey müminleri annesi! Resulullah (s.a.v.)'in ibadeti nasıldı? Belirli günlere şey tahsis eder miydi?” dedim. Aişe:
“Hayır! Onun ameli devamlıydı. Resulullah (s.a.v.)'in gücünün yettiği şeye hanginizin gücü yetebilir ki?” diye cevap verdi. [1001][1001]

Açıklama:

Hadisi şerif, ibadete devamı teşvik etmektedir. Çünkü devamlı olarak yapılan az ibadet, bir müddet sonra bırakılan çok İbadetten daha hayrhdır. Zira devamlı olarak yapılan ibadet az bile olsa, Allah'a taat, zikir, murakabe ve ihlası devam ettirir. Bu devamlılık sayesinde az amel, devam etmeyen çok ameli kat kat geçer.
Hz. Peygamber (s.a.v.) her ayın başında, ortasında ve sonunda üç gün, haftanın Pazartesi ve Perşembe günlerinde oruç tutması, buna bir örnektir.

31- Namaz Kılarken Uyuyan Ve Bundan Dolayı Namazda Kuran Okumaktan Ve Dua Etmekten Aciz Kalan Kimsenin, Bu Halin Kendisinden Gitmesi için Uyumasını Veya Oturmasını Emretmek

702- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) mescide girmişti. O sırada mescitte iki direk arasına bir ip gerilmişti. Orada bulunan kimselere:
“Bu ip de ne öyle?” diye sordu. Sahabiler:
“Zeyneb'in ipi! Bununla namaz kılıyor, yorulduğu zaman yada gevşeklik hissettiği zaman buna tutunuyor” dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Çözün o ipi! Sizden birisi dizinde olduğu sürece namazını kılsın! Yorulduğu yada gevşediği zaman oturup dinlensin” buyurdu. [1002][1002]

Açıklama:

Hadiste, aşın yorgunluk halinde nafile namazların oturarak, zindelik ve dinçlik hallerinde ise ayakta kılınması gerektiği belirtilmektedir. Çünkü aşırı yorgunluk, namazın özünü teşkil eden huşuya engel olur.
Hadis, ibadetlerde ölçülü olmaya ve sıhhate engel olacak şekilde kendini ibadete zorlamaktan sakınmaya teşvik etmektedir.
Bir ipe tutunmak yada yaslanmak suretiyle ferz namaz kılmak alimlerin büyük çoğunluğuna göre mekruhsada, nafile namaz

sırasında ayakta uzun süre durabilmek için bir bastona yada benzer bir şeye dayanmak mubahtır.

703- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Havle bint. Tuveyt b. Habîb b. Esed b. Abduluzza, Âişe'ye uğramıştı. O sırada Âişe'nin yanında Resulullah (s.a.v.) vardı.
Âişe der ki: Resulullah (s.a.v.)'e:
“Bu, Havle bint. Tuveyt'tir. Geceleyin uyumayıp devamlı ibadet ettiğini söylerler” dedim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Geceleyi uyumuyor öyle mî! Güç yetirebileceğiniz işleri yapın. Vallahi, Siz usanmadıkça Allah'da usanmaz” buyurdu. [1003][1003]

Açıklama:

Rivayetlerin bazısında Hz. Âişe'nin yanında isim belirtilmeksizin bir kadın olduğu ve bazı rivayetlerde ise Havle adında bir kadın olduğu belirtilmektedir. Dolyısıyla olayın, bir olması da ve çeşitli olması da imkan dahilindedir.
Havle, muhacirlerden olup dinine bağlı bir kadındı. Çok ibadet yapan birisiydi. Burada bütün gece namaz kılma yerine kişinin güç yetirebileceği şekilde devam üzere olmak kaydıyla ibadetin az yapılması tavsiye edilmektedir. Çünkü devam üzere yapılan az ibadet, devamlı olmayan çok ibadetten daha makbuldür.
Hadiste muhatab kadınlar olduğu halde, erkeklere özgü çoğul kipiyle *“Güç yetirebileceğiniz işleri yapın. Vallahi, Siz usanmadıkça Allah'da usanmaz”* buyurulması, hükmün, erkek ve kadın bütün ümmeti kapsamasından dolayıdır.

704- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sizden birisi namazda uyuklarsa, uykusu gidinceye kadar yatsın. Çünkü uykulu halde namaz kılacak olursa, belki istiğfar edeyim derken kendisine söver.” [1004][1004]

Açıklama:

Farz veya nafile namazlan kılarken, ister gündüz ve ister gece olsun, kişiyi uyku basacak olursa bu uykuyu dağıtıncaya kadar kişinin yatıp uyuması müstehabtır. Ancak farz namazlar için bu durum, namaz vaktinin çıkmaması şartına bağlıdır.

32- Kuranın Faziletleri Ve Kuran ile İlgili Hususlar

705- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Peygamber (s.a.v.) geceleyin Kur'an okuyan bir kimseyi işitip:
Allah o kimseye rahmet etsin! Gerçekten bana filan ve filan ayetleri hatırlattı. Ben, o ayetleri filan ve filan surelerden düşürmüştüm" buyurdu. [1005][1005]

Açıklama:

Geceleyin Kur'an okuduğundan bahsedilen kişinin, Abdullah b. Yezîd el-Ensârî olduğu, başka bir rivayette ise Abbâd b. Bişr [1006][1006] olduğu belirtilmiştir.
Bu düşürmenin keyfiyeti, ilahî tasarruf çerçevesinde meydana gelen işlerdir. Yoksa risalet vazifesinin eksik yapılmasını doğuracak şahsî bir yanlışlık değildir. Çünkü peygamberlik ve tebliğ hususlannda unutmak asla caiz ve mümkün değildir.
Bununla birlikte İbn Melek, bu hadisteki "Düşürme", ayetlerin düşürülmesi manasında değil de sadece o anda tilavetini hatırlamamış olmak manasına geldiğini ifade etmiştir.
Yada Allah'ın, neshetmeyî murad ettiği ayetleri Resulullah (s.a.v.)'in kalbinden çekip alması suretiyle olur. Bu, *"Seni okutacağız da asla unutmayacaksın. Allah'ın dilediği başka"* [1007][1007] ayetinde kastedilen unutmadır.

706- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Kur'an okuma ve ezberine sahip kimsenin misali, bağlı deve gibidir. Eğer sahibi devesini korursa, onu eli altında tutar. Eğer salıverirse

deve kaçıp gider.” 1008[1008]

Açıklama:

Hadiste, Kur'an'ı okumak ve tilavetine devam etmek, kaçacağından korkulan deveyi bağlamaya benzetilmiştir. Deve gözetim altında olduğu müddetçe nasıl ki ipini çözüp kaçamazsa Kur'an'da devamlı okunursa unutulmaz, ezberde kalır.
Hadis, Kur'an'ı ezberlemeye ve okumaya teşvik ile unutmaktan sakındırmayi kapsamaktadır.)

707- Abdullah b. Mes'ud (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kur'an okuma ve ezberine sahip kimselerden birisinin: “Şu, şu ayetleri unuttum” demesi ne kötü bir şeydir. Aksine o ayetler o kimseye unutturulmuştur. Ey Kur'an okuyan ve ezberlereyen kimseler! Kur'an'ı daima okuyup müzakare edin! Çünkü Kur'an'ın, bu tür kimselerin gönüllerinden ayrılıp kaçması, devenin bağlarından ayrılıp kaçmasından daha çabuktur.” 1009[1009]

708- Ebu Musa el-Eş'arî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kur'an'ı sürekli hatırda tutup göz önünde bulundurun. Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Kur'an'ın hafızalardan kaçıp gitmesi, devenin bağından kaçıp gitmesinden daha çabuktur.” 1010[1010]

33- Kur'an Okurken Sesi Güzelleştirmenin Müstehab Olması

709- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Allah, Kur'an'ı nağmeli ve yüksek sesle okuyan Peygamber'ine önem verdiği kadar hiçbir şeye önem vermemiştir.” 1011[1011]

Açıklama:

Sesi, Kur'an tertiliyle süslemek, müstehabtır. Şu da bilinmelidir ki; Kur'an'ın hem lafzı ve hem de manası, güzelliklerle doludur. Kur'an'ın; ince ve derin manaları, konuya uygun, ahenkli ve tabii bir anlatım düzeni vardır.

İşte Kur'an okurken bunları görmeye, duymaya ve duyurmaya çalışmak; ses, huşu, ahenk, yerine göre de hüzün ve hareket kazandırarak güzel okumaya gayret etmek gerekmektedir. Yalnız harflerin ve kelimelerin okunuşunda uyulması gerekli olan kurallara mutlaka uyulmalıdır, Bu şartla, Kur'an-ı nağmelerle okumaya karşı çıkarken, bir çok alim ve Ebu Hanife buna cevaz vermiştir.

710- Ebu Musa el-Eş'arî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Rasulullah (s.a.v.), Ebu Musa'ya;

“Dün gece senin Kur'a okuyuşunu dinlerken beni bir görmeliydin!. Gerçekten sana Davud ailesinin mizmarlarından bir mizmar verilmiş” buyurdu. [1012][1012]

Açıklama:

Bu hadiste; Hz. Peygamber (s.a.v.), Ebu Musa el-Eşarînin Kur'an okuyuşunu teşvik etmekte ve sesini beğenmektedir.

Hz. Dâvud (a.s), güzel bir sese sahip idi. Burada Ebu Musa'nın sesi, Hz. Dâvud (a.s)'ın sesine benzetilmektedir. Çünkü Hz. Dâvud (a.s), “Zebur”u okumaya başladığında; dağlardaki kuşlar, kurtlar bile hüzünlenirmiş. Güzel sesle okumak, onda son bulmuştur.

34- Peygamber (s.a.v.)'in, Mekke'nin Fethi Günü “Fetih Suresi”ni Okuması

711- Abdullah b. Muğaffel (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Peygamber (s.a.v.) Mekke'nin Fethi yılında bir yolculuğu sırasında hayvanı üzerindeyken “Fetih Suresi”ni okudu. Okuyuşunu nağmeli yaptı.”

Açıklama:

Hadisin ravisi Muaviye:
"İnsanlar etrafıma toplanmasaydı ben de Abdullah İbn Muğaffel'in Resulullah'ın okuyuşunu anlatmak suretiyle nağme yaptığı gibi bu sureyi nağmeyle okurdum" dedi. [1013][1013]
Bu hadisten anlaşıldığına göre; Kur'an'ı okurken kıraati güzelleştirmek için makam yapmak, sesi titretmek caizdir. Yalnız nağme yapacağım diye de işi çığırından çıkararak Kur'an'ı haşa bir musiki havasına sokmak da caiz değildir. Her şeyde olduğu gibi bu konuda da en uygun tarz, itidalli olmaktır.

35- Kuranın Okunması Sebebiyle Sekinetin İnmesi

712- Berâ' b. Âzib (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Bir adam, "Kehf Suresi"ni okuyordu. Yanında da iki uzun iple bağlı bir at duruyordu. Derken o kimsenin etrafını bir bulut kapladı. Bulut, dönmeye ve yaklaşmaya başladı. Dolayısıyla bu kimsenin atı, bundan ürkmeye başladı. Sabah olunca bu kişi Peygamber (s.a.v.)'e gelip bu olayı ona anlattı. Peygamber (s.a.v.):
"Bu, sekinettir. Kur'an için inmiştir" buyurdu. [1014][1014]

713- Ebi Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Useyd İbn Hudayr bir gece hurma sergisinde Kur'ân okurken birdenbire atı şahlandı. Fakat o yine okumaya devam etti. Sonra at tekrar şahİandı. Useyd yine okumasına devam etti. Sonra at bir daha şahlandı.
Useyd der ki: Atın, oğlum Yahya'yı çiğneyeceğinden endişe ettim, kalkıp atın yanma gittim. Bu sırada başımın üstünde bulut gölgesine benzer bir sis içerisinde kandiller gibi bir çok parıltılar gördüm. Bu gölge tabakası, içindeki ışık görünümüyle birlikte göğe doğru çekilip çıktı. Nihayet onu göremez oldum. Ertesi sabah Resulullah (s.a.v.) 'e gidip ona:
"Ey Allah'ın resulü! Dün akşam, gece yarısı hurma kurutulan sergimde (Kur'ân) okurken birden atım şahlandı" dedim, Resulullah (s.a.v.) hemen:

“Oku, ey Hudayr'ın oğlu!” buyurdu.
Okumaya devam ettim. Sonra at yine şahlandı. Resulullah (s.a.v.) yine:
“Oku, ey Hudayr'ın oğlu!” buyurdu.
Ben yine okudum, at yine şahlandı. Resulullah (s.a.v.) yine:
“Oku, ey Hudayr'ın oğlu!” buyurdu.
Artık okumaktan vazgeçtim. Oğlum Yahya ata yakın bir yerderdi. Atın çocuğu çiğnemesinden endişe ettim. O sırada bulut gölgesi gibi bir beyazlın içinde kandiller misali yıldızların parlamakta olduklarını gördüm. Artık bu beyaz gölge tabakası, içindeki parlaklıklar görünümüyle göğe doğru çekilip çıktı. Nihayet onu göremez oldum. Resulullah (s.a.v.):
“Onlar, meleklerdi. Senin Kur'ân okumanı dinliyorlardı. Eğer Kur'an'ı okumaya devam etseydin, sabaha kadar seni dinlerlerdi. İnsanlar da onları görürlerdi. Onlar, insanlardan gizlenmezlerdi” buyurdu. [1015][1015]

Açıklama:

Useyd İbn Hudayr, meşhur sahâbîlerden olup Akabe Bey'atinde ve Bedir'de bulunmak gibi en yüce mertebelere sahiptir. Onun en yüksek bir özelliği de, hoş şada ve eda ile Ebû Mûsa'l-Eş'arî derecesinde etkili Kur'ân okumasıdır. Kur'ân okumada sahabilerin önde gelenlerinden idi.
Resûlullah (s.a.v.), Ebû Musa'nın güzel sesini övdüğü gibi, bunun da güzel sesini övmüştür. Bu ses ve eda güzelliğinden dolayı melekler bile okuduğu Kur'ânı dinlemek için yanına gelmişlerdi.
Bu hadiste bulut gölgesi gibi görünen şeyin adı, Sekine olduğu bildirilmiştir. Sekine kelimesi, muteşâbih bir lafızdır. Ne anlama geldiği hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre Sekine; Allah'ın sekîneti, vakar ve rahmetini taşıyan bir mahlûkudur. Diğer bir görüş de, melekleri ihtiva eden bir varlık olduğudur.
Bu hadisler, Adem oğullarının melekleri görmelerinin caiz olduğuna, Bedir'den Kudüs'ün fethine kadar bütün hayatını cihadla, Kur'âna hizmetle geçiren o büyük sahâbînin yüksek faziletine delâlet eder. Hicri 20 yılında vefat ettiği zaman Bakî" kabristanlığına konacağı

sırada müminlerin emiri Hz. Ömer, tabutun iki kolunu yüklenmek suretiyle ona büyük hürmet göstermiştir.

36- Kur’an Hafızının Fazileti

714- Ebu Musa el-Eş'arî (r.a)'tan rivayet ediidiğine göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Devamlı Kuran okuyan mü'min; kokusu hoş, tadı güzel turunçgillerden ağaç kavunu/ütrüce meyvesi gibidir.
Devamlı Kur'an okumayan mü'min de; tadı güzel, kokusu olmayan hurma gibidir.
Kuran okuyan münafık kimse ise; kokusu güzel, tadı acı olan fesleğen gibidir.
Kur'an okumayan münafık kimse ise; tadı acı, kokusu olmayan Ebu Cehil karpuzu gibidir.” [1016][1016]

Açıklama:

Hadis, Fatiha suresi gibi beş vakit namazda okunması gereken surelerden fazla olarak her gün Kur'an okumayı kendisine prensip edinen bir mü'mini; kokusu hoş, tadı güzel bir portakala benzetmektedir.
Devamlı Kur'an okuyan mü'minin tatlılığı; kalbinde kökleşip yerleşmesinden, hoş kokulu oluşu ise Kur'an okumayı alışkanlık haline getirip Kur'an'ı sık sık okumasından Kur'an'ı okurken, hem kendisini ve hem de dinleyenleri huzura ve sükûnete kavuşturmasından ve aynı zamanda hem kendine ve hem de dinleyenlere sevap kazandırmasından ve Kur'an'ın hikmetler hazinesinden nasip almaya vesile olmasından kaynaklanmaktadır.
Devamlı Kur'an okumayan mü'min ise; tadı güzel olup kokusu olmayan bir hurmaya benzetilmektedir. Çünkü her ne kadar mü'min İman sahibi olarak çok tatlı ise de sürekli Kur'an okumadığı zaman okunan Kur'an'ın etrafa yaydığı, hoş koku meselesindeki huzur, huşu ilim ve hikmet nimetlerinden mahrum kalır. Bubakımdan tadı olup da etrafa hoş kokular yayamayan meyvelere dönüşür.
Yine Kur'an okuyan münafık kimse; kokusu güzel, tadı acı fesleğene benzetilirken, Kur'an okumayan münafık kimse ise; tadı acı olup

kokusu olmayan Ebu Cehil karpuzuna benzetilmiştir. Çünkü münafıklık, neticesi itibariyle Ebu Cehil karpuzu gibi acıdır. Bu bakımdan münafık bir kimsenin, Kur'an okuyarak etrafa Kur'an'ın hayat bahşeden nurlarını, cennet kokusunu müjdeleyen nağmelerini saçıyorsa, o zaman kokusu olmayan acı; Ebu Cehil karpuzundan farkı kalmaz.
Münafık oluşuyla birlikte Kur'an okuyan bir kimse, münafıklığı yönüyle sevimsiz ve tatsız olmakla birlikte okuduğu Kur'an ile etrafa tatlı ve huzur verici kokular neşrettiği için tadı acı, fakat kokusu hoş fesleğene benzetilmiştir. [1017][1017]

37- Kur'an Okumada Mahir Olan ile Okumada Zorluk Çeken Kimsenin Fazileti

715- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kur'an'ı okumada maharetli olan kişi, “Sefere” denilen kerîm ve itaatkar peygamberlerle/meleklerle beraberdir. Kendisine zor geldiği halde kekeleyerek Kur'an okuyan kimseye ise iki kat sevap vardır.” [1018][1018]

Açıklama:

“Maharet” kelimesi burada; Kur'an'ı iyi okuyan, ezberi güçlü olan kimse demektir.
“Sefere” ise, “Safir” kelimesinin çoğulu olup aracı anlamına gelmektedir. Bu kelimenin tefsirinde birkaç görüş ileri sürülmüştür:
1- Katib meklekler, Levh-i taşıyan meleklerdir. Bunlar, kutsal kitapları peygamberlere aktardıklan için bu ismi almışlardır.
2- Kulların amellerini yayzan yazıcı meleklerdir.
3- Allah ile peygamberler arasında elçilik yapan meleklerdir.
4- Allah'ın insanlara gönderdiği peygamberlerdir.
5- Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabileridir.
Hadisten anlaşıldığına göre; Kur'an'ı düzgün bir şekilde okuyan kimselerin, bu Kur'an okumaları, onları güzel vasıflarla övülen meleklerle/peygamberlerle birlik olma mertebesine çıkartacaktır.

Okuması iyi olmadığı için, kendisine zor geldiği halde Kur'an okuyan kimselere ise, iki sevap vardır. Biri, Kur'an okuduğu için ve diğeri ise, zorluk çektiği içindir.
Yalnız bu ifade, kötü Kur'an okuyan kimsenin, iyi okuyan kimseden daha fazla sevap alacağı şeklinde bir kanaate götürmemelidir. Bundan maksat; okuması zayıf olup da okumakta güçlük çeken kimseleri okumaya teşvik içindir.

38- Kur'an Okuyan Kimsenin, Dinleyen Kimseden Daha Değerli Olsa Da Fazilet Ve Okumada Maharet Sahibi Kimseye Karşı Kur'an Okumanın Mustehab Olması

716- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.), Übeyy b. Ka'b'a:
“Gerçekten Allah bana, sana karşı Kur'an okumamı emretti” buyurdu. Übeyy b.Ka'b:
“Allah benim adımı gerçekten açıkça sana andı mı?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Evet, Allah bana senin ismini söyledi” buyurdu.

Hadisin ravisi der ki: Übeyy, sevincinden ağlamaya başladı. [1019][1019]
Beyyine suresi nazil olunca Cebrail (a.s), Resulullah (s.a.v.)'e:
“Rabbin, bu sûreyi, Übeyy'e okumanı emretti”dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), Übeyy'e:
“Gerçekten Allah bu sûreyi sana okumamı emir buyurdu” dedi. Bunun üzerine Übeyy' de ağlamıştır.
Bu sûrenin Hz. Übeyy'e okunmasındaki hikmet; ondan bir şey öğrenmek için değil, bu sûreyi ona da öğretmek ve kendilerini sırf Kur'ân-ı Kerîm okumaya tahsis eden hafızlara Kur'ân-ı Kerîm'i arzetmenin sünnet olduğunu bildirmek içindir. Bununla Hz. Übeyy'in faziletine tenbîh ve müslümanlan ondan Kur'ân öğrenmeye teşvik kast edilmiş oimak da caizdir. Nitekim öyle de olmuştur. Resulullah (s.a.v.)'in vefatından sonra Übeyy, Kur'ân-ı Kerim'de meşhur bir imam olmuştur.
Übeyy'e okunmak için Beyyine suresinin tahsis buyurulması; bu sûrenin kısa olmasına rağmen pek büyük düsturları, kuralları, işleri bir araya getirdiği içindir.

Kurtubî der ki:
“Bu sûrenin özellikle zikredilmesi, kısa olmakla beraber ihtiva ettiği tevhîd, risâlet, ihlâs, Peygamberlere İndirilen sahifeler il kitaplar, namaz, zekât, kıyamet, cennetlikler ve cehennemliklerden dolayıdır.”
Übeyy (r.a)'ın isminin Yüce Allah tarafından anılmasına pek ziyâde şaşarak bu hususta Resulullah (s.a.v.)'den açıklama istemiş, ismini hakîkaten andığını işitince sevincinden kendini tutamayarak ağlamışdır. Zira Resulullah (s.a.v.)'in okuduğunu dinlenmek için Allah Teâlâ tarafından Übeyy'in adı ile şanı ile tâyin buyurulması onun için pek büyük bir şereftir. Ubeyy, önce kendisinin bu şerefe lâyık olmadığını zannettiği için, “İsmimi hakîkaten Allah Teâlâ andı mı?” diye sormuştur.
Bâzıları Hz. Übeyy'in ağlamasını, bu büyük nimete karşı şükürde kusur edeceğinden korktuğu şeklinde de yorumlamışlardır. [1020][1020]

39- Kuranı Dinlemenin, Onu Dinlemek için Bir Hafızdan Okumasını İstemenin Ve Kuran Okunurken Ağlayıp Tefekkür Etmenin Fazileti

717- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.), bana:
“Bana Kur'an oku!” buyurdu. Ben:
“Ey Allah'ın resulü! Kur'an sana indirildiği halde onu sana ben mi okuyayım?” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Ben onu başkasından dinlemek istiyorum”' buyurdu.
Bunun üzerine Nisa suresini okumaya başladım.
“Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman bakalım kâfirlerin hali ne olacak!.” [1021][1021] ayetine vardığım zaman başımı kaldırdım yada birisi yanımı dürttü de başımı kaîdırdm. Gördüm ki, Resulullah (s.a.v.)'in gözlerinden yaşlar boşalıyor. [1022][1022]

Açıklama:

Kur'an okunurken can kulağıyla dinlemek ve ayetlerin manalarını düşünerek ağlamak müstehabtır. Yine Kur'an'ı güzelce dinlemek için onu başkasına okutmak da müstehabtır. Bu suretle hasıl olan tefekkür ve tedebbür, kendi kendine okumadan daha fazla olabilir.

718- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Humus'taydım. Halktan biri, bana:
“Bize Kur’an oku!” dedi.
Bunun üzerine onlara Yusuf suresini oku(maya başla}dım. Halktan biri okumama itiraz ederek:
“Vallahi, bu sure böyle indirilmemiştir” dedi. Ben de:
“Yazıklar olsun sana! Vallahi, ben bu sureyi Resulullah (s.a.v.)'e bu şekilde okumuştum. Bana:Güzel okudun” buyurmuştu, dedim.
“Ben o şahısla (böyle) konuşurken birden bire ondan şarap kokusu geldiğini duydum. Ona: Hem şarap içiyor ve hem de Allah'ın Kitab'ını mı yalanlıyorsun? Sana içki içmenin cezası olan haddi vurmadıkça buradan ayrılamazsın' deyip ona had cezası vurdum.” [1023][1023]

Açıklama:

Bu sarhoş kimsenin adının, Nuheyk İbn Sinan olduğu belirtilmektedir. Hadisin zahirine bakılırsa, üzerinde şarap kokusu bulunan adama hadd cezasını bizzat Abdullah İbn Mes'ûd (r.a) vurmuştur.
Nevevî bu konuda şöyle der:
“Abdullah İbn Mes'ûd'un hadd vurması, bu hususta hükümdarın genel veya özel vekili olduğuna; bir de, o adamın özürsüz şarap içtiğini i'tirâf ettiğine hamlolunur. Aksi takdirde sırf şarap kokusunu duymakla hadd cezası vurulmaz. O adamın yalanlaması dahî bilmeyerek Kur'an'dan olan bir şey'i inkâr ettiğine hamlolunur.” [1024][1024]

Bâzıları: “İhtimâl ki Abdullah İbn Mes'ûd 'un “Ona hadd cezası vurdum” sözünden maksadı; devlet reisine haber vermesidir. Bu suretle ona hadd vurulmasına sebep olduğu için mecazen had vurmayı kendisine isnâd etmiştir” derler.
Kurtubî'de der ki:

“Abdullah İbn Mes'ûd 'un, o adama hadd vurması, kendisini bu hususta yetkili saydığı içindir. Yahut hükümdar adına bir vacibi yerine getirdiğini düşünmektedir....
Abdullah İbn Mes'ûd, o adama ancak i'tirâfı sebebi ile hadd cezası vurmuştur. Bir de sırf koku, şarap içtiğine kesin delil olamaz. Şarap kokusuna benzer başka bir şey yemiş veya içmiş olabilir. Örneğin, ayva yiyen insanın ağzı, şarap kokusu gibi kokar. Şüpheyle ise hadd cezas: vurulamaz. Hadd vurmak için ya şâhid yahut içenin i'tirâfı şarttır”.

40- Namazda Kuran Okumanın Ve Kuranı Öğrenmenin Fazileti

719- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.):
“Sizden birisi evine döndüğü zaman orada üç tane iri, semiz, gebe deve bulmasını ister mi?” diye sordu. Biz de:
“Evet!”' diye cevap verdik. Resulullah (s.a.v.):
“O halde sizden birisinin namazında okuyacağı üç ayet, kendisi için iri, semiz ve gebeliği belli olmuş üç deveden daha hayrlıdır” buyurdu. [1025][1025]

720- Ukbe b. Amir (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Suffa'da iken Resulullah (s.a.v.) (evinden dışarı) çıkıp:
“Hanginiz hergün hiçbir günaha girmeden ve akrabalık bağlarım kesmeden Medine'ye yakın bir yer olan Buthân'a yada Medine'ye yakın bir vadi olan) Akîk'a gidip oradan iki tane iri hörgüçlü dişi deve getirmek ister?”
diye sordu. Biz de:
“Ey Allah'ın resulü! Bunu hepimiz isteriz” dedik. Resulullah (s.a.v.):
“O halde sizden birisinin mescide gidip yüce Allah'ın Kitabından iki ayet öğrenmesi veya okuması onun için iki dişi deveden daha hayrlıdır. Üç ayet onun için üç deveden, dört ayet dört deveden ve okunacak ayetler kendi sayılarınca deveden daha hayrlıdırlar” buyurdu. [1026][1026]

Açıklama:

Suffa, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mescidinin geri tarafında set, seki gibi yüksekçe bir eyvandır. Halk arasında buna “Sofa” ifadesi kullanılır. Suffa ehli, buraya nispet edilmişlerdir.
Suffa'nın bir tarafı Mescid-i Nebevî'ye bitişik olup üstü örtülü, fakat etrafı açıktı. Burası, daha çok muhacirlerden yer ve yurtlan olmayan bir kısım fakîr sahâbîlere tahsis edilmişti.
Onlar burada yatarlar, ibâdetle, Kur'ân kırâatıyla meşgul olurlardı. Bunların başka meşgaleleri olmadığı için çoğunlukla vakitleri Hz. Peygamber (s.a.v.)’in huzurunda geçerdi. Ondan Kur'ân ve ilim öğrenirlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından ta'yîn edilen eğitmenler marifetiyle de onlara Kur'ân öğretilip ezberletilirdi. Bunlardan yetişenleri müslüman olan kabilelere Kur'ân eğitmeni olarak yollanırdı. Bu cihetle bunlara, “Kur’an” ismi de verilirdi. Suffaya da. “Dâru'l-Kur’ân” demek en uygun bir isimdi.
Hadis, Allah'ın kelamı Kur'an'ı okumanın, öğrenmenin ve öğretmenin ne derece büyük sevablara vesile olduğunu ortaya koymaktadır.

41- Kuranı Ve Bakara Suresini Okumanın Fazileti

721- Ebu Ümâme el-Bâhilî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.)'i şöyle buyururken işittim:
“Kur'an'ı okuyun! Çünkü Kur'ân, okuyanlara kıyamet günü şefaatçi olarak gelecektir.”
Zehrâvayn'ı yani Bakara ile Al-i Imrân surelerini okuyun! Çünkü bu iki sure, kıyamet günü iki bulut yada iki gölge veya gökyüzünde kanatlarını açmış saf saf iki kuş sürüsü gibi gelip okuyucularını (cehennem ateşinden) koruyacaklardır.
Bakara suresini okuyun! Çünkü Bakara suresini okumak berekettir. Okumamak ise pişmanlıktır. Kahramanlar/sihirbazlar, onu(n faydalarını ve bereketlerini elde etmeye) güç yetiremezler.” [1027][1027]

722- Nevvâs İbn Sem'ân el-Kilâbî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.)’i:
“Kur'an ve onunla amel eden kimseler, kıyamet gününde getirilecekler. Kur'an'ın önünde Bakara ve Al-i Imrân sureleri bulunucak” derken işittim.

Resulullah (s.a.v.) bu iki sure için üç örnek getirdi ki ben bunları halen unutmadım. Resulullah:
“Bu iki sure, sanki iki bulut yada aralarında bir nur bulunan iki siyah gölgelik veya okuyanlarını (cehennem ateşinden) koruyan gökyüzünde kanatlarını açmış saf saf iki kuş sürüsü gibi olacaktır” buyurdu. [1028][1028]

Açıklama:

Fatiha suresi, bütün Kur'an'ın özü ve aslı olduğu gibi, Bakara ve Al-i İmran sureleri de, bu özün bir detayı mahiyetindedir. Bu iki sure, İslam'ın esaslanni ve hümüklerini geniş bir şekilde ortaya koymaktadır.

42- Fatiha Suresi ile Bakara Suresinin Son iki Ayetinin Fazileti Ve Bu iki Ayeti Okumaya Teşvik

723- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Cebrail, Peygamber (s.a.v.)'in yanında oturmaktaydı. O sırada Peygamber (s.a.v.), üstünden kapı sesine benzer bir ses işitti. Başını kaldırdı. Cebrail:
“Bu kapı, şimdiye kadar asla açılmayıp sadece bugün senin için açılan bir gök kapısıdır” dedi.
Derken o kapıdan bir melek indi. Cebrail:
“Bu, yeryüzüne (ancak şimdi) inen bir melektir. Bu güne kadar yeryüzüne hiç inmemiştir” dedi.
Melek (gelip) selam verdi. Peygamber (s.a.v.):
“Sadece sana verilen ve senden önce hiçbir peygamabere verilmemiş iki nur ile müjdelen! Bu iki nur, Fatiha suresi ile Bakara suresinin son ayetleridir. Bunlardan okuyacağın her harfe karşılık mutlaka istediğin sana verilecektir” dedi. [1029][1029]

Açıklama:

Bu sure aslında, Allah'ın kendi kitabını okumak isteyenlere öğrettiği bir duadır. Okuyucuya şu dersi öğretmek için Kitab'ın en başına

yerleştirilmiştir: Eğer samimi olarak Kur'an'dan yararlanmak istiyorsan, Alemlerin Rabbi'ne bu şekilde dua etmelisin.
Bu önsöz, okuyucunun kalbinde Alemlerin Rabbi'nden hidayet dileme -hidayeti ancak O verebilir- konusunda kuvvetli bir istek uyandırmayı amaçlar. O halde Fatiha, dolaylı olarak incelemek ve Alemlerin Rabbi'nin, bilginin tek kaynağı olduğu gerçeğini kabul etmek olduğunu öğretmektedir. Bu nedenle, kişi Kur'an'ı incelemeye, O'ndan Hidayet dileyerek başlamalıdır.
Konusu nedeniyle, Fatiha ile Kur'an arasındaki ilişkinin, bir giriş ve kitap ilişkisi değil, bir dua ve ona cevap niteliğinde bir ilişki olduğu açığa çıkmaktadır. Fatiha, kulun duası, Kur'an ise, Mâbud'un kuluna verdiği cevaptır. Kul, kendisine doğru yolu göstermesi için Allah'a yalvarır; Allah da duaya cevap olarak, tüm Kur'an'ı onun önüne koyar ve sanki şöyle der:
"İşte, benden dilediğin Hidayet!" [1030][1030]

724- Ebu Mes'ud el-Ensârî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Kim bir gece içerisinde Bakara suresi'nin sonundaki şu iki ayeti , bu iki ayet o kimseye her konuda yeterlidir"[1031][1031]

Açıklama:

Fatiha, Kur'an'm özü olduğu gibi dünyanın başka bir dilinde rastlanmayan değer ve yükseklikte bir duadır. Fatiha suresinin fazileti hakkında pek çok şey söylenmiştir.
Bilindiği üzere, Bakara Sûresinin son iki ayeti, "Amenerrasûlü"dür.
Rivayetin sonunda yer alan "Ona yeterlidir" ifadesini birkaç şekilde anlamak mümkündür:
1- Geceyi ihya yönünden yeterlidir. Bu, qece namazı yerine geçer. Çünkü İbn Adiyy (ö. 365/975)'in Abdullah İbn Mes'ud'dan naklettiği rivayet bu manayı doğrulamaktadır.
2- Şeytana karşı yeterlidir. Yine Taberânî (ö. 360/970)'nin, ceyyid bir senedle Şeddâd b. Evs'ten naklettiği rivayet bu görüşü desteklemektedir.
3- Bütün kötülüklere karşı yeterlidir.

4- İnsanlardan ve cinlerden gelecek kötülükleri uzaklaştırmaya yeterlidir.
Bakara Sûresinin son iki ayetine, böyle bir faziletin tahsis edilmesinin hikmeti; muh-tevalan bakımındandır. Çünkü burada temel olarak imanın esaslanna vurgu yapılmakta ve
kulların,'Rablerine karşı durumları açığa kavuşturulmaktadır.

43- Kehf Suresi ile Ayete'l-Kürsî'nin Fazileti

725- Ebu'd-Derdâ' (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Kim Kehf suresi'nin başından on ayet ezberlerse, Deccâl'den korunmuş olur."[1032][1032]

Açıklama:

Kehf, suresinin ilk ayetleri, hakkı batıla karıştıran Hıristiyanların en esaslı akidelerini sözkonusu eder. Deccâl'de hakkı batıla karıştıracağından dolayı, bu surenin on ayetini okuyan kimse, Hıristiyanların örnek olarak verilen bu sapıklığı gözlerin önüne serilerek Deccal'in fitnesinden de korunmuş olacaktır. Kehf suresinin ilk on ayetinin meali şu şekildedir:
"Hamd olsun Allah'a ki kulu Muhammede, Kitab'ı indirdi ve ona hiçbir eğrilik koymadı. Onu dosdoğru bir Kitab olarak indirdi ki katından gelecek Şiddetli azaba karşı insanları uyarmak ve yararlı işler yapan müminlere kendileri için güzel mükafat bulunduğunu müjdelemek için. Onlar orada ebedî kalacaklarlardır. Ve "Allah evlât edindi" diyenleri de uyarmak için. Ne onların Allah evlât edindi, diyenlerin, ne de atalarının bu konuda hiçbir bilgisi yoktur. Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük oldu! Yalandan başka bir şey söylemiyorlar. Bu yeni Kitab'a inanmazlarsa ve bu yüzden helak olurlarsa arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin. Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir zinet yaptık. Bununla beraber biz mutlaka oradaki her şeyi kupkuru bir toprak yapacağız. Resulüm! Yoksa sen, bizim âyetlerimizden sadece Kehf ve Rakım sahiplerinin

ibrete şayan olduklarını mı sandın? Yoksa sen Ashab-ı Kehf i ve Rakimi isimlerinin yazılı bulunduğu taş kitabeyi şaşılacak âyetlerimizden mi sandın?" [1033][1033]

726- Übeyy b. Ka'b (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.v.), (Übeyy b. Ka'b'a):
"Ey Ebu'l-Münzir! Bilir misin? Allah'ın Kitab'ından ezberinde bulunan hangi ayet daha büyüktür?" diye sordu. Ben;
"Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedim. Resulullah (s.a.v.):
"Ey Ebu'I-Münzir! Bilir misin? Allah'ın Kttab'ından ezberinde bulunan hangi ayet daha büyüktür?" diye tekrar sordu. Ben:
"Ayete'1-Kürsî'dir" diye cevap verdim. Bunun üzerine Resuluilah (s.a.v.) göğsüme vurup:
"Vallahi, Ey Ebu'l-Münzir! İlim sana afiyet olsun!" buyurdu. [1034][1034]

Açıklama:

Ebu'l-Münzir, Übeyy b. Ka'b'ın künyesidir. Übeyy, Resuluilah (s.a.v.) döneminde Kur'an'ın tamamını bilen hafızlardandı.
Resulullah (s.a.v.)'in *"İlim sana afiyet olsun"* sözüyle de, onun, Kur'an'i ezberlemedeki ve Kur'an'ın mahiyetini bilmedeki değerine işaret etmiştir. Übeyy'in bu durumu ile ilgili olarak 712 nolu hadise bakabilirsiniz.
Ayete'I-Kürsî'nin meali şu şekildedir:
"Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; O, hayydir, kayyûmdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (Ona hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür." [1035][1035]
Hadis, Ayetü'l-Kürsî'nin sevab itibariyle Kur'ân-ı Kerim'in en büyük âyeti olduğunu bildirmektedir. Nevevî'nin beyânına göre, bu üstünlük mezkûr âyetin Allah'ın bütün isim ve sıfatlarının asıllarını yani ilâhlık, vahdaniyet, hayat, ilim, mülk, kudret ve irâdeyi kendisinde toplamış

olmasıdır. Bu yedi sıfat, yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının esaslarıdır. Bu âyet-i kerime, tüm kemâlâtın Allah'a ait olduğuna ve Cenâb-ı Hakk'ın bütün noksanlıklardan münezzeh bulunduğuna delâlet eden ana meseleleri içinde toplamaktadır. Allah'ın biriiği, azameti, yüce isim ve sıfatları hep bu âyette yer almıştır, içerisinde Allah'ın adı açık vs gizli onyedi defa zikredilmektedir.
Ayetü'l-Kürsî'nin bu derece büyük faziletlere sahip olması, diğer ayetlerin noksanlığını gerektirmez. Çünkü Allah'ın kelamında noksanlık düşünülemez. Öyleyse üstünlük, ya sevab yönündendir yada birbirine nispetledir.

44- İhlâs Suresini Okumanın Fazileti

727- Ebu'd-Derdâ' (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.v.):
"Sizden birisi bir gecede Kur'an'ın üçte birini okumaktan aciz midir?" diye sordu. Sahabiler:
"Bizden birisi, bir gecede Kur'an'ın üçte birini nasıl okuyabilir?" dediler. Peygamber {s.a.v.):
"İhlas suresi, Kur'an'ın üçte birine denktir" buyurdu. [1036][1036]

728- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v.):
"Toplanın! Çünkü size Kur'an'ın üçte birini okuyacağım!" buyurdu. Bunun üzerine sahabilerden toplanan toplandı. Sonra Allah'ın Peygamberi (s.a.v.) evinden dışarı çıkıp Ihlâs suresi'ni okudu. Sonra evine geri girdi. Birbirimize:
"Sanırım, ona gökten bir haber geldi. Girmesine sebep o oldu" dedi.
Sonra Allah'ın Peygamberi (s.a.v.) yanımıza geri çıkıp:
"Ben size 'Kur'an'ın üçte birini okuyacağım" demiştim. Dikkat edin ki! Bu sure, Kur'an'ın üçte birine denktir" buyurdu. [1037][1037]

729- Hz. Aişe (r.nhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) bir kimseyi askeri bir birliğin başında komutan olarak savaşa göndermişti. Bu kimse, yanındakilere namaz kıldırırken kıraatini daima İhlas süresiyle bitiriyordu. Seferden döndüklerinde sahabiler bu durumu Peygamber (s.a.v.)'e bildirdiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

“Bunu hangi şey için yaptığını ona sorun?” buyurdu. Sahabiler (gidip bunun sebebini) o kimseye sordular. O da: “Çünkü İhlas suresi, Rahman'ın sıfatlarını içermektedir. Dolayısıyla da ben bu sureyi okumayı seviyorum' diye cevap verdi. Sahabiler, o kimsenin bu sözünü Resulullah'a söylediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): Ona haber verin ki, Allah'ta onu seviyor!” buyurdu.” [1038][1038]

Açıklama: İhlâs suresi; alemlerin yaratıcısı yüce Allah'ın birliğini ve her türlü ihtiyaçtan uzak bulunduğunu, bütün mahlukatin kendisine muhtaç olduğunu, doğurmaktan ve doğrulmuş olmaktan münezzeh olduğunu, ortağının ve benzerinin bulunmadığını ifade etmektedir. Ayrıca yüce Allah ile ilgili bütün batıl inançları ve iddiaları reddetmekte ve Allah ile ilgili gerçeği tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Alimler, İhlâs suresinin, Kur'an'ın üçte birine denk olmasının keyfiyetini çeşitli şekillerle açıklamışlardır:

1- Kur'an, genel olarak; tevhid, peygamberlik, ahiret olmak üzere üç kısma ayrılır. İhlâs suresi de, sırf Allah'ın sıfatlarına özgüdür. Bu nedenle de İhlâs suresi, Kur'an'ın üçte birine denk olmaktadır.

2- İhlâs suresinin sevabı katlanarak, Kur'an'ın üçte birinin katlanmayan sevabı kadar olur.

“Allah'ın, kulunu sevmesi'ne gelince, MâzÎrî'ye göre, bundan maksat; kullarına sevab ve nimet vermeyi dilemesidir. Bazılarına göre ise onlara sevab ve nimet vermeyi vaad etmesi değil, fiilen bu sevab ve nimeti vermesidir.

“Kulların Allah'ı sevmesi” ise bazılarına göre; Yüce Allah'a meyletmelerinden ibarettir. Bazılarına göre ise O'na ibadet ve taata devam etmeleridir.

45- Felak Ve Nas Surelerini Okumanın Fazileti

730- Ukbe b. Âmir (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Görmedin mi? Bu gece bir benzeri (daha önce) hiç görülmemiş bazı ayetler indirildi. Felak ve Nas (süresindeki) ayetler.” [1039][1039]

Açıklama:

Kur'an'ın bu son iki suresi, ayrı ayrı iki sure ise de ve Kur'an'da böyle yazılı olmakla birlikte, aralarındaki yakın ilgi ve konulannın yakınlığı nedeniyle iki sureye ortak isim konularak “Muavezeteyn” denilmiştir. Yani “Sığınma” sureleri ismini almışlardır.
Mümin kul, bu iki sureyle, bütün varlıklardan ve insanlardan gelebilecek maddî ve manevi kötülüklerden korunmuş olur. İşte bunun için Kur'an, bu dualarıyla son bulmuş, Allah tarafından insanlığa en güvenilir sığınma yolu gösterilmiştir. Resulullah (s.a.v.), her gece yatağına girerken bu sureleri okumak suretiyle ümmetine en güzel bir uygulama örneği göstermiştir.

46- Kuranı Öğrenip Öğreten Kimsenin Fıkıh Yada Başka İlimler Bakımından Hikmetlerini Öğrenen Ve Onlarla Amel Edip Başkalarına Da Öğreten Kimsenin Fazileti

731- Abdullah İbn Ömer (r.a}'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyie buyurmaktadır:
“İmrenmek ancak iki kimseye caizdir:
1- *Allah'ın kendisine Kur'an ilmi verdiği bir kimse ki, gece ve gündüz vakitlerde bu Kur'an'la ayakta durur.*
2- *Allah'ın kendisine mal verdiği bir kimse ki, gece ve gündüz vakitlerde bu malı Allah yolunda infak eder.”* [1040][1040]

732- Abdullah İbn Mes'ud (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“İmrenmek ancak iki kimseye caizdir:
1- *Allah'ın kendisine mal verip de bu malı hak yolunda harcamaya musallat kıldığı kimse.*
2- *Allah'ın kendisine hikmet verdiği bir kimse kî, bu hikmetle hüküm verir ve bu hikmeti başkalarına öğretir.”*[1041][1041]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “Hased” kelimesinden maksat, gıptadır.

Haset: Bir kimsenin, başka bir kimsede gördüğü bir nimetin ondan alınarak kendisine verilmesini istemesidir. Bu nedenle haset, kötü bir haslettir.
Gıpta: Başkasında gördüğü bir nimeti, ondan alınmasını istemeden kendine temenni etmesidir. Dolayısıyla gıpta, makbul bir haslet olarak görülmüştür.
Hadisin metninde geçen “Hikmet” kelimesi, bazılarına göre, Kur'an'dır. Bazılarına göre ise öğrendiği dini ilimle kişinin amel etmesi ve başkalarına öğretmesidir, bazılarına göre ise eşyayı, dinin belirttiği şekilde bilmektir.

47- Kuranın Yedi Harf/Okunuş Üzerine Olması

733- Hz. Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Hişâm b. Hakîm'i, Furkan suresini, benim okumadığım bir biçimde okurken işittim. Halbuki Resulullah (s.a.v.), bu sureyi bana okutmuştu. Nerdeyse onun bu okuyuş şekline müdahaele etmede acele edecektim. Sonra okuyuşunu bitirinceye kadar ona mühlet verdim. Okuyuşunu bitirdikten sonra elbisesinden/ridasından tutup onu Resulullah (s.a.v.)'e getirdim. Ona:
“Ey Allah'ın resulü! Ben bunu Furkan suresini bana öğrettiğinden başka şekilde okurken işittim” dedim. Resulullah (s.a.v.):
“Bırak onu! Ey Hişâm! Oku!” buyurdu. Bunun üzerine Hişâm, bu sureyi, benim kendisinden işittiğim kıraatle okudu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Bu sure, bu şekilde indirildi” buyurdu. Sonra da bana:
“Oku!” buyurdu. Ben de bana öğrettiği şekil üzere okudum. Bana da:
“Bu sure, bu şekilde indirildi. Bu sure, yedi harf/okunus üzerine indirildi. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse o şekilde okuyun!” buyurdu. [1042][1042]

734- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Cebrail bana ilk önce Kur'an'ı bir harf/okunuş üzere okuttu. Sonra ben kendisine müracaat edip bunu daima artırmasını istemede ısrar

ettim. Böylece bu isteğim yedi türlü harfte/okunuşta son buldu.” 1043[1043]

735- Übeyy b. Ka'b (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Mescitteydim. Birisi içeri girip namaza durdu. Tanımadığım bir kıraat okudu. Sonra başka biri içeri girdi. O da, arkadaşının okuduğundan başka bir kıraat okudu. Namazı bitirdiğimiz zaman her birden Resulullah (s.a.v.)'in yanma girdik. Ben:
“Bu kimse, namazda benim tanımadığım bir kıraat okudu. Sonra öteki girdi. O da, arkadaşının okuduğundan başka bir kıraat okudu' dedim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), onlara okumalarını emir buyurdu. Onlar da okudular. Peygamber (s.a.v.) onların ikisinin de okuyuşlarını beğendi. Bunun üzerine içime Peygamber (s.a.v.)'i öyle bir tekzîb etmek geldi ki, böylesi câhiliyet devrinde bile gönlüme esmedi. Resulullah (s.a.v.) beni kaplayan bu (kötü) hâli hissedince, göğsüme vurdu. Bunun üzerine benden bir ter boşandı. Sanki korkudan Yüce Allah'ı görüyor gibiydim. Resulullah (s.a.v.), bana:
“Ey Lebeyy! Kur'an'i, bir harf/okuyuş üzere oku diye bana Cebrail gönderildi. Ben, ona: “Ümmetime vazifesini *hafiflet”* diye müracaatta bulundum. O da, bana ikincide:
“Onu iki harf/okuyuş üzere oku!” diye cevap verdi. Ben tekrar ona: '
“Ümmetime (vazifesini) hafiflet” diye müracaat ettim. Üçüncüde bana:
“Onu, yedi harf/okuyuş üzere oku! Ayrıca sana verdiğim bu her cevapla birlikte kabul edilmesi kesin olarak isteyebileceğin (üçüncü) bir isteğin daha vardır”dedi. Bunun üzerine ben:
“Allahümme'ğfirlî ümmeti, Allahümme'ğfir lî ümmeti” (=Allahım! Ümmetimi bağışla! Allahım! Ümmetimi bağışla!)” dedim.
“Kabulü kesin olan üçüncü isteğimi de, İbrahim fa.s) dahil bütün mahlukatın bana ihtiyaç duyup feryat edecekleri bir güne bıraktım” buyurdu. 1044[1044]

736- Übeyy b. Ka'b (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.), bir gün Gıfâr oğullarının küçük göl gibi su birikintisinin yanında bulunuyordu. Derken Cebrail gelip ona;

“Gerçekten Allah, ümmetinin, Kuranı bir harf/okuyuş üzere okumasını sana emrediyor!” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Ben, Allah'tan bunun af ve mağfiret buyurulmasını dilerim. Çünkü benim ümmetim buna güç yetiremez' buyurdu. Sonra Cebrail, ona ikinci defa gelip: Allah, ümmetinin Kuranı iki harf üzerine okumasını sana emrediyor!” dedi. Resulullah (s.a.v.) tekrar:
“Allah'tan bunun afv ve mağfiret buyurulmasını dilerim! Çünkü ümmetim buna güç yetiremez” buyurdu. Sonra Cebrail ona üçüncü defa gelip:
“Allah, ümmetinin Kuranı üc harf üzere okumasını sana emrediyor!” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Allah'tan bunun afv ve mağfiret buyurulmasını dilerim! Çünkü ümmetim buna güç yetiremez” buyurdu. Sonra Cebrail ona dördüncü defa gelip:
“Gerçekten Allah, ümmetinin yedi harf üzere Kur'ân okumasını sana emrediyor. Onu hangi harf üzere okurlarsa, isabet etmiş olacaklardır” dedi. [1045][1045]

Açıklama: Hadiste geçen yedi harften/okuyuştan tam olarak ne kastedildiği meselesi alimler arasında tartışma konusu olmuştur. Bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.
İslam bilginleri arasında revaç bulan görüşlerden biri de; Kur'an-ı Kerim'in yedi harf/okuyuş üzerine nazil olmasından kasıt, onun, yedi lehçe ve yedi lügat oluşudur. İhtilaf, şekil ve surette olup madde ve lafız da değildir.
Hadiste geçen yedi rakamı, gerek Kur'an'da ve gerekse de diğer kutsal kitaplarda, çokluktan kinaye olarak kullanılmaktadır.
Hadisin bazı varyanılarında; Cebrail, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına üç defa gidip gelmekte, dördüncü de yedi harf üzerinde anlaşmaya varılmaktadır. Dolayısıyla da burada yedi rakamı, yedi sayısından çok bir çokluk ifadesidir.
Başlangıçta, kitabetin yok denecek kadar az oluşu sebebiyle, Kur'an-ı, bir lafız üzerine okumak çok zordu. müslümanlar için kolaylık ve genişlik olmak üzere bir ruhsat bahşedilmiştir.
Örneğin, Hz. Ömer, Cuma suresinde geçen;

“Allah'ı anmaya koşun” [1046][1046] ayetini şeklinde; Abdullah İbn Mes'ud'da;

“Dağlar, atılmış renkli yüne dönüştüğü” [1047][1047] ayetini, şeklinde okumuştur. Burada ayetteki kelime, tamamen değişmek suretiyle okunmaktadır.

Bir de, mana değişmeyip harflerin değişmesiyle meydana gelen şekil vardır.

Bazen de harfler takdim edilir, tehir edilir ve noksan ile ziyadelikler yapılarak meydana gelen şekiller vardır.

Görüldüğü üzere, yedi harf/okuyuş, lafızdaki değişikliktir. Manada ise, bir değişiklik yoktur. Bu da, Kuran'ın belirli yerlerindedir.

Birinci asrın ilk yansından itibaren Kureyş lehçesinin yayılması, Arap ve Arap olmayan müslümanların bu lehçe üzerine terbiye edilmesiyle, yedi harf/okuyuş meselesi önemini kaybetmiştir. Bu mesele, ilk zaman için “Arizi bir ruhsat” olmuş, bugün ise “İlmi bir mesele” olmaktan başka bir kıymeti yoktur.

48- Kur’an-ı Yavaş Yavaş Okumak, İfrat Derecede Hızlıca Okumaktan Sakınmak Ve Bir Rekatta iki Yada Daha Fazla Sure Okumanın Mubah Olması

737- Ebu Vâil (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Nehîk b. Şinân denilen bir adam, Abdullah'a gelip ona:

“Ey Ebu Abdurrahman! Şu harfi nasıl okursun? “Elif” mi, yoksa “Ye” mi? Yani mâin gayri âsinin mi, yoksa “Min mâin gayrî mi?” dedi. [1048][1048] Abdullah:

“Sen bundan başka bütün Kur'an'ı araştırdın mı?” dedi. Nehîk:

“Ben hakikaten bir rekatta (Kur'an'ın) “Mufassal” bölümünü okurum diye cevap verdi. Bunun üzerine Abdullah:

“Şiir okur gibi acele acele mi? Bazı insanlar, Kur'an'ı okurlar, ama Kur'ân onların köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Kur'ân kalbe varıp da oraya yerleşirse faydalı olur. Namazın en faziletli rüknü, rükû' ve secdedir. Ben, Resulullah (s.a.v.)'in bir arada okuduğu nazâîri pek iyi bilirim” deyip her rekâtta iki sûre olmak üzere

mufassaldan yirmi sure saydı. Sonra Abdullah kalkıp dışarı çıktı. Onun arkasından içeri Alkame girdi. Sonra o da dışarı çıktı. Sonra: "Abdullah bunu bana da haber verdi" dedi. [1049][1049]

Açıklama: Nezâir: Uzunlukta ve kısalıkta birbirine benzeyen surelerdir. Bazılarına göre, sayı itibariyle birbirine benzeyen surelerdir.
Kur'an'daki sureler, tertip sırasına göre uzunlukları şu şekilde sınıflandırılır:
1- Seb'u't-Tıval: Fatiha'dan sonra gelen 7 uzun sure. Bunlar; Bakara, Âl-i İmrân, Nisa, Mâide, En'am, A'raf
2- Miûn: Ayet sayıları 100'den fazla veya buna yakın olan surelere denir.
3- Mesânî: Ayet sayıları 100'den az olan surelere denir.
4- Mufassal: Daha kısa ve besmeleli fasılaları çok olan surelere denir. Bu da, 3 kısma ayrılır:
a- Hucurât suresinden Burûc suresine kadar olan olan surelere "Tival"
b- Burûc suresinden Beyyine suresine kadar olan surelere "Evsat"
c- Beyyine suresinden Nâs suresine kadar olan surelere ise "Kısar" denir.
Hadiste, şiir okur gibi acele bir şekilde Kur'an'ı okuma yerine ağır ağır okumak ve manalarını tedebbür ederek okunması gerektiği belirtilmektedir. Alimlerin çoğu da, Kur'an'ın manalarını tefekkür ve tedebbüre engel olduğu için ifrat derecede hızlı Kur'an okumayı mekruh görmüşlerdir. Bununla birlikte çabuk çabuk okumanın da caiz olduğu hususunda da görüş birliği içerisindedirler. Doğrusu tedebbür ve tefekkürle manalarını anlamaya çalışarak okumakta elbette sevab daha büyüktür.

49- Kur'an'ın Çeşitli Kıraatleri/Okuyuş Tarzları ile İlgili Hususlar

738- Ebu İshâk'tan rivayet edilmiştir:
"Esved b. Yezîd mescitte insanlara Kur'an öğretirken bir adamın ona şöyle soru sorduğunu gördüm:

“Şu fehel min muddekir” 1050[1050] ayetini nasıl okuyorsun? “v“ (dâl) harfiyle mi, yoksa “İ” zâl dîye mi?” dedi. Esved:
“Dâl” harfiyle okuyorum. Çünkü ben Abdullah İbn Mes'ud'un şöyle dediğini işittim:
“Resulullah (s.a.v.)'i “Muddekir” şeklinde V (dâl) harfiyle okurken işittim” dedi.1051[1051]

Açıklama:

“Muddekir: İbret alan anlamına gelir. Kelimenin aslı, müztekir”dir. Bu da, “Zikir” kelimesinden alınarak “İftiâl” babına nakledilmiş, sonra “Te” harfi, “Dal” harfine dönüşmüş, “Zel” harfi de “Dal” harfine çevrilerek idgam yapılmış, böylece kelime “Muddekir” olmuştur.

739- Alkame'den rivayet edilmiştir:
“Şam'a gelmiştik. Derken yanımıza Ebu'd-Derdâ' gelip:
“içinizde Abdullah İbn Mes'ud'un okuyuşu üzere okuyan kimse var mı?” diye sordu. Ben de:
“Evet, ben okurum” dedim. Ebu'd-Derdâ:
“Abdullah İbn Mes'ud'un, şu *“Velleyli izâ yeğşâ”* 1052[1052] ayetini nasıl okuduğunu nasıl işittin?” diye sordu. Ben:
“O ayeti “Velleyli izâ yeğşâ” diye okurken işittim” dedim. Ebu'd-Derdâ:
“Vallahi, ben de Resulullah (s.a.v.)'in bu ayeti bu şekilde okuduğunu işittim. Bu Şamlılar bu ayeti “Vemâ haleka” şeklinde okumamı istiyorlar, fakat ben onlara bu hususta uymuyorum” dedi. 1053[1053]

Açıklama:

Şuan elimizde bulunan Kur'an, yalan söylemeleri aklen mümkün olmayan bir topluluk aracılığıyla nesilden nesile aktarılarak gelmiştir. Tevatür denilen bu yolla Kur'an, Resulullah (s.a.v.)'den bize kadar ulaşmıştır. Hz. Ebu Bekr döneminde Kur'an, güvenilir bir kurul topluluk tarafından ortaya konulan çalışmayla Mushaf haline getirilmiş, Hz. Osman döneminde ise bu asıl nüshadan yedi örnek nüsha daha çıkarılarak çoğaltılmıştır. Abdullah İbn Mes'ud gibi bazı

sahabenin sadece kendisini bağlayan Mushaf çalışması varsa da bunlar tamamen kişisel Mushaf olduğu için bunlar yok edilmişler ve dolayısıyla tarihte kalmıştır. Ümmeti de hiçbir zaman bağlamamıştır
Mâzirî'ye göre, bu olay, Hz. Osman'ın mushafından önce meydana gelmiştir, çünkü bu mushafı duyduktan sonra hiçbir kimsenin bu mushafa muhalefet edeceği düşünülemez, zira Hz. Osman mushafından bütün mensuh ayetler çıkarılmıştır.
Ayrıca Abdullah İbn Mes'ud'dan, bu türde sabit görülmeyen bir çok rivayet nakledilmiştir. O, bu tür rivayetleri, mushafına, kendi kanaati olarak eklemiştir. Dolayısıyla onun hazırladığı Mushaf itibar görmeyip yakürılmıştır. Bugün elimizde bulunan Mushaf, Osman mushafıdır. Bunda da ittifak edilmiştir. 1054[1054]

740- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kendilerinden razı olunmuş bir çok adamlar, ki, bence onların en razı olunanı, Ömer İbnul-Hattâb'tır. Peygamber (s.a.v.)'in, sabah namazından sonra güneş işrak edinceye o vakte gelinceye kadar nafile namaz kılmaktan yasaklamış olduğunu benim yanımda şahadet etmişlerdir.” 1055[1055]

Açıklama:

Kerahat vakitlerinin sınırını açıklayan hadisler, farklı lafızlarla geldikleri için, konu ile hükümler de bu rivayetler çerçevesinde değerlendirilmiş, dolayısıyla fakihler bu konuda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Örneğin, hadisin metninde “Güneş işrak edinceye aydınlık verinceye kadar” lafzı, bazı yerde “Güneş tulu edinceye kadar” Şeklinde gelmektedir. Tulu'nun başlangıcından işraka kadar olan vaktin, namaz için yasaklanmış vakit olduğuna delalet eden hadisler çoktur.
Yine güneşin yükselmesine kadar olan zamanı kerahet vakti sayanlar; lafzını, manasında özei bir tulu ile açıklamışlardır. Dolayısıyla her iki lafızla gelen rivayetler arasında fark gözetmezler.
Hanefiler, bu tür hadisleri delil getirerek sabah namazından sonra güneş doğup bir mızrak boyu yükselinceye kadar, ikindi namazından

sonra da güneş batıncaya kadar; tahiyyetü'l-mescid namazı, abdest namazı, tavaf namazı gibi bir sebebe bağlı olarak kılınan nafile namazların mekruh olduğu hükmüne varmışlardır. Şâfiîlere göre; bu iki vakitte tahiyyetü'l-mescid, abdest namazı ve tavaf namazı gibi namazları kılmak caizdir. Bunun dışında kalan nafileleri kılmak ise caiz değildir.

741- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Namazınızı, güneşin doğuşu ve batışına ayarlamayın." [1056][1056]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen "Taharri" kelimesinden maksat; namazı kılmayıp ta o zamanı gözetmektir. Peygamber (s.a.v.)'in bu yasaklaması, güneşin ve doğuş batış vakitlerini araştıran güneşperestlere benzememe hikmetine dayanmaktadır.
Hanefiler, bunu müstakil bir yasaklama kabul edip taharri olsun yada olmasın bu vakitlerde namaz kılmayı tahrimen mekruh kabul ederler. Caiz olduğunu söyleyenlere göre ise bu yasaklama müstakil olmayıp bir açıklama mahiyetinde olup sabah ile ikindi namazından sonra namaz kılmanın kerahati sadece güneşin doğuşu ile batışını namaz için gözetleyen kimseler içindir.

742- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Güneşin ucu doğduğunda yükselene kadar namaz kılmayı erteleyin. Güneşin ucu battığında da kaybolana kadar namaz kılmayı erteleyin." [1057][1057]

743- Ebu Basra el-Gıfârî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.), "Muhannes" denilen yerde ikindi namazını kıldırıp:
"Doğrusu bu namaz, sizden öncekilere arz edildi. Fakat onlar, onu zayi ettiler. Şimdi kim bu namaza devam ederse o kimseye iki kat

mükafat vardır, ikindi namazından sonra şahid/yıldız doğuncaya kadar hiçbir namaz yoktur" buyurdu.[1058][1058]

Açıklama:

"Şahid doğuncaya kadar" ifadesinden maksat, güneşin batmasından kinayedir.
Çünkü güneşin batmasıyla yıldız gözükür.

744- Ukbe b. Amir el-Cühenî (r.a)'tan rivayer edilmiştir:
"Üç vakit vardır ki, Resulullah (s.a.v.) bu vakitlerde namaz kılmamızı ve cenazelerimizi gömmemizi yasakladı.
1- Güneş doğduğu andan yükselinceye kadar
2- Tam gökyüzünün ortasından batıya doğru meyledinceye kadar
3- Güneş batmaya yaklaştıkta batıncaya kadar." [1059][1059]

Açıklama:

Hadisin zahiri, ölüleri, sözkonusu bu üç zamanda kabre koymanın caiz olmadığını ifade etmektedir. Ibn Hazm, bu hadisin zahirini esas alarak bu üç zamanda cenaze defnetmenin! haram olduğunu belirtmiştir.
Hanefilere ve Şafii'lere .göre ise bu hadiste yasaklana bu üç zamanda cenaze defnetmek değil, cenaze namazı kılmaktır. Hanefilere göre bu vakitlerden biri girdikten sonra yıkanıp kefenlenerek namazının kılınması için hazırlanmış olan bir cenazenin namazını kılıp defnetmekte hiçbir mekruhluk yoktur.

51- Amr İbn Abese'nin müslüman Olması

745- Ebu Ümâme (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Amr b. Abese şöyle der:
"Ben, câhiliyet döneminde iken bütün insanların sapıklık üzere olduklarını ve hiçbir doğru şey üzerinde olmadıklarını bilirdim. Çünkü insanlar, putlara taparlardı. Derken Mekke'de birtakım haberler veren bir kimsenin çıktığını işittim. Devemin üzerine oturup bu zatın yanma

geldim. Geldiğim zaman Resulullah (s.a.v.) gizlenmiş bir halde, kavmi de kendisine karşı öfkeli idi. Bunun üzerine kalbim iyice yumuşadı. Nihayet Mekke'de bir fırsatını bulup onun yanma sokuldum. Ona:

“Sen nesin?” dedim. O:

“Ben, bir Peygamber'im” dedi. Ben:

“Peygamber ne demektir?” dedim. O:

“Beni, Allah gönderdi” dedi. Ben:

“Allah, seni, neyle gönderdi?” dedim. O:

“Akrabalara iyilik edilmesi, putların kırılması, Allah'ın bir tanınması, O'na hiçbir şeyin ortak kılmmaması ile” dedi. Ben:

“O halde bu hususta sana yardım etmek üzere yanında kimler var?” dedim. O:

“Bir hür kimse ile bir köle kimse var” dedi. Râvî:

“O gün yanında ona inananlardan sadece Ebû Bekr ile Bilâl vardır” der. Ben:

“Ben de, sana tâbi” olacağım” dedim. O:

“Sen şu gününde buna muktedir olamazsın. Benim halimi ve halkın halini görmüyor musun? Fakat şimdi sen ailenin yanma dön. Benim ne zaman muzaffer olduğumu ortaya çıktığımı İşittiğin zaman hemen bana gel” dedi.

Bunun üzerine ben, kabilemin yanına gittim. Resulullah (s.a.v.), Medine'ye geldiğinde ben hâlâ ailemin/kabilemin arasında bulunuyordum. Bu arada O, Medine'ye geldiği zaman, haberlerini almaya ve insanlardan onu soruşturmaya başladım. Nihayet Yesrib halkından yani Medînelerden birkaç kişi bana geldi. Onlara:

“Şu Medine'ye gelen zat ne yaptı?” dedim. Onlar:

“Halk sür'atle onun tarafına koşuyor. Kavmi onu öldürmek istedi, fakat buna güçleri yetmedi” dediler. Bunun üzerine hemen Medine'ye gelip onun yanına girdim ve:

“Ey Allah'ın resulü! Beni tanıyor musun?” dedim. Resulullah (s.a.v.):

“Evet. Sen, Mekke'de benimle buluşan bir kimsesin” buyurdu. Ben:

“Evet, o kimseyim” dedim. Sonra da:

“Ey Allah'ın Peygamberi! Allah'ın sana öğrettiği ve benim bilmediğim şeylerden bana da haber ver. Bana namazdan haber ver” dedim. Resulullah (s.a.v.):

“Sabah namazını kıl. Sonra güneş doğup yükselinceye kadar namazı kılma. Çünkü güneş, şeytanın iki boynuzu arasından çıkar. İşte kafirler o zamanda güneşe secde ederler. Sonra namaz kıl. Çünkü namaz, ispatlı ve şahitlidir. Namazı, mızrağın gölgesi dimdik duruncaya kadar kılmaya devam et. Sonra namaz kılmayı kes. Çünkü o vakitte, cehennem iyice alevlendirilir. Gölge (batıya doğru) döndüğü zaman yine namaz kıl. Çünkü namaz, Çünkü namaz, ispatlı ve şahitlidir. Onu, ta ikindiye kadar kılmaya devam et. (ikindiyi kıldıktan sonra) namaz kılmayı kes. Güneş kavuşuncaya kadar namaz kılma. Çünkü güneş, şeytanın iki boynuzu arasmdan batar. İşte kâfirler o zamanda ona secde ederler” buyurdu. Ben:

“Ey Allah'ın Peygamberi! Bana abdest almadan bahset” dedim. Resulullah (s.a.v.):

“Sizden biri abdest suyunu yakınına alır, ağzını çalkalar, burnuna su çekip çıkarırsa suyla beraber yüzünün, ağzının ve burnunun günahları muhakkak dökülür. Sonra Allah'ın emrettiği gibi yüzünü yıkadığında suyla beraber sakalının etrafından yüzünün günahları düşer. Sonra dirseklere kadar ellerini yıkar, bunda da suyla birlikte ellerinin günahları parmaklarının ucundan dökülür. Sonra başına mesh eder, başının günahları saçının uçlarından suyla birlikte düşer. Sonra topuklara kadar ayaklarını yıkar, yine ayaklarının günahları suyla beraber parmaklarının uçlarından dökülür. Kalkıp namaza durur, Allah'a hamd eder, O'na Övgüde bulunur, lâyık olduğu Şekliyle Allah'ı yüceltir, kalbini sırf Allah için diğer şeylerden boşaltırsa namazın sonunda günahlarından muhakkak anasının onu doğurduğu vaziyetinde olarak ayrılır” buyurdu.

Amr b. Abese, bu hadisi, Resuluilah (s.a.v.)'in sahabisi Ebu Ümâme'ye anlatmıştı. Ebû Umâme, ona:

“Ey Amr İbn Abese! Bu zata verilmiş olan peygamberlik makamı hususunda ne söylediğini iyi düşün” dedi. Amr:

“Ey Ebu Umâme! Doğrusu yaşım ilerledi, kemiklerim İnceldi, ecelim yaklaştı. Bu haldeyken Allah'a ve Allah'ın resulü üzerine yalan söyelemeye hiçbir ihtiyacım yoktur. Bu sözü, Resulullah (s.a.v.)'den bir defa yada iki defa veya üç defa yedi defaya kadar saydı işitmemiş olsaydım, bunu ebediyen rivayet etmezdim. Fakat ben bunu Resulullah (s.a.v.)'den bir çok defa işittim” dedi. [1060][1060]

Açıklama:

Bu hadisin konumuzla ilgisi; güneş doğarken, tam tepedeyken ve batarken olmak üzere üç vakitte namaz kılmanın yasak olduğuna delalet etmektedir.

52- “Namazınız için Güneşin Dogmasını Ve Batmasını Aramayın” Hadisi

746- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ömer ikindi namazının farzından sonra namaz kılmanın yasak olduğu ile ilgili rivayetinde yanılmıştır. Çünkü Resulullah (s.a.v.) namaz için ancak güneşin doğması ve batması zamanlarının kollafyıp da namazın o sırada kılınmasını yasaklamıştır.” [1061][1061]

Açıklama:

Beyhakî'ye göre; Âişe, Peygamber (s.a.v.)'i ikindi namazının farzından sonra namaz kılarken gördüğü için bunu Peygamber (s.a.v.)'in yasaklamasına değil de vakti geciktirip kılma kastına yorumlamıştır. Halbuki mutlak yasaklama, bir çok sahabiden çeşitli hadislerle sabit olduğu için Hz. Ömer yanılmıştır demek doğru olmaz. Peygamber (s.a.v.)'in ikindinin farzından sonra kıldığı bu namazı, ya kaza idi yada kendi zatına özgü bir özelliğiydi.
742 nolu hadiste, Peygamber (s.a.v.), öğlenin son iki rekat sünnetini vaktinde meşguliyetinden kılamadığı için ikindiden sonra kaza olarak kıldığı bizzat belirtilmektedir. Böyle sünneti kaza etmek, onun kendi Peygamberlik özelliklerdendir.

53- Peygamber (s.a.v.)in ikindi Namazından Sonra Kılmakta Olduğu iki Rekat Namaz

747- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'in azadlısı Kureyb'ten rivayet edilmiştir:
“Abdullah İbn Abbâs, Abdurrahman b. Ezher ile Misver b. Mahreme, Kureyb'i Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Aişe'ye gönderip:

“Aişe'ye hepimizden selam söyle. Sonra ona ikindi namazından sonra iki rekat namazını kılınıp kılınmayacağım sorup de ki:
“Bize, senin bu iki rekat namazı kıldığın haberi ulaştı. Halbuki Resulullah (s.a.v.)'in bu iki rekat namazı yasakladığı bize ulaşmıştı” dediler. Abdullah İbn Abbâs:
“Ömer İbnu'İ-Hattâb'la birlikte bu namazı kılan insanları döverdim” dedi. Kureyb der ki:
“Aişe'nin yanma girip benimle gönderdikleri haberi ona ilettim. Aişe baha:
“Bu meselenin doğruluğunu Ümmü Seleme'ye de sorabilirsin?” dedi.
Derhal beni gönderen kimselerin yanına gidip onlara Aişe'nin söylediklerini haber verdim. Onlar, bu defa beni; Aişe'ye gönderdikleri şeyin bir benzerini sormak üzere Ümmü Seleme'ye de gönderdiler. Meseleyi ona sordum. Ümmü Seleme:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'in bu iki rekat namazı kılmayı yasakladığını işittim. Fakat daha sonra ikindi namazını kıldıktan sonra onu bu iki rekat namazı kılarken gördüm.”

Açıklama:

Bu olay şöyle olmuştu: Resulullah (s.a.v.) benim yanıma girmişti. Yanımda Ensar'dan Haram oğulları kabilesinden bazı kadınlar vardı. Resulullah (s.a.v.) bu iki rekat namazı o zaman kıldı. Bu namazı kıldığı sırada ben ona bir kız çocuğunu gönderip:
Resulullah (s.a.v.)'in yanıbaşında dur. Ona:
“Ümmü Seleme: “Ey Allah'ın resulü! Ben senin bu iki rekat namazı kılmayı yasakladığını işitiyorum. Halbuki şimdi bu namazı kıldığını görüyorum” diyor diye söyle. Eğer eliyle işaret ederse geri çekil” dedi.
Kız çocuğu, Ümmü Seleme'nin dediğini yaptı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) eliyle işaret etti. Kız çocuğu da geri çekildi. Namazı bitirince bana:
“Ey Ebu Ümeyye'nin kızı! ikindi namazından sonra kıldığım iki rekat namazı sormuşsun. Bunun sebebi şudur: Bana Abdulkays kabilesinden bazı kimseler kavimlerinden ayrılıp müslüman olmak için yanıma gelmişlerdi. Öğle namazından sonra kılmakta olduğum

iki rekat nafileden beni alıkoydular. İşte bu iki rekat namaz, o namazın rekatlarıdır” buyurdu.[1062][1062]

Açıklama:

İbn Hacer'e göre metinde geçen “Kız” çocuğuyla kast edilen, Ümmü Seleme'nin Ebu Seleme'den olan kızı Zeyneb olması mümkündür.
“Ebu Ümeyye” ile kast edilen ise, Ümmü Seleme'nin babasıdır. Asıl ismi, Huzeyfe'dir. Süheyl b. Muğîre olduğunu söyleyenler de var.
Bu hadiste, Resulullah (s.a.v.)'in öğle namazından sonra kılmayı ihmal etmediği iki rekatlık nafile namazını ikindi namazının sonuna kadar geciktirmesine sebep olarak Abduİkays kabilesinden bazı kimselerin müslüman olmak için geldiği belirtilmektedir.
Resulullah (s.a.v.)'in ikindiden sonra bu nafile namazı kıldığı sabit olunca, geçirilen bir nafile namazın kerahet vaktinde kaza edilip edilmeyeceği meselesi tartışma konusu olmuştur. Bazılar:, bu hadisin zahirine bakarak geçirilen nafile namazların kerahet vaktinde bile olsa kaza edilebileceğini söylerken, bazıları da geçirilen bir nafile namazı kerahet vaktinde kaza etmenin Resulullah (s.a.v.)'e özgü bir durum olduğunu söylemişlerdir.

748- Ebu Seleme'den rivayet edilmiştir:
“Ebu Seleme, Aişe'ye, Resulullah (s.a.v.)'in ikindi namazından sonra kılmakta olduğu iki rekatı namazı sordu. Âişe:
“Resulullah (s.a.v.) bu iki rekat namazı ikindi namazının farzından önce kılardı. Sonra bu iki rekat namazı kılmaktan ahkonuldu yada onları unutup da ikindinin farzından sonra kıldı. Sonra her iki şekli de kılar oldu. Zaten bir namazı kıldığında artık onu devamlı yapardı” diye cevap verdi. [1063][1063]

749- Hz. Aişe (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“iki rekat namaz vardır ki, Resulullah (s.a.v.) bunları evimde gizli olarak da ve açık olarak da hiç bırakmamıştır. Bunlar, sabah namazıfnın farzı)ndan önceki iki rekat namaz ile ikindi namazının farzından sonraki iki rekat namazdır.” [1064][1064]

54- Akşam Namazının Farzından önce iki Rekat Nafile Namaz Kılmanın Müstehab Olması

750- Muhtar b. Fulful'dan rivayet edilmiştir:
“Enes b. Mâlik'e, ikindi namazının farzından sonra nafile namaz kılmanın hükmünü sordum. O da:
“Ömer, ikindi namazının farzından sonra namaz kılan kimselerin ellerine vururdu. Biz, Peygamber (s.a.v.) döneminde güneş battıktan sonra akşam namazımn farzınından önce iki rekat namaz kılardık” diye cevap verdi. Ona:
“Bu iki rekat namazı, Resulullah (s.a.v.) kılar mıydı?” diye sordum. O da:
“Bizi kılarken görürdü, fakat bu iki rekat namaz kılmayı bize emretmezdi ve yasaklamazdi” dedi. [1065][1065]

751- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Medine'deydik. Müezzin akşam namazı için ezan okuduğunda sahabîler mescitteki direklerin yanma koşar, orada ikişer rekat namaz kılarlardı. Hatta bazen yabancı bir kimse mescide girerdi de bu iki rekat namazı kılanların çokluğundan farz namaz kılınmış zannederdi.” [1066][1066]

Açıklama:

Hadis, akşam namazının farzından önce iki rekat nafile namaz kılmanın müstehab olduğunu göstermektedir.

55- Her iki Ezan Arasında Bir Namazın Olması

752- Abdullah b. Muğaffel el-Müzenî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Rasulullah (s.a.v.):
“Her iki ezan arasında bir namaz vardır” buyurdu. Bunu üç defa tekrarladı. Üçüncüsünde ise:
“Dileyene” buyurdu. [1067][1067]

Açıklama:

Hattâbî'nin ifadesine göre; metinde geçen “iki ezân”dan birisi ezan, diğeri de kamettir. Araplar, dile kolay geldiği için iki ayrı ismi tağlib yoluyla tensiye siğasıyla ifade ederler. Kara olmadıkları halde su ve hurma için “Esvedeyn” iki kara, Ebu Bekr ve Ömer için “Ümerân” iki Ömer, güneş ve ay için “Kamereyn” iki ay demeleri gibi.
Hadisin metninde geçen “Namaz” kelimesinden, nafile namaz anlamında kullanılmıştır. Hadiste geçen “Dileyen kimse için” kaydı, bu namazdan maksadın nafile namaz olduğunu gösterdiği gibi, namaz kelimesinin nekre olarak gelmiş olması da ezan ile kamet arasında belli bir nafilenin değil, bütün nafilelerin kılınabileceğine İşaret etmektedir.
Hanefilere göre, ezan ile kamet arasının ne kadar ayrılacağı meselesinde görüş ayrılığı vardır.

56- Korku Namazı

753- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) korku namazını ilk önce iki gruptan birine bir rekat olarak kıldırdı. Bu sırada diğer grup düşmanın karşısında idi. Sonra bunlar namazdan ayrılıp arkadaşlarının yerine düşmana karşı durdular. Sonra diğer grup geldi. Resulullah (s.a.v.) bunlara da bir rekat namaz kıldırdı. Sonra selam verdi. Sonra hem ilk grup ve hem de ikinci grup birer rekatı kaza ettiler.” [1068][1068]

754- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'le birlikte korku namazının kılınmasında hâzır bulundum. Bizi iki saf yaptı. Bir saf, Resûlullah'ın arkasında durdu. Düşman da bizimle kıble arasında bulunuyordu. Peygamber tekbîr aldı. Biz de onunla birlikte tekbir aldık. Sonra kıraatin peşisıra rükûya vardı. Biz de onunla birlikte rükûya vardık. Sonra rukû'dan başını kaldırdı. Biz de onunla birlikte başımızı rükudan kaldırdık. Sonra Resulullah (s.a.v.) ile onu takîp eden halk secdeye gitti. Bu sırada geride bırakılan saf, düşman karşısında durdu. Peygamber (s.a.v.) ile onu takip eden saf, secdeyi bitirip kalkınca, gerideki saf secdeye vardı, sonra da ayağa kalktılar.

Sonra geride bırakılan saf, ileri geçti, öndeki saf da geriye çekildi. Sonra kıraatin peşisıra Peygamber (s.a.v.) rükûya vardı. Biz de onunla birlikte rükûya vardık. Sonra rükudan başını kaldırdı. Biz de onunla birlikte başımızı rükudan kaldırdık. Sonra Peygamber (s.a.v.) ve ilk rekatı kılarken geride bırakılmış olup şimdi hemen Peygamber (s.a.v.)'in ardında bulunan saf secdeye vardı.
Bu defar geride düşman karşısında bulunan saf ayağa kalktı. Peygamber (s.a.v.) ile onu takîp eden saf, secdeyi bitirince geriye bırakılan saf secdeye varıp secde ettiler. Sonra Peygamber (s.a.v.) selâm verdi. Biz de onunla birlikte selâm verdik. Câbir:
“Sizin şu muhafızlarınızın, emirlerini/komutanlarını korumak için yaptıkları gibi” dedi. [1069][1069]

755- Sehl b. Ebi Hasme (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) korku anında sahabilerine namaz kıldırmıştı. Şöyle ki: “Onları ilk önce arkasına iki saf yaptı. Arkasında bulunanlara bîr rekat namaz kıldırdı. Sonra ayağa kalktı. Arkasındakiler, bir rekat namaz kılıncaya kadar ayakta durdu. Sonra geri safta olanlar ilerledi, ön safta olanlar ise gerilediler. Ön safa doğru ilerleyenlere de bir rekat namaz kıldırdı. Daha sonra Resulullah (s.a.v.), gerileyenler bîr rekat namaz kılıncaya kadar oturdu. Sonra da selam verdi.” [1070][1070]

756- Câbir (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'le birlikte bir gazada bulunuyorduk. Nihayet Zâtu'r-Rika'ya vanp gölgeli bir ağacın yanına geldiğimizde bu ağacı Resulullah (s.a.v.)'e bıraktık. Daha sonra müşriklerden biri çıkageldi. Resulullah (s.a.v.)'in kılıcı da bir ağaçta asılı vaziyetteydi. Gelen müşrik bedevi, Peygamber (s.a.v.)'in kılıcını asılı bulunduğu yerden alıp kınından sıyırarak Resulullah (s.a.v.)'e:
“Benden korkar mısın?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Hayır, korkmam” buyurdu. Bedevi:
“Benim saldırmamdan şu anda seni benden kim koruyabilir?” dedi. Resulullah (s.a.v.):
“Beni senden Allah korur” buyurdu.

Bu sırada Resulullah (s.a.v.)'in sahâbîleri yetişip onu tehdit ettiler. Bunun üzerine bedevi kılıcı kınına soktu ve ağaca astı. Derken namaz için ezan okundu. Resulullah (s.a.v.) bir gruba iki rekat namaz kıldırdı. Sonra onlar, geri çekildiler. Diğer gruba da iki rekat namaz kıldırdı. Râvî:
“Resulullah (s.a.v.) dört rekat, cemâat ise iki rekat namaz kılmış oldu”dedi. [1071][1071]

Açıklama:

Zatu'r-Rikâ Gazvesi; Necd bölgesinde Gatafan topraklarında meydana gelmiş bir gazvenin adıdır. Buhârî'ye göre; bu savaş, hicretin yedinci yılında, bazılarına göre hicretin dördüncü yılında ve bazılarına göre ise hicretin beşinci yılında meydana gelmiştir.
Bu savaşa, “Zatu'r-Rikâa” denilmesinin sebebi; müslüman askerlerin ayaklan delindiği ve bu sebeple de ayaklarına bez bağladıkları için “Yamalı” anlamında bu isim verilmiştir. Yine bu savaşın meydana geldiği yerde; siyah, beyaz ve kırmızı renkleri olan bir dağ bulunduğu İÇİn bu savaşa bu İsmin verildiği de söylenir.
Burada korku ile kast edilen, zelzele, deprem ve yangın gibi musibetler anında kılınması tavsiye edilen nafile namazlar değil, savaş devam ederken kılınacak vakit namazlarıdır. Çünkü savaşın en şiddetli anında bile beş vakit namazın kazaya bırakılmasına ruhsat verilmemiştir. Savaşın şiddetli anlarında bile namazın edası emredilmiştir.
Abdullah İbn Ömer, İmam Mâlik, İmam Şafiî, Hanefiler ile alimlerin çoğuna göre; savaş korkusunun rekat sayılarına hiçbir etkisi yoktur. Bunlara göre; namazın kısaltılması, savaş ile ilgili değil, sefer ile ilgilidir. Çünkü sahabeler, bu yerlerde, yolcu konumunda idiler.
Korku; namazı, Müzenî (ö. 264/878) ile Ebu Yusuf (ö. 182/798) dışında bütün alimlere göre her zaman geçerlidir.

7. CUMA NAMAZI BÖLÜMÜ

Cuma Namazı:

Cuma İslam dininde çok önemli kabul edüen haftalık toplu ibadet günüdür. Cuma gününün önemine ve haftalık toplu ibadet günü seçilmesinin anlamına ilişkin olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'den bir çok hadis rivayet edilmektedir.
Cuma günü için perşembe günü akşamından başlamak üzere maddi ve manevi temizliğe her zamanınkinden daha fazla önem vermek gerekir. Bunların başında boy abdesti almak gelir ki, Cuma günü boy abdesti almak, alimlerin çoğuna göre sünnet, bazilanna göre farzdır. Mümin, böyle değerli ve önemli bir günün manevi havasına girmeli, duâ ve tevbesîni bu günde saklı olup duâ ve tevbelerin kabul edileceği vakit olduğu bildirilen “İcabet saati”ne denk düşürmeye çalışmalı, ayrıca Kur'an okumalı, tezekkür ve tefekkür etmeli, Resulullah'a salât ve selam getirmeli, samimi bir kalp ile yüce Allah'a duâ ve istiğfarda bulunmalıdır.
Cuma namazı, farzı ayndır. Farz olduğu; kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Ayrıca gerek Cuma namazının fazileti, gerekse kuvvetli bir farz olduğu ve bu namazı özürsüz olaraka terk etmenin büyük günah sayıldığı konusunda sahih hadisler bulunmaktadır.
Hz. Peygamber'in, Cuma namazını, ilk defa hicret esnasında, Medine yakınlarındaki Ranuna vadisinde Salim b. Avf kabilesini ziyaretleri sırasında oradaki namazgahta kıldırmış olduğu, alimlerce kabul edilmektedir. Öte yandan kaynaklarda, daha hicretten önce Es'ad b. Zürare'nin Medine'de Cuma namazı kıldırdığı kaydedilmekrtedir. Bu durum karşısında Cuma namazının ne zaman farz kılındığı hususunda iki farklı rivayet ve görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisine göre, Cuma namazı, Mekke'de farz kılınmış olmakla birlikte müşriklerin baskıları yüzünden orada kılmamamıştır. Diğer rivayete göre ise Cuma namazı, hicret esnasında farz kılınmış olup ilk cumayı, Hz. Peygamber, Ranuna vadisinde ktldırmıştır. Bu rivayeti benimseyenlere göre, Es'ad b. Zürare'nin Cuma namazını kıldırma uygulaması, farz değil, nafile hükmü kapsamındadır.

Cuma Namazına Giderken Boy Abdesti Almak

757- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.)'i:

“Sizden birisi Cuma namazına gelmek isterse boy abdesti alsın/yıkansın” şöyle buyururken işittim. [1072][1072]

758- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ömer İbnu'I-Hattâb, bir Cuma günü halka hutbe okurken Resulullah (s.a.v.)'in sahabilerinden birisi o sırada mescide girdi. Ömer, hutbe vermeyi bırakıp o adama:
“Bu saat, hangi saattir?” diye seslendi. O da:
“Bugün çalıştım. Evime dönemeden ezanı işittim. Abdest almaktan fazla bir şey yapamadım” diye cevap verdi. Ömer:
“Abdestle yetindin öyle mi! Bilirsin ki, Resulullah (s.a.v.) Cuma namazına gelinirken yıkanmayı/boy abdesti almayı emrederdi” dedi.[1073][1073]

1- Akıl Ve Ergenlik Çağına Girmiş Herkese Cuma Günü Yıkanmanın Vacip Olması

759- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Cuma günü boy abdesti almak, her ihtilam olan kimseye vaciptir/sabittir.” [1074][1074]

Açıklama:

İnsanların mutlaka yıkanmaları ve temizlenmeleri gereken bir gün olmalıdır. Zira bu, insanların gerekli ve güzel olan itiyatlarındandır. Hergün yıkanma İmkanı bulamayan kimsenin Cuma günü yıkanması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü Cuma, vakit olarak belirlenmeye en uygun gündür ve bu Cuma namazı için de tamamlayıcı bir unsurdur.
Cuma günü alınan boy abdesti, hem temizliği ikmal etmekte, hem temizlik hasletine karşı nefis aşırı derecede uyarılmakta, alışkanlık kazanılmakta ve hem de ibadet sözkonusudur. Böylece hem temizlenilmiş olunmakta ve hem de ibadete ait bir husus yapılmış olunmaktadır.
Böylece vücuttaki kirler, yağlar ve kötü kokular giderilmiş olur.

Bu hadisleri dikkate alan bazı alimler, Cuma günü yıkanmanın vacip olduğunu ileri sürmüşlerdir.
Cuma günü yıkanmanın vacip değil de müstehab olduğunu söyleyen alimlere göre ise hadistelfı "Vaciptir" ifadesi, "Sabittir" şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü Cuma günü yıkanmanın vacip olmadığını gösteren bir çok rivayet mevcuttur. 755, 756 nolu hadislere ve Semure'den gelen Nesâî, Cuma 9 ile Abdullah İbn Ömer'den gelen Nesâî, Cuma 25'e bakınız.
Hattâbî, bu kelimenin, bilinen manada vacibin karşılığı olmadığını şöyle belirtir: "Buradaki "Vacip" kelimesinin manası, "Vücubu ihtiyari ve istihbabi"dir, vücubu farzı değildir."

760- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"İnsanlar şehir dışında bulunan yaylalardaki evlerinden nöbetleşe olarak Cuma namazına gelirlerdi. Aba içinde gelirlerdi de üzerlerine toz bulaşırdı. Dolayısıyla da onlardan ter kokusu çıkardı.
Bir defasında Resulullah (s.a.v.) benim yanımdayken ona bunlardan bir adam geldi. Resulullah (s.a.v.) onun bu halini görünce ona:
"Keşke siz bugününüz için temizlenmiş olsaydınız ne iyi olurdu!" buyurdu." [1075][1075]

761- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"İnsanlar iş güç sahibiydiler. Dolayısıyla da onların yeterli zamanları olmayabiliyordu. Bu sebeple de kirli paslı iş elbiseleriyle Cuma namaz günü mescide geldiklerinde kötü koktukları olurdu. Bunun için onlara:
"Keşke Cuma günü yikansaydınız/boy abdesti alsaydınız ne iyi olurdu" denilirdi." [1076][1076]

Açıklama:

Asr-ı Saadette kendi işlerinde çalışan sahabiler, Cuma günü namaza geldiklerinde, üzerlerinde ter kokusu olurdu. Bu durum, cemaati rahatsız ederdi. Bundan dolayı onlara, "Keşke yıkansanız ne iyi olurdu" denilmiştir. Bu da, sahabilerin yıkanmayı emir telakki etmeyip temenni suretinde bir tavsiye olduğundandır.

2- Cuma Günü Koku Sürünmek Ve Misvak Kullanmak

762- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Resulullah (s.a.v.) Cuma günü yıkanmak/boy abdesti almak ve misvak kullanmak her ihtilam olan kimseye gereklidir. Bulabildiği kadarıyla koku da sürünür." [1077][1077]

763- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Her yedi günde bir boy abdesti alıp başını ve bedenini yıkamak, her müslüman üzerinde Allah'ın bir hakkıdır."[1078][1078]

764- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Kim Cuma günü cünüp guslü gibi yıkanır, sonra Cuma namazına giderse, bir deve sadaka vermiş gibi sevaba nail olur. ikinci saatte giderse bir sığır sadaka vermiş gibi sevaba nail olur. Üçüncü saatte giderse boynuzlu bir koç sadaka vermiş gibi sevaba nail olur. Dördüncü saatte giderse bir tavuk sadaka vermiş gibi sevaba nail olur. Beşinci saatte giderse bir yumurta sadaka vermiş gibi sevaba nail olur. İmam minbere çıktığında melekler hutbeyi dinlemeye gelirler."[1079][1079]

Açıklama: Cumhur, burada geçen "Saat" kelimelerini, "Zaman" manasında yorumlamışlardır. Ancak bu saatlerin ne zamandan itibaren başlayacağı hususunda görüş ayrılıkları vardır.
Râfıî'ye göre, burada geçen "Saat" kelimesinden maksat; gece ve gündüzün zaman dilimleri olan saatler değil, dereceleri tertibe koymak ve önce gelenlerin, sonra gelenlerden daha çok fazilete nail olduklarını bildirmektedir.

3- Cuma Günü Hutbe Sırasında Hiçbir Şey Konuşmamak

765- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Cuma günü imam hutbe okurken, yanındaki arkadaşına: “Sus!” dersen boş yere konuşmuş olursun.” [1080][1080]

Açıklama:

İmam hutbedeyken, yanındakine “Sus” diyen kimsenin, Cumanın faziletinden mahrum olacağı söylendiği gibi, Cumanın değerini de eksiltmiş olacağı söylenmiştir.
Cuma günü hutbe verilirken susmak, boş şeyleri terk etmek gerekmektedir. Boş ve gereksiz şeyleri yapma yerine hutbeyi dinlemek ve hutbe üzerinde düşünmek lazımdır.

4- Cuma Günü Duanın Kabul Edildiği Zaman

766- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) Cuma gününü anıp:
“Bugün de öyle bir saat/süre vardır ki, eğer müslüman bir kul namaz kılarken o zamana rastlar da Allah'tan bir şey isterse Allah o kimseye dilediğini mutlaka verir' buyurup bu zamanın kısa olduğunu eliyle işaret ederek gösterdi.” [1081][1081]

767- Ebu Bürde b. Ebi Musa el-Eş'ari'den rivayet edilmiştir: “Abdullah İbn Ömer, bana:
“Baban Ebu Musa'nın Cuma saati hakkında Resulullah (s.a.v.)'den hadis rivayet ettiğini işittin mi?” diye sordu. Ben de:
“Evet! Babamı şöyle derken işittim: Resulullah (s.a.v.)'i:
“İcabet saati, imamın minber üzerinde oturması ile Cuma namazının eda edilmesi arasındadır” buyururken işittim” dedi.” [1082][1082]

Açıklama:

Hadiste, Cuma günündeki dualann kabul edildiği vaktin imamın hutbe okumak için minbere çıkıp oturması ile namazın bitimi

arasındaki vakit olduğu belirtilmektedir.
Konuyla ilgili başka rivayetlerin olması, alimlerin bu konuda görüş ayrılığına düşmesine sebep olmuştur. Bazıları, bu konudaki görüşleri kırk ikiye kadar çıkarmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:
1- İmam Ahmed ile Hâkim'in, Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet ettikleri bir hadise göre; Yüce Allah, Kadir gecesini gizlediği gibi, bu vakti de tüm gün içerisinde gizlemiştir.Bu vaktin gizlenmesi, Cuma günü müminlerin ibadet, dua ve Allah'ı anmalarını teşvik etmek içindir.
2- Duaların kabul edilme saati, Cuma günü içerisinde değişik vakitlerdedir. Belli bir vakitte değildir.
3- Fecr ile güneşin doğması ve ikindi ile güneşin batması arasındadır.
4- Zevalden güneşin batmasına kadar ki zamandır.
5- Cuma ezanı ile namazın bitimi arasındadır.
6- iki hutbe arasındaki oturuş anıdır.

5- Cuma Gününün Fazileti

768- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Üzerine güneş doğan her hayırlı gün, Cuma günüdür. Çünkü Adem, o gün yaratıldı, o gün cennete konuldu ve o gün cennetten çıkarıldı. Kıyamet de ancak Cuma günü kopacaktır.” [1083][1083]

Açıklama:

Cum'a gününün faziletini dile getiren hadislerde kullanılan üstünlük ifâdeleri farklı olmakla birlikte, hepsi de hemen hemen aynı mânayı vurgulamaktadır. Birinde *“Günlerinizin en faziletlilerinden*” buyurularken, bir başkasında “Günlerin efendisi ve faziletçe en büyüğü” tesbiti yapılmaktadır. Hatta cum'anın, kurban ve ramazan bayramı günlerinden de üstün olduğu belirtilmektedir. Onun, “Fakirlerin haca” demek olduğu, “Allah katında nafile hacdan daha sevimli” olduğu da diğer hadislerdeki tespitlerdendir.
Hadisimize baktığımız zaman cuma gününün hayırlılık sebebi olarak Hazreti Adem'in o gün yaratılması, o gün cennete konması, o gün cennetten çıkarılması ve kıyametin o gün kopacağı sayılmaktadır.

Bunlardan ilk ikisini anlamakta bir güçlük olmasa gerektir. Zira insanoğlunun yaratılışı ve cennete konulması, hayırlılık olarak yeterlidir. Fakat cennetten çıkarılmanın ve kıyametin kopmasının, cum'anm hayırlılığındaki yeri, pek öyle kolayca anlaşılabilir gibi değildir. Aynca hadisin diğer rivayetlerinde Hz. Adem'in tevbesinin Cum'a günü kabul edildiği vevduaların kabul edildiği an demek olan icabet saati'nin de cum'a gününde bulunduğu sayılmaktadır.

Hadis sarihleri, cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirilmekte, insanın halifelik vasfının ortaya çıkması; Hz. Adem'e ve çocuklarına ilâhî kitaplann İndirilmesi sonucunu görerek, fazilet ve hayırlılığı burada bulmaktadırlar. Cennetten ihraç, insanoğlunu zelil kılmak için değil, kemâl yollannı ona açmak içindir. Onun da günü cum'adır. Ayrıca şunu da söylemek mümkündür. Cum'a gününde işlenecek bir cürüm, yüksek mertebelerden kovulmaya vesile olacak kadar büyük bir cürümdür. Bu suretle de bu günün kudsiyetine ve faziletine riâyet etmek gerektiğine dikkat çekilmiş olmaktadır.

Hadiste sayılan işleri, o günün faziletini gösteren deliller olarak değil, o günde olmuş ve olacak olan büyük işlerin sayımı olarak anlamak gerektiği görüşü de bulunmaktadır. Ancak bu genel bir kabul görmemiştir.

Kıyametin cum'a günü kopacağının o günün hayırlılığına delil olması ise, olgun insanların kendileri için hazırlanmış ilâhî nimetlere kavuşmaları yönüyle yorumlanmıştır.

İnsanoğlunun ve kâinatın hayatını ilgilendiren en büyük olayların sahnesi olan cum'a günü, müslümanların haftalık ibâdet ve zikir günü olarak beliden misse, bunun şükrünü yerine getirmek ve kıymetini bilmek gerekir. Hazreti Peygamber, daha önceki ümmetlere de aslında bu gününün ibâdet ve zikir günü olarak verildiğini ancak onların buna riâyet etmediklerini, başka başka günleri benimsediklerini bildirmiş ve bu durumun, ümmet-i Muham-med'in en sonra dünyaya gelmiş olmasına rağmen, kıyamet günü en başta olacağını gösterdiğini açıklamış, sonunda da,

“Yahudilerin ibâdet günü yarın (=Cumartesi), Hristiyanlarınki de öbür (=Pazar) günüdür” buyurmuştur.

Hadisimizden ilk çıkarabileceğimiz sonuç; ibâdet ve zikrin daha yoğun olduğu günlerin mü'minler için daha “Hayırlı” olduğudur.” 1084[1084]

6- Bu Ümmetin, Cuma Gününe Hidayet Buyurulması

769- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Bizler ümmetler içerisinde en son gelenleriz. Fakat kıyamet gününde herkesi geçenler de biz olacağız. Şu kadar var ki, her ümmete Kitap bizden önce verilmiş, bize ise onlardan sonra verilmiştir. Sonra onlar, Allah'ın bize farz kıldığı haftanın şu bayram günü hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Allah ise onunla ilgili bize yol gösterip bu günün Cuma olduğunu belirtti. Dolayısıyla diğer insanlar bugün hakkında bizim arkamızdan gelirler. Yahudilerin haftalık bayramı yarın cumartesi günü ve Hıristiyanların haftalık bayramı ise öbür gün Pazar günüdür." [1085][1085]

770- Ebu Hureyre (r.a) ile Huzeyfe (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır;
"Bizden önce geçen ümmetleri Allah Cuma'dan şaşırtmıştır. Bu sebeple yahudilerin günü Cumartesi, Hıristiyanların günü Pazar olmuştur. Sonra Allah bizi dünyaya getirmiş ve bize Cuma gününü bulmada yol göstermiştir. Dolayısıyla Cuma, Cumartesi ve Pazar günlerini ibadet için vermiştir. Kıyamet günü de onlar bizim arkamızdan geleceklerdir. Biz dünya halkının en sona kalanlarıyız, fakat kıyamet gününde en başta bulunanlar ve *bütün yaratıklardan önce kendilerine hüküm verilenleriz."* [1086][1086]

Açıklama:

Cum'a, bayram ve ramazan gibi müstesna günlere dikkat edecek olursak, her birinde diğer günlerden farklı ibâdet ve zikirler bulunduğunu görürüz. Yani bu günler kesinlikle günümüzde anlaşıldığı ya da anlaşılmak İstendiği gibi birer "Tatil günü" değil; birer "İbâdet ve zikir" günüdür.
Zaten dinimizde "Tatil günü" yoktur. Cum'a gününün hafta tatili olarak resmen kabulü, Tanzimat sonrası yıllara rastlanmaktadır. 1935'de kabul edilen Hafta Tatili Kanunu ile de bu uygulamadan vazgeçilmiş

önce Pazar daha sonra da cumartesi günü hafta tatili günleri olarak kabul edilmiş, haftalık iş ve mesaî günleri buna göre düzenlenmiş ve düzenlenmektedir. İşte bu alışkanlıkla müslümanların “Hafta tatili”, cum'a günü olduğu sanılmaktadır.

Cum'a, curn'a ibâdeti ve zikir günüdür. Diğer dinlerde olduğu gibi halkımızın deyimiyle, “Kitli Pazar”, “Kapalı cumartesi” uygulamasına benzer bir “ Cum'a tatili” yoktur. Sadece iç ezanının okunmasından cum'anm farzının bitimine kadar geçecek olan azamî yarım saatlik bir zaman kesiminde iş ve ticaret yasaklanmıştır. Bu süre, haftalık ibâdet ve zikir anıdır ve bütün müslümanlarca birlikte yerine getirilecek cum'a namazı ve hutbe saatidir.

Namazdan sonra, Allah'ın lütuf ve ihsanının tecellisi olan rızkı aramak maksadıyla yeryüzüne dağılmak, işinin basma dönmek herkesin tabiî hakkıdır. Ama işte hiç bir müslümâna ne kendisi ne de bir başkası haftada bu yanm saati çok görmemeli, onu bundan akkoymamalıdır. Çünkü bu ibâdeti küçümsemek ve terketmek kişiyi çok acı sonuçlara itecektir. “Köle, kadın, çocuk ve hasta olmayan nnislüman erkekler üzerine cumayı cemaatla kılmak farzdır” [1087][1087]

Bu sebeple “Mazeretsiz cumayı terkeden kişi, silinmez ve değişmez bir kitaba münafık diye kaydedili. Bu konudaki ihmal, Hz. Peygamberi;

“...Cum'aya gelmeyenlerin içinde bulundukları binaları yakasını geliyor” [1088][1088] diye hiddetlendirmiştir.

Cum'anin haftalık ibâdet ve zikir günü olduğu, duaların kabul edildiği kısa bir süreden ibaret olan saatün hafife icabet saatî'nin cum'a gününde olduğundan da anlaşılmaktadır. Öte yandan dinimize göre bir farz, ancak kendisinden daha üstün bir farz için terkedebilir. Öğle namazı farzdır. Cum'a günü cum'a namazı için terkedilmektedir. Bu da cum'a namazının, normal vakit namazlarından daha üstün olduğuna bir başka delildir. Ayrıca cum'a namazının mü'mine sağladığı faydayı Peygamber Efendimiz bir hadisinde şöylece belirtmiştir:

“Her kim abdestini güzelce aldıktan sonra cum'a namazına gelir ve imama yaklaşıp sesini çıkarmaz, hutbeyi dinlerse hem o cum'a ile diğer cum'a arasında hem de fazla olarak daha üç gün içinde işleyeceği günahları bağışlanır”

müslümanın şu ya da bu sebeple eda edemediği her cum'a ve her dinî görev, yüreğinde bir sızı: kendisini bundan alıkoyana karşı bir nefret yumağı oluşturur. Hatta bana öyle geliyor ki, anlamsızlığı ve isabetsizliği kesin olan cum'a kılınır mı kılınmaz mı münâkaşalarında dış müdâhalelere duyulan nefretin tesiri oldukça büyüktür.
Cum'a ibâdetini rahatlıkla yerine getirebilecek bir düzenleme yapılması halinde bütün gerginliklere, kurum ve kuruluşlardaki huzursuzluklara son verilmiş olacaktır. Bu da büyük çoğunluğu müslüman olan milletimize karşı gösterilecek anlayışla halledilecektir. Yoksa hâla birbirimize sıkıntı vermekten milletçe bıkmadık mı? Hangi medenî ülkede Hristİyanlar pazar ibâdetinden, hangi Yahûdî cumartesi ibâdet ve istirahatinden menedilmektedir? müslümanların kendi ülkelerinde cum'a ibâdetlerini serbestçe ve rahatça yapmaları onların hem insanî hem de dinî haklarıdır. Bunu anlamak için insan olmak yeter.
Zamanı İslâm ile donatmak, “En hayırlı gün” cum'ayı cum'a olarak yaşamak yaşayabilmekle başlayacak ya da güç kazanacaktır. [1089][1089]

7- Cuma Günü Namaza Erken Gitmenin Fazileti

771- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Cuma günü olduğunda mescidin bütün kapılarında melekler bulunur. Bunlar, ilk gelen kimseleri yazarlar. İmam minbere oturduğu zaman sahifeleri dürüp hutbeyi dinlemek üzere içeri girerler. Mescide ilk gelen kimse, bir deve kurban etmiş gibi sevaba nail olur. Ondan sonra gelen kimse ise İnek kurban etmiş gibi sevaba nail olur. Ondan sonra gelen ise koç kurban etmiş gibi sevaba nail olur. Ondan sonra gelen ise tavuk kurban etmiş gibi sevaba nail olur. Ondan sonra gelen ise yumurta kurban etmiş gibi sevaba nail olur.” [1090][1090]

Açıklama:

Bu hadisin rivayetleri arasında ufak-tefek bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bununla birlikte hepsinin ittifak ettiği manaya göre;

cumaya gelenlerin alacakları sevaplar, geliş sırasına göre farklıdır. Hatip minbere çıkınca, melekler, bu yazma işini bırakıp okunacak hutbeyi dinlemek üzere minberin yanına gelirler. Artık bu vakitten sonra gelenler, söz konusu olan sevaplardan faydalanamazlar. Sadece Cuma namazına ait sevaplara nail olurlar.
Camiye erken gelenlere verilen sevapların farklı oluşu, gelenlerin; namaz kılmak, Kur'an okumak, teşbih çekmek gibi ibadetleri daha çok yapacakları içindir.

8- Hutbe Sırasında Susarak Dinleyen Kimsenin Fazileti

772- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Kim boy abdesti alıp Cuma namazına gelir ve kendisine takdir edilen namazı kılar, sonra imam hutbesini bitirinceye kadar dinler, sonra onunla birlikte Cuma namazını kılarsa, o kimsenin o Cuma ile öbür Cuma arasındaki günahları ile üç günlük fazla günahı bağışlanır." [1091][1091]

9- Cuma Namazının, Güneş Tam Tepe Noktasından Batıya Doğru Kaydığında Kılınması

773- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Biz, Resulullah (s.a.v.)'le birlikte Cuma namazını kılar, sonra dönüp su taşıdığımız develeri dinlendirirdik."
Hadisin ravisi Hasan der ki:
Cafer'e: "Bu hangi saatte oluyordu?" diye sordum. O da:
"Güneşin tam tepe noktasından batıya doğru kayması vaktinde" diye cevap verdi." [1092][1092]

774- Sehl (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Biz ancak Cuma namazından sonra öğle uykusuna yatardık ve öğle yemeğini yerdik.
Hadisin ravisi Hucr:
"Resulullah (s.a.v.) zamanında" ilavesini yaptı." [1093][1093]

Açıklama:

Hadis, Cuma namazının hiç geciktirilmeden ve öğle namazının vakti girer girmez hemen kılındığını ifade etmektedir.
Sahabiler, Cuma günleri Cuma namazına hazırlanmakla meşgul olduklan ve Cuma namazına erken gittikleri için öğle yemeğini ve İstirahatini cumadan sonraya bırakırlardı.

775-

Seleme İbnu'1-Ekva' (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulullah (s.a.v.)'le birlikte güneş tam tepe noktasından batıya doğru kaydığında Cuma namazını kılardık, sonra bölgeyi araştırıp geri dönerdik.” [1094][1094]

Açıklama:

Hadis, Cuma namazından sonra cemaat dağıldığında duvarların gölgesinin az olduğundan oradan geçenin gölgeden istifade edemediğini belirtmektedir. Durum bu olunca, Cuma namazının, öğlenin ilk vaktinde eda edildiği ortaya çıkmış olmaktadır.

10- Cuma Namazından önce Ikı Hutbe Okunması Ve Bu iki Hutbe Sırasında Oturma

776- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) Cuma günü ayakta hutbe okur, sonra oturur, sonra yine kalkardı. Tıpkı sizin bugün yaptığınız gibi.”

Açıklama:

Bu hadis, iki hutbe arasında oturmanın caiz olduğunu göstermektedir. Hanefilere göre birinci hutbe vacip, ikinci hutbe sünnettir. Hanefilerin ikinci hutbenin vacip olmayışına, bazı sahabilerin bunu terk ettiklerini delil olarak göstermişlerdir. Birinci

hutbenin vacip oluşuna deiil, Cuma: 62/9'daki *“Allah'ın zikrine koşun”* ifadesidir. Buradaki “Zikir”den maksat, hutbedir.” [1095][1095]

777- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) ayakta hutbe okur, sonra oturur, sonra yine kalkıp hutbe okurdu. Buna göre kim sana Resulullah (s.a.v.)'in oturarak hutbe okuduğunu haber verirse muhakkak yalan söylemiştir. Vallahi, ben Resulullah (s.a.v.)'le birlikte iki binden fazla namaz kıldım.” [1096][1096]

Açıklama:

Hadiste ayakta hutbe okumanın meşru olduğuna delildir. Yalnız ayakta hutbe okumanın hükmü hususunda görüş ayrılığı vardır. Cumhura göre hutbenin ayakta okunması farzdır. Bunlar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hutbelerini ayakta okuduğu ile ilgili bu tür hadisleri görüşlerine delil olarak getirmişlerdir.
İmam Ahmed'den bir rivayete ve Hanefilere göre ise hutbenin ayakta okunması sünnettir. Bunlara göre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ve Raşid Halifelerin ayakata hutbe okumaları, ayakta durmanın, farz yada vacip olmasını gerektirmez.
“Ben Resulullah (s.a.v.)'le birlikte iki binden fazla namaz kıldım” ifadesi; ya çokluktan kinayedir yada beş vakit namazı kastetmiştir. Çünkü cumanın kılınmasından Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatına kadar değil ikibin, yarısı kadar bile Cuma namazı kılınmamıştır.

11- Yüce Allah'ın, *“Onlar Bir Ticaret Veya Eğlence Gördükleri Zaman Ona Doğru Koşuştular, Seni Ayakta Bıraktılar”* [1097][1097] Ayeti Hakkında

778- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) Cuma günü ayakta hutve veriyordu. Bu sırada Şam'ddan bir kervan geldi. Derken cemaat, kervanın geldiğini duyunca Peygamber bırakıp) ona doğru yöneldiler. Öyle ki

Peygamber'in yanında on iki kişiden başka hiç kimse kalmadı. Bunun üzerine Cum'a süresindeki
“Onlar, bir ticaret yada eğlence gördükleri zaman ona doğru koşuştular, seni ayakta bıraktılar” [1098][1098]şeklindeki ayet indi. [1099][1099]

Açıklama:

Bu olay, hadis rivayetlerinde Cabir bin Abdullah, İbn Abbas, Ebu Hureyre, Ebu Malik, Hasan Basrî, İbn Zeyd, Katade ve Mutakîl bin Hayyaridan şöyle nakledilmiştir:
“Bir Cuma namazı vaktinde, Şam'dan Medine'ye bir ticaret kafilesi gelir ve kafile mensupları, geldiklerinde şehirlilerin haberi olsun diye def ve davul çalmaya başlarlar. Tam bu esnada Hz. Peygamber (s.a.v.) hutbe irad etmektedir. Davulun sesini duyan cemaat sabırsızlanır ve 12 kişi dışında hepsi, kafilenin bulunduğu yere koşarlar”
Konuyla ilgili bütün rivayetler bir arada ele alındığında, geride kalanlardan isimleri bilinenler şunlardır: Hz. Ebu Bekir, Hz.Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mes'ud, Ammar bin Yasir, Huzeyfe'nin kölesi Salim ve Cabir bin Abdullah.
Bu olay, hicretten kısa bir zaman sonra vuku bulmuştur. Bu dönem sahabenin sosyal eğitiminin henüz yeni başladığı bir dönemdi. Diğer yandan Mekke müşriklerinin ekonomik ambargo uygulaması nedeniyle, Medine'deki halk günlük ihtiyaçlarını karşılamada dahi zorluk çekiyordu. Hasan Basri, Medine'de o günlerde halkın neredeyse açlıktan ölecek bir hale geldiğini ve fiyatların çok yüksek olduğunu nakleder İbn Cerir. Hal böyleyken ticari bir kafile gelir ve herkesi “Namaz bitene kadar belki de her şey satılmış olur” şeklinde bir endişe kaplar. Bu endişe sebebiyle cemaat kafileye doğru koşarak gider.
Görüldüğü gibi eğitimin eksik, şartların güç olduğu bir zamanda ortaya çıkmış bir zaaf ve hata idi. Fakat bu insanların İslâm için yaptıkları fedakarlıkları, ibadet ve muamelatta hayatlarının nasıl değiştiğini ve takvanın timsali olduklarını gözönüne alan herhangi bir kimse onları, dünyayı ahirete tercih etmekle suçlamaya cesaret

edemez. Bu itham sahipleri, esasında sahabeye buğzetmek hastalığına yakalanmışlardır. Ancak şurası kesin bir gerçektir ki; bu hadise sahabeye ta'n edenleri nasıl teyid etmiyorsa, sahabenin hiçbir şekilde hata yapmayacağını söyleyip, onları göklere çıkaranları ve bu kimselerin “Sahabeden sadır olan bir hatanın zikredilmesi onları küçültmek demektir ve bu onların izzet ve kıymetlerinin müminlerin kalbinden silinmesine neden olur” biçiminde iddialarını da aynı şekilde nakzeder. Oysa bu her iki görüş de ayet ve hadislere ters düşmektedir.
Zira bu sahabiler ayet ve hadislerde Allah'tan mağfiret kazanmış ve O'nun indinde makbul kimseler olarak zikredilirler. ikinci görüş de aşırı bir tutumun sonucudur. Ve o da ayet ve hadislere dayanmaz. Çünkü çok sayıda sahabenin taşıdığı bir çok zaaf ve hatayı Kitab'ında bizzat Allah Teâlâ zikretmiştir.
Üstelik bu Kitab'ı Kur'an ümmet kıyamete kadar okuyacaktır. Ancak bununia birlikte sahabenin affedilmiş ve Allah katında yakınlık kazanmış kimseler oldukları da bildirilmiştir. Ayrıca bu zaaf ve hatalar sahabeden Ehli sünnet büyüklerine kadar ayrıntılı bir şekilde nakledilerek, tefsir ve hadis kitaplarında yer almıştır. Şimdi tüm bunlardan, Allah'ın bu hadiseleri sahabenin sevgisini kalblerimize sokmak ve aynı zamanda onların sevgisini kalplerimizden çıkarmak için zikrettiğinden bahsedebilir miyiz? Sahabenin, tabiunun, müfessir ve muhaddislerin bu hadiseyi tüm aynntılarıyla zikretmelerinin nedeni, acaba onlann bu şer'i ilkeden haberleri olmaması mıydı? Ayrıca bu sureyi okuyan ve tefsirini mütealâ eden kimselerin kalbinde sahabe sevgisi azalmış mıdır? Şayet bu sorulara, olumsuz cevap veriliyorsa -ki kesinlikle olumsuzdur- o takdirde sahabeye hürmet adına, bazı kimselerin yaptıkları yersiz müdafa ve gösterdikleri aşırı tutum hiç de akıllıca değildir.
Ayrıca onlar da, bu dünyada doğmuş insanlardır. Onlara sahip oldukları bu seçkin özellikleri, Hz. Peygamberin (s.a) eğitimi vermiştir. Bu eğitim yıllarca ve tedricen (aşama-aşama) devam etmiştir. Bu eğitimin üslub ve metodunun, Kur'an ve sünnette şöyle olduğunu görmekteyiz: Toplumda ne zaman bir zaaf ortaya çıkmışsa hemen Allah ve Rasulü o zaafa toplumun dikkatini çekmiş ve tedrici bir eğitim programıyla sözkonusu zaaf ortadan kaldırılmıştır. Aynı metodu Cuma namazı esnasında meydana gelen hadisede

görüyoruz. “Öyle ki bir ticaret kafilesinin gelmesi üzerine bu hadise vuku bulur ve Allah Teâlâ Cuma suresinin bir bölümünü (9-11) inzal ederek, sahabeyi ikaz eder. Bu ayetler vasıtasıyla, onlara Cuma namazının kuralları öğretilir. Bunun yanısıra, Hz, Peygamber (s.a.v.) de hutbelerinde peşisıra Cuma namazının farziyetİni ve önemini müslümanların zihinlerine yerleştirir.”
Bu şekilde öğretilen Cuma namazının kurallan ile ilgili ayrıntılar hadisler vasıtasıyla bize kadar ulaşmıştır.
Ayrıca sahabenin yaptığı hatanın mahiyeti hemen anlaşılmaktadır. Şayet onlann imanları -maazallah- eksik olsaydı, yahut bile bile dünyayı ahirete tercih etselerdi, elbette o zaman Allah'ın onlara hiddeti ve tenkid biçimi daha farklı olurdu. Ancak burada sahabiler iman eksikliğinden değil, eğitim eksikliğinden dolayı zaaf gösterdikleri için, kullanılan üslup da bu bakımdan öğreticidir. Nitekim ayetlerde Cuma namazının kuralları öğretilmiş ve ders verir bir üslup ile şöyle buyurulmuştur:
“Cuma hutbesini dinlemek ve namazı kılmak, eğlenceden de, kazanacağınız kârdan da hayırlıdır!” [1100][1100]

779- Ka'b b. Ucre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ka'b, mescide girmişti. Abdurrahman b. Ümmü'I-Hakem oturduğu yerden hutbe okuyordu. Ka'b:
“Şu kötü herife bakın! Oturduğu yerden hutbe okuyor. Halbuki yüce Allah,
“Onlar, bir ticaret yada eğlence gördükleri zaman ona doğru koşuştular, seni ayakta bıraktılar” [1101][1101] buyurmaktadır. [1102][1102]

12- Cuma Namazını Terk Eden Kimselerin Uğrayacağı Ceza

780- Abdullah İbn Ömer (r.a) ile Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bu ikisi, Resulullah (s.a.v.)'i minberinin basamakları üzerinde şöyle buyururken işitmişlerdir:
“Bazı kimseler, ya Cuma namazını terk etmekten vazgeçerler yada Allah onların kalplerine mühür vurur, sonra da muhakkak gafillerden

olurlar.” 1103[1103]

Açıklama:

Kurtubî'ye göre, kalbi mühürlemekten maksat; Allah'ın sözkonusu kimselerin kalplerinde yaratacağı cehalet, kasvet ve cefadır.
Hadis, £uma namazının önemini vurgulamakta ve Cuma namazı kılmaya teşvik etmektedir.

13- Cuma Namazını Ve Hutbeyi Kısa Tutma

781- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'îe birlikte namaz kılardım. Onun namazı ve hutbesi, orta düzeyde idi.” 1104[1104]

782- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) hutbe okuduğunda gözleri kızarır, sesi yükselir ve hiddeti artardı. Hatta bir orduyu tehdit etme mahiyetinde: “Düşman akşama-sabah size baskın yapacak” diyen ordu komutanı gibi olur ve şehâdet parmağı ile orta parmağını yan yana getirerek:
“Ben kıyamete şunların bir birine olan yakınlığı gibi yakın bir zamanda gönderildim” der ve sözüne şöyle devam ederdi:
“Bundan sonra bilginiz ola ki; sözün en hayırlısı, Allah'ın kitabıdır. Yolların en doğrusu da, Muhammed'in yoludur. İşlerin en kötüsü, sonradan çıkarılanlarıdır. Her bidat dalâlettir” buyurur, sonra da:
“Ben her mümine kendi nefsinden ileriyim. Bir kimse ölürken mal bırakırsa o mal onun yakınlarına aittir. Fakat borç veya çoluk-çocuk bırakırsa bana âit ve benim üzerimedir” buyururdu.”

Açıklama: Bir rivayette ise şu ifade yer almaktadır: “Peygamber (s.a.v.)'in Cuma günkü hutbesi şöyleydi:
“ilk önce) Allah'a hamd eder, övgüde bulunur, sonra da bunun ardından sesi yükseltmiş olarak konuşurdu.” 1105[1105]
“Sözün en hayırlısı, Allah'ın kitabıdır. Yolların en doğrusu da, Muhammed'in yoludur” sözü hakkında Lütfü Çakan şunları söylemektedir;

“müslümanların temel düşünce yapısını, Kitab ve Sünnet'e bakışını tesbit eden hadisimiz, özündeki öneme münâsip bir söyleyiş güzelliğine de sahip bulunmaktadır: “Sözlerin en güzeli Allah’ın kelâmı; yolların en doğrusu, Muhammed'in yoludur.”
Fesahat ve belagat yönünden tüm incelikleri en üst seviyede ihtiva ettiği, ya pek açık şekilde veya işaret yoluyla her şeyi açıkladığı için sözlerin en güzeli, en hayırlısı ve en doğrusu Allah'ın kelâmı, Kur'an-ı Kerim'dir. Nitekim *“Sana bu kitabı, her şeyi açıklayan ve müslütnanlara yol gösterici, rahmet ve müjde olarak indirdik”* [1106][1106] buyurulmuştur. Bu “Her şey”, din ve dünya işlerinden açıklanmasına ihtiyaç duyulacak itikadı, amelî, siyasî, iktisadî, içtimaî ve ahlâkî her konudur. Bütün bu konulan açıklamakta, üslûb ve muhteva olarak Allah'ın kelâmı hiç şüphesiz, sözlerin en güzeli ve en mükemmelidir.
Hadisimizin ihtiva ettiği lafız farklılıkları sanki bir anlamda, Allah kelâmının erişilmez güzelliğinin değişik yönlerini göstermektedir. Verdiği haberler ve işaret ettiği gerçeklerin doğruluğu açısından en doğru asdak [1107][1107] koyduğu kaidelerle inananların dünya ve âhiret hayatları ve iki cihan mutluluklarını temin bakımından en hayırlı hayr olan Allah kelâmı, söyleyiş olarak edebî açıdan da en güzeldir. Öylesine güzel ve farklıdır ki, bu konuda bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur:
“Allah kelâmının öteki sözlere üstünlüğü; Allah'ın yarattıklarına üstünlüğü gibidir” [1108][1108]
Aslında bu niteliği kendisine bizzat Kur'an vermiştir:
“Allah, âyetleri birbirine benzeyen ve yer yer tekrar eden Kur anı sözlerin en güzeli olarak indirmiştir.” [1109][1109]
Böylesine güzel, doğru ve hayırlı olan söze itibar etmek, onu benimsemek, yaşamak ve gelecek nesillere benimsetmek, hem en üstün iş, hem de en büyük mutluluktur. Nitekim bir hadîs-i şerifte Sevgili Peygamberimiz, *“Allah, milletleri bu kitap ile yüceltir veya alçaltır.”* [1110][1110] buyurmuş; bu en güzel kelâmın toplumların hayatındaki yerini en açık şekilde duyurmuştur. Bir başka hadislerinde de;
“Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir” [1111][1111] buyurmak suretiyle Kur'an eğitim ve öğretiminin önemine işaret

etmişlerdir.
Tebliğ ve telkinde de en etkili yol, Kur'an okumak yani sözlerin en güzeliyle insanlara hitap etmektir. Kur'an âyetleriyte veya âyetlerden iktibaslarla zenginleştirilmemiş sözler, sohbetler, yazılar, kitaplar, nutuklar, hutbeler ve va'azlar asla müessir olamaz, kalpleri yumuşatamaz.
Hadisimizdeki yol ve gidişat anlamına gelen hedy kelimesi delâlet ve irşat etmek anlamına hüdâ kelimesiyle de rivayet edilmiştir. Her iki şekle göre mâna şöyle olmaktadır:
a- Yolların en doğrusu en güzeli, Muhammed'in yoludur.
b- Hidâyet ve irşadın en güzeli, en doğrusu, Muhammed'in irşadıdır.
Bu iki mânadan, yolların en güzeli, Hz Muhammed'in sünneti ve İslâm olduğu anlaşılmaktadır. Zira onun yolu, sünneti; onun irşâd ve tebliği İslâm'dır.
Hadisin bu kısmında yer alan, yolların en üstünü (efdalu'1-hedy) ve yolların en hayırlısı (hayrul-hedy) kayıtları, Hz. Peygamber'in yol ve irşadının en güzel ve en doğru oluşunu ahsen ve asdak, iki ayrı yönden açıklamaktadır.
Hayatı, Kur'an lisanıyla, inananlara "En güzel örnek" olarak tanıtılmış olan Hz. Peygamber'in yaşayış tarzı, elbette yolların en güzelidir. Binâenaleyh, bu güzellikler manzumesine yabancı bütün anlayış ve uygulamalar, birer yozlaşma ve sapıklık sebebi ve birer "Bid"aftir. "İşlerin en zararlısı ve şerlisi" de işte bu sebeple, bid'atlerdir.
İslâmî anlayış ve yaşayışın prensipleri, sözlerin en güzeli Kur'an-ı Kerim ile en güzel şekilde; uygulama şekilleri de yolların en doğrusu Hz. Peygamber'in irşâd ve örnek hayatı ile en güzel ve mükemmel biçimde ortaya konulmuş bulunmaktadır. Bu sebeple, bu güzelliklere ters düşecek hiç bir söz, fikir ve uygulama, asla iltifata lâyık değildir; aldatıcıdır, saptırıcıdır. Mutlak surette böylesi yabancı unsurlara karşı tam bir uyanıklık içinde olunmalıdır. Söz, Allah'ın sözü; Hz. Muhammed (s.a.v.)'in izidir. [1112][1112]

783- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) cemaate hutbe okurken ilk önce Allah'a hamd eder, layık olduğu şekliyle O'na övgüde bulunur, sonra da:
"Men vehdihillâhu felâ mudille lehu ve men vudlil felâ hâdiye lehu ve hayru'l-hadîsi kitâbu'llâhi" Allah bir kimseye hidayet verirse onu

saptıracak yoktur. Allah'ın saptırdığına da hidayet verecek yoktur. Sözün en hayrlısı, Allah'ın Kitabıdır" derdi." [1113][1113]

784- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Dımâd Mekke'ye gelmişti. O, Ezd-i Şenûe kabilesinden olup delilere nefes ederdi. Mekkelilerden bazı akılsızların: "Muhammed delidir"dediklerini işitmişti. Bunun üzerine kendi kendine: "Şu zâtı bir görsem! Belki Allah ona benim elimde şifâ nasıp eder" dedi. Sonra bir gün Resulullah'a rastlayıp ona:
"Ey Muhammed! Ben delilere okurum. Hem Allah, benim elimde dilediğine şifâ ihsan eder.Okumamnstermisin?" dedi. Resulullah (s.a.v.):
"Inne'l-hamde li'ilâh, nahmeduhu ve nesteînuhu, men yehdihi'hâhu felâ mudille leh ve men yudlil felâ hâdive leh, ve eşhedu en lâ ilahe illâllâhu vahdehu lâ şerike leh ve enne Muhammeden abduhu ve Resuluh. Amma ba'du" Şüphesiz ki hamd, Allaha mahsustur. Biz O'na hamdeder, O'ndan yardım dileriz. Allah, her kime hidâyet verirse artık onu şaşırtacak hiçkimse yoktur. Kimi de şaşırtırsa onu da hidâyete erdirecek yoktur. Ben, Allahdan başka ilâh olmadığına, bir Allah olup ortağı bulunmadığına, Muhammed'in de onun kulu ve resulü olduğuna şehâdet ederim." Bundan sonra diyerek söze başladı. Dımâd:
"Şu sözlerini bana bir daha tekrarla!" dedi. Resulullah (s.a.v.) bu sözleri ona üç defa tekrarladı. Bunun üzerine Dımâd:
"Doğrusu ben kâhinlerin sözlerini de, sihirbazların sözlerini de, şâirlerin sözlerini de dinledim. Fakat senin şu sözlerin gibi hiç bir söz işitmedim. Bunlar, gerçekten denizin dibine vardı. Ver elini sana İslâmiyet üzerine biat edeyim!" diyerek ona biat etti. Resulullah (s.a.v.):
"Bu biat, kavmin için de olsun mu?" buyurdu. Dımâd:
"Evet. kavmim adına da olsun" dedi.
Derken Resulullah (s.a.v.) bir tarafa askeri bir birlik gönderdi. Bunlar, Dımâd'ın kavmine uğramışlardı. Askeri birliği komutanı, askerlerine:
"Bunlardan bir şey aldınız mı?" diye sordu. Oradakilerden biri:
"Ben onlardan bir matara/temizlik kabı aldım" dedi. Komutan:

“Onu sahibine iade edin. Çünkü bunlar Dımâd'ın kavmidir” dedi.” 1114[1114]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.), gerek Cuma hutbelerinde ve gerekse askerî, siyasî, toplumsal, eğitim ve diğer herhangi bir sebeple olursa olsun yaptığı bütün hitabelerinde söze Allah'a hamd ve. sena ile başlardı. Çoğunlukla hamd ve senadan sonra şehadet kelimelerini de söylerdi. Bunu takiben “Amma ba'du” hitabıyla giriş konuşmasını bitirir, bundan sonra maksadı olan konuşmayı yapardı. Konuşması; gayet açık, özlü ve sade olurdu. Çoğunlukla konuşmasının içeriğini Kur'an ayetleri oluştururdu. Resulullah (s.a.v.)'in hemen hemen bütün konuşmalarının giriş kısmı hep bu tarzda hamd ve sena olduğunu gösteren sadece Buharî'de otuz kadar hadis vardır. Hatta Kettânî, “Mütevatir Hadisler”de bunun mütevatîr olduğunu belirtmektedir.” 1115[1115]

Bu, en makul ve en güzei ve en eskimez bir hitabet şeklidir. Çünkü Kur'an “El-hamdu” ile başlıyor, namaz “El-Hamdu” ile başlıyor, Resulullah (s.a.v.)'in bunca hitabeleri de hep “El-Hamdu” ile başlıyor. Konuşmaya, konuşma nimetini İhsan eden Allah'a hamd ile başlamak; ne kadar ma'kul ve ne derece yakışan bir hitabet tarzı olduğu böyle anlaşılmak olmaktadır. 1116[1116]

785- Ebu Vâil'den rivayet edilmiştir:
“Ammâr bize hutbe okudu. Fakat hutbeyi, kısa ve açık bir şekilde okudu. Minberden inince ona:
“Ey Ebui-Yekzân! Gerçekten kısa ve açık bir hutbe okudun. Biraz daha uzatsan iyi olurdu” dedik. Bunun üzerine Ammâr:
“Ben Resulullah (s.a.v.)'i:
“Şüphesiz ki kişinin namazı uzun, hutbeyi kısa tutması, kavrayışlı olduğunun alametidir. Dolayısıyla siz namazı uzun tutun, fakat hutbeyi kısa kesin. Doğrusu beyanda sihir vardır” buyururken işittim” dedi. 1117[1117]

786- Adiyy b. Hatim (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Bir adam, Peygamber (s.a.v.)'in yanında hutbe okuyup:
“Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse doğru yolu bulmuş olur. Kim de onlara isyan ederse sapmış olur” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
“Sen ne kötü bir hatibsin! “Onlara” diyeceğine “Allah'a ve Resulüne” isyan ederse sapmıştır” de”. 1118[1118]

787- Ya'lâ (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ya'lâ, Peygamber (s.a.v.)'i, minberde
“Ve nâdev, yâ Mâliku” “Cehennemlikler: “Ey Mâlik” diye seslendiler” 1119[1119] ayetini okurken işitmistir.1120[1120]

788- Amre (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Ben, Kâf suresini Cuma günü Resulullah (s.a.v.)'in ağzından belledim. Onu her Cuma günü halka hutbe verirken minberde okurdu.” 1121[1121]

789- Umâre b. Rueybe (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Umâre, Bişr b. Mervârı'ı minberde elîerini kaldırırken görüp:
“Allah bu ellerin cezasını versin! Doğrusu ben Resulullah (s.a.v.)'i dua ederken gördüm. Elini şu kadarcıktan fazla kaldırmıyordu deyip şehadet parmağıyla ne kadar kaldırdığına işaret etti.” 1122[1122]

14- İmam Hutbe Okurken Tahiyyatu'l-Mescid Namazı' Kılma

790- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) bir Cuma günü (minberde) hutbe okurken bir adam çıkageidi. Peygamber (s.a.v.), ona:
“Ey filanca kimse! Namaz kıldın mı?” diye sordu. O kişi:
“Hayır” diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v.):
“Öyleyse kalk, namaz kıl!” buyurdu. 1123[1123]

791- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.) hutbe okurken:

“Sizden birisi, imam Cuma günü minbere çıktıktan sonra mescide gelirse iki rekat namaz kılsın!” buyurdu. [1124][1124]

Açıklama:

Bu iki hadis; imam hutbe okurken camiye gelen bir kimsenin iki rekat tahiyyetü'l-mescid (=mescidi selamlama) namazı kılması; Şâfiîlerde göre müstehab, Hanefilerde ise esah olan görüşe göre tahrimen mekruhtur.
Hanefilerin bu konudaki delilleri şu şekildedir:
1- Süleyk'in camiye gelmesi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hutbeye başlamasından öncedir. Çünkü Nesâî, Süleyk Hadisi için özel bir bab açmış ve bu babı, “Hutbeden önce namaz” diye isimlendirmiştir. Sonra da Ebu Zübeyr yoluyla Câbir'den şu hadisi nakletmiştir; “Resulullah (s.a.v.) Süleyk el-Gatafânî çıka gelmişti. Süleyk, (hiçbir) namaz kılmadan yere oturdu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), ona:
“iki rekat namaz kıldın mı?” diye sordu. Süleyk:
“Hayır!” diye cevap verdi. Resulullah (s.a.v.):
“Kalk, iki rekat namaz kıl” buyurdu.”
Yine bu hadisi, Müslim'de, Cum'a 58 (875)'da rivayet etmiştir.
2- Süleyk mescide geldiğinde üstü başı yırtıktı. Resulullah (s.a.v.), onun bu halini görsünler de yardım etsinler diye cemaate göstermek için onun namaz kılmasını emretmişti. Dolayısıyla bu olay, genel bir durum olmayıp özel bir durumdur.
3- Bu olay, namazda konuşmanın caiz olması nesh edilmeden önce meydana gelmiştir. Namazda konuşma nesh edilince, hutbe esnasında konuşma da nesh edilmiştir. Çünkü hutbe, Cuma namazının yarısı yada şartıdır.
Tahavî (ö. 321/933) der ki:
“Cuma günü imam hutbe okurken yanmdakine “Sus” diyen kimsenin boş laf ettiğine dair Resulullah (s.a.v.)'den gelen rivayetler tevatür derecesine ulaşmıştır. İnsanın, yanındakine “Sus” demesi, boş laf olunca, imamın cemaate, “Kalk, namaz kıl” demesi de aynı şekilde boş laf olur. Bu da gösteriyor ki, Resulullah (s.a.v.)'in, Süleyk'e: *“Namaz kıl”* buyurduğu olay, hutbe anında konuşma yasaklanmadan

önce olmuştur. O zaman ki hüküm ile konuşmanın boş laf olduğu zamanki hüküm birbirine muhaliftir.” [1125][1125]

15- Hutbe Sırasında Birisine Bir Şey Öğretme

792- Ebu Rifâa (r.a)'tan rivayet edilmiştir;
“Hutbe okurken Peygamber (s.a.v.)'in yanına varmıştım. Ona:
“Ey Allah'ın resulü! Yabancı bir kimse. Gelmiş, dinini soruyor, dininin ne olduğunu bilmiyor” dedim. Bunun üzerine Resuîullah (s.a.v.), bana döndü ve hutbesini bırakarak ta yanıma kadar geldi. Ona bir sandalye getirildi. Sandelyenin ayağının demirden olduğunu zannediyorum. Resuîullah (s.a.v.), bu sandalyenin üzerine oturdu. Sonra da Allah'ın kendisine öğrettiği bilgilerden bana da öğretmeye başladı. Sonra tekrar hutbesine dönerek onu sonuna kadar tamamladı.” [1126][1126]

Açıklama:

Nevevî'ye göre; bu hutbenin, cuma hutbesinden başka herhangi bir emir hutbesi olması ihtimali var. Bunun için bu uzun öğretme arasıyla, hutbeyi kesmiş olabilir. Yine bunun bir cuma hutbesi olması ve öğretimi yaptıktan sonra yeniden başlamış olması da muhtemeldir. Yada belki de bu sırada çok uzun bir ara vermemiştir. Veya Resuîullah (s.a.v.)in bu yabancı, ğarîb kişiye söylediği sözler belki de hutbeyle alâkalı olup bu sebepten hutbenin devamı gibi olmuş olabilir. Bu halde hutbe esnasında yürümek zarar vermez. [1127][1127]

Her ne halde olunursa olunsun hakkı öğrenip öğretmek İslâm'ın en önde gelen bir hedefidir. Bunu her fırsatta uygulayıp gerçekleştirmek, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in devamlı bir tutumu ve sünneti olmuştur.

16- Ccma Namazında Okunacak Sureler

793- İbn Ebi Râfi'den rivayet edilmiştir:
Medine valisi olan Mervan, Ebu Hureyre'yi kendi yerine bırakarak Mekke'ye gitti. Bu nedenle de bize cumayı Ebu Hureyre kıldırmıştt.

ilk rekatta Cuma suresini okuduktan sonra, son rekatta Munafîkun suresini okumuştu. Namazı bitirdikten sonra, Ebu Hureyre'ye yetişip ona:

“Gerçekten de seni Ali b. Ebi Tâlib'in Kufe'de iken okuduğu iki sureyi okudun” dedim. Ebu Kureyre:

“Çünkü ben, Resulullah (s.a.v.)'i Cuma günü bu sureleri okurken işittim” dedi.[1128][1128]

794- Nu'mân b. Beşîr (r.a)'tan rivayet edilmiştir;
"Resulullah (s.a.v.) Ramazan ile Kurban bayram namazlarında ve Cuma namazında, "A'lâ" suresi ile "Gâşiye" surelerini okurdu. Bayram ile Cuma aynı güne rastlarsa bu sureleri her iki namazda da okurdu.[1129][1129]

17- Cuma Günü Okunacak Sureler

795- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Peygamber (s.a.v.) Cuma günü sabah namazının birinci rekatında "Secde" suresi ve ikinci rekatında ise "İnşân" suresini okurdu." [1130][1130]

18- Cumanın Farzından Sonra Kılınan Namaz

796- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Sizden birisi Cuma namazı(nın farzı)m kıldığında arkasından dört rekat daha namaz kılsın." [1131][1131]

797- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Peygamber (s.a.v.) Cuma namazının farzından sonra iki rekat namaz kılardı."[1132][1132]

Açıklama:

791 nolu hadis Cumadan sonra iki, 790 nolu hadis ise Cumadan sonra dört rekat namaz kıldığını göstermektedir. Bu, cumadan sonraki sünnetin en azı iki, en çoğu dört rekat diyen Hanbelilerin mezhebine esas olmuştur. Ama daha çok sünnetin altı rekât olduğunu söyleyenlere de delildir.
Şâfiîler bu namazın en az iki, en fazla dört rekat olduğunu söylerler. Hanefîlere göre, dört rekât tek selâmla eda edilir.
Bu konudaki hadisler, Cumadan sonra kılınan sünnetin iki, dört veya altı rekat oluşuna delâlet yönünden ihtilâf arz etmektedir.
Cuma namazı ile ilgili hadisler burada sona ermiştir. Bundan sonra bayram namazına ait olan hadis-i şerifler gelecektir.

8- SALATU'L-IYDEYN (=BAYRAM NAMAZLARI) BÖLÜMÜ

İd:

Bayram demektir. Bu kelime, "Avdet" kelimesinden alınmıştır. Avdet ise dönmek demektir. Bayramlara "İd" denilmesinin sebebi, bazı alimlere göre; her sene tekerrür ettiği içindir. Bazılarına göre ise bayramlarda sevinç tekerrür ettiği için onlara bu isim verilmiştir. Bazılarına göre ise bayramların dönünp gelmesiyle onlara erişenlere imkan sağladığı için bu isim verilmiştir.
müslümanların, birisi Ramazân'dan sonra "Fıtr Bayramı" ve diğeri de Zilhicce'nin 10. günü başlayan "Kurban Bayramı" olmak üzere iki bayramı vardır.

Ramazan Bayramı ile Kurban Bayramı Namazını Bayram Hutbesinden önce Kılma Ve Bu iki Bayram Namazı Sırasında Ezan ile Kametin Okunmaması

798- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Ramazan bayramı namazında Allah'ın peygamberi (s.a.v.), Ebû Bekr, Ömer ve Osman ile beraber bulundum. Hepsi bayram namazını hutbeden önce kılar, sonra hutbe okurlardı. Bir defa Allah'ın peygamberi (s.a.v.) minberden indi. Onun eliyle erkekleri oturttuğunu hâîen görür gibiyim. Sonra erkek saflarını yararak kadınların saflarına kadar geldi. Bilâl'de, onunla birlikte idi. Resulullah (s.a.v.):
"Ey Peygamber! Eğer mü'min kadınlar Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamak şartıyla sana biat etmeye gelirlerse... kabul et" [1133][1133] ayetini sonuna kadar okudu. Ayeti okumayı bitirdiği zaman, kadınlara:
"Siz, bu âyette zikredilen şartlar üzere devam ediyor musunuz?" diye sordu. İçlerinden bir tek kadın:

“Evet, ey Allah'ın peygamberi!” dedi. Kadınlar içerisinde Resuluilah (s.a.v.)'e ondan başka cevap veren olmadı. O anda bu kadının kim olduğu bilinmiyordu. Resuluilah (s.a.v.):
“*O hâlde sadaka verin!”* buyurdu. Bunun üzerine Bilâl elbisesini yere yayıp:
“Haydi buyurun! Annem-babam size feda olsun'” dedi.
Bunun üzerine kadınlardan kimi halkalarını ve kimi de yüzüklerini Bilâl'in elbisesi içine atmaya başladılar.” 1134[1134]

Açıklama:

Hadiste *“O anda bu kadının kim olduğu bilinmiyordu”* sözü, hadisinin ravisine aittir. Bu kadından maksat bazılarına göre Esma bint. Yezid'dir. Bu kadın, kadınların hatibi unvanıyla anılmaktaydı.
Resuluilah (s.a.v.)'in Mümtehine: 60/12 ayetini kadınlara okuması; kadınlara, Mekke'nin fethi sırasındaki biati hatırlatmak içindir. Mekke fethedildikten sonra Resulullah (s.a.v.) Safa tepesine çıkarak oturmuş, halk da etrafına toplanarak önce erkekler ve sonra da kadınlar ona biat etmişti.
Hadis, bayram namazından önce ve sonra sünnet bir namazın olmadığını gösterir. Yalnız alimler, bunda ittifak etmekle birlikte mutlak manada nafile kılmanın caiz olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir
Abdullah İbn Abbâs, Abdullah İbn Mes'ud, Ömer, Ali, Abdullah İbn Ömer, Câbir, Huzeyfe gibi sahabeler ve Mesrûk, Kasım, Salim, İmam Ahmed gibi alimlere göre ise; bayram namazından önce ve sonra nafile namaz kılmanın mekruh olduğunu belirtmişlerdir.
Iraki (ö. 805/1402)'nin belirttiğine göre ise; Enes, Büreyde, Rafı' b. Hadîc, Sehl b. Sa'd gibi sahabeler ve İbrahim en-Nehâî, Said b. Cübeyr, Hasen el-Basrî, Said İbnü'l-Müseyyeb gibi alimler, bayram namazından önce ve sonra nafile namaz kılmanın caiz olduğu görüşündedirler.
Bazıları ise namazdan önce kılınan nafile ile sonra kılınanın arasını ayırmışlar; her birini ayrı ayrı hükümler altında ele almışlardır. Bu görüşte olanlar ise; İbnü'l-Münzîr, Mücahid, Sevrî gibi alimlerdir.
Basralılar ise tam aksine namazdan önce kılmanın caiz, sonra kılmanın ise caiz olmadığı görüşündedirler.
Hanefilere göre ise; musallada hem namazdan önce ve hem de sonra namaz kılmak mekruhtur. Evde ise, kılmakta bir beis yoktur. Hanefiler bu konuda, “Resulullah (s.a.v.), bayram namazından önce bir şey kılmazdı. Evine döndüğü zaman ise iki rekat namaz kılardı” şeklinde Ebu Said el-Hudrî'den gelen rivayete dayanmışlardır.
Bu ihtilaflara sebep; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in,
“Biriniz mescide geldiği zaman iki rekat namaz kılsın” buyurmasına rağmen, kendisinin bayram namazına çıktığı zaman sadece iki rekat bayram namazı kılmakla yetinmesi, önce ve sonra buna bir şey. ilave etmemesidir.
Ayrıca bayram namazının kendinden önce ve sonra nafile namaz kılmanın hükmü bakımından farz namazlara benzeyip benzememesi konusunda da tereddüt edilmiştir.
Bayram namazını yukarıdaki manada sünnet namazlar gibi görüp “Musallaya, mescid denilemez” diyenler, ne bayramdan önce ve ne de sonra nafile namaz kılmayı uygun görmemişlerdir. Bundan dolayı Mâliki mezhebinde bayramın camide kılınması halinde hükmün ne olacağında tereddüt edilmiştir.
İbn Rüşd (ö. 520/1126)'ün “Bidâyetü'l-Müctehid”deki ifadesine göre; musallaya, mescid adı verilir diyenler ve Resulullah (s.a.v.)'in bayram güğnlerinde bayram namazından başka bir namaz kılmayışını ruhsat kabul edenler, bayramdan önce nafile namaz kılmayı müstehab görmüşlerdir. Bayram namazını, farz namazlara benzetenler ise, hem bayramdan önce ve hem de bayramdan sonra nafile namaz kılmayı müstehab görmüşlerdir.
Bazı alimler de, bayram namazından önce ve sonra nafile namaz kılmayı, mekruh ve müstehab değil de, mubah kabul etmişlerdir.

799- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet ediimiştir:
“Peygamber (s.a.v.), Ramazan Bayramı günü kalkıp namaz kıldırdı; hutbeden önce namazla işe başladı. Sonra cemaata hutbe okudu. Allah'ın peygamberi (s.a.v.) hutbeyi bitirince minberden İndi. Kadınların yanma geldi. Bilal'ın eline dayanmış vaziyette onlara vaaz ve nasihatta bulundu. Bunun üzerine Bilâl, elbisesini yere açtı. Kadınlar da onun içine sadakalarını attılar.

Açıklama:

Hadisin ravisi İbn Cüreye der ki: Ben, Ata (b. Rebâh)'a:
“Kadınların bu verdikleri Ramazan Bayramı zekâtı mıydı?” diye sordum. O da:
“Hayır. Fakat bu, onların o zamana özgü verdikleri bir sadaka îdi. Kadınlar yüzüklerini atıyor da atıyorlardı” diye cevap verdi. İbn Cüreye, Atâ'ya:
“Şimdi de imamın hutbeyi bitirince kadınların yanına gelerek onlara vaaz ve nasihatta bulunmasını, üzerine bir görev olarak görüyor musun?” dedim: Ata:
“Evet. Ömrüme yemin ederim ki, bu, onlar üzerinde gerçekten bir görevdir. Bunu niçin yapmazlar bilmem” dedi.[1135][1135]

Açıklama:
Kadınların verdikleri sadaka, fıtır sadakası değil, mutlak manada bağıştır. Kadınların hemen olarında ellerindekini bağışlamalan, onların kocalarından izin almadan kendi mallarını sadaka olarak vermelerinin caiz olduğunu göstermektedir.

800- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'le birlikte Ramazan bayramı namazı ile Kurban bayramı namazını bir değil, iki değil, bir çok defa ezan ve kametsîz olarak kıldım.” [1136][1136]

801- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.), Ebu Bekr ile Ömer; Ramazan bayramı namazı île Kurban bayramı namazını, bayram hutbesinden önce kıldırırlardi.” [1137][1137]

802- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), Kurban ve Ramazan bayramı günleri namazgaha çıkardı. Orada önce namazla işe başlardı. Namazını kıldırıp selâm verdiğinde ayağa kalkıp cemaata karşı dönerdi. Cemâat ise namazgahlarında otururlardı. Eğer bir tarafa bir askeri birlik göndermeye ihtiyâcı varsa, onu cemaata hatırlatır ve bundan başka bir ihtiyâcı olursa, onu da onlara emrederdi. Hutbe esnasında:
“Sadaka verin, sadaka verin, sadaka verin!” buyururdu.
En fazla sadaka veren de kadınlar olurdu. Ondan sonra namazgâhdan ayrılırdı.
Mervân b. Haksm zamanına kadar durum, bu eksende devam etti. Bir defa ben Mervân'la el ele tutuşarak namaza çıktım. Namazgaha vardığımızda ne görelim! Kesir İbn Salt, çamur ile kerpiçten bir minber yapmış. Bir de baktım ki, Mervân'ın eli beni çekiştiriyor. Galiba beni minbere doğru çekiyordu. Ben de onu namaza doğru çekiyordum. Onun bu hâlini görünce:
“İşe namazdan başlamak nerede kaldı?” dedim. Mervân:
“Hayır, ey Ebu Said! Senin bildiğin (metod artık) terkedildi” dedi. Ben de, ona:
“Asla olmaz! Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, benim bildiğimden daha hayırlısını yapamazsın” dedim.
Ebu Saîd, bunu, üç defa tekrarladıktan sonra oradan ayrıldı. [1138][1138]

Açıklama:

Namazgah'tan maksat, Medine'de bilinen bir namazgahtır. Mescid-i Nebevi'den bin adım kadar uzaklıktadır.
Ebu Saîd el-Hudri'nin Mervân b. Hakem'ie el ele tutuşarak namazgaha gitmesi, Mer-van'ın Medine valisi olduğu sırada gerçekleşmişti.

1- Ramazan Bayramı ile Kurban Bayramında Kadınların Namazgaha Çıkmaları Ve Erkeklerden Ayrı Olarak Hutbe Dinlemelerinin Mubah Olması

803- Ümmü Atiyye (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.), bize, akıl ergenlik çağına giren ve girmeyen genç kızların bayram namazlarına gitmemizi ve hayızlı kadınların ise müslümanların namazgah namaz kıldıkları yer)den ayrılmalarını emretti.” [1139][1139]

Avâtik:

Henüz ergenlik çağma girmiş kız, genç kız, ergenlik çağma yaklaşmış kız, evlenme çağına geldiği halde henüz evlenmemiş kız manalarında kullanıldığı belirtilir.
Perde ehli genç kızlardan maksat; evin bir köşesinde bakire kızlar için perdelerle ayrılmış bölüme denir.
Konu ile ilgili tüm hadisler, genç-ihtiyar, evli-bekar, hayız ve temiz farkı gözetmeden bütün kadınların bayram namazına çıkmalarının meşru olduğunu göstermektedir. Ancak hayızlı olanlar, namaz kılmazlar. Yalnız bu cevazın, fitne korkusu olmaması şartıyla kayıtlı olması gerekir.
Hayızlı kadınların, cemaate katılıp namaz dışındaki duâ ve tekbir gibi ibadetlere katılmaları tavsiye edilmektedir. Aynca kadınların bayram namazlarına gitmelerinin meşru olduğu anlaşılmaktadır.

2- Ramazan Bayramı ile Kurban Bayramı Namazından önce Ve Sonra Namazgahta Başka Namaz Kılmama

804- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir;
“Resulullah (s.a.v.) Kurban bayramı ve Ramazan bayramı günü namazgaha/namaz kılınan yere çıkıp iki rekat namaz kıldı. Bu iki rekat namazdan önce ve sonra hiçbir namaz kılmadı. Sonra beraberinde Bilâl olduğu halde kadınların yanına gelip onlara sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine bazı kadınlar halkasını ve bazısı da gerdanlığını Bilâl'in elbisesinin içerisine atmaya başladı.”[1140][1140]

Açıklama:

Hadis, bayram namazından önce ve sonra sünnet bir namazın olmadığını gösterir. Yalnız alimler, bunda ittifak etmekle birlikte mutlak manada nafile kılmanın caiz olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir.
Abdullah İbn Abbâs, Abdullah İbn Mes'ud, Ömer, Ali, Abdullah İbn Ömer, Câbir, Huzeyfe gibi sahabiler ve Mesrûk, Kasım, Salim, İmam Ahmed gibi alimlere göre ise; bayram namazından önce ve sonra nafile namaz kılmanın mekruh olduğunu belirtmişlerdir.
Irâkî (ö. 805/1402)'nin belirttiğine göre ise; Enes, Büreyde, Rafı1 b. Hadîc, Sehl b. Sa'd gibi sahabiler ve İbrahim en-Nehâî, Said b. Cübeyr, Hasen el-Basrî, Said İbnü'l-Müseyyeb gibi alimler, bayram namazından önce ve sonra nafile namaz kılmanın caiz olduğu görüşündedirler.
Bazıları ise namazdan.önce kılınan nafile ile sonra kılınanın arasını ayırmışlar; her birini ayrı ayrı hükümler altında ele almışlardır. Bu görüşte olanlar ise; İbnü'l-Münzir, Mücahid, Sevri gibi alimlerdir.
Basralılar ise tam aksine namazdan önce kılmanın caiz, sonra kılmanın ise caiz olmadığı görüşündedirler.
Hanefilere göre ise; musallada hem namazdan önce ve hem de sonra namaz kılmak mekruhtur. Evde ise, kılmakta bir beis yoktur. Hanefiler bu konuda, “Resulullah (s.a.v.), bayram namazından önce bir şey kılmazdı. Evine döndüğü zaman ise iki rekat namaz kılardı” şeklinde Ebu Saîd el-Hudrî'den gelen rivayete dayanmışlardır.
Bu İhtilaflara sebep; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in,
“Biriniz mescide geldiği zaman iki rekat namaz kılsın” buyurmasına rağmen, kendisinin bayram namazına çıktığı zaman sadece iki rekat bayram namazı kılmakla yetinmesi, önce ve sonra buna bir şey ilave etmemesidir.
Ayrıca bayram namazının kendinden önce ve sonra nafile namaz kılmanın hükmü bakımından farz namazlara benzeyip benzememesi konusunda da tereddüt edilmiştir.
Bayram namazını yukarıdaki manada sünnet namazlar gibi görüp “Musallaya/namazgaha, mescid denilemez” diyenler, ne bayramdan önce ve ne de sonra nafile namaz kılmayı uygun görmemişlerdir. Bundan dolayı Mâliki mezhebinde bayramın camide kılınması halinde hükmün ne olacağında tereddüt edilmiştir.
İbn Rüşd (ö. 520/1126)'ün “Bidâyetü'l-Müctehid”deki ifadesine göre; musallaya, mescid adı verilir diyenler ve Resulullah (s.a.v.)'in bayram güğnlerinde bayram namazından başka bir namaz kılmayışını ruhsat kabul edenler, bayramdan önce nafile namaz kılmayı müstehab görmüşlerdir. Bayram namazını, farz namazlara benzetenler ise, hem bayramdan önce ve hem de bayramdan sonra nafile namaz kılmayı müstehab görmüşlerdir.
Bazı alimler de, bayram namazından önce ve sonra nafile namaz kılmayı, mekruh ve müstehab değil de, mubah kabul etmişlerdir.

3- Ramazan Bayramı Namazı ile Kurban Bayramı Namazında Okunacak Dualar

805- Ömer İbnu'l-Hattâb (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Ömer, Ebu Vâkıd eİ-Leysî'ye:
"Resulullah (s.a.v.), Ramazan bayramı namazı ile Kurban bayramı namazında ne okuyordu?" diye sordu. O da:
"Resulullah (s.a.v.), bu iki bayram namazında Kâf suresi ile İnşikâk suresi okurdu" diye cevap verdi. 1141[1141]

4- Bayram Günlerinde, İçerisinde Masiyet Bulunmayan Oyunlara İzin Verilmesi

806- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Bir defasında yanıma babam Ebu Bekr girdi. Yanımda Ensar'ın cariyelerinden iki cariye vardı. Buas svaşında Ensar'ın birbirlerine söyledikleri şiirleri söylüyorlardı. Fakat bu cariyeler, şarkıcı değildiler." Ebu Bekr:
"Resulullah (s.a.v.)'in evinde şeytan ıslığı mı çalıyorsun? Hem de bu bayram gününde?" dedi. Bunun üzerine o sırada orada bulunan Resulullah (s.a.v.):
"Ey Ebu Bekr! Her topluluğun bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır" buyurdu. 1142[1142]

807- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Vallahi, Resulullah (s.a.v.)'i odamın kapısında dururken gördüm. Habeşliler de Resulullah (s.a.v.)'in mescidinde mızraklarıyla oynuyorlardı. Resulullah (s.a.v.)'de, benim, onların oyunlarını görmem için elbisesiyle beni örtüyordu. Bakmaktan vazgeçinceye kadar benim için ayakta duruyordu. Genç yaştaki bir kadının eğlenceye ne kadar düşkün olduğunu siz düşünün!" 1143[1143]

808- Hz. Aişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Bir defa Kurban bayramı günlerinde yanımda Buas ezgilerini def çalarak okuyan iki câriye olduğu hâlde içeriye Resulullah (s.a.v.) girdi ve yatağa uzanıp yüzünü çevirdi. Derken Ebu Bekr'de içeride girdi. Hemen beni azarlayıp:
"Resulullah (s.a.v.)'in yanında şeytan düdüğü mü üflüyorsunuz?" dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), Ebu Bekr'e dönüp:
"Onları bırak!" buyurdu. Ebu Bekr'in zihni başka bir şeye dalınca, ben cariyelere İşaret ettim, onlar da çıktılar.
O gün bayram idi. Sudanlılar kalkan ve mızrak oyunu oynuyorlardı. Ben, Resulullah (s.a.v.)'den onlara bakmak için izin istedim yada o kendiliğinden;
"Bakmak ister misin?" dedi. Ben:
"Evet" diye cevâp verdim. Bunun üzerine beni, yanağım yanağına değecek şekilde arkasına durdurdu. Sudanlılara da:
"Ey Erfide oğulları! Haydi bakalım oyuna devam edin!" buyurdu. Bıktığımı fark edince bana:
"Artık yeter mi?" diye sordu. Ben de:
"Evet" dedim.
"Öyleyse haydi git!" buyurdu. 1144[1144]

Açıklama: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, gerek çocuklar için ve gerekse de büyükler için bazı kayıtlar çerçevesinde oyuna yer verdiği görülmektedir.
Oyun ile ilgili rivayetler İncelendiğinde, Sünnette, oyunların üç grupta ele alındığı görülür:

1- Gayeli Oyunlar:

Bu tür oyunlar, hayata hazırlayıcı mahiyettedir. Bunlara, gerek çocuklar ve gerekse de büyükler teşvik edilmiştir. Erkekler için atış, yüzme, ata binme, atletizm; kızlar için ise bebeklerle ve ev işleriyle ilgili oyunlar gibi.

2- Zararlı Oyunlar:

Bu tür oyunlar, dinen yasaklanmıştır. Uğursuzluk çıkarma, kumar, bahisli yarışmalar gibi. Bunlara mutlaka yasaklanmış bir husus bulaşmaktadır veya bulaşma ihtimali vardır. Aslında meşru olan bütün oyunlar, bu şekle döküldüğü takdirde zararlı bir hale dönüşür. Yasaklanmış olan veya bu hüviyete girmiş olan oyunlardan herkesin uzak durması gerekmektedir.

3- Oyalayıcı Oyunlar:

Bu tür oyunlar, insanların hoş vakit geçirmelerine yardımcı olan oyunlardır. Yasaklanmış cinsten olmamak kaydıyla meşgul edip eğlendirici her çeşit oyun, bu çerçevede değerlendirilebilinir. Örneğin, güvercin, kuş ve köpeklerle yapılacak oyunlara genelde cevaz verilmiştir. Fakat burada mekruh görülen husus, bütün vaktini bu tür oyunlara harcanmasıdır.

9- SALÂTU'L-İSTİSKA' (= YAĞMUR İSTEME NAMAZI) BÖLÜMÜ

Istiskâ1:

“Su istemek” anlamına gelir. İhtiyaçları olup su bulamayanlann, geniş alanlara çıkıp duâ ve yakarışta bulunarak yüce Allah'tan yağmur niyaz etmelerine Istiskâ' yağmur isteme duası, bu niyaz esnasında kılınan namaz da ıstiskâ' namazı denir.
Yağmur duasının meşru oluşunda, bütün alimler görüş birliğine varmışlardır. Meşruiyeti, Kitap ve sünnetle sabittir. Kitaptan delili;
“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlamasını dileyin. Sonra da tevbe edin ki, size gökten bol bol yağmur göndersin” [1145][1145] ile
“Dedim ki: Rabbinizden bağışlanma dileyin. Doğrusu O, çok bağışlayandır. Size gökten bol bol yağmur indirsin.” [1146][1146]
Burada Hûd ile Nûh peygamberlerin, duâ ve istiğfar konusundaki tavsiyeleri kendi ümmetlerine ise de, Allah'ın ve Resulü'nün bunu reddetmemesi, onlara ait olan hükmün bizim için de geçerli olmasını gerektirir.
Üzerinde durduğumuz hadisler, sünnetten olan delillerdir.
Hz. Peygamber (s.a.v.), yağmur duası için boş bir araziye çıkmıştı. Yağmur duasında iki rekat namaz kılmıştı. Bu namaz sırasında kıraati açıktan okumuştu. Halka namazdan önce hutbe vermişti. Elbisesini ters çevirmişti.

809- Abdullah b. Zeyd el-Mâzînî (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) namazgaha çıkıp yağmur duası yaptı. Kıbleye döndü. Elbisesini ters çevirdi. iki rekat namaz kıldı.” [1147][1147]

Açıklama:

Bazı rivayetlerde, önce namaz kılındığı sonra da duâ edildiği, bazı rivayetlerde ise önce duâ edildiği sonra da namaz kılındığı, yine bazı rivayetlerde önce hutbe verildiği sonra namaz kılındığı ve yine bazı rivayetler de önce namaz kılındığı sonra da hutbe verildiği şeklinde ifadelerin farklı olmasının nedeni; Resulullah (s.a.v.)'in, birden çok yağmur duasına çıkmış olup her birinde ayrı ayrı şekilleri uygulamış olmasındandır.

1- Yağmur Duası Sırasında Elleri Kaldırma

810- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir;
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'i, Yağmur duası sırasında ellerini ta koltuklarının altındaki beyazlık görününceye kadar kaldırırken gördüm.” [1148][1148]

811- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir

“Peygamber (s.a.v.) Yağmur duası yaptı. Ellerinin arkasıyla gökyüzüne işaret etti.” 1149[1149]

Açıklama:

Burada Resulullah (s.a.v.)'in dua esnasında ellerinin içini yere doğru ve arka kısmını ise gökyüzüne doğru tuttuğu belirtilmektedir.
Bazı alimler, kıtlık gibi felaker anlarında felaketin kalkması için yapılan dualarda avuçların iç kısmının aşağıya doğru ve bir hayr istenildiğinde ise gökyüzüne doğru tutulmasının sünnet olduğunu belirtmişlerdir.

2- Yağmur Duası Sırasında Dua

812- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Cuma günü borç ödeme evi olan Dâru'1-Kazâ tarafındaki bir kapıdan mescide bir adam girdi. O sırada Resulullah (s.a.v.) ayakta hutbe okuyordu. Adam, onun karşısına dikilip:
“Ey Allah'ın resulü! Mallar helak oldu. Yollar kesildi. Dolayısıyla dua et de, Allah bize yağmur versin” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ellerini kaldırıp:
“Allahümme! Eğisnâ. Allahümme! Eğisnâ. Allahümme! Eğisnâ” Allah’ım! Bize yağmur ver! Allahım! Bize yağmur ver! Allahım! Bize yağmur ver!” şeklinde dua etti.
Enes der ki:
“Vallahi, gökyüzünde ne bir ince bulut ve ne de kalın bir bulut görüyorduk. O sırada bizim ile Sei1 dağı arasında hiç bir ev ve bina yoktu. Derken dağın ardından kalkan şeklinde bir bulut belirdi. Bu bulut gökyüzünün ortasına gelince yayıldı. Sonra yağmur yağdı. Vallahi, bir hafta güneşi göremedik. Ertesi Cuma yine o kapıdan bir adam girdi. O sırada Resulullah (s.a.v.) ayakta hutbe okuyordu. Gelen zât, Resulullah (ş.a.v)'in karşısına dikilip:
“Ey Allah'ın resulü! Mallar helak oldu, yollar kesildi. Ne olur, Allah'a dua et de artık bu yağmuru bizden dindirsin' dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) yine ellerini kaldırıp:
“Allahümme! Havlenâ ve lâ aleynâ. Allahümme! Alâ'l-âkâmi ve'z-zirâbİ ve butûni'l-evdiyeti ve menâbiti'ş-şeceri” (Allahım! Üzerimize değil, etrafımıza yağdır. Allahım! Dağlara, tepelere, vadi içlerine ve ormanlara yağdır)” diye dua etti.
Bunun üzerine yağmur dindi. Biz de namazı kılıp bitirdiğimizde güneşli havaya çıktık, yürüdük.
Hadisin ravisi Şerik der ki: “Enes b. Mâlik'e:
“ikinci hafta gelen bu zât, önceki hafta gelen kimse miydi?” diye sordum. O da:
“Bilmiyorum” diye cevap verdi.. 1150[1150]

Açıklama:

Dâru'1-Kazâ: “Bu ev, Hz. Ömer'e aitti. Vefatından sonra borçlarını ödemek için satıldığından dolayı ona bu isim verilmiştir.

Sel:
Medine civarında bulunan bîr dağın adıdır.

813- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz bir defasında Resulullah (s.a.v.)'le birlikte iken yağmura tutulduk. Resulullah (s.a.v.) elbisesini çıkardı. Öyle ki yağmurdan ıslandı. Biz:
“Ey Allah'ın resulü! Niçin böyle yaptın?” diye sorduk. O da:
“Bu yağmur, yüce Allah tarafından yeni geldiği için!” buyurdu. 1151[1151]

3- Rüzgar ile Bulutu Görünce Allah'a Sığınma Ve Yağmur Görünce ise Sevinme

814- Peygamber (s.a.v.)'în haımı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Hava rüzgarlı ve bulutlu olduğu gün, bu, Resulullah (s.a.v.)'in yüzünden bilinirdi. Çünkü o bu durumda ileri geri gidip gelmeye başlardı. Yağmur yağdığı zaman ise bu yağmur sebebiyle sevinir ve bu sıkıntılı

hal ondan giderdi."
Âişe der ki:
"Bu durumu, Resulullah (s.a.v.)'e sordum. O da:
"Doğrusu ben (havanın ve rüzgarlı olması halinde bunun) ümmetime musallat kılınacak bîr azab olmasından korktum"buyurdu.
Resulullah (s.a.v.), yağmuru görünce:
"Bu, rahmettir" buyururdu."
Bir rivayette ise şu ifade yer almaktadır:
"Ben, Resulullah (s.a.v.)'i ciddi bir şekilde küçük dili görünecek derecede güldüğünü görmedim. O sadece tebessüm ederdi. Bir bulut veya şiddetli bir rüzgar gördüğü zaman sıkıntılı hali yüzünden bilinirdi." [1152][1152]

815- Peygamber (s.a.v.)'in haimı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
"Şiddetli rüzgar estiği zaman Peygamber (s.a.v.):
"Allahümme innî es'eluke hayrahâ ve hayra mâ fîhâ va hayra mâ ursilet bihi ve eûzu bike min şerrihâ ve şerri mâ fîhâ ve şerri mâ ursilet bihi (=Allahim! Senden bu şiddetli rüzgarın hayrını ve bunun kapsadığı şeyin hayrla gönderildiği görevinin hayrını dilerim. Bunun şerrinin kapsadığı şeyin ve gönderildiği görevinin şerrinden Sana sığınırım)" buyururdu.
Hava bulutlandığı zaman yüzünün rengi değişir, yerinde duramayıp içeri girip çıkar, ileri-geri gidip gelirdi. Yağmur yağdığı zaman yüzünün rengi açılırdı. Ben, bunun onun yüzünden anlardım. Ona, bunun sebebini sordum. O da:
"Ey Âişe! Umulur ki, bu bulut; "Onlar o azabı vadilerine doğru gelen bir bulut halinde gördükleri zaman:
*"Bu, bize yağmur getiren buluttur" dediler". [1153]**[1153]** ayetinde helak olan Ad kavminin söylediği gibi bir şey olabilir" buyurdu."* [1154][1154]

4- Saba (=Gündoğusu) Rüzgarı ile Bati (=Günbatısı) Rüzgarı

816- Abdullah îbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Ben, Gündoğusu rüzgarıyla yardım olundum. Âd kavmi ise Günbatısı rüzgarıyla helak edildi." [1155][1155]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in gündoğusu rüzgarıyla yardım olunması, Hendek savaşı ndadır. Bu savaşta, oniki bin kişiden oluşan bir orduyia Medine kuşatılmıştı. müslümanların, savaşı kazanacaklarına ümidinin kesildiği bir sırada Yüce Allah oniann imdadına "Gündoğusu Rüzgarı" ile yetişti. Mevsi kış olduğu için soğuk gecelerde esen bu dondurucu rüzgar, müşriklerin ateşlerini söndürmüş, kazanlarını devirmiş, çadırlarını alt üst etmişti. Bu suretle de bozguna uğramışlardı. Sonra oradan kaçıp gittiler. Bıraktıkları eşyalar da, müslümanlara ganimet olarak kalmıştı. Nitekim bu olaya, Ahzab: 33/9'da değinilmektedir.
Ad kavmine, Hud (a.s) peygamber olarak gönderilmişti. Bir kısmı İman ettiyse de çoğu iman etmekten kaçındılar. Bununla da kalmayıp akıl almaz taşkınlıklarda bulundular. Nihayet Allah'ın gazabına uğrayarak üzerlerine "Debur" denilen günbatısı rüzgarını göndererek onları helak etti. Bu rüzgar, yedi gece sekiz gün ara vermeksizin esmişti. Nitekim bu olaydan; Fussilet: 41/16, Ahkaf; 46/24-25, Zâriyat: 51/41-42'de bahsedilmektedir.

10- KÜSÛF (GÜNEŞ TUTULMASI) NAMAZI BÖLÜMÜ

Küsuf kelimesi sözlükte; kararma, siyahlaşma anlamına gelir. Husuf kelimesi ise sözlükte; gitme, eksilme manasına gelir. Küsuf, güneş tutulmasına ve Husuf da ay tutulmasına denir. Bu ıstılahı anlamlann, sözlük anlamlarıyla olan bağlantısı; güneş tutulduğu zaman yüzeyinin kararması ve ay tutulduğunda ise ışığının eksilip gitmesi yönünden olmalıdır.
Güneş tutulmasına sebep; normal dönüşleri esnasında ayın dünya ile güneş arasına girip güneşi gölgelemesidir. Ayın tutulmasının sebebi de; dünyanın, güneş ile ay arasına girmesidir.
İşte bu astronomik olaylar sırasında namaz kılmak, sünnettir, Yüce Allah'ın kudretine delalet eden böyle büyük bir olay karşısında müminin secdeye kapanıp Rabbinin gücünün hatırlaması ve o büyük güce dua

etmesi kadar tabii bir şey yoktur. Bu bölüm içerisinde geçen hadislerdeki Küsuf kelimesini bazı raviler Husuf şeklinde de rivayet ederler.

1- Kusuf (Güneş Tutulması) Namazı

817- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) zamanında güneş tutulmuştu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ayağa kalkıp halka namaz kıldırdı. Kıyamı gerçekten uzattı. Sonra rükuya vardı. Rükuyü gerçekten uzattı. Sonra başını rükudan kaldırdı. Kıyamı gerçekten uzattı. Bu, ilk kıyamdan daha az idi. Sonra rükuya vardı. Rükuyu gerçekten uzattı. Bu, ilk rükudan daha az idi. Sonra secdeye vardı. Sonra Resulullah (s.a.v.) (namazdan) ayrıldı. Güneş açıldı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), halka hutbe irad edip Allah'a hamd etti ve övgüde bulundu, sonra da:
“Güneş ve ay, Allah'ın varlığının delillerindendir. Hiç bir kimsenin ölümü yada hayatı için tutulmazlar. Tutulduklarını gördüğünüz zaman tekbir alıp Allah'a dua edin, namaz kılın ve sadaka verin!”
“Ey Muhammed ümmeti! Köle ve cariyesinin zina etmesine, Allah'tan daha çok kıskançlık gösteren hiç kimse yoktur.”
“Ey Muhammed ümmeti! Allah adına yemin ederim ki, eğer benim bildiğimi bilseydiniz, mutlaka az gülüp çok ağlardınız. Dikkat edin ki! Tebliğ ettim mi?” buyurdu.” [1156][1156]

Açıklama:

Hicretin 10. yılında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Mariye'den olan oğlu İbrahim ölmüştü. Bu sırada güneş tutulması gerçekleşmişti. İşte bu güneş tutulması olayı, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in oğlu İbrahim'in Ölümüne denk gelmişti. Bu nedenle bazı kimseler, güneşin, İbrahim'in ölümünden dolayı tutulduğu inancına varmışlardı. Aslında bu zan, onlara, bazı müneccimlerin: “Güneş, bazı büyüklerin ölümü veya bazı büyük işlere haberci olmak üzere tutulur” sözlerinden gsçmişti.
Hattâbî (ö. 388/998)'nin bildirdiğine göre; cahiliyye döneminde insanlar bu kanaate sahiptiler. Hz. Peygamber (s.a.v.), bu yanlış kanaati kaldırmak için güneş ve ayın bazı insanların ölümü veya hayatı için tutulmadıklarını, bunun, yüce Allah'ın kudret ve azametine delalet eden olaylardan olduklarını söylemiştir.
Hz. Peygamber (s.a.v.), bu sözleriyle; güneş ve ayın hiçbir güce sahip olmadıklarına, bütün kuvvetin Allah'ın elinde olduğuna, onlann Allah'ın emrine amade iki yaratık olduklarına işaret ermiştir. Ayrıca böyle bir şeyle karşılaştıkları zaman, hemen namaza sığılmasını emretmiştir.
Bu, korku ve felaket anlarında namaz, duâ ve istiğfar gibi yollarla yüce Allah'a sığınmaya teşvik etmektedir.

818- Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resullulah (s.a.v.) zamanında güneş tutulmuşu. Bunun üzerine Resullulah (s.a.v.) mescide çıktı ve namaza durup tekbir aldı. Cemâat da onun arkasına saf oldu. Derken Resullulah (s.a.v.) uzun bir kıraati uzun tuttu. Sonra tekbir ahp uzunca bir rükû yaptı. Sonra başını (rükudan) kaldırıp:
“Semia'lâhu limen hamideh, Rabbena ve leke'1-Hamd” (Allah, kendisine hamd edenin hamdini işitir. Rabbimiz! Hamd de sadece sana mahsûstur” dedi.
Sonra ikinci rekata kalkıp kıraati uzun tuttu. Yalnız bu kıraat, birinci rekattaki kıraattan daha kısaydı. Sonra tekbir alıp uzunca bir rükû yaptı. Fakat bu rükû, birinci rekattaki rükudan daha kısaydı. Sonra yine:
“Semia'llâhu limen hamideh, Rabbena ve leke'1-Hamd” (Allah, kendisine hamd edenin hamdini işitir. Rabbimiz! Hamd de sadece Sana mahsûstur)” dedi.
Sonra secde etti. Hadisin ravisi Ebû't-Tâhir:
“Sonra secde etti”cümlesini zikretmedi. Sonra ikinci rekatta da bu şekilde hareket etti.
Böylece dört rükû ile dört secdeyi tamamladı. O, namazdan çıkmadan güneş de açıldı. Sonra kalkıp cemâate hutbe okudu. Allah'a lâyık olduğu şekliyle övgüde bulunduktan sonra:
“Şüphesiz ki güneş ile ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettirler. Bunlar, hiç bir kimsenin hayâtı veya ölümü için tutulmazlar. Onları tutulmuş görürseniz, hemen namaz kılmaya koşun” buyurdu. Sonra da:
“Allah, bu hâli sizden giderinceye kadar namaz kılın” buyurdu. Sonra da;

“Şu makamımda (iken) size vaadedilen her şeyi gördüm. Hattâ ileriye doğru gitmeye başladığımı gördüğünüzde cennetten bir salkım almak istedim. Beni gerilerken gördüğünüz zaman da cehennemi gördüm. Bir kısmı, diğer bir kısmını tahrip ediyordu. Cehennemde İbn Luhayy'ı da gördüm. Ki o, putlar için hayvanları serbest bırakan kimsedir” buyurdu. [1157][1157]
Küsûf namazı, çeşitli şekillerde rivayet edilmiştir. Özet olarak:
1- iki rekattır, diğer nafileler gibi kılınır.
2- iki rekattır, ancak her rekatta iki rüku vardır.
3- iki rekattır, ancak her rekatta üç rüku vardır.
4- iki rekattır, ancak her rekatta dört rüku vardır.
5- iki rekattır, ancak her rekatta beş rüku vardır.
Bu farklı rivayetler, Küsûf Namazının keyfiyetinde alimlerin İhtilafına sebep olmuştur.
Şeukânî (ö. 1250/1834), alimlerin, bu namazın sünnet oluşunda ittifak etmekle birlikte kılınış biçiminde farklı görüşlere sahip olduklarını belirtir.
Nevevî'de bu konuyu şöyle özetler: Mâlik, Şafiî, Ahmed ve cumhura göre bu namaz, iki rekat olup her rekatta iki rüku vardır. Ebu Hanîfe, Sevrî ve Nehaî ise bu namazın, diğer nafileler gibi her rekatta tek rüku olmak üzere iki rekat olduğu görüşündedir.
İbn Lühayy'ın asıl isminin ne olduğu konusunda farklı görüşler gelmiştir. Bazılarına göre Ömer, bazılarına göre Amr, bazılarına göre Ebu Temâme, bazılarına göre ise Amr İbn Amir el-Huzâî'dir.
Hz. İbrahim'in “Hanif dinini ilk değiştiren kişi bu adamdır. İbadet için putlar dikmiş ve onlara kurban kesilmek üzere develer tahsis etmiştir.”

819- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) Husuf ay Tutulması namazında kıraati açıktan yapıp iki rekatlık namazı, dört rüku ve dört secde'yle kıldı.” [1158][1158]

Açıklama:

Şafiî ve Hanbelilere göre; Husuf Namazı, her rekatta ikişer rüku olmak üzere iki rekattır. Cemaatle kılınır. Delilleri ise; Beyhakî (ö. 458/1066) 'in, Hasan el-Basrî yoluyla Abdullah İbn Abbâs'a izafeten rivayet ettikleri bir haberdir. Bu haber de, Abdullah İbn Abbâs, Basra'da emir iken ay tutulduğunda, cemaate iki rekat namaz kıldırdı ve her rekatta ikişer defa rüku yaptığı bildirilmektedir. Yalnız senedindeki İbrahim b. Muhammed'den dolayı bu hadis zayıf kabul edilmiştir.
Mâliki ve Hanefilere göre ise; Husuf Namazı, iki rekattır. Diğer nafileler gibi rekatları tek rükuludur. Bu namaz, münferiden kılınır.
Bu namazla ilgili ihtilaflar, Küsûf Namazı ile ilgili ihtilaflarda kaynaklanmaktadır.

2- Husuf (Ay Tutulması) Namazında Kabir Azabının Anılması

820- Amre'den rivayet edilmiştir:
“Yahudi bir kadın, bir şey istemek üzere Aişe'nin yanına gelmişti. Ona:
“Allah seni kabir azabından korusun” dedi. Aişe der ki: Bunun üzerine ben:
“Ey Allah'ın resulü! insanlar kabirlerinde azab edililer mi?” diye sordum. Amre der ki: Âişe dedi ki:
“Resulullah (s.a.v.):
“Allah'a sığınırım” buyurdu.
Sonra bir sabah Resuluilah (s.a'v) bir merkebe bindi. Derken güneş tutuldu. Ben de, odaların arasından kadınlarla birlikte mescide çıktım. Resuluilah (s.a.v.)'de merkebinden inip geldi ve mescidindeki namaz kıldığı yere vardı. Hemen namaza durdu. Cemâat da arkasında namaza durdu. Resuluilah (s.a.v.) uzun bir kıyam yaptıktan sonra rükuya gitti. Uzunca bir rükû yaptıktan sonra başını rükudan kaldırdı ve yine uzunca bir kıyam yaptı. Fakat bu kıyamı, önceki kıyamı kadar uzun değildi. Sonra rükûya varıp uzunca bir rükû yaptı. Bu da, birinci rükû kadar uzun değildi. Sonra rükûdan doğruldu, Güneş açılmıştı. Sonra:
“Ben, sizi, kabirlerde Deccal'in fitnesi gibi fitnelere mâruz bırakılırken gördüm” buyurdu.
Amre der ki: Aîşe'yi:
“Bundan sonra Resulullah (s.a.v.)'in hep cehennem azabından ve kabir azabından Allah'a sığındığını işitîrdim” derken işittim.” [1159][1159]

3- Güneş Tutulması Namazında İken Peygamber (s.a.v.)'e Arz Olunan Cennet ile Cehennemin Halli

821- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) zamanında Resulullah (s.a.v.)'in oğlu İbrahim'in vefat ettiği gün güneş tutuldu. Halk derhal:
"Bu güneş, ancak İbrahim'in vefatı için tutulmuştur" dediler.
Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ayağa kalkıp cemaata dört secde ile altı rükûdan oluşan iki rekat namaz kıldırdı: önce tekbir aldı, sonra Kur'ân okudu. Fakat kıraati uzattı. Sonra aşağı yukarı kıyamı derecesinde uzunca bir rükû yaptı. Sonra başını rükûdan kaldırıp birinci kırâattan daha kısa olmak üzere Kur'ân okudu. Sonra aşağı yukarı kıyamı derecesinde bir rükû yaptı. Sonra başını rükûdan kaldırıp ikinci kırâattan daha kısa olmak üzere Kur'ân okudu. Sonra ayakta kaldığı kadar uzun süren bir rükû yaptı. Sonra başını rükûdan kaldırdı. Sonra secdeye kapandı ve iki secde yaptı. Sonra ayağa kalkıp yine üç rükû yaptı ki, bu üç rükûdan her biri kendinden sonrakinden daha uzundu. Rükûsu, yaklaşık olarak secdesi kadar oluyordu. Sonra geriledi, arkasındaki saflar da geriledi. Böylece son safa vardık.
Râvî Ebu Bekir:
"Böylece kadınların safına vardık" dedi.
Sonra Resulullah (s.a.v.) (tekrar) ilerledi, onunla birlikte cemâat da ilerledi. Nihayet Resulullah (s.a.v.) önceki yerine durdu. Namazı bitirdiğinde güneş de eski hâline dönmüştü.
Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
"Ey insanlar! Güneş ile ay ancak Allah'ın âyetlerinden iki âyettirler. Bunlar, insanlardan hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar". Ebu Bekir:
"Beşer'in ölümünden dolayı" dedi. Siz böyle bir şey gördüğünüzde açılıncaya kadar namaz kılın. Size vaad edilen hiç bir şey yoktur ki, ben onu şu namazımda görmüş olmayayım. Sizi temin ederim ki, cehennem bana doğru getirildi. Bu da, yalını bana dokunur korkusuyla geri geri geldiğimi gördüğünüz sırada oldu. Hattâ orada çomaktı adamın ateş içinde bağırsaklarını sürüdüğünü gördüm. Vaktiyle, o, hacıların paralarını çomağıyla çalardı. Eğer malının çalındığım anlayan olursa: 'Çomağıma takıldı' derdi. Farkına varan olmazsa alıp götürürdü. Ben, orada kedi sahibi kadını da gördüm. O kadın ki, vaktiyle kediyi bağlayarak aç tutmuştu. Ona, yerin haşerâtından yemesine müsaade etmemiş, nihayet hayvan açlıktan ölmüştü. Sonra cenneti de bana doğru getirildi. Bu da, eski yerimde duruncaya kadar ilerlediğimi gördüğünüz sırada oldu. Doğrusu elimi cennete uzattım, siz göresiniz diye cennetin meyvelerinden koparmak istedim. Sonradan bunu yapmamaya karar verdim
İşte bu suretle size vaadedilen her şeyi ben bu namazımda görmüş oldum" buyurdu." [1160][1160]

822- Esma' (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.) zamanında güneş tutulmuştu. Kız kardeşim Aişe'nin yanına girdim. O sırada Aişe namaz kılıyordu. Ona:
"Bu insanlara ne oluyor ki, namaz kılıyorlar?" dedim. Başıyla gökyüzüne işaret etti. Ben:
"Bu bir ayet midir?" diye sordum. Aişe:
"Evet" diye işaret etti.
Bunun üzerine ben de, Peygamber (s.a.v.)'e uyarak namaza durdum. Resulullah (s.a.v.) kıyamı gerçekten çok uzattı, hattâ üzerime baygınlık geldi. Bunun üzerine yanıbaşıma bir tulum su alarak, ondan başıma veya yüzüme serpmeye başladım. Derken Resulullah (s.a.v.) namazdan çıktı, güneş de açılmıştı. Cemaata bir hutbe okudu. önce Allah'a hamd ve senada bulundu. Sonra da:
"Bundan sonra; görmediğim bir şey kalmadı ki, şu makamımda bana gösterilmiş olmasın. Cennet ve cehennemi bile gördüm. Bana muhakkak surette bildirildi ki, siz, kabirlerde, Mesîh Deccâl'in fitnesine yakın yada onun kadar -Esmâ'nın bu iki sözden hangisini söylediğini bilmiyorum- bir imtihan geçireceksiziniz. Kabre girmiş olan sizden birisine gelinecek, Resuîullah kastedilerek ona:
"Bu kimse hakkında bilgin nedir?" diye sorulacak. Mü'mm yada yakın sahibi kimse, -Esmâ'nın bunlardan hangisini söylediğini bilemiyorum- o Muhammed'dir. O, Allah'ın Resulüdür. Bize apaçık delillerle hidâyet getirdi. Biz de ona icabet ettik ve itaat ettik" diyecek. Bu söz, üç defa tekrarlanacak. Bunun üzerine o kimseye:
"Sen uyu. Zâten biz, senin ona muhakkak surette inandığını bilirdik. Sen rahatça uyu" diyecekler.
Münafık veya şüpheci kimseye -ki Esma, bunlardan hangisini söylediğini bilemiyorum gelince, o kimse, bu soruya:

“Ben ne bileyim. İnsanların bir şeyler söylediğini işittim. Ben de söyledim”diye cevap verecek. 1161[1161]

823- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) zamanında güneş tutulmuştu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) cemaatia birlikte namaza durdu. Bakara suresini okuyacak kadar uzun bir kıyam yaptı, Sonra uzunca bir rükû yaptı, sonra başını rüku'dan kaldırdı ve uzun uzadıya ayakta durdu. Yalnız bu kıyam/ayakta durma, birinci kıyamdan daha kısaydı. Sonra uzun bir rükû yaptı. Fakat bu da, birinci rükudan daha kısaydı. Sonra secde etti, sonra (tekrar) uzunca bir kıyam yaptı. Fakat bu da, birinci kıyamdan daha kısa idi. Sonra uzunca bir rükû yaptı. Fakat bu da, birinci rükudan daha kısa idi. Sonra başını rükudan kaldırarak uzunca bir kıyama durdu. Bu da, birinci kıyamdan daha kısa idi. Sonra uzunca bir rükû yaptı. Bu da, birinci rükudan daha kısa idi. Sonra secde etti. Sonra namazı bitiridi. Gerçekten güneş açılmıştı. Daha sonra:
“Şüphesiz kî güneş ile ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettirler. Bunlar, bir kimsenin hayâtı veya ölümü için tutulmazlar. Siz, böyle bir şey gördüğünüzde hemen Allah'ı zikredin” buyurdu. Sahabiler:
“Ey Allah'ın resulü! Şu makamında seni bir şey almak için uzanırken gördük, sonra bundan vazgeçtiğini gözlemledik” dediler. Resulullah (s.a.v.):
“Ben, cenneti görmüştüm. Ondan bir salkım üzüm koparmaya çalıştım. Eğer ben o salkımı almış olsaydım, dünyâ durdukça siz ondan yerdiniz. Ben cehennemi de gördüm. Bugünkü gördüğüm manzara gibi şimdiye kadar hiç bir manzara görmüş değilim. Çokça dedikodu yapmaları, yalan söylemeleri, eşlerini aldatmaları gibi kötü hasletleri olan kötü) kadınların, cehennemliklerin çoğunu oluşturduğunu gördüm” buyurdu. Sahabiler:
“Ey Allah'ın resulü! Ne sebeple kadınların çoğu buna müstahak olmuşlardır?” diye sordular. Resulullah (s.a.v.):
“Küfürleri/Nankörlükleri sebebiyle” diye cevap verdi. Ona:
“Allah'a karşı mı küfrediyorlar/nankörlük ediyorlar?” denildi. Resulullah (s.a.v.):
“Bu kötü kadınlar, kocalarına karşı nankörlük ederler ve iyiliğe karşı da nankörlükte bulunurlar. Onlardan birine her zaman iyilik etsen, sonra da senden memnun olmayacağı bir şey görse hemen:
“Senden hiç bir hayr görmedim” der, buyurdu. 1162[1162] metinler arasındaki bu farklılığı göz önünde bulundurarak, rivayetleri arasını ulaştırmak için, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde birden fazla güneş tutulması olayının gerçekleştiğini söyleyerek Hz. Peygamber (s.a.v.)'in her birinde değişik bir uygulamada bulunmuş olabileceğini ileri sürmüştür.

4- Peygamber (s.a.v.)'in Güneş Tutulması Namazında Sekiz Rükuu ile Dört Secde Yaptığını Söyleyenler

824- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), güneş tutulduğu zaman sekiz rüku ile dört secdelik iki rekat namaz kıldı.” 1163[1163]

Güneş Tutulması Namazı Kılınacağı Zaman İnsanlara “Haydi Namaz Toplayıcıdır” Diye Seslenilmesi

825- Abdullah İbn Amr İbnu'1-Âs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) döneminde güneş tutulduğu zaman “Haydin namaz toplayıcıdır” diye seslenildi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) bir rekatta iki rüku yap(arak namaz kıl)dı. Sonra ikinci rekata kalkıp bir rekatta iki rüku daha yaptı. Sonra güneş açıldı.
Aişe:
“Şimdiye kadar bundan daha rüku ve secde hiç yapmadım” dedi. 1164[1164]

826- Ebu Mes'ud el-Ensârî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Şüphesiz ki güneş ve ay, Allah'ın ayetlerinden iki ayettirler. Allah, onlarla kullarını korkutur. Onlar, insanlardan hiçbir kimsenin ölümü için tutulmazlar. Bu gibi ayetlerden bir şey gördüğünüz de hemen namaz kılın ve Allah'a dua edin. Ta ki başınıza gelen bu sıkıntılı hal açılıncaya kadar namaz kılın ve Allah'a dua edin.” 1165[1165]

827- Ebu Musa (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) zamanında güneş tutulmuştu, Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) kıyametin kopmasından korkarak telâşla yerinden kalktı ve mescide geldi.
Kalkıp hiç bir namazda yaptığını görmediğim en uzun kıyam, rükû ve secdeyle namaz kıldı. Sonra da:
“Şüphesiz ki Allah'ın gönderdiği bu alâmetler, hiç bir kimsenin hayâtı ve ölümü için meydana gelmez. Fakat Allah, onları kullarını korkutmak için gönderir. Şu hâlde siz, bu alâmetlerden bir şey gördüğünüzde hemen Allah'ın zikrine, Allah'a dua ve O'na istiğfar etmeye koşun” buyurdu. 1166[1166]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in korkması meselesi, râvi tarafından yapılan bir temsildir. Kıyametin kopmasından korkan bir kimse gibi telâşlı olarak yerinden kalktı demiş gibidir. Yoksa Peygamber (s.a.v.), kendisi sahabilerinin arasındayken kıyametin kopmayacağım bildirmiştir.

828- Abdurrahman b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ben bir defasında Resulullah (s.a.v.) zamanında oklarımı atarken birden bire güneş tutuldu. Ben de oklarımı bir tarafa attım ve içimden:
“Bu gün güneşin tutulduğu esnada Resulullah (s.a.v.)'e neler yapacağına mutlaka dikkat edip gözleyeceğim” dedim.
Bunun üzerine onun yanma vardım. Ellerini kaldırmış dua ediyor, tekbîr getiriyor, hamd ediyor ve tehlilde bulunuyordu. Bu hâl, tâ güneş açılıncaya kadar böyle devam etti. Resulullah (s.a.v.), iki sûre okudu ve iki rekat da namaz kıldı.”1167[1167]

11- CENAİZ (=CENAZELER) BÖLÜMÜ

Cenaiz, cenaze kelimesinin çoğuludur. Cenaze: Gömülmemiş ve gömülmeye hazırlanmış insan Ölüsü. Ölüyü gömmek için yapılan tören ve işlemler.
İslâm bu tören ve işlemler ile ilgili olarak bazı emir ve nehiyler getirmiştir. Genellikle bunlar sünnet ile sabit olan ve Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından bizzat uygulanan ve bize kadar intikal eden hususlardır.
Ölüm, Allah'ın değişmez sünneti içerisinde doğal bir olaydır. İslam İnancı bakımından ölüm, bir son olmayıp yeni bir hayatın başlangıcıdır. Mutlaka yaşanacak olan bu yeni hayat için İnsanın bu dünyada iken hazırlık yapması gerekir. Bunun için de, konu ile ilgili tavsiyeler dikkate alınıp onlara uygun davranışlar sergilenir. Bu emir ve tavsiyeler, bu geçici dünyanın en güzel şekilde yaşanmasını sağlamaya yeteceği gibi, gelecekteki hayat için de bir hazırlık teşkil edecek özelliktedir.

1- Ölmek Üzere Olan Kimselere “La İlahe İllallah” (Allah'tan Başka İlah Yoktur) Sözünün Telkin Edilmesi

829- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Ölmek üzere ölülerinize “Lâ ilahe illallah” (Allah'tan başka ilah yoktur) sözünü telkin edin.” 1168[1168]

Telkin:

Cenaze kabre konduktan sonra ve başında Kur'an okuma da tamamlandıktan sonra, kalabalığın orayı terk edip geride kalan bir kimsenin kabrin başında yüksek sesle ve ölüye hitaben iman esaslarını hatırlatması işleminin adıdır.
Hadiste geçen “Mevtâkum” (ölüleriniz) ifadesinden; alimlerin çoğunluğu tarafından, “Ölmek üzere olan kimse” şeklinde anlaşılmış ve bunlar telkinin sadece ölüm döşeğindeki hasta için olduğunu, definden sonraki telkinin meşru olmadığını söylemişlerdir. Fakat ölülere telkin yapmayı ifade eden Ebu Ümâme hadisi zayıf olduğu için metruktür. Çünkü ölülerin, dirileri duyamayacağı; Rûm: 30/52, Fâtır: 35/22'de geçmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Bedir'de Ehl-i Kalibe'ye yapmış olduğu hitap da, aslında sahabilerine vaaz ve nasihat şeklindedir. Bunun yanı sıra İmam Şafii ile İmam Ahmed, hadisteki "ölüler" ifadesinin zahiri manasını esas alarak ölülere telkin yapılabileceğini söylemişlerdir.

Bazı Hanefi alimleri ise, bu konuda açık bir hüküm bulunmadığını, yani ölü defnedildikten sonra telkin vermenin tavsiye edilmediği gibi yasaklanmadığını da ileri sürmüşlerdir. Hanefi mezhebinde mükelleilik yaşına girdikten sonra ölen kimsenin mezarı başında telkin verilmesi meşru görülmüştür. “Telkin yapılmaz”, “Ne yapın denir,” ne de yapmayın diyen Hanefi fıkıhçıları da vardır.
Ölmek üzere olan kimseye, ahiret hayatına yönelik olarak yapılan en güzel .iyilik, telkin yapmaktır. Telkin için Lâ ilahe illallah Allah'tan başka İlah yoktur ifadesinin seci lişi, onun; İslamî zikirler içeisinde tevhidi ifade eden, şirki reddeden en üstün ve en şerefli zikir oluşundandır. Yasin suresinin seçilişi ise onun; Kur'an'ın kalbi ve öğüt için yeterli olmasındandır. “Ölüm anında bu sözü tekrarlayan ölen kimse, imanlı olarak gider.”

2- Musibet Sırasında Söylenilecek Soz

830- Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir: “Ben, Resulullah (s.a.v.)'i:
“Başına musibet gelen hiçbir müslüman yoktur ki, Allah'ın emrettiği şekliyle: “Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn. Allahümme ucurnî fî musibeti ve ehlif lî hayran m inha illâ ehlafellâhu lehu hayran minhâ (Biz Allah'tan geldik ve ancak O'na dönücüleriz. Allahım! Musibetim hususunda bana mükafat ver ve bana bunun arkasından daha hayrlısını ihsan eyle desin de Allah ona mutlaka bundan daha hayrlısını ihsan eder)” buyururdu
Ümmü Seleme der ki:
Eşim Ebu Seleme vefat edince ben kendi kendime:
“Hangi müslüman Ebu Seleme'den daha hayrlı olabilir ki? Çünkü o, ailesiyle birlikte Resulullah (s.a.v.)'e hicret eden ilk ev halkıdır' dedim
Bunu söyledikten sonra Allah, onun yerine bana Resulullah (s.a.v.)'i ihsan eyledi.
Resulullah (s.a.v.), bana, Hâtıb b. Ebi Beltea'yı dünürcü olarak gönderdi. Ona:
“Benim bir kızım var. Hem de ben kıskanç birisiyim” dedim. Bu sözüme karşılık Resulullah (s.a.v.):
“Kızına gelince, onu annesinden müstağni kılması için Allah'a dua ederiz. Kıskanlığım gidermesi için de ben Allah'a dua ederim” buyurdu. [1169][1169]
“Musibet zamanında “Innâ lillâhi ve innâ îleyhi râciûn” Biz Allah'tan geldik ve ancak O'na dönücüleriz” [1170][1170] ayetinin okumaya, “İstircatirca” denilir. Bu sözde, herşeyin hatta canlarımızın bile Allah'ın mülkü olduğu, Allah'ın ise kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf ettiğini itiraf vardır.

3- Hastanın Yada Ölmek Üzere Olan Kimsenin Yanında Söylenecek Söz

831- Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.):
“Hastanın yada ölmek üzere olan kimsenin yanında bulunursanız hayr söz söyleyin. Çünkü melekler sizin söylediklerinize: “Âmin” derler” buyurdu.
Eşim Ebu Seleme vefat ettiği zaman Peygamber (s.a.v.)'in yanına gidip ona:
“Ey Allah'ın resulü! Ebu Seleme vefat etti” dedim. Resuiullah (s.a.v.):
“Allahümme'ğfir lî ve lehu ve e'kıbnî minhu ukbâ haseneten” (Allahım! Beni ve onu affet. Onun ardından bana güzel bir bedel ihsan eyle!) de” buyurdu.
“Ben de bu şekilde dua ettim. Bunun üzerine Allah bana Ebu Seleme'den daha hayrlısı olan Muhammed (s.a.v.)'i ihsan eyledi.” [1171][1171]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.) burada hasta yada ölmek üzere olan bir kimsenin yanına varıldığı zaman, hayrlı sözler söylenmesini teşvik ederek onların yanında söylenecek hayrlı sözlere ve dualara meleklerin amin diyeceklerini haber vermektedir.

4- Ölen Kimsenin Gözlerini Kapatma Ve Can Boğaza Geldiği Zaman Ona Duada Bulunma

832- Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), Ebu Seleme'nin yanına girdi. Gözleri açık kalmıştı. Onları kapadı. Sonra da:

“Doğrusu ruh alındığı zaman göz onu takip eder” buyurdu.
Derken Ebu Seleme'nin ailesinden bazı kimseler, Ebu Seleme'nin ölümü üzerine bağırıp çağırdılar. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Kendinize hayrdan başka dua etmeyin! Çünkü melekler söylediklerinize: “Amin” derler” buyurdu. Daha sonra da:
“Allahümme'ğfir li-Ebî Selemete ve'rfa'” derecetehu fi'1-mehdiyyîne ve'hlufhu fî akıbihi fî'1-ğâbirîne ve'ğfir lenâ ve lehu Yâ Rabbe'l-Âlemîne ve'f-sah lehu fî kabrihi ve nevir lehu fîhi (Allahım! Ebu Seleme'yi affet. Derecesini, hidayete eren kimselere yükselt. Arkasında bıraktığı ailesinin baki kalanlar: arasında onun işini üzerine al. Bizi de onu da bağışla. Ey alemlerin Rabbi! Kabrini genişlet ve orada onu nurlandır)” buyurdu. [1172][1172]

Açıklama:

Hadis, ölünün gözlerinin açık kalmasının sebebini belirtmekte ve ölünün gözlerinin kapatılmasının müstehab olduğunu göstermektedir. Ölünün gözlerini kapatmanın faydası, bakıldığı zaman çirkin görülmemesidir.
Gözlerin ruhu takip etmesinden maksat; ruh cesetten çıktığı zaman göz de gitmiş olur. Artık açık kalmasında bir fayda yoktur.
Ölen kimsenin yanında, onun çoluk-çocuğunun dünya ve ahireti için hayrlı duada bulunmanın müstehab olduğu da bu hadisten anlaşılmaktadır.

5- Ölen Kimsenin Dikilip Kalan Gözlerinin Ruhunu Takip Etmesi

833- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.);
“İnsan öldüğü zaman gözünün nasıl dikilip kaldığını görmüyor musunuz?” buyurdu. Sahabiler;
“Evet, görüyoruz” dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.);
“İşte bu; onun gözü, ruhunu takip ettiği zaman olur” buyurdu. [1173][1173]

6- Ölen Kimsenin Ardından Ağlamak

834- Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir: “Ebu Seleme vefat edince:
“Bir garip kimse, hem de gurbet yerde ölen bir garip kimse! Ona öyle bir ağlayayım ki, dillere destan olsun” dedim.
Tam ona ağlamaya hazırlanmıştım ki, birden bire Medine'nin etrafında yüksek yerler olan Saîd tarafından bir kadın çıkageldi. Ebu Seleme'nin ardından ağlama hususunda bana yardım etmek istiyordu. Onu, Resulullah (s.a.v.) karşılayıp:
“Sen şeytanı, Allah'ın çıkardığı eve tekrar sokmak mı istiyorsun?” buyurdu. Bunu iki defa tekrarladı. Bunun üzerine ağlamaktan vazgeçtim. Ağlamadım.[1174][1174]

Açıklama:

“Bir garip kimse, hem de gurbet yerde ölen bir garip kimse” ifadesiyle kast edilen; Ebu Seleme'nin, Mekkeli olduğu ve oraya nispetle gurbet diyarı sayılan Medine'de vefat ettiğidir.

835- Üsâme b. Zeyd (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Peygamber (s.a.v.)'in yanındaydık. Bir ara kızlarında birisi haber göndererek Resulullah (s.a.v.)'i çağırdı. Babasına, kendisinin bir çocuğunun yada bir oğlunun vefat etmek üzere olduğunu haber verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) gönderilen kimseye:
“Onun yanına dön ve ona: “Allah'ın aldığı da, verdiği her şey kendisine aittir. Her şey, Allah katında belli bir müddete bağlanmıştır” de. Yine ona şöyle de:
“Sabretsin ve sevap ümit etsin!” buyurdu.
Daha sonra elçi geri Zeyneb'in yanına döndü. Zeyneb, babasının gelmesi için elçiyi yine Resulullah'a gönderdi. Elçi, Resulullah'ın yanma varıp ona:

“Kızınız Zeyneb, yemin etti! Mutlaka yanma gelmeliymişsin” dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) kalktı. Onunla beraber Sa'd İbn Ubâde ile Muâz İbn Cebel'de kalktı. Ben de onlarla birlikte Zeyneb'in evine gittim. Çocuğu, Peygamber (s.a.v.)'e verdiler. Çocuk can çekişiyordu. Sanki canı, eski bîr tulum içerisindeki su gibiydi. Bu hali görünce, Resulullah (s.a.v.)'in gözlerinden yaşlar boşandı. Sa'd b. Ubâde, ona:
“Ey Allah'ın resulü! Bu ağlayış da nedir?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):
“Bu göz yaşı, Allah'ın kullarının gönüllerine koyduğu bir rahmettir. Yüce Allah kullarından ancak merhametli olanlarına merhamet edecektir” buyurdu. [1175][1175]

Açıklama:

İbn Hacer'e göre; hadiste söz konusu edilen çocuk, Hz. Zeyneb'in, Ebu'l-As'tan olan Ümâme isimli kızıdır. Bu çocuk, ölmemiş ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra uzun süre yaşamış, Hz. Fatıma'nın vefatından sonra Hz. Ali'yle evlenmiştir.
Sessiz bir şekilde ağlayıp gözyaşı dökmenin de haram olduğunu zanneden Sa'd, Resulullah (s.a.v.)'in ağlayıp gözyaşı dökmesini görünce bunu yadırgayarak:
“Bu (ağlayış) da nedir?” sorusunu sormaktan kendisini alamamıştır. Resulullah (s.a.v.) ise gözyaşlarının Allah'ın kullarının kalplerine yerleştirdiği acıma duygusunun bir eseri ve neticesi olduğunu, feryadu figan etmeden, bu şekilde gözyaşı dökmekte bir sakınca olmadığını, ancak sabırsızlık göstererek feryadu figanla ağlamanın sakıncalı olduğunu az veya çok merhamet eden kullara Allah'ın da merhamet edeceğini belirtmiştir.

836- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Sa'd b. Ubâde, (rahatsızlığı sebebiyle) hastalanmıştı. Bunun üzerine Resululîah (s.a.v.), yanında Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebi Vakkâs ile Abdullah İbn Me'ud olduğu halde onu ziyaret etmeye geldi. Yanına girdiğinde onu ev halkı tarafından çepeçevre kuşatılmış vaziyette buldu. Orada bulunan kimselere:
“Öldü mü?” diye sordu. Onlar da:
“Hayır, ey Allah'ın resulü!” dediler.
Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ağladı. Onun ağladığını görünce orada bulunan kimseler de ağladılar. Bunun üzerine Resululîah (s.a.v.):
“İşitmiyor musunuz? Allah, göz yaşından ve kalbin hüzünlenmesinden dolayı (insana) azab etmez. Fakat -diline işarete ederek- bundan dolayı Allah kişiye azab eder yada rahmet eder” buyurdu.”

7- Hastaları Ziyaret Etmek

837- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulullah (s.a.v.)'le oturmaktaydık. Derken Ensar'dan bir adam gelip selam verdi. Sonra bu Ensar'lı kimse geri dönüp gitti. Resulullah (s.a.v.):
“Ey Ensar'ın kardeşi! Kardeşim Sa'd b. Ubâde ne durumdadır?” diye sordu. Bu kişi:
“İyi durumdadır” diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Sizden onu kim ziyaret edecek?” diyerek ayağa kalktı. Onunla birlikte biz de ayağa kalktık. On küsur kimse idik. Üstümüzde başımızda ayakkabı, mest, kalansüve, ve gömlek yoktu. Şu çorak yerlerde yürüdük. Nihayet onun yanına vardık. Yakınları etrafından geri çekildiler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ile beraberindeki sahabileri ona yaklaştı.” [1176][1176]

8- Musibetin ilk Gelişinde Sabretme

838- Enes b. Malik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Kamil anlamdaki sabır, musibet ilk başa geldiği andadır.” [1177][1177]

839- Enes b. Malik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resululîah (s.a.v.), çocuğuna ağlayan bir kadının yanına uğrayıp ona:
“Allah'tan kork ve başına gelen sıkıntıdan dolayı sabret” buyurdu. Kadın:

“Sen, benim musibetime aldırış etmezsin?” buyurdu. Resulullah (s.a.v.), kadının yanından ayrılıp gidince, kadına:
“O, Resulullah (s.a.v.) idi” denildi.
Bunun üzerine kadının içine 'ölüm acısı' gibi bir şey çöktü. Resulullah (s.a.v.)'in kapısına geldi. Fakat kapısının önünde bekleyen kapıcılar bulamadı. Bunun üzerine:
“Ey Allah'ın resulü! Ben seni tanıyamadım” diyerek özür diledi. Resulullah (s.a.v.):
“Kamil anlamdaki sabır ancak musibet ilk başa geldiği andadır yada musibetin basa geldiği ilk andadır” buyurdu. [1178][1178]

Sabr:

Sözlükte, sıkıntılara tahammül etmek, sızlanmamak, dayanmak, kendini tutmak anlamlarına gelir. Tasavvuf erbabına göre, sabır: Nefsi, iyi olmayan işlerden alakoyan, nefsin salahı ve kıvamı kendisiyle mümkün olan bir huydur. Said b. Cübeyr (r.a) sabrı “Kulun kendisine gelen musibetlerin Allah'dan geldiğini itiraf edip, ecir ve sevabını Allah'dan beklemesidir” diye tarif etmiştir. Sabır
1- Musibetlere karşı sabır,
2- Taatın yüklediği zorluklara karşı sabır,
3- Günah işleme arzusuna karşı gösterilecek sabır olmak üzere üç kısma ayrılır.
Rasûl-ü Zişan Efendimizin sözü geçen kadına, Allah'dan korkup sabretmesini tavsiye etme lüzumunu hissetmesi, kadının yüksek sesle feryadü figan ederek ağlamasından ileri gelmiş olabilir. Aslında, bu kadına sabır tavsiye etmek istediği halde, birdenbire sabırdan söz etmemiş önce “Allah'dan kork” diyerek onu sabra hazırlamış, ondan sonra “Sabret” diyerek sabır tavsiyesinde bulunmuştur.

9- Ölen Kimsenin, Ailesinin Ona Ağlaması Sebebiyle Azab Olunması

840- Abdullah İbn Ömer (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Hafsa, yaralanması üzerine Ömer'in başında ağladı. Ömer:
“Ey kızcağızım! Yavaş ol.” Resulullah (s.a.v.)'in:
“Gerçekten ölü, ailesinin ona ağlaması sebebiyle azab görür” buyurduğunu bilmez misin?” dedi. [1179][1179]

841- Ebu Musa (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ömer vurulduğu zaman Suheyb evinden gelip Ömer'in yanma girdi. Onun yanıbaşmda ayakta durup ağlamaya başladı. Bunun üzerine Ömer, ona:
“Ne ağlıyorsun? Bana mı ağlıyorsun?” dedi. Suheyb:
“Evet, vallahi, sana ağlıyorum ey müminlerin emiri!” diye cevap verdi. Ömer:
“Vallahi, doğrusu sen Resulullah (s.a.v.)'in:
“Üzerine ağlanan kimse azab görür” buyurduğunu bilmektesin” dedi.
Hadisin ravisi Abdulmelik İbn Umeyr der ki:
“Bu hadisi, Mus'ab İbn Talha'ya söyledim. O da dedi ki:
“Âişe, üzerine ağlamadan dolayı azab gören kimseler, ancak Yahudilerdir” derdi. [1180][1180]

842- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Kalkıp Aişe'nin yanına girdim ve ona Abdullah İbn Ömer'in ölünün, ailesinin ona ağlaması sebebiyle azab göreceği ile ilgili söylediği hadisi naklettim. Aişe:
“Hayır, vallahi! Resulullah (s.a.v.): “Ölü, bir kimsenin ağlaması sebebiyle azab görür” şeklinde kesinlikle bir şey söylememiştir. Fakat o, “Ailesinin ağlaması sebebiyle Allah kafirin azabım artırır” demiştir. Çünkü Allah, “Doğrusu güldürendir,” ağlatandır ve “Hiçbir günahkar, diğerinin günah yükünü yüklenmez”[1181][1181]

843- Abdullah İbn Ebi Müleyke'den rivayet edilmiştir:
“Osman İbn Affân'ın Mekke'de bir kızı vefat etmişti. Biz de cenazesinde bulunmak üzere onun yanına geldik. Cenazeye, Abdullah İbn Ömer ile Abdullah İbn Abbâs'ta geldi. Ben, ikisinin arasında oturmaktaydım.

önce birisinin yanma oturmuştum. Sonra diğeri gelip yanıma oturdu. Abdullah İbn Ömer, Amr b. Osman'ın yüzüne karşı:
“Sen, (ölen kimsenin arkasından) ağlamayı yasaklamıyor musun? Halbuki Resulullah (s.a.v.);
“Doğrusu ölü, ailesinin ona ağlaması sebebiyle azab görür” buyurmaktadır” dedi. 1182[1182]

844- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Ömer vefat edince, ben, ölü, ailesinin ağlaması sebebiyle azab göreceği ile ilgili bu hadisi Aişe'ye anlattım. Aişe:
“Allah, Ömer'e rahmet eylesin! Hayır, vallahi, Resulullah (s.a.v.):
“Allah, mümini, bir kimsenin ağlaması sebebiyle azab eder” demedi. Fakat “Ailesinin ağlaması sebebiyle Allah kafirin azabını artırır” buyurdu” dedi.
Daha sonra Aişe:
“Size Kur'an yeter! Çünkü yüce Allah “Hiçbir günahkar, diğerinin günah yükünü yüklenmez” 1183[1183] *buyurdu”* dedi. O zaman Abdullah İbn Abbâs:
“Doğrusu Allah,
“Güldürendir, ağlatandır” 1184[1184] dedi.

Açıklama: Abdullah İbn Ebi Müleyke:
“Vallahi, Abdullah İbn Ömer bundan sonra hiçbir şey söylemedi” dedi. 1185[1185]

845- Urve'den rivayet edilmiştir:
“Âişe'nin yanında, Abdullah İbn Ömer'in:
“Ölü, ailesinin ağlaması sebebi azab görür” şeklindeki sözü anıldı. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi:
“Allah, Ebu Abdurrahnıan'a rahmet eylesin! Bir şey işitmiş, fakat on (doğru-dürüst) ezberi eyememiş. Doğrusu Resulullah (s.a.v.)'in yanından bi yahudi cenazesi geçmişti. Yahudiler ona ağlıyorlardı. Resulullah (s.a.v.):
Siz ağlıyorsunuz, fakat o sizin bu ağlamanızdan dolayı elbette azal görüyor” buyurdu. 1186[1186]

846- Urve'den rivayet edilmiştir:
“Âişe'nin yanında, Abdullah İbn Ömer'in: “Doğrusu ölü, ailesinin ona ağlaması sebebiyle kabrinde azab görür” şeklinde Peygamber (s.a.v.)'e dayandırdığı hadis zikredildi. Bunun üzerine Aişe şöyle dedi:
“O hata etmiştir. Çünkü Resulullah (s.a.v.) ancak:
“Ölü, suçu yada günahı sebebiyle elbette azab görür. Ailesi ise şimdi ona ağlamaktadır” buyurmuştur.
Abdullah İbn Ömer'in bu sözü, yanlışlık bakımından şu söze de benzemektedir:
“Resulullah (s.a.v.) Bedir savaşında Kalîb çukurunun başında durdu. 0 çukurda, Bedir savaşında öldürülen müşriklerin cesetleri bulunmaktaydı. Resulullah (s.a.v.) onlara ne söylediyse söyleyip sonra da:
“Doğrusu onlar benim sözlerimi işitiyorlar” buyurdu.
Abdullah İbn Ömer, bunda da yanılmıştır. Çünkü Resulullah (s.a.v.):
“Bu ölüler, kendilerine söylemekte olduğum sözlerimin doğru olduğunu bilmektedirler” buyurdu.
Daha sonra Âişe,
“Şüphesiz ki sen ölülere işittiremezsin” 1187[1187]ile
“Sen kabirlerde olanlara işittiremezsin” 1188[1188] ayetlerini okudu.

Açıklama:

Yüce Allah, “Ateşten ibaret olan yerlerine yerleştikleri sırada” demek istiyor” dedi.”
Kalîb: Bedir savaşında kafir cesetlerinin atıldığı kuyudur. Bu kuyuda bulunan cesetlere Resulullah (s.a.v.)'in bir şeyler söylediğini ifade için: “Onlara ne söylediyse de söyledi” denilmiştir. Bundan maksat:
“Size vaad olunanın hak olduğunu anladınız mı?” buyurmuş olmasıdır. 1189[1189]

847- Ali b. Rebîa'dan rivayet edilmiştir;
“Kufe'de kendisine yas tutulan ilk kişi, Karaza b. Kab'tır.

Bunun üzerine Muğîre b. Şu'be, Resulullah (s.a.v.)'i:
“Kime yas tutulursa o kimse kıyamet gününde kendisine yapılan (üstü başı yırtıp başına toprak saçarak feryadu figan edilmesi sebebiyle azab görür” buyururken işittim” dedi. 1190[1190]

Niyaha:

Ölünün iyiliklerini say saya yüksek sesle ağlamadır, Türkçe'de buna “Ağıt” denilir.
“Ölünün arkasından feryadu figanla ağlamadan dolayı ölünün azab görmesi"
hususunda gelen bu hadislerin zahirine göre; ölü, aile halkının ve çevrede bulunan kimselerin ağlamasından dolayı azab görür. Sahabelerden, tabiundan ve etbau't-tabiinden bir grup bu görüştedir. Daha sonraki alimlerin büyük çoğunluğu, bu hadisin manasını tevil yoluna gitmişler, Fakat hadisin tevili konusunda ihtilafa düşmüşlerdir.
Şâfiîlerden Müzeni (ö. 264/878), Nevevî (ö. 676/1277) ile Hanefilerden Ebu Leys es-Semerkandî'ye göre; sağlığında, ölünce kendisi için ağlanmasını vasiyet eden bir kimse, aile halkının ağlamasından dolayı azab görür. Fakat sağlığında böyle bir vasiyette bulunmayan kimseler, öldükten sonra yakınlarının ağlamasından dolayı azab görmezler. Nitekim"Hiçbir günahkar, başkasının günahını çekmez1191[1191] ayeti de buna delalet etmektedir.
Davud ez-Zâhirî (ö. 270/884) ile bir grup alim, “Ölü sağlığında aile halkını ölüye yüksek sesle ağlamaktan yasaklamayı ihmal etmediği için kendisi ölünce onlann ağlamasından dolayı azab görür” demişlerdir.
Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) bu görüşlerin arasını şöyle birleştirir: Bu mesele, şahısların durumuna göre değişir. Adeti ölüm karşısında feryadu figan etmek olan bir kimse, ölünce yakınlarının ağlamaları için vasiyet etmişse, o kimse, yakınlarının bu ağıdmdan dolayı azab gördüğü gibi zalim olan bir kimse de yakınlarının dünyadaki bu çirkin amellerini saya saya ağlamalarından dolayı azab görür. Yine kendi ölümüne yakınlarının feryadu figan ederek ağlayacaklarını bilen bir kimse, eğer sağlığında onlan bu konuda ikaz etmeyi ihmal ederek ve onların bu hareketinden hoşlanarak ölürse, onların ağıtlarından dolayı azab görür. Fakat onları ikaz etmeyi İhmal etmiş olmakla beraber sağlığında onların bu hareketinden hoşlan-mamışsa, azab görme. Fakat ihmalinden dolayı azarlanır. Onların bu hallerinden hoşlanmayan bir kişi, sağlığında onları gerektirdiği şekilde ikaz ettiği halde, onlar, bunu yine de yüksek sesle ağlayacak olurlarsa, ölü, bunların, Allah'ın razı olmadığı bir işi yapmalarını görmekten dolayı yine rahatsız olur.”
Hz. Aişe,
“Hiçbir günahkar, başkasının günahını çekmez” ayetini delil getirerek konumuzu teşkil eden Abdullah İbn Ömer hadisini reddetmiş, Abdullah İbn Ömer'in yanıldığını, hata ettiğini veya hadisin aslını unuttuğunu belirtmiş ve olayın asıl kaynağı ile ilgili olayı anlatmıştır. Nitekim Ebu Hureyre ile Şâfiîlerden bir topluluk bu görüşü benimsemiştir.

10- Ölünün Ardından Özelliklerini Sayarak Feryadu Figanla Ağlama Hususundaki Haramın Şiddeti

848- Ebu Mâlik el-Eş'arî (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Peygamber (s.a.v.):
“Ümmetimde cahiliyet adetlerinden kalma dört şey vardır kî, onları terk edemezler. Bunlar:
1- *Asaletle övünme,*
2- *Soylara sövme,*
3- *Yıldızlarla yağmur isteme,*
4- *Ölünün ardından üstü başı yırtıp başına toprak saçarak feryadu figan etme”* buyurdu.
Daha sonra Peygamber (s.a.v.);
“Ölünün ardından üstü başı yırtıp başına toprak saçarak) feryadu figan eden kadın, ölmeden önce bu amelinden dolayı tevbe etmezse kıyamet gününde üzerinde katrandan bir elbise ve uyuzlu bir gömlek olduğu halde kabrinde kaldırılır” buyurdu. 1192[1192]

849- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.)'e -Mûte şehitleri- Zeyd İbn Hârise'nin, Ca'fer İbn Ebî Tâlib'in ve Abdullah İbn Ravâha'nm şehâdet haberleri geldiğinde Resûlullah (s.a.v.) oturdu. Kendisinde hüzün ve keder

alâmetleri görülüyordu. Ben kapının görülebilecek bir aralığından kendisine bakıyordudum. Bu sırada ResûÎullah (s.a.v.)'e birisi gelip:
“Ey Allah'ın resulü! Cafer'in kadınları ağlaşıyorlar” deyip feryadu figanla ağlaştıklarını zikretti. Resûlullah (s.a.v.), o kimseye, gidip o kadınları bu şekilde ağlamaktan nehyetmesini emretti. Bunun üzerine o kimse gitti. Sonra yine Peygamber (s.a.v.)'e gelip kadınların kendisine itaat etmediklerini söyledi. Resulallah (s.a.v.), ona, ikinci defa gidip kadınları (bundan) nehyetmesini emretti. O da gitti. Sonra tekrar geri gelip:
“Ey Allah'ın resulü! Vallahi kadınlar bize galebe ettiler” dedi.
Hadisin râvîsi Amre der ki: Hz. Aişe:
“Rasûlullah, o adama: “Haydi git, o kadınların ağızlarına toprak saç” buyurduğunu söyledi.
Âişe der ki:
“Ben, o adama: “Allah senin cezanı versin! Vallahi, sen, ne Rsulullah (s.a.v.)'in sana verdiği emri yerine getirdin ve ne de keder içinde bulunan Resulullah (s.a.v.)'i kendi hâline bıraktın!” dedim. [1193][1193]
Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Zeyd, Ca'fer ile Abdullah b. Revaha'nın ölümüne son derece üzülmesine sebep olan olay, hicri 8. yılda müslümanlar ile Bizanslılar arasında meydana gelen Mute muharebesidir. Bu savaşta, sayıları üç bin kadar olan müslümanlar, yüzbin kişilik Bizans ordusuyla çarpışmıştır.
Bu hadisten, bir musbitle karşılaşıldığında mescide gidip oturmanın müstehab olduğu ve başına musibet gelen bir kimse Peygamber (s.a.v.)'in bu tavrına uyarak feryadu figan etmekten, saçını başını yırtmaktan kaçınması gerektiği anlaşılmaktadır.

850- Ümmü Atiyye (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) bizden biatla birlikte ölünün ardından üstü başı yırtıp başına toprak saçarak feryadu figan etmeme hususunda da söz aldı. Fakat beş kadından başka bizden hiçbir kadın bu sözünde durmadı. Bu beş kadın: Ümmü Süleym, Ümmü'1-Alâ', Muâz'ın hanımı Ebu Sebre'nin kızı yada Ebu Sebre'nin kızı ile Muâz'ın hanımıdır.[1194][1194]
Kadı îyâz'a göre *“Beş kadından başka bizden hiçbir kadın bu sözünde durmadı”* sözünden maksat; Ümmü Atiyye'yle birlikte biat edenlerden beş kadın müstesna olmak üzere hiçbiri sözünde durmadı demektir. Beş kadından başka hiç kimse feryadu figanı terk etmedi demek değildir”. [1195][1195]

851- Ümmü Atiyye (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Yüce Allah'ın
“Sana, Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmayacaklarına iyi bir işte sana karşı gelmeyeceklerine dair biat edenler” [1196][1196] şeklindeki ayeti inince, Resulullah (s.a.v.)'in kadınlardan aldığı biatta ölünün ardından üstü başı yırtıp başına toprak saçarak feryadu figan etmeme de vardı. Ben:
Ey Allah'ın resulü! Yalnız filanca aileye yapılacak feryadu figan müstesna olsun. Çünkü onlar, cahiliyet döneminde benim feryadu figanıma katılmışlardı. Dolayısıyla benim de onların feryadu figanıma katılmam gerekmez mi?' dedim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Tamam, filanca aileye yapılacak feryadu figan müstesna olsun!” buyurdu.[1197][1197]

Açıklama:

Feryadu figan ederek ölen kimsenin arkasından ağlamak haramdır. Çünkü bunda, elem ve kederi heyecana getirmek ve sabrı gidermek vardır.

11- Kadınların Cenaze Arkasında Yürümesi Meselesi

852- Ümmü Atiyye (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Biz cenazelerin arkasında yürümekten yasaklanıyorduk. Fakat bu, diğer yasaklar gibi üzerimize kesinlikle haram kılınmadı/sıkı tutulmadı.” [1198][1198]

Açıklama:

Kadınların, cenazenin arkasından gidip gitmeme hususunda alimler arasında görüş ayrılığı vardır. Fakat kadınların cenazenin gidip gitmeyeceklerime ilgili ihtilaf,; örtünmeye dikkat edip süslenmeksizin ve

ağlayıp siz amaksızm cenazeyi takipeden Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemindeki kadınlar hakkındadır. Bu hususlara dikkat etmeyen kadınların cenazenin peşinden gitmelerinin haram olduğunda ittifak vardır.

12. Cenazeyi Yıkama

853- Ümmü Atiyye (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) yanımıza girdi. Kızı Zeyneb'în cenazesini yıkıyorduk. Bunu görünce:
“Onu, su ve sidrle üç defa yada beş defa, hatta gerek görürseniz daha fazla yıkayın. Sonuncu da kafur yada kafura benzer bir şey kullanın. Yıkama işini bitirdiğiniz de bana haber verin” buyurdu.
Yıkama işini bitirdiğimiz zaman ona haber yolladık. Gelip “Hakve” denilen kendi gömleğini bize uzatıp:
“Bunu, kızıma giydirin/iç gömleği yapın” buyurdu. [1199][1199]

854-

Ümmü Atiyye (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Biz onun saçlarını tarayıp üç örgü yaptık.” [1200][1200]

855- Ümmü Atiyye (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) kızının cenazesini yıkama işini Ümmü Atiyye'ye emrettiği zaman ona:
“Yıkama işine, onun sağ tarafından ve abdest azalarından başlayın” buyurdu. [1201][1201]
Açıklama: Resulullah (s.a.v.)'in, cenazeyi; bir, üç, beş veya yedi defa, lüzum görüldüğü takdirde daha fazla yıkama emri, tek olmak kaydıyla yediden fazla yıkamanın müstehab olduğunu göstermektedir. Çünkü fazla yıkamak, daha fazla temizliğe sebep olur.
Ölüye abdest aldırmanın hikmeti; onun müslümanlığını bir defa daha ortaya koymak ve abdest organlarının ahirette daha çok parlamasını sağlamaktır.
ümmü Atiyye, kadınların cenazelerini yıkamakla görevli bir kadındı. Ümmü Atiyye, Zeyneb'i yıkarken yanında Esma bint. Umeys ile Leylâ bint. Kanif vardı.[1202][1202]

Sidr:

Arabistan kirazı denilen bir ağacın ismidir. iki çeşittir. Birinin yemişi, gayet güzeldir. Yaprağıyla ölü yıkanır. Sİdr, ölünün kirini gidermek için sabun yerine kullanılırdı.

Kâfur:

Cenazeyi yılarken suya katılan kokulu bir maddedir. Hindistan'da yetişen bir ağacın zamkından yapılır.
Resulullah (s.a.v.)'in, sırtındaki elbisesini vererek kızının vücuduna sarılmasını emir buyurması; asar-ı şerifesi ile teberrük olunmak içindir. Bunu, bütün işler bittikten sonra vermesi, elbise cesetten cesede geçerken araya fasıla girmemesi içindir.
Hanefilere göre kadının saçı iki bukle yapılıp kadının göğsünün üzerine konulur.

13- Ölen Kimsenin Kefeni

856- Habbâb b. Erett (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Biz, Resulullah (s.a.v.)'le birlikte Allah yolunda O'nun rızasını isteyerek hicret ettik. Dolayısıyla mükafatımızı vermek Allah'ın üzerine gerekli oldu. Kimimiz hicret mükafatından hiçbir şey yemeden ahîrete göçüp gitti. Bunlardan bîri de, Mus'ab İbn Umeyr'dir. O, Uhud günü şehid olmuştu da bir kaftan/hırkadan başka ona kefen yapacak bir şey bulunamadı. Kaftanı onun baş tarafına koyduğumuzda aşağı kısımdan ayakları dışarıda kalıyor, kaftanı ayaklarının üzerine koyduğumuzda başı açıkta kalıyordu. Bu yokluk karşısında Resulullah (s.a.v.) bize:
“Kaftanı başından itibaren sarın, ayaklarnın üzerine de ızhır denilen kokulu ottan koyun” buyurdu.
Kimimize de hicret semeresi ulaşan ve bu meyveyi devşirenler de vardı. [1203][1203]
Ölüyü kefenlemek, farz-ı kifayedir. Kefende farz olan, vücudun örtülmesidir. Zaruret halinde ne kadar bulunursa o kullanılır. Hiçbir şey bulunamadığı takdirde temiz bir hasır parçası veya ot ve benzeri

şeylerle de olsa her tarafın tamamen örtülmesi gerekir.
Kefen konusunda, ergenlik çağına yaklaşmış erkek çocuklar ile kız çocuklar, ergenlik çağına girmiş büyükler hükmündedir. Henüz ergenlik çağına yaklaşmamış çocukların kefenleri, yalnız izar ile lifafedir yada bir kat olarak yapılır. Üç kat yapılması daha iyidir.
Her şahsın kefeni, kendi malından karşılanır. Kefen harcamaları borçtan yapılan vasiyetten ve varis hakkından öncedir.
Geriye mal bırakmamış olan bir ölünün kefen masrafı, hayattayken, nafakasını vermekle yükümlü bulunduğu kimselere aittir. Böyle bir kimsesi bulunmazsa, hazine tarafından karşılanır. Bu da mümkün olmazsa, müslümanlar tarafından kefen ihtiyacı karşılanır.
Kefenleme şu 3 şekilde olur:

a- Sünnet Üzere Olan Kefenleme:

Bu, erkekler için kamîs boyun kısmından ayaklara kadar uzanan gömlek yerinde bir bez, izâr bir don veya eteklik yerinde, baştan ayağa kadar uzanan bir bez ve lifâfe sargı yerinde olup baştan yağa kadar uzanan, baş ve ayak taraflarından düğümlenen bir bezden ibaret olmak üzere üç kattır. Kadınlar için ise, bu, üç parça ile beraber bir başörütüsü ile bir göğüs örtüsünden ibaret beş kattır.

b- Yeterli Olan Kefenleme Kefen-i Kifayet:

Bu, erkekler için izar ile lifafe olur. Kadınlar için ise, bunlarla birlikte bir başörtüsü olur.

c- Zaruri Olan Kefenleme Kefen-i Zaruret:

Bu, hem erkekler için ve hem de kadınlar için yalnız bir kattır. Bu durumda ölü, bulunabilen bir parça ile elbiseye sarılır. Fakat bir zaruret bulunmadıkça böyle bir kat kefen ile yetinilmez.
Hanefilere göre; kefenleme de, sarık ve gömleğin bulunması müstehabtır.
Peygamberimiz (s.a.v.), beyaz elbisenin, elbiseler içerisinde en hayrlısı olduğunu söyleyerek ölüleri beyazla kefenlemeyi tavsiye etmiştir. [1204][1204] Dolayısıyla da kefenin beyaz olması, müstehabtır.

857. Hz. Âîşe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), Sehuliyye denilen pamuklu üç parça beyaz Yemen bezi içine kefenlendi. Bunların içerisinde gömlek ile sarık yoktu. Bir Yemen elbisesi çeşidi olan ve izar ile ridadan ibaret olan hülleye gelince, bunun, Resulullah (s.a.v.)'e kefen yapmak için satın alınıp alınmadığı hususunda insanlar şüpheye düştüğünden hülle kullanılmadı. Dolayısıyla Resulullah (s.a.v.), Sehuliyye denilen üç parça pamuklu beyaz Yemen kumaşı İçerisine kefenlendi.”
Bu elbiseyi, Abdullah İbn Ebi Bekr alıp:
“Ben bu hülleyi kendime kefen yapmak için muhafaza edeceğim” dedi. Daha sonra da:
“Yüce Allah, buna, Peygamber (s.a.v.)'i için razı olsaydı ona kefen yapardı” diyerek hülleyi sattı, parasını da sadaka olarak verdi. [1205][1205]

Açıklama:

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kefenin teşkil eden bez kumaşların sayısı ve özellikleri, çeşitli rivayetlerde farklı anlatılmıştır. Ancak bu rivayetlerin çoğunda fark sadece kelimelere aittir. Bir rivayette, kefenin; “Hibera” yada “Sehuliyye” denilen Yemen kumaşı olduğu belirtilirken, Ebu Davud'un bir rivayetinde bunun sadece bir Yemen kumaşı olduğu kaydedilirken, başka rivayette ise bunun Necrân kumaşı olduğu ve yine başka bir rivayette Resulullah (s.a.v.)'in iki kumaştan meydana gelmiş bir elbise içerisinde kefenlendiği de söylenmiştir.
Tirmizî, bu farklı rivayetler hakkında:
“Peygamber (s.a.v.)'in kefeni hakkında çeşitli rivayetler gelmiş ve Aişe'nin rivayet ettiği hadis bu konuda rivayet edişlen hadislerin en sahihidir” diyerek en başta mealini sunduğumuz hadisin bu konudaki hadislerin en sahihi olduğunu belirtmiştir.
İbn Sa'd (ö. 230/844)'ın "Tabakâf'ında, Resulullah (s.a.v.)'in kefenlendiği üç parça bezin adı; üfâfe, İz'ar ve Ridâ olarak nakledilmiştir.

Cumhur, bu rivayeti; “Ölünün kefenlendiği bezler içerisinde sarık ve kamîs, mutlak manada yoktur” şeklinde anlamaktadırlar.
İmam Mâlik, Ebu Hanîfe ve onlara tabi olan kimseler ise bu hadisi hüccet kabul ederek kefenlemede sarık ve kamîs kullanmanın müstehab olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar, hadisteki, “Sarık ve kamîs yoktu” sözünü, Resulullah (s.a.v.)'in kefenlendiği üç parça kumaş içerisinde “Sank ve kamîs (gömlek) yoktu” şeklinde anlamaktadırlar. Ayrıca Hanefiier, bu konudaki delili; Ebu Dâvud, Cenâiz 29-30 (3153)'de Abdullah İbn Abbâs'tan naklen, “Resulullah (s.a.v.) vefat ederken üzerinde bulunan gömlekle kefenlendi” hadisi ile İbn Adiyy (ö. 365/975)'in “El-Kâmil” adlı eserinde Cabİr b. Semure'den aynı mealdeki hadistir.
Kamîs: Yakasız, yensiz, etrafı dikiş ile bastırılmamış, göğüs tarafı açılmamış gömlek demektir.
Hülle, Bir cinsten olmak üzere üst elbisesi olan izar ve alt elbisesi olan ridadır. Bu elbise, Yemen kumaşlarından yapılır.
Bu, Abdullah İbn Ebi Bekr'in kendisine kefen yapmak üzere aldığı bir kumaştır. Bu kumaş, ilk önce Hz. Peygamber (s.a.v.)'in cesedinin üzerine örtülmüş, daha sonra bu kumaşın kefen olmaya müsait olmamasından dolayı vücudundan kaldırılmış ve vücudu, üç adet pamuklu Yemen kumaşı İçerisine sanlmıştır.
Sehuliyye: Yemen'de dokunan beyaz bez parçasına denir. Sehul ise Yemen'de kumaş dokunan bir şehrin adıdır.

14- Ölünün Örtülmesi

858- Mü'minlerin annesi Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:

“Resulullah (s.a.v.) vefat ettiği zaman Hibera denilen pamuklu bir Yemen elbisesiyle örtüldü.” [1206][1206]

Açıklama:

Hadis, vefat eden bir kimsenin üzerini bir örtüyle örtmenin müstehab olduğuna delalet etmektedir. Bu hususta alimler görüş birliğindedirler.

Hibera:

Pamuktan yada ketenden yapılma çizgili Yemen kumaşlarına verilen bir isimdir.

15- Ölen Kimsenin Kefenini Güzel Yapmak

859- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.) bir gün hutbe okudu. Hutbe sırasında sahabilerinden birisinin vefat edip bedenini tam örtmeyen bir kefen içerisine sarılıp geceleyin gömüldüğünü söyledi.
Bunun üzerine bir kişinin buna mecbur kalması hslini hariç tutup kişinin geceleyin namazı kılınıp gömülmesini men etti ve:

“Sizden birisi din kardeşini kefenlediği zaman onun kefenini güzel yapsın” buyurdu. [1207][1207]

Açıklama:

Hadiste, yasaklanmak istenen, namazı kılınmış olan bir ölünün geceleyin defnedilme-sidir. Namaz kılınmayan bir ölünün ise geceleyin gömülmesinin yasak olduğu gibi, gündüzün defnedilmesinin de yasak olduğu bilinen bir gerçektir. Binaenaleyjı, bu hadis-i şeriften “Namazı kılınmayan bir ölünün geceleyin kabre konulmasının yasak olup da gündüzün defnedilmesinin caiz olduğu” manâsını çıkarmak doğru değildir.
Geceleyin cenaze defnedilmesinin nehiy buyuruiması, bazılarına göre: Geceleyin onu teşyî'e ve namazını kılmaya pek az kimseler gelebileceği içindir. Gündüzün defnedilirse, bittabi cemaat kalabalık olur. Ulemâdan bazıları, ashab-ı kiram işe yarayacak kefenlik bulamadıkları için cenazelerini geceleyin defne deb İldiklerin i söylemişlerdir. Zira karanlık olduğu için geceleyin kefenin iyisi kötüsü seçilemez.
Kefen meselesine önem göstermek ve kefeni güzel yapmaktan maksat; krfrnin en nefis ve en pahalı kumaştan yapılması değil, temiz olması, sade bir görünüme sahip olması ve vücudu örtmesidir. Çünkü

bütün işlerin en hayrlısı, orta halli olduğuna göre kefenliği de orta halli bir kumaştan seçmek, en doğru bir harekettir.

16- Cenazeyi Defnetmede Hızlı Davranmak

860- Ebu Hurcyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.):
“Cenazeyi defnetmede acele edin. Eğer cenaze iyi kimse ise onu bir an önce kabre götürmeniz hayrdır. Eğer böyle iyi bir kimse değilse, o halde onu bir an önce kabre götürmeniz onun için kötüdür. Çünkü onu kabre çabuk indirmiş olursunuz” buyururken işittim.” [1208][1208]

Açıklama:

Hadisin metninde geçen “Süratle götürün” emrinden maksat; hızlı hızlı yürümek değil, ölüye zarar vermeyecek, taşıyanları ve uğurlayanları zorluğa sokmayacak derecede mutedil bir yürüyüştür. Ki bu şekildeki yürüme, müstehabtır.
Bazı alimlere göre, *“Cenazeyi, kabre süratle götürün”* ifadesinden maksat; kişinin öldüğü kesinlikle anlaşıldıktan sonra, hiç beklemeden ve vakit geçirmeden hemen tekfin ve teçhiz işlerine başlamak müstehabtır.
Önemli olan; ölünün, rahat ve huzurlu bir şekilde gömülmesidir. Çünkü ölünün cenaze namazını kılan, cenazenin arkasından giden ve ölü mezara defnedilinceye kadar mezarın başında bekleyenler için “iki kırat mükafat” olduğu ile ilgili hadis, ölünün dostlan ve ailesinin, ölünün gömüldüğü sırasında hazır bulunmalarına işaret etmektedir. Dolayısıyla günümüzde uzak yerde oturan ölünün dostlan ve ailesinin, cenazeye katılmasını bir müddet beklemek, hem ölüye ve hem de ölünün yakınlarına saygıyı gerektirir.

17- Cenaze Namazı Kılmanın Ve Cenaze Arkasından Yürümenin Fazileti

861- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kim, namazı kıhnıncaya kadar bir cenazenin yanında bulunursa, onun için bir kırat mükafat vardır. Kim de, cenaze, mezara konuluncaya kadar cenazenin başında beklerse, onun için iki kırat mükafat vardır”.
Resulullah'a:
“iki kırat nedir?” diye soruldu. O da:
“iki kırat, iki büyük dağ gibidir” buyurdu. [1209][1209]

862- Nâfi'den rivayet edilmiştir: “Abdullah İbn Ömer'e:
Ebu Hureyre:
“Ben Resulullah (s.a.v.)'i *“Kim bir cenazenin arkasından yürürse ona bir kırat mükafat vardır”* buyururken işittim” diyor” denildi. Bunun üzerine Abdullah İbn Ömer:
“Ebu Hureyre'de bize hadis rivayet etmede çok oluyor” deyip Âİşe'ye birini göndererek bu meseleyi sordurdu. Aişe, bu konuda Ebu Hureyre'yi doğruladı. Bunun üzerine Abdullah İbn Ömer:
“Doğrusu biz cenazenin arkasından yürümemekle pek çok kıratlık ihsanları almada kusur ettik” dedi.[1210][1210]

Açıklama:

Bir müslümanın cenazesi, Allah katında çok muhteremdir. Vefat ettiği andan itibaren defnedilinceye kadar, cenazeye gerekli hizmetlerde bulunmak çok faziletlidir. Yüce Allah'ın, cenazeye hizmet edenlere bol sevap vaat etmesi, asında cenazeye olan fadlu ihsanının büyüklüğünü gösterir.

Kırat:

Kelime olarak “Denk”in yansıdır. Burada “Nasip” anlamında kullanılmıştır. Ölçü olarak kullanılan “Kıraf”ın, az ve küçük değil, Allah katında daha büyük bir mükafat olduğunu ifade etmek için “iki büyük dağ gibi” ve başka bir rivayette ise “Uhud dağı gibi” ifadeler kullanılmıştır. Dolayısıyla burada verilecek mükafatın büyüklüğü anlatılmak istenilmektedir.

18- Bir Kimsenin Cenazesınını Yuz Kışının Kılması Halinde O Kimse Hakkında Şefaatların Kabul Edilmesi

863- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“müslümanlardan sayıları yüz kişiye ulaşan bir cemaatın hepsi cenaze için şefaat ederek cenaze namazı kılarlarsa, bunların o kimse hakkındaki şefaatları muhakkak kabul edilir.” [1211][1211]

19- Bir Kimsenin Cenazesini Kırk Kişi Kılarsa Kendilerine O Kimse Hakkında Şefaata İzin Verilmesi

864- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'m azadhsı Kureyb'ten rivayet edilmiştir:
“Abdullah İbn Abbâs'm, Mekke ile Medine arasında bulunan Kudeyd^de yada Usfân'da bir oğlu vefat etmişti. Bunun üzerine Abdullah İbn Abbâs:
“Ey Kureyb! Bak, oğlumun cenazesine ne kadar cemaat toplanmış” dedi. Kureyb der ki:
“Bunun üzerine dışarıya çıktım. Bir de baktım ki, oğlunun cenazesine bir çok insan toplanmış. Bunu ona haber verdim. Abdullah İbn Abbâs:
“Bu toplananların kırk kişi olduğunu söyleyebilir misin?” diye sordu. Kureyb:
“Evet” diye cevap verdi. Abdullah İbn Abbâs:
“Öyleyse cenazeyi musallaya çıkarın. Çünkü ben, Resulullah (s.a.v.)'i:
“Hiçbir müslüman kişi yoktur ki, ölüp de Allah'a kesinlikle şirk koşmayan kırk kişi cenazesinde bulunup namazını kılarsa Allah bunların o kimse hakkındaki şefaatlarını kabul eder” buyururken işittim. [1212][1212]

Açıklama:

Bu hadiste kırk kişinin ihlaslı bir şekilde, bîr müslümanın cenaze namazını kılmaları neticesinde, Yüce Allah'ın onların cenaze namazını kıldıkları müslüman kardeşleri hakkında yaptıkları duaları kabul edeceği ifade buyurulmaktadır. Dolayısıyla bu hadis, cenaze namazı kılacak cemaatin en az kırk kişi olmasının müstehablığına delalet etmektedir.
Aliyyu'l-Kari'nin açıklamasına göre, kırk kişinin duasının kabul edilmesinin hikmeti; “Kırk kişilik müslüman bir cemaatin içerisinde mutlaka bir velinin bulunmasıdır”.
Bu hadis, bir önceki 857 nolu hadis ile üç saflık bir cemaatin üzerine namaz kıldığı bir cenazenin günahlarının affedilip cennete gireceğini ifade eden Mâlik b. Hubeyre hadisini [1213][1213] aykırı değildir. Çünkü Nevevî'nin de açıkladığı gibi, “İhtimal ki Peygamber (s.a.v.)'e önce bir cenaze üzerine namaz kılan yüz kişinin cenaze hakkındaki dualarının kabul edileceği bildirilmiş, o da bunu ümmetine haber vermiştir. Fakat bir süre sonra cenaze üzerine namaz kılan kırk kişilik bir cemaatin o cenaze hakkındaki dualarının kabul edileceği kendisine bildirilince ümmetine bunu da haber vermiş, daha sonra da kendisine sayılan az bile olsa üç saflık bir cemaatin namazını kıldıkları bir cenaze hakkındaki dualarının kabul edilecekleri haber verilince, ümmetine bu müjdeyi de eriştirmiştir.” [1214][1214]
Kâdî İyâz, bu konu ile ilgili olarak şöyle der;
“Cenaze üzerine namaz kıldıkları için, dualarının kabul edileceği vadedilen cemaatin sayısı hakkında değişik rakamlar ortaya koyan bu hadisler, çeşitli zamanlarda sorular soran kimselere cevap olmak üzere söylenmiş, Resuiullah (s.a.v.) herkese sorusuna göre cevap vermiştir.” [1215][1215]
Hadiste yüz kişinin duasının kabul edileceğinden bahsedilmesi, yüz kişiden daha az sayıda bir cemaatin duasının kabul edilemeyeceği anlamına gelmeyeceği gibi, kırk kişinin duasının kabul edileceğinden bahsedilmesi de sayılan kırk kişiden az olan üç saflık bir cemaatin de, o cenaze hakkındaki dualarının kabul edilemeyeceği anlamına gelmez. Binaenaleyh bu mevzuda gelen hadislerin hepsiyle amel edilebilir.

20- Ölen Kimselerin Hayr Yada Şerle Anılmaları

865- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Bir cenaze geçiriiirken onu hayrla yâd edenler oldu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

“Vacip oldu, vacip oldu, vacip oldu” buyurdu.
Başak bir cenaze geçirilirken onu da şerie yâd edenler oldu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):
“Vacip oldu, vacip oldu, vacip oldu” buyurdu. Ömer:
Annem-babam sana feda olsun! Bir cenaze geçirilirken cenaze hayırla yâd olundu. Sen:
“Vacip oldu, vacip oldu, vacip oldu” buyurdun. Başka bir cenaze geçirilirken bu cenaze şerle yâd olundu. Sen yine:
“Vacip oldu, vacip oldu, vacip oldu” buyurdun?” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Siz kimi hayrla yâd ederseniz ona cennet ve kimi de şerle yâd ederseniz ona da cehennem vacip olur. Çünkü sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz, sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz, sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz” buyurdu. [1216][1216]

Açıklama:

Hadis, değişik lafızlarla gelmiştir. Bu şekilde gelen lafızlarda, sahabiler; ölüler hakkında iyi şeyler ve kötü şeyler söylemektedirler. Kötüienen hakkında “Allah'a ve Resulüne buğzeder, Allah'a isyan eder ve bu yolda çalışırdı” denildiği başka lafızlarda geçmektedir.
“Vacip oldu” sözü, birinci kimse hakkında cennetin vacip olduğunu, ikinci kimse hakkında ise cehennemin vacip olduğunu ifade etmektedir.
Vacip olmak; sabit olmak, kesinlik kazanmak anlamına gelir.
Ölü hakkında kötü söz söylenmesi, başka hadislede yasaklandığı halde burada izin verilmiş olması, buradaki cenazenin, münafık bir kimseye ait olmasından dolayıdır. Nitekim Allah ve Resulüne buğzettiği belirtilmiştir. Ayrıca sahabilerin bu sözleri, ahirette yapılacak hesap için de, onların şahitleri konumuna gelmektedir.

21- Rahata Ermiş Ve Kendisinden Kürtulunmüş Kimse

866- Ebu Katâde b. Rib'î (r.a)'tan rivayet edilmiştir;
“Resulullah (s.a.v.)'in yanından bir cenaze geçirildi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Rahata ermiş yada kendisinden kurtulunmuş” buyurdu. Sahabiler:
Bu rahatlayan ve kendisinden kurtulunan ne demektir?' diye sordular. Resuiullah (s.a.v.):
“Mümin bîr kul, öldüğünde dünyanın yorgunluğundan rahata kavuşur. Facir bir kuldan ise insanlar, memleketler, ağaçlar ve hayvanlar kurtulup rahata ererler” buyurdu.[1217][1217]
Burada “Mümin kul”dan maksat; özellikle takva sahibi olan mümin kul kastedilmiş olabaileceği gibi, her mümin de kastedilmiş olabilir.
“Facir bir kul”dan maksat ise özellikle kafir veya genel anlamda bütün asi kimseler kastedilmiş olabilir.
İnsanların, ölen kimseden kurtulup rahata kavuşmaları, onun zulmünden kurtulmakla olur. Memleketin rahata ermesi, mah mülkü gasp ve yağma etmesinden ve hak çiğnemesinden kurtulmakla olur. Ağaçların rahatı ise onları gasp ederek, kesmemekle yada meyvelerini almamakla olur. Hayvanların rahatı, aç susuz kalmaktan ve taşıyamayacakları yükü yüklemekten kurtulmalanyla düşünülebilir.

22- Cenaze Namazında Alınan Tekbirler

867- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), Habeş hükümdarı Necâşî öldüğü gün, onun öldüğünü sahabilere bildirdi. Onları musallaya çıkarıp saf yaptı. Necâşînin ölümü üzerine dört tekbir al(ıp gıyabi cenaze namazı kıldı.” [1218][1218]

868- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), Habeşistan hükümdarı Necaşi vefat ettiği gün ölüm haberini bize bildirdi. Sonra da:
“Kardeşiniz için bağışlama dileyin” buyurdu. [1219][1219]

869- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), Habeşistan hükümdarı Necaşi Ashame'nin cenaze namazını kıldı ve bu namazda dört tekbir getirdi.” [1220][1220]

870- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.):
“Bugün Allah'ın salih bir kulu olan Ashame/Necaşi vefat etti' buyurdu. Daha sonra kalkıp bize imam oldu ve onun cenaze namazını kıldırdı.” [1221][1221]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.) burada Necaşî'nin ölümünü, günü gününe haber vermiştir.
Necâşî, “Habeş İmparatoru” demektir. Niteki Roma İmparatoruna “Kayser”, Türk Hükümdarına “Hakan” denilirdi.
863 nolu hadiste de görüldüğü üzere, Necaşî'nin ismi, Ashame'dir.
İbn Sa'd'ın “Tabakât”ında geçtiğinde göre; Resulullah (s.a.v.), Hudeybiye'den döndükten sonra hicretin 7. yılında Amr b. Umeyye'yi Necâşî'ye elçi olarak göndermiş, Necâşî'de Resulullah (s.a.v.)'in mektubunu alarak yüzüne sürmüş, tahtından aşağa inerek tevazu göstermek için yere oturmuş, sonra da müslüman olmuş, müslüman olduğunu Resulullah (s.a.v.)'e de bildirmişti.
Yalnız bu Necaşî'nin, Habeşistan'a hicret eden müslümanlara sahip çıkıp onların Habeşistan'da barınmalarına izin veren Necâşî mi, yoksa ondan sonra onun yerine geçen başka bir Necâşî mi olduğu meselesi alimler arasında tartışma konusu olmuştur.
Ayrıca bu hadiste, bir kimsenin öldürdüğünü haber vermenin mubah olduğu hükmü ortaya çıkmaktadır. Bu maksatla, gerek halk arasında: “Filanca kimse ölmüştür” diye seslenilmesi ve gerekse de çeşitli şekillerde insanlara duyurulması caizdir. Çünkü böyle yapılmakla, halkın cenazeye katılımı sağlanmış olur. İmam A'zam Ebu Hanife'ye göre de ölümü ilan etmekte bir sakınca yoktur.

23- Kabirin Yanında Cenaze Namazı Kılmak

871- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) yeni gömülmüş bir kabrin yanına varıp cemaat da arkasında saf olup dört defa tekbir getirerek üzerine cenaze namazı kıldı.” [1222][1222]

872- Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.), bir kabrin yanında cenaze namaz kıldı.” [1223][1223]

873- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Siyah bir kadın yada genç bîr kimse mescidin temizlik işlerine bakardı. Resulullah (s.a.v.) bir gün onu göremedi. Sahabilere, bu kadına yada genç kimseye ne oldu diye sordu. Sahabiler:
“O, öldü!” dediler. Bunun üzerine Resuiuüah (s.a.v.):
“Onun öldüğünü bana bildirmeli değil miydiniz?” buyurdu.
Hadisin ravisi der ki: Galiba sahabiler, bu kadının yada gencin durumunu küçümsemişlerdi.
Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
“Bana onun kabrini gösterin'” buyurdu.
Sahabiler, ona, onun kabrini gösterdiler; O da kabrinin üzerine cenaze namazını kıldı. Sonra da:
“Doğrusu bu kabirler, sahipleri için karanlıkla doludur. Yüce Allah benim namazım sebebiyle kabirleri onlara aydınlatır” buyurdu. [1224][1224]

874- Abdtırrahman b. Ebi Leylâ'dan rivayet edilmiştir:
“Zeyd b. Erkam, cenaze namazlarımızda dört tekbir alırdı. Bir cenaze namazında beş tekbir aldı. Bunu ona sordum. O da:
“Resulullah (s.a.v.) beş tekbir ahırdı” diye cevap verdi. [1225][1225]

Açıklama:

Burada cenaze namazında bulunmayan bir kimsenin, cenazenin kabrine giderek kabrin üzerine namaz kılmasının caiz olduğunu ifade etmektedir. Yalnız bu müddetin, ne kadar devam ettiği meselesi, alimler arasında ihtilaflıdır.

Hanefilere göre; namazı kılınmadan defnedilen bir kimsenin, henüz cesedinin çürüyüp dağılmadiğına zann-ı gaüb hasıl olursa, onun kabri üzerine namaz kılınır. Fakat cesedin çürüdüğüne kanaat getirilirse, kabri üzerine asla namaz kılınmaz.
Ayrıca kabir üzerine namaz kılmanın, Peygamber (s.a.v.)'e ait özel bir durum olduğu ileri sürülmüşse de, bu görüş, "Eğer bu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sadece kendisine ait özel bir durum olsaydı sahabilerini kabir üzerine namaz kılmaktan yasaklard" denilerek reddedilmiştir.
Kadı İyâz (ö. 544/1149)'ın ifadesine göre; sahabe-i kiram, cenaze namazında kaç tekbir alacağı konusunda ihtilafa düşmüş, "Üç tekbirden dokuz tekbir"e kadar değişen sayılarda tekbir alınabileceğine dair çeşitli görüşler ileri sürmüşlerse de, İbn Abdilberr (ö. 463/1071)'in de dediği gibi, sonradan dört tekbir alınacağı konusunda icma meydana gelmiştir. Fıkıh alimleri, Bağdat, Basra, Küfe, Medine gibi meşhur kültür merkezlerindeki fetva ehli de bu konuda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu konuda gelen sahih hadislerden elde edilen sonuç budur. Bununla birlikte bu görüşün dışında kalan aykırı görüşlere iltifat edilmemelidir.

24- Cenaze için Ayağa Kalkma

875- Âmir b. Rebîa (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Cenazeyi gördüğünüz zaman, sizi geride bırakana kadar yada yere konuluna kadar ayağa kalkın." [1226][1226]

876- Âmir b. Rebîa (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Sizden birisi cenazeyi gördüğünde onunla birlikte yürümeyecekse cenaze onu geride bırakana kadar yada geride bırakmadan, yere konana kadar ayakta dursun." [1227][1227]

877- Ebu Saîd el-Hudrî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
"Bir cenazenin arkasından gittiğiniz zaman o cenaze yere konulmadan oturmayın." [1228][1228]

878- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Bîr cenaze geçti. Resulullah (s.a.v.) onun için ayağa kalktı. Onunla birlikte biz de ayağa kalkıp:
"Ey Allah'ın resulü! Bu cenaze, yahudi bir kadına aittir" dedik. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):
"Doğrusu ölüm, korkunç bir durumdur. Dolayısıyla bir cenaze gördüğünüzde ayağa kalkın!" buyurdu. [1229][1229]

879- Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Peygamber (s.a.v.) ile sahabileri, bir yahudi cenazesi, ta görünmez oluncaya kadar ayakta durdular." [1230][1230]

880- Abdurrahman b. Ebi Leylâ'dan rivayet edilmiştir:
"Kays b. Sa'd ile Sehl b. Huneyf, Kâdisİyye savaşında bulunmuşlardı. Bir gün yanlarından bir cenaze geçti. Bunun üzerine derhal ayağa kalktılar. Onlara:
"Bu cenaze, yerli halka aittir" denildi. Onlar:
Resulullah (s.a.v.)'in yanından bir cenaze geçmişti. O da ayağa kalktı. Ona, bu cenazenin bir yahudi adama ait olduğu söylenildi. O da:
"O, yaşayıp ölen) bir can/insan değil mi?" buyurdu" dediler. [1231][1231]

Açıklama: Burada bir yerde otururken oradan bir cenazenin geçmekte olduğunu gören kimselerin, hemen ayağa kalkmalan ve cenaze yanlarından geçip gidinceye kadar yada onları geride bırakmadan önce omuzlardan indirilip yere konuncaya kadar ayakta durmalan emredilin ektedir.
Yalnız bu ayağa kalkma eylemi, ölüyü tazim için değildir. Ölümün dehşetli ve korkunç bir olay olduğunu ortaya koymak içindir. Bu görüşte olanlar içerisinde; Hz. Ömer, Abdullah İbn Mes'ud, Ebu Musa el-Eş'arî'de bulunmaktadır.

25- Cenaze için Ayağa Kalkmanın Hükmünün Kaldırılması

881- Vâkıd b. Amr b. Sad b. Muâz'dan rivayet edilmiştir:
“Biz, bir cenaze için ayakta dururken Nâfi b. Cübeyr beni gördü. O, ayakta durmayıp oturmuş, cenazenin yere indirilmesini bekliyordu. Bana:
“Niçin ayakta duruyorsun?” dedi. Ben de:
“Cenazenin yere indirilmesini bekliyorum. Çünkü Ebu Saîd el-Hudrî bu konuda hadis rivayet ediyor” dedim. Bunun üzerine Nâfi' b. Cübeyr:
“Bana; Mes'ud b. Hakem, Ali b. Ebi Tâlib (r.a)'tan naklen rivayet ettiğine göre, Ali:
“Resulullah (s.a.v.) (cenaze için önceleri) ayağa kalkmıştı, sonra kalkmayı bırakıp oturdu” dedi. [1232][1232]

Açıklama:

Hadis, cenaze geçerken ayağa kalkmanın hükmünün kaldırıldığını söyleyen cunhurun delilidir. Bununla ilgili açıklama için 972 nolu hadisin açıklamasına bakınız.

26- Cenaze Namazında Ölü için Okunan Dua

882- Avf b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.)'i bir cenazenin namazını kılarken şöyle dua ettiğini işittim;
“Allahümme'ğfir lehu ve'rhamhu va'fu anhu ve âfihi ve erkim nuzulehu ve vessi' mudhalehu ve'ğsilhu bi mâ in ve selcin ve beredin ve nekkihi mine'l-hatâyâ kemâ yunakkâ's-sevbu'l-ebyedu mine'd-denesi ve ebdilhu dâren hayran min dârihi ve ehlen hayran min ehlihi ve zevcen hayran min zevcihi ve kıhi fîtncte'l-kabri ve azâbe'n-nâr; Allah’ûm Bu kimseyi bağışla, ona merhamet eyle, her türlü kötülüklerden uzak eyle. Bunu affeyle, vardığı yerde ona ikramda bulun. Girdiği yeri (kabri)ni genişlet. Onu suyla, kar ve doluyla yıka. Onu, beyaz elbiseyi kirden temizlediğin gibi günahlarından da öylece temizle. Ona dünyadaki yurdunun yerine daha hayırlı bir yurt, ailesinin yerine daha hayrlı bir aile ve hanımının yerine daha hayrlı bir hanım ihsan eyle. Onu, kabir fitnesinden ve cehennem azabından koru!.”
Avf der ki:
“Resulullah (s.a.v.)'in o cenazeye yaptığı bu duadan dolayı “Keşke bu cenaze ben olaydım' diye temenni ettim” dedi. [1233][1233]

Açıklama:

Bu hadis, cenaze namazında dua okunacağına, dua okumanın müstehab olduğuna ve cenaze namazında duanın sesli okunacağım delalet etmektedir.
Hanefilere göre cenaze namazında Kur'an okunmaz.
Bu, Resulullah (s.a.v.)'in cenaze namazında okuduğu dulardan biridir. Çünkü Resulullah (s.a.v.) cenaze namazında çeşitli dualar okumuştur.

27- Cenaze Namazı Kılmak için İmamın, Cenazenin Neresine Doğru Duracağı Meselesi

883- Semure b. Cündub (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Lohusa halindeyken vefat eden (Ensar'dan) Ummü Ka'b adındaki kadının cenaze namazını Peygamber (s.a.v.)'in arkasında kıldım. Resulullah (s.a.v.), cenaze namazını kılmak için cenazenin tam orta hizasına doğru durdu.” [1234][1234]
Açıklama:

Hadisin metninde geçen vesetahâ kelimesinden maksat; bazılarına göre ölünün kalçalarıdır, bazılarına göre ise ölünün göğüs kısmıdır.
Hanefilere göre; vücudun ortası, “Göğüs” kısmıdır. Baş ve ayaklar, vücuddan sayılmaz. Esas vücudu teşkil eden kısım, kasıklar ile boyun kökü arasında kain kısımdır. Bu kısmın ortası da, hiç kuşkusuz göğüstür.
Bu bakımdan hem vücudun her tarafının namazdan payını eşit olarak alması için, hem de İlim ile hikmet madeni olan kalbe yakın olmak için imam, cenaze namazını kılarken ölünün göğsü hizasında durur.

Her ne kadar Ebu Dâvud, Cenâiz 51-53, 3195; Tirmizî, Cenâiz 45; İbn Mâce, Cenâiz 21'de geçen Enes hadisinde; erkeğin namazını kıldırırken cenazenin baş tarafında, kadının cenazesini kıldırırken de kalçaları tarafında durduğu ifade ediliyorsa da, aslında bu farklılık, ravinin yanılmasından İbarettir.
Aslında Enes, her iki cenazede de ölünün göğsü hizasında durmuştur. Fakat erkeğin cenazseinde biraz baş tarafa doğru, kadının cenazesinde de biraz kalça tarafına doğru meylettiği için, ravi, bu iki durumun birbirinden tamamen farklı olduğunu zannetmiş ve kendi kanaatini rivayet etmiştir. [1235][1235]
Lohusa halinde iken ölen kadın, her ne kadar şehidse de, cenaze namazı kılınmadan kabre konulmaz. Cenaze namazı kılınmadan kabre konulup konulamayacağı konusunda ihtilaf söz konusu olan şehid, Allah yolunda ölen şehiddir.

28- Cenaze Namazı Kılan Kimsenin, Namazdan Sonra Bir Vasıtaya Binmesi

884- Semure İbn Cündub (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.), İbn Dahdâh'ın cenaze namazını kıldı. Sonra ona, çıplak bir at getirildi. Atı, bir adam tuttu. Resulullah (s.a.v.)'de ata bindi. Derken at şahlanmaya başladı. Biz onu takip edip arkasından koşuyorduk. Bu sırada cemaattan biri, Peygamber (s.a.v.):
"Cennette, İbn Dahdah için asılmış yada sarkıtılmış nice hurma salkımları vardır" buyurdu" dedi. [1236][1236]

Açıklama:

İbn Dahdâh'ın asıl ismi bilinmemektedir. Bazıları ondan Ebu Da'hdah diye bahsetmektedir.
Burada Resulullah (s.a.v.)'in cenaze namazını kıldıktan sonra bir hayvana bindiği belirtilmektedir.
İmam Malik, İmam Şafiî ile İmam Ahmed'e. göre cenazeyi yürüyerek uğurlamak müste-hab, bir hayvana yada bir vasıtaya binerek uğurlamak ise mekruhtur.
Hanefilere göre cenazeyi uğurlarken cenazenin arkasından bir vasıtayla gitmekte bir sakınca yoktur.

29- Kabir İçerisinde Lahid Oymak Ve Ölünün Etrafına Kerpiç Dizmek

885. Sa'd b. Ebi Vakkâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Sa'd b. Ebi Vakkâs, ölüm döşeğinde:
"Benim için kabrimin kıble tarafında bir lahid açın. Beni onun içerisine koyduğunuzda benim yan tarafıma, Resulullah (s.a.v.)'e yapıldığı gibi kerpiçler dikip güzelce sıralayın" dedi. [1237][1237]

Lahd:

Kabrin kıble tarafından altına doğru oymaya denir. Şakk: Kabrin dibini dere gibi oymaya denir.
Resulullah (s.a.v.)'e lahd yapılmış ve üzerine onbir tane kerpiç dizilmiştir. Ümmeti hakkında da müstehab olan uygulama bu şekildedir.

30. Kabre Kadife Koymak

886- Abdullah İbn Abbâs (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
"Resulullah (s.a.v.)'m kabrine kırmızı bir kadife konuldu." [1238][1238]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in sırtına aldığına ve altına koyduğu bîr kadifesi vardı. Resulullah (s.a.v.) vefat edince, hizmetçisi Şakran, bu kadifeyi, Resulullah (s.a.v.)'den başka hiç kimsenin giymesini istemediğinden ötürü bu kadifeyi, Resulullah (s.a.v.)'in kabrine koymuştur.
Şafiiler ile diğer alimler; kabrin içerisinde ölünün altına kadife gibi şeyler koymayı mekruh kabul etmişlerdir.

31- Yerle Aynı Hizada Bulunan Kabrin Yerle Bir Edilmesi

887- Sümâme b. Şufeyy'den rivayet edilmiştir:
“Biz, Fudâle İbn Ubeyd'in maiyetinde Rum diyarmdaki Rodos (adasın)da bulunuyorduk. Derken bir arkadaşımız vefat etti. Bunun üzerine Fudâle İbn Ubeyd, onun gömülüp kabrinin yerle aynı hizada yapılmasını emretti. Sonra da:
“Ben, Resulullah (s.a.v.)'i;
“Kabirlerin yerle aynı hizada yapılmasını emrederken işittim” dedi. [1239][1239]
Rodos, Muaviye döneminde hicretin 53. yılında fethedilmiştir. Oğlu Yezid döneminde kafirlerin eline geçmiştir. Sonra II. Selim zamanında tekrar müslümanların ellerline geçmiştir. Bugün Yunanistan'ın elindedir.

Açıklama:

Hadis, kabirlerin yer seviyesinden yüksek yapılmasının caiz olmadığına delalet etmektedir.
İmam Ahmed, İmam Malik ile İmam Şafiî'nin arkadaşlarından bir kısmı, kabirleri, müsaade edilen miktardan daha fazla yükseltmenin haram olduğunu söylemişlerdir.
Hanefiler bu konuda gelen hadislere dayanarak kabrin üstüne bir karış yüksekliğinde toprak yığılmasında bir sakınca olmadığını söylemişlerdir.
Hanefilere göre ihtiyaç hasıl olduğunda kabrin üzerine yazı yazmakta bir sakınca yoktur.

888- Ebu'I-Heyyâc el-Esedîden rivayet edilmiştir:
“Alib. Ebi Tâlib, bana:
“Resulullah (s.a.v.)'in beni gönderdiği bir işe ben de seni göndereyim mi? Yok etmediğin hiçbir heykel ve yer üstünde yükselmiş iken dümdüz etmediğin hiçbir kabir bırakmayasın!” dedi. [1240][1240]
Hz. Peygamber (s.a.v.), Ali'yi, haddinden fazla yükseltilmiş olan kabirleri yer seviyesine indirmekle görevlendirmiş Hz. Ali de bu görevi yerine getirdiği gibi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra da bu görevi unutmamış ve devamlı olarak yerine getirilmesi için gereken gayreti göstermiş, kendisi bizzat bu görevi yerine getiremeyeceğini anladığı zaman başkalarım görevlendirerek bu mesuliyetten kurtulmuştur.

32- Kabri Kireçlemenin Ve Kabir Üzerine Bina Yapmanın Yasak Olması

889- Câbir (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.) kabrin kireçlenmesini, üzerine oturulmasını ve üzerine bina yapılmasını yasakladı.” [1241][1241]

33- Kabir Üzerine Oturmanın Ve Kabir Üzerinde Namaz Kılmanın Yasak Olması

890- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Sizden birisinin bir kor üstüne oturup da o korun, elbisesine ve cildine sirayetle vücudunu yakması, kabir üzerine oturmasından daha hayrlıdır.” [1242][1242]

891- Ebu Mersed el-Ganevî (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah {s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Kabirlerin üzerine oturmayın ve onlara doğru namaz kılmayın.” [1243][1243]

34- Cenaze Namazının Mescitte Kılınması

892. Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Sa'd b. Ebi Vakkâs vefat edince Peygamber (s.a.v.)'in hanımları, cenazenin mescide getirilip kendilerinin de onun cenaze namazını kılacaklarını (bildirmek üzere cenaze sahiplerine) haber yolladılar. Bunun üzerine cenaze sahipleri, onların dediklerini yaptılar. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarının, onun cenaze namazını kılmaları için cenaze onların odalarının önünde durduruldu. Daha sonra cenaze, oturaklar tarafına doğru bulunan cenazeler kapısından dışarıya çıkarıldı. Derken insanların bunu ayıpladıklarına dair haber onlara ulaştı. Çünkü insanlar:

“Cenazeler mescide sokulmamalıydı” diyorlardı. Dolayısıyla bu haber, Âişe'ye ulaştı. Âişe:
“İnsanlar bilgileri olmayan bir konuyu ayıplamada ne kadar hızlı davranıyorlar. Bir cenazenin mescide uğratılmasından dolayı bizi ayıplamışlar. Halbuki Resulullah (s.a.v.), Süheyl b. Beydâ'nın cenaze namazını ancak mescidin içerisinde kılmıştı!” dedi. 1244[1244]

35- Kabristana Giderken Okunacak Dualar Ve Orada Yatanlara Dua Etme

893- Hz. Âişe (r.anhâ)'dan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), Aişe'nin yanında gecelediği zaman gecenin sonunda Medine kabristanı Bakî'ya çıkıp orada:
“Es-Selâmu aleykum dâre kavmin mu'minîne ve etâkum mâ tûadûne ğaden mueccelûne ve innâ inşâallâhu bi-kum lâhikûne. Allahümme'ğfir liehli Bakît'l-Ğarkad”; Ey Müminler diyarı! Selâm sizin üzerinize olsun! Size yarın verileceği vaad olunan şey verilmiştir. bekletilmektesiniz, inşallah biz de size katılacağız. Allah’ım! Bakî'i Ğarkad'da yatanlari bağışla!” buyururdu.1245[1245]

894- Büreyde (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Resulullah (s.a.v.), sahabiler kabristana çıktıkları zaman onlara nasıl ne söyleyeceklerini öğretirdi. Onlardan birisi:
“Es-Selâmu aleykum ehle'd-diyâri mine'l-mü'minîne ve'l-muslimîne ve innâ inşâallâhu le-lâhikûne es'elullâhe lenâ ve lekumui-âfiyyete; Selam size ey bu diyarın mü'min ve müslüman halkı! Bizler de inşallah yakında size katılacağız. Allah'tan bize ve size afiyet dilerim!” derdi. 1246[1246]

Açıklama:

Hadis, kabir ziyaretine gidildiğinde yada oradan geçilirken bu duayı yapmanı müstehab olduğuna delalet etmektedir.
Malikiler dışında Hanefilere, Şafiilere ve Hanbelilere göre mezar başında yada mezarlığa girildiğinde Kur'an okmakta bir sakınca yoktur, hatta müstehabtır. Sadece Malikilere göre mezar başında Kur'an okumak mekruhtur.
Hanbeli mezhebi kitaplannın önde gelenleri içerisinde yer alan “Muğnî”de konuyla ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: “İmam Ahemd'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Mezarlığa girdiğin zaman üç defa Ayetel'-Kürsî ile İhlas suresini oku. Sonra da:
“Allahım! Bunun sevabı, Şu mezarlık halkınadır” de. Ölülere dua, istiğfar, sadaka ve hac gibi hayrlı işlerin sevabının bağışlanmasında bir görüş ayrılığı bilmiyoruz. Ahmed:
“Ölüye, hayrın her çeşidi ulaşır. Çünkü bu hususta rivayet edilen naslar vardır” demiştir.

36. Peygamber (s.a.v.)’in, Annesinin Kabrini Ziyaret için Allah'tan İzin İstemesi

895- Ebu Hureyre (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.), annesinin kabrini ziyaret edip ağladı. Beraberindekileri de ağlattı. Sonra:
“Annemin bağışlanması için Rabbimden izin istedim. Fakat bana izin verilmedi. Kabrini ziyaret etmek için izin istedim. Bu konuda bana izin verildi. Dolayısıyla sizler de kabirleri ziyaret edin. Çünkü kabirleri ziyaret etmek, ölümü hatırlatır” buyurdu. 1247[1247]

Açıklama:

Resulullah (s.a.v.)'in anne ve babasının durumu ile ilgili olarak 145 nolu hadisin açıklamasına bakabilirsiniz.

896- Büreyde (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:
“Ben sizi kabirleri ziyaret etmeyi yasaklamıştım. Artık onları ziyaret edin. Kurban etlerini üç günden fazla tutmayı da yasaklamıştım. Artık onları da uygun gördüğünüz zamana kadar tutun. Deri kapların dışında kalan bütün kaplara şıra koymanızı da yasaklamıştım. Bundan böyle bütün kaplardan şıra İçebilirsiniz. Sadece sarhoşluk veren içkileri içmeyin.” 1248[1248]

Açıklama:

Bu hadiste, şu üç şeyin, İslam'ın ilk zamanlarında yasaklanıp sonradan yasağı gerektiren swebep ve sakıncalar ortadan kalkınca bu yasaklann da hükmü yürürlükten kaldırıldığı ifade edilmektedir:
1- Kabir ziyareti: İslâm'ın ilk yıllan, müslümanların cahiliye âdetlerinden yeni kurtulmaya çalıştıkları bir dönem olduğu için Rasûl-i Zişan Efendimiz müslümanları kabir ziyareti esnasındaki İslâm dışı davranışlardan korumak amacıyla, İslâm'ın onların kalplerine ve içtimai hayatlarına yerleşip onlara tam manasıyla hâkim olmasına kadar kabir ziyaretini yasaklamıştı. İslamî hükümler onların hayatına iyice hâkim olduktan sonra, kabir ziyareti için gereken âdab ve erkâna riayet etmek şartıyla, isteyen kabirleri ziyaret etsin fakat ziyaret esnasında sakın kötü söz söylemeyiniz. [1249][1249]
2- Kurban etlerinin üç günden fazla bekletilmesi: İslam'ın ilk yıllarında bir kurban bayramında fakir fukaranın kurban eti toplamak için topluluklar halinde Medine'ye akın ettiklerini gören Resulullah (s.a.v.), gelen kimselerin ellerinin boş dönmemesi için kurban sahiplerinin ellerinde üç günlük et ihtiyacından fazla et bulundurmalarını yasaklamış, bir yıl sonra sözkonusu fakir kimselerin Medine'ye gelmemesinden dolayı bu yasağı kaldırmıştır. Bu yasağın kalktığına; Hz. Aişe hadisi [1250][1250]ve bu Büreyde hadisi delil olarak getirilmiştir.
3- İnce deriden yapılmış kaplar dışındaki kapların şıra kabı olarak kullanılması: Abdulkays heyeti müslüman olmak için geldiğinde Resulullah (s.a.v.), onlara, şıra yapmada kullandıkları şu kapları kullanmalarını) yasakladı: Dubbâ su kabağından yapılmış testiler, Hantem topraktan yapılmış küp, Müzeffet içi ziftle yada katranla cilalanmış kap, Nakîr hurma kökünden ayrılan çanak kapları yasaklamıştı. Daha sonra bu yasağı, Büreyde hadisiyle yürürlükten kaldırmıştır. Ebu Hanîfe, Şafiî ve alimlerin çoğunun görüşü de bu şekildedir. Abdulkays heyeti ve bu kapların yasaklanması ile ilgili olarak 21 nolu hadise bakabilirsiniz.

37- İntihar Eden Kimsenin Cenaze Namazını Kılmayı Terk Etme

897- Câbir b. Semure (r.a)'tan rivayet edilmiştir:
“Peygamber (s.a.v.)'e, kendini oklarıyla öldüren bir adam getirildi. O da, o kimsenin cenaze namazını kılmadı.”[1251][1251]

Açıklama:

İntihann helal olduğuna inanarak bir şekilde canına kıyan kimse ebedi cehennemliktir. Çünkü bu kimse, canına kıymayı helal görmektedir. Bu sebeple de ebedi cehennemde kalmayı hak etmektedir. Fakat nefsine uyarak intihar eden kimse ise ebedî cehennemlik değildir. Bunlar hakkında cehennemde ebedi kalmak, uzun müddet orada yanmaktan kinayedir. [1252][1252]
Ayrıca Allah Rasulu bu hadisinde, çeşitli metotlarla canına kıyan kimsenin yaptığı bu işin, son derece çirkin bir eylem olduğuna dikkat çekmekte ve inananları bu tür eylemlerden sakındırmak terhib için şiddetli bir cehennem azabı tehdidinde bulunmuştur.

Notlar

[←1]

[1] Yusuf Kardavi, Sünneti Anlamada Yöntem, Rey Yayıncılık, Kayseri 1993, s. 2-4.

[←2]

[2] Müsned, 2/403.

[←3]

[3] Süleymâniye kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 541, vr 136-174.

[←4]

[4] Müslim, Mukaddime 5.

[←5]

[5] M. Yaşar Kandemîr, “Hadis”, DİA, XV, 30-33.

[←6]

[6] Ulumu'l-Hadis, s. 16.

[←7]

[7] Nevevî, Müslim, Şerhi, I, 25.

[←8]

[8] Nevevî, Müslim, Şerhi, I, 21.

[←9]

[9] Mücteba Uğur, Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü, T.D.V. Yayınları, Ankara 1992, s. 349-350.

[←10]

[10] Mücteba Uğur, Hadis İlimleri Edebiyatı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996, s. 263-267.

[←11]

[11] Mücteba Uğur, a.g.e., s. 267.

[←12]

[12] Buhârî, İlm 39; Tirmizî, İlim 8/2660; İbn Mâce, Mukaddime 431, 538.

[←13]

[13] Buhârî, İlm 39; Tirmizî, İlim 8/2661; İbn Mâce, Mukaddime 432; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/98.

[←14]

[14] Buhârî, İlm 39; Tirmizî, Rüya 2/206; Ebu Dâvud, Melahim 4314; İbn Mâce, Mukaddime 434; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/410, 469, 519.

[←15]

[15] Buhârî, Cenaiz 34; Tirmizî, Cenaiz 23, 1000; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/245, 252 255.

[←16]

[16] Buhâri, İlim 39; Ebu Dâvud, İlm 4, 3651; İbn Mâce, Mukaddime, 4, 36; Hâkim, Müstedrek, 3/362.

[←17]

[17] Daha geniş bilgi için b.k.z: İbn Kayyim el-Cevziyye, Uydurma Hadisleri Tanıma Yollan, çev. Hanifi Akın, Karınca Yayınları, İstanbul 2004, s. 47-109.

[←18]

[18] Ebu Dâvud, Edeb 80, 4992.

[←19]

[19] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/321, 349.

[←20]

[20] Yavuz Ünal, Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış, Etüt Yay., Samsun 2001, s. 287, 290.

[←21]

[21] Yavuz Ünal, Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış, Etüt Yay., Samsun 2001, s. 286-287, 291, 93, 94.

[←22]

[22] Caetani, İslam Tarihi, I, 88.

[←23]

[23] İslam Tarihi, 1/88.

[←24]

[24] Beyrut 1403/1983.

[←25]

[25] Riyad 1404/1984.

[←26]

[26] Riyad 1408/1987.

[←27]

[27] Tunus 1991.

[←28]

[28] Lokmân: 31/34.

[←29]

[29] Buhâri, İman 37; İbn Mâce, Mukaddime 9, 64.

[←30]

[30] Nevevî, Müslim Şerhi, 1/113.

[←31]

[31] Nevevî, Müslim Şerhi, 1/159.

[←32]

[32] Buhâri, İman 34; Ebu Dâvud, Salat 1, 391; Nesâî, Salat 4, Siyam 1, İman 23

[←33]

[33] Buhârî, İlm 6; Ebu Dâvud, Salât 23 (486); Tirmizî, Zekât 2,19); Nesâî, Sıyâm 1; İbn Mâce, İkâme 194, 99; Ahmed b. Hanbel, 3/109.

[←34]

[34] Maide: 5/101.

[←35]

[35] Buhârî, Zekât 1, Nesâî, 10.

[←36]

[36] Buhârî, Zekât 1.

[←37]

[37] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/316; Ebu Avâne, Müsned, 1/4-5; Ebu Ya'lâ, Müsncd, 3/445; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 10/9.

[←38]

[38] Buhârî, İman 1; Nesâi, İman 13; Tirmizî, îman 3,2609.

[←39]

[39] Buhârî, İmân 40, tim 25; Ebu Dâvud, Eşribe 7, 3692; Tirmizî, İmân 5, 2611; Nesâî, İmân 25; İbn Mâce, Zühd 18,4186, 4187; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/228.

[←40]

[40] Enfâl: 8/41

[←41]

[41] Büreyde hadisi için b.k.z: Ebu Dâvud, Eşribe 7,3698.

[←42]

[42] Buhârî, Zekât 1, Meğâzî 60; Ebu Dâvud, Zekât 5 (1584); Tırmizî, Zekât 6 (625); Nesâî, Zekât 1, 46; îbn Mâce, Zekât 1,1783; Ahmed b. Hanbel, 1/233.

[←43]

[43] Buhârî, Zekât 1, İ'tisam 2, İstitâbetu'l-Murteddîn 3; Ebu Dâvud, Zekât 1,1556; Nesâî, Zekât 3; Tirmizî, İmân 1,2610; İbn Mâce, Mukaddime 9,71; Ahmed b. Hanbel, 2/277, 423, 475, 476, 502

[←44]

[44] Tevbe: 9/103.

[←45]

[45] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/472, 6/394, 395; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 10/123, 12/375.

[←46]

[46] Tevbe: 9/113.

[←47]

[47] Kasas: 28/56.

[←48]

[48] Buhârî, Cenâiz 80; İbn Hibbân, Sahih, 3/262 (982); Ebu Ayâne, Müsned, 1/24-25.

[←49]

[49] Tevbe: 9/113.

[←50]

[50] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/65, 69; Nesâî, Amelu'l-Yevnı ve'l-Leyl, 1113- 115; Ebu Avâne, Müsned, 1/6-7; İbn Hibbân, Sahih, 201

[←51]

[51] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/11; Ebu Yala, Müsned, (1199); İbn Hibbân, Sahîh, 6530.

[←52]

[52] Buhârî, Enbiyâ 47; İbn Hibbân, Sahîh, 207.

[←53]

[53] Tirmizî, İmân 17, 2638; İbn Hibbân, Sahih, 202

[←54]

[54] Buhârî, Libas 101, Cihad 46; Tirmizî, İman 18 2643; Nesâî, Kübrâ, 8/411-412; İbn Hibbân, Sahîh, 210.

[←55]

[55] Übbî, Müslim Şerhi, 1/199-200

[←56]

[56] Ebu Avâne, Müsned, 1/9-10.

[←57]

[57] Nevevî, Müslim Şerhi, 1/237.

[←58]

[58] Buhârî, Salat 46; Nesâî, Sehv 73; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/449; Ebu Avâne, Müsned,1/13.

[←59]

[59] Nevevî, Müslim Şerhi, 1/242.

[←60]

[60] Tirmizî, İman 10, 2623; İbn Hibbân, Sahîh, 1694.

[←61]

[61] Nevevî, Müslim Şerhi, 2/1.

[←62]

[62] Nevevî, Müslim Şerhi, 2/1.

[←63]

[63] Buhârî, İmân 3; Ebu Dâvud, Sünnet 14,4676; Tirmizî, İmân 6,2614; Nesâî, İmân 16; İbn Mâce,Mukaddime 9,57; Ahmed b. Hanbel, 2/414, 445.

[←64]

[64] Buhârî, Edeb: 77.

[←65]

[65] Tirmizı'nin, Sıfâtu'l-Kıyâmet 24,2458.

[←66]

[66] Übbî, Müslim Şerhi, 1/219.

[←67]

[67] Tirmizî, Zühd 60, 2470; İbn Mâce, Fitcn 12,3972; İbn Hibbân, Sahih, 942.

[←68]

[68] Buhârî, İman 6, 20, İsti'zan 9; Ebu Dâvud, Edeb 130-131, 5194; Nesâî, İman 12; İbn Mâce, Etime 1,3253; Ahmed b. Hanbel, 2/169-170, 196, 295, 323, 324, 391, 442, 495, 512

[←69]

[69] A. Davudoğlu, Müslim Şerhi, 1/255

[←70]

[70] Buhârî, İman 4; Ebu Dâvud, Cihad 2,2481; Ahmed b. Hanbel, 2/187, 191; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 9/64-65; İbn Hibbân, Sahîh, 400.

[←71]

[71] Buhârî, İman 9, 14, İkrah 1; Tirmizî, İman 10, 2624; Nesâî, İman 3, 4.

[←72]

[72] Buhârî, İman 8; Nesâî, İman 19.

[←73]

[73] Buhârî, İman 10; Tirmizî, Sıfâtu'î-Kıyâmet 59,2515; Nesâî, İman 19; İbn Mâce, Mukaddime, 9,66; Ahmed b. Hanbel, 3/176, 206, 251, 272, 278, 289.

[←74]

[74] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/373; Eb Avane, Müsned, 1/30.

[←75]
[75] en-Nisâ: 4/34.

[←76]

[76] Buhâri, İman 5.

[←77]

[77] Y.Kandehlevi, Hayâ-tü's-Sahâbe, III, 1068.

[←78]

[78] Buhârî, Edeb, 31; Müslim İmân, 74, 76, 77; İbn Mâce, edeb, 4; Dârimî, Et'ime, 11.

[←79]

[79] Buhârî, İman, 31; Tirmizî, Birr, 28.

[←80]

[80] Buhârî, Edeb 31; Müslim, İmân 74, 76, 77; İbn Mâce, Edeb, 4.

[←81]

[81] Müslim, İman 74 Birr; Ahmed b. Hanbel, 1/55.

[←82]

[82] bk. Ehû Dâvud, Zekât, 25; Mâlik, Muvatta, Zekât, 29; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 31, 40.

[←83]

[83] el-Hucurât: 49/12.

[←84]

[84] Buhârî, Edeb, 29; Müslim, İman, 73; Tirmizî, Kıyame, 60.

[←85]

[85] Müslim, iman, 73, 75.

[←86]

[86] Buhârî, Edeb 31, Rikak 23; Ebu Dâvud, Edeb 122-123,5154; Tirmizî, Sifatu'I-Kıyamet 50,2500; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/174, 267, 269, 463.

[←87]

[87] Ebu Dâvud, Et'ime 5,3750.

[←88]

[88] Ebu Dâvud, Et'ime 5,3752.

[←89]

[89] Ebu Dâvud, Salat 239-242,1140, Melahim 17,4340; Tirmizî, Fiten 11,2172; Nesâî, İman 17; İbn Mâce, Fiten 20,4013; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/10, 20, 49, 52, 53, 54, 92

[←90]

[90] Heysemî, Mecmauz Zevâid, 7/271.

[←91]

[91] İmam Ahmed, Müsned, 4/192.

[←92]

[92] Ebu Avâne, Müsned, 1/35-36; Beyhakî, Sünemi'1-Kübrâ, 10/90.

[←93]

[93] Buharı, Bed'u'1-Halk 15; Taberânî, e]-Kebîr, 17/577.

[←94]

[94] Buhârî, Bed'u'I-Halk 15.

[←95]

[95] Ebu Dâvud, Edeb 130-131,5193; Tirmizî, İsti'zân 43,2688; İbn Mâce, Mukaddime 9,68; Ahmed b. Hanbel, 2/442, 477, 512.

[←96]

[96] Nevevî, Müslim Şerhi, 2/35.

[←97]

[97] Nevevî, Müslim Şerhi, 2/35.

[←98]

[98] Ebu Dâvud, Edeb 59,4944; Nesaî, Biat 31.

[←99]

[99] Bııhâri, Mezalim 30, Eşribe 1; Ebu Dâvud, Sünnet 15, 4689; Tirmizî, İmân 11, 2627; Nesaî, Sârik 1; İbn Mace, Fiten 3, 3936; Ahmed b. Hanbel, 2/376.

[←100]

[100] Buhârî. İman 24, Mezâlim 17, Cizye 17; Ebu Dâvud, Sünnet 15, 4688; Tirmizî, İmân 14, 2632;Nesâî, İman 20.

[←101]

[101] Buhârî, Edeb 73, Fcraiz 29; Ebu Dâvud, Sünnet 15, 4687; Tirmizî, İman 16, 2637; Muvatta', Kelam 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/18, 23, 44, 47, 124, 142; Ebu Avâne, Müsned, 1/22-23; İbn Hibbân, Sahih, 249, 250.

[←102]

[102] İbn Teymiyye, Mecmuu'l-Fetâvâ, 3/151, 282; Mecrnuatu'r-Resâili'l-Kübrâ, 1/400; Eş'arî, İbâne, s. 10.

[←103]

[103] Buhârî, Salat 28; Ebu Dâvud, Cihad 95.

[←104]

[104] Buhârî, Ferâiz29; Müslim, İman 27.

[←105]

[105] Buhârî, Eyman 7; Tirmizî, İman 16.

[←106]

[106] İbnü'l-Vezîr, İsaru'1-Hak, s. 430. B.k.z: Doç. Dr. A. Saim Kılavuz, İman-Küfür Sının, s. 240-254..

[←107]

[107] Buhâri, Menâkıb 5.

[←108]

[108] Ahzâb: 33/5.

[←109]

[109] İbn Hacer, Fethu'1-Bârî, Mısır 1959, 15/57.

[←110]

[110] Buhâri, İman 36, Edeb 44, Fiten 8; Tirmizî, Birr 52, 1983, İman 15, 2635; Ncsâî, Tahrimu'd-Dem 27; İbn Mace, Mukaddime 9, 69, Fiten 4, 3939; İbn Hibbân, Sahih, 5939.

[←111]

[111] Buharı, İlm 43, Meğâzî 77, Diyât 2, Fiten 8; Nesâî, Tahrimu'd-Dem 28; İbn Mâce, Fiten 5, 3942; İbn Hibbân, Sahih, (5940.

[←112]

[112] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/377, 441, 496; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 3/390; İbn Hibbân, Sahîh, 1465.

[←113]

[113] Buhârî, Ezan 156, İstiska' 28, Meğazi 35; Ebu Dâvud, Tıb 22 (3906); Nesâî, İstiska' 16; İbn Hibbân, Sahîh, 188.

[←114]

[114] Buharı, İman 2, Menakibui-Ensar 4; Nesâî, İman 19.

[←115]

[115] Buhâtî, Menakıbu'l-Ensar 4; Tirmizî, Menakıb 66,3900; İbn Mâce, Mukaddime 11,163.

[←116]

[116] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/34, 45, 72, 93.

[←117]

[117] Tirtnizî, Menâkıb 21,3736; Nesâî, İman 19; İbn Mâce, Mukaddime 11, 114; İbn Hibbân, Sahîh, 6924.

[←118]

[118] İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 70,1052; İbn Huzeyme, Sahih, 1/276 (549); İbn Hibbân, Sahih, 6/465 (2759.

[←119]

[119] Tirmizî, 9,2618, 2619, 2620; Ebu Dâvud, Sünnet 14,4678; Nesâî, Salat 8; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 77,1078; Dârimî, Salat 29,1236; İbn Hibbân, Sahih, 1453.

[←120]

[120] Tirmizî.

[←121]

[121] Tirmizî.

[←122]

[122] Buhârî, İman 18, Hac 4; Nesâî, Hac 4, Cihad 17, İman 1; Abdurrezzâk, Musannef, 20296; İbn Hibbân, Sahih, 153.

[←123]

[123] Buhârî, Mevâkît'us-Salat 5, Cihad 1, Edeb 1, Tevhid 48; Tirmizî, Salat 127, 173; Nesâî, Mevâkît 51

[←124]

[124] Buhârî, Tefsiru Sure-i Bakara 3, Tefsiru Sure-i Furkan 2, Edeb 20, Diyât 1, Tevhid 46; Ebu Dâvud, 48-50 Talak 2310; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 26, 3182; Nesâî, Tahrimu'd-Dem 4.

[←125]

[125] Buhârî, Şehâdât 10, Edeb 6, İsti'zan 35, İstitâbu'l-Mürteddin 1; Tirmizî, Birr 4, 1901, Şahadet 3, 2301, Tefsiru'l-Kur'an 5, 3019; Tirmizî, Şemail, 131; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/36, 38.

[←126]

[126] İsra: 17/23-24.

[←127]

[127] Buhârî, Vesâyâ 23, Tıb 48, Hudûd 44; Ebu Dâvud, Vesâyâ 10 (2874); Nesâî, Vesâyâ 12

[←128]

[128] B.k.z: Buhârî, Şurût 19, Vekâlet 12; Müslim, Vasiye 15; Ebu Dâvud, Vesaya 8, 2872; Tirmizî, Ahkam 36; Nesâî, Vesaya 11; İbn Mâce, Vesaya 9; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/13, 216.

[←129]

[129] Buhârî, Edeb 4; Ebu Dâvud, Edeb 119-120, 5141; Tirmizî, Birr 4, 1902; Ahmed b. Hanbel, 2/216.

[←130]

[130] En'am: 6/108.

[←131]

[131] Tİhnizî, Birr 61/1999.

[←132]
[132] Hicr: 15/47

[←133]

[133] Tirmizî, Kıyâme 47; Ahmed b Hanbel, 2/179

[←134]

[134] İbn Mâce, Zühd, 16

[←135]

[135] Kasas: 28/83.

[←136]

[136] Ebu Dâvud, Libas 26, 4091; Tirmizî, Birr 61, 1998; İbn Mâce, Mukaddime 9, 59.

[←137]

[137] Ahmcd b. Hanbel, Müsned, 3/391, 325, 374, 391; Abd b. Humeyd, Müsned, 1060, 1063.

[←138]

[138] Buhârî, Libas 24

[←139]

[139] Buharı, Meğâzî 45, Diyât 2; Ebu Dâvud, Cihad 95, 2644.

[←140]

[140] Buhârî, Meğâzı 45. Diyât 1; Ebu Dâvud, Cihad 95, 2643.

[←141]

[141] Buhârî, Fiten 7; Nesâî, Tahrimu'd-Dem 26; İbn Mâce, Hudûd 19, 2576.

[←142]

[142] Tirmizî, Büyü' 74, 1315; Ebu Dâvud, İcâre 50, 3452; İbn Mâcc, Ticârât 36, 2224; İbn Hibbân, Sahih, 4905.

[←143]

[143] Buhârî, Cenâiz 36, 40, Menâkıb 8; Nesâî, Cenaiz 17; İbn Mâce, Cenâiz 52, 1584.

[←144]

[144] Buhârî, Cenâiz 37; Nesâî, Cenaiz 21; İbn Mâce, Cenâiz 52, 1586.

[←145]

[145] Buharı, Edeb 50; Ebu Dâvud, Edeb 33, 4871; Tirmizî, Birr 79, 2026.

[←146]

[146] Ebu Dâvud, Libas 25, 4087, 4088; Tirmizî, Büyü' 5, 1211; Nesâî, Zekat 69, Büyü' 5, Zinet 105; İbn Mâce, Ticârât 30, 2208.

[←147]

[147] Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 8/161; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/433; İbn Hibbân, Sahih, 4413.

[←148]

[148] Buhârî, Musâkat 5, Eşribe 10, Ahkam 48; Ebu Dâvud, İcâre 60, 3474; İbn Mâce, Ticârât 30,2207, Cihad 42,2870.

[←149]

[149] Buharı, Tıb 56; Ebu Dâvud, Tıb 11, 3872; Ncsâî, Cenâiz 68; Tirmizî, Tib 7,2044; İbn Mâce, Tıb 11, 3460; Ahmcd b. Hanbel, 2/254, 478.

[←150]

[150] Buhâri, Cenaiz 84, Eymân 7; Ebu Dâvud, Eymân 7, 3257; Tirmizî, Eymân 16, 1543; Nesâî, Eymân 7; İbn Mâce, Keffârât 3, 2098; Ahmed b. Hanbel, 4/33, 34.

[←151]

[151] Buhârî, Cihad 182, Kader 5.

[←152]

[152] Buhârî, Ccnaiz 83, Enbiya: 21/50.

[←153]

[153] Tirmizî, Siyer 21 1574.

[←154]

[154] Buharı, Mcğâzî 38, Eymân 33; Ebu Dâvud, Cihad 2711; Nesâî, Eymân 38.

[←155]

[155] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/370-371; Ebu Ya'lâ, Müsned, 2175; İbn Hibbân, Sahîh, 3017; Hâkim, Müstedrek, 4/76; Ebu Nuaym, Hilye, 6/261; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 8/17.

[←156]

[156] Buhârî, Tarih, 5/109; Hâkim, Müstedrek, 4/455.

[←157]

[157] Nevevî, Müslim Şerhi, 2/132.

[←158]

[158] Tirmizî, Fitcn 30, 2195; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/304, 372, 390-391, 523; İbn Hibbân, Sahîh, 6704.

[←159]

[159] Nevevî, Müslim Şerhi, 2/132.

[←160]

[160] Hucurât: 49/2.

[←161]

[161] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/137, 146; Ebu Ya'lâ, Müsned, 3331, 3427; İbn Hibbân, Sahîh, 7168.

[←162]

[162] Buhârî, istitâbetu'I-Mürteddîn 1; Ibn Hibbân, Sahih, 396.

[←163]

[163] (Müslim, İman 192, 121.

[←164]

[164] Nevevî, Müslim, Şerhi, 2/135.

[←165]

[165] Übbî, Müslim Şerhi, 1/380-381.

[←166]

[166] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/199, 205; İbn Huzeyme, Sahih, 2515; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 9/98. Bu konuda daha geniş bilgi için b.k.z: Prof. Dr. I. Süreyya Sırma, Örnek Halifeler Dönemi, s. 154-161.

[←167]

[167] İbn Kesir, Muhtasar, 1/174-17.

[←168]

[168] Furkan: 25/68.

[←169]

[169] Zümer: 39/53.

[←170]

[170] Buhârî, Tefsiru Sure-i Zümer 1; Ebu Dâvud, Fiten 6 {4274); Nesâî, Tahrimu'd-Dem 2.

[←171]

[171] Buhârî, Zekat 24, Buyu' 100, Itk 12, Edeb 13.

[←172]

[172] Nevevî, Müslim Şerhi, 2/139-140.

[←173]

[173] Nevevî, Müslim Şerhi, 2/140.

[←174]

[174] En'am: 6/82.

[←175]

[175] Lokman: 31/13.

[←176]

[176] Buhârî, İman 23, Enbiya 8, 41, Tefsiru Sure-i En'am 3, Tefsiru Sure-i Lukman 1, İstitâbetu'l-Mürteddin 1; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 7,3067.

[←177]

[177] En'am: 6/82.

[←178]

[178] Lukman: 31/13.

[←179]

[179] Bakara: 2/284.

[←180]

[180] Bakara: 2/285.

[←181]

[181] Bakara: 2/286.

[←182]

[182] Bakara: 2/286.

[←183]

[183] Bakara: 2/286.

[←184]

[184] Bakara: 2/286.

[←185]

[185] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/412; Ebu Avâne, Müsned, 1/76-77.

[←186]

[186] Bakara: 2/284.

[←187]

[187] Bakara: 2/286.

[←188]

[188] Bakara: 2/286.

[←189]

[189] Bakara: 2/286.

[←190]

[190] Tirmİzî, Tefsiru'l-Kur'an 3, 2992; İbn Hibbân, Sahîh, 2992.

[←191]

[191] Buhâri, 6, Talâk 11, Eymân 15, Ebu Dâvud, Talâk 14-15, 2209; Tirmizî, Talâk 8, 1183; Nesâî, Talâk 22; İbn Mâce, Talak 14, 2040; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/398, 425, 474,481,491.

[←192]

[192] Bakara: 2/286.

[←193]

[193] Buhârî, İman 31; Tirmizî, 3073; İbn Hibbân, Sahîh, 380-382.

[←194]

[194] Ahmed b. Hanbcl, Müsned, 2/315, 317; Ebu Avâne, Müsned, 1/83-84; İbn Hibbân, Sahîh, 379; Beğâvî, Şerhu's-Sünne, 4148.

[←195]

[195] En'am: 6/160..

[←196]

[196] Bakara: 2/261.

[←197]

[197] Ebu Dâvud, Edeb 108-109, 5111; Nesâî, Amelu'l-Yevm vel-Leyl 664; İbn Hibba, Sahîh, 148.

[←198]

[198] Ebu Avâne, Müsned, 1/79; Tahâvî, Müşkil, 2/251; İbn Hîbban, Sahih, 149; Taberânî, Dua 1269.

[←199]

[199] Buharı, Bed'u'l -Halk 11; Ebu Dâvud, Sünnet 18, 4721.

[←200]

[200] Buharı, Bed'u'l-Halk 11; Ebu Dâvud, Sünnet 18, 4721.

[←201]

[201] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/282, 317, 387; İbn Hibbân, Sahîh, 6722.

[←202]

[202] Bu konuda daha geniş bilgi için Prof. Dr. S. Toprak. Prof. Dr. Ş. Gölcük, Kelam, Tekin Kitapevi, Konya 1991, s. 141-152.

[←203]

[203] Nesâî, Âdâbu'l-Kudât 30; İbn Mâce Ahkam 8 (2324); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/260.

[←204]

[204] Al-i İmrân: 3/77

[←205]

[205] Buhârî, Musakat 4, Rehn 6, Şehâdât 19, 23, 25, Husumât 4, Tefsiru Sure-i Âl-i İmrân 3, Eymân 11, 17, Ahkâm 30, Ebu Dâvud, Eymân 1 3243; Tirmizî, Büyü' 42, 1269; Tefsiru'l-Kur'an 4, 2996; İbn Mâce, Ahkâm 7, 2322.

[←206]

[206] Ebu Avâne, Müsned, 1/43-44; Beyhakî, Sünemi'1-Kübrâ, 3/265-266.

[←207]

[207] Buhârî, Mezalim 33; Ahmed b. Hanbcl, Müsned, 2/206.

[←208]

[208] Buhârî, Rikak 35, Fitcn 13, İ'tisam 2; Tirmizî, Fiten 17, 2179; İbn Mâce, Fiten 27, 4053.

[←209]

[209] Ahzab 33/72.

[←210]

[210] Buhârî, Mevâkitu's-Salat 4, Zekat 23, Savm 3, Menâkıb 25, Fiten 17; Tirmizî, Fiten 71, 2258; İbn Mâce, Fiten 9 3955.

[←211]

[211] Hud: 11/114.

[←212]

[212] İbn Mâce, Fiten 15, 3986; Hatîb el-Bağdâdî, Tarihu Bağdad, 11/307.

[←213]

[213] Tirmizî, İman 13.

[←214]

[214] Kuzâî, Müsnedu Şihâb, 1054; İbn Hibbân, Sahîh, 3727; Bezzâr, Müsned, 1182.

[←215]

[215] Tirmizî, Fiten 35, 2207; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/162, 268; Ebu Ya'lâ, Müsned, 3526; Ebu Avâne, Müsned, 1/101; İbn Hibbân, Sahih, 6848, 6849; Beğâvî, Şerhu's-Sünne, 4284; Ma'cer, Cami', 20847.

[←216]

[216] Übbî, Müslim Şerhi, 1/430.

[←217]

[217] Buhârî, Cihad 181; İbn Mâce, Fiten 23, 4029; İbn Hibbân, Sahîh, 6273.

[←218]

[218] Nevevî, Müslim Şerhi, 2/178-179.

[←219]

[219] Nevevî, Müslim Şerhi, 2/178.

[←220]

[220] Buharı, İman 19, Zekat 53; Ebu Dâvud, Sünnet 15, 4683, 4685; Nesâî, İman 7.

[←221]

[221] Bakara: 2/260.

[←222]

[222] Hûd: 11/80.

[←223]

[223] Buhârî, Tefsiru Sure-i Bakara 46, Tefsiru Sure-i Yusuf 5; İbn Mâce, Fiten 23, 4026; İbn Hibbân, Sahih, 6208.

[←224]

[224] Buhârî, Fezailu'l-Kur'an 1, İ'tisam 1.

[←225]

[225] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/317, 350; Ebu Avâne, Müsncd, 1/104.

[←226]

[226] Nevevî, Müslim Şerhi, 1/365.

[←227]

[227] Alak: 96/1-5.

[←228]

[228] Buharı, Bed'u'1-Vahy 1, Tefsiru Sure-i Alak 1; İbn Hibbân, Sahih, 33.

[←229]

[229] Buhârî, Salat 1, Enbiya 5, Hac 76; Nesâî, Salat 1; İbn Mace, İkametu's-Salat 194,1399.

[←230]

[230] Nisa: 4/103.

[←231]

[231] Necm 53/16.

[←232]

[232] Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 54, 3276; Nesâî, Salat 1.

[←233]

[233] Keşşafu İstilâ hati'1-Fün un, “Sidretü'l-Müntehâ” maddesi.

[←234]

[234] Tekvin 81/23.

[←235]

[235] Necm: 53/13.

[←236]

[236] En'am: 6/103.

[←237]

[237] Şûra: 42/51.

[←238]

[238] Mâide: 5/67.

[←239]

[239] Neml: 27/65.

[←240]

[240] Buhârî, Tefsiru Sure-i Mâide 7, Tefsiru'l-Sure-i 1, Tevhid 4; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 7, 3068, 54, 3278.

[←241]

[241] Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an (3282); Ebu Avâne, Müsned, 1/146-147; İbn Huzeyme, Tevhid, s. 205-207.

[←242]

[242] Buhârî, Tefsiru Sure-i Hud 2, Tevhid 19; İbn Mâce, Mukaddime 13, 195, 196; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/395, 401, 405; İbn Huzeyme, Tevhid, s. 19-20; İbn Hibbân, Sahih, 266.

[←243]

[243] Nûr: 24/35.

[←244]

[244] Nevevî, Müslim Şerhi, 3/15-16.

[←245]

[245] Tirmizî, Sıfatu'l-Cennet 16, 2552; İbn Mâce, Mukaddime 13, 187.

[←246]

[246] Yunus: 10/26.

[←247]

[247] Buhârî, Ezan 129, Tevhid 24, Rikak 52; Nesâî, İftitah 171; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/275-276, 293-294, 533-534; İbn Hibbân, Sahih,. 7429.

[←248]

[248] Nisa: 4/40.

[←249]

[249] Buhârî, Tefsiru Sure-i Nisa: 4/5. Tevhid 24; Tirmizî, Sıfatu Cehennem 10 (2598.

[←250]

[250] B.k.z: Meryem: 19/81-82, Zümer: 39/43-44, Mü'min: 40/18.

[←251]

[251] Nevevî, Müslim Şerhi, 3/30.

[←252]

[252] Buharı, İman 15, Rikak 51; İbn Hibbân, Sahih, 182.

[←253]

[253] İbn Mâce, Zühd 37, 4309; Ahmed b. Hanbel, Müsncd, 3/11, 78-79; Ebu Avâtıe, Müsned, 1/186; İbn Hibbân, Sahih, 184; İbn Huzeyme, Tevhid, s. 274, 279, 280, 281

[←254]

[254] Fâtır: 35/13

[←255]

[255] Ala: 87/13

[←256]

[256] Nevevî, Müslim Şerhi, 3/37

[←257]

[257] Buhârî, Rikâk 51; Tirmizî, Sıfatu Cehennem 10, 2595; İbn Mâce, Zühd 39, 4339; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/391-392, 410-411, Ebu Ya'lâ, Müsned, 4980, 5290; Ebu Avâne, Müsned, 1/142-144; İbn Hibbân, Sahih, 7430.

[←258]

[258] Secde: 32/17.

[←259]

[259] irmizî, Tefsiru'l-Kur'an 33, 3198); İbn Hibbân, Sahih, 6216, 7426.

[←260]

[260] Tirmizî, Sifatu Cehennem 10, 2596; Tirmizî, Şemâi, 229; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/157, 170; Ebu Avâne, Müsned, 1/169; İbn Hibbân, Sahîh, 7375..

[←261]

[261] Ebu Avâne, Müsned, 1/139-140.

[←262]

[262] Ali İmrân: 3/192.

[←263]

[263] Secde: 32/20.

[←264]

[264] İsrâ': 17/3.

[←265]

[265] Nuh: 71/26-27.

[←266]

[266] Buhârî, Enbiya 3, 9; Tefsiru Sure-i İsrâ' 1, Tirmizî, Et'ime 34 (1837), Sıfatu'l-Kıyamet 10 (2434); İbn Mâce, Et'ime 28,3307.

[←267]

[267] Taha: 20/115. Bu konuda daha detaylı bilgi için b.k.z: M. Ali Sabuni, Peygamberler Tarihi, çev. Hanifi Akın, Ahsen Yayınları, İstanbul 2003, s. 127-133.

[←268]

[268] Saffat: 37/89.

[←269]

[269] Enbiya: 21/63

[←270]

[270] Bu konuda daha detaylı bilgi için b.k.z: M. Ali Sabuni, a.g.e., s. 148-151.

[←271]

[271] Kasas: 28/16

[←272]

[272] İbn Ebi Şeybe, Musannef, 11/436; Ebu Avâne, Müsned, 1/109; İbn Hibbân, Sahih, (6243)

[←273]

[273] Mâide: 5/3

[←274]

[274] Ahzâb: 33/40

[←275]

[275] Buhârî, Menakıb 18; Müslim, Fezail 23; Tirmizî, Edeb 87; İmam Ahmed, Müsned, 5/7, 13, 3/9

[←276]

[276] B.k.z: Seyyid Sabık, İnancı Sağlamlaştıran Unsurlar, çev. Hanifi Akın-Hanife Akın, Karınca Yayınları, İstanbul 2004, s. 250-252.

[←277]

[277] Peygamberler konusunda daha geniş bilgi için b.k.z: M. Al-i Sabuni, Peygamberler Tarihi, çev. Hanifi Akın, Ahsen Yayınları, İstanbul 2003.

[←278]

[278] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/136; Abd b. Humeyd, Müsned, 1271.

[←279]

[279] Bakara: 2/253.

[←280]

[280] Al-i İmrân: 3/81.

[←281]

[281] İmam Ahmed, Müsned, 3/338, 387) B.k.z: Seyyid Sabık, a.g.e., s. 248-250.

[←282]

[282] Bııhârî, Deavat 1, Tevhid 31; Tirmizî, Deavat 131 (3602); Muvatta', Kuran 26; Dârimî, Rikak 85, 2808; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/486; Ebu Avâne, Müsned, 1/90; Kuzâî, Müsned,u Şihâb, (1045); Beğâvî, Şerhu's-Sünne, 1236.

[←283]

[283] B.k.z: Hûd: 11/45.

[←284]

[284] B.k.z: Meryem: 19/47, Mümtehine: 60/4.

[←285]

[285] Nûh: 71/26.

[←286]

[286] Meryem: 19/5

[←287]

[287] Sâd: 38/35.

[←288]

[288] İbrahim: 14/36.

[←289]

[289] Mâide: 5/118.

[←290]

[290] İbn Hibbân, Sahih, (7234, 7235); Beyhakî, el-Esmâ' ve's-Sıfât, 2/341-342; Beğâvî, Şerhu's-Sürıne, 4337.

[←291]

[291] Tevbe: 9/128.

[←292]

[292] Müslim, Birr 87.

[←293]

[293] Âl-î İmran: 3/159.

[←294]

[294] Ebu Dâvud, Sünnet 17, 4718; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/119, 268; Ebu Avâne, Müsned, 1/99; İbn Hibban, Sahih, 578.

[←295]

[295] Mâide: 5/19.

[←296]

[296] B.k.z: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Akçay, Çağdaş Dünyada İnsan ve Dinî Sorumluğu (Fetret Ehli Örneği), Işık Yayınları, İzmir 2000, s. 17-20.

[←297]

[297] B.k.z: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Akçay, a.g.e, s. 300-311.

[←298]

[298] Nisa: 4/165, İsrâ1: 17/15, Kasas: 28/59, Mülk: 67/8-9.

[←299]

[299] Mâide: 5/72.

[←300]

[300] B.k.z: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Akçay, a.g.e, s. 313-371.

[←301]

[301] Beyhâkî, Delâilü'n-Nübüvve, I, 189-193; İbn Teymiyye, Mecmû'u fetâvâ, IV, 325-327.

[←302]

[302] Şuara: 26/218-219.

[←303]

[303] İsrâ':17/15.

[←304]

[304] İsrâ': 17/16.

[←305]

[305] En'am: 7/131.

[←306]

[306] Kasas: 17/47.

[←307]

[307] Taha: 20/134.

[←308]

[308] Kasas: 28/59.

[←309]

[309] Enam: 7/155-156.

[←310]

[310] Şuara: 26/208, 209.

[←311]

[311] Fatır: 26/37

[←312]

[312] B.k.z: Kâmil Miras, Tecrid-i Sarih, 4/693, 694 1. baskı

[←313]

[313] Buharı, Menakıb 23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/373417

[←314]

[314] Müslim, Fezail 1; Tirmizî, Menakıb 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/107

[←315]

[315] Müslim, İman 347; Ebû Dâvud, Sünnet 17 (4718); Ahmed b. Hanbel, 3/119, 268

[←316]

[316] İbn Mâce, Cenâiz 148.

[←317]

[317] B.k.z: Kâmil Miras, Tecrid-î Sarih, ÎV, 685 1. baskı.

[←318]

[318] Şuara: 26/214.

[←319]

[319] Şuara: 26/214.

[←320]

[320] Buhârî, Vesaya 11, Tefsiru Sure-i Şuara 3; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 27 (3185); Nesâî, Vesayâ 6.

[←321]

[321] Nuhbe Tercümesi, 103.

[←322]

[322] B.k.z: Doç. Dr. Mücteba Uğur, Ansiklopedik Hadis Terimleri Sö2İüğü, T.D.V. Yayınlan, Ankara 1992, s. 302, 338-339.

[←323]

[323] Kehf: 18/24.

[←324]

[324] Tebbet: 11/1, 5.

[←325]

[325] Buharı, Cenaiz 98, Menâkıb 13, Tefsiru Sure-i Sebe' 2, Tefsiru Sure-i Tebbet 1; Tirmizî, Tefsiru'1-Kur'an 92, 3363.

[←326]

[326] Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 40, Edeb 115, Rikak 51.

[←327]

[327] Buhârî, Rikâk 51; Tirmizî, Sıfatu Cehennem 12, 2604.

[←328]

[328] el-Tevbe, 9/4.

[←329]

[329] İsrâ: 17/97.

[←330]

[330] Kaf: 50/30.

[←331]

[331] Mülk: 67/6, 9.

[←332]

[332] Mü'minün: 23/104.

[←333]

[333] Mü'min: 40/70, 72.

[←334]

[334] Hâcc, 22/19, 22.

[←335]

[335] Nisa, 4/56.

[←336]

[336] B.k.z: Fatır 35/36; Zuhruf: 43/74,.77.

[←337]

[337] Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 15, 3121; İbn Mâce, Zühd 33, 4279; Ahmed b. Hanbcl, Müsned, 6/101; İbn Hibbân, Sahih, 330, 331; Hâkim, Mustedrek, 2/405.

[←338]

[338] Nevevî, Müslim Şerhi, 3/86.

[←339]

[339] Buhârî, Edeb 13; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/203; Ebu Avâne, Müsned, 1/96.

[←340]

[340] Buhârî, Bed'u'l-Halk 8, Rikak 51.

[←341]

[341] Buhârî, Enbiya 31, Tib 17, 42, Rikak 21, 50; Tirmizî, Zuhd 16, 2446.

[←342]

[342] Fethul-Barî, X/206.

[←343]

[343] Buharı, Tıb 32; Müslim, Selâm 51-52.

[←344]

[344] Buharı, Tıb 39.

[←345]

[345] Buharı, Tıb 33.

[←346]

[346] Buharı, Tıb 37.

[←347]

[347] Buharı, Tıb 17.

[←348]

[348] Müslim, Selam, 63.

[←349]

[349] Ebu Davud, Tıb 17; İbn Mace Tıb, 39; Ahmed b. Hanbel, 1/381.

[←350]

[350] Müslim, Selam 64.

[←351]

[351] İbn Hacer el-Askalanî, Fethul-Barî, X/260.

[←352]

[352] Buhârî, Tıb 17; Müslim, İman 372.

[←353]

[353] Müslim, Selâm 63.

[←354]

[354] Buhârî, Rikâk 45, Eyman 3; Tirmİzî, Sıfatu'l-Cennet 13 (2547); İbn Mâce, Zühd 34, 4283.

[←355]

[355] Hac: 22/2.

[←356]

[356] Buhârî, Enbiyâ 7, Rikak 46, Tefsiru Sure-i Hac 1, Tevhid 32; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/32-33.

[←357]

[357] Buharı, Hayz 5; Ebu Dâvııd, Taharet 106, 268, 273; Tirmizî, Taharet 99, 132; Nesâî, Hayz 12, 13; İbn Mace, Taharet 121, 635; Ahmed b. Hanbel, 6/33, 34, 78, 90, 113, 123, 128, 143, 174.

[←358]

[358] Buharı, Hayz 3; Ebu Dâvud, Nikah 45-46, 2167.

[←359]

[359] Ebu Avâne, Müsned, 1/310; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 1/311.

[←360]

[360] Buhâri, Hayz 4, 21, 22, Savm 24; Nesâî, Taharet 179, Hayz 10.

[←361]

[361] Buhârî, Hayz 2, İ'tikaf 3; Ebu Dâvud, Savm 2467.

[←362]

[362] Buharı, Hayz 2, İ'tikâf 2, 3, 4, 5, 19, Libâs 76; Müslim, Hayz 6-10, 297; Ebu Dâvud, Sıyâm 79, 2467, 2468, 2469; Tirmizî, Savm 80, 804; Nesâî, Hayz 20, 21; İbn Mâce, Sıyâm 63, 1776; Ahmed b. Hanbel, 6/32, 81, 100, 208, 27.

[←363]

[363] Buhârî, İ'tikaf 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/32; Beyhakî, Süncnü'l-Kübrâ, 1/308.

[←364]

[364] Nesâî, Hayz 18.

[←365]

[365] Buhârî, Hayz 1.

[←366]

[366] Ebu Dâvud, Taharet 102, 259; Nesâî, Taharet 56, 177, 178, Miyah 10, Hayz 15; İbn Mâce, Taharet 125, 643; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/127, 210.

[←367]

[367] Buhârî, Hayz 3, Tevhid 52; Ebu Dâvud, Taharet 102, 260; Nesâî, Taharet 175, Hayz 16; İbn Mâce, Taharet 120, 634; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/69, 331, 334.

[←368]

[368] Buhârî, Hayz 3.

[←369]

[369] Ebu Dâvud, Taharet 102, 258, Nikah 45-46, 2165; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 3, 2977, 2978; Nesâî, Taharet 181, Hayz 8; İbn Mâce, Taharet 125, 644.

[←370]

[370] Buhârî, İlm 51, Vudû' 34, Gusul 13; Ebu Dâvud, Taharet 82, 206, 207, 208, 209; Tirmizî, Taharet 83, 114; Nesâî, Taharet 112, Gusul 28; İbn Mâce, Taharet 70, 504; Ahmed b. Hanbel, 1/124, 126.

[←371]

[371] Buhârî, Deavat 10; Ebu Dâvud, Edeb 96-97, 5043; Nesâî, İftitah 153 ; İbn Mâce, Taharet 71, 508.

[←372]

[372] Buhârî, Gusul 25, 27; Ebu Dâvud, Taharet 87, 222, 223, 88, 224; 89, 226, 228, Vitr 8, 1437; Tirmizî, Taharet 87, 118, 119; Nesâî, Taharet 163, 164, 165, 166, Gusul 5; İbn Mâce, Taharet 99, 584, 104, 593; Ahmed b. Hanbel, 6/92, 102, 103, 119, 120.

[←373]

[373] Buhârî, Gusul 25, 27; Ebu Dâvud, Taharet 86, 221; Tirmizî, Taharet 88, 120; Nesâî, Taharet 167; İbn Mâce, Taharet 99, 585; Ahmed b. Hanbel, 1/125.

[←374]

[374] Ebu Dâvud, Vitr 8, 1437; Tirmizî, Salat 330, 449; Fezailu'l-Kur'an 23, 2924; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/47, 138, 167.

[←375]

[375] Ebu Dâvud, Taharet 85, 220; Tirmizî, Taharet 107, 141; Ncsâî, Taharet 169; İbn Mâce, Taharet 100, 587.

[←376]

[376] Buhârî, İlim 50, Gusul 22, Enbiya 1, Edeb 68, 79; Ebu Dâvud, Taharet 95, 237; Tirmizî, Taharet 90, 122; Nesâî, Taharet 131; İbn Mâce, Taharet 107, 600; Ahmed b. Hanbel, 6/306.

[←377]

[377] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/92; Ebu Ya'lâ, Müsned, 4395.

[←378]

[378] Ncsâî, İşretu'n-Nisa, 188; İbn Hibbân, Sahih, 7422; Hâkim, Mustedrek, 3/481-482.

[←379]

[379] Buhârî, Gusul 1, 15; Ebu Dâvud, Taharet 97, 240, 241, 242, 243, 244; Tirmizî, Taharet 76, 104; Nesâî, Taharet 152, 153, 155, 156, 157; İbn Mâce, Taharet 94, 574; Ahmed b. Hanbel, 6/52, 70, 72, 96, 101, 110, 143

[←380]

[380] Buharı, Gusul 1, 5; Ebu Dâvud, Taharet 97, 245; Tirmizî, Taharet 76, 103; Nesâî, Taharet 161, Gusul 14, 15, 22; İbn Mâce, Taharet 94 573; Ahmed b. Hanbel, 6/236, 325, 330, 2/129

[←381]

[381] Buhâri, Gusul 2; Ebu Dâvud, Taharet 96, 238; İbn Mâce, Taharet 35, 376.

[←382]

[382] Buhâri, Gusul 3; Ncsâî, Taharet 144.

[←383]

[383] Nesâî, Taharet 58, 148; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/103, 118, 123, 161, 171, 172, 265; İbn Huzeyme, Sahih, 236; İbn Hibbân, Sahih, 1195.

[←384]

[384] Buhârî, Vudû' 7; Ebu Dâvud, Taharet 44, 95; Tirmizî, Salat 429, 609; Nesâî, Taharet 59, 144, Mivah 14; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/112, 116, 259, 282, 290.

[←385]

[385] Buharı, Gusul 3; İbn Mâce, Taharet 95, 577; İbn Huzeyme, Sahih, 243.

[←386]

[386] Ebu Dâvud, Taharet 99, 251; Tirmizî, Taharet 77, 105; Nesâî, Taharet 150; İbn Mâce, Taharet 108, 603.

[←387]

[387] Nesâî, Gusul 12; İbn Mâce, Taharet 108, 604.

[←388]

[388] Buharı, Hayz 13, 14, İ'tisam 24; Ebu Dâvud, Taharet 120 (314, 315); Nesâî, Taharet 159; İbn Mâce, Taharet 124, 642.

[←389]

[389] Buhârî, Vudû' 63, Hayz 19, 24.

[←390]

[390] Buhârî, Hayz 20; Ebu Dâvud, Taharet 104, 262, 263; Tirmizî, Taharet 97, 130, Savm 68, 787; Nesaî, Hayz 17, Savm 64; İbn Mâce, Taharet 119, 631; Ahmed b. Hanbel, 6/231-232.

[←391]

[391] Buhârî, Gusul 21, Salat 4, Cizye 9, Edeb 94; Tirmizî, İsti'zan 34, 2734, Siyer 26, 1579; Nesâî, Taharet 143; İbn Mâce, Taharet 126, 645.

[←392]

[392] Buhârî, Gusul 21, Salat 4, Cizye 9, Edeb 94; Tirmizî, İsti'zan 34, 2734, Siyer 26, 1579; Nesâî, Taharet 143; İbn Mâce, Taharet 126, 645.

[←393]

[393] Ebu Dâvud, Hamam 2, 4018; Tirmizî, Edeb 38, 2793; İbn Mâce, Taharet 137, 661.

[←394]

[394] Buhârî, Salât 8, Hac 42, Menâkıbu'l-Ensar 25.

[←395]

[395] Ebu Dâvud, Hamam 2, 4016.

[←396]

[396] Buhâri, Vudû' 34; Ahmed b.-Hanbel, Müsned, 3/7, 36, 47; £bıs Ya'iâ, Müsned, 1236; İbn Huzeyme, Sahih, 2, 233.

[←397]

[397] Ebu Dâvud, Taharet 84, 214, 215; Tirmizî, Taharet 81, 110; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/116.

[←398]

[398] Buharı, Gusul 28; Müslim, Hayz 87, 348; Ebu Dâvud, Taharet 84, 216; Nesaî, Taharet 129; İbn Mâce, Taharet 111, 610; Muvatta', Taharet 71.

[←399]

[399] Buhârî, Gusul 29; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/113-114; İbn Hibbân, Sahih, 1169.

[←400]

[400] Buharı, Gusul 28; Ebu Dâvud, Taharet 83, 216; Nesâî, Taharet 129; İbn Mâce, Taharet 111, 610; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/234, 393

[←401]

[401] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/68, 110; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 1/164

[←402]

[402] Tirmizî, Taharet 81, 110.

[←403]

[403] İbn Mâce, Taharet 65, 486; Tahâvî, Şerhu Meânî'l-Âsâr, 1/63.

[←404]

[404] Buharı, “Vudû” 50, Et'ime 18; Ebu Dâvud, Taharet 75, 187; Nesâî, Taharet 122, 123; İbn Mâce, Taharet 66, 488, 490; Muvatta', Taharet 91; Ahmed b..Hanbel, Müsned,-11/227, 281.

[←405]

[405] Buharı, Vudû' 52, Eşribe 12; Ebu Dâvud, Taharet 76, 196; Tirmizî, Taharet 66, 89; Nesâî, Taharet 124; İbn Mâce, Taharet 68, 517; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/223,227, 329.

[←406]

[406] İbn Mâce, Taharet 67, 495; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/86, 88, 93, 98, 100, 101, 102, 105, 106, 108; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/46-47; İbn Huzeyme, Sahih, 31; İbn Hibbân, Sahih, 1124, 1127.

[←407]

[407] Ebu Dâvud, Taharet 75, 191, 192; Nesâî, Taharet 123; İbn Mâce, Taharet 66, 489; Muvatta, Taharet 25.

[←408]

[408] Ebu Dâvud, Taharet 177; Tirmizî, Taharet 74, 75; İbn Mâce, Taharet 515; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/330.

[←409]

[409] Buhârî, Zekat 61, Büyü' 101, Zebâih 30; Ebu Dâvud, Libas 41, 4120, 4121; Tirmizî, Libas 7, 1727, 1728; Nesâı, Fera' 9; İbn Mâce, Libas 25, 3609; Muvatta', Sayd 17; Dârimî, Edahi 20, 1991, Büyü' 35, 2574; Ebu Avâne, Müsned, 1/211; İbn Hibbân, Sahih, 1282.

[←410]

[410] Bakara: 2/173, Mâide. 5/3, Nahl: 16/115.

[←411]

[411] Ebu Avâne, Müsned, 1/212.

[←412]

[412] Mâide: 5/6.

[←413]

[413] Buharı, Teyemmüm 1, Fezailu's-Sahabc 5, Tefsiru Sure-i Maide 3, Hudud 39, Nikah 125; Ebu Dâvud, Taharet 121, 317; Nesâî, Taharet 194; İbn Mâce, Taharet 90, 568.

[←414]

[414] Bu hadis için b.k.z: Ebu Dâvud, Taharet 122, 329.

[←415]
[415] Mâide: 5/6.

[←416]

[416] Müslim, Hayz 109.

[←417]

[417] Buharı, Teyemmüm 4, 5, 7, 8; Ebu Dâvud, Taharet 121, 322, 323, 324, 326, 327, 328); Nesâî, Taharet 196, 199, 200, 201; Tirmizî, Taharet 110, 144; İhn Mâce, Taharet 91, 569; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/320.

[←418]

[418] Buhârî, Teyemmüm 3; Ebu Dâvud, Taharet 122, 329; Nesâî, Taharet 195; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/169.

[←419]

[419] Ebu Dâvud, Taharet 8, 16; Tirmizî, Taharet 67, 90, İsti'zan 27, 2720; Nesâî, Taharet 33; İbn Mâce, Taharet 27, 353.

[←420]

[420] Buhârî, Gusul 23, 24; Ebu Dâvud, Taharet 91, 231; Tirmizî, Taharet 89, 121; Nesâî, Taharet 172; İbn Mace, Taharet 80, 534; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/471.

[←421]

[421] Tevbe: 9/28.

[←422]

[422] Buhârî, Ezan 19; Ebu Dâvud, Taharet 9, 18; Tirmizî, Deavat 9, 3384; İbn Mâce, Taharet 11, 302; Ebu Avâne, Müsned, 1/217; İbn Hibbân, Sahih, 802; İbn Huzeyme, Sahih, 207.

[←423]

[423] Tirmizî, Tam Şemail-u Şerif Tercemesi, s, 77, 159, 160; İbn Hibbân, Sahih, 5208.

[←424]

[424] Buhârî, Vudû' 9, Deavât 15; Ebu Dâvud, Taharet 3, 4, 5; Tirmizî, Taharet 4, 5; Nesâî, Taharet 18; İbn Mace, Taharet 9, 296; Ahmed b. Hanbel, 3/409.

[←425]

[425] Buharı, İsti'zan 48.

[←426]

[426] Buhârî, Ezan 17; Tirmizî, Taharet 57, 78.

[←427]

[427] Tâhâ; 20/14.

[←428]

[428] A'raf: 7/205.

[←429]

[429] Buharı, Ezan 1; Tirmizî, Salat 139, 190; Nesâî, Ezan 1.

[←430]

[430] Ahzâb: 33/40.

[←431]

[431] Enbiyâ :21 /107.

[←432]

[432] Sebe: 34/28.

[←433]

[433] Ra'd: 13/7.

[←434]

[434] En'am: 6/84, 90.

[←435]

[435] Bakara: 2/158; Mâide: 5/2; Hac: 22/32, 36.

[←436]

[436] Buhari, Ezan, 6.

[←437]

[437] Prod. Dr. Hayrettin Karaman, Hayatımızdaki İslam, İz Yayıncılık, 3. baskı, İstanbul 2003, s. 13-25.

[←438]

[438] Buharı, Ezan 1, 2, 3, Enbiya 50; Ebu Dâvud, Salât 29, 508; Tirmizî, Salat 141, 193; Nesâî, Ezan 2; İbn Mâce, Ezan 6, 730; Ahmed b. Hanbel, 3/103.

[←439]

[439] Ebu Dâvud, Salât 28, 500, 501; Tirmizî, Salat 110, 191, 192; Nesâî, Ezan 3, 4, 56; İbn Mâce, Ezan 2, 708, 709; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/408, 409.

[←440]

[440] İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/222.

[←441]

[441] Ebu Dâvud, Salat 41, 535.

[←442]

[442] Ebu Dâvud, Cihad 91, 2634; Tirmizî, Siyer 48, 1618.

[←443]

[443] Buharı, Ezan 7; Ebu Dâvud, Salât 36, 522; Tirmizi, Salat 154, 208; Nesâî, Ezan 33; İbn Mâcc, Ezan 4, 720; Ahmed b- Hanbel, 3/6, 53, 78

[←444]

[444] Ebu Dâvud, Salât 36, 523; Tirmizî, Menakıb 1, 3614; Nesâî, Ezan 37.

[←445]

[445] Ebu Dâvud, Salât 36, 527.

[←446]

[446] Ebu Dâvud, Salât 36, 525; Tirmizî, Salat 156, 210; Nesâî, Ezan 38; İbn Mâce, Ezan 4, 721.

[←447]

[447] B.k.z: Müslim, Salât 12; Ebu Dâvud, Salât 36, 527.

[←448]

[448] İbn Mâce, Ezan 725; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/95, 98.

[←449]

[449] Ebu Avâne, Müsned, 1/334.

[←450]

[450] Buhârî, Ezan 4; Ebu Dâvud, Salat 31, 516; Nesâî, Ezan 30; Ebu Avâne, Müsned, 1/334.

[←451]

[451] Buhârî, Ezan 83, 84, 85, 86; Ebu Dâvud, Salât 114-115, 721, 722, 115-116, 741, 742, 743; Tirmizî, Salât 190, 255; Nesâî, İftitâh 1, 2, 3, 86; İbn Mâce, İkâme 15, 858; Ahmcd b. Hanbel, 2/147.

[←452]

[452] Uğur, Doç.Dr. Mücteba, Hadis Terimleri Sözlüğü, TDV Yay. Ankara 1992, s. 428.

[←453]

[453] Nevevî, Şerhu'l-Müslim, Mısır 1349, 1/25.

[←454]

[454] İbn Hacer, Hedyu's-Sârî, Bulak 1301, s. 381; Polat, Salahattin, Hadis Araştırmalan, İnsan yay., İst. tarihsiz, s. Polat, Salahattin, Hadis Araştırmalan, İnsan yay., İst. tarihsiz, s. 112.

[←455]

[455] B.k.z: İbn Kayyim, Fıkhu's-Siyre, Haz. İmâd Zeki el-Bârûdî, Mektebetu't-Tevfîkiyye, tarihsiz, s. 12, 26, 34, 35, 39, 41, 46, 47, 50, 54, 56, 59, 66, 67, 68, 76, 79, 81, 91, 97, 103, 106, 117, 119, 121,128, 145, 147, 156, 159, 218, 226, 227, 242, 244, 254, 272, 314, 324, 328, 340, 348, 396, 398, 399, 407.

[←456]

[456] Tehânevî, Kavâid, s. 408-409.

[←457]

[457] Zehebî, el-Mîzân, 2/250.

[←458]

[458] Aliyyu'1-Kârî, el-Esrâr, Tahk. M. Sebbâğ, Beyrut 1971, s. 46.

[←459]

[459] İbn Hacer, Nuhbe, s. 57; İbn Receb, Ilelu't-Tirmizî, s. 101-102; Suyûtî, Tedribu'r-Râvî, 1/298-299.

[←460]

[460] İbn Hacer, Nuhbe, s. 70; İbnu's-Salâh, Ulûmu'1-Hadis, s. 15-16; Tahânevî, Kavâid, s. 78-82; Polat, Salahattin, Hadis Araştırmaları, İnsan yay., İst. tarihsiz, s. 118.

[←461]

[461] Leknevî, Ecvibe, s. 40-41; Tehânevî, Kavâid, s. 94; Suyûtî, Tedrib, 1/298-9.

[←462]

[462] Tehânevî, Kavâid, s. 93; Polat, Salahattin, Hadîs Araştırmaları, İnsan yay., ist. tarihsiz, s. 122.

[←463]

[463] Polat, Salahattin, Hadis Araştırmaları, İnsan yay., İst. tarihsiz, s. 124.

[←464]

[464] Kardavi, Yusuf, İhtilaflar Karşısında İslami Tavır, ilke yay. İst. 1992, s. 87-115.

[←465]

[465] Şafiî, Risale, s. 139-143.

[←466]

[466] İbn Kayyim, İ'lâmu'l-Muvakiîn, 1/175-176.

[←467]

[467] Polat, Salahattin, Hadis Araştırmaları, însan yay., İst. tarihsiz, s, 128429.

[←468]

[468] Buhâri, Ezan 84; Ebu Dâvud, Salât 115-116, 745; Nesâî, İftitah 4, 85, 108, 126, 174.

[←469]

[469] Müslim, Salat 25.

[←470]

[470] Tahâvî, Şerhu Meâni'1-Âsâr, 1/289.

[←471]

[471] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/289.

[←472]

[472] Tahâvî, Şerhu Meâni'1-Âsar, 1/290.

[←473]

[473] B.k.z: Tahâvî, Şerhu MeânH-Âsâr, 1/252, 253, 254, 290, 291 292, 294, 295.

[←474]

[474] Tahâvî, Şerhu Meâni'1-Asâr, 1/253, 290.

[←475]

[475] Tahâvî, Şerhu Meâni'1-Âsâr, 1/292.

[←476]

[476] Buharı, Ezan 117; Ebu Davud, Salât 115-116, 738; Nesâî, İftİtah 180.

[←477]

[477] Buhârî, Ezan 115; Ebu Dâvud, Salât 135-136, 835; Nesâî, İftitah 180, Sehv 1.

[←478]

[478] Buharı, Ezan 94; Ebu Dâvud, Salât 131-132, 822; Tirmizî, Salât 183, 247); Nesâî, İftitâh 24; İbn Mâcc, İkâme 11, 837; Ahmed b. Hanbel, 5/321, 322.

[←479]

[479] Müzzemmil: 73/20.

[←480]

[480] Tirmİzî, Tefsiru'1-Kur'an 2, 2953; Ebu Avâne, Müsned, 2/128; İbn Hibbân, Sahih, 1788, 1789, 1795.

[←481]

[481] Nevevî, Müslim Şerhi, 4/102.

[←482]

[482] Buharı, Ezan 104; Tahavî, Şerhu Meânîi-Âsâr, 1/208; Ebu Avâne, Müsned, 2/125; Beyhakî, Şüııenü'l-Kübrâ, 2/40; İbn Hibbân, Sahih, 1781.

[←483]

[483] İsrâ 17/110.

[←484]

[484] Buhârî, Tefsiru Sure-i İsrâ 14/V, 229.

[←485]

[485] Buhârî, V, 229; Müslim, Salât, 31/1, 329-330.

[←486]

[486] İsrâ 17/110.

[←487]

[487] Buhârî, Ezan 94, 122, İsti'zan 18; Ebu Dâvud, Salat 143-144, 856; Tirmizî, Salat 226, 303; Nesaî, İftİiah 7; İbn Mâce, Salat 72, 1060; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/437.

[←488]

[488] Ebu Davud, Salat 133-134, 828; Nesâî, İftiiah 27.

[←489]

[489] Buharı, Ezan 89; Ebu Dâvud, Salât 121-122, 782; Tirmizî, Salât 68, 246; Nesâî, İftitâh 21, 22; İbn Mâce, İkâme 4, 813; Ahmed b. Hanbel, 3/101, 111, 114, 168, 178, 183 Dârekuinî, Sünen, 1/316; Tahâvî, Şerhu Meânî'1-Âsâr, 1/203.

[←490]

[490] Kevser: 108/1, 3.

[←491]

[491] Ebu Dâvud, Salat 121-122, 784, Sünnet 2223, 4747; Nesâî, İftilah 21; Dârekutnî, Sünen, 1/308, 311; Hâkim, Müstedrek, 1/223.

[←492]

[492] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/317; Taberânî, Mu'cemu'I-Kebîr, 22/61; Dârekutnî, Sünen, 1/291; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 2/71.

[←493]

[493] Buhârî, Ezan 148, 150, Deavat 17; Ebu Dâvud, Salat 177-178, 969; Tirmizî, Salat 215, 289; Nesâî, İftitah 190, Sehv 41, 43; İbn Mâcc, İkametu's-Salat 24, 899; Ahmed b. Hanbel Müsned, 1/437.

[←494]

[494] Ebu Dâvud, Salat 177-178, 974; Tirmizî, Salat 216, 290; Nesâî, İftitah 193; İbn Mâce, İkametu's-Salat 24, 900.

[←495]

[495] Fatiha: 1/7.

[←496]

[496] Ebu Dâvud, Salat 177-178, 972, 973; Nesâî, İftİtah 113, 191, 192, Sehv 44, İmame 38; İbn Mâce, İkametu's-Salat 13, 847, İkametu's-Salat 24, 901.

[←497]

[497] Buhârî, Dcavât 32, Enbya 10, Tefsiru Sure- Ahzab 10; Ebu Dâvud, Salât 178-179, 976; Tirmizî, Salât 351, 483; Nesâî, Sehv 51; İbn Mâce, Salât 25, 904; Ahmed b. Hanbel, 4/241, 242.

[←498]

[498] Ahzab: 33/56.

[←499]

[499] Buhârî, Enbiya 10, Deavat 33; Ebu Dâvud, Salat 178-179, 979; İbn Mâce, İkametu's-Salat 25.905.

[←500]

[500] Buhârî, Ezan 125, Bed'ü'1-Halk 33; Ebu Dâvud, Salat 139-140 {848); Tirmizî, Salat 198, 267; Nesâî, İftitah 113; İbn Mâce, İkâme 18 875; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/459.

[←501]

[501] Buhârî, Ezan 111, Deavat 63; Ebu Dâvud, Salât 167-168, 934, 935, 936; Tirmizî, Salat 185, 250; Nesâî, İftitâh 33, 34; İbn Mâce, İkâme 14, 851, 852; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/458.

[←502]

[502] b.k.z: İbn Kesir, Tefsir, 5/128.

[←503]

[503] Buhârî, Salât 18, Ezan 51, Taksiru's-Salât 17; Ebu Dâvud, Salât 68, 601; Tirmizî, Salât 267, 361; Nesâî, tmâme 16, 40, İbn Mâce, İkâme 144, 1238; Ahmed b. Hanbel, 3/162..

[←504]

[504] Buhârî, Ezan 51; Müslim, Salat 90.

[←505]

[505] Ebu Dâvud, Salat 68, 606; Nesâî, Sehv 11; İbn Mâce, İkametu's-Salat 144, 1240.

[←506]

[506] Ebu Avâne, Müsned, 2/110. Hz. Yusufun bu kıssasına dair daha geniş bilgi için b.k.z: M. Ali Sabuni, Peygamberler Tarihi, çev. Hanifi Akın, Ahsen Yayınlan, s. 152-168, 587-598.

[←507]

[507] Buhâri, Ezan 51; Nesâî, İmame 40.

[←508]

[508] Buhâri, Meğâzî 83; Ebu Avâne, Müsned, 2/187.

[←509]

[509] Buharı, Ezan 39, 67; İbn Mâce, İkamtu's-Salat 142, 1232.

[←510]

[510] Hz. Yusufun bu kıssasına dair daha geniş bilgi için b.k.z: M. Ali Sabuni, Peygamberler Tarihi, çev. Hanifi Akın, Ahsen Yayınlan, s. 152-168, 587-598.

[←511]

[511] Buhâri, Ezan 46, Meğâzî 83; Cenâiz 7.

[←512]

[512] Buharı, Ezan 48; Ebu Dâvud, Salat 168-169, 940.

[←513]

[513] Buhârî, Taharet 35; Ebu Dâvud, Taharet 60, 149; Nesâî, Taharet 96, 97; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/249, 251; Abdurrezzak, Musannef, 748; İbn Huzeyme, Sahih, 203, 1515, 1642; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 1/274.

[←514]

[514] Buhârî, Amel fi's-Salat 5; Ebu Dâvud, Salat 168-169, 939; Tirmizî, Salat 272, 369; Nesâî, Sehv 16; İbn Mâce, İkamtu's-Salat 65, 1034; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/479.

[←515]

[515] Buhârî, Salat 40; Nesâî, imame 63.

[←516]

[516] Buhârî, Ezan 88.

[←517]

[517] Bufeârî, Ezan 53; Ebu Dâvud, Salât 75, 623; Tirmizî, Salât 409, 582; Nesâî, İmame 38; İbn Mâce, İkâme 41, 961; Ahmed b. Hanbel, 2/456.

[←518]

[518] Ebu Dâvud, Salat 162-163, 912; İbn Mâce, İkametu's-Salat 68, 1045.

[←519]

[519] Ebu Dâvud, Salat 93, 661, 162-163, 912; Nesâî, İmame 28; İbn Mâce, İkametu's-Salat 50 (992); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/93.

[←520]

[520] Ebu Dâvud, Salat 183-184, 998, 999; Nesâî, Sehv 5, 69, 72; Ahmed b. Hanbel. Müsned, 5/86, 88, 102, 107.

[←521]

[521] Ebu Dâvud, Salat 95, 674; Nesâî, İmame 23, 26; İbn Mâce, İkametu's-Salat 45 976.

[←522]

[522] Buhârî, Ezan 77; Ebu Dâvud, Salat 93, 668; İbn Mâce, İkametu's-Salat 50, 993.

[←523]

[523] Buhârî, Ezan 72; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/286; Ebu Avâne, Müsned, 2/39; Beyhakî, Siinenü'l-Kübrâ, 3/100.

[←524]

[524] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/314; İbn Hibbân, Sahih, 2177; Abdurrezzak, Musannef, 2424..

[←525]

[525] Buhârî, Ezan 71; Ebu Dâvud, Salât 93, 662, 663; Tirmizî, Salât 167, 227; Nesâî, İmame 25; İbn Mâcc, İkâme 50, 994; Ahmed b. Hanbel, 4/271, 272, 276, 277.

[←526]

[526] Buhârî, Ezan 9, 32, 72, Şehâdât 30; Tirmizî, Salat 166, 225; Nesâî, Mevakit 22, Ezan 31.

[←527]

[527] A. Davudoğlu, Müslim Şerhi, 3/198.

[←528]

[528] Ebu Dâvud, Satat 97, 680; Nesâî İmame 17; İbn Mâce, İkametus-Salat 45, 978..

[←529]

[529] Nevevî, Müslim Şerhi, 4/158.

[←530]

[530] Taberânî, Mu'cemu'l-Evsat, 1/171.

[←531]

[531] İbn Mâcc, İkametu's-Salat 51, 998; İbn Huzeyme, Sahih, 1555.

[←532]

[532] Ebu Dâvud, Salat 97, 678; Tirmizî, 166, 224; Nesâî, İmame 32; İbn Mâce, İkametu's-Salat 52, 1000; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/485.

[←533]

[533] Nevevî, Müslim Şerhi, 4/158.

[←534]

[534] Buhâri. Salat 6, Ezan 136, Amel fi's-Salat 14; Ebu Dâvud, Salat 78, 630; Nesâî, Kıble 16.

[←535]

[535] Buhârî, Ezan 162, Nikah 116; Ebu Dâvud, Salat 52, 567; Nesâî, Mesacid 15.

[←536]

[536] Buhâri, Cum'a 13; Ebu Dâvud, Sallat 52, 568; Tirmizî, Salat 400, 570; İbn Mâce, Mukaddime 2, 16.

[←537]

[537] Nesâî, Zinet 37; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/363; Ebu Avâne, Müsned, 2/16, 59.

[←538]

[538] Ebu Dâvud, Tereccül 7, 4175; Nesaî, Zinet 37.

[←539]

[539] Buhâri, Ezan 163; Ebu Dâvud, Salat 53, 569.

[←540]

[540] Buhârî, Cum'a: 62/11.

[←541]

[541] İsra: 17/110.

[←542]

[542] Buhari, Tefsiru Sure-i İsra: 17/14. Tevhid 34, 44, 52; Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an 18, 1345, 3146; Nesai, İftihah 80.

[←543]

[543] Kıyâme: 75/16.

[←544]

[544] Kıyâme: 75/16.

[←545]

[545] Kıyâme: 75/17.

[←546]

[546] Kıyâme: 75/18.

[←547]

[547] Kıyâme: 75/19.

[←548]

[548] Buharı, Bed'u'I-Vahy 4, Tefsiru Sure-i Kıyâme 1, 2, Fezailu'l-Kur'an 28, Tevhid 43; Tirmizî, Tefsiru'1-Kur'an 72, 3329.

[←549]

[549] Cin: 72/1.

[←550]

[550] Buhâri, Ezan 105, Tefsiru Sure-i Cin 1; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 70, 3323.

[←551]

[551] Buharı, Menâkıbu'l-Ensâr 32; Ebu Dâvud, Taharet 42, 85; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 47, 3258.

[←552]

[552] Aynî, Umdetu'1-Kârî, 13/391.

[←553]

[553] Buhâri, Ezan 96, 97, 107, 109; Ebu Dâvud, Salat 124-125, 798; Nesâî, İftitah 57, 58, 59, 60; İbn Mâce, İkametu's-Salah 8, 829.

[←554]

[554] Ebu Dâvud, Salat 125-126, 804; Nesâî, Sala 16.

[←555]

[555] Kasani, Bedâyiu's-Sanai, 1/110.

[←556]

[556] Buharı, Ezan 94, 103; Ebu Dâvud, Salat 125-126, 803; Nesaî, İftitah 74.

[←557]

[557] Nesâî, İftitah 56; İbn Mâce, İkametus-Salat 7, 825.

[←558]

[558] Mü'minun; 23/1, 45.

[←559]

[559] Mü'minun: 23/1, 50.

[←560]

[560] Buhârî, Ezan 106; Ebu Dâvud, Salat 88, 649; Nesâî, İftitah 76; İbn Mâce, İkametu's-Salat 5, 820.

[←561]

[561] Tekvîr: 81/17.

[←562]

[562] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/306-307; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/353.

[←563]

[563] Kâf: 50/1.

[←564]

[564] Kâf: 50/10.

[←565]

[565] Tirmizî, Salat 228, 306; Nesâî, İftitah 43; İbn Mâce, İkametu's-Salat 5, 816.

[←566]

[566] Kâf: 50/1

[←567]

[567] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/91, 102, 103, 105; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/353.

[←568]

[568] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/101, 108.

[←569]

[569] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/86, 88; İbn Huzeyme, Sahih, 510.

[←570]

[570] Buhârî, Mevâkitu's-Salât 11; Nesâî, İftİtah 42; İbn Mâce, İkam etu's-Salat 5, 818.

[←571]

[571] Buharı, Ezan 98, Megâzî 83; Ebu Dâvud, Salat 127-128, 810; Tirmizî, Salat 230, 308; Nesâî, İftitah 64; İbn Mâce, İkametu's-Salat 9 831; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/338, 340.

[←572]

[572] Buhârî, Ezan 99, Cihad 172, Meğâzî 12, Tefeiru Sure-i Tur 1; Ebu Dâvud, Salat 127-128, 811; Nesâî, İftitah 65; İbn Mâce, İkametu's-Salat 9, 832.

[←573]

[573] Buharı, Ezan 100, 102, Tefsiru Sure-i Tin 95, 1, Tevhid 52; Ebu Dâvud, Sefer 6, 1221; Tirmizî, Salât 231, 310; Nesâî, İftitâh 73; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 10, 834, 835; Ahmed b. Hanbcl, 4/284, 286, 291, 298, 301, 302, 303, 304.

[←574]

[574] Müslim, Salat 175.

[←575]

[575] Ebu Dâvud, Salat 123-124, 790; Nesâî, İftitah 71; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 10, 836, 48, 986.

[←576]

[576] Müslim, Salat 178.

[←577]

[577] Buhâri, Ezan 60; Ebu Dâvud, Salat 67, 600; Nesâî, İmame 41: Tirmizî, Salat 410, 583.

[←578]

[578] Buharı, İlm 28, Ezan 61, 63, Ahkam 13; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 48, 984.

[←579]

[579] Buhârî, Ezan 62; Ebu Dâvud, Salat 123-124, 794; Tirmizî, Salat 175, 236.

[←580]

[580] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/21, 216.

[←581]

[581] Buharı, Ezan 64; İbn Mâce, İkâmctu's-Salat 48, 985.

[←582]

[582] Buharı, Ezan 65.

[←583]

[583] Buhârî, Ezan 65; İbn Mâce, İkametu's-Salat 49, 989.

[←584]

[584] Buhârî, Ezan 121, 127, 140; Ebu Dâvud, Salat 142-143, 852, 854; Tirmizî, Salat 207, 279, 280; Nesâî, İftitah 179.

[←585]

[585] Buharı, Ezan 140; Ebu Dâvud, Salat 142-143, 853.

[←586]

[586] Buhâri, Ezan 52, 91, 133; Ebu Dâvud, Salat 74 (620); Tirmizî, Salat 208, 281; Nesâî, İmame 38.

[←587]

[587] Ebu Dâvud, Salat 139-140, 846; İbn Mâce, İkâmetu'l-Salat 18, 878.

[←588]

[588] Ebu Dâvud, Salai 139-140, 847; Nesâî, İfiitah 115.

[←589]

[589] Ebu Dâvud, Salat 147-148, 876; Nesâî, İftitah 98, 152; İbn Mâce, Ta'biru'r-Rü'ya 1, 3899.

[←590]

[590] Ebu Avâne, Müsned, 2/171.

[←591]

[591] Ebu Dâvud, Libas 8, 4044, 4045, 4046; Tirmizî, Salat 195, 264, Libas 13, 1737; Nesâî İftitah 97, 151; İbn Mâce, Libas 21, 3602.

[←592]

[592] Ebu Dâvud, Salat 147-148, 875; Ncsâî, İftitah 168; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/421; Ebu Avâne, Müsned, 2/180.

[←593]

[593] Ebu Dâvud, Salat 147-148, 878; İbn Hibbân, Sahih, 1931.

[←594]

[594] Buhârî, Ezan 123; Ebu Dâvud, Salat 147-148, 877; Nesâî, İftitah 100, 154, 155; İbn Mâce, İkametu's-Salat 20, 889.

[←595]

[595] Nasr: 110/1, 3.

[←596]

[596] Nesâî, İftitah 162.

[←597]

[597] Ebu Dâvud, Salat 147-148, 879; Nesaî, İftitah 16l.

[←598]

[598] Nevevî, Müslim Şerhi, 4/203.

[←599]

[599] Ebu Dâvtıd, Salat 146-147, 872; Nesâî, İftitah 165.

[←600]

[600] Tirmizî, Salat 286, 388, 389; Nesâî, İftitah 139; İbn Mâce, İkametu's-Salat 201, 1423.

[←601]

[601] Ehu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 22, 1320; Tirmizî, Deavat 27, 3416; Nesâî, İftitah 169; bn Mace, Dua 16, 3879.

[←602]

[602] Tirmizî, salat 169.

[←603]

[603] Buhârî, Ezan 133, 134, 137, 138; Ebu Dâvud, Salât 150-151, 889, 890; Tirmizî, Salât 203, 273; Nesâî, İftitâh 40; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 19, 883, 884; Ahmed b. Hanbel, 1/285, 286.

[←604]

[604] Ebu Dâvud, Salât 87, 647; Nesâî, İftitah 147.

[←605]

[605] Buharı, Ezan 141, Mevakatu's-Salat 8; Ebu Dâvud, Salât 153-154, 897; Nesâî, İftitah 50; Titmizî, Salat 205, 276; İbn Mâce, İkametu's-Salat 21, 892; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/115, 177, 179,274.

[←606]

[606] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/283, 294; Ebu Avâne, Müsned, 2/183; İbn Huzeyme, Sahih, 656; İbn Hibbân, Sahih, 1916.

[←607]

[607] Buhârî, Salat 27, Ezan 130; Nesâî, İftitah 141.

[←608]

[608] Ebu Dâvud, Salat 153-154, 898; Nesaî, İftitah 142; İbn Mâce, İkamctu's-Salat 19, 880; Dârimî, Salat 79, 1337; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/331.

[←609]

[609] Nesâî, İftitah 178.

[←610]

[610] Ebu Dâvud, Salat 121-122, 783; İbn Mâce, İkametu's-Salat 4, 812, 16¸869, 22 (893); Ahmcd b. Hanbel, Müsned, 6/31, 171, 194, 281

[←611]

[611] Ebu Dâvud, Salat 101 (685); Tirmizî, Salat 250 (335); İbn Mâce, İkametu's-Salat 36 (940)

[←612]

[612] Buharı, Salat90; Ebu Dâvud, Salat 101 (687)

[←613]

[613] Buharı, Salat 98; Ebu Dâvud, Salat 103 (692); Tirmizî, Salat 261 (352)

[←614]

[614] B.k.z: Ebu Dâvud, Salât 102 (689), 107 (700)

[←615]

[615] Buharı, Salat 100, Bed'u'l-Halk 11; Ebu Dâvud, Salât 107, 700.

[←616]

[616] Ebu Dâvud, Salat 102, 689; İbn Mâce, İkametu's-Salat 36; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/249, 255, 266.

[←617]

[617] Nevevî, Müslim Şerhi, 4/222.

[←618]

[618] Buhârî, Salât 101; Ebu Dâvud, Salât 108, 701; Tirmizî, Salât 134, 336; Nesâî, Kıble 8; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 37, 945; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/116.

[←619]

[619] Buhârî, Salat91; Ebu Dâvud, Salât 196, 696.

[←620]

[620] Buhârî, Salat 91, 95; Ebu Dâvud, Salât 215-216, 1082; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 204, 1430.

[←621]

[621] Buhârî, Salat 22, 103; İbn Mâce, İkâme tu's-Salat 40, 956.

[←622]

[622] Buhârî, Salat 102, 105, İsti'zan 37.

[←623]

[623] Buhârî, Salat 22, 104, Amel fi's-Salat 10; Ebu Dâvud, Salât 111, 713; Nesâî, Taharet 120.

[←624]

[624] Buhârî, Hayz 30, Salat 19, 107; Ebu Dâvud, Salât 90, 656; İbn Mâce, İkametu's-Salat 63, 1028.

[←625]

[625] Ebu Dâvud, Taharet 133, 370; Nesâî, Kıble 17; İbn Mâce, Taharet 131, 652.

[←626]

[626] Buharı, Salat 4; Ebu Dâvud, Salat 77, 625; Nesâî, Kıble 14.

[←627]

[627] Buhârî, Salat 5; Ebu Dâvud, Salat 77, 626; Nesâî, Kıble 18.

[←628]

[628] Buharı, Salât 4; Ebu Dâvud, Salât 77, 628; Tirmizî, Salât 254, 339; Nesâî, Kıble 14; İbn Mâce, İkametu's-Salat 69, 1049; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/256, 265, 303, 320.

[←629]

[629] Buhârî, Salat 3; İbn Mâce, İkametu's-Salat 66, 1038, 1039.

[←630]

[630] Tirmizî, Salat 247, 332; İbn Mâce, İkametu's-Salat 63, 1029, 69, 1048.

[←631]

[631] Buhârî, Enbiyâ 10, 40; Nesâî, Mesacid 3; İbn Mâce, Mesacid 7, 753.

[←632]

[632] A. Davudoğlu, Müslim Şerhi, 3/348-349.

[←633]

[633] Buharı, Teyemmüm 1, Salat 56, Farzu'l-Hııms 8; Nesâî, Gusl 26, Mesacid 42; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/304.

[←634]

[634] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/383; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 11/435; Ebu Avâne, Miisned, 1/303; İbn Huzeyme, Sahih, 263, 264.

[←635]

[635] Buhârî, Cihad 122; Nesâî, Cihad 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/26.

[←636]

[636] Buhârî, Salat 48, Fezâil-u Medine 1, Menâkıbu'l-Ensar 46, Büyü' 41, Vesâyâ 27; Ebu Dâvud, Salat 12 (453); Nesâî, Mcsacid 12; İbn Mâce, Mesacid 3 (742)

[←637]

[637] Yâsîn: 36/69.

[←638]

[638] B.k.z: N. Yeniel, H. Kayapınar, Sünen-i Ebu Dâvud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi İstanbul 1988, 2/211-214.

[←639]

[639] Bakara: 2/144.

[←640]

[640] Buhâri, Tefsiru Sure-i Bakara 18; Tirmizî, Salat 255, 340; İbn Mâce, İkametu's-Salat 56, 1010; İbn Hibbân, Sahih, 716.

[←641]

[641] Buhârî, Salat 32, Ahbâru'1-Âhâd 1; Nesâî, Salat 24, Kıble 3.

[←642]

[642] Bakara: 2/144.

[←643]

[643] Ebu Dâvud, Salat 199-200, 1045; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/284; İbn Huzeyme, Sahih, 430, 431.

[←644]

[644] B.k.z: N. Yeniel, H. Kayapınar, Sünen-i Ebu Dâvud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi İstanbul 1988, 4/115-116.

[←645]

[645] Buharı, Salat 48, Menâkıbu'l-Ensar 37; Ncsâî, Mesacid 13.

[←646]

[646] Buhârî, Cenaiz 61, Meğâzi 83.

[←647]

[647] Tirmizî, Cenaiz 32; İbn Mâce, Cenaiz 65.

[←648]

[648] Bıılıârî, Salat 55; Ebu Dâvud, Cenaiz 70-72, 3227; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/284, 285, 366, 396, 453-454, 518.

[←649]

[649] Buharı, Salat 55, Enbiya 50, Meğaz 83, Libas 19; Nesâî, Mesacîd 13.

[←650]

[650] İbn Hibbân, Sahih, 14/334, 6425; Ebu Avâne, Müsned, 1/335, 1/401; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/150; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 2/168

[←651]

[651] Nlevevî, Müslim Şerhi, 5/12-13.

[←652]

[652] Buhârî, Salat 65; Ebu Avâne, Müsned, 1/391; İbn Hibbân, Sahih, 1609.

[←653]

[653] Ebu Dâvud, Salat 145-146, 868; Nesâî, Mesacid 27; Ebu Avâne, Müsned, 2/164, 165; İbn Hibban, Sahih, 1874, 1875.

[←654]

[654] Nevevî, Müslim Şerhi, 5/14.

[←655]

[655] Buharı, Ezan 118; Ebu Dâvud, Salât 145-146, 867; Tirmizî, Salât 192, 259; Nesâî, İftitâh 91 (=Tatbîk 1); İbn Mâce, İkâme 17, 873; Ahmed b. Hanbel, 1/182.

[←656]

[656] B.k.z: Ahmed Naim, Tecrid Tercemesi, 2/793.

[←657]

[657] Ebu Dâvud, Salat 138-139, 845; Tirmizî, Salat 210, 283; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/313.

[←658]

[658] Nevevî, Müslim Şerhi, 5/18.

[←659]

[659] A. Davudoğlu, Müslim Şerhi, 3/387.

[←660]

[660] Ebu Dâvud, Salat 166-167, 930, Eyman 16, 3282; Tıb 23, 3909; Nesâî, Sehv 20.

[←661]

[661] B.k.z: Yusuf el-Kardavî, İhtilaflar Karşısında îslamî Tavır, ilke Yayınlan, İstanbul 1992, s. 159-162.

[←662]

[662] Buhâri, Amel fi's-Salat 2, Menâkibu'I-Ensar 37; Ebu Dâvud, Salat 165-166, 923; Ebu ıe, Müsned, 2/139; Nesâî, Sünemi'1-Kübrâ, 540.

[←663]

[663] Ebu Dâvud, Salat 166-167.

[←664]

[664] Buharı, Amel fi's-Salat 2, Tefsiru Sure-İ Bakara 43; Ebu Dâvud, Salat 173-174, 949; izi, Salat 297, 405; Nesâî, Sehv 20.

[←665]

[665] Buhârî, Amel fi's-Salat 15; Ebu Dâvud, Salat 165-166, 926; Tirmizî, Salat 260, 351; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/351, 363.

[←666]

[666] Sâd: 38/35.

[←667]

[667] Buharı, Salat 75, Amel fi's-Salai 10, Bed'ıı'l-Halk 11, TeJsiru Sure-i Sâd 2; Ahmed b. ınbel, Müsned, 2/298.

[←668]

[668] Nesâî, Sehv 19; İbn Hibbân, Sahih, 1979; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 2/263-264.

[←669]

[669] B.k.z: Ali Erbaş, “İfrit”, İslam Ansiklopedisi, T.D.V., İstanbul 2000, 21/516-517.

[←670]

[670] Buhâri, Salat 106, Edcb 18; Ebu Dâvud, Salat 164-165, 917, 918, 919, 920; Nesâî, İmame 37, Mesacid 19, Sehv 13.

[←671]

[671] Buhârî, Cum'a 26; Ebu Dâvud, Salat 214-215 (1080); Nesâî, Mesacid 45; İbn Hibbân, Sahih, 2142.

[←672]

[672] Buhârî, Amel fi's-Salat 17; Nesâî, İftitah 12; Tirmizî, Salat 281 383.

[←673]

[673] Buhârî, Amel fi's-Salât 8; Ebu Dâvud, Salât 170-171, 146; Tirmizî, Salât 279, 380; Nesâî, Sehv 7; İbn Mâcc, İkâmetu's-Salat 62, 1026; Ahmed b. Hanbel, 3/426, 5/42.

[←674]

[674] Buhârî, Salat 33, Nesâî, Mesacid 31.

[←675]

[675] Buhâri, Salat 34, 35, 36; Nesâî, Mesacid 32; İbn Mâce, Mesacid 10, 761.

[←676]

[676] Nesâî, Taharet 193; İbn Mâce, İkametu's-Salat 61, 1022.

[←677]

[677] Buhâri, Salat 33, 36, Amel fi's-Salat12.

[←678]

[678] Buhâri, Salat 37; Ebu Dâvud, Salat 22, 475; Tirmizî, Salat 407, 572; Nesâî, Mesacid 30.

[←679]

[679] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/178; Ebu Avâne, Müsned, 1/406; İbn Hibbân, Sahih, 1641; Buhâri, Edebü'l-Müfred, 230; Tayâlîsî, Müsned, 483.

[←680]

[680] Ebu Dâvud, Salat 22, 482, 483.

[←681]

[681] Buharı, Salat 24, Libas 37; Tirmizî, Salat 293, 400; Nesâî, Kıble 24.

[←682]

[682] Buhârî, Salat 14; Ebu Dâvud, Salat 162-163, 914, Libas 8, 4053; Nesâî, Kıble 20; İbn Mâce, Libas 1, 3550.

[←683]

[683] Buhârî, Et'ime 58; Tirmizî, Salat 262, 353; Nesâİ, İmame 51; İbn Mâce, İkametti's-Salat 34, 933.

[←684]

[684] Buharı, Ezan 42; İbn Mâce, İkametu's-Salat 34, 934.

[←685]

[685] Buhârî, Ezan 42; Ebu Dâvud, Taharet 43, 89.

[←686]

[686] Buhârî, Ezan 160; Ebu Dâvud, Et'ime 40, 3825; İbn Mâce, İkameiu's-Salat 58, 1016; Dârimî, Et'ime 21, 2059; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/20.

[←687]

[687] Buharı, Ezan 160; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/186; Ebu Avâne, Müsned, 1/412.

[←688]

[688] Tirmizî, Et'ime 13, 1806; Nesâî, Mesacid 16; İbn Mâce, Et'ime 59, 3365; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/374, 387, 397; Ebu Avânc, Müsned, 1/411; Ebu Ya'lâ, Müsned, 2226; İbn Huzeyme, Sahih, 1668.

[←689]

[689] Buhârî, Ezan 160; Ebu Dâvud, Et'ime 40, 3822; Ebu Avâne, Müsned, 1/410.

[←690]

[690] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/12; İbn Huzeyme, Sahih, 1667; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 3/77.

[←691]

[691] Nesâî, Mesacid 17; İbn Mâce, İkametu's-Salat 58, 1014, Feraiz 5, 2726, Et'ime 59, 3363; Ahmcd b. Hanbel, Müsned, 1/15, 26; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/510-511, 8/304

[←692]

[692] Ebu Dâvud, Salat 21, 473; İbn Mâce, Mesacid 11, 767; Ebu Avâne, Müsned, 1/406; İbn Huzeyme, Sahih, 1302; İbn Hibbân, Sahih, 1651.

[←693]

[693] İbn Mâce, Mesacid 11, 765; Ebu Avâne, Müsned, 1/407; İbn Huzeyme, Sahih, 1301; İbn Hibbân, Sahih, 1652; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 6/196, 10/103.

[←694]

[694] Buhârî, Sehv 6, 7; Ebu Dâvud, Salât 191-192, 1030, 1031; Tirmizî, Salât 291, 397; Nesâî, Sehv 25; İbn Mâce, İkâme 135, 1216, 1217; Ahmed b. Hatibel, 2/330.

[←695]

[695] Buhârî, Ezan 146, 147, Sehv 1, 5, Eyman 15; Ebu Dâvud, Salat 193-194, 1034, 1035; mizî, Salat 288, 391; Nesâî, İftitah 196, Sehv 21, 28; İbn Mâce, İkametu's-Salat 1311206, 07.

[←696]

[696] Ebu Davud, Salat 190-191, 1024, 1026, 1027; Nesaî, Sehv 24; İbn Mâce, İkametu's-at 132, 1210.

[←697]

[697] İbn Mâce, İkametu's-Saiat 133; 1212.

[←698]

[698] B.k.z: N. Yeniel, H. Kayapınar, Sünen-i Ebu Dâvud Terceme ve Şerhi, 4/87-88.

[←699]

[699] Buharı, Salât 31; Ebu Dâvud, Salât 189-190, 1019; Tirmizî, Salât 289, 392; Nesaî, Sehv 25, 26; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 130, 1205.

[←700]

[700] Ebu Dâvud, Salât 189-190, 1022; Nesaî, Sehv 26.

[←701]

[701] Buharı, Salat 88, Ezan 69, Sehv 3, 4, 5; Ebu Dâvud, Salât 188-189, 1008, 1009, 1010, 1011, 1012; Tirmizî, Salât 289, 394, 292, 399; Nesâî, Sehv 22, 23; İbn Mâce, İkame 134, 1214; Ahmed b. Hanbel, 2/460.

[←702]

[702] Ebu Dâvud, Salat 188-189, 1018; Nesâî, Sehv 23, 76; İbn Mâce, İkametu's-Salat 134, 1215.

[←703]

[703] Buhârî, Sucûdu'l-Kur'an 8, 12; Ebu Dâvud, Sucudu'l-Kur'an 6, 1412.

[←704]

[704] Buhârî, Sucûdu'l-Kur'an 1, Menakibu'l-Ensar 29, Meğâzî 8; Ebu Dâvud, Sucudu'l-Kur'an 3 06; Nesâî, İftİtah 49. Buhârî, Tefsiru Sure-i Kamer 62'de geçtiğine göre, bu kişinin adı, Ümeyye b. Haleftir.

[←705]

[705] Buhârî, Sucûdu'l-Kur'an 6; Ebu Dâvud, Sucudu'l-Kur'an 2, 1404; Tirmizî, Sefer 404, 6; Nesâî, İftİtah 50. Buhârî, Tefsiru Sure-i Kamer 62'de geçtiğine göre, bu kişinin adı, Ümeyye b. Haleftir.

[←706]

[706] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Kur'an, 1/457.

[←707]

[707] Buharı, Ezan 101; Ebu Dâvud, Sucudu'l-Kurfan 4, 1407; Tirmizî, Sefer 402, 573; Nesâî, İftitah 52; İbn Mâce, İkametu's-Salat 71, 1058.

[←708]

[708] Ebu Dâvud, Salat 180-181, 988; Nesâî, Sehv 39.

[←709]

[709] Tirmizî, Salat 220, 294; Ncsâî, Sehv 35; İbn Mâce, İkametu's-Salat 27, 913.

[←710]

[710] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/444; Ebu Avâne, Müsned, 2/238; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 2/176.

[←711]

[711] Nesâî, Sehv 68; İbn Mâce, İkametu's-SaJat 28, 915; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/180-181.

[←712]

[712] Buharı, Ezan 155; Ebu Dâvud, Salat 184-185, 1002; Nesâî, Sehv 79.

[←713]

[713] Buhârî, Ezan 155; Ebu Dâvud, Salat 184-185, 1003; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/367; Ebu Avâne, Müsned, 2/242.

[←714]

[714] Nesâî, Cenaiz 115; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/89, 238, 248.

[←715]

[715] Buharı, Deavat 37; Nesâî, Cenaiz 115.

[←716]

[716] A. doğlu, Müslim Şerhi, 3/513-514.

[←717]

[717] **Kabir azabı ile ilgilibilgi için 220 nolu hadisin açıklamasına bakınız.**

[←718]

[718] Buhârî, Ezan 149.

[←719]

[719] Buhârî, Cenaiz 87; Ebu Dâvud, Saiat 178-179, 983; Nesâî, Sehv 64; İbn Mâce, İkaraetu's-Salai 26, 909.

[←720]

[720] Buhârî, Ezan 149; Ebu Dâvud, Salat 148-149, 880; Nesâî, Sehv 64.

[←721]

[721] Ebu Dâvud, Vitr 25, 1513; Tirmizî, Salat 224, 300; Nesâî, Sehv Sİ; İbn Mâce, İkametu's-Salat 32, 924.

[←722]

[722] Buhârî, Ezan 155, Deavat 17, Kader 12, İ'tisam 3; Ebu Dâvud, Vitr 25, 1505; Nesâî, Sehv 85, 86.

[←723]

[723] Ebu Dâvud, Vitr 25, 1506; Nesâî, Sehv 83, 84.

[←724]

[724] Buhârî, Ezan 155, Deavat 18; Ebu Avâne, Müsned, 2/248, 249; İbn Hibbân, Sahih, 2014; İbn Huzeyme, Sahih, 749.

[←725]

[725] Tirmizî, Deavat 25, 3412; Nesâî, Şehv 92.

[←726]

[726] Ahmcd b. Hanbel, Müsned, 2/371, 483; İbn Hibbân, Sahih, 2016; İbn Huzeyme, Sahih, 2/187; Nesâî, Amelu'1-Yevm ve'I-Leyl, 143.

[←727]

[727] A. Dauudoğlu, Müslim Şerhi, 3/538-539.

[←728]

[728] Buhârî, Ezan 89; Ebu Dâvud, Salat 120-121, 781; Nesâî, Taharet 48, İftitah 15; İbn Mâce, İkametu's-Salat 1, 805.

[←729]

[729] Müslim, Salat 52; Ebu Dâvud, Salat 119-120, 776; Tirmizî, Salat 65, Vitr 19; İbn Mâce, İkametu's-Salat 1; Dârimî, Salat 33; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/50, 69.

[←730]

[730] İbn Hibbân, Sahih, 1936; İbn Huzeyme, Sahih, 1603.

[←731]

[731] Ebu Dâvud, Salat 118-119, 763; Nesâî, İftitah 19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/106, 188, 191, 269; İbn Hîbbân, Sahih, 1761; İbn Huzeymc, Sahih, 466.

[←732]

[732] Buhârî, deavât 67, İslam, Zikr 25.

[←733]

[733] Tirmizî, Deavat 127, 3592; Nesâî, İftitah 8.

[←734]

[734] Buharı, Cuın'a 18; Ebu Dâvud, Salat 54, 572; Tirmizî, Salat 244, 329; Nesâî, İmame 57; İbn Mâce, Mesacid 14, 775; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/282, 386, 472.

[←735]

[735] Nevevî, Müslim Şerhi, 5/98

[←736]

[736] Buhâri, Ezan 20; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/306; Ebu Avâne, Müsned, 2/83; İbn Hibbân, Sahih, (2147)

[←737]

[737] B.k.z: A. Davudoğlu, Müslim Şerhi, 3/554-555

[←738]

[738] Buhârî, Ezan 22; Ebu Dâvud, Salat 45 (539, 540); Tirmizî, Sefer 415 (592); Nesâî, Ezan 42 İmame 12; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/304

[←739]

[739] Buharı, Gusl 17; Ebu Dâvud, Taharet 93 (235)

[←740]

[740] Ebu Dâvud, Salat 43 (537); Tirmizî, Salat 148 (202); İbn Mâce, Ezan 3 (713); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/91

[←741]

[741] Bu-hârî, Ezan 27

[←742]

[742] N. Yeniel-H. Kayapınar, Sünen-i Ebu Dâvud Terceme ve Şerhi, 3/173, Şamil Yayınevi, İstanbul 1988, 2/364.

Cabir b. Semure hadisinde; ezan ile kamet arasında bir fasıla verilmesinin meşru olduğuna delalet etmektedir.

[←743]

[743] Buhâri, Mevâkîtu's-Salât 17, 28; Ebu Dâvud, Salât 233-235, 1121; Tirmizî, Cuma 377, 524; Nesâî, Mevâkît 30; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 91, 1122; Ahmed b. Hanbel, 2/280.

[←744]

[744] Buhârî, Mevâkîtu's-Salât 17, 28; Ebu Dâvud, Salât 5, 412; Tirmizî, Salât 137, 186; Nesâî, Mevâkît 11, 28, 30; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 11, 699; Ahmed b. Hanbel, 2/348; Muvatta', Mevakit 5.

[←745]

[745] Nesâî, Mevakit 28; İbn Mâce, Salat 11, 700.

[←746]

[746] Buhârî, Mevakit 1, Meğazi 12, Bed'u'1-Halk 6; Ebu Dâvud, Salat 2, 394; Nesâî, Mevakit 1; İbn Mâce, Salat 1, 668.

[←747]

[747] Buhârî, Mevâkîtu's-Salât 13, Farzu'1-Hums 4; Ebu Dâvud, Salât 5, 407; Tirmizî, Salât 120, 159; Nesâî, Mevâkît 8; İbn Mâce, Salât 5 683; Ahmed b. Hanbel, 6/37, 85, 199, 204, 279.

[←748]

[748] Ebu Dâvud, Salât 2, 396; Ncsâî, Mevakit 15.

[←749]

[749] İbn Hibbân, Sahih, 1473.

[←750]

[750] Tirmizî, Salat 115, 152; Nesâî, Mevakit 12; İbn Mâce, Salat 1, 667.

[←751]

[751] Buhârî, Mevâkîtu's-Salât 9; Ebu Dâvud, Salât 4, 402; Tirmizî, Salât 5, 157; Nesâî, Mevâkît 5; İbn Mâce, Salât 4, 677; Ahmed b. Hanbel, 2/266, 394; Muvatta', Mevakit 28.

[←752]

[752] Buhârî, Mevâkitu's-Salât 9, 10, Ezan 18; Ebu Dâvud, Salat 4, 401; Tirmizî, Salat 119, 158.

[←753]

[753] Buhârî, Mevâkitu's-Salât 9; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 1/437; Muvatta', Mevakit 28.

[←754]

[754] Ebu Dâvud, Salat 126-127, 806; Nesâî, İftitah 60; İbn Mâce, Salat 3, 673; Ahmed b. Hanbel. Müsned, 5/106.

[←755]

[755] Nesâî, Mevakit 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/108; İbn Ebi Şeybe, Musanncf, 1/323-324.

[←756]

[756] Ebu Dâvud, Saiat 5, 413; Tirmizî, Salat 120, 160; Ncsâî, M e vakit 9.

[←757]

[757] Buhârî, Mevâkitı’s-Salât 13; Nesâî, Mevakit 8.

[←758]

[758] İbn Hibbân, Sahih, 1516; Dârekutnî, Sünen, 1/255.

[←759]

[759] Buharı, Şerike 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/141-142.

[←760]

[760] Buhârî, Mevâkîtus-Salât 14; Ebu Dâvud, Salât 5, 414, 415; Tirmizî, Salât 128, 175; Nesâî, Salât 17; İbn Mâce, Salât 6, 685; Ahmed b. Hanbel, 2/75.

[←761]

[761] Buhârî, Cihad, 97, Meğâzî 27, Deavât 57: Ebu Dâvud, Salât 5, 409; Tirmizî, Tefsiru Sure-i Bakara; 2/2987; Nesâî, Salât 14; İbn Mâce, Salât 6, 684; Ahmed b. Hanbel, I/79, 154.

[←762]

[762] Bakara: 2/238.

[←763]

[763] Bakara: 2/238.

[←764]

[764] Ebu Dâvud, Salat 5, 410; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 3, 2982; Nesâî, Salat 14.

[←765]

[765] Buharı, Mevâkitu's-Salât 36, 38, Ezan 26, Havf 4; Tirmizî, Salat 132, 180; Nesâî Sehv 105.

[←766]

[766] Buharı, Mevâkitu's-Salât 16, Tevhid 23, 36; Nesâî, Salat 21.

[←767]

[767] Tâhâ: 20/13.

[←768]

[768] Buhâri, Mevâkitu's-Salât 16, 26, Tevhid 24; Ebu Dâvud, Sünnet 19, 4729; Tirmizî, Sıfatıı I-Cennet 16, 2551; İtm Mâcc, Mukaddime 13 177.

[←769]

[769] Tâhâ: 20/13.

[←770]

[770] Ebu Dâvud, Salat 9, 428; Nesâî, Salat 13, 21; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/261; İbn Huzeyme, Sahih, 318; İbn Hibbân, Sahih, 1738, 1740.

[←771]

[771] Buhâri, Mevâkitu's-Salât 26; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/80; İbn Hibbân, Sahih, 1739.

[←772]

[772] Buharı, Mevâkitu's-Salât 18; Ebu Dâvud, Salat 6, 417; Tirmizî, Salat 122, 164; İbn Mâce, Salat 7, 688.

[←773]

[773] Buharı, Mevâkitu's-Salât 18; İbn Mâce, Salat 7,687.

[←774]

[774] Buhâri, Mevâkitu's-Salât 22; Nesâî, Mevakit 21; İbn Hibbân, Sahih, 1535.

[←775]

[775] Buhârî, Mevâkitu's-Salât 24; Ebu Dâvud, Salat 7, 420; Nesâî, Mevakit 21.

[←776]

[776] Buharı, Libâs 48; Nesâî, Zinet 80.

[←777]

[777] Buhârî, Mevâkitu's-Salât 24.

[←778]

[778] B.k.z: Mehmet Sofuoğlu, Müslim Tercemesi, s. 2/269-270.

[←779]

[779] Buhârî, Mevâkitu's-Salât 24, Temenni 9; Nesâî, Mevakit 20.

[←780]

[780] Ebu Ya'lâ, Müsned, 13/445; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, 2/234, 1974.

[←781]

[781] Ebu Davud, Edcb 78, 4984; Nesaî, Mevakit 23; İbn Mâce, Salat 13, 704.

[←782]

[782] Nur: 24/58.

[←783]

[783] Nevevî, Müslim Şerhi, 5/142.

[←784]

[784] Buhâri, Salât 13, Mevâkîtu's-Salât 27, Ezan 165; Ebu Dâvud, Salât 8, 423; Tirmizî, Salât 116, 153; Nesâî, Mevâkît 21; İbn Mâce, Salât 2 669; Ahmed b. Hanbel, 6/33, 37, 179, 248.

[←785]

[785] Buhârî, Mevâkitu's-Salât 18, 21; Ebu Dâvud, Salât 3, 397; Ncsâî, Mevâkît 18.

[←786]

[786] Buharı, Mevakitu's-Salat 11, 13, 39, Ezan 104; Ebu Dâvud, Salât 3, 398, Edeb 23, 4849; Nesâî, Mevâkît 2, 16, 20; İbn Mâcc Salat 3, 674.

[←787]

[787] B.k.z: A. Davudoğlu, Müslim Şerh 1,3/658-659.

[←788]

[788] Ebu Dâvud, Salat 10, 431; Tirmizî, Salat 129, 176; İbn Mâce, İkametu's-Salat 150, 1256, Cihad 39, 2862.

[←789]

[789] Nesâî, İmame 2, 55.

[←790]

[790] İbn Mâce, İkametu's-Salat 150, 1257.

[←791]

[791] İsrâ: 17/78.

[←792]

[792] Buhârî, Ezan 31, Tefsiru Sure-İ İsra 10; Tirmizî, Salat, 216; Nesâî, İmame 42; İbn Mâce, Salat 16, 787; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/464

[←793]

[793] Buhârî, Ezan 30; Nesâî, İmame 42; İbn Mâce, Salat 16, 789.

[←794]

[794] Nevevî, Müslim Şerhi, 5/150.

[←795]

[795] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/394, 422, 449, 461; İbn Huzeyme, Sahih, 1853. 1854.

[←796]

[796] Nesâî, İmame 50; Ebu Avâne, Müsned, 2/6.

[←797]

[797] Ebu Dâvud, Salat 46, 550; Nceâî, İmame 50; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/414, 419, 455; İbn Huzeyme, Sahih, 1483.

[←798]

[798] B.k.z: Dr. Mehmet Erdoğan, Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 260-261.

[←799]

[799] Ebu Dâvud, Salat 42, 536; Tirmizî, Salat 150, 204; Nesâî, Ezan 40; İbn Mâce, Ezan 7, 733.

[←800]

[800] Ebu Dâvud, Salat 47, 555; Tirmizî, Salat 165, 221.

[←801]

[801] Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, 1683, 1684; Beyhakî, Simenü'I-Kübrâ, 1/464; Tayâlisî, Müsned, 938; İbn Hibbân, Sahih, 1743.

[←802]

[802] Buhârî, Salât 46; Nesâî, İmame 46.

[←803]

[803] Salât 20, Ezan 78, 161, 164, Teheccüd 25; Ebu Davud, Saİât 70, 612, 91, 658; Salât 173, 234; Ncsâî, Mesâcîd 43, İmame 19; İbn Mâce, Salât 44, 975; Ahmed b. 217.

[←804]

[804] Buhâri, Edcb 81, 112; Tirmizî, Salat 248, 333.

[←805]

[805] Buharı, Edebü'l-Müfred, 88; Nesâî, İmame 20; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/193, 217; Avâne, Müsned, 2/76-77; Tayâlisî, Müsned, 2027.

[←806]

[806] Ebu Dâvud, Salat 69, 609; Nesâî, İmame 20, 21; İbn Mâce, İkametu's-Salat 44, 975.

[←807]

[807] Buharı, Hayz 30, Salât 19, 107; Ebu Dâvud, Salat 90, 656; İbn Mâce, İkametu's-Salat 63, 1028.

[←808]

[808] Tirmİzî, Salat, 332; İbn Mâce, İkametu's-Salat 63, 1029, 69, 1048.

[←809]

[809] Buhârî, Salât 61, 87, Ezan 36; Ebu Dâvud, Salât 20, 469, 470, 471; Tirmizî, Salât 245, 330; Nesâî, Mesâcîd 40; İbn Mâce, Mesâcîd 19, 799; Ahmed b. Hanbel, 2/486.

[←810]

[810] Buhâri, Ezan 31.

[←811]

[811] Ebu Dâvud, Salat 48, 557; İbn Mâce, Mesacid 15, 783.

[←812]

[812] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/133; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/207-208; Ebu Avâne, Müsned, 1/389-390; İbn Huzeymc, Sahih, 1500; İbn Hibbân, Sahih, 2040.

[←813]

[813] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/336; Abd b. Humeyd, Müsned, 1058.

[←814]

[814] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/333-334; Ebu Avâne, Müsned, 1/387; İbn Hibbân, Sahih, 2042.

[←815]

[815] Ebu Avâne, Müsned, 1/390; İbn Hibbân, Sahih, 2044; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 3/62.

[←816]

[816] Buhâri, Mevâkitu's-Salât 6; Tirmizî, Emsal 5, 2868; Nesâî, Salat 7.

[←817]

[817] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/426, 3/305, 317, 357; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/389; Ebu Avâne, Müsned, 2/21; İbn Hibbân, Sahih, 1725.

[←818]

[818] Buhârî, Ezan 37; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/508-509; İbn Huzeyme, Sahih, 1496; İbn Hibbân, Sahih, 2037.

[←819]

[819] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 12, 1294; Nesâî, Sehv 99

[←820]

[820] İbn Huzeyme, Sahih, 1293; İbn Hîbbân, Sahih, 1600; Bezzâr, Müsned, 408; Ebu Avâne, Müsned, 1/390.

[←821]

[821] B.k.z: A. Davudoğlu, Müslim Şerhi, 4/36.

[←822]

[822] Nesâî, İmame 5, 43; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/34; İbn Ebi Şeybe, Musanncf, 1/343.

[←823]

[823] Ebu Dâvud, Salat 60, 582, 583, 684; Tirmizî, Salat 174, 235; Nesâî, İmame 3, 6; İbn-i, İkam s. Salat 46, 980.

[←824]

[824] Bıihârî, Ezan 17, 18, 49; Ebu Dâvud, Salât 60, 589; Tirmizî, Salât 151, 205; Nesâî, Ezan 7, 8, İmame 4; İbn Mâce, İkâme 46, 979; Ahmed b. Hanbel, 3/436, 5/53.

[←825]

[825] Al-i İmran: 3/128.

[←826]

[826] Buhâri, Ezan 128; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/255; İbn Huzeyme, Sahih, 619; İbn Hibbân, Sahih, 1969, 1972; Ebu Avâne, Müsned, 2/201, 280, 281, 283; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/316-317.

[←827]

[827] Buhârî, Ezan 126; Ebu Davud, Vitr 10, 1440; Nesai, İftitah 118.

[←828]

[828] Buhârî, Meğâzî 28, Cihad 19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/210, 215, 289; Ebu Avâne, Müsned, 2/286.

[←829]

[829] Buhârî, Vitr 7; Ebu Dâvud, Vitr 10, 1444; Nesâî, İftitah 117;İbn Mâce, İkametu's-Salat 120, 1184.

[←830]

[830] Buhârİ, Vitr 128, Cenaiz 41, Cizye 8, Meğazi 28, Deavat 58.

[←831]

[831] Buhârî, Deavat 58.

[←832]

[832] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/57.

[←833]

[833] Taha: 20/14.

[←834]

[834] Ebu Dâvud, Salat 11, 435, 436; Nesâî, Mevakit 54, 55; İbn Mâce, Salat 10, 696.

[←835]

[835] Buharı, Mevakitu's-Salat 35, Tevhid 31; Ebu Dâvud, Salat 11, 437, 438, 439, 440, 441; Tirmizî, Salat 130, 177; Nesâî, Mevakit 54, İmame 47; İbn Mâce, Salat 10, 698; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/307; İbn Hibbân, Sahih, 1460.

[←836]

[836] Buhârî, Teyemmüm 6, Menakıb 25.

[←837]

[837] Ebu Dâvud, Salat 11, 447; Nesâî, Mevakit 55.

[←838]

[838] Ebu Dâvud, Salat 11, 438.

[←839]

[839] Tirmizî, Şemail, 257.

[←840]

[840] Buhârî, Mevâkîtu's-Salât 37; Ebu Dâvud, Salât 11, 442; Tirmizî, Salât 131, 178; Nesâî, Mevâkît 52, 53; İbn Mace, Salât 10, 695, 696; Ahmed b. Hanbel, 3/100, 282.

[←841]

[841] Tâhâ: 20/14.

[←842]

[842] Buhâri, Salat 1; Ebu Dâvud, Salatu's-Sefer 1, 1198; Nesâî, Salat 3.

[←843]

[843] Bakara: 2/239.

[←844]

[844] Buharı, Menakıb 27, Hudud 10, Fezail 77-78; Ebu Dâvud, Edeb 4.

[←845]

[845] Müslim, Müsafirin 2.

[←846]

[846] Müslim, Müsafirin 5; Nesâî, Taksiru's-Salat fi's-Sefer 1.

[←847]

[847] Müslim, Müsafirin 8.

[←848]

[848] Ebu Dâvud, Salatu's-Sefer 1, 1199, 1200; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 5, 3034; Nesâî, Taksiru's-Salat fi's-Sefer 1; İbn Mâce, İkametu's-Salat 73, 1065.

N. Yeniel-H. Kayapınar, Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, 4/368-371.

[←849]

[849] Nisa: 4/101.

[←850]

[850] Ebu Dâvud, Salatu's-Sefer 1, 1199, 1200; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 5, 3034; Nesâî, Taksiru's-Salat fi's-Sefer 1; İbn Mâce, İkametu's-Salat 73, 1065.

[←851]

[851] Nisa: 4/101

[←852]

[852] N. Yeniel-H. Kayapınar, Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, 4/374-375.

[←853]

[853] Ebu Dâvud, Salatu's-Sefer 18, 1247; Nesâî, Salat 3, Taksim's-Salat fi's-Sefer 1; İbn Mâce, İkametu's-Salat 73, 1068.

[←854]

[854] Nesâî, Taksiru's-Salat fi's-Sefer 2.

[←855]

[855] Ahzab: 33/21.

[←856]

[856] Buhârî, Taksini's-Salât 11; Ebu Dâvud, Salatu's-Scfer 7, 1223; Nesâî, Taksim's-Salat 8's-Sefer 5; İbn Mâce, İkametu's-Salat 75, 1071; Ahmed b. Hanbel, 2/20, 44, 45, 56, 57, 83, 84.

[←857]

[857] Buharı, Vitr 5, 6, Taksir 7, 8, 12.

[←858]

[858] Buharı, Taksiru's-Salât 5, Hac 24, 25, 27; Ebu Dâvud, Menasiku'1-Hac 24, 1796; Nesâî, Sal at 17.

[←859]

[859] Ebu Dâvud, Salatu's-Sefer 2, 1201.

[←860]

[860] Nesâî, Taksiru's-Salatfi's-Sefer 1.

[←861]

[861] Müslim, Taharet 85; Ebû Dâvûd, Taharet 60.

[←862]

[862] B.k.z: Heyet, İlmihal (İman ve İbadetler}, İSLAM T.D.V İslami Araştırmalar Merkezi, İstanbul tarihsiz, 1/323-329.

[←863]

[863] Buhârî, Taksiru's-Salât 1, Meğâzî 52; Ebu Dâvud, Salat fı's-Sefer 10, 1233; Tirmizî, Sefer 392, 548; Nesâî, Taksiru's-Salat fi's-Sefer 1; İbn Mâce, İkametu's-Salat 76, 1077.

[←864]

[864] B.k.z: Heyet, İlmihal (İman ve İbadetler), İSLAM T.D.V İslami Araştırmalar Merkezi, İstanbul tarihsiz, 1/328-329.

[←865]

[865] Buhârî, Taksim s-Salât 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/8, 140, 148.

[←866]

[866] B.k.z: Heyet, İlmihal (İman ve İbadetler), İSLAM T.D.V İslami Araştırmalar Merkezi, İs-anbul tarihsiz, 1/328-329.

[←867]

[867] Buhârî, Taksim s-Salât 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/8, 140, 148.

[←868]

[868] Buhârî, Taksiru's-Salât 2; Ebu Dâvud, Menasik 76, 1965; Tirmizî, Hac22/52, 882; Nesâî, Taksiru's-Salat fi's-Sefer 3.

[←869]

[869] Buhârî, Ezan 18; Ebu Dâvud, Salat 207-298, 1063; Nesâî, Ezan 17.

[←870]

[870] Ebu Dâvud, Salat 207-208, 1065; Tirmizî, Salat 301, 409.

[←871]

[871] Bııhârî, Ezan 41; Ebu Dâvud, Salat 207-208, 1066; İbn Mâce, İkametu's-Salat 35, 939.

[←872]

[872] Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn 49.

[←873]

[873] Bakara: 2/238, Nisa: 4/103.

[←874]

[874] B.k.z: Heyet, İlmihal (İman ve İbadetler), İSLAM T.D.V tslami Araştırmalar Merkezi, İstanbul tarihsiz, 1/329-3333.

[←875]

[875] Buhârî, Vitr 5; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/4, 13, 38, 57, 124, 3/73; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/303.

[←876]

[876] Bakara: 2/115.

[←877]

[877] Tirmizî, Tcfsiru'J-Kur'an 3, 2958; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/20, 4l.

[←878]

[878] Buhârî, Vitr 5, 6, Taksiru's-Salât 7, 8, 12; Ebu Dâvud, Sefer 8, 1224, 1226; Tirmizî, Vitr 14, 472, Tefsire Sure-i Bakara 2, 2958; Nesâî, Kıble 2, Kıyâmu'1-Leyl 33; İbn Mâce, İkâme 127, 1200; Ahmed b. Hanbel, 2/4, 7, 13, 20, 38, 40, 41, 44.

[←879]

[879] Buhârî, Taksiru's-Salât 12; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/444, 445, 446..

[←880]

[880] Buhârî, TaksiruVSalât 10; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/126, 204.

[←881]

[881] Buhârî, Taksiru's-Salât 6; Nesâî, Mevakit 46.

[←882]

[882] Buhârî, Taksini s-Salat 15; Ebu Dâvud, Salaru's-Sefer 5, 1218; Nesâî, Mevakit 45.

[←883]

[883] Ebu Avâne, Müsned, 2/351; İbn Hibbân, Sahih, 1456; Dârekutnî, Sünen, 1/389-390; Beyhakî, Süncnü'l-Kübrâ, 3/161, 162.

[←884]

[884] Ebu Dâvud, Salatu's-Sefer 5, 1210; Nesâî, Mevakit 47.

[←885]

[885] İbn Huzeyme, Sahih, 967.

[←886]

[886] Ebu Dâvud, Salatu's-Sefer 5, 1206, 1208; Nesâî, Mevakit 42; İbn Mâce, İkametu's-Salat 74, 1070.

[←887]

[887] Buhâri, Mevâkitu's-Salât 12, Teheccüd 30; Ebu Dâvud, Salatu's-Sefer 5, 1214; Tirmizî, Salat, 187; Nesâî, Mevakit 44, 47; İbn Mâce, Salat 74, 1069; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/221, 223, 251, 273, 283.

[←888]

[888] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/251, 351.

[←889]

[889] Buhârî, Ezan 159; Ebu Dâvud, Salatu's-Sefer 197-198, 1042; Nesâî, Sehv 100; İbn Mâce, İkametu's-Salat 33, 930.

[←890]

[890] Nesâî, Sehv 100; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/305; Ebu Auâne, Müsned, 2/250; İbn Hibbân, Sahih, 1996.

[←891]

[891] Ebu Dâvud, Salat 71, 615; Nesâî, İmame 34; İbn Mâce, İkametu's-Salat 55, 1006.

[←892]

[892] Tirmizî, Salat 112.

[←893]

[893] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 5, 1266; Tirmizî, Salat 312, 421; Nesâî, İmame 60; İbn Mâce, İkametu's-Salat 103, 1151.

[←894]

[894] Buhârî, Ezan 38; Nesâî, İmame 60; İbn Mâce, İkametu's-Salat 103, 1153.

[←895]

[895] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 5, 1265; Nesâî, İmame 61; İbn Mâce, İkametu's-Salat 103, 1152.

[←896]

[896] Ebu Dâvud, Salat 18, 465; Nesâî, Mesacid 36; İbn Mâce, Mesacid 13, 772.

[←897]

[897] Zuhruf: 43/32.

[←898]

[898] Bakara: 2/198.

[←899]

[899] Cum'a: 62/10.

[←900]

[900] Dihlevî, Hüccetullahi'l-Bâliğa, 1/545-546.

[←901]

[901] Buharı, Salât 60, Teheccüd 25; Ebu Dâvud, Salât 19, 467, 468; Tirmizî, Salât 118, 316; Nesâî, Mesacîd 37; İbn Mâce, İkâme 57, 1013; Ahmed b. Hanbel, 5/311, 295, 303.

[←902]

[902] Buhârî, Salat 59, İstikraz 7, Hibe 23, Cihad 198; Ebu Dâvud, Büyü 11, 3347; Nesâî, Büyü 53.

[←903]

[903] Dihlevî, Hüccetullahil-Bâliğa, 1/546.

[←904]

[904] Buharı, Salat 59, Vekâlet 8, Büyü 34.

[←905]

[905] Buhârî, Cihad 198; Ebu Dâvud, Cihad 161, 2773; Nesâî, Mesacid 38.

[←906]

[906] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu 12, 1292; Nesâî, Siyam 35.

[←907]

[907] Buhari, Teheccüd 5; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu 12, 1293.

[←908]

[908] B.k.z: M. Sofuoğlu, Müslim Tercemesi, 2/358.

[←909]

[909] İbn Mâce, İkametu's-Salat 1381.

[←910]

[910] Buhârî, Taksiru's-Salat 12, Teheccüd 31, Meğazi 50; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 12, 1291; Tirmizî, Sal at 346, 474.

[←911]

[911] Buharı, Salat 4; Nesâî, Sünenü'l-Kübrâ, 486; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/342, 343; İbn Huzeyme, Sünen, 1233.

[←912]

[912] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 12, 1285, 1286, Edeb 159-160, 5243, 5244; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/167, 168.

[←913]

[913] Ankebut: 29/45.

[←914]

[914] Buharı, Teheccüd 33; Nesâî, Kıyamu'I-Leyl 28.

[←915]

[915] Buhâri, Ezan 12, Teheccüd 29, 34; Tirmizî, Salat 320, 433; Nesâî, Kıyamu'1-Leyl 57, 60; İbn Mâce, İkametti's-Salat 1145.

[←916]

[916] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu 26, 1339; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/204; İbn Hibbân, Sahih, 2464; Beyhakî, Sünenü'l-Kiibrâ, 3/44

[←917]

[917] Buhârî, Ezan 12.

[←918]

[918] Buharı, Teheccüd 28; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu 3, 1255; Nesâî, İftitah 40.

[←919]

[919] Buhârî, Teheccüd 27; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu1 2, 1254; Tirmizî, Salât 307, 416; Nesâî, Kıyâmu'1-Leyl 56; İbn Mâce, İkâme 102 1150; Ahmed b. Hanbel, 6/265.

[←920]

[920] Tirmizî, Salât 307, 416; Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 56.

[←921]

[921] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu 3, 1256; Ncsâî, İftitah 39; İbn Mâce, İkamctu's-Salat 102, 1148

[←922]

[922] Bakara: 2/136.

[←923]

[923] Al-i İmrân suresinde bulunan.

[←924]

[924] Al-İ İmrân: 3/52.

[←925]

[925] Ebu Dâvud, Salatu't Tatavvu1 3, 1259; Nesâî, İfiitah 38.

[←926]

[926] B.k.z: A. Davudoğlu, Müslim Şerhi, 4/188-189.

[←927]

[927] EbuDâvud, Salatu't-Tatavvu' 1, 1250.

[←928]

[928] Buhârî, Teheccüd 29; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu1 1, 1252; Tirmizî, 425, 432, 433.

[←929]

[929] Tirmizî, Salat 315.

[←930]

[930] Ebu Dâvud, Salat 236-238, 1130; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 3/240.

[←931]

[931] Tirmizî, Salat 376.

[←932]

[932] Tirmİzî, Salat 376.

[←933]

[933] Buharı, Taksiru's-Salât 20, Teheccüd 16; Ebu Davud, Salat 174-175, 953, 954, 955, 956; Tirmisî, Salat 275, 374, 375; Nesâî, Kıyâmu'1-Ley! 18, 19, 22; İbn Mace, İkâme 140, 1226, 1227, 1228; Ahmed b. Hanbel, 6/30, 98, 100, 112.

[←934]

[934] Buhârî, Taksim s-Salât 20, Teheccüd 11.

[←935]

[935] Nesâî, Kıyamu'1-Ley! 19.

[←936]

[936] Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 19.

[←937]

[937] Ahmed b. Hanbcl, Müsned, 6/257.

[←938]

[938] Tirmizî, Salat 275, 373; Nesâî, Kıyamuİ-Leyl 19.

[←939]

[939] Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 2008.

[←940]

[940] Ebu Dâvud, Salat 174-175, 950; Nesâî, Kiyamu'l-Leyl 20.

[←941]

[941] Buhârî, Ezan 15, Deavat 5; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 26, 1337; Tirmizî, Salat 325, 440, 441; Nesâî, Ezan 41, Sehv 74.

[←942]

[942] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu 26, 1338; Tirmizî, Vitr 337, 459; İbn Mâce, İkametu's-Salat 181, 1359; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/50, 123.

[←943]

[943] Buhâri, Teheccüd 10; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 26, 1360.

[←944]

[944] Buhârî, Teheccüd 16; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 26, 1341; Tirmizî, Salat 325, 439; Nesâî, Kıyamu'1-Leyl 55.

[←945]

[945] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 26, 1340; Nesâî, Kiyamu'l-Leyl 60.

[←946]

[946] Buhârî, Teheccüd 10; Nesâî, Sünemi'1-Kübrâ, 392; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/39.

[←947]

[947] Buhârî, Teheccüd 10; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 26 (1334.

[←948]

[948] Buhârî, Teheccüd 16; Nesâî, Kıyanın'ı-Leyl 17.

[←949]

[949] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/253.

[←950]

[950] Buhârî, Teheccüd 7, Rikâk 18; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 22, 1317; Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 8.

[←951]

[951] Buhârî, Teheccüd 7; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 22 (1318); İbn Mâce, İkametuVSalat 126, 1197.

[←952]

[952] Buhârî, Taksiru's-Salat 20, Teheccüd 24, 26; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 4, 1262; Tirmizî, Salat 309, 418.

[←953]

[953] Buhârî, Salat 103; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/259.

[←954]

[954] Buhârî, Vitr 2; Ebu Dâvud, Vitr 8 1435, 1437; Tirmizî, Vitr 4, 456, Fezâilu'l-Kur'an 16, 924; Nesâî, Kıyâmu'1-Leyl 30; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 121, 1185; Ahmed b. Hanbel, Nisned, 6/46, 47, 73, 94, 100, 107.

[←955]

[955] Ebu Dâvud, Salatut-Tatavvu' 26, 1342; Nesâî, Kıyamu'1-Leyl 2, 18.

[←956]

[956] Buhârî, Nikah 1; Müslim, Nikah 1; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu1 26, 1342; Nesâî, Nikah 4; Dârimî, Nikah 3.

[←957]

[957] Kalem: 68/4.

[←958]

[958] Müzzemmil: 73/2.

[←959]

[959] Müzzemmil: 73/20.

[←960]

[960] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 19, 1313; Tirmizî, Sefer 408, 581; Nesâî, Kıyamu'I-Leyi 65; İbn Mâcc, İkametu's-Salat 177, 1343.

[←961]

[961] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/366, 367, 372, 374-375; Ebu Avâne, Müsned, 2/271; İbn Huzeyme, Sahih, 1227; İİbn Hibbân, Sahih, 2539.

[←962]

[962] Buhârî, Salât 84, Teheccüd 10, Vitr 1-2; Ebu Dâvud, Tatavvu' 24, 1326, Vitr 3, 1421; Tirmizî, Salât 323, 437; Nesâî, Kıyâmul-Leyl 26, 30, 34, 35; İbn Mâce, İkâme 171, 1318, 1319, 1320; Ahmed b. Hanbel, 2/49, 66, 71, 77, 79

[←963]

[963] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/38; Ebu Avâne, Müsned, 2/332; İbn Huzeyme, Sünen, 1088.

[←964]

[964] Buharı, Vitr 4; Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 30.

[←965]

[965] Nesâî, Kiyamu'1-Leyl 34.

[←966]

[966] Ebu Dâvud, Tatavvu' 26, 1346.

[←967]

[967] Nesâî, Kıyâmu'1-Leyl 36.

[←968]

[968] Tirmizî, Salat 334, 455; İbn Mâce, İkametu's-Salat 121, 1187; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/315, 389; İbn Huzeyme, Sahih, 1806; İbn Hibbân, Sahih, 2565.

[←969]

[969] Tirmizî, Salat 285, 387; İbn Mâce, İkametu's-Salat 200, 1421; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/391.

[←970]

[970] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/313, 331; Ebu Ya'lâ, Müsned, 2281; Ebu Avâne, Müsned, 2/289-290; İbn Hibbân, Sahih, 2561.

[←971]

[971] Buhârî, Teheccüd 14, Deavât 14, Tevhid 35; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 21, 1315; Tinnizî, Deavat 79, 3498.

[←972]

[972] Nevevî, Müslim Şerhi, 6/35-36.

[←973]

[973] Buhârî, İmân 25, Salâtu't-Teravih 1, 2; Ebu Dâvud, Şcrhu Ramazan 1, 1371; Tirmizî, Savm 83, 808; Nesâî, Kıyamu'1-Leyl 3, Siyam 39, 40; İbn Mâce, İkametu's-Salat 173, 1326; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/281, 289.

[←974]

[974] Buhârî, İman 28, Salâtu't-Teravih 2, Savm 6.

[←975]

[975] Buharı, Ezan 80, Cuma 27, Teheccüd 5, Salâtu't-Teravih 1.

[←976]

[976] B.k.z: M. Sofuoğlu, Müslim Tercemesi, 2/404.

[←977]

[977] Ebu Dâvud, Şerhu Ramazan 2, 1378; Tirmizî, Savm 72, 793.

[←978]

[978] Buharı, Teheccüd 1, Deavât 9; Ebu Dâvud, Salât 118-119, 771; Tirmizî, Deavât 29, 3418; Ncsâî, Kıyâmul-Leyl 9; İbn Mâce, İkâme 180 1355; Ahmed b. Hanbel, 1/298.

[←979]

[979] Buharı, Vudû' 36, Vitr 1, Amel fi's-Sal at 1; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 26, 1364, 1367; Nesâî, Kıyamui-Leyl 9; İbn Mâce, İkametu's-Salat 181, 1363.

[←980]

[980] Buhâri, İlm 41, Vudû' 5, Ezan 57.

[←981]

[981] Buhâri, Vudû' 36, Ezan 77, 159, Vitr 1, Tehcccüd 10, Amel fi's-Salat 1.

[←982]

[982] Ebu Dâvud, SaJatu't-Tatavvu' 26, 1366; İbn Mâce, İkametti's-Salat 181, 1362; Muvatta', Salatu'1-Leyl 12.

[←983]

[983] Buhârî, Salât, 11; Ahmed b. Hanbcl, Müsned, 3/351.

[←984]

[984] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/30, 203.

[←985]

[985] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 23, 1323; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/232, 278, 399; İbn Huzeyme, Sahih, 1150; Tirmizî, Şemail, 268.

[←986]

[986] Buhârî, Teheccüd 1, Deavât 10. Tevhîd 8, 24, 35, 64; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 118-119, 771; Tirmizî, Dcavat 29, 3418; Nesâî, Kıyâmu 1-Leyl 9; İbn Mâce, İkâme 180, 1355; Ahmed b. Hanbel, 1/298.

[←987]

[987] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 118-119, 767, 768; Tirmizî, Deavat 31, 3420; Nesaî, Kıyamu'l-Leyl 12; İbn Mâce, İkametu's-Salat 180 1357.

[←988]

[988] Ebu Dâvud, Salat 115-116, 744, 118-119, 760, 761, Vitr 25, 1509; Tirmizî, Salat 197, 266, Deavat 32, 3421, 3422, 3423; Nesâî, İftitah 17; İbn Mâce, İkametu's-Salat 15, 864, 70, 1054.

[←989]

[989] Dâvud, Salat 146-147, 871; Tirmizî, Salat 194, 262, 263; Nesâî, İftİtah 77, 78; İbn kametu's-Salat 23, 897, 179, 1351.

[←990]

[990] Buharı, Teheccüd 9; İbn Mâce, İkametu's-Salat 200, 1418.

[←991]

[991] Buhârî, Teheccüd 13; Nesâî, Kıyamu'1-Leyl 5; İbn Mâce, İkametu's-Salat 174, 1330.

[←992]

[992] Kenf: 18/54.

[←993]

[993] Buhârî, Teheccüd 5, Tefsiru Sure-i Kehf 1, İ'tlsam 18, Tevhİd 31; Nesâî, Kıyamu'1-Leyl 5.

[←994]

[994] Buharı, Teheccüd 12, Bed'u'1-Halk 11; Nesâî, Kiyamu'I-Leyl 5; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/243.

[←995]

[995] Buharı, Salât 52, Teheccüd 37; Ebu Dâvud, Salât 198-199, 1043, Vitr 11, 1448; Tirmizî, Saiât 213, 451; Nesâî, Kıyâmul-Leyl 1; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 186, 1377; Ahmed b. Hanbel, 2/16.

[←996]

[996] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/316; İbn Huzeyme, Sahih, 1206; İbn Hibbân, Sahih, 2490.

[←997]

[997] Buhârî, Deavât 66; İbn Hibbân, Sahih, 854.

[←998]

[998] Tirmizî, Fezailıı'l-Kur'an 1, 2877; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/284, 337, 388; Nesaî, Amelü'1-Yevm ve'1-Leyl, 965; İbn Hibbân, Sahih, 783.

[←999]

[999] Buharı, Ezan 81; Ebu Dâvud, Salat 198-199, 1044, Vitr 11, 1447; Tirmizî, Salat 331, 450; Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 1.

[←1000]

[1000] Buharı, İmân 31, Savm 52, Rikâk 18; Ebu Dâvud, Tatavvu1 27, 1368, 1370; Tirmizî, Edeb 70, 2856; Nesâî, Kıyâmu'I-Leyl 17; İbn Mâce, Zühd 28, 4238; Ahmed b. Hanbel, 6/84, 128, 244, 249.

[←1001]

[1001] Buhârî, Savm 64, Rikak 18; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 27, 1370.

[←1002]

[1002] Buhârî, Teheccüd 18; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 1312; Nesâî, Kiyamu'1-Leyl 17; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 184, 1371.

[←1003]

[1003] Buhârî, İman 32, Teheccüd 18; Nesâî, Kıyamu'1-Leyl 17; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/247; Abd b. Humeyd, Müsned, 1485; İbn Hibbân, Sahih, 359, 2586.

[←1004]

[1004] Buhârî, Vudû' 53; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 1310; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 184 1370.

[←1005]

[1005] Buhârî, Fezâilu'l-Kur'an 27; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 25, 1331; Nesâî, Fezailu'l-Kur'an, 31; İbn Hibbân, Sahih, 107

[←1006]

[1006] Buhârî, Şehadat 11.

[←1007]

[1007] A'lâ: 87/6. n

[←1008]

[1008] Buhârî, Fezâilu'l-Kur'an 23; Nesâî, İftitah 37

[←1009]

[1009] Buhârî, Fezâilu'l-Kur'an 23; Tirmizî, Kıraat 100 (2942); Nesâî, İftitah 37

[←1010]

[1010] Buhârî, Fezâilu'l-Kur'an 23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/397, 411; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 10/477

[←1011]

[1011] Buhârî, Fezâilu'l-Kur'an 19; Ebu Dâvud, Vitr 20 (1473); Nesâî, İftitah 83

[←1012]

[1012] Buhârî, Fezâilu'l-Kur'an 31; Tirmizî, Menakib 56 (3855); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/349, 351, 359; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 10/463; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 10/230-231; İbn Hibbân, Sahih, (7197)

[←1013]

[1013] Buhârî, Meğâzî 48, Fezailu'l-Kur'an 24, Tevhid 50; Ebu Dâvud, Vitr 20 (1467)

[←1014]

[1014] Buhârî, Menâkıb 25, Fezailu'l-Kur'an 11; Tirmizî, 2885; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/281, 284, 293, 298; İbn Hibbân, Sahih, 769

[←1015]

[1015] Buharı, Fezâilu'l-Kur'an 19; Ahmed b. Hanbcl, Müsned, 3/81; İbn Hibbân, Sahih, 779.

[←1016]

[1016] Buhârî, Fezâilu]-Kuran 17, 36; Ebu Dâvud, Edeb 16, 4830; Tirmizî, Edeb 79, 2865; Nesaî; İman 32; İbn Mâce, Mukaddime 16, 214; Ahmed b, Hanbcl, 4/404, 408.

[←1017]

[1017] B.k.z: Muhammed b. Allan, Delâilü'l-Fâlihîn, 3/490-491.

[←1018]

[1018] Buhârî, Tefsiru Sure-i Abese 1; Ebu Dâvud, Vitr 14, 1454; Tirmizî, Fezâilu'l-Kur'an 13, 2904; Nesâî (el-Kübra), Fezâilu'l-Kur'an, 5/20 8045, 5/21, 8046 Tefsir, 6/506, 11646; İbn Mâce, Edeb 52, 3779; Ahmed b. Hanbel, 6/98, 170, 239, 266.

[←1019]

[1019] Buharı, Menâkıbu'l-Ensar 16, Tefsiru Sure-i Beyyine 1-3; Tirmizî, Menakıb 33, 3792; Nesâî; Fezailu's-Sahabe, 134.

[←1020]

[1020] B.k.z: A. Davudoğlu, Müslim Şerhi, 4/361-362.

[←1021]

[1021] Nisa: 4/41.

[←1022]

[1022] Buhârî, Tefsim Sure-î Nisa 9, Fezâilu'l-Kur'an 35; Ebu Dâvud, İlm 13 (3668); Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 5, 3024, 3025.

[←1023]

[1023] Buharı, Fezâilu'l-Kur'an 8.

[←1024]

[1024] Nevevî, Müslim Şerhi, 6/87.

[←1025]

[1025] İbn Mâce, Edeb 52, 3782; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/397, 466, 497.

[←1026]

[1026] Ebu Dâvud, Vitr 14, 1456; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/154; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 10/503-504.

[←1027]

[1027] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/249, 254, 257; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 2/395.

[←1028]

[1028] Tirmizî, Fezailul-Kur'an 5, 2883; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/183.

[←1029]

[1029] Nesaî, Amelu'1-Yevm ve'1-Leyl, 722; İbn Hibbân, Sahih, 778; Hâkim Müstedrek, 1/558-559.

[←1030]

[1030] B.k.z: Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, İnsan Yayınları, İstanbul 1991, 1/39.

[←1031]

[1031] Buhârî, Meğâzî 9, 12, Fezâilu'l-Kıır'an 10, 27; Ebu Dâvud, Şehru Ramazân 9, 1397; Tirmizî, Fezâİlu 1-Kur'an 4, 2881; Ncsâî (el-Kübrâ); Fezâilul-Kuran 5/9, 8003, 8004, 5/10, 8005, 5/14, 8018, 8019, 8020, Amelül-yevm ve'1-Leyl , 6/180, 10554, 6/181, 10555, 10556, 10557; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 183, 1368; Ahmed b. Hanbel, 4/118, 121, 122.

[←1032]

[1032] Ebu Dâvud, Melahim 14, 4323; Tirmizî, Fezailu'I-Kur'an 6, 2886; Ahmed b. Hanbei Müsned, 5/196, 6/446.

[←1033]

[1033] Kehf: 18/1, 10.

[←1034]

[1034] Ebu Dâvud, Vitr 17, 1460; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/141.

[←1035]

[1035] Bakara: 2/255.

[←1036]

[1036] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/195, 6/442, 443, 447; Nesâi, Amelu'1-Yevm ve'1-Leyl, 701;

Abd b. Humeyd, Müsned, 211.

[←1037]

[1037] Titmizî, Fezailu'l-Kur'an 11, 2900; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/429.

[←1038]

[1038] Buhârî, Tevhid 1; Nesâî, İftitah 69.

[←1039]

[1039] Tirmizî, Fezailu'l-Kur'an 12, 2902; Nesâî, İftitah 46; Ahmed b. Hanbei, Müsned, 4/151.

[←1040]

[1040] Buhârî, Fezâilu'l-Kur'an 20, Tevhid 45; Tirmizî, Birr 24, 1936; İbn Mâce, Zülıd 22, 4209; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/8, 36, 88, 152.

[←1041]

[1041] Buhârî, İlm 5, Zekat 5, Ahkam 3, i'tisam 13; İbn Mâce, Zühd 22, 4208; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/385, 432.

[←1042]

[1042] Buhârî, Husumât 4, Fezâilıı'l-Kur'an 5, 27, Tevhid 53; Ebu Dâvud, Vitr 22, 1475; Tirmizî, Kıraat 11, 2943; Nesâî, İftitah 37; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/40.

[←1043]

[1043] Buhârî, BedVİ-Halk 6, Fezailu'l-Kur'an 5; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/263, 299, 313.

[←1044]

[1044] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/127.

[←1045]

[1045] Ebu Davud, Salat 22, 1478; Nesâî, İftiiah 37.

[←1046]

[1046] Cum'a: 62/9.

[←1047]

[1047] Kâria: 101/5.

[←1048]

[1048] Muhammed: 47/15.

[←1049]

[1049] Buhârî, Ezan 106, Fezailu't-Kur'an 6;Tirmizî, Sefer 422, 602; Nesâî, İftitah 75.

[←1050]

[1050] Kamer: 54/15, 17, 22, 32, 40, 51.

[←1051]

[1051] Buharı, Enbiya 3, 6, Tefsiru Sure-i Kamer 2; Ebu Dâvud, 26 Huruf ve'1-Kıraat (3994); Tirmizî, Kıraat 5 (2937)

[←1052]

[1052] Leyl: 92/1.

[←1053]

[1053] Buharı, Tefsiru Sure-i Leyl 7; Tirmizî, Kıraat 7, 2939.

[←1054]

[1054] B.k.z: İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, T.D.V. Yayınlan, Ankara 1991, s. 68-88.

[←1055]

[1055] Buhârî, Mevâkîtu's-Salât 30; Ebu Dâvud, Tatavvu 10, 1276; Tirmizî, Salât 134, 183; Nesâî, Mevâkît 32; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 147 1250; Ahmed b. Hanbel, 1/18.

[←1056]

[1056] Buhârî, Mevâkitu's-Salat 30; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/29, 33, 36, 63.

[←1057]

[1057] Buharı, Mevâkitu's-Salat 30; Nesâî, Mevakit 35; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/13, 19, 24, 106.

[←1058]

[1058] Nesâî, Mevakit 14; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/396, 397.

[←1059]

[1059] Ebu Dâvud, Cenaiz 50-51, 3192; Tirmizî, Cenaiz 41, 1030; Nesâî, Mevakit 31 34 I Cenaiz 89; İbn Mâce, Cenaiz 30, 1519; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/152.

[←1060]

[1060] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 10, 1277; Tirmizî, Deavat 119, 3579; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/111, 112; İbn Huzeyme, Sahih, 1147.

[←1061]

[1061] Nesâî, Mevakit 35; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/124, 255.

[←1062]

[1062] Buhâri, Sehv 8, Meğâzî 69; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu 9, 1273.

[←1063]

[1063] Nesâî, Mevakit, 36; İbn Huzeyme, Sahih, 1278; İbn Hibbân, Sahih, 1577.

[←1064]

[1064] Buhârî, Mevâkit'us-Salat 33; Nesâî, Mevakit 36; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/159.

[←1065]

[1065] Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 11, 1282.

[←1066]

[1066] Buhârî, Salat 95, Ezan 14; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/129, 199, 280, 282; İbn Mâce, 1163; İbn Huzeyme, Sahih, 1288; Beyhakî, Sünenii'l-Kübrâ, 2/485.

[←1067]

[1067] Buhârî, Ezan 14, 16; Ebu Dâvud, Salatu't-Tatavvu' 11, 1283; Tirmizî, Salât 136, 185; Nesâî, Ezan 39; İbn Mâce, İkâmetti's-Salat 110 1162; Ahmed b. Hanbel, 4/86, 5/54, 56.

[←1068]

[1068] Buhârî, Salatu'1-Havf 1, Meğâzî 31; Ebu Dâvud, Salatu's-Sefer 16, 1243; Tirmizî, Sefer 398, 564; Nesâî, Salatu'1-Havf 1.

[←1069]

[1069] Nesâî, Salatu'l-Havf 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/319.

[←1070]

[1070] Buhârî, Meğâzî 29, 31; Ebu Dâvud, Sefer 13, 1237, 14, 1238, 1239; Tirmizî, Cuma 46, 565; Nesâî, Salâtu'1-Havf 1; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 151, 1259; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/448.

[←1071]

[1071] Buhârî, Meğâzî 32; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/364; İbn Huzeyme, Sahih, 1352.

[←1072]

[1072] Buhârî, Cuma 2, 12, 26; Tirmizî, Cuma 29, 492; Nesâî, Cuma 7; İbn Mâce, İkametu's-Salat 80, 1088; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/3, 41, 48, 55, 64, 75, 77, 78, 101, 105, 115, 141, 145; Muvatta, Cuma 2, 4, 5.

[←1073]

[1073] Buhârî, Cuma 2; Ebu Dâvud, Taharet 127, 340; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/15, 46; İbn Huzeynıe, Sahih, 1748.

[←1074]

[1074] Buhârî, Cuma 2, 3, 12, Ezan 161, Şehâdât 18; Ebu Dâvud, Taharet 127, 341; Nesâî, Cuma 8; İbn Mâce, İkametu's-Salat 80, 1089.

[←1075]

[1075] Buhârî, Cuma 15; Ebu Dâvud, Salat 205-206, 1055; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/62.

[←1076]

[1076] Buhârî, Cuma 16; Ebu Dâvud, Taharet 128, 352.

[←1077]

[1077] Buhârî, Cuma 3; Ebu Dâvud, Taharet 127, 344; Nesâî, Cuma 6, 11; Ahmed b. Hanbel, Müsned,3/30, 69.

[←1078]

[1078] Buhârî, Cuma 12, Enbiya 54; Ibn Huzeyme, Sahih, 1761.

[←1079]

[1079] Buhârî, Cuma 4, 12, 31; Ebu Dâvud, Taharet 128, 351; Tirmizî, Cuma 358, 499; Nesâî, Cuma 13, 14; İbn Mace, İkâmetu's-Salat 82, 1092; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/460.

[←1080]

[1080] Buhârî, Cum'a 36; Tirmizî, Cuma 368, 512; Nesâî, Cuma 22.

[←1081]

[1081] Buhârî, Cuma 37; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/485.

[←1082]

[1082] Ebu Dâvud, Salat 201-202, 1049; İbn Huzeyme, Sahih, 1739.

[←1083]

[1083] Nesâî, Cuma 4; Tirmizî, Cuma 353, 488.

[←1084]

[1084] B.k.z: Prof. Dr. İ. Lütfü Çakan, Hadislerle Gerçekler, Erkam Yayınlan, İstanbul 2005. s. 354-355.

[←1085]

[1085] Buhârî, Cuma 1; Nesâî, Cuma 1; Ahtned b. Hanbel, Müsned, 2/243, 249, 274, 341; İbn Huzeyme, Sahih, 1720.

[←1086]

[1086] Nesâî, Cuma 1; İbn Mâce, İkametu's-Salat 78, 1083.

[←1087]

[1087] M.A.Nasıf, Tac 1/273.

[←1088]

[1088] Ahmed b Hanbel, Müsrıed, 1/402, 422, 449, 461.

[←1089]

[1089] B.k.z: Prof. Dr. İ. Lütfü Çakan, a.g.e., s.357-358.

[←1090]

[1090] Buhârî, Cuma 31; Nesâî, Cuma 13.

[←1091]

[1091] İbn Hibbân, Sahih, 2780.

[←1092]

[1092] Nesaî, Cuma 14; Ahmed b. Hanbe], Müsned, 3/331.

[←1093]

[1093] Buhârî, Cuma 40, Muzarâa 21, Et'ime 17, İsti'zan 16; Tirmizî, Cuma 378, 525; İbn Mâce, İkametu's-Salat 84, 1099.

[←1094]

[1094] Buhârî, Meğâzî 35; Ebu Dâvud, Salat 218, 1085; Nesâî, Cuma 14; İbn Mâce, İkametu's-Salat 84, 1100; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/46, 54.

[←1095]

[1095] Buhârî, Cuma 27; Tirmizî, Cuma 363, 506; Nesâî, Cuma 33; İbn Mâce, İkametu's-Salat 85, 1103; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/35.

[←1096]

[1096] Ebu Dâvud, Sala 220-222, 1093; Nesâî, Cuma 35; İkametu's-Salat 85, 1105, 1106; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/90, 91, 100.

[←1097]

[1097] Cuma: 62/11.

[←1098]

[1098] Cum'a: 62/11.

[←1099]

[1099] Bıhârî, Cum'a 38, Büyü' 6, 11, Tefsire Sure-i Cum'a 3; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/313, 370.

[←1100]

[1100] B.k.z: Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, İnsan Yayınlan, İstanbul 1991, 6/314-318.

[←1101]

[1101] Cum'a: 62/11.

[←1102]

[1102] Ncsâî, Cuma 18.

[←1103]

[1103] Nesâî, Cuma 2; İbn Mâce, Mesacid 17, 794; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/239, 254, 335, 2/84.

[←1104]

[1104] Tirmizî, Cuma 364, 507; Nesâî, İydeyn 24

[←1105]

[1105] Nesâî, İydeyn 22; İbn Mâce, Mukaddime 7, 45; Ahmed Hanbel, Müsned, 3/ 319, 338, 371.

[←1106]

[1106] Nahl: 16/89.

[←1107]

[1107] Nahl: 16/87.

[←1108]

[1108] Tirmizî, Sevabu'l-Kur'an 25; Dârimî, Fezailu'l-Kur'an 6.

[←1109]

[1109] Zümer: 39/23.

[←1110]

[1110] Dârimî, Fedâilu'i-Kur'an 9.

[←1111]

[1111] Buhârî, FedâÎlu'l-Kur'an 21; Tirmizî, Sevabu'l-Kur'an 15; İbn Mâce, Mukaddime 16; Dârimî, Fedâilu'l-Kur'an, 2.

[←1112]

[1112] Prof. Dr. İ. Lütfü Çakan, a.g.e., s. 324-326.

[←1113]

[1113] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/310.

[←1114]

[1114] Nesâî, Nikah 39; İbn Mâce, Nikah 19, 1893; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/302, 350.

[←1115]

[1115] Kettanî, Mütevatir Hadisler, Kannca Yayınlar, çev. Hanifi AKIN, İstanbul 2003, s. 240-242.

[←1116]

[1116] B.k.z: M. Sofuoğlu, Müslim Tercemesi, 3/30-31; A. Davudoğlu, Müslim Şerhi, 4/535.

[←1117]

[1117] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/263; İbn Huzeyme, Sahih, 1782.

[←1118]

[1118] Ebu Dâvud, Salat 221-223, 1099, Edeb 85, 4981; Nesâî, Nikah 40.

[←1119]

[1119] Zuhruf: 43/77.

[←1120]

[1120] fiuhârî, Bed'u'l-Halk 7; Ebu Dâvud, Huruf ve'l-Kıraat 1, 3992; Tirmizî, Cuma 365, 508.

[←1121]

[1121] Ebu Dâvud, Salat 221-223, 1100, 1102, 1103; Nesâî, İftitah 43.

[←1122]

[1122] Ebu Dâvud, Salat 221-223, 1104; Tirmizî, Cuma 371, 515; Nesâî, Cuma 29.

[←1123]

[1123] Buharı, Cuma 32, 33; Ebu Dâvud, Salât 229-231, 1115, 1116, 1117; Tirmizî, Cuma 367, 510; Nesâî, Cuma 21, 27; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 87, 1112, 1114; Ahmed b. HanbeJ, Müsned, 3/369, 380.

[←1124]

[1124] Buharı, Teheccüd 25; Nesâî, Cuma 21.

[←1125]

[1125] Tahâvî, Şerhu Meânfl-Âsâr, 1/477.

[←1126]

[1126] Ncsâî, Zinet 123; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/80; İbn Huzeyme, Sahih, 1457, 1800; Buhârî, Edebü'l-Müfred, 1164.

[←1127]

[1127] Nevevî, Müslim Şerhi, 6/165.

[←1128]

[1128] Ebu Dâvııd, Salat 234-236, 1124; Tirmizî, Cuma 374, 519; Nesâî, Sünenü'l-Kübrâ, 1661; İbn Mâce, İkametu's-Salat 1118; Ahmed b. Hanbel, Miisned, 2/429.

[←1129]

[1129] Ebu Dâvud, Salat 234-236, 1122; Tirmizî, İydeyn 385, 533; Nesâî, Cuma 40, İydeyn 13; İbn Mâce, İkametu's-Salat 157, 1281; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/273, 276, 277.

[←1130]

[1130] Buhârî, Cuma 10, Sucudu'l-Kur'an 2; Nesâî, İftitah 47; İbn Mâce, İkametu's-Salat 6, 823.

[←1131]

[1131] Ebu Dâvud, Salat 236-238, 1131; Tirmizî, Cuma 376, 523; Nesâî, Cuma 42; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/499; İbn Huzeyme, Sahih, 1873, 1874.

[←1132]

[1132] Tirmizî, Cuma 376, 521; Nesâî, Sünenü'l-Kübrâ, 326, 415, 1670; İbn Mâce, İkametu's-Salat 95, 1131; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/11; İbn Huzeyme, Sahih, 1198, 1871.

[←1133]

[1133] Mümtehine: 60/12.

[←1134]

[1134] Buhârî, İlm 32, İydeyn 8, 16, İS, Zekat 33, Tefsiru Sure-i Mümtehine 3, Nikâh 124, Libas 56, 57, İ'tisam 16; Ebu Dâvud, Salât 247-250 1159; Tirmizî, İydeyn 387, 537; Nesâî, İydeyn 29; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 155, 1273; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/280, 340, 355.

[←1135]

[1135] Buhârî, İydeyn 7, 19; Ebu Dâvud, Salat 239-242, 1141; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/242, 3/296.

[←1136]

[1136] Ebu Dâvud, Salat 241-244, 1148; Tirmizî, İydeyn 384, 532; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/19,5/91,94.

[←1137]

[1137] Buhârî, İydeyn 8; Tirmizî, İydeyn 383, 531; Nesâî, İydeyn 9; İbn Mâce, İkametu's-Salat 155, 1276.

[←1138]

[1138] Buhârî, İydeyn 6; Nesâi, İydeyn 20; İbn Mâce, İkametu's-Salat 158, 1288; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/31, 36, 42, 54; İbn Huzeyme, Sahih, 1445, 1449.

[←1139]

[1139] Buhârî, İydeyn 15, 20; Ebu Dâvud, Salât 238-241, 1136, 1137, 1138, 1139; Tirmizî, İydeyn 388, 539, 540; Nesâî, İydeyn 3, 4; İbn Mâce, İkâmetti's-Salat 165, 1307, 1308; Ahmed b. Hanbel, 5/84, 85.

[←1140]

[1140] Buhârî, İydeyn 8, 16, 18; Ebu Davud, Salât 247-250, 1159; Tirmizî, İydeyn 387, 537; Nesâî, İydeyn 29; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 155 1273; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/280, 340,355.

[←1141]

[1141] Ebu Dâvud, Salât 243-246, 1154; Tirmizî, İydeyn 385, 534, 535; Nesâî, İydeyn 12; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 157, 1282.

[←1142]

[1142] Buhâri, İydeyn 3; İbn Mace, Nikah 21, 1897.

[←1143]

[1143] Buharı, Salat69; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/84, 85, 166, 247, 270.

[←1144]

[1144] Buharı, lydeyn 13, Cihad 81.

[←1145]

[1145] Hûd: 11/52.

[←1146]

[1146] Nûh: 71/10-11.

[←1147]

[1147] Buhârî, İstiskâ' 1, 4, Deavât 24; Ebu Dâvud, İstiskâ' 1, 1161, 1162, 1163, 1164; Tirmizî, Sefer 395, 556; Nesâî, İstiskâ' 2, 5, 7, 8, 11, 12, 14; İbn Mâce, İkâmetu's-Salat 153, 1267; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/38, 39, 40, 44.

[←1148]

[1148] Buhârî, İstiskâ' 22; Nesâî, İsiiska' 9, Kıyamu'1-Leyl 52.

[←1149]

[1149] Ebu Dâvud, İstiskâ' 2, 1171; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/153, 241.

[←1150]

[1150] Buhârî, Cum'a 34, 35, İstiskâ' 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, Menâkıb 25, Edeb 68, Deavat 24; Ebu Dâvud, İstiska' 2, 1175; Nesâî, İstiska' 1, 9, 10.

[←1151]

[1151] Buhârî, Edebü'J-Müfred, 571; Ebu Dâvud, Edeb 104-105, 5110; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/133, 267.

[←1152]

[1152] Buhârî, Bed'u'1-Halk 5, Edeb 68; Ebu Dâvud, Edeb 103-104, 5098; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 3/361; İbn Hibbân, Sahih, 658.

[←1153]

[1153] Ahkâf: 46/24.

[←1154]

[1154] Buhârî, Tcfsiru Sure-i Ahkâf 2; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an 47, 3257, Deavat 49, 3449; Nesâî, Kıyamu'1-Yevm ve'1-Leyl, 940, 941; İbn Mâce, Dua 21, 3891; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/240.

[←1155]

[1155] Buhârî, İstiskâ' 26, Bed'u'1-Halk 5, Enbiya 6, Meğazi 29; Nesâî, Sünemi'1-Kübrâ, 6386; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/228, 324, 355.

[←1156]

[1156] Buhâri, Küsûf 2; Ebu Dâvud, İstiskâ' 7, 1191; Ncsâî, Küsuf 10; Ahmed b. Hanbel, 6/32, 164, 168.

[←1157]

[1157] Buhârî, Küsûf 4, Amel fi's-Salat 11; Ebu Dâvud, İstiskâ1 3, 1177, 4, 1180, 5, 1187, 1188, 6, 1190; Tirmizî, Sefer 396, 561, 397, 563; Nesâî, Küsûf 6, 7, 11; İbn Mâce, İkametu's-Salat 152, 1263.

[←1158]

[1158] Buhârî, Küsûf 19; Ebu Dâvud, İstiskâ' 6, 1190; Nesâî, Küsûf 18, 21.

[←1159]

[1159] Buhârî, Küsûf 7, 12; Nesâî, Küsûf 11, 12, 22; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/53.

[←1160]

[1160] Ebu Dâvud, İstiska' 4, 1178; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/317; İbn Huzeymc, Sahih 1386.

[←1161]

[1161] Buhârî, İlm 24, Vudıt 37, Cuma 29, Küsuf 10, Sehv 9, İ'tisam 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/345.

[←1162]

[1162] Buhârî, Salat 51, Ezan 91, Küsûf 9, Nikah 88, İman 21, Bed'u'1-Halk 4; Ebu Dâvud, İstiska' 5, 1189; Ncsâî, Küsuf 17. İbn Hacer (ö. 852/1447.

[←1163]

[1163] Ebu Dâvud, İstiska' 4, 1183; Tirmizî, Sefer 396, 560; Nesaî, Küsuf 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/225.

[←1164]

[1164] Buharı, Küsûf 3, 8; Ahmed b. Hanbei, Müsned, 2/175, 220; İbn Huzeyme, Sahih, 1375.

[←1165]

[1165] Buhârî, Küsûf 1, 13, Bed'u'1-Halk 4; Nesâî, Küsuf 4; İbn Mâce, İkametu's-Salat 152, 1261.

[←1166]

[1166] Buharı, Küsûf 14; Nesâî, Küsuf 25; İbn Huzeyme, Sahih, 1371.

[←1167]

[1167] Ebu Dâvud, İstiska' 9, 1195; Nesâî, Küsuf 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/61; İbn Huzey-mc, Sahih, 1373.

Tehlil: “Lâ ilahe illallah” demek.

[←1168]

[1168] Ebu Dâvud, Cenaiz 15-16, 3117; Tirmizî, Cenaiz 7, 976; Nesâî, Cenaiz 4; İbn Mâce, Cenaiz 3, 1445; Ahmcd b. Hanbel, Müsned, 3/3

[←1169]

[1169] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/309.

[←1170]

[1170] Bakara: 2/156.

[←1171]

[1171] Ebu Dâvud, Cenaiz 14-15, 3115; Tirmizî, Cenaiz 7, 976; Nesâî, Cenaiz 3; İbn Mâce, Cenaiz 4, 1447; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/291, 306, 322.

[←1172]

[1172] Ebu Dâvud, Cenaiz 16-17, 3118; İbn Mace, Cenaiz 6, 1454.

[←1173]

[1173] Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 3/385 Burada “Nefis” kelimesi, “Ruh” anlamında kullanılmıştır.

[←1174]

[1174] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/289.

[←1175]

[1175] Buhârî, Cenâiz 32, Merda 9, Kader 4, Eyman 9, Tevhid 2, 25; Ebu Dâvud, Cenaiz 23-24 (3125); Nesâî, Cenaiz 22 İbn Mâce, Cenaiz 53 1588; Ahmed b. Hanbcl, Müsned, 5/204, 205.

[←1176]

[1176] İbn Asâkir, Târih, 7/123.

[←1177]

[1177] Buhârî, Cenaiz 7, 32, 43, Ahkam 11; Ebu Davud, Cenaiz 22-23, 3124; Tirmizî, Cenaiz 13, 988; Nesâî, Cenaiz 22; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/130, 143, 217.

[←1178]

[1178] Buhârî, Cenâiz 32.

[←1179]

[1179] Buhârî, Cenâiz 34; Nesâî, Cenaiz 14, 15; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/36.

[←1180]

[1180] Buhârî, Cenâiz 32, Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/39.

[←1181]

[1181] Fâtır: 35/18, Necm: 53/38.

[←1182]

[1182] Buharı, Cenâiz 23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/42.

[←1183]

[1183] Fâtır: 35/18, Necm: 53/38.

[←1184]

[1184] Necm: 53/43.

[←1185]

[1185] Buhârî, Cenâiz 23.

[←1186]

[1186] Buhârî, Cenâiz 32, Megâzî 8; Ebu Dâvud, Cenaiz 24-25 (3129); Nesâî, Cenaiz 15; Ahım b. Hanbel, Müsncd, 2/38, 57, 78, 95, 209.

[←1187]

[1187] Neml: 27/80.

[←1188]

[1188] Fâtır: 35/22.

[←1189]

[1189] Buhârî, Cenâiz 86, Meğâzî 8; Nesâî, Cenaîz 11.

[←1190]

[1190] Buhârî, Cenâiz 33; Tirmizî, Cenaiz 23, 1000; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/245, 252, 255.

[←1191]

[1191] İsrâ: 17/15.

[←1192]

[1192] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/342, 343, 344.

[←1193]

[1193] Buhârî, Cenâiz 41, 46, Meğâzî 44; Ebu Dâvud, Cenaiz 20-21, 3122; Nesâî, Cenaiz 14.

[←1194]

[1194] Buhârî, Cenâiz 45; Nesâî, Biat 18.

[←1195]

[1195] Nevevî, Müslim Şerhi, 6/237.

[←1196]

[1196] Mümtehİne: 60/12.

[←1197]

[1197] Buhâri, Tefsiru Sure-i Mümtehine 3; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/85, 407, 408.

[←1198]

[1198] Buhârî, Hayz 12, CenâİZ 29; İbn Mâce, Cenaiz 50, 1577; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/408

[←1199]

[1199] Buhârî, Cenâiz 8, 9, 12, 15, 16; Ebu Dâvud, Cenâiz 28-29, 3142, 3144, 3146; Tirmizî, Cenâiz 15, 990; Nesâî, Cenâiz 28, 30, 31, 31, 32, 33, 34, 36; İbn Mâce, Cenâiz 8, 1458, 1459; Ahmed b. Hanbel, 5/84, 6/407.

[←1200]

[1200] Buhârî, Cenâiz 9; Ebu Dâvud, Cenâiz 28-29, 3143; Nesâî, Cenâiz 35.

[←1201]

[1201] Buhârî, Vudu' 31; Cenâiz 10; Ebu Dâvud, Cenâiz 28-29, 3145; Tirmizî, Cenalz 15, 990; Nesâî, Cenâiz 31.

[←1202]

[1202] B.k.z: Ebu Dâvud, Cenâiz 3157.

[←1203]

[1203] Buhârî, Cenâiz 27, Menakıbu'l-Ensar 45, Megâzî 17, 26, Rikak 7, 16; Ebu Dâvud, Vesâyâ 11, 2876; Tirmizî, Menakıb 54, 3853; Nesâî, Ccnaiz 40.

[←1204]

[1204] İbn Mâce, Libas 5; Tirmizî, Cenaiz 17.

[←1205]

[1205] Buhârî, Cenâiz 19, 24, 25, 94; Ebu Dâvud, Cenâiz 29-30, 3151; Tirmizî, Cenâiz 20, 996; Nesâî, Cenâiz 39; İbn Mâce, Cenâiz 11, 1469; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/40, 93, 118, 132.

[←1206]

[1206] Buharı, Libâs 18; Ebu Dâvud, Cenâiz 18-19, 3120; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/89, 153, 269.

[←1207]

[1207] Ebu Dâvud, Cenaiz 29-30, 3148; Nesâî, Cenaiz 37, 89; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/295.

[←1208]

[1208] Buharı, Cenâiz 52; Ebu Dâvud Cenaiz 45-46, 3181; Tirmizî, Cenâiz 30, 1015; Nesâî, Cenaiz 44; İbn Mâce, Cenaiz 15, 1477; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/240, 269, 280, 488.

[←1209]

[1209] Buhârî, İman 35, Cenâiz 57, 58, 59; Ebu Dâvud, Cenâiz 40-41, 3168, 3169; Tirmizî, Cenâiz 49, 1040; Nesâî, Cenâiz 79; İbn Mâce, Cenâiz 34, 1539; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/401.

[←1210]

[1210] Buhârî, Cenâiz 51, 58.

[←1211]

[1211] Tirmizî, Cenaiz 40, 1029; Nesâî, Cenaiz 78; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/266.

[←1212]

[1212] Ebu Dâvud, Cenaiz 41-42, 3170; İbn Mâce, Cenaiz 19, 1489; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/277.

[←1213]

[1213] Ebu Dâvud, Cenaiz 38-39, 3166; Tirmizî, Cenaiz 40; İbn Mâce, Cenaiz 19.

[←1214]

[1214] Nevevî, Müslim Şerhi, 7/16.

[←1215]

[1215] Nevevî, Müslim Şerhi, 7/16.

[←1216]

[1216] Buhârî, Cenâiz 85; Tirmizî, Cenaiz 63, 1058; Nesâî, Cenaiz 50; Ahmed b. Hanbcl, Müsned, 3/179, 186, 281.

[←1217]

[1217] Buhârî, Rikâk 42; Nesâî, Cenaiz 48; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/296, 302, 304.

[←1218]

[1218] Buhâri, Cenâiz 4, 55, 61, 65; Ebu Dâvud, Cenâiz 56-58, 3204; Tirmizî, Cenâiz 37, 1022; Nesâî, Cenâiz 76; İbn Mâce, Cenâiz 33, 1534; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/290, 381, 399.

[←1219]

[1219] Buhârî, Cenâiz 61; Nesâî, Cenâiz 27, 103.

[←1220]

[1220] Buhârî, Cenâiz 54, 55, 65, Menâkıbu'l-Ensar 38.

[←1221]

[1221] Buhârî, Cenâiz 54, 55, 65, Menâkıbu'l-Ensar 38.

[←1222]

[1222] Buhârî, Ezan 161, Cenâiz 5, 55, 56, 57, 60, 67, 70; Ebu Dâvud, Cenâiz 52-54, 3196; Tirmizî, Cenâiz 47, 1037; Nesâi, Cenâiz 94; İbn Mâce, Cenâiz 32, 1530; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/224, 283, 338.

[←1223]

[1223] İbn Mâcc, Cenâiz 32, 1531; Ahmed b. Haııbel, Müsned, 3/130

[←1224]

[1224] Buhâri, Salat 72, 74, Cenâiz 67; Ebu Dâvud, Cenâiz 55-57, 3203; İbn Mâce, Cenâiz 32, 1527.

[←1225]

[1225] Ebu Dâvud, Cenâiz 52-54, 3197; Tirmizî, Cenaiz 37, 1023; Nesâî, Cenaiz 76; İbn Mâce, Cenâiz 25, 1505; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/267, 372.

[←1226]

[1226] Buharı, Cenâiz 47.

[←1227]

[1227] Buhârî, Cenâiz 47, 48; Ebu Dâvud, Cenâiz 42-43, 3172; Tirmizî, Cenâiz 51, 1042; Nesâî, Cenâiz 45; İbn Mâce, Cenâiz 35, 1542; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/445

[←1228]

[1228] Buhârî, Cenâiz 49; Tirmizî, Cenâiz 51, 1043; Nesâî, Cenâiz 44, 45, 80; Ahmed b. Han-bel, Müsned, 3/25, 41, 48, 51.

[←1229]

[1229] Buhârî, Cenâiz 49; Ebu Dâvud, Cenaiz 42-43, 3174; Nesâî, Cenaiz 46; Ahmed b. Hanbel Müsned, 3/319, 334, 354.

[←1230]

[1230] Nesâî, Cenaiz 47; Ahmed b. Hanbel, Müsned. 3/295, 329, 346.

[←1231]

[1231] Buhârî, Cenâiz 50; Nesâî, Cenaiz 46.

[←1232]

[1232] Ebu Dâvud, Cenâiz 42-43, 3175; Tirmizî, Cenâiz 52, 1044; Nesâî, Cenâiz 47; İbn Mâce, Cenâiz 35, 1544; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/82.

[←1233]

[1233] Tirmizî, Cenaiz 38, 1025; Nesâî, Taharet 50, Cenaiz 77; İbn Mâce, Ceıııaiz 23, 1500; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/23, 28.

[←1234]

[1234] Buhâri, Hayz 29, Cenâiz 63, 64; Ebu Dâvud, Cenâiz 51-53, 3195; Tirmizî, Cenâiz 45, 1035; Nesâî, Cenâiz 75; İbn Mâce, Cenâiz 21 1493; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/19.

[←1235]

[1235] B.k.z: Kâsânî, Bedayiu's-Senai, 1/312

[←1236]

[1236] Ebu Dâvud, Cenaiz 43-44, 3178; Tirmizî, Cenaiz 29, 1013, 1014; Nesâî, Cenaiz 95; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/90, 95, 102.

[←1237]

[1237] Nesâî, Cenaiz 85; İbn Mâce, Cenâiz 39 (1556); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/169, 184.

[←1238]

[1238] Tirmizî, Cenaiz 55, 1048; Nesâî, Cenaîz 88; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/228, 355.

[←1239]

[1239] Ebu Dâvud. Cenâiz 66-68, 3219; Nesâî, Cenaiz 99; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/18, 21.

[←1240]

[1240] Ebu Dâvud, Cenâiz 66-68, 3218; Tirmizî, Cenaiz 56, 1049; Nesâî, Cenaiz 99; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/89, 96, 128.

[←1241]

[1241] Ebu Dâvud, Cenaiz 70-72, 3225, 3226; Tirmizî, Cenaiz 58, 1052; Nesâî, Cenaiz 96, 97; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/295, 339.

[←1242]

[1242] Ebu Dâvud, Cenaiz 71-73, 3228; Nesâî, Cenaiz 105; İbn Mâcc, Cenaiz 45, 1566; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/311, 444, 528.

[←1243]

[1243] Ebu Dâvud, Cenaiz 71-73, 3229; Tirmizî, Cenaiz 57, 1050, 1051; Nesâî, Kıble 11; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/135.

[←1244]

[1244] Ebu Dâvud. Cenaiz 49-50, 3189; Tirmizî, Cenaiz 44, 1036; Nesâî, Cenaiz 70; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/79, 133, 169.

[←1245]

[1245] Nesâî, Cenaiz 103; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/180.

[←1246]

[1246] Nesâî, Cenaiz 103; İbn Mâce, Cenaiz 36 1547.

[←1247]

[1247] Ebu Dâvud, Cenaiz 75-77, 3234; Nesâî, Cenaiz 101; İbn Mâce, Cenaiz 47, 1569, 48, 1572.

[←1248]

[1248] Ebu Dâvud, Eşribe 7, 3698; Nesâî, Cenâiz 100, bahaya 36.

[←1249]

[1249] Müslim, Cenâiz 106, Edahi 37; Ebû Dâvûd, Eşribe 7; Tirmİzî, Cenâiz 7; Nesâî, Cenâiz 100, Dahaya 39, Eşribe 40; İbn Mâce, Cenâiz 47; Ahmed b. Hanbel, 145, 452, III, 38, 63, ,66, 237, 250, V, 350, 355-357, 359, 361.

[←1250]

[1250] Buhârî Hudud, 31; Müslim, Cihad 49, Edahi 28-29; Ebu Dâvud, Dahaya 9-10, İmare 19; Muvatta; Dahaya 7; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/56, 6/51, Nübeyşe hadisi İbn Mâce, Edahi 16; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/76.

[←1251]

[1251] Nesâî, Cenaiz 68.

[←1252]

[1252] B.k.z: Ahmed Davudoğlu, Sahİh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, Sönmez Yayınlan, İstanbul 1973, 1/424-426.